

MAGYAR
KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRÁNAK

KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ.

ÚJ FOLYAM XI. KÖTET.

1903-IKI ÉVFOLYAM.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA

1903.

Budapest, Az Athenaeum r.-társulat könyvnyomdája

50.073

XI. KÖTET, 1. FÜZET. UJ FOLYAM. 1903. JANUÁR—MÁRCZIUS.

MAGYAR
KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRANAK
KÖZLÖNYE.

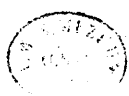
A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ.

1903. ÉVI FOLYAM.

— I. FÜZET. —

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.
1903.

TARTALOM.

	Lap
Kollányi Ferencz. A Széchenyi országos könyvtár az egykori pálos kolostorban. (Három hasonmással)	1
Dr. Melich János. Miscskönyv a XIV. századból. (Három hasonmással)	36
Tárcaza. Évnegyedes jelentés a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának állapotáról az 1902. év utolsó negyedében	65
A múzeumok és könyvtárak országos szövetségének szervezete	69
Szakirodalom. A magyar iparművészet könyve I. k. Ism. <i>Dr. Gulyás Pál.</i> -- A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története I. k. Ism. — <i>i.</i> — Pusztai Ferencz, Nyomdászati encyklopedia. Ism. — <i>s.</i> — <i>l.</i> — Dr. Michael Holzmann und Dr. Hans Bohatta, Deutsches Anonymen-Lexicon. Ism. <i>St.</i> — Friedrich Johann Kleemeier, Handbuch der Bibliographie Ism. <i>Dr. Grün Albert.</i> — Albert Cim, Une bibliothèque. Ism. <i>Dr. Gulyás Pál.</i> — Folyóiratok szemléje. I. Hazai folyóiratok (Egyetemes Phil. Közöny XXVI. 8—9. Erdélyi Múzeum XIX. 8. Irodalomtörténeti Közlemények XII. 4. Századok XXXVI. 9. 10. II. Külföldi folyóiratok (Blätter für Volksbibliotheken und Lesehallen III. 11—12. Centralblatt für Bibliothekswesen XIX. 11. 12. Deutsche Litteraturzeitung XXIII. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 48. 49. 50. La Bibliophilie IV. 5—6. 7—8. Le Bibliographe Moderne VI. 35—36. Revue des Bibliothèques XII. 7—9. Zeitschrift für Bücherfreunde VI. 7. 8. 9.)	86
A magyar bibliografiai irodalom az 1902. év utolsó negyedében dr. Gulyás Pál-tól	89
Vegyes közlemények. Előléptetések a M. N. Múzeum Széchenyi orsz. könyvtáránál. † Karl Dziatzko. (<i>V. J.</i>) A pannonhalmi könyvtárról. V. László király kódexe a vatikáni könyvtárban (<i>C.</i>) Adalék a cenzura történetéhez. (<i>E. L.</i>) † Ráth Mór. (<i>V. J.</i>) Páldi István nyomdász levele hr. Wesselényi Ferenczhez 1674. febr. 28-ról. (<i>Ferenczi Zoltán.</i>) Levéltári taxa 1680-ból. (<i>K. L.</i>)	91
Melléklet. A hazai nyomdák 1902-ben	1—16

TARTALOM.

1. ÉRTEKEZÉSEK, ÖNÁLLÓ KÖZLEMÉNYEK.

	Lap
A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM Széchenyi orsz. könyvtára az 1902. évben	97
DR. ÁLDÁSY ANTAL. Herczeg Khevenhüller-Metsch József emlékiratai a M. N. Múzeumban	158
ESZTEGÁR LÁSZLÓ. Dayka Gábor kézirat-töredéke a M. N. Múzeum könyvtárában	281
KOLLÁNYI FERENCZ. A Széchenyi országos könyvtár az egykori pálos kolostorban. (Két melléklettel és öt hasonmással a szövegben.) 1,	118
— A Nemzeti Múzeum megalapítása és a Széchenyi országos könyvtár. (Egy hasonmással a szövegben, két melléklettel) ...	193
— Javaslatok és tervezetek a Nemzeti Múzeum szervezetére vonatkozólag 1811-ben (Egy melléklettel és három hasonmással a szövegben.)	322
DR. MELICH JÁNOS. Miscskönyv a XIV. századból. (Három hasonmással)	36
MOKOS GYULA. A pápai ev. ref. főiskolai könyvtár szabályzata 1802-ből	166
DR. SEBESTYÉN GYULA. Telegdi János 1598-iki Rudimentájának hamburgi és marosvásárhelyi kézírata. (Huszonegy hasonmással a szövegben.)	247
VARJÚ ELEMÉR. Az iparművészeti múzeum ex-libris kiállítása ...	234, 392
VIDÉKI KÖNYVTÁRAINK 1902-ben	401

2. TÁRCZA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉSEK a M. Nemz. Múzeum könyvtárának állapotáról 1902. október 1-től 1903. szeptember 30-ig	65, 174, 287, 412
A MÚZEUMOK ÉS KÖNYVTÁRAK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGÉNEK SZERVEZETE	69
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYLET KÖNYVTÁRA 1902-ben	292
A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA 1902-ben	416
A SZEGEDI SOMOGYI-KÖNYVTÁR 1901—1902-ben	417

3. SZAKIRODALOM.

A MAGYAR IPARMŰVÉSZEK KÖNYVE. I. k. Ism. <i>Dr. Gulyás Pál</i>	72
A PANNONHALMI SZENT-BENEDEK-REND TÖRTÉNETE. I. k. Ism. —i—	78
BOHATTA HANS: L. Holzmann Michael	

	Lap
CIM ALBERT, Une bibliothéque. <i>Ism. Dr. Gulyás Pál</i>	84
COCKERELL DOUGLAS. Der Bucheinband und die Pflege des Buches. <i>Ism. Dr. Gulyás Pál</i>	422
FERENCZI ZOLTÁN, A könyvtárta alapvonalai. <i>Ism. V. E.</i>	299
FRANKÓI VILMOS, Ifjabb Vitéz János pontificaléja a vatikáni könyv- tárban. <i>Ism. V.</i>	179
— Gróf Széchényi Ferencz. <i>Ism. t.</i>	421
FUCHS ZSIGMOND, A színes festékek a nyomdásztaiban. <i>Ism. s. l.</i>	181
GYULAI FARKAS, A könyvtári tudományok czélja és feladata Magyar- országon. <i>Ism. V.</i>	180
HOLZMAN MICHAEL ÉS BOHATTA HANS, Deutsches Anonymen-Lexicon. <i>Ism. St.</i>	81. 426
JELLINEK ARTHUR L. Internationale Bibliographie der Kunstwissen- schaft. I. <i>Ism. e. l.</i>	305
KLEEMEIER FRIEDRICH JOHAN, Handbuch der Bibliographie. <i>Ism.</i> <i>Dr. Grün Albert</i>	82
PINTOR F. La libreria Cosimo de' Medici nel 1418. <i>Ism. V.</i>	307
PUSZTAI F. Nyomdászati encyklopedia <i>Ism. s. l.</i>	79
SZÉKELY DÁVID, A magyar tankönyvirodalom általános jegyzéke. <i>Ism.—g.</i>	427
*	
FOLYÓIRATOK SZEMLEJE	86, 103, 308, 427
*	
DR. GULYÁS PÁL, A magyar bibliografiai irodalom repertoriuma (1902. október — 1903. szeptember)	89, 187, 312, 431.

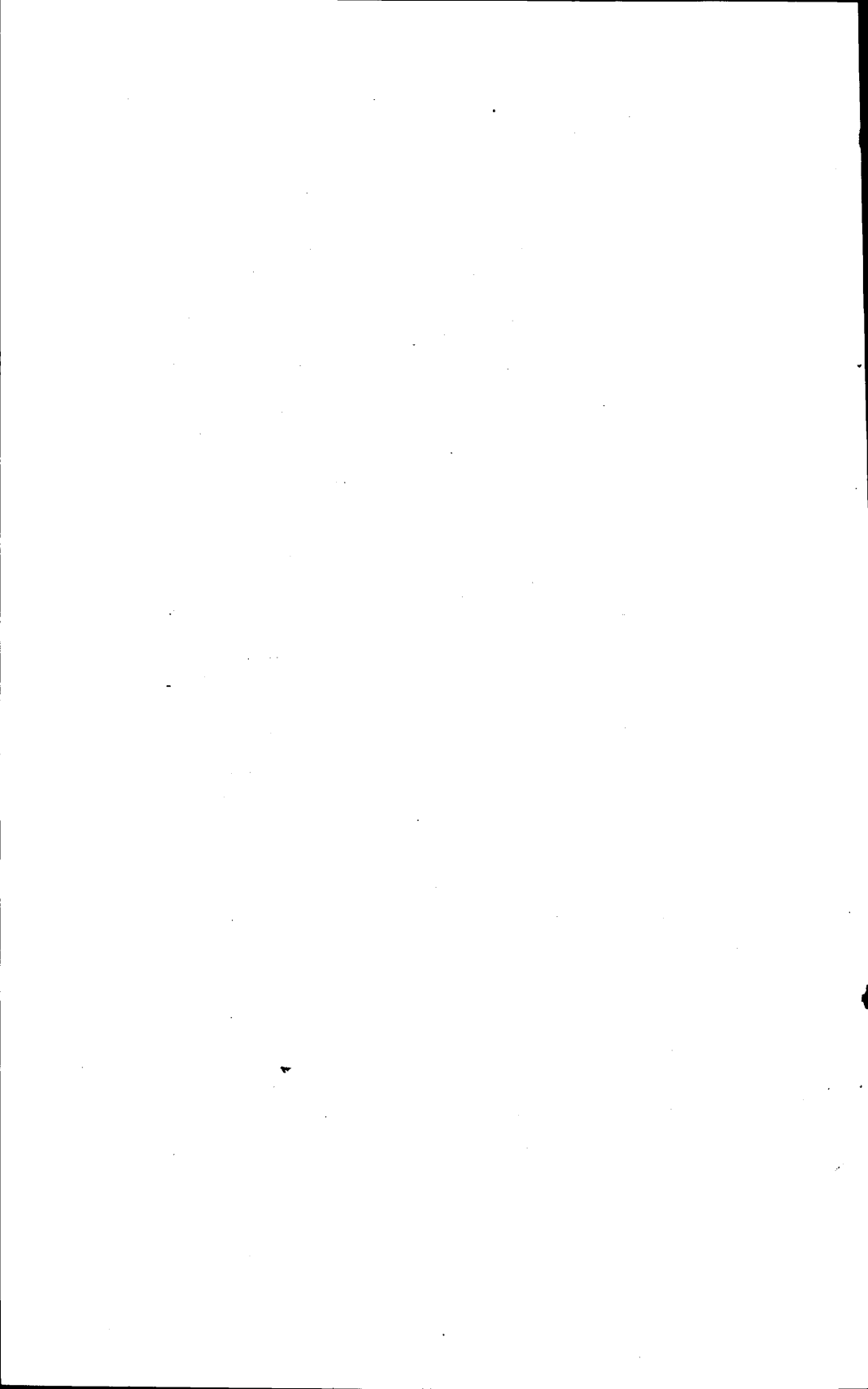
4. VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Előléptetések a M. N. Múzeum Széchényi orsz. könyvtáránál	91
Karl Dzialtzo † (<i>V. J.</i>)	—
A pannonhalmi könyvtárról (<i>G. A.</i>)	92
V. László király kódexe a vatikáni könyvtárban (<i>C.</i>)	93
Adalék a cenzura történetéhez (<i>E. L.</i>)	—
Ráth Mór † (<i>V. J.</i>)	94
Páldi István nyomdász levele br. Wesselényi Ferencz nagyenyedi főis- kolai gondnokhoz 1847. febr. 28. (<i>Ferencki Zoltán</i>)	95
Levéltári taxa 1680-ból (<i>K. L.</i>)	96
Firtinger Károly † (<i>V. E.</i>)	189
Dr. Áldásy Antal kitüntetése	190
Könyvtári lelet (<i>Fényi Gyula S. J.</i>)	—
Állítólagos középkori »képes-krónika« a Magyar Nemz. Múzeum könyv- tárában (*)	191
Honter sajtója a lomtárban (*)	192
XIII. Leó pápa † (<i>A. A.</i>)	315
Dr. Pauler Gyula †	316
Ismeretlen római Korvin-kódex (<i>G. A.</i>)	317

	Lap
A múzeumi könyvtár tisztviselőinek tudományos utazásai	—
A kolozsvári egyetemi könyvtárból	318
Magyar Könyvészet 1886—1900.	—
Vidéki nyilvános könyvtárak fejlődése (<i>K. L.</i>)	—
Heymann József ajándéka a M. N. Múzeumnak	319
A Kisfaludy és gróf Barkóczy családok levéltárai (<i>K. L.</i>)	—
A múzeumok és könyvtárak országos szövetsége	435
Mülbacher Engelbert † (<i>A. A.</i>)	436
A vatikáni könyvtár égése (<i>G. A.</i>)	—
Régi magyar nyomtatvány I. Lipót korából (<i>G. A.</i>)	438
Batsányi jegyzetei a Zrinyászhoz (<i>Esztegar László</i>)	439
Thurzó János boroszlói püspök kódexe a vatikáni könyvtárban (<i>G. A.</i>)	440
A könyv- és levéltári anyag jövője (+)	—
Ismeretterjesztő múzeumi előadások	441
Nők könyvtári szolgálatban (+)	—
*	
VÁLTOZÁSOK A MAGYARORSZÁGI NYOMDÁKBAN	192, 320, 442
NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ	443
*	

MELLÉKLET:

A hazai nyomdák 1902-ben <i>Horváth Ignác</i> -tól	1—16
A hazai hírlapirodalom 1902-ben I. A magyar hírlapirodalom <i>id. Szinyeyi József</i> -től. II. A hazai nem magyar nyelvű hírlapirodalom <i>Kereszty István</i> -től. III. Folyóiratok <i>Horváth Ignác</i> -tól. Függelék. A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája 1780-tól 1902-ig <i>id. Szinyeyi József</i> -től	1—59

A SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁR AZ EGYKORI PÁLÓS KOLOSTORBAN.

KOLLÁNYI FERENCZTŐL.

(Két melléklettel és három hasonmással a szövegben.)

Széchenyi könyvtára felett Czenken a közvetlen felügyeletet mindezideig főleg Tibolth Mihály és mellette, a mennyiben idejét nagyon igénybe vette a katalogus-írás munkája, Kilbling udvari káplán vitte, azzal a körültekintő, aprólékos gonddal, szakértelemmel, mely Tibolthot már a könyvtár létesítése körül is a gróf valóságos jobbkézévé avatta. Miután azonban a nagybecsű gyűjtemény most már a nemzet tulajdonába ment át, s rövid idő alatt Pestre volt szállítandó, és miután Széchenyi nem volt hajlandó megválni Tibolthtól, elérkezett az ideje annak, hogy az újonnan szervezett könyvtárőri állásra új ember neveztessek ki.

Az állás betöltése nem csekély gondot okozott az alapító grófnak. Tudva azt, hogy a könyvtár további sorsa bizonyos tekintetben attól is függ, hogy annak vezetője mennyi ügyszeregettel, buzgósággal, lelkesedéssel és jártassággal fogja az intézet érdekeit, kivált a kezdet kezdetén, szolgálni, jó ideig kutató szemmel kereste erre az állásra az egész országban a legalkalmasabbat, a legarravalóbbat.

Végre megállapodott egy íróember személyében, a kit nemcsak irodalmi jártassága, nyelvismeretei és hatalmas pártfogói ajánlottak, nemcsak bibliografiai jártassága képesített az állásra, hanem a kinek magánkörülményei is legjobban összeegyeztethetők voltak azokkal a mellétekintetekkel, a melyeket szintén nem akart figyelmen kívül hagyni az intézet vezetéséről való ezen gondoskodásában.

A kiszemelt férfit Brassói Miller Nándor Jakab volt. Vala-

mivel az ötvenen felül lévő, budai születésű ember, a ki fiatalságában Kollár Ádám oldala mellett a bibliografiával közelebről megismerkedvén, előbb Batthyáni József gróf bibornokprimás könyvtárának, utóbb pedig, mint nagyváradi akadémiai tanár, az akadémia könyvtárgyűjteményének volt öre, most pedig huszonnégy évi tanárkodás után, a mely idő alatt az irodalom terén is előkelő nevet vívott ki magának, nyugalomba vonulva töltötte Nagyváradon napjait.¹

Jacobus Ferdinandus de Miller
Bibliothecarius Regni 1775

A gróf ismeretsége Millerrel újabb keletű volt, és azzal kezdődött, hogy Miller 1800 október 22-én Nagyváradról felkereste őt soraival.

¹ Tudományos Gyűjtemény. 1824. évf. 36. Wurzbach: Biographisches Lexikon. XXIII. 324. Színnyei: Magyar Írók. VIII. 1415.

Reményli, olvassuk levelében, hogy a gróf nem fogja őt vakmerőnek tartani, ha ismeretlen létére magát kegyes jóindulataiba ajánlani merészkedik. Megvallja, már több éven át leghőbb kívánsága volt alkalmat lelteni arra, hogy tiszteletét tegye azon férfiu előtt, a ki nevének hírével mindazokat csodálatos bizalommal tölti el, a kiknek lelkét ez időszerint a hazai dolgokból merített gyönyörök foglalkoztatják. Addig is, míg ezt személyesen teheti, a mellékelt apróságokkal óhajtja hódolatát kifejezésre juttatni. Tertina professor biztosította őt, hogy minden tudományos munkát örömmel fogad, vonatkozzék az a jogra, történelemre avagy a gazdaságra stb. Ő mindezen tudományszakban dolgozott egykoron. Teljes három évet töltött el a bécsi udvari könyvtárban a halhatatlan Kollár oldala mellett, 24 éven át pedig Nagyváradon tanította az általános és magyar történelmet, és statisztikát. Ezen idő alatt több munkácska jelent meg tollából, legnagyobb részben Magyarországra vonatkozólag, a melyekről Kovachich, Simonchich, Katona, Schwartner, Lehoczky és mások is tudomást vettek. Emellett több dolgozata hever kéziratban, sőt néhány ezek közül már el is kallódott. Most, hogy nyugalomba vonult, az írással is felhagyott. Nehogy azonban tunyaságba merülni látszassék, igyekezeteit azok törekvéseivel óhajtana összekapcsolni, a kik a magyar név nem muló dicsőségére, költséget és fáradságot nem kimélve, a kéziratok és nyomtatványok gyűjtésére szentelik magukat. Miután ilyet ez időszerint csak egyet ismer az ország a gróf személyében, néhány kéziratát és nyomtatott munkáját megküldi neki. Ha arról értesül, hogy ezen készsége tetszésével találkozott, gondoskodni fog róla, hogy a szekrényeiben őrzött kéziratok jegyzékét kellő felhasználás czéljából szintén megkapja. Ujból és ismételten kéri, hogy ezen váratlanul érkező levelét fogadja jólélekkel. Nem hízlekedésből, nem haszonlesésből nyult tollához, hanem egyedül a hazaszeretete és az iránta érzett tisztelet ösztönözte őt az írásra, a mely oly nagy mértékben él benne, hogy ha esetleg nem lehetne is oly szerencsés, hogy személyesen mutassa be hódolatát, a messze távolból sem fog soha megszűnni irányában nagyrabecsüléssel viseltetni.¹

¹ Széchényi levéltár. I. kötet. 9. szám, III. csomag, 56. szám.

Bármennyire igyekezett volna Miller, nem mutathatta volna be magát Széchényinél előnyösebben, mint a hogy levelében tette, midőn magát nemcsak irodalom- és könyvbarátnak tüntette fel, hanem mindjárt a gróf gyűjteményének gyarapításához is hozzájárult.

Széchényi 1801 január 10-én Pestről lekötelező szavakban köszöni meg levelét. Annál is inkább örül ennek, úgymond, mert olyan férfiutól kapta, a ki nagy dicsőséget szerzett nevének történetírói munkásságával, a mint ezt a könyvtárában őrzött számos könyve is bizonyítja. Köszöni a kéziratot és könyvecskét és nagy örömmel venné, ha elküldené többi kéziratainak jegyzékét is. Csakis a magyar irodalomért lelkesedő férfiak együttes igyekezete hozhatja létre az általa tervezett magyar könyvtárt.¹

A benyomás, a mit Miller levele Széchényire gyakorolt, oly kedvező volt, hogy a midőn az 1802. év őszén érkezett az ideje annak, hogy a könyvtáróri állást betöltse, éppen nem idegenkedett e tisztet Millerre bízni, a kit a többi között Eszterházy József gróf, a helytartótanács tagja, és Somogyi János az államtanács tagja is a legmelegebben ajánlottak neki.

A gróf az ősz folyamán Pozsonyban személyesen is találkozott Millerrel,² és előadta neki azokat a feltételeket, a melyek mellett hajlandó lenne őt az új országos könyvtár örévé kinevezni. Eszerint Miller csak ideiglenesen foglalná el a könyvtáróri állást, és kötelezné magát, hogy a mint a gróf gyermekeinek nevelői közül valamelyik akár az által, hogy a gyermek elhal, akár pedig hogy tanulmányait befejezi, abba a helyzetbe jut, hogy a könyvtár vezetését átveheti, önként és készségesen lemond állásáról. A gróf viszont ígéretet tett, hogy kieszközli a helytartótanácsnál, miszerint Miller, akár a saját akaratóból, akár pedig hogy valamelyik nevelőnek átengedje helyét, válik meg állásától, újból előbbeni nyugdíjának élvezetéhez jusson.

Létrejövén ez alapon a kölcsönös megegyezés köztük, Széchényi 1802 november végén kinevezi Millert a nemzeti könyvtár örévé, oly módon, hogy december hó elsejétől szá-

¹ Múzeumi Kézirattár. Quart. Lat. 781. Miller levelezése I. kötet. 186. l.

² Téves azon állítás, hogy Miller »miután megvált nagyváradi tanzéketől, Széchényi Ferenczhez vonult vissza, hol a könyvtár katalógusának szerkesztésében közreműködött.«

mitva nyugdíja beszünttetetik, és 600 frt évi fizetést és szabad lakást kap. Felkéri azonban, hogy az esetleges lemondására vonatkozó nyilatkozatot foglalja írásba és küldje meg neki. Egyúttal kifejezést ad azon reményének, hogy a kinevezést, mely alkalmat szolgáltatott neki iránta érzett nagyrebecsülését ez által is tanúsítani, elfogadja, és mielőbb módot fog neki nyújtani arra, hogy a gyűjtemény elszállítása felől vele Pesten tanácskozassék.¹

Miller 1802 december 11-én Nagyváradon kelt válaszában siet kijelenteni, hogy az állást hálásan s örömmel elfogadja, és hogy kötelességének ismeri tisztjétől önként megválni, mihelyt ezt a grófi család nevelőinek érdemei a kinevezési okirat értelmében tőle megkivánják. Természetesen abban a reményben, hogy a gróf eddig élvezett nyugdíját újból kieszközli neki. Belátja, hogy kötelessége lenne azonnal Pestre sietni, részint hogy a gróf kívánságának eleget tegyen, részint pedig hogy őt a könyvtár átszállításának gondjaitól megszabadítsa. Kénytelen azonban ügyeinek rendezése céljából pár napi haladékat kérni. Január 2-án azonban, tekintet nélkül az időjárás kedvező vagy kedvezőtlen voltára okvetlenül útra kel, hogy tőle telhető serénységgel álljon a gróf rendelkezésére és hogy mindenben az ő akaratahoz szabja eljárását, ez által is igazolni kívánván, hogy nem méltatlanra, nem hálátlanra és nem is teljesen járatlan egyénre pazarolta jóságát. Büszke lévén a gróf által belé helyezett bizalomra, kötelességének tartja minden igyekezetével, erejével, szorgalmával odahatni, hogy a várakozásnak megfelelően. Már mint ifju is gyönyörűségét lelta a magyar irodalomban s mindig az volt legfőbb vágya, hogy a király és haza üdvére szentelhesse tevékenységét. Most a gróf megnyitotta előtte e munkakört. Sohasem fog megszűnni hozzátartozóival együtt hálás lenni ezen kegyes jótéteményért, s a késő utókor is olvasni fogja, milyen tisztelője volt ő a Széchényi-névnek.²

Ugyancsak november 30-án nevezte ki Széchényi az országos könyvtár irnokává Petravich Ignácot, a ki 7 éven át volt Pál fia mellett nevelő, évi 400 frt fizetéssel és szabad lakással.

¹ Fogalmazvány a Széchényi levéltárban. I. kötet 13. szám. II. csomag 30. szám.

² U. ott. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

Őneki is megírta, hogy január 4-én Pestre készül, és reményli, hogy ekkor már őt is itt láthatja.

Megköszönvén Petravich a kinevezést, nem hallgatja el, hogy sokkal jobb szeretete volna, ha adjunctusi vagy segédőri czímet nyer, de úgy látja, ezt nem sikerült a grófnak a legfelsőbb helyen keresztül vinnie.¹

Mind a két tisztviselő 1803 január 11-én érkezett meg Pestre, a hol Széchényi vendégszerető házában nyertek ideiglenes elhelyezést.

Széchényi a kinevezések megtörténtét 1803 január 17-én jelenti be a helytartótanácsnál, kérvén, hogy a két tisztviselő fizetése január 1-jétől folyósíttassék. A szolgát csak később fogja kinevezni, ha segédkezésére már szükség lesz. Miután azonban a két tisztviselő még nem foglalhatja el a számukra kijelölt lakást, megfelelő lakbért kér nekik. Tudomására hozza a helytartótanácsnak azt is, mily feltétellel nevezte ki Millert örré, és hogy ez esetleges visszalépése idejére fentartotta igényét előbbeni nyugdíjára. Megtevév rendelkezéseit a könyvtárnak Pestre való szállítására vonatkozólag, azt kérdezi a helytartótanácsból, vajjon nem kellene-e a könyvtári alkalmazottakat mielőtt még a könyvtár átvételére elutaznának, felesketni, és a szükséges hivatalbéli utasításokkal ellátni. Végül, miután a könyvtárban csak úgy tartható fenn a rend, ha többször tartatik revisio, arra kéri a helytartótanácsot, mondja ki, hogy legalább minden harmadik évben tartson a könyvtárhoz tartozó dolgok felett revisiót a helytartótanácsnak a nádor által erre külön kiküldött tagja, és tegyen jelentést, vajjon nem lett-e valami a gyűjteményből elidegenítve.

A helytartótanács január 21-én tartott ülésében tárgyalás alá vevén a gróf felterjesztését, elrendelte, hogy az a 600 forint, a miből Miller 500-at mint nyugalmazott akadémiai tanár, 100-at pedig mint könyvrevizor, eddig a tanulmányi alapból húzott, beszüntetessék, és 1803 január 1-jétől számítva, mint a Széchényi országos könyvtár öre, ugyancsak 600 forintot kapjon az egyetemi alapból, évi fizetés czimén. Petravich Ignác irnok pedig ugyanilyen czímen 400 forintot. Ezen felül mindaddig, míg természetbeni lakásukat elfoglalhatják, Miller évi 200, Petravich pedig

¹ Széchényi levéltár. I. kötet 13. szám. I. csomag 23. szám.

100 frt lakáspénzt élvezzen. Az eskütételre vonatkozólag akként határozott a helytartótanács, hogy mielőtt a tisztviselők a könyvtár elszállítása céljából útnak indulnának, tartozzanak a nádori kancelláriában, ennek az igazgatójának, valamint az országos levéltár és az egyetemi könyvtár vezetőjének jelenlétében hivatali esküt tenni. Külön utasításokat azonban nem tartott szükségesnek, miután a Széchényi által javaslatba hozott revisio három évenként úgy is meg fog tartatni. Minderről január 25-én értesíti a helytartótanács Széchényi grófot.¹

Miller és Petravich február 6-án dél előtt 11 órakor jelentek a nádori kancelláriában és az országos levéltár, valamint az egyetemi könyvtár képviselőjének jelenlétében letették hivatali esküjüket.

Széchényi február 11-én mond köszönetet a nádornak és a helytartótanácsnak, hogy legutóbbi felterjesztésének minden pontját elfogadták. Nincs most már egyéb hátra, mint hogy a könyvtár tisztviselői a könyvtár átvételére Czenkre küldessenek. Csak az a baj, hogy a pálosok egykori épületében a könyvtár részére kijelölt helyet még mindig theologiai könyvek foglalják el. Kéri tehát, intézkedjék a helytartótanács, hogy a terem mielőbb kiüríttessék, mert attól lehet tartani, hogy ha az országos könyvtár ideszállítatik, és a gyűjteményeknek még ládákbán kell itt heverniök, valami kár esik a könyvekben és kéziratokban. A mint erre nézve intézkedés történik, ő tüstént elküldi Czenkre az őrt és az irnokot, hogy a könyvtárt Pestre szállítsák.

A helytartótanács nem késett Széchényi óhajtásának eleget tenni és február 24-én meghagyta az egyetemi tanácsnak, hogy az említett theologiai munkák elszállítása iránt mielőbb intézkedjék. Ez csakhamar foganatosítva is lett, és márczius 22-én a terem kulcsait átadták Széchényinek.²

A gróf márczius hó 14-én, arravaló hivatkozással, hogy a könyvtár elszállításánál a szolga közreműködésére is szükség

¹ Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály. Protocollum Departmenti in Litterario-Politicis. Anno 1803. Széchényi levéltár. I. kötet 13. szám. II. csomag 32. szám.

² Országos levéltár. Litter. Polit. A. 1803. Nr. 4169. Nr. 12074. Széchényi levéltár. I. kötet 13. szám. II. csomag 35. szám.

lesz, Pavonich Jakabot a szolgálai állásra a helytartótanácshoz felterjesztette.¹

Ennek alapján a helytartótanács Pavonichot, a ki a mellett hogy latinul, magyarul, németül tudott, még a francia és olasz nyelvben is elegendő jártassággal bírt, megerősítette és számára az egyetemi alaphól évi 200 frt fizetést és 50 frt. lakbért utalványozott.

A mint márczius 26-án Pavonich letette az esküt, 27-én az egész könyvtári személyzet elutazott Czenkre, a könyvtár átvételére.

Széchényi az átadással Tibolthot bizta meg, a ki a tőle nyert utasításnak megfelelően leltár mellett akarta a gyűjteményt átadni. Miután azonban ez igen sok időt vett volna igénybe, ennél fogva Miller ajánlatára, kölcsönösen megbízva egymásban, a könyvtárt a maga teljességében átadták és átvették, a pontos jegyzék készítését pedig későbbre halasztották.

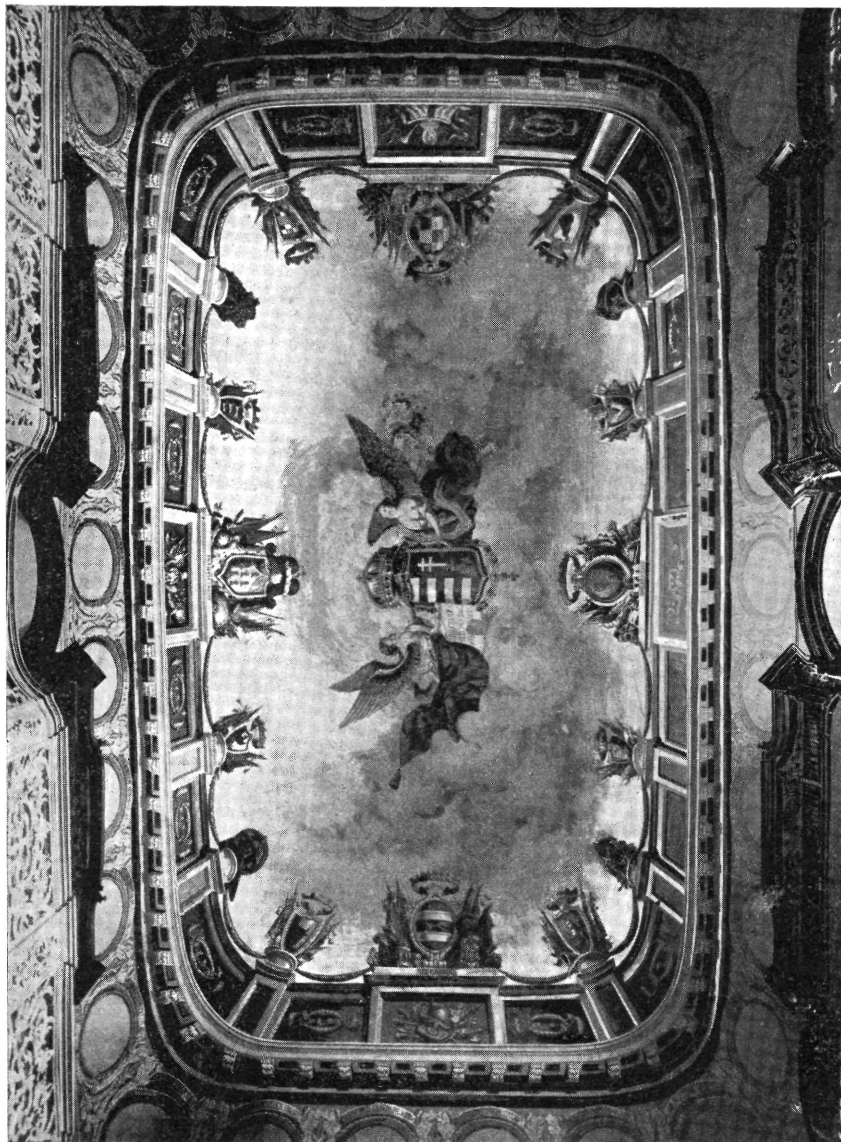
Az elszállítással, a gyűjtemény felállításával járó gondok és teendők által túlon-túl igénybe vett tisztviselők azonban később sem állították össze az átvételi leltárt, és így maig sem tudjuk egész pontosan megmondani, hány darabból állott a könyvtár akkor, a midőn Czenkről elszállított. Miller számítása szerint a gyűjtemény ekkor 4115 kötet nyomtatványból, 730 kötet kéziratból, 102 kötet különféle metszetből, körülbelül 2000 czimerből és 40 téka földabroszból állott. Ugy látszik azonban, hogy Miller is csak a nyomtatott katalogusnak I—II. kötetét vette számításához alapul.²

A gyűjtemény 32 ládában érkezett tengelyen Pestre, és összesen 111 mázsát nyomott. Minden mázsá szállítási költsége 3 frt. 45 krárt tett ki. Az összes költségeket Széchényi fedezte.

¹ Mily körültekintéssel jártak el még a szolga megválasztásában is, mutatja az a körülmény, hogy Miller a szolgától nem csupán nyelvismereteket kívánt meg, hanem jó írást is, hogy esetleg mint írnok is segédkezhessék. Szerinte a könyvtári szolgának éppen nem olyan természetű teendőket kell végeznie, mint a közönséges házi szolgának, hanem olyanféléket, mint a főkormánysekéknél az ajtónállónak. Természetes azonban, hogy elsősorban a könyvtári helyiséget kell alaposan ismernie.

² Múzeumi Kézirattár. Quart. Lat. 63. Miller kéziratgyűjteménye XVII. 250. Fraknoi Széchényi Ferencz életrajzában — tévesen — tetemesen nagyobb-nak mondja a gyűjteményt, a mekkora valósággal csak jóval később lett.

RIVETTI PÉTERNEK SZÉCHÉNYI MEGRENDELÉSÉRE KÉSZÍTETT MENNYEZETFESTMÉNYE
A KÖZPONTI PAPNEVELŐ KÖNYVTÁRTERMÉBEN.

a ki a tisztviselők utazását is beleszámítva, összevissza több mint 1000 forintot fizetett.

A mint a ládák megérkeztek, Millernek első dolga volt, már a kicsomagolás közben, különválasztani a kötetlen nyomtatványokat és kéziratokat a kötöttektől. Az előbbieket azután kiosztotta a pesti könyvkötők közt, hogy mire József főherceg nádor oroszországi útjáról visszaérkezik, minden szépen rendesen bekötve, elhelyezhető legyen. Ez is Széchényi költségére történt a ki a kötési munkálatokért 5 könyvkötőnek vagy 2000 forintot utalványozott.

Mialatt a könyvkötési munkálatok folytak, Széchényi megbízásából Rivetti Péter milánói származású pesti festőművész kifestette a könyvtár céljaira átengedett teremnek mennyezetét a pálosok egykori kolostorában. A festmény központját Magyarországnak két genius által tartott czimere képezte, a társországok czimerei és jelvényeitől alkotott keretben. Az egyik genius egy tekerceset látszott a földre ejteni, melyen ez a felírás volt olvasható: »Bibliotheca Hungarica Széchényiano-Regnicolaris«. A festmény alá körben a következő 30 kiváló magyar tudós arczképét tervezték: Janus Pannoniusét, Werbőczy Istvánét, Oláh Miklósét, Forgách Ferenczét, Beythe Andrásét, Sambucus Jánosét, Istvánffy Miklósét, Révay Péterét, Pázmány Péterét, Bethlen Farkasét, Gyöngyösi Istvánét, Haller Lászlóét, Hevenessy Györgyét, Páriz Pápai Ferenczét, Czwittinger Dávidét, Bél Mátyásét, Kerchelich Boldizsárét, Faludi Ferenczét, Má dai Dávidét, Baitay Antalét, Boskovich Rogerét, Cornides Dánielét, Severini Jánosét, Born Ignácét, Hell Miksáét, Reviczky Károlyét, Wespzeprémi Istvánét, Horváth Jánosét, Raich Jánosét és Pray Györgyét.

Ezek az arczképek azonban sohasem készültek el, úgy hogy a számukra megvont keretek ma is üresen állanak a központi papnevelő könyvtári helyiségeül szolgáló terem falán. Olyannyira siettek ugyanis az intéző körök, főleg pedig Széchényi és Miller, a terem berendezésével, hogy a mint a művész június 30-án elkészült a tulajdonképpeni mennyezetfestménnyel, későbbre halasztván az arczképek megfestését, azonnal eltávolították az állványokat.

Július 3-án egy a Széchényi-oroszországos-könyvtár, az egyetemi könyvtár tisztviselőiből, valamint több szakértőből és tudósból

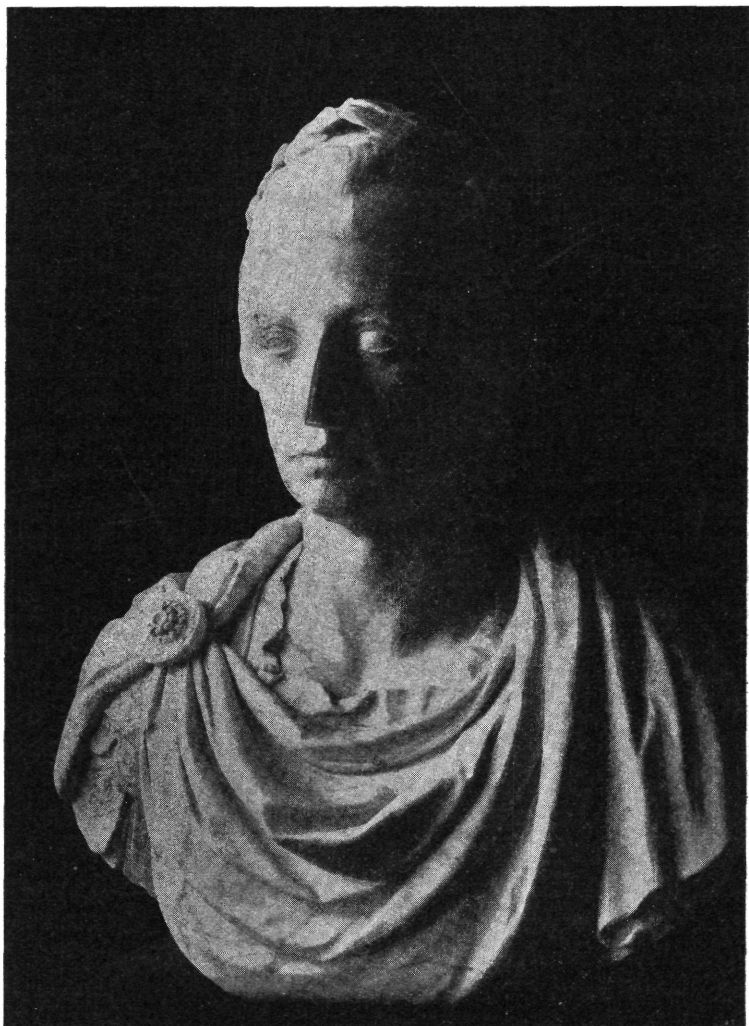
álló társaság tekintette meg Rivetti munkáját, a melyért Széchényi 1500 frtot fizetett a művésznek. A festmény általános tetszést aratott és az előkelő társaság, élén Schedius Lajossal, az esztétika tanárával a pesti egyetemen, a kinek az ítéletére a legtöbbet adtak a megjelentek, őszinte elismeréssel adózott a művészi munkának. Július 6-án pedig két főherceg, idősebb és ifjabb Ferdinand, nagyobb katonai kísérettel tekintették meg a festményt és ők is a legnagyobb meglepődésüknek adtak kifejezést a látottak felett.¹

A mint a magas vendégek befejezték látogatásukat, az egész könyvtári személyzet még július 6-án hozzálátott a könyvek elhelyezéséhez.

A terem még a pálosok idejéből gyönyörűen faragott könyvszekrényekkel volt bebutorozva, és a 43 láb magas, 40 láb hosszú, és 14 láb széles helyiséget nemcsak alul a földszinten, hanem fent a karzaton is köröskörül szekrények tették használhatóvá. Ugy a szekrényeket mint a karzatra vezető két csigalépcsőt egy pálos szerzetes készítette körülbelül 40 év előtt, annyi gonddal és műizléssel, hogy munkája ma is a műfaragás remekének mondható. A terem díszét emelte a különféle fakockákból alkotott padozat is.

Ezekbe a díszes könyvszekrényekbe helyezték be most Széchényi gyűjteményét. Miután pedig az egyes tudományzakok nagyon egyenlőtlenül voltak a könyvtárban képviselve, Miller nem tartotta keresztülvihetőnek a szorosán vett tudományzakok szerint való osztályozást, hanem a gyűjtemény természetéhez alkalmazkodva, a következő szakokat állapította meg. Az első csoportot képezték azok a hazai és külföldi munkák, a melyek bármely szempontból is Magyarországgal foglalkoztak. A második csoportba osztattak az oly nyomtatványok, a melyek közvetlenül nem foglalkoztak hazánk viszonyaival. A harmadikba olyan nyomtatványok jöttek, a melyeket magyar, horvát stb. születésű emberek írtak ugyan, de nem magyar nyelven és nem Magyarországról. A negyedikbe az úgynevezett segédkönyvek, vagyis azok a külföldi nagyobb munkák, a melyekben szó van Magyarországról.

¹ Miller kéziratgyűjteménye. XV. 127.

I. FERENCZNEK GRÓF SZÉCHÉNYI FERENCZ ÁLTAL KÉSZÍTTETETT MELLSZOBRA.

Az ötödik csoportot a rézmetszetek, czímerek, a hatodikat pedig a kéziratok alkották.¹

¹ Ráth P. Wegweiser durch Pest. 1804. p. 19. A hová maga Miller írta meg ezt a leírást 1804 január 18-án.

Mialatt a könyvtár tisztviselői a gyűjtemény osztályozásával és elhelyezésével foglalatoskodtak. Széchenyi, egyrészt hogy a könyvtárterem fényét még jobban emelje, másrészt pedig hogy ez által is kifejezze háláját I. Ferencz király iránt, a ki ajándékát a nemzet részére külön diplomában elfogadta, honfitársai nevében szobrot allíttatott a könyvtári helyiségben a felségnek.

A mellszobor, mely Procopp bécsi szobrásznak a műve volt és alabastromból készült, mint egy egykorú feljegyzésben olvasuk, nagyon jól sikerült, miután I. Ferencz király, értesülvén arról, hogy a szobrot a magyarok készítették örök emlékezetül, megengedte, hogy a művész egy udvari ebéd alatt lerajzolhassa.¹

A talapzatával együtt 7 láb magas szobrot Széchenyi a bejárattól jobbra lévő 14 láb magas falmélyedésben helyeztette el.

Millernek úgy a szobor elhelyezése, valamint a reá alkalmazott és Szerdahelyi György Alajos apátkanonoknak tollából származó felirat ellen több mindenféle kifogása volt, a melyeket, tekintettel arra, hogy némelyek őt tartották a felirat szerkesztőjének, szükségesnek tartott írásba is foglalni, annak hangsúlyozásával, hogy neki — legnagyobb öröme — mi része sem volt az emlékmű létesítése körül.

Első sorban azt kifogásolta, hogy nem volt kellő arány a szobor és a még egyszer oly magas fülke között. Nem tartotta továbbá szerencsés gondolatnak, hogy a kőtalapzat nem állott szabadon, hanem a falazattal köttetett össze, mert ezáltal oly mélyen bent állott a szobor, hogy árnyék esett reá és az arcot csakis a jobboldalon lehetett megkülönböztetni. A túlságosan magas terem fogyatékos világításában az öntött vasra alkalmazott és a márványba kapcsolt felirat is csak nagyon nehezen volt — szerinte — kibetűzhető. Egyébiránt a feliratot: »Franciscus II. Caes. Aug. Masis. Hungariae. Palatio. Tutela. Favore. Donatis. In. Animis. Hungarorum. Aeternus. 1803.« szintén nem tartotta megfelelőnek. A Caesar. Aug. helyett Rex Apostolicust szeretett volna. A Masis szó, úgymond, inkább csak a költőkre vonatkozik. A 13 szóban kétszer szerepel Hungariae és Hungarorum. Tutela helyett jobb lett volna Praesidio. A Favor is helytelen. A felséggel szemben jobban hangzanék a Gratia. Nem szép a sok ablativus absolutus

¹ Procopp munkáját Széchenyi 1600 frttal díjazta.

halmozása sem. Az Aeternus keveset mond, e helyett inkább nunquam moriturus vagy semper victurus lett volna irandó.¹

Az elhelyezésen már bajos volt segíteni; a feliraton azonban még lehetett volna változtatni. Szécsényi tehát, hogy ebben is kedvében járjon Millernek, felkérte őt; írjon számára néhány feliratot, hogy esetleg ezekből válaszszon egy inkább megfelelőt. Miller oly készségesen hajolt a gróf kívánságára, hogy július 13-án 12 feliratmintát küldött neki.

Miller abban a reményben fogott a könyvtár rendezéséhez, és Széchényi is abban a hitben buzgókodott a könyvtárterem pompájának emelésén, hogy augusztus 20-án, a nyári törvénykezési szünet végén, a gyűjtemény átadható lesz a közhasználatnak. Azonban minél jobban előrehaladt a könyvtár elrendezésének és osztályozásának munkálata, annál valószínűbbé vált, hogy a tervezett határidőre sem az éremgyűjteményt elhelyezni, sem az olvasótermet megnyitni nem lesznek képesek.

Még kevésbé juthattak a könyvtári alkalmazottak az ugyan-ezen épületben számukra kilátásba helyezett, sőt királyilag engedélyezett, természetbeni lakáshoz. Ennek következtében július első napjaiban Miller is, a ki mindezideig a Széchényi grófi párvendégszeretetét élvezte, kénytelen volt lakás után nézni. Talált is egyet, a mely igaz hogy szűk volt és a mellett drága is, mert 200 frt. lakbérére még kénytelen volt 60 frtot ráfizetni, de legalább közel volt a könyvtárhoz és Széchényi lakásától sem esett távol.

Mindennek a kellemetlen késedelemnek a kútforrása azon huza-vona volt, a melylyel Bécsben a királyi kuriának a pálosok egykori kolostorából való kiköltöztetését és a nagyobb papnevelőnek az egyetem céljaira való átengedését hátráltatták.

Ugyanis, még annak idején, hogy a legfelsőbb elhatározás a pálosok kolostorában jelölt ki helyet Széchényi gyűjteményeinek, felhívta a helytartótanács az építészeti hivatal igazgatóságát, hogy a pálosok épületét alakítsa át oly módon, hogy abban az egyetem jogi, bölcsészeti és hittudományi kara, valamint az ujonnan visszaállított központi papnevelő és a Széchényi-könyvtár elhelyezhető legyen. Az építészeti hivatal vezetője azonban kimutatta, hogy erre a pálosok egykori épülete nem elégséges, ha csak

¹ Miller kéziratgyűjteménye. XV. 123.

a pálosok telkén emelt és a magyar kir. kamara kezelése alatt álló szemináriumi épület is át nem engedtetik e célra. Ekkor az ügy elintézése céljából a helytartótanács azt az ajánlatot tette a kamarának, hogy küldessék ki egy vegyes bizottság, a mely a részletekkel tüzetesebben foglalkozzék. A kamara elnökének azonban az a megjegyzése volt erre, hogy felsőbb utasítás nélkül nem mehet bele a tárgyalásba. Mire a helytartótanács egyenesen a felséghez fordult és felterjesztésében arra kérte a királyt, rendelje el a kamaránál a bizottság megalakítását, őt pedig hatalmazza fel, hogy a tárgyalások befejeztével a költségvetést és a terveket rövid uton áttehesse az építészeti hivatalhoz, azonnali végrehajtás céljából.

A dolog a magyar királyi udvari kancellária elé kerülvén, ez a vegyes bizottság kiküldését szintén javasolta ugyan, de abban már nem értett egyet a helytartótanáccsal, hogy a tárgyalások befejeztével, a tervek felterjesztése és jóváhagyása nélkül haldéktalanul hozzáláthassanak az átalakítási munkálatokhoz, hanem azt a javaslatot terjesztette a felség elé, hogy tekintettel az átalakítással járó tetemes költségekre és arra, hogy a felség már egyszer rendelkezett a tervek felterjesztése iránt, a költségvetés a vegyes bizottság tárgyalási jegyzőkönyvével egyetemben, jóváhagyás céljából, a legfelsőbb helyen bemutatassék.

A király a kancellária álláspontjára helyezkedett és 1802 december 3-án utasította a helytartótanácsot és a magyar kir. kamarát, hogy a kérdést vegyék tárgyalás alá és a jegyzőkönyvet a kidolgozandó tervek és költségvetés kíséretében jóváhagyás céljából terjeszszék eléje.¹

A vegyes bizottság, mely Almássy Pál koronaőr elnöklete alatt három helytartótanácsi és ugyanannyi kamarai tanácsosból alakult meg, 1803 január 3-án megkezdte tanácskozásait. Mindjárt kezdetben kitűnt, hogy a bizottság tagjai nem értenek egyet éppen a legfontosabb kérdésben, hogy t. i. micsoda alaphól, milyen költségek fedeztessenek.² Úgy a helytartótanács, mint a kancellária és a kamara hosszú átiratokban védelmezte a maga álláspontját; egyik felterjesztés a másikat követte, de megállapodásra jutni

¹ Országos levéltár. Kancelláriai osztály. A. 1802. Nr. 10301., 10085.

² Pauler T.: A budapesti m. kir. tudomány-egyetem története. Budapest, 1880. I. 317.

nem tudtak. Ennek természetszerű következménye az lett, hogy a kuria kiköltözése és ennek folytán a könyvtári olvasóterem megnyitása és az éremgyűjtemény elhelyezése stb. mind elodáztatott.

Pedig, kivált a helytartótanács tagjai, a lehető legnagyobb jóakarattal támogatták mindenben a könyvtár érdekeit. Latinovics tanácsos a délutáni órákat minden másodnap a könyvtárban töltötte, hogy a munka előrehaladásában gyönyörködjek. Ugy szintén gróf Eszterházy is nem egyszer megfordult az épületben, tanakodván Millerrel, miként lehetne a szükséges helyiségeket, legalább ideiglenesen előteremteni. Miller pedig legalább harminczszor megfordult Budán, hogy a döntést szorgalmazza. Mindez nem vezetett eredményre. A kiköltöztetés kérdése tökéletesen megrekedt a hivatalos elintézés kátyuiban és Miller bizonyos önmegadással válaszolta a nyár folyamán Széchényi kérdezősködéseire, hogy már reménye sincs arra nézve, miszerint a felmerült nehézségek egy év leforgása előtt elháríthatók legyenek.

A szükségesnek mutatkozó kisebb átalakításokat sem lehetett ennek következtében a rendes úton eszközölni. Széchényi pl. egy külön bejáratot szeretett volna a könyvtárba nyitattatni, természetesen a kincstár költségén. Az építésben nem hiányzott volna a jóakarát ezt elkészíteni, a helytartótanács több tagja azonban abban a véleményben volt, hogy ez is csak késedelmet okozna, a mellett, hogy a pénzt nem lehetne máshonnan venni, mint az egyetemi alapból; ide pedig nem lenne tanácsos fordulni, mert könnyen megtörténhetnék, hogy az országos könyvtár ennek révén bizonyos függő viszonyba jutna az egyetemmel szemben. Azt ajánlották tehát Millernek, vegye rá a grófot, hogy a haza iránt való szeretetből vállalja magára ezt a terhet is és fedezze a felmerülő költségeket a magáéból. Miller, bár kissé szégyenkezve, hogy még ilyen dologban is kénytelen áldozatkészségét igénybe venni, előadta a nyert tanácsot Széchényinek, azzal igyekeztén eljárását némileg ellensúlyozni, hogy értesítette Széchényit miszerint azt a nagy lexikont, a minek megvásárlására neki már előbb megbízást adott, ő ingyen megszerezte, a mennyiben gróf Haller Pál megígérte, hogy legközelebb ajándékuul küldi a könyvtárnak a munkát.

Igy múlt el lassan az 1803. év nyara a távollevő Széchényi részéről folytonos türelmetlen kérdezősködés és sürgetés, a könyv-

táriak részéről pedig nem kevésbé nyugtalan várakozás és megfeszített munka között.

Annál jobban esett a bizonytalanság ezen ideje alatt mindannyiuknak tapasztalni, hogy Széchényi páratlanul önzetlen elhatározásának nemesítő, felemelő hatása alatt az egész nemzet megmozdult, és mindenki növekvő bizalommal, áldozatkészséggel fordul az ujonnan alapított intézet felé, mely a nemzeti öntudat, a magyar művelődés nagyarányú fejlődésének feltételeit rejtette magában.

Nemcsak abban nyilvánult a hatás, hogy a költők: Bérczy, Csokonai, Hannulik, Révai, Szerdahelyi stb. lantjukra vették Széchényi nevét, hogy hálás szívvel megcsodálták a mit összegyűjtött, jóslékekkel megjövendölték, hogy

»Míg magyar áll, és míg magyar él csak emitt eme földön,
Széchényi nagy neve élni fog addig«

hanem abban a felbuzdulásban is, a mely a nagynevű mágnást csak úgy, mint az egyszerű polgárt arra birta, hogy önkéntes adományaival hozzájáruljon a Széchényi által kitűzött hazafias cél megvalósításához.

Még hozzá sem fogtak a könyvtárnak Czenkről való elszállításához, az ajándékozások már megkezdődtek az országos könyvtár javára.

Ezek közt úgy látszik egy egyszerű iparos járt legelől, — legalább tudtunkkal — a ki valóban megható módon adott kifejezést áldozatkészségének. A Magyar Hirmondó 1803. évi január 21-iki számában ezekkel a szavakkal hozta olvasóinak tudomására a jellemző esetet: »Pest Jan. 3-án. Az új esztendő nálunk egy kis ajándékban nagy hazafiságnak példáját mutatta. Tegnap elméne Gróf Széchényi Ferentz ő Excellentiájához egy ide való polgár — Kindi Mátyás Szüts mester ember — és 48 darab könyvet bémutatván, arra kéré, hogy mivel a Hazának ajándékozta volt a Fő Méltóságú Gróf tulajdon kintses Bibliothecáját, fogadná el ő tőle ezen kised ajándékot, és forditaná önmön felséges tzéjára.«

Az 1803. év tavaszától mind sűrűbben érkeznek az ily ajándékok a Széchényi-országos-könyvtárba.

Benedekfalvy Kiszely Pál udvari ágens Bécsben, május hóban

10 drb. kéziratot küld. P. Simonchich Incze piarista atya, a szigeti gimnázium igazgatója, szintén kéziratokat ajánl fel.

A nyár kezdetén egy ismeretlenül maradni kívánó magasrangú hölgy tekintélyes számú darabból álló ásványgyűjteményét ajándékozta az újonnan alapított könyvtárnak és az idővel

Magyar Ország.

Pest Jan. 3-dikán. Az új elzrendő nálunk egy kis ajándékban nagy hazafiúságnak példáját mutatta. Tegnap elméne Gróf Széchényi Ferentz Ő Excellentiájához egy ide való Polgár, és 48 darab könyvet bémutatván, arra kéré, hogy mivel a' Hazának ajándékozta vólt a' Fő Méltóságú Gróf tulajdon kintses Biblióthecáját, fogadná el ő töle ezen kised ajándékot, és fordítaná önnön felséges tzélfjára.

Mit nem adna Hazájának illy nemes lelkű Hazafi, a' ki tsekély vagyonját olly nagy kézfzséggel feláldozta? Ó! városiak, a' tudományoknak, és mesterségeknek hív dajkái, ne szünjetek meg a' Hazafiúságból származó ditsőségre, tartós igyekezettel törekedni. Boldog Haza! mellynek minden rendbéli fiait egyaránt lelkesíti a' tudományok szeretete, és a' józan megvilágosodás egyaránt gyúllasztja a' Hazafiúságra!

Azon érdemes Polgár Kindi Mátyás Szűts mester ember, kinek az is nagy ditsőségére szolgál, hogy ajándéka, mind Magyar Országot illető válogatott könyvekből áll, mellyeknek olvasásában ifjú korától fogva gyönyörködött.

KINDI MÁTYÁS ADOMÁNYÁNAK HIRE A MAGYAR HIRMONDÓ
1803. ÉVI JAN. 25-IKI SZÁMÁBAN.

ezzel egyesítendő Múzeumnak. Özv. Beleznay tábornokné, született Podmaniczky bárónő egy régi ezüst billikomot, egy másik ismeretlen hölgy két értékes alabastrom szobrot, Haller Pál gróf a már említett 68 kötetből álló lexikont ajánlotta fel a könyvtár czéljaira.

Nagy Ferencz veszprémi kanonok, Zimány Lajos piarista, Szerdahelyi A. György apátkanonok, Klein Sámuel gölnitzi ev. prédikátor, Sztojkovics Athanáz, a jeni és göttingai tudós társaság tagja, Báthory Gábor pesti ref. predikátor, P. Csánki piarista, Barothi Szabó Dávid, Thessedik Sámuel, a szarvasi gazdasági iskola igazgatója, Sethi János Komárom vármegye főorvosa, Haliczky András a német nyelv és irodalom tanára Pesten, Tököly Sabbas kir. tanácsos, Kovács József nagykőrösi ref. predikátor, Simon Mátyás volt pálos szerzetes, pécsi hittanár, Fuchs Sámuel löcsei tanár, Kultsár István, Csokonai Mihály, Benkő Ferencz enyedi tanár, Ráth Pál orvos, Fabian József vörösbereányi ref. predikátor, Endrődy János tabori lelkész, Révay Miklós, Proricz Bazil gör. kath. áldozár, Virág Benedek, lovag Schaffrath Lipót vácsi kisprépost-kanonok, P. Jakossich kapisztrán-tartományfőnök, Sennovitz eperjesi tanár, Bogsch János pozsonyi tanár, Bärnkopf Ignác esztergomi kanonok, Kazinczy Ferencz, Gotzigh Ignác kassai tanár, Lübeck Károly orvostudor, Muskatirovits János ügyvéd és számosan mások, nagyobbreszt saját munkáikkal gyarapították a könyvtár anyagát.

A nem írók közül felemlíthetők Ernszt József kapitány, Eggenberger, Kiss István könyvkereskedők, Jobbaházai Dóry Antal a konstantinápolyi nagykövetség tagja, Kögl kapitány, Horváth Jakab ügyvéd, Vay László lovag, Mahoritz Tobiás piarista, Henyei áldozár, Kalmárfi budai bíró.

Részint ritkaságuknál fogva, részint más szempontból becsesebb munkákat ajándékoztak a könyvtárnak: Eszterházy János gróf, Gruber Károly Antal, Skolka András, Petrassevics András ügyvéd, Szokolay Dániel ügyvéd, Brettschneider Henrik lemergi könyvtárnok, Mártonfi József erdélyi püspök, Justh György turóczi alispán, Eszterházy József gróf, Fasser Ferencz, pesti sebész és Kiss József pesti szabómester pedig néhány régi pénzt ajánlottak fel.

Természetesen nem hiányozhatott az ajándékozók sorából maga az alapító, gróf Széchenyi Ferencz sem, a ki ebben az esztendőben 702 munkával gazdagította a gyűjteményt. Miller pedig 6 különféle művel gyarapította a vezetése alatt álló intézetet.

Hogy a közjó érdekében ekként hozott áldozatok annál bővebben teremjék gyümölcseiket, Széchenyi nem elégedett meg

azzal, hogy az ajándékozók neveit beírta a felajánlott munkákba, hogy a könyvtár öre elismervényt állított ki minden egyes ajándékozó számára az ajándéknak a könyvtár javára történt átvételéről, hanem azt is elrendelte, hogy az ajándékozók neveit, az ajándékul adott munkák czimeivel együtt, időrül időre tegyék közzé az ő költségén úgy a Bécsben megjelenő magyar ujságokban, mint a pesti Zeitschriftben.¹

Miller pedig külön felhívásokkal igyekezett a hazafiak buzgalmát ébren tartani. Így pl. 1803 október 26-án előadván a Zeitschrift von und für Ungern lapjain, hogy miután a cím és és névtárak nagyon becses segédeszközei a statisztikának és miután az országos könyvtár gyűjteménye e tekintetben szerfelett hiányos, felkéri a haza polgárait, keressék elő a birtokukban lévő és lakásuk valamelyik zugában heverő schematismusokat és közös akarattal járuljanak hozzá a könyvtár gyűjteményének kiegészítéséhez.²

Majd ismét a Budai Krónika megszerzésére tesz ugyan ez úton kísérletet, midőn 1803 deczember 20-án, 1804 január 20-án pedig másodsor is, a Zeitschriftben felkéri a hazai és külföldi irodalombarátokat, hogy Hess Andrásnak 1472-iki budai nyomtatványát, melyből meggyőződése szerint több példánynak kell lennie úgy Magyarországon, mint a külföldön, küldjék be a Széchényi-országos-könyvtárnak. A mint őt az ár felől értesítik, egy pillanattig sem fog késni a pénzt megküldeni.³

Az új intézet iránt való érdeklődésnek kell tulajdonitanunk azt is, hogy egy ismeretlen irodalombarát erre a kérdésre: milyen fokon áll jelenleg a magyar nyelv és milyen eszközökkel lehetne tovább fejleszteni, két pályadíjat tűzött ki, úgy, hogy a legjobb dolgozat írója 12, a másodiké pedig 6 aranyat kapjon. A pályamunkákat 1804 november végére kellett az országos könyvtár vezetőjéhez beküldeni, a kinél a pályadíj is letéve volt. Hogy a munkakedvet még jobban növelje, Prónai László csanádi főispán az első pályadíjat 100, a másodikat pedig 50 forinttal megtoldotta.⁴

¹ Így jelent meg az ajándékozók névsora pl. a Zeitschrift von und für Ungern című folyóiratban III. 334. IV. 60. 129. 267. 325. VI. 195. 384.

² U. ott. IV. 202.

³ U. ott. 386. V. 59.

⁴ U. ott. V. 51. 385.

Találkoztak azonban az országban olyanok is, a kik nem tudták helyeselni azt a törekvést, hogy az ország területéről minden értékes könyv, műemlék, és ritkaság Pestre szállíttassék és a könyvtárban őszpontosítassék. Nem szűkkeblésükből gondolkoztak ezek így, hanem túlságos óvatosságból, s nem is az ellen volt kifogásuk, hogy mindent egy helyen halmozzanak össze, hanem hogy éppen Pesten tegyék ezt.

Az ilyen aggodalmaskodók közé tartozott pl. Gotzigh Ignác is, kassa-egyházmegyei áldozópap, a történelem, bányajog és statisztika tanára a kassai akadémián és egyúttal az akadémiai könyvtár őre, a ki olyannyira nagyra tartotta a könyvtár megbecsülhetetlen értékét, és annyira féltette az itt összegyűjtött dolgokat, hogy nem látta elegendő biztonságból az ország szívében, Pesten. Az ő véleménye szerint — mint egy 1803 december 30-án Millerhez intézett levelében olvassuk — a többi könyvtár kifosztása egynek a kedvéért nem vezethet jóra. A nemzeti politika szempontjából sem tanácsos, hogy az ország összes irodalmi kincsei egy nyitott városban gyűjtessenek össze. A Korvin- és Bethlen-könyvtárak megsemmisültével egy csapásra és örökre tönkre ment mindaz, a mit Magyarországon és Erdélyben e tekintetben becsesnek tartottak. Az országos könyvtár részére Komárom várát kellene kijelölni, ha ugyan az még olyan állapotban van, mint volt 1781-ben, a mikor ő ott járt. Ennek jókarban tartására a Kollonics-féle egyezményből kifolyólag pénz is lenne. A földrengéstől sem kellene tartani, ha az épületet Velence lakosainak példájára építenék fel. Egy ily fekvésénél és erődítményeinél fogva egyaránt bevehetetlen várba kellene nemcsak a könyveket, hanem a képeket, szobrokat és az összes műemlékeket elhelyezni. Ez nemcsak a hazaszeretetet gyulasztaná fel a lelkekben, hanem az ellenséget is visszariasztaná a rablástól. Óhajtaná, bár ezek az irodalmi emlékek a magyarokat a hazai nyelv szeretetére lelkesítenék, mert a szlávok, ruthének, oláhok annyira terjednek s a magyarokból annyian vesztek el a különféle háborukban, és annyian válnak németekké, tótokká, hogy attól lehet tartani, miszerint a magyar idegen lesz a saját hazájában.¹

Mialatt a Széchenyi-országos-könyvtár ekként — lehet mon-

¹ Miller levelezése III. 56.

dani — az egész országot foglalkoztatta, Tibolth minden feltűnés és zaj nélkül elkészítette a könyvtár katalogusainak I. pótkötetét, és az ebbe felvett munkák szákszerűen lajstromát.

Széchenyi az 1803. év márcziusának elején felkérte Engel Keresztély Jánost, az erdélyi udvari kancellária fogalmazóját, több külföldi tudós társaság tagját és nem egy tudományos munka ismert nevű íróját, a ki 1797 október havában¹ a czenki könyvtárban is dolgozott, mint a grófnak szívesen látott vendége, és a ki a katalogus eddig megjelent köteteit a külföldi szaklapokban ismertette, hogy írjon ehhez a két új kötethez előszót.

Engel elvállalta a megbízást és 1803 szeptember havában elküldötte Széchenyinek a nyomtatásban 32 oldalra terjedő előszót.

Ez voltaképpen nem egyéb, mint Széchenyi érdemeinek sorról sorra fokozódó magasztalása.

Engel kiindulva abból, hogy megvetést érdemelnek azok, a kik bármennyire gazdagok, hatalmasok és előkelők legyenek is, mindig csak saját magukra és családjukra és sohasem a közjóra gondolnak, a haza szeretete felett tart bevezetésül elmefutatót.

Ez a hazaszeretet létesítette hazánkban legújabbban is a vácsi siketnéma intézetet, a keszthelyi Georgikont, a szarvasi gazdasági iskolát, a Ludovika-Akadémiát, a Koháry-féle utat, a bácsi csatornát, a Teleky-könyvtárt, a Batthyáni-féle csillagászati intézetet, a Bruckenthal-gyűjteményt stb. és főleg a Széchenyi-országos-könyvtárt, a mely legfényesebb jele az alapító önzetlen hazaszeretetének. Mindaz ugyanis, a mi ebben a könyvtárban van, az igazi, alapos hazai tudományosság előmozdítására szolgál, nem pedig hiu dicsekvésre és fitoktatásra.

Ezután, mint a ki a legkiválóbb német, magyar és erdélyországi könyvtárakat látta, sőt átkutatta, kifejti, hogy bár minden könyvtár-alkotás dicséretet érdemel, mégis van ebben is különbség.

Vannak, a kik csakis a görög és latin klasszikusokat és ezeknek első vagy diszkiadásait gyűjtik össze Európa minden tájáról. A nyelvészet szempontjából pl. nagyon hasznos lehet az egyes kiadások közt összehasonlítást tenni, mégis tagadhatlan, hogy a közhasználat céljaira elegendő, ha néhány újabb és tökéletesebb kiadásban olvashatók e munkák valamely könyvtárban.

¹ Kovachich levelezése XIII. 72.

Mások nemcsak egy szakból, hanem az összes tudományágakból vásárolják össze könyveiket. Senki sem mondhatja, hogy ez nem dicséretes dolog, és nem alkalmas a tudományok ápolására. De azt is kénytelen bárki beismerni, hogy az ily könyvtár létesítése meghaladja egy magános ember erejét. Hiszen mily mérhellen költséget igényelne csak azon jelesebb munkáknak összegyűjtése is minden tudományszakból, a melyek a nyomtatás feltalálása óta megjelentek! Hol vannak ekkor még az újabban oly nagy arányokban szaporodó nyomdatermékek? Melyik magánember képes könyvtárára annyit áldozni, hogy ezeket mind megszerezze? Hiszen azt tapasztaljuk, hogy az udvari, egyetemi, vagy más ily könyvtárakból is, a melyek első sorban lennének hivatva ily módon gyűjteni könyveket, gyakran a legfontosabb, a leghasznosabb munkák hiányoznak, vagy pedig, hogy a vásárlásnál jóval nagyobb gondot fordítanak az egyik tudományszakra mint a másikra, vagy hogy a külföldi tudósok munkái aránytalanul nagyobb számban vannak bennük képviselve, mint a hazai íróké, vagy hogy a pénzt, a mit a könyvtár gyarapítására kellene fordítani, a dologtalan, feles számban alkalmazott örök és irnokok fizetésére vesztegetik el.

Találkoznak olyan gyűjtők is, a kik csakis a ritka, vagy a díszmunkákat keresik, ezeket szépen beköttetik, látogatóiknak be is mutatják, de használatukat a világért meg nem engedik, nehogy megrongálódjanak. Igaz, hogy ennek is megvan a maga jogosultsága nyomdászati szempontból, de más tekintetben bizonyára nem érdemel nagyobb elismerést.

Végre olyanok is akadnak a magánkönyvtárak létesítői közt, a kik csakis a hazai dolgok gyűjtésére szorítkoznak; azonban bár a költséget nem kimélik, a kellő rendszer nélkül, a szükséges irodalmi ismeretek hijával járnak el, vagy rendelkeznek ugyan a megkívántató anyagi eszközökkel, de azért még sem törekednek arra, hogy az összes, hazájukra vonatkozó nyomtatványokat és kéziratokat összegyűjtsék.

Távol legyen tőle, mondja Engel, hogy ezek közül bármelyiket is megszólja; ellenkezőleg, a tudósok nevében köszönetet szavaz nekik, hogy hazájuk irodalmi emlékeinek ily módon gondjukat viselik, mert tapasztalásból tudja, mily becses segédeszközei

az irodalomnak még az ily kevésbé tökéletes és az országban elszórt gyűjtemények is.

Hallgatással mellőzve azokat a szűkkeblű egyéneket, a kik hasonlóan az eunuchokhoz, sem maguk nem teremtenek semmit, sem pedig másokat nem engednek munkálkodni, s a kik megalégszenek azzal a tudattal, hogy könyvtáruk van, s mit sem törődnek azzal, mennyi haszonnal tudnák azt mások használni, még az olyanoknál is, a kik a közjót szem előtt tartják, nem egyszer megtörténik, hogy nagy áldozatokkal és fáradsággal létrehozott gyűjteményükről haláluk esetére nem gondoskodtak kellően, és alig hogy behunyják szemüket, könyvtáruk szétszóródik.

Máskor ismét olyanok öröklik a gyűjteményt, a kik nem ismervén annak értékét, a legdrágább könyveket és kéziratokat nyugodt lélekkel engedik tönkre menni.

Ezeknél bizonyynyal bölesebben cselekszenek azok, a kik könyvtárukat hitbizománynyá teszik, s számára a szükséges helyiségről, gyarapítására a kellő pénzösszegegről és a könyvtárnok díjazására elegendő alapról gondoskodván, a közhasználatnak kívánják átengedni.

Találkoznak olyan gyűjtők is, a kik könyveiket hivatalbéli utódaikra hagyományozzák. Ezt is csak dicsérni lehet, ha a gyűjtemény használhatósága és fentartása felől, minden eshetőség számbavételével, kellő gondoskodás történt. Mások ismét valamely főiskolával, vagy intézettel kívánják könyvtárukat egyesíteni stb.

Ezek közül egyik ellen sem lehet kifogást emelni, miután mindenkinek szabadságában áll az általa gyűjtött könyveknek a közjó céljaira szolgáló rendeltetését kijelölni. Mindig nagyobb érdeme van azonban az olyannak, s ennek következtében nagyobb elismerésre is tarthat számot, a ki nagyobb mértékben teszi használhatóvá gyűjteményét az irodalom céljaira.

Példával élve, előnyösebb egy könyvtár létesítése az oly nagyobb városban, a hol az idegen utazók is nagyobb számmal fordulnak meg, mint valamely eldugott fészekben. Az sem mivelne kevésbé dicséretes dolgot, a ki könyvtárát valamely fő közlekedési vonal mentén lévő, vagy a főváros közelében fekvő falusi kastélyban nyitná meg a közönség számára, a hol, kivált a szünetek idején, a kutatók mindjárt lakást és ellátást is nyerhetnének.

Mindenesetre az lenne a fődolog, hogy a tudós világ minél

könnyebben hozzáférhessen a kéziratokhoz és hogy ne abba helyezze valaki büszkeségét. hány kézírata van, hanem hogy hány munkát bocsátottak már közre ezek alapján. Sőt érdemes, közismert íróknak, írásbeli elismervény mellett, még ki is kellene kölcsönözni bizonyos rövidebb időre a ritkább könyveket és kéziratokat.

A Széchenyi-országos-könyvtárban minden a haza üdvének és a közjónak előmozdítására irányul. Alapítója először is azt a bámulatra méltó czélt tűzte ki maga elé, hogy az összes, bármely szempontból Magyarországra vonatkozó nyomtatványokat és kéziratokat összegyűjti. És így, míg egyrészlől a természetrajzi, történelmi, jogi, földrajzi írók mindazt feltalálják ebben a könyvtárban, a mi saját tudományszakukban előttük megjelent. és maguk előtt látják nemcsak a forrásokat, a melyekből meríteniök kell, hanem azt is, mit kell még feldolgozniok, addig másrészlől a könyvtár az egész magyar művelődést és irodalmat felölelő örök becsű gyűjteménynyé lett.

Ebben a könyvtárban láthatni, hogy nincs tudományszak, a melyet a magyar szellem meg ne termékenyített volna. De van akárhány, a melyben daczára annak, hogy Magyarországot sok időn keresztül emésztették a háború, a pestis és más szerencsétlenségek csapásai. a magyar név Európaszerte becsületet szerzett magának.

Hogy mily óriási munkát követelt e feladat megoldása, mennyi gondot, mily vagyont igényelt ez, csak az tudja kellően méltányolni, a ki maga is foglalkozott könyvgyűjtéssel. Be kell ismerni, hogy egyedül Széchenyi volt erre képes, a kinek nemcsak egész egyénisége, hajlamai, lángoló hazaszeretete, hanem életviszonyai is lehetővé tették a nagyszabású vállalat végrehajtását.

De belátta a nagynevű alapító azt is, hogy gyűjteménye csak az által válik közhasználatúvá, ha kiadja annak nyomtatott katalógusát. Így jött létre a hiányt potló munka, és pedig mindjárt betűrendben s szakok szerint feldolgozva.

Mindennél nagyobb érdemet szerzett azonban a jeles gróf hazája körül az által, hogy gyűjteményét az országnak ajándékozta és az ország fővárosában akarta a közönség számára hozzáférhetővé tenni. Egyedül azt a jogot kötötte ki magának és utódainak, hogy a könyvtár örét s irnokát a család nevelői közül

kinevezhessék. Ezen mély bölcsességgel eszközölt fentartás azt fogja eredményezni, hogy egyrészt a Széchényi-országos-könyvtár élén mindig az elméleti és gyakorlati tudományokban egyaránt jártas egyén fog állani, másrészt pedig a Széchényi-nemzetség is mindig kiváló embereket fog felmutathatni, mert nevelésükkel olyanok foglalkoznak, a kik az oly jeles könyvtáróri állásra óhajtanak kijelöltetni.

Végül megteheti a gróf érdemeit még azzal is, hogy kiadja a katalogus pótköteteit, a melyeket remélhetőleg követni fognak a kéziratok, régipénekek stb. lajstromai.

Vajjon nem kell-e e nagy férfit — kérdezi Engel befejező soraiban — mint a hazaszeretet példaképét magunk elé állítani? S miután ő kitér a dicsőítések elől, nem kell-e nekünk nyilvánosan is megmutatnunk, mily nagyra tartjuk őt? Ha mi hallgatni fogunk, zavarba hoznak bennünket a külföldiek. Hiszen ismeretes, hogyan ítélték meg a katalogust Németországban. S hihetetlen, mily szokatlan dicsérettel szólnak erről a külföld tudósai magánleveleikben. Az sem titok, mennyi magasztalással fogadta a katalogus megjelenését a pétervári akadémia. Azt is tudja mindenki, hogy a göttingai tudós társaság elismerése fejében tiszteletbeli tagjává választotta meg a grófit. Az idegenek szinte irigylik őt tőlünk. Hát még ha úgy ismernék őt, mint a hogy mi ismerjük. Ha látnák, mennyire rokonszenvez az írókkal, mily nagyra becsüli őket, mily méltányos irányukban, s mily nagylelkiséget tanusít támogatásukban stb.

Ily áradató szavakkal mutatta be Engel a közönségnek a katalogus első pótkötetét, mely az 1803. év őszén került ki sajtó alól. Ez is két részből állott, mint a megelőző kötetek. Az első betűrendi sorban, a második szakok szerint csoportosítva sorolta fel a könyvtár újabb gyarapodásait.¹

A szaklapok ezuttal is dicsérettel emlékeztek meg az egész munkáról. Kiemelik, hogy a gazdag tartalom messze felülhaladja

¹ Az első rész címe: *Catalogi Bibliothecae Hungaricae-Széchényiano-Regnicolaris Supplementum I. Scriptorum Hungarorum et Rerum Hungaricarum Typis Editos complectens A—Z. Posonii, Typis Belnayanis, 1803. 8° 2 + XXXIII + 646 + 2.* A második: *Index Alter Librorum Bibliothecae Hungaricae Széchényiano-Regnicolaris Supplemento I. comprehensus in scientiarum ordinem distributus exhibens. Posonii, Typis Belnayanis, 1803. 8° 211 + 4.*

az irodalom munkásainak várakozását. Ilyen hatalmas gyarapodás alig 2—3 év alatt, a legjobb bizonyítéka annak az áldozatkészségnek, a melylyel az alapító művét tökéletesbíteni kívánja.

A szerkesztésben is ugyanazon kiválóságokat méltatják, mint az előbbeni kötetekben. Mindazonáltal az egyik ismertető kifogásolta, hogy pl. az egyes kiválóbb személyiségek tiszteletére irt verseket és beszédeket nem szerzőik, hanem az illető előkelőségek nevei alatt vették fel a munkába. E mellett a nyomdai kiállítást sem találta elegendő tisztának és hibátlannak. Sőt az L. S. jegyű ismertetőnek még Engel előszavára is van észrevétele. Óhajtott lett volna — írja — hogy az irodalmi munkásságával annyira túlhalmozott érdemes tanár az előszó megírásánál az előadás formájára is annyi időt és nyugalmat szentelhetett volna, mint a mennyire fontosnak ítélte az egész ügyet magát.¹

A katalogus pótköteteit Széchenyi ismét több száz példányban küldette meg a hatóságoknak, az egyházi és világi uraknak az írók s tudósoknak. A gróf nem csupán figyelmet kívánt tanúsítani irányukban a könyv megküldésével, hanem inkább azt szerette volna elérni, hogy a kinek olyan könyv van birtokában, a melyet a katalogus nem említ fel, azt tulajdonosa küldje be a Széchenyi-országos-könyvtárba. Nem is csalatkozott reményében. Mindnyájan a legnagyobb érdeklődéssel fordultak a nemzeti intézet felé és »mindenki különös nyereségének tartotta — mint az egyik hazafi levelében kifejezi magát — ha a nagyérdemű nemzeti könyvtár disze nevelésére valamiben eszközül szolgálhat.« S bizonyára többen is elmondhatták volna magukról, amit egy irodalombarát levelében olvasunk, »hogy mindenkoron az forog előtte, bárcsak ő is valamiben annak a könyvtárnak avagy csak kevésben is tehetsége s környülállási szerént szaporítását munkálkodó tagja lehetne.«²

De a mi még az ily nyilatkozatoknál is ékesen szólóbban hirdette a hazafias buzgalmat, az azon körülmény volt, hogy nagyuraink, íróink, a társadalom egyházi és világi tagjai szakadatlan egymásutánban küldték be ajándékaikat a könyvtárba.

Ezek közül a következőket emelhetjük ki. Glosius Dániel

¹ Zeitschrift von und für Ungern. 1803. IV. 174. 1804. V. 108.

² Széchenyi levéltár. I. kötet, 9. szám. III. csomag, 56. szám.

ülnök Kollinovic Gábor egy kéziratát, Muskatirovics János pesti tanácsos szintén egy kéziratot s ezenfelül két szerb nyelven írt munkáját küldötte be. Fiala Ferencz szakolczai polgármester, Kalmárfy Ignác budai bíró szintén kéziratokat ajánlottak fel. Dellevaux Fülöp kamarai tanácsos Rákóczy György korabeli zászlót, a sárospataki kollegium több becses XVI. és XVII. századbeli nyomtatványt, Demjén Antal pesti tanár a Magyar Hirmondó és Magyar Kurir több évfolyamát, Schmidt György tanár 20 családi czínert, Jordánszky Elek magyar-szölgvényi plébános schematismusokat, Szalay Péter a helytartótanács hivatalnok a egy magyar nyelvű Herbariumot, Lehoczky András ülnök több munkáját, Miller 14 kötet kéziratot, Berzeviczy Gergely, Schlachta Ferencz, Nitray Mátyás, Rubinyi Péter hasonlóképpen kéziratokat, Almásy Antal helytartótanácsi titkár régipénzeket ajándékoztak.

Czuppon György szombathelyi theologiai tanár, Schuster János orvos, Virág Benedek, Révai Miklós, Nitsch Dániel sárospataki tanár, Plachy András turócz-szent-mártoni evangélikus prédikátor, Kozma Gergely unitárius lelkész Erdélyben és mások saját munkáikkal gyarapították a gyűjteményt.

Palsovits Antal szobi plébános, Csergheő Ferencz bírósági jegyző, Sebastianovich Imre ügyvéd, Nagy Ferencz sárospataki tanár, Senovitz Mátyás eperjesi, Skolka András mezőberényi lakosok több ritka apró nyomtatványt és egyéb könyveket gyűjtöttek.

Mátyasi József úgy a saját, mint megboldogult atyjának Jánosnak 20 kötetre terjedő iratait a könyvtárnak adományozta. Zsolnay Ferencz veszprémi nagyprépost az elhalt Bayzáth József veszprémi püspök arczképét, gróf Galánthai Fekete Ferencz pedig atyjának arczképét és egy berakott asztalt adott. Latinovich János helytartótanácsi tanácsos a birtokában lévő illyrnyelvű könyveket ajándékozta oda, sőt ezeket az egész ország területén összevásárolta, hogy az összes illyr nyomtatványok meg legyenek az országos könyvtárban.

Szerdahelyi György Alajos, kir. tanácsos, apátkanonok az egykoron Nagyszombatban létezett úgynevezett katechetikai könyvtárnak 181 darabból álló maradványát adta a Széchényi-országos-könyvtárba mint letéteményt. Engel Keresztély pedig több Moldva- és Oláhország történetére vonatkozó becses kéziratot

ajánlott fel. S még számosan, a kiknek nevét hosszadalmas lenne mind felsorolni.¹

Midőn József főherceg-nádor 1803 november havában vissza-érkezett oroszországi útjából, bár az olvasóterem és az éremtár elhelyezésére szolgáló helyiség kérdése még mindig függőben volt, nem akarták a könyvtár megnyitását tovább halasztani. Ha már nem lehetett a becses gyűjteményt a kutatók számára használhatóvá tenni, legalább azt óhajtották elérni, hogy az érdeklődő közönség szabadon gyönyörködhessek a nemzeti kincsekben.

1803 december 10-én megjelent József nádor az intézetben és azt ünnepélyesen megnyitotta a látogatók előtt.

Tiszteletére ott volt a hétszemélyes tábla ülnökeinek társaságában az alapító gróf is, a ki ez alkalommal mutatta be a nádornak a katalogus első pótkötetét, valamint Somogy vármegyének általa készített térképét. Miller pedig ugyanakkor a régi nagyváradi nyomda történetéről irt értekezését ajánlotta fel a könyvtár védnökének.

Az előkelő társaság örömteljes elragadtatással állott meg a terem bejárájánál s vette szemügyre a hatalmas helyiséget, a gyönyörű butorzatot, a szép rendben elhelyezett könyveket és kéziratokat.

A belépővel szemben, a három ablak közt két magas és széles szekrény állott kéziratokkal. A jobboldalon, az ablak mellett egy harmadikban kizárólag eredeti oklevelek voltak. A baloldali ablak mellett lévő szekrényben őriztettek a legritkább nyomtatványok.

A jobboldali csigalépcső mellett álló szekrény a becses metszetgyűjteményt foglalta magában. A baloldali lépcső mellett lévő szekrényben voltak az osztrák uralkodóház idején a törökkel vívott csatákra és az Ausztriára vonatkozó munkák.

A két lépcső és az ajtó közé helyezett két nagy szekrényben a hazai történelemre, jogra, statisztikára stb. vonatkozó nyomtatványok voltak felállítva.

Az egész termet körülfutó karzati szekrényekbe szintén könyvek voltak beosztva. És pedig a három ablak közti szekrényekben a segédkönyvek. A baloldali három osztályra osztott szekrényben a

¹ Zeitschrift von und für Ungern, 1804. VI. 195.

A SZÉCHÉNYI-ORSZÁGOS-KÖNYVTÁR HELYSÉGE AZ EGYKORI PÁLOS KOLOSTORBAN, A MAI KÖZPONTI PAPNEVELŐBEN.

magyarnyelvű nyomtatványok, a jobbra eső szekrényben pedig a magyar, horvát stb. származású írók által kiadott, de nem Magyarországra vonatkozó munkák állottak.

A jobboldali lépcső mellett lévő szekrényben a magyar irodalomtörténetre vonatkozó munkák, a mellette álló szekrényben pedig a különféle életrajzok nyertek helyet.

Az emeleti szobába nyíló ajtó mellett álló szekrény egyik részébe a magyar szerzőktől írt természetrajzi és természettudományi, másik részébe pedig a magyar nyelvtudományi munkák és különféle szótárak kerültek. Végül fent, az ajtótól balra, a névtárak, schematismusok állottak.

A karzatról egy oldalszobába jutott a látogató, a melyben különféle képek, Széchényi György és Pál, Bajzáth József, Majláth József, Zichy Károly, Eszterházy József és mások arcképei voltak láthatók. Ezt a szobát a tisztviselők nyáron át irodául használták.¹

A könyvtár állománya, Miller számításai szerint, daczára a naponkinti növekedésnek, még mindig nem érte el a nyomtatványoknál az 5000, a kéziratoknál a 800 darabot.

Valóban nem sok. Főleg ha arra gondolunk, hogy a gyűjtemény hivatva lett volna az egész magyar tudományosság és irodalom termékeit magában foglalni. De ez legalább a szó legszorosabb értelmében a miénk volt. Egészen nemzeti, kizárólag magyar. És éppen azért megbecsülhetlen értékű.

A nádor és kísérete a legnagyobb meglepéssel távoztak az intézetből. De bizonyos meghatottságot nem tudtak leküzdeni. Ime maguk előtt látták a piczi mustármagot. Vajjon sikerül-e ennek oly terebélyes fává növekednie, hogy lombozata alá összesen lehessen gyűjteni mindazt, a mit a magyar tudomány, a magyar irodalom, a magyar művészet már alkotott és még alkotni fog? A mit a kegyelet, vagy a szerencsés véletlen a mult emlékeiből számunkra megőrzött? A mit a természet pazar kézzel szétszórt az egész országban? Hogy aztán innen áradjon szét a tudásnak, a hasznos ismereteknek termékenyítő fénye, a nemzeti öntudatnak lelkesítő melege!

A nádor reménykedve tekintett a jövőbe; bizott a nemzet

¹ Miller kéziratgyűjteménye XVIII. 130.

áldozatkészségében. Széchenyi pedig bízott még ezenfelül a nádorban is.

A gróf már a nyáron megállapította, hogy sem a nyomdászok, sem pedig a szerzők nem vettek tudomást a királyi diploma azon intézkedéséről, hogy minden nyomtatványból küldjenek be egy példányt a Széchenyi-országos-könyvtárba.

Midőn tehát 1804 február 12-én benyújtotta a katalogus I. pótkötetét a helytartótanácshoz, felhasználta az alkalmat, hogy e mulasztás ellen orvoslást kérjen. Előadta, hogy a felség 1802 november 26-iki legfelsőbb elhatározásával a többi közt azt is kegyesen engedélyezni méltóztatott, 1. hogy ő a katalogus pótköteteit kiadhassa és 2. hogy a szerzők az összes Magyarországon megjelent sajtótermékekből tartozzanak egy példányt az országos könyvtárba beküldeni. Ennek megfelelően ő az ujonnan megjelent katalogus pótköteteit 2 példányban már beküldte a bécsi és pesti egyetemi könyvtáraknak. A köteles példányok beküldését az erre kötelezettek azonban mindezeideig úgyszólván teljesen elhanyagolták. Arra kéri tehát a helytartótanácsot, intézkedjék, hogy a szerzők és kiadók mulasztása ne csak a multra nézve pótoltság, hanem a legfelsőbb rendelet a jövőben is pontosan teljesítessék, hogy az alig létrejött országos gyűjtemény a királyi kincstár, vagy országos pénztár minden megterhelhetése nélkül gyarapodjék és tartassék fenn.

Széchenyi egyúttal mellékelni kívánta azon nyomtatványok kimutatását is, a melyek a királyi diploma kibocsátása után jelentek meg; mindazonáltal ettől a nádor kiváló jóakarataira való tekintetből elállott.²

A helytartótanács a lehető leggyorsabban elintézte a gróf beadványát és már 28-án a következő rendeletet intézte az összes hatóságokhoz. Miután a már közhírré tett azon legfelsőbb intézkedés, hogy minden nyomdatermékből négy példány küldessék fel a helytartótanácshoz oly célból, hogy kettőt a legfelsőbb helyre lehessen felterjeszteni, kettőt pedig a pesti egyetemi könyvtár és a Széchenyi-országos-könyvtár kapjon meg, nem lett pontosan teljesítve, ezen királyi intézkedést újból hirdessék ki és annak lelkiismeretes betartását szigorúan ellenőrizzék.

² Széchenyi levéltár. I. kötet, 13. szám. II. csomag, 43. szám.

Erre vonatkozólag a következő utasítások tartandók szem előtt. 1. A négy köteles példány beküldése a nyomdászt terheli, legyen az illető nyomtatvány a saját munkája, vagy másé. A szerző mindazáltal tartozik ellenőrizni, hogy a nyomdász eleget tegyen ebbeli kötelezettségének. 2. Köteles példánynak tekintendő minden nyomtatvány, tekintet nélkül terjedelmére, a tárgyra, a melylyel írója foglalkozik, a nyelvre, a melyen megjelent. 3. A négy példány a helytartótanácshoz küldendő fel; és pedig az egyetemi nyomda igazgatója közvetlenül, a többi nyomdák pedig a tankerületi igazgatók útján, a revisor által, eszközöljék a felküldést. 4. A mikor a revisor a kéziratot a sajtó alá bocsátva aláírja, egyúttal ezt is jegyezze rá: nyomtatható azon kötelezettséggel, hogy a négy köteles példány felküldessék. Ugy szintén azt is tartozik ellenőrizni, hogy a nyomdák teljesítik-e ezt. 5. A tankerületi igazgatók az egyes akadémiák és gymnasiumoknál alkalmazott revisoraiktól kapják kézhez a köteles példányokat, a melyeket azután alkalomadtán lehető költségmentéssel küldjenek fel a helytartótanácshoz.¹

Sajnos, a helytartótanácsi rendeletnek sem lett meg az óhajtott eredménye. A szerzők a nyomdászokra, ezek viszont az írókra háritották a beküldés kötelezettségét, és így a könyvtár ezentúl is rendszerint elesett a nyomtatványoktól. Még maga az egyetemi nyomda sem képezett e tekintetben kivételt. Sem pedig a pozsonyi Landerer-czég.

Azonban Miller azt tapasztalta, hogy nem csupán a nyomdák és szerzők részéről történtek mulasztások. Kövi, sárospataki tanár pl. beküldötte a helytartótanácsnak *Elementa Juris Hungarici* című munkájának 4 példányát. Az egyetemi könyvtár meg is kapta a saját példányát. A Széchényi-országos-könyvtár azonban nem. A mire akkor jöttek rá, a mikor Kövi egy izben a könyvtárban a saját munkáját kereste.

Nagy baj volt az is, hogy a külföldön megjelent magyar vonatkozású munkák megszerzésére nézve sem történt semmiféle intézkedés. Az alapító életében nem is volt erre szükség, mert ő mindent megtett, hogy az intézet ezekhez hozzájusson. De mi lesz az ő halálával? És mi lesz a metszet-gyűjteménnyel? Ki fogja

¹ Országos levéltár. Helytartótanácsi osztály. Litt. Polit. A. 1804. Nr. 4333. Fons. 13. Pos. 17.

az irodai, a posta-költségeket viselni, ki fog a könyvek és kéziratok bekötéséről gondoskodni, a mi eddig szintén Széchényi számláját terhelte! És ki fogja a hiányokat pótolni? A még hiányzó nyomtatványokat, okleveleket, kéziratokat megszerezni?

Miller, a ki sokat töprengett e nehézségek megoldásán, csak a legutóbbira nézve tudott annyit mondani, hogy valóban kívánatos lenne, ha Teleki László a Cornides-gyűjteményből, Jankovich Miklós pedig a sajátjából átengedné az országos könyvtárnak mindazt, a mi itt még hiányzik.¹ De vajjon elegendő volt-e ezt óhajtani? A mikor ennek megvalósulására a legparányibb kilátás sem nyílt?

De ezek még csak a kisebb bajok, gondok közé tartoztak. Voltak nagyobbak is. Mint valami sötét rém közeledett a könyvtár felé a bizonytalan jövőből egy idő óta annak a lehetősége, hogy a pálosok kolostorából, talán már a legközelebbi jövőben, ki kell költöznie.

Említettük, hogy a pálos kolostor átalakítása ügyében kiküldött vegyes bizottság a költségek kérdésében nem tudott megállapodásra jutni. Végre a felség 1803 novemberben hozzájárult a helytartótanács és kancellária azon javaslatához, hogy csakis a szeminárium átalakításának költségeit viselje az egyetemi alap, és sürgetőleg meghagyta, hogy a központi papnevelő még az 1804/5. tanév kezdetén megnyitassák.

Ekkor a helytartótanács felszólítására az országos építészeti hivatal az 1804. év nyarán két tervet készített a Széchényi-országos-könyvtárra vonatkozólag.

Az egyik terv szerint a könyvtár részére új épület lett volna emelendő, az egyetemi könyvtár szomszédságában. Az emeleten egy sarokszobában a könyvtár, a középsőben az olvasóterem, a harmadikban pedig a természetrajzi gyűjtemény lett volna elhelyezve. A földszinti helyiségekben pedig a könyvtár őr, irnoka és szolgálja nyert volna lakást. A másik terv szerint a könyvtár megmaradt volna továbbra is a pálos kolostorban, és itt nyert volna még néhány helyiséget.

A helytartótanács tekintettel arra, hogy ezen második terv-

¹ Miller kéziratgyűjteménye. XVIII. 140.

ben az iránt is történt gondoskodás, miszerint a központi papnevelő növendékei más lépcsőn járjanak be az épületbe, mint a könyvtár látogatói, tekintettel továbbá arra, hogy az alapító hazafias buzgósa nem csak öfelségének alabastromból készült mellszobrát, hanem a főherceg-nádor arczképét is elhelyezte a teremben, a mennyezetet a saját költségén kifestette, továbbá, hogy az itt lévő könyvszekrényeket sem lehet máshol használni, és tekintettel főleg arra, hogy míg az első terv kerestülvitele 40,000, addig a másiké csak 5000 frt. költséget igényelne, 1804 szeptember 25-én azt hozta javaslatba a felségnél, hogy a második tervezet végrehajtását elrendelni méltóztassék.¹

A felség mielőtt végleg határozott volna, úgy intézkedett, hogy a tervekre nézve adjon véleményt a központi papnevelő újonnan kinevezett kormányzója és ez mielőbb terjesztessék fel hozzá.²

Bärnkopf Ignác sztergomi kanonok, címzetes püspök és a papnevelő új rektora abban a véleményben volt, hogy a Széchényi-országos-könyvtárt nem lehet a szemináriummal egy épületben hagyni, és hogy csakis abban az esetben lehet a növendékeket a szükséges létszámban nevelni, ha a könyvtár az épületből kiköltözik.³

A helytartótanács 1805 márczius 5-iki felterjesztésében a következő megjegyzéseket tette Bärnkopf véleményére.

A nélkül, hogy ez által a növendékek felett szükségszerűen gyakorlandó felügyelet valamiben hátrányt szenvedne, a cselédség helyiségeit, a papnevelői könyvtárt, a ruhatárt stb. bátran átléhetne tenni a szomszédos épületbe. Azt ajánlja tehát a helytartótanács öfelségének, maradjon meg a Széchényi-országos-könyvtár ezentúl is a számára kijelölt helyen. Annál is inkább, mert a központi papnevelőt teljesen el lehet különíteni a könyvtártól, és el lehetne kerülni akár az új könyvtárépület létesítésével járó kiadásokat, akár pedig az átköltöztetéssel járó nehézségeket, Ő felségének nagylelkűsége nem fogja engedni, hogy ezen nagybecsű ajándék, a melyhez hasonlóan az ország még soha sem

¹ Országos levéltár. Litt. Polit. A. 1804. Nr. 23176.

² U. ott. Kancelláriai osztály. A. 1805. Nr. 2462.

³ U. ott. Litt. Polit. A. 1805. Nr. 20508.

részesült, alig hogy elhelyeztetett, már is máshová zavartassék. Ez bizonyára közszomorúságot keltene az országban. annál is inkább, mert a felség oly kiváló tetszésnyilvánítással fogadta. oly nagylelkűséggel vette védelmébe. midőn részére helyet jelölt ki, a honnan a legelkerülhetetlenebb és legsürgetőbb kényszer nélkül nem kellene elmozdítani. Kivált amidőn azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az alapító, bizva a hely állandóságában, nem csekély pénz-összeget fordított a helyiség díszítésére, a mit máshol alkalmazni nem lehet.

Ha azonban a könyvtárnak mégis ki kellene mozdulnia jelenlegi helyéről, úgy az épületnek azon részében, ahová az egyetemnek kellene jönnie, néhány helyiség, mind a négy emeleten a Széchényi-országos-könyvtár céljaira engedtessek át. Ez esetben a két alsó emeleten a könyvtári személyzet nyerne lakást, a két legfelsőben pedig, a padozat áttörésével egygyé alakíttatván át, a gyűjtemény helyeztetnék el, még pedig az egyetemi alap terhére, miután nem lehet méltányosan azt kívánni, hogy az alapító másodízben is költsékezzék a könyvtár helyiségeire. Természetes, hogy ezen tervbe vett helyiség teljes berendezéseig a könyvtár előbbi helyén megmaradna.¹

Széchényi, vagy mert nem nagyon bizott már a dolog kedvező elintézésében, vagy mert minden eshetőséggel számolni akart, még mielőtt a helytartótanács felterjesztése elintézését nyert volna, megbízta Millert, keressen Pesten vagy Budán oly kincstári épületet, a melyben a könyvtár elhelyezhető lenne.

Miller Pesten a legszorgosabb utánjárás daczára sem talált alkalmasnak ígérkező házat. Több szerencsével járt Budán. A helytartótanács elnökségének házában lett volna egy nagy terem, mely üresen állott s a melyhez külön lépcső is vezetett. Ide nemcsak a könyvtárt, hanem az éremgyűjteményt is el lehetett volna helyezni. Alkalmasnak mutatkozott úgy a könyvtár, valamint a nádor által felállítani szándékolt múzeum és a tisztviselői kar befogadására az az épület is, a melyben a gymnasium volt. A gymnasiumot át lehetett volna telepíteni abba a földszinti épületbe, a melyben az elemi iskolák voltak, s a melynek falai bátran elbirtak volna még akár két emeletet is. Esetleg megfelelt

¹ Országos levéltár. Kancelláriai osztály. A. 1805. Nr. 3331.

volna a célnak a raktárul használt ferencziek-temploma is. Vagy akár a karmeliták kolostorában is lehetett volna helyet találni a könyvtár részére, a hol a katonai parancsnokság jóval több helyiséget tartott lefoglalva, mint a mennyire szüksége volt.

Miller előadván ezt a grófnak, szükségesnek látta felkérni, foglaltassa le ezen helyiségek valamelyikét a könyvtár részére, mert Bärnkopf a napokban is úgy nyilatkozott előtte, hogy kénytelen lesz az udvarhoz folyamodványt benyújtani, miszerint a könyvtár eddigi helyisége a papnevelő céljaira engedtesék át, és azt is szeretné, ha november 1-jétől fogva már zárva lenne a Széchényi-országos-könyvtár.²

---

² Széchényi levéltár. I. kötet, 9. szám. III. csomag, 56. szám.

MISEKÖNYV A XIV. SZÁZADBÓL.

DR. MELICH JÁNOSTÓL.

A M. N. Múzeum könyvtárának történeti és irodalomtörténeti kiállítása 18. szám alatt egy misekönyvet mutat be, a melyről a kiállítás katalógusa ezt mondja: »Negyedretü hártyakézirat olasz jellegű írással. Készült Nagy-Lajos király idejében a magyar tengervidék valamely kolostorában. Naptárában a magyar szentek szokott helyükön találhatók. A 191-dik levélen a magyar királyért mondandó mise, *a kézirat végén pedig néhány áldás ó-horvát nyelven.*«

A katalógusnak e tudósítása, hogy a kéziratban ó-horvát szöveg van, felkeltötte érdeklődésemet e misekönyv iránt. A horvát irodalom latin betűs emlékei nem régebbiek a XV. század közepénél, s mint ilyen legrégebb emlék eddig a »Zárai lectionarium« (v. ö. *Rešetar* Milan: Zadarski i Rañinin lektionar. U Zagrebu 1894., Opera acad. slav. meridion. XIII. köt.), a melyről *Rešetar* M. azt mondja, hogy írása alapján lehetne a XIV. század második feléből való, nyelve alapján azonban csakis a XV. század közepe tájáról való lehet (id. m. VII. l.). Ha azonban ennek az írása idejét a XV. század közepére teszszük is, még akkor is a »Zárai lectionarium« a legrégebb latin betűs horvát emlék. A katalógus tudósítása szerint a misekönyv Nagy Lajos király idejéből való, s ez felvetette bennem azt a kérdést, hátha a misekönyvben levő horvát szöveg is XIV. századi, s így a legrégebb eddig ismert horvát nyelvemlék.

A kézirat a M. N. Múzeum könyvtárába 1893-ban került.

A kézirat magassága $23\cdot4 \text{ cm}$, szélessége $17\cdot3 \text{ cm}$; a lapokon levő szöveg magassága $15\cdot5 \text{ cm}$, szélessége 11 cm . A szöveg a lapokon úgy foglal helyett, hogy a felső széle $2\cdot5 \text{ cm}$, az alsó szél pedig $5\cdot4 \text{ cm}$, jobbról $2\cdot55 \text{ cm}$, balról pedig $3\cdot75 \text{ cm}$ az üres hely.

A kézirat erősen fénylő, olasz hártýára van írva, a lapok mindenütt gondosan vannak megvonalmazva. Az írás jellege olasz típusú gót minuscula; vörössel és kézzel festett betűk különféle kacskaringókkal ellátva minden lapon vannak. Néhány miniatúrkép is ékesíti a szöveget.

A misekönyv erős barna bőrrrel bevont deszkatáblákba van kötve; a bőrön egyenes vonalából álló durva préselés van. Minden táblát kilencz védőgomb díszít. A könyvön áthajtós kapcsolatok is voltak, ma azonban csupán a beakasztásra szolgáló egyik szeg van meg.

A kötés, a melynek a meghatározásában, valamint a kézirat egyéb palaeographiai sajátosságainak megállapításánál *Varju* Elemér kollegám segített, a XIV. század végéről vagy a XV-ik elejéről való. E körülmény azért fontos, mert a misekönyv kézírata nem egységes eredetű, hanem vannak benne részek, a melyek eredetileg nem ehhez a misekönyvhöz tartoztak. Ilyen rész a horvát szöveget tartalmazó füzet is, s ilyen más részek is vannak. A főrésze a kéziratnak arab számokkal volt paginálva, de e paginálás a kézirattal nem egykorú; mindazonáltal ez arabszámokkal paginált rész az eredeti kézirat, a többi rész együvé különböző helyekről került s a bekötés alkalmával összekötetett.

A kézirat a mai múzeumi lapszámozás szerint 206 levélből áll, ez azonban nem egészen helyes lapszámozás, mert a kéziratban hiányzó levelek is vannak, a melyek azonban már a bekötéskor se voltak meg. A kézirat lapszámozása és tartalma ez: Múzeumi paginálás 1—206; eredetileg pedig ez:

II.a.—III. lev. (múz. 1—2.): Gloria és Credo. Az I. levél hiányzik;

III—V. (múz. 3—4.): Dominica prima in aduentu domini;

6 (múz. 5—10.) számozatlan levél, a mely a naptárt tartalmazza. E naptárban a magyar szentek mind megfelelő helyükön vannak, mint általában 1500-ig az északi horv. *ča*-nyelvjárássok glagolita betűkkel írt missáléiban is. A novii XV. századi missale pl. felsorolja a magyar szenteket, a XVI. század elejé-

ről való azonban már nem. E naptárra azonban az a fontos, hogy november 24-dikére eredetileg semmiféle szentnek az ünnepe se volt beírva, egy későbbi, de még mindég XV. század közepe táján író ember e nap alá ezt írta: *grigogonj. m. az az Chrysogoni martiris* (X-ik századi zárai oklevélben *chrisogoni*, de 1034-dikiben már olaszosan *grifogoni*). *Chrysogonus* ünnepének később való beírása azt bizonyítja, hogy a könyv már bekötött állapotban olyan helyre került, a hol Szent Chrysogonusnak nagy volt a tisztelete. Ez a város pedig csak is *Zára* lehet, a hol Szent Chrysogonus a városnak védőszentje volt a középkorban, a kinek az ereklyéi már 800 táján Aquileából ide áthozattak (v. ö. *Jireček*: Die Romanen in den Städten Dalmatiens, I. 52.). E bizonyítékhoz hozzájárul, hogy Szent Simeon az igazságosnak az officiuma szintén meg van a missaléban, s ez a Szent Simeon Zárában különös tiszteletnek örvendezett; tetemének befogadására Nagy Lajos király neje, Erzsébet 1377—80-ban ezüst koporsót csináltatott (v. ö. Akad. Ért. VI. 580. l.). E szentnek az ünnepnapja azonban nincs meg a naptárban okt. 8. alatt, hanem febr. 4-dikén van későbbi kézzel *fimon Justti*; a naptár után jön

12 számozatlan levél (múzeumi lapszámozás 11—22.): Dominica secunda. Dominica quarta; ezután jön lapszámozott rész

VI—CXXXVIII. (múz. számozás 23—155.): a missale itt a rendes egyházi év szerint folytatja az előbbi evangeliariumot. A XLIII. lapon L betű miniature-képpel, mely Krisztust ábrázolja, a festés kék alappal, vörös kereszttel és testszínű festékekkel van kiállítva; az L. lapon R-be festett kép. Az CXXXII. lapon van »Passio domini nostri secundum Mattheum«, s itt horvát glosszák (lásd lejjebb). Ezután két levél hiányzik.

CXLI—CLIII. (múz. szám. 156—168.) folytatása a Passionak. A CLIII. a levélen Szent László királyért mondandó officium későbbi, de XIV. századi kézírással.

Ezután jön 24 (múz. számozás 169—192.) lap, a hol a Passio van Márk és Lukács szerint, s egy lapon Gloria. A 23 l. eredetileg üres volt, s ide Nagy Lajos királyért mondandó misét írtak be.

E rész után 8 (múz. számozás 193—200.) levél horvát szöveg, 2 l. (múz. számozás 201—202.) Missa in honore hono-

frij, 2 l. (múz. szám. 203—204.) Missa Symeonis iusti. 2 l. (CXLV—CXLVI múz. szám. 205—206.) kyrie.

E felsoroltakból látható, hogy a mi könyvünk olyanféle mise-könyv, a melynek a sorrendje nagyjában egyezik azzal, a melyet *Resetar* leirt többször idézett művében.

A kézirat, mint már említettem, több kéz írása; az írás azonban vagy Velenczében, vagy pedig más olasz városban készült. Hogy a kézirat nem Zárában készült, arra bizonyíték, hogy a naptárba Chrysogonus nevét csak később írták be. De hogy a XV. században itt volt már, még pedig bekötött állapotban, az kétségtelen épen a bejegyzésből, valamint, mint lejjebb látni fogjuk, abból, hogy horvát szövegében a zárai ferenczeseknél talált horvát lectionariumhoz hasonlít a mi szövegünk a legjobban. Zárából a kódex Curzola szigetére került, a hol a ferenczesek tulajdona volt 1890-ig. Hogy a kódex mióta volt *Curzola*-n, nem tudjuk; a curzolari ferenczes kolostort 1394-ben építették s ezóta vannak itt ferenczesek. E ferenczesek azonban a kódexhez nem juthattak előbb, mint a XV. század végén. Hogy kódex a curzolari ferenczeseké volt, azt tudjuk abból, hogy *Radić* Fr. 1890-ben »Odlomak starog slovenskog rukopisnog evangelijara s predgovorima i s blagoslovima, gotskim pismom napisana, u knjižnici franovačkog samostana na Otoku (Badia) kod grad Korčule« (Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini 1890. évf. 254. l.) czímmel közöl egy horvát emléket facsimilével s mind a nyelvmélek, mind pedig a facsimile *szóról szóra* egyezik a mi emlékünkkal. *Radić* azonban a kódexet bővebben nem vizsgálta, nem tudja, hogy benne horvát glosszák vannak, s szerinte a kódex bosnyák ferenczeseké volt 1394 előtt. Mindaz azonban, a mit róla mond, nem lehet helyes, mert a kódex eredete Dalmáciára, illetve Zárára mutat; az is baj, hogy *Radić* ez emlék összefüggését más emlékekkel nem ismeri.

I.

A következő sorokban már most bemutatjuk a kódex három legbecsesebb erekljéjét. Az első Nagy Lajos királyunkért mondan-dó mise, a melyet itt hű másolatban közlünk:

191.a.

Missæ pro rege

*DEus qui ex utero fidelis amici tui patri
arche nostri abrahe pre elegisti regez*

recensemur uirtutem. nob p fia. it. 10
medel. im. ¶ eundem. **M**issa pro rege
Deus qui ex utero fidelis amici tui patri
arche nostri abrahe pre elegisti regez
pplis pro futuris: et omnium regnorum populi uani:
et potissime regni ungarie maximus es
protector: da famulo tuo lotouico regi
et domino nostro triumphum uirtutis tue po
tenter extollere. ut qui constitutione tu
est princeps: tuo semper munere guber
Silscipe domine preces secta netur. ¶
Set hostias eccle tue p salute famuli
tui lotouici regis et domini nostri supplicatis.
et in protectione regni sui antiqua brachy
tui opere miracula ut superatis pacis et
inimicis secura tibi seruat regni liber
tas. ¶. dominum nostrum. post com.
Deus qui regnum ungarie ad guber
nationem fidelis populi iparasti: prete de
famulo tuo lotouico regi nostro et domino
arma celestia: ut pacem regni nulla bel
lozum per turbet te pestas. ¶. dominum.

p^oplis profutur: et omnium regnorum populi christiani
et potissime regni ungarie maximus es

192.b. protector : da famulo tuo lodouico regi et d^{omi}no noſtro triu^mphu^m uirtutis tue potenter extollere . ut qui coⁿſtitucone tua^a est princeps : tuo ſemper munere guber SÚſcipe d^{omi}ne preces fec^{re}ta netur . P. et hoſtias eccl^{esi}e tue p^{ro} falute famuli tui lodouici regis et d^{omi}ni n^{ost}ri ſupplicaⁿtis. et in p^{ro}teccione regni ſui antiqua brachij tui op^{er}are miracula ut ſuperatis pacis inimicis ſecura tibi ſeruiat regni libertas . Per. dominum noſtru^m . poſt cōm . DEus qui regnum ungarie ad gubernacione^m fidelis p^{op}li p^{re}paraſti : prete^{de} famulo tuo lodouico, regi noſtro et d^{omi}no arma ceſtialia : ut pacem regni nulla bellorum per turbet te^mpeſtas . Per. dominu^m.

E miſében Nagy-Lajos »rex et dominus noſter«-nek van nevezve, ſ így ez imának korhatároló értéke van, mert nem képzelhető, hogy Nagy-Lajosért halála után is imádkoztak volna a templomokban. A miſe a 191. a. b. lapokon üreſen maradt részre van írva, ſ így biztoſan következtethetjük, hogy a kódex latin része legalább is a XIV. század közepéről való, mert Nagy-Lajosért mondanó miſe Nagy-Lajos halála után (1382.) nem került volna az üreſen maradt lapra.

II.

A horvát glosszák, mint már említettem, a kézirat jelenlegi lapszámozása szerint a 149.b.—156.b., a régi arabsszámozás szerint pedig CXXXII.a.—CXLI.a. oldalakon fordulnak elő. E részben ugyanis közölve van a »Passio domini nostri Jesu Christi secundum Matthaeum«, még pedig a Máté XXVI. I—XXVII. 66. közti latin rész. E passio horvát nyelvű emlékekben megtalálható a *Zárai* és a *Rašnin*-féle lectionáriumokban (v. ö. *Rešetar M.*: Zadarski i Rašnin lekecionar 14. lp. 173. lp.), valamint a *Maretić* kiadta »Lekcionarij Bernardina Splječanina« 69. lpján. — A mi glosszáink e három lectionarium horvát nyelvű szövegétől különböznek, a legnagyobb egyezést azonban a *Zárai* lectionariummal

mutatják; a jegyzetekben *Z.* a *zárai*, *R.* a *Ranin*-féle s *B.* a spalatói *Bernát*-féle lectionarium rövidítése. Megjegyzem még, hogy a glosszák a szórva szedett latin szavak felé vannak írva s hogy a latin rövidítéseket feloldva közlöm. A glosszák a következők:

CXXXII.a. (149.b.) lp.:

1. indignati sunt = *smutifefe*¹ (v. ö. *Z.*: raserdissese, *R.*: razrdiše se, *B.*: razsrđiše se);

CXXXIII.b. (150.a.):

2. quid molesti estis huic mulieri = *uſilni* (*Z.*: ęalosni, *R.*: trudite, *B.*: *uſilni*);

3. nam = *Jere* (*Z.*, *R.*, *B.*: *Jere*);

4. oportunitatem = *urime* (*Z.*: *urimena*, *R.*: podobna bremena, *B.*: prigodu);

5. primo aęimorum = *blagdana* (*Z.*: perui tada dan *blagdana*, *R.*: prvi dan prije uzma, *B.*: prvi tada dan od *blagdana*);

CXXXIII.a. (150.b.):

6. ad quemdam = *enicomu* (v. ö. *Z.*: *chnichomu*, *R.*: k njekomu, *B.*: *k nikomu*);

7. sicut constituit = *ęapouidi* (*Z.*: ęapouidal bise, *R.*: *zapovidi*, *B.*: naredi);

8. et contristati = *ęalofni* (*Z.*: *ęalosni*, *R.*: i zlosrdni, *B.*: ožalošćeni);

CXXXIII.b. (151.a.):

9. non bibam amodo de hoc genimine uitis = *goſęe*² *odouoga ploda* (*Z.*: od sada od sega ploda, *R.*: od segaj ploda, *B.*: veće ne ęu piti ovoga roda loznoga);

10. et ymno dicto = *i pisan recxi* (*Z.*: *Ipisan rechsi*, *R.*: i rekše poj (toj), *B.*: *I pisan rekši*);

11. Omnes uos scandalum patiemini in me = *ff'i ni sablaęęe budete gimiti uāni*³ (*Z.*: Fsy ni sablaęęeni

¹ *i* selett hiányzik a pont, a következő sorokban mindenütt jelzem az eredetinek pontos és pontatlan *i*-jét.

² *jošće* = amodo; a glag. fordításokban *juže* áll, v. ö. *Berč.* Ulomei. A *jošće*, a mely XIV. században már előfordul szerb-horv. emlékekben, amodo jelentésben igen becses adat; ma Dal.-ban od sada. 29.

³ Olv. *sablaęęe . . . ua mni*.

budete omni, R.: svi vi sablaznite se u menje, B.: Svi vi hoćete smetúu imiti u m(e)ni):

12. et si omnes scandaliçati fuerint in te, ego nunquam scandaliçabor = *jerufeni jeru/an*¹ (Z.: Aho fsy sablasgneni budu otebi ia nigdare ne budu sablasgnen, R.: ako svi sablazne se u tebję, ja nikadar neću sablazniti se, B.: I još ako smučeni fsi budu u tebi, da ja nigdar u tebi smučen ne budu);

CXXXIII.a. (151.b.):

13. ter me negabis = *çatagısı* (Z.: triçkrat me *çatagıs*, R.: trikrat se ćeš odvrći od mene, B.: tri krat me ćeš zatajati):

14. etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo = *aco potribno bude umrite*² *stobō ne çatagutebe* (Z.: aho bude pot(ri)bno meni . umriti stobom . neçatagim tehe (!sic), R.: ako potrjebno menje bude umrijeti s tobom, ne odvrgu se tebe, B.: I ako bude meni triba umriti s tobom, ne zataju tebe);

15. in villam = *na felo* (Z.: uselo, R.: B.: u selo);

16. cepit contristari et mestus esse = *i poça/se faloftiti i tužan bi*³ (Z.: i poça tugouati içaloftiti se, R.: počę žalovati i tužiti, B.: *poça se žalostiti i tužan biti*);

17. tristis est anima mea = *çalof/na* (Z.: çalosna, R.: B.: *žalosna*);

18. sustinete hic = *poterbite totu*⁴ (Z.: *Poterpite totu*, R.: trpите ovdje, B.: počękajte);

19. et progressus pusillum = *i odfaci malo*⁵ (Z.: Jodissad malo, R.: I pošad malo, B.: I odstupivši od njih małahno);

20. ut non intretis in temptationem = *da ne uapdete*⁶ *u napas* (Z.: da ne ulisete u napast, R.: da ne uljezete u napast, B.: da ne ulizete u napast);

CXXXV.b. (152.a.):

21. spiritus quidem promptus est = *duch tada pri-*

¹ Bjellost.: *zkrussen*, *Stulli*: *skrüsçiti*.

² Csak tollhiba lehet *umriti* helyett.

³ *bi* mellől az író kihagyta a *ti* szótágot, olv. *biti*.

⁴ *poterbite* olvasat nem egész biztos.

⁵ *odsaci* olvasható *odisacy*-nak is.

⁶ Olv. *uapadete*.

prauū ge (Z.: Duh ugistinu priprauan iest, R.: Duh krjepak jest, B.: duh stanovito pripravan jest);¹

22. erant enim oculi eorum grauati = *te/cher* (Z.: otesčali, R.: tegotne, B.: oteščali);

CXXXV.a. (152.b.):

23. et ex(h)ibebit michi modo plus quam duodecim legiones angelorum = *i dal bi fada ueče* (Z.: i dal bi mani sada uechie od (d)ua nadeste tisuch cholin angelschih, B.: poslao bi menje, B.: i on bi dao meni sada veče . . .);

CXXXVI.b. (153.a.):

24. et ingressus intro = *i vliši fnutar* (Z.: I ulissi unutar, R.: I uljeze unutra, B.: i ulizše unutra);

25. cum ministris = *slugami* (Z., R., B.: *slugami*);

26. cum multi falsi testes accessissent = *cada fnoši criui suidoci pristupachu* (Z.: chada mnoči chriui suidoci prihodisse, R.: B.: i mnozi krivi svjedoci pristupiše, B.: svidoci);

27. nouissime autem uenerunt = *i poľia tada* (Z.: I nayposligna, R.: i potom toga, B.: da napokon);

28. reedificare = *ufidati*, (Z.: *učidatigiu*, R.: sazidati, B.: sazidati);

CXXXVI.a. (153.b.):

29. a modo = *od fele*² (Z.: *od fele*, R.: *od sele* B.: od sada);

30. sedentem a dextris uirtutis . . . celi = *criposti* (Z.: *chriposti*, R.: sile, B.: *kriposti*);

31. reus est mortis = *doftoga*³ *ge* (Z.: *dostojan iest*, R., B.: *dostojan je*);

32. una ancilla = *raba* (Z., R., B.: *raba*);

CXXXVII.b. (154.a.):

33. et post pusillum accesserunt, qui stabant = *i potō to*⁴ *toga p^ristipife*⁵ *chi uocolo stachu* (Z.: *Ipotom toga malo pristupisse chi ocholo stahu*, R.: I malo poslije pristupiše oni, koji stahu, B.: I malo po tom toga pristupiše ki stahu onde);

¹ nisi felett lat. a me van írva.

² Másutt *amodo* = *gošće*, v. ő. 9. glossza.

³ a felől a rövidítő jel elmaradt.

⁴ to kitörületlen tollhiba.

⁵ olv. *pristupiše*.

35. nam et loquela tua manifestum te facit = *caç*¹
 . . . . . *ocitna* (Z.: iere riç tuoya ocita tebe cini, R.: riječ tvoja
 očita te čini, B.: jere i rič tvoja tebe očituje);

CCXXXVY

tradidit q̄ ^{ofuđen se} dāpnat' eēt: ^{počast' fše} penitētia duc-
 tus. retulit trigīta argēteos p̄ncipib'
 sac̄dotū 7 seniorib' dicens. Peccaui: ē
 dens sanguinē iustū. At illi dixerūt.
 Quid ad nos? Tu uidens. Et p̄ictis
 argēteis ī tēplo: recessit. 7 abiens laq̄o
 se suspēdit. P̄ncipes at̄ sac̄dotū: ac-
 ceptis argēteis dixerūt. Nō licet
 mittere eos ī corbonā: q̄ p̄ciū sāgui-
 nis ē. Cōsilio at̄ inuito: emerūt ex ill'
 agrū figuli ī sepul̄turā ^{na p̄st' b'z'z'} pegrinōrum.
 Propter hoc uocat' ē ager illē achelde-
 mach. hoc ē ^{ag'ian} ager sāguinis: usq; ī ho-
 diernū diem. Tunc impletū ē qd̄ dic-
 tū ē p̄ ieremiā p̄pham. dicētē. Et acce-
 perunt trigīta argēteos: p̄ciū ^{sc'ny} app̄cia-
 ti. quē ^{u'ny'ny} app̄ciauerūt a filiis isrl'. 7 de-

¹ E *caç*-ot zač-nak olvasom, s össze hozom za čeh, začesa stb.-vel
 (v. ö. *Stulli* szótára).

36. cepit detestari et iurare = *rotiti i p^risegati* (Z.: *rotiti i prisegovati*, R.: ročiti se i kleti se, B.: se . . . zaklinati i prisegovati);

37. et uinctum adduxerunt eum et tradiderunt Poncio Pilato presidi = *i ffeçana . . . i predasega bificupu sudçu*¹ (Z.: I ueçana priuedose gnega i predasega pontiu pylatu suçu, R.: I svezana povedošë ñega i pridaše ga Ponciju Pilatu sudçu, B.: I svezana ga povedošë i pridaše ga Ponciju Pillatu sudeu);

CXXXVII.a. (154.b.):

38. quod dampnatus esset: penitencia ductus . . . = *oşujen ge . . . pochayaffi/e* (Z.: da *osugien iest . pochayafsise*, R.: da bi osuđen Jesus i pokaja se, B.: da jest osujen pokajafši se);

39. agrum figuli in sepulturam peregrinorum = *niuu . . . na pogrebēye putnichof* (Z.: gniuu . . . çapogrebe(n)ye putnichof, R.: ñivu . . . za grobe od putnika, B.: ñivu . . . da bude *na pogrebenje putnikof*);

40. ager = *gniuu* (Z.: *gnina*, R.: B.: ñiva);

41. precium apropiati = *cenu ucinenu* (Z.: cinu ucigenoga, R.: cijenu pricjenujuće, B.: cinu prociñenu);

CXXXVIII.b. (155.a.):

42. constituit = *naredil* (Z.: *naredil* ye, R.: skaza, B.: obredio je);

43. per diem autem sollempnem consueuerat = *blagdana çacõ bife* (Z.: Í udan praçnicha bisse çachon, R.: na svake blage dni bješe zakon, B.: a na dan blagdana imaše sudac obiçaj);

44. unum uinctum = *uçnichu*² (Z.: *uçnicha*, R.: jednoga fuřna, B.: *uźnika*);

45. habebat autem unum uinctum insignem = *flamenita* (Z.: narocita, R.: naroçita, B.: zamirita, a B.-nek ez a helye valószinűen *znaminita*);

46. propter sedicionem = *ubogstou*³ (R.: za krv, B.: za razbojstvo; Z.-ban nincs meg a hely, a mint több latin kéziratban valamint a Vulg.-ban is e hely hiányzik; v. ö. Máté XXVII. 16.);

¹ bificupu esetleg *vesceoru*-nak is olvasható; az író *pontifico*-t olvasott.

² V. ö. 37. számú glosszát.

³ Olvasd: *ubojstvo*.

47. quod propter inuidiam tradidissent eum = *nenuaidost pridali* (Z.: da *ča nenuaidost pridali* bihu gnega, R.: jere (za) zavidost izdaše ňega, B.: da za *nenuaidost pridali* su ňega);

48. pro tribunali = *na fudu* (Z., R., B.: *nasudu*);

49. multa enim passa sum hodie per uisum propter eum = *iere sam uele mučna današcha pouděgu* (Z.: *Jere sam uele mucena danas povidinyu*, R.: mnogo mučena bih danas ňega radi, B.: jere sam vele trpila danas povidinju u sni);

50. seniores persuaserunt populis = *nauciše pulch* (Z.: *naucisse* naród, R.: *nagovoriše* narod, B.: *nagovarahu* puk);

51. quod nihil proficere = *nepgase*¹ (Z.: *ne prudi*, B.: *ne prudi*, R.: *ne primože*);

A CXXXVIII és CXL. lap, összesen tehát négy oldal hiányzik, s így elvesztek a rajtuk levő glosszák is; tekintettel arra, hogy e két lap még a bekötés előtt vezett el s mivel a kötés XIV. és esetleg XV. sz. eleji, ez elveszett leveleknek korhatároló értékük van.

CXLLb. (156.a.):

52. post parasceuen = *ca*² *uelim petco* 5 (Z.: *ča uelim petchom*, R.: *po petku*, B.: *za petkom*);

CXLLa. (156.b.):

53. illi autem abeuntes munierunt sepulchrum = *posaci udvardiše* (v. ö. Z.: *posadgy utuardisse*, R.: *pošadče utvrđiše*, B.: *pošadči obastride*).

A latin betűkkel írt horvát emlékek közül a legrégebb a Zárai lectionarium, ennek az írása kora a XV. század közepe, írása alapján azonban lehetne a XIV. század második feléből is való (v. ö. *Rešetar*: *Zadarski i Račinin* lekc. VII.). Rendkívül feltűnő már most, hogy a mi emlékünkhöz glosszái a legjobban egyeznek a Zárai lectionariummal (v. ö. 33, 35, 38, 49, 52, 53. alattiakat), ellenben a spalatói *Bernát*, valamint a *Račin*-féle lectionariumtól különböznek. De nincs teljes egyezés; jelentékeny különbségek vannak pl. 37, 39, 41, 43, 45, 46. szám alatt glosszákban, s így lehetetlen azt feltennünk, hogy a mi írónk a Zárait

¹ A *p* rövidítése *pro*, esetleg *pru*-ra mutat; olvasható tehát *neprugase*-nek.

² *ca* csak íráshibából *ča* helyett.

kiírta volna. A mi glosszáink azonfelül régiesebbek is szókinsükben (v. ö. *skrušan* stb.); nézetem szerint e glosszák a XIV. század végéről vagy a XV. elejéről valók; az író e glosszákat egy olyan horvát evangeliariumból írta ki, a mely a Záraival egy eredetire, egy közös forrásra megy vissza. A glosszák helyesírása olasz betű formáival nagyjában egyezik a *Maretić* »Istorija hrvatskog pravopisa latinskijem slovima« című könyvben leírt helyesírással. A glosszákban a következő helyesírást találjuk: horv. *s = f* 29, *s* 7 (horv. *s = f*-szel való írása főleg dalmát íróknál); horv. *z = ç* 9, *f* 4 (a dalmát írók a horv. *z*-ét nem írják *z*-vel); horv. *c = c* 4, *ç* 1 (a horv. *c*-t *ç*-vel és *c*-vel csakis a dalmát írók [*c*-vel a szlavóniaiak is] írták); horv. *š = /* 11, *s* 3, *x* 1 (v. ö. *Maretić*); horv. *ž = ç* 3, *f* 1 (a dalmát írók a horv. *ž*-t *x*-el írják, *ç* igen ritka); horv. *č = c* 4, *ç* 3 (a horv. *č*-t csak a dalmát írók írták *c* és *ç*-vel); horv. *ć = ch* 1 (*šć* kapcsolatban *tejchi*), *ç* 2 (*gojçe, ueçe*; a dalmát írók a *ć* helyén *ch*-t írnak, *ç* *Maretić*-nél *ć* értékben nincs megemlítve); horv. *ñ = gn* 2, *n* 1 (a horv. *ñ*-et csakis dalmát írók írták *gn*-nel); horv. *ļ = li* 1 (az eset kétes, hogy *ļ*-lel olvasandó-e); horv. *j = g* 15., *j* 1, *i* 1 (a 15. *g = j* eset közül 3 *njje* képzős főnevekre, s 2 az óbolg. *žd* helyén álló *j*-re esik a horv. dalmata íróknál fordul elő egyedül a *g = j* írás [az olvasásrá *Maretić*-csel szemben v. ö. *Rešetar* Rad. 136:97 és Zadar. lect. bevezetés]); horv. *v = u* 11, *f* 6, *v* 1; horv. *k = c* 12, *ch* 6; horv. *sv = /f* 1 (v. ö. *Maretić* és Archiv. XVII. 24.).

A glosszák helyesírása tehát szintén Dalmáciára mutat; ugyanezt bizonyítja a glosszák nyelve is. Ebből kiemelem, hogy az óbolg. *ě* helyén két esetet kivéve (*cenu* 41, Záraiban e helyütt a későbbi *cinu* áll; *predasega* 37) állandóan *i*-t találunk írva, az esetek ezek: *urime* 4; *cnicomu* 9, *çapouidi* 7, *potribno* 14, *umriti* 14, *fluidoci* 26, *kriposti* 30, *pridati* 47. A glosszák egyéb érdekességei közül kiemelendő: *ua meni*, esetleg *ua mni* = in me (11 számú glossza); a *vš* : *va* alakban csak a legészakibb *ča*-kavštinában következetes, Dalmáciában a *va* *u*-val váltakozik (délen és közép D.-ban, v. ö. Rad. CXXXIV. 104., Arch. XVII. 23.), s a mi emlékünkből *u*-t (v. ö. *ušidati* 28, *uocolo* 33.) és *v*-t, *f*-t is találunk (v. ö. *vlifi* 24, *fnutar* 24.). A glosszáknak a nyelve is tehát kétségtelenül Dalmáciára mutat. A legfontosabb azonban az, hogy az *ļ*-sonáns, a mely a Zárai lectionáriumban kivétel nélkül *u*, itt a

régiesebb alakban van meg, a szó *pulch* 50-ik glossza olv. *pulk*. Ez adatnak, párosítva az összefüggő szöveg vallomásával, szintén a XIV.század vége mellett van szavazata (v. ö. Rad. CXXXIV. 142.).

III.

Az összefüggő horvát szöveg a kézirat 193.a.—200.b. lapján van; s egy lat. »Benedictio aquae«-nak fordítása, de nem annak, a mely a missaleban van közölve, hanem más fogalmazásúnak. A múzeumi levéltárban a szöveg cziméül »Benedictio aquae in lingua vetero-slavica«-t adták. A szövegnél az initialéknak mindenütt hely van hagyva, hogy kifessék vörössel és kézzel úgy, mint a latin szövegben. Ezek az initialék azonban sehol sincsenek kifestve, s itt ott aztán egy későbbi, de még XV. századi kéz oldalt néha oda is írta a hiányzó betűt. A kéziratot a maga eredeti írásában adom, ugyanazokkal a betűkkel és rövidítésekkel, a mint az eredetiben van. Csupán a latin szövegben oldom fel a rövidítéseket s ezeket rekeszjelbe teszem. E szöveg már egyszer, mint említém, a sarajevói »Glasnik« 1890 évi folyamában közölve volt *Radić* F. tollából. E közlés azonban hibás, a mint azt már *Rešetar* is kiemelte (Rad. CXXXIV. 82.).

193.a   eličea chacho gouoril yeft : Alleluya¹
 Glas gospodin furah uod i uelicaftuo bozye
 zagaromi fuerhu uod fnofih gospodin²
             Ono³ uríme. Suidoçaftuo pochaca⁴
 giuan gouerechi. Ja giuan uidich fuéti⁴
 duch prihodechi gospoding . chacho go
 lubifa çnebes . pribiuayuchi fuerhu gne
 ga . aya neçnah gnega . Da chi pofla me
 ne charftiti uodu on mi reçe. Çuãchu
 coga uidis duh prihagayuchi nagnez

¹ A sor végén egy *n* kitörülve.

² V. ö. Z.: Vox domini super aquas deus maiestatis intonuit dominus super aquas multas. E rész egyébiránt, a mely IV. Király. II. 22-nek a fordítása, csakis a Z.-ban van meg.

³ Az *ono* előtt az *U* kifestésére üres hely, oldalt *v* van írva v. ö. Z., B.: *U ono*.

⁴ A sor végén *i* kitörülve.

On iest chicharfti¹ duham fuetim Jia² ui
dich i fuidochuyu da an yest fin boçgi
et dicitur credo d(omi)n(us) vobiscu(m)³

Aclînâte⁴ ftuorenye uodu bogom⁵

+ çivim bogom + giftiniž bogom + fue
tim bogom + ffuega ftuorenya da cif
ta budesci suprotif ffachoy çaloy tuari

193.b.

. inapasti nepriyatel . i chadi godi ocroplenga
budesci . budí miloŝtyož⁶ boçyož obragnega
iça⁷ ona chacho obragnene fut hiçe ebra
yfehe çlamíniež craui charftoue. Tacho
racig obarouati goŝpodine hiçe flug i flu
çabnic tuoych . charftóž⁸ goŝpodinom⁹
nafim. Vonoga gimete çaclinā chiricyn¹⁰
fuoyož tebi ŝapouidi ŝtudence . Vonoga
gimete çaclinā . chi ŝinof ifrahelfehih
ifrid mora içuede . Vonoga gimete çacli
nâte chi ŝuerhu tebe nogama ŝuoyma
hodich yest¹¹ . Vonoga gimete çaclinaž
choga giuan danas ifucharfta Vtebi
charftil yest . Vonoga gimete çaclinaž
chi tebé uŝtrani galilegŝchoy . çlamíný
em ŝuoym mochy . u obrati u vino¹²
Da ffachi duch necifti i ffache fantha

194.a.

çme dyaboloue . po oue bode¹³ ocroplyenez

¹ A chicharfti-nél a *chi* után választó vonal áll.

² A *ia*-beli *i a* és *I* közé a sor felé van írva.

³ E részre, a mely csaknem olvashatatlan, v. ö. Z.

⁴ Az *A* előtt *z* kifestésére üres hely maradt. olv. *zaklinam te*, Z.-ban:
posuechuyute.

⁵ A sor végén *i* kitörülve.

⁶ Z.: *milostiu*.

⁷ Z.: *hiça*.

⁸ Olv. *karstom*, v. ö. Z.: *carstom*.

⁹ A sor végén *i* törülve.

¹⁰ *ricyn*, helyesen *riçyu* v. ö. Z.: *ricyu*.

¹¹ Z. *hodil iest*.

¹² A sor végén *u* kitörülve.

¹³ Z.: *uode*.

poginet¹ i odlučetse + Charftom² gospodni
nom nafcim . chí ma priti ífuditi uas³
fuit ognem íciuet gospodin nebeschi
blagoslovglien uauach uichoã amen⁴
ili tuore i nep^{ri}moçne⁵

chripostí molimte gospodine sfemogí uí
egni boçe . chí ne malu míloft racil íefci
datí foli da od ne moretse ffacha ftuar
uciníti cha godí řeft potribna chpíchi
çlouíchu . potuom finu gospodínu na
sem fturiti⁶ racil yefci . Pochomte gospodí
molimo prílefno da fu⁷ fol. racífei pošu-
etítí + íblagoslouítí . ida obráčom tu-
oím ueliçaftua mochi tuoyé suprotíft
ffachomo duchu necíftomu⁸ moçi prí
yati ífpudítí fehíç⁹ flug í fluçabnie
tuoih . íçagodíbí billo¹⁰ nemochno fpudífei
 . ípulno tuoíeh¹¹ ç^arafya ucinífei . í prid m
ochyu tuoíom íftrepechut ffa príffaltá
 . fanthaçme dyafloue ífboyetse . pošla³
mínyu chriça + tuoga fina gospodína na
fçega . í fapouídí praue çelechim çaym
mes . Pouom¹² tuom çlaminýu ífucarfte
coga nígdare bolíçní prítíftnet çlame
nuřuchíse . chí çíues í chraglues uaffe

194.b.

¹ Z.: *pobignut*.² Az *rs* a sor felé van írva. Z.-ban: *rasdiletse*.³ A sor végén i törülve.⁴ A Z.-ban: Per omnia secula seculorum Amen⁵ A czímben Benedictio salis-nak kellene állani; az egész sor érthetetlen, *ili* előtt egy olvashatatlan betű áll.⁶ Z.: *stúorítí*.⁷ Z.: *ouu*, B.: *ouuj*. v. ö. óbolg. *sija*, s ugyanitt 195.b. lapon *fe uode*, óbolg. *sejç vody*.⁸ Először *necíftumu* volt írva, s aztán az első *u-t* o-ra javította; *ffachomo*-ra v. ö. Z. *ffacomu*.⁹ Olv. *s híž*, v. ö. Z.-ban: *shis*.¹⁰ Először *bido-t* írt, aztán *billó*-ra javította.¹¹ A szó át van húzva.¹² Z., B.: *po ouom*.

uechi uech amen¹ dem(de) mitat facerdos fal in aqua(m)i(n) modum
cruceis dicende(n)do²

budi ouo simfanye foli iuobe³ uode ça
yedno ugime otça . ifina . iducha fueta

tuoih. icagodibi bibbo nemoctuo spudisti
. ipuluo tuoich çrafya uanisti. ipudm
oçhyu tuoiom istrepectut fla prussastã
. fantbaçime dyafloue isboyetse. poçlar
mínyu çhris+ tuoga fina gospodina na
sçega. isapouidi praue çdeçhm çaym
mes. pouom tuom çlammínyu isucarte
çoga nigdare boligim prutinet çlame
uuyuchise. çhi çues i çhragluet uasse
uechi uech amen dem mitat facerdos fal maque i mod

et uis dicendo

budi ouo simfanye foli iuobe uode ça
yedno ugime otça . ifina . iducha fueta
pomolimsé. In modo pharōis

Admante stuorenye foli iudo u
gime + otça + ifina + iducha fueta
Jschete çadmante çhi po efiçen

¹ Z.-ban: Per omnia secula seculorum amen. B.-nál: po fse vike vikoma amen.

² V. ö. Z.: ad modum . . . , ter dicendo.

³ uobe kitörülve.

195.a. pomolimfe In modu(m) p(re) phac(i)o(n)is
 Aclinamte¹ stuorenye foli iuodo² u
 gime + otca + i fina + iducha fueta
 Jofchete çachnamte chi po eliçeu
 proroçu vuodu clafti çapouidi gouo
 rechí Ouó di³ gofpodin Ofrauich⁴ uode
 oue í nebudet vgních fmerti ni drama
 tfuo⁵. Iche boçaftuenimí ufti fuoimi gla
 fom rece Vi yefté fol çemglie I po apo-
 ftolu . farce uafe folyu yeft ucigneno
 Da ffachi chí od tebe ocúfit⁶. budete po
 fuecheni dufamí iteleffci . Igdí godí
 budes ochropgliena budi gnim od
 puchenye grihof ífdrafye pameti . 1
 fpafenye uicgne od grihof í od gononye⁷
 í ffache napafti diafloue . ugime otca⁸
 ffuemoguchega + ifucharfta fina boçya
 chí gima⁹ prítí í fudítí uas fuit ogné
 í chragluyet Vaffe uích uech¹⁰ amen

195.b. In mo(du)m or(at)i(o)nis pomolife
 Ofpodine¹¹ boçe ífbauiteglyu . íftuo
 riteglu í çafchiteglu ffachoy ftuari chí
 yeffci íftocních oue uode na ftuorenye¹²
 tuoye¹³ fueto ugime tuoe pofuechiuyu uodu.
 ouu . ana odgonegye dyafla í ffe druf

¹ Az *a* előtt *z* részére üres hely; oldalt későbbi kéz *ç*-t írt.

² A *uodo*-beli első *o* a sor felé van írva.

³ Z.: *dí*, B.: *govori*,

⁴ V. ö. Z.: *oçdrauich*, a hol az eredetiben a *d* a sor felé van írva.

⁵ Z.: *dramastuo*, B.; neplodščina.

⁶ Z.: *ocuset*, B. primu.

⁷ Z.: *odgognye*. A sor végén kitörülve egy *i*.

⁸ A sor végén *i* törülve.

⁹ *gima*-ra v. ö. Z., a hol *gimat* áll, de eredetileg itt is csak *gima* volt
 s a t a sor fölé van írva.

¹⁰ A Z.-ban latinul per secula stb.

¹¹ A *g* helye festésre volt fenntartva, későbbi kézzel oldalt *g* áll.

¹² A sor végén kitörölt *i*.

¹³ *y* a sor felé írva.

be gnegoue . Jiosche te moliu goſpodine
 ifucharfte . da ugime tuoye çuano ue
 liçaftuo milofti ducha fueta + i oua uo
 da duchofna da primet . Jofche nayſpu
 gnenie i na prognanye dyafloua cigne
 nia poruchach sluge tuoga i po ochrop
 glienyu fe uode da probudet . ffachom
 chom¹ necifti duch çdruçen . yeft ouim
 charfcheniež foli i uode çapugen ýçagnã
 içidi i ne ſpoſtafliengi ali çdarçangi gimi
 ti febe çuřet blago² . Ichada godi ochropg
 lienie od rab tuoych pridet i pohualife
 uifocho çiuuchim nalpouidanye i naſã
 gnanře . goſpodinož nalim ifucharftom
 finož tuoiz chi ſtobom çiuet ichragl'uyet
 uaffi uichi uichož amen³ D(omi)n(u)s uobifu(m)
 196.a. furfu(m) corda . gra(atia)s agam(us) d(omi)no deo n(ost)ro In
 modu(m) p(re)phac(i)o(n)is
 gititinu⁴ doſtoynu iprauadno yeft . pr
 auo ipafiltegn⁵ . Mi tebe uaffa i uafdi hu
 alu uſdayemo . goſpodine boçe nebefchi
 řemalfchi . koga chripoftiu polloçena⁶
 fut ffa i choga ricyu ſtuorena fut ffa Çgo
 ra poſgli duch tuoi fueti + fuarch ouoga
 ſtuorenya uode da bude poſuechena ugië
 + otça + ifina + iducha fueta . Jere ona⁷
 tebe çna uifgne gaſpaſiteglia⁸ iſturitegl'a
 uifnega . Jofchete glubeçniuo boçe mo
 limo da ulliſis i pomiluyes moliena na
 ffa . Da gdi godi ochropgliena . i ocifcheã

¹ V. ö. Z.: *fcom.*

² Záraiban: *iacost.*

³ Záraiban latinul.

⁴ V. ö. Z.: *ugistinu.*

⁵ Z.: *i ſpaſitegno*; a mienk másolásbeli hiba.

⁶ Z.: *podlo, ena.*

⁷ A sor végén *i* kitörülve.

⁸ A szó kezdő *ga* a *uifgne* szóhoz tartozik.

196.b.

ochropghena ¹ budes . tebe glubechı oua uoda
 gimigte oni ftanye fpafenye i uefelye i pot
 ftenye uifgne . affei çlouolgnici i ffi necifti
 duchone ² çapuditeffe i proreniteffe . İçato
 gouoru tebí uodo cha na fuidochiu prilo
 çenya ³ ftuorenya yeffci Tı pod nebom +
 Ti fuarhu neba + Ti pod çemghoç +
 Ti fuarhu çemghe fuerchu tebe çouu fueto
 i cudnouato gıme boçe . chí te fuarh ⁴
 nebes fuog mochiu poftauı i pachı ⁵
 fchupi fimorem naçamgli i fımıfa . chí
 tebe taynami i barfami ⁶ i uodenımı ui
 trí daçgithı çapouıda . ifuprotif fımı
 tellefam oçıfchenÿe da içagnich pétye
 poluçı ⁷ . Çuarhu che + iofche duch ⁸
 gofpodin nefamo ⁹ nofafete da yofche
 nofitfe Çaclınáte + poſednich çachoıch
 ducha boga çuoga . Çaclınáte + deuetımı
 redi angelfchımı . Çaclınáte + drıuom ¹⁰
 çapouıdnım ifchoga poraçena tuddye fla
 teha ¹¹ ucıgnegna yeftı ¹² Çaclınáte + pode
 uet truffci ifufanya i trepetáya nebeſcho
 ga chraglıa . Çaclınáte + onım chí fla ¹³
 ftuorıl yeft . da ne potais ¹⁴ glas i umıgheıa
 moga . i da çapudıs ffu tamnoft ¹⁵ ffi dy

197.a.

¹ Felesleges ismétlés.² *n*-nel írva, olv. *duhove*, v. ö. Z.: *dusi*.³ Z.: *nasuitloche prilicu*.⁴⁻⁵ A sor végén *i* kitörülve.⁶ Z.: *barsımi*.⁷ Z.: *i çapıtye poluçı gnım*.⁸ A sor végén törölt *i*.⁹ Az *e* kitörülve s feléje egy *a* van írva.¹⁰ Sor végén *i* törülve.¹¹ Eredetileg *slatdha* állt s azután a *d* *c*-re van javítva.¹² Itt a *t c* helyett hibás írás, olv. *yefci*.¹³ Sor végén *i* törülve.¹⁴ Z.: *da ne pogerdıs*.¹⁵ A *t c*-nek is olvasható.

afli i fle inchantanye dyafloou i duhof
 neciftich aly çachanich illi çauanich¹ aly
 uragolyfchihm² çadiğnyem³ . ale poni
 cātangu⁴ . mudroftyu . ali ptiçami ali
 fnyami . Jere çapouida tebi gofpodin
 uas⁵ ifucharft . fin + boga çuoga da
 budes pofuechena . igdi godi ochropg
 liena budes fgime otça + ffemoguche
 ga chi yeft fabaoth . Alli uhiçi aly⁶
 197. b. uchraçiya⁷ . aumeftich ligagnich aly up
 ulchu . ali fdobitcy . ali ucham⁸ godi ft .
 uorengi . alli u pitgi budes dana⁹ gludez
 od che choli nemochi ne mochean budet
 tudie fueto çdafye chnemu da pridet .
 Alli çalim duchom porafen budet¹⁰
 fdraf çlouich bití . fmochi i fgimeni go
 fpodina nafega ifucharfta choga nich
 ore¹¹ nemre ni gouorechi¹² ni pifuchi ni po
 millechi raçumiti . chomu gime yeft
 gofpodin ffemogi¹³ bóg . Jofche te molim

¹ Az első szóban *i* felől elmaradt a rövidítő jel, v. ö. Z.: *çachglinanich* ali *çauanich*.

² V. ö. Z.-ban: *uragoligscim*.

³ Az író a *zaklinati* igebeli *kl-et cl-l*el jeggyel oly gyakran összeírja, hogy sokszor *d*-nek is lehet olvasni; e szónál azonban határozottan olvasos *d*-ét írt s ez világos jel a másolás mellett; v. ö. Z.: *çachglinanyem*.

⁴ Olv. *po incantangu*, az *i* vonása az *n* felett van, v. ö. Z.: *per incantiuayu* (? érhetetlen hibás olvasat).

⁵ Olv. *naš*, v. ö. B.: *naš*.

⁶ A sor végén *u* törülve.

⁷ Z.-ban *utarsiah* érthetetlen; itt helyesen, v. ö. horv. *hrašće*; B.-nál: *u vinogradih*.

⁸ Olv. *u kom*.

⁹ Az *n*-et *ri*-nek is olvashatni.

¹⁰ Sor végén *i* törülve. Ezután két egész sort kihagyott a másoló; e sorok Z.-ban így vannak: *tudie da çapudis i çatuoris fse çalo . ida more tudie . . .*

¹¹ Világos másolás mellett tesz bizonyosságot; az eredetiben *nicdore* vagy *niethore* állhatott; v. ö. Z.: *nigdore*.

¹² A *uo* a sor fölél van írva.

¹³ *o* a sor fölött van írva.

- ffuemogí¹ boçe chi po angelu tuom go
 fpodine ftudenach agarof pocaça iç
 gnega içmaela çagna napoyl ieffi Ichi
 flugu tuoga abrama umefopotagni
 gí molituu ullifal . iffa çeliça² farecca .
 gnegoua napunil yeffci . Ichi rabu
 198. a. tuomu moyfesu u puftigni chamí pora
 çiti fapouidi ifgnega uodu içiftí í puch
 napoití . fapouida . Ichi uodu chorchu
 fpoloçenyem³ driua ofladı Techo gofpo
 dine ffemogí uíchgni boçe . raciblagó⁴
 flouítí + uodu ouu vgime + otça + ı liá
 + ducha fueta . Da tudie kada ochropg
 hena budes ugime tuoye ffe blaçne
 dyafglie irici nepriategl içrenes ı pro
 renes . Jofche molimote gofpodine da
 chacho chftanu raguelouu angela tuo
 ga raphaella racil yefci poftati . ichu
 hoye⁵ afmodea dyalla fueçal yefci tchom
 m⁶ fachonoç dobro ftäya ftanó⁷ nafcim
 darorouati⁸ hotig⁹ da tudie chacho ochr
 opgliena budet oua uoda nigdare on
 dí alı uanom ftenu¹⁰ ftoyechim chi bí
 gimillí níchu¹¹ moch ducha faloga . acho
 bı pribiualı . da tudie potopgheni iraçci
 gneni otidut . Charftom gofpodinom
 naffim choga hualet angellí í archange
 lí cherubín í feraphín . chí ne pıftaçu
198. b.

¹ Ugy látszik, mintha az *u* törülve volna.

² Z.-ban: *çeliny*, B.: *želinje*.

³ Z.: *fchladenjem*, B.: *postavifši*.

⁴ A két szó közé választó függőleges vonalat tett az iró.

⁵ A *chu hoye*-t nem értem, valószínűen *ku koje*, Z. és B.-ben nincs meg.

⁶ Az *m* kitörületlen hiba; v. ö. Z.: *tolichigim*.

⁷ Z.: *hiçam*.

⁸ Az egyik *ro* felesleges.

⁹ Z.-ban *racis* (esetleg *racig*).

¹⁰ *techo* és *stenu*; Z.-ben *taco* és *stanu*.

¹¹ Z.-ban helytelenül *rucu*.

napyuch ffachi dan glafon¹ uelichim
gouorechi: — Suet fuet fuet . gospo
din bog fabahot . Pulna fut nebella
i femglia flaue tuoe ofana uauifgni²

Ofpodine³ fueti otçe or(ati)o p(re) fac(i)onis⁴
ffemogï uicgni boçe otçe gospodia
nafega ifucharfta . boçe + abramof .
boçe + ifachof . boçe + iachouof . pofue
chÿuyyuchi⁵ + Ja ouo ftuorenye fol i uo
du molimte da ullifati raciffci . Çacl
nãgte + tachie foli i uodu ugime +
gospodina nafega ifucharfta naça

199. a.

ranigna lina boga çiuoga chraglia ifud
ca nafega . da budefei umiuenye⁶ i oçifchenye
uffim meftih . Vcihieh⁷ ochropglia budi
fei . na prognanie i nafchorenÿe duchof
neçiftich⁸ i tachie fle druçbe diafloue iffli
ch obraçof diafglih i himbe i magleg
nich i ffache fuprotiffchine . boçaftueno
ga fpafenÿa nareftite ifcupitefe . ni ufr
agoliach odruÿa⁹ ni gludem ni plodu
dobitçenomu ne naudi . da otidi i po
bigini¹⁰ poçfuanÿu gospodina naflega
ifucharfta . Çaclinamte duffe neçifti
+ bogom ffemoguchim chi ucfignil¹¹

¹ Z. B.-ben: *glasom*. A dalmát-horvátban Arbe szigettől le Raguzáig az egy. instr.-beli *m* helyett ma *n*-et mondanak (v. ö. Rad LV:158, CXVIII.b.); e sajtáságról megemlékezik *Rešetar* is (v. ö. Rad CXXXVI. 107.), még pedig Z.-ből *luden*, B.-ből *glason* alakot említ. Lehet, hogy ez *n* nem íráshiba.

² Az utolsó három sor nincs meg a Z.-ban.

³ A *g* helye üres; oldalt *g* van írva későbbi kézzel; olv. *gospodine*.

⁴ A latin szöveg folyó írással, az »or(ati)o« előtt függőleges választó jel áll.

⁵ A *yy* a sor fölé van írva.

⁶ Az *y* a sor fölé van írva.

⁷ Z.: *uchih*.

⁸ Másoláshiba *neçiftich* helyett.

⁹ V. ö. Z. *ni uragolia driuyu*.

¹⁰ Z.: *pobigni*.

¹¹ Z.: *stuaril*, B.: *stuari*.

pobignite . aędrafie fuarfeno da pribiuat .
 poęnanęem¹ imena tuoga fuetoga pobig
 nut i o ffläche² aruagne budı obarouan
 Gospodinom nafim ifucharftom finoz
 tuoim . chi ftobom ęiuet chragluyet
 u iedıntui ducha fueta bog. p(er) o(mn)ia s(e)c(u)l(a)
 s(e)c(u)lo(rum) Amen Oremus p(re)ceptis . falutarıb(us)
 monıti et diuma nstitucione formatı
 audemus dicere . Pater nofter . v(ersus) s(ed)lıbe
 ra nos a malo amen Intono or(ati)o(n)ıs³

Sbauı⁴ nas gospodine molimte od
 flega fla choęe mimoflo . i choęe fada i
 cho gimat priti⁵ . ilug i fluęabnit⁶ tuo
 tuoich od meęęa . i od glada . i od ggna⁷
 i od nemochı ęalich . po iębauıteglu iřp
 paęiteglu nafcem gospodinu ifucha^rftu

200.b.

chi ftobom ęiuet i chragluyeth u ęedęnftı
 uı⁸ ducha fueta bog. per o(mn)ia fec(u)la f(e)c(u)lo(rum) ā
 d(omi)n(u)s uobıfcu(m) Mır i blagosłof + boga ot⁹
 Benedicamus d(omi)no de(o) gra(cia)s pomolimfe
 ęa flemoguchega ifina + iducha fueta
 + pridi fuarchu uode oue da bude pofue
 chena . ugıme fletoga troyftua¹⁰ Amen
 Arftite¹¹ carft. i pofuetıffe uas fuit . ida
 gnım¹² odpufchenęe grıchof uodom i du

¹ Z.: *posua(n)yu*, B.: *po zazvanju*.

² o után a *d* kimaradt, Z. v. ö. *iodafsache*.

³ Latin szöveg az *amen*-től a Z.-ban hiányzik; az intono or(ati)o(n)ıs apró folyóírással.

⁴ S előtt inicialénak üres hely, későbbi kéz *i-t* írt; olv. *isbauı*, v. ö. Z.: *Sbauı*, B.: *oslobodı*.

⁵ Z.: *ka su mimosla* stb. eltérés a számban.

⁶ *t* helyett olvass *c-t*; a szó után jövő *tuo* kitörületen másolás hiba.

⁷ Az *o* kimaradt olv. *ogna*.

⁸ Olv. *u jedınstı*.

⁹ Folytatása a latin sor és »pomolimfe« után van.

¹⁰ Z.: *sue te troice*.

¹¹ Az *A* előtt *c* részére üres hely; későbbi kéz *c-t* írt; Z.: *carstıtse*.

¹² Z.: *nam*.

hom ff ocíſchuyemo¹ : Et dicitur trib(us)
Vicibus Ale t^{ri}chrat

* * *

E szöveg hang-, alak- és mondattani bizonyítékait figyelembe vette *Rešetar* M. a maga »Primorski lekcioniari XV. vijeka (Rad. CXXXIV. és CXXXVI. köt.)« című tanulmányában. A mi emlékünkről e tanulmányban a szerző ezt mondja: »A *Radić*-közölte »Benedictio aquae in epiphania« meg van a Zárai lectionariumban is, s a két szöveg annyira egyezik egymással, hogy nem lehet kétségünk abban, hogy mind a zárai lectionariumban levő szöveg, mind pedig a *Radić*-közölte emlék egy és ugyanarra az eredetire vezethető vissza. A két textus azonban nem egymás másolata. A *Radić*-közölte facsimiléből ítélve ez az emlék szintén XV. századi, tekintettel azonban arra, hogy ez emlék megőrizte az *l* sonanst, míg ellenben a Zárai lectionariumban az *l* helyén mindenütt a mai kifejezésnek megfelelő vocalis van, *azt hiszem, hogy ez közelebb áll az eredetihez, mint a Zárai lectionarium*«.

A Zárai lectionarium-ról *Rešetar*-nak az a véleménye, hogy nyelve alapján ez emlék a XV. század közepéről való; a betűk formája alapján azonban lehetne XIV. század második feléből is való. Hogy *Rešetar* még se tartja XIV-dik századi emléknek, oka erre az, hogy a Zárai lectionarium nyelve határozottan a XV. századnál nem régiebb. Így is azonban a Zárai lectionarium a leg-régibb latin betűkkel írt horvát emlék.

Én is pontosan összevettem a mi emlékünket a Zárai lectionarium-mal (v. ö. zárai lect. 102a—107b), valamint a spalatói Bernát-féle 1495-ből való lectionariummal (a *Ránin*-féle XVI. századi lectionariumban nincs meg ez a Benedictio), a szöveghez írt jegyzetekben az összehasonlításról számot adtam. Ez összehasonlítás eredménye, hogy a mi szövegünk a spalatói Bernát-féle lectionariummal semmiféle összefüggésben nincs, ellenben ép úgy, mint a latin szövegben levő glosszák, a legnagyobb egyezést a Zárai lectionariummal tünteti föl, úgy hogy kétségtelen, hogy a két kézirat szövege végelemzésben egy eredetire vezethető vissza. De csak végelemzésben; nem hiszem ugyanis, hogy *egy* eredetiről

¹ Z.: *fssi se ocíſchuyemo*. Az *ocíſchuyemo* utáni rész hiányzik e Z.-ben.

való volna az eddig ismert szöveg, hanem az eredeti, mondjuk A. lectionariumból voltak *a* és *b* másolatok, s ilyen *a*) kézirat a mi szövegünk, míg ellenben a zárai a *b*) kéziratnak a másolata. Szemléltetve e nézetet, ezt kapjuk :

A. (XIV. századi kézirat, ismeretlen.)	
a. (Múzeumi horv. szöv.)	b. (ismeretlen)
	a) (Zárai lect.)

Ez a kéziratnak eddig csupán azt az egy füzetét ismerjük, a melyet e XIV. századi missaléba kötöttek be; többi része lap-panghat valahol a dalmát kolostorokban.

A kéziratnak az eredetihez való viszonya megállapításából is mindenki láthatja, hogy én a múzeumi horvát szöveget szintén régiebbnek tartom a Zárai lectionariumnál, csakhogy az én nézetem szerint a múzeumi szöveg nem XV. századi, hanem a XIV. század második feléből, annak is inkább a végéről való. Bizonyítékaim erre a következők:

1. A legelső erősség, a melyet *Rešetar* is kiemel, hogy a mi emléküink néhány esetben megőrizte az *l* sonanst, míg a Zárai lectionariumban már mindenütt a mai állapotnak megfelelő *vocalis* van (a mai állapotra v. ö. *Mikl.* Vergl. gr.² I. 409, *Brandt*: Lekcii. serb. j. 7.). — Ide való példáink *pulno* (Záraiban: *puno*), *pulna* (Záraiban *puna*), *u pulchu* (Záraiban: *u gludeh*). E három példa szépen csatlakozik ahhoz az adathoz, a melyet a glosszák tárgyalásánál kiemeltünk, a hol az 50. számú glosszában szintén *pulch* áll (Záraiban *narod*). E megőrzött *l* sonansnak megfelelő régiebb horv. *ul* mellett két esetben a fiatalabb állapotnak megfelelő *u* áll a *puch* és *napunil* szavakban. — Az *r* sonans 34 esetben *ar*, 5 esetben *er* (*fuerhu* 3-szor, *fmerti*, *fuerfene*). Ez azonban egyezik a Záraival.

2. A *Rešetar* kiadásához mellékelt Zárai lectionarium-beli facsimile írása a maga élesebb törésével későbbi, mint a múzeumi szövegben levő írás, a mely régiesebb, gömbölyűbb. Látszik ez különösen *f*, *d*, *n* betűk írásánál.

3. Döntő szava van a könyv kötött tábláinak is. A misekönyv ugyanis olyan kötésű, a mely határozottan a XIV. század végére, legrosszabb esetben a XV. század elejére mutat. Ha

azonban a könyv a XIV. század végén már be volt kötve, akkor a mi horvát szövegünket később a misekönyvbe nem lehetett betenni. Nekem az a nézetem, hogy a misekönyv a legnagyobb valószínűséggel Nagy Lajos király uralkodása alatt (még pedig akkor, mikor közte, neje Erzsébet és Zára közt a legerősebb volt az érintkezés) már abban a kötésben volt, a melyben ma van. Az én nézetem tehát az, hogy e horvát szöveg 1377—1382 közt (ekkor csináltatta Erzsébet a zárai Szent Simeon ezüstkoporsót) már a misekönyvben volt. Nagy Lajos király miséje is emellett tanuskodik. Ilyen bekötött állapotban került a könyv azután 1394 után a Curzola szigeti ferenczes kolostorba.

4. A naptári részben június 1-ére későbbi kézzel ez van beírva: »Obitus (t. i. est) p(res)b(yt)er Joanes . Erafranit . 1445.« A név olvashatatlan; a bejegyzés azért fontos, mert ez írás fiatalabb jellegű, mint akár a glosszák betűi, akár pedig az összefüggő szöveg. Az 1445-diki év tehát az, a melynél mind a glosszák, mind pedig az összefüggő szöveg, régiebbek. A presbiter (pappá szentelt szerzetes) nevét nem sikerült kibetűzni, az adott olvasás tehát nem biztos. Lehet, hogy ennek valami összefüggése van a missale horvát szövegével.

5. Az összefüggő horvát szöveg nyelvére, a melylyel azonban nem a kort akarom támogatni, néhány megjegyzést még ide mellékelek: Az óbolg. *ě* helyén állandóan *i-t* találunk 37 (esetben); vannak azonban *e-s* alakok is (v. ö. *ua uech uichoma*, *ua fle uechi uech*, *ua uich uech*, *u meftih* 2-szer, *uernich*, *člamenu-čuchi*, de *člaminyu*, *člaminiem*); az *l* néha hosszú a kiejtésben pl.: *angelli*, *billo*, *tellefam*, *gimilli*, *raphaelli*, *alli* 3-szor; néhány esetben az *o* helyett *a-t* ír: *duham* (*duhom* helyett), *u cham* (*u chom*), *anich* (*onich*), *člabe* (*člobe* helyett v. ö. Rad. 121. köt. 102. l.), egy esetben pedig *e* helyett *a-t* (*na čamgli*: *na čemgli* helyett. Azt hiszem, csak íráshibának tekinthetők *sturiti* (*štuoriti* h.), *sturite gl'a* (*štuoritegl'a* h.), mert a *v*, a mely *t* után szlovén és čakavac-nyelvjárások egy részében eltűnik, Dalmáciában e szóban megmarad *v*-és alakban. A *š* névmásra két példa van: *su sol* (egy acc.; óbolg. *šijq solī*) és *se uode* (egy. gen., óbolg. *seję vody*); a *ča*-kérdő, illetve relatív névmásra egy példa van *ča* (*ča ye/t*). A *žd*, *dj* csoportra, valamint a *g* jelzés értékére összevetendők ezek a példák: *čapugen*, *čagnan*, *čagna*, *dagğithi*, *racig*, *hotig* (v. ö. *Rešetar*: Rad. 136: 98 s köv.

lapok). Végül még egy orthografiai sajátyságról, s ez az /c betűkapcsolat, a mely a mi emlékünkből *i* előtt *š* hangot jelöl, ép úgy, mint a zárai lectionáriumban. Vannak azonban példák, a hol az /c (egyszer /č) *e* és *i* előtt a horv. *s* hang jegye (*ye/ci* 10-szer, *teleffci*, *spasciteglia*, *ffci*, *truffci*, *na spascenye*).

E pontba foglalt sajátyságok nagyjában egyeznek a Zárai lectionarium adataival. Korhatároló értékük csak az 1. 2. 3. 4. alatti pontokban felsorolt érveknek van.

Mindent összefoglalva az általunk ismertetett missale XIV. századi, s olyan kötött állapotban, a milyenben ma van szintén ebből a korból való. Az összefüggő horvát szöveg szintén a XIV. századból való, míg a horvát glosszák az összefüggő emléknél valamivel fiatalabbak, de szintén a XIV. század végéről, esetleg a XV-ik legelejéről valók. Ezek alapján tehát kimondhatjuk, hogy a múzeumi könyvtár XIV. századi missaléjának *horvát szövege és glosszái a legrégebb latin betűs horvát emlék, a mely latin betűkkel (velencei olasz typus) van írva.*

TÁRCZA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL

AZ 1902. ÉV UTOLSÓ NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványok osztályának* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 1950 db., ajándék útján 91 db., vétel útján 192 db., összesen 2233 db. nyomtatvánnyal szaporodott. Ezen felül köteles példány czímén beérkezett gyászjelentés 947 db., alapszabály 81 db., műsor 186 db., hivatalos irat 38 db., perirat 18 db., színlap 920 db., falragasz 663 db., püspöki körlevél 24 db., zárszámadás 144 db., vegyes 385 db., összesen 3406 db. apró nyomtatvány.

Vételre fordítottatott 3464 korona 74 fillér és 3 márka.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a könyvtár anyagát: Baranyai Béla Pécs, Csics Ödön Erzsébetfalva, Direktion der k. bayer. Hof- und Staatsbibliothek München (3 db.), Dunamelléki ref. egyházkerület (3 db.), Földművelésügyi miniszterium, Fővárosi közmunkatanács, Fraknói Vilmos (3 db.), Fränkel Bertalan, Garcia Genaro Mexikó, Gebhardt O. L. Leipzig, Gohl Ödön, Istvánffy Gyula, Jorga N. Bucuresti (2 db.), Kaiser. Akademie der Wissenschaften Wien (2 db.), Képviselőházi iroda (7 db.), Kereskedelemügyi miniszterium (4 db.), Kereszty István, Kovács Sándor Pozsony, Kgl. norszke videnskabers selskab Trondhjen, Königl. Universitäts-Bibl. Upsala, Köteles Mihályné Czegléd, Magyar Aero-Club, M. kir. központi stat. hivatal (2 db.), M. kir. állami számvevőszék elnöksége, Magyar Könyvszemle szerkesztősége (4 db.), Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága (2 db.), Magyar Numismatikai Társaság, Magyar Tudományos Akadémia (12 db.), Márki Sándor Kolozsvár, Merwart Karl Wien, Ministère de l'instruction publique Paris, Ödönffy László, Pálffy Gyula

Maros-Vásárhely, Statist. Central-Commission Wien (7 dr.), Szent-Imrey Kálmán, Szilassy Zoltán, Téglás Gábor Déva, The university of Chicago Press, Vallás- és közoktatásügyi miniszterium (2 db.), Vörös János (2 db.), Walter Gyula Esztergom.

Nevezetesebb szerzemények: Az elmúlt évnegyed legkiválóbb szerzeménye a Heltai Gáspár által fordított Új-Testamentum 1562-iki kolozsvári kiadásának egy teljes és igen jó állapotban lévő példánya (260 korona). Továbbá a legkorábbi ismert brassói nyomtatványok gyűjteménye úgymint: 1. *Sententiae ex libris pandectarum juris civilis decerptae. Coronae, 1539.* 2. *Mimi Publiani Enchiridion Xisti Pythagoria.* 3. *Lucii A. Senecae de quatuor virtutibus liber unus, 1539.* 4. *Catonis disticha moralia, 1539.* 5. *Divi Aurelii Augusti Haereseon catalogus, 1539.* 6. *Sententiae ex omnibus operibus divi Augustini decerptae. 1539.* E hat darab Honter-féle munkával, melynek ritka volta indokoltta teszi az aránylag magas 600 korona vételért, együtt most már a brassói nyomdatermékek oly gazdag sorozatát birja könyvtárunk, aminővel egyetlen más gyűjtemény sem dicsekedhetik. Ezekon felül megemlíthetjük még a következő szerzeményeket is: *Rituale Agriense, 1666., Comenii Janua linguae latinae. Leutschoviae, 1693. Fasciculus piarum considerationum, Tyrnaviae, 1690. Dévai Quies hyberna, Leutschoviae. Benyeczki, Magyar rithmusok, Colosvár, 1682. Eckius, De mundi contemptu, Cracoviae, 1528.*

A könyvtár helyiségeiben 7824 egyén 17675 kötet nyomtatványt, kölcsönzés útján pedig 758 egyén 1066 kötetet használt.

A lefolyt évnegyedben 1505 munka osztályoztatott, a melyekről összesen 2039 czédula készítettett. Kötés alá készítettett 365 mű 498 kötetben. A köteles példányok átvételére berendezett helyiségbe a negyedév folyamán 476 csomag érkezett; ugyaninnen 517 levél expedíaltatott, amelyekből 90 reklamálás volt. Az 1897. évi XLII. törvényzikk intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosok ellen peres eljárás megindítása 21 esetben kéretett.

Végül meg kell még emlékeznünk arról is, hogy a M. N. Múzeum Széchenyi-Országos-Könyvtára, azon fényes ünnepek alkalmából, a melyekkel megalapításának századik évfordulója megünnepeletett, állandó kiállítást rendezett, bemutatva gazdag anyagának sok nagybecsű kincsét, ritkaságát a legrégebb nyelvemléktől a legújabb idők irodalmi ereklyéjeig. A természetők szerint csoportosított szemelvényekhez főleg a nyomtatványok osztálya, a kéziratári és levéltári osztály szolgáltatta az anyagot. E kiállítás keretében kívánta könyvtárunk legalább némileg szemlélhetővé tenni, hogy a nagynevű alapító Széchenyi Ferenc által létesített alapon, a nemzet áldozatkészsége, a törvényhozás és kormány gondozása mily mérhetetlen gazdaggá tette száz év leforgása alatt az ország legnagyobb és egyetlen nemzeti gyűjteményét.

II.

A *kézirattár* összesen 1 kodex, 5 kézirrattal, 58 db. irodalmi levéllel és 7 db. fényképmásolattal gyarapodott. Ebből 1 kézirat és 18 db. irodalmi levél ajándék. Ajándékozók voltak: a m. kir. kereskedelmi miniszterium és Petrovay György. Vételre összesen 139 kor. fordítottatott. A gyarapodás nevezetesebb darabjai voltak: Árkosi Benedek XVII. századi unitárius írónk eddig ismeretlen elmélkedései és könyörgései; az 1900. évi párisi nemzetközi kiállítás magyar történelmi csoportjának törzskönyve; továbbá az olasz renaissance korából Notationes a Jacomo da Trento.

A negyedévi szerzemény feldolgozásán kívül folytatott az irodalmi levelestár betűrendes átalakítása, a történelmi és irodalomtörténelmi kiállítás számára pedig kiválasztott 72 kodex és 65 kézirat.

III.

A *hírlap-könyvtár* gyarapodása köteles példányokból 128 évf. 22697 szám (ezek közül számonként 5316 szám). A könyvtárban 679 olvasó 1407 kötetet, a házon kívül 19 olvasó 51 kötetet, összesen 698 olvasó 1458 kötetet használt.

Czédulázottatott 71 hírlap 99 évfolyama, átnézetett 280 évfolyam 22,697 száma, könyvkötőtől haza érkezett 459 kötet hírlap; ezért utalványoztatott 1505 kor 92 fill. (A múlt negyedben történt szállításért szintén utalványoztatott 227 kor. 60 fill.) Kötés alá adatott 230 kötet hírlap.

A köteles példányok, melyek a kimutatással (csomagokban) beérkeztek, a gyarapodási könyvbe irattak és a nyilvántartási lapokra vezettettek; ezeken kívül a számokban beérkezett hírlapok is összegezve hetenként beirattak és elhelyeztettek. A csomagküldeményekben hiányzó hírlapszámok azonnal reklamáltattak és ezek is följegyeztettek.

A történelmi és irodalomtörténelmi kiállításban a »Hadi Lapok«, Csík-Szereda, 1849. júl. 4. számával van a hírlap-könyvtár képviselve.

IV.

A *levéltár* ajándék útján 75, vétel útján 25, letétemény útján 8 drb. irattal, összesen 103 darabbal és egy családi levéltárnak több ezer darabot kitevő anyagával gyarapodott.

Vételre fordítottatott 178 korona.

A törzsanyag gyarapodásából a középkori iratok csoportjára 6, az újközépkori iratokéra 71, a nemesi iratokra 3, az 1848/49-es gyűjteményre 6, a czebihiratok csoportjára 14 darab esik.

Ajándékaikkal néhai Barabás Miklós örökösei, Berzsenyi Gerő dr. (Lengyel-Tóti), Czapkay Imre földbirtokos (Kis-Szeben),

Kolosy István cs. és kir. kamarás, huszár kapitány, Limbeck Béla, Püspöky Graczián, özv. Schönerer Aladárné és Setéth Endre, letétemény útján néhai Szerdahelyi István örökösei, Szögyény-Marich László v. b. titkos tanácsos, berlini nagykövet és Tasner Géza gyarapították gyűjteményünket.

A törzssanyag gyarapodásából Róbert veszprémi püspök 1322-iki kiadványa, az újabbkori iratok közül Deák Ferencz 4 drb birtokügyekre vonatkozó irata, a czéhiratok közül egy 8 darabból álló XVI—XVII. századi gyűjtemény, mely magyarországi borbély czéhekre vonatkozik és a kőszegi szűjgyártó czéhek XVII. és XVIII. századi iratai (5 drb.) érdemelnek említést. Az 1848/49-es gyűjtemény 4 drb Czapkay József-re vonatkozó irattal gyarapodott, ezek között van Kossuthnak Czapkay részére 1852-ben kiállított bizonyítványa és Lincoln Abrahamnak, az Egyesült-Államok elnökének 1865 január 20-ikán kelt eredeti levele.

A nemesi iratok új gyarapodása: 1. 1514. ápril 14. II. Ulászló címeres levele Keczer Ferencz részére, 2. 1649. február 4. III. Ferdinánd címeres levele Nehéz, másként Pozsonyi András részére (Torna vármegye 1650 július 7-ikén kelt átíratában) 3. 1730. december 13. Bécs. III. Károly címeres levele Kozma Lőrincz és Simon részére.

Az örök letéteményül elhelyezett családi levéltárak csoportja az ágcsermői Szerdahelyi család levéltárával gyarapodott, mely néhai Szerdahelyi István végrendekezése alapján került a Magyar Nemzeti Múzeumba. E levéltárral a családi letétemények száma 55-re emelkedett.

A lefolyt évnegyedben 24 kutató 6151 drb iratot, 6 kötet levelezést és 1 pecsétet használt; kikölcsondított 3 térítvényre 1 drb ny., 2 pecsét és 1 fénykép.

Az új szerzemények feldolgozásán és a végleges növedéki napló vezetésén kívül folytatott a középkori iratok czédulázása, mely az 1432 évig s az 1848/49-iki kiáltványok lajstromozása, mely 1849 július 31-ikéig haladt.

A családi letétemények közül befejeztetett a gróf Bethlen család marosvásárhelyi levéltára lajstromozatlan részének rendezése; az egész levéltár anyagáról a kimutatás most készül. Rendeztetett és felállítatott a Kvassay család levéltára; e letétemény 7 drb középkori oklevél másolatán kívül 32 drb XVI., 365 drb XVII., 274 drb XVIII., 31 drb XIX. századi iratot, 9 drb genealogiai táblát és 32 drb levéltári lajstromot, összesen 750 drb iratot foglal magában. Folyamatban van még a báró Bánffy család levéltárának rendezése és a Szent-Ivány család levéltáráról készített lajstrom reviziálása.

A könyvtári osztálynak a Magyar Nemzeti Múzeum jubileuma alkalmával megnyilt történeti és irodalomtörténeti kiállí-

tásán a levéltár 93 drb középkori oklevéllel, 92 drb újabbkori irattal, 25 drb czímeres levéllel, 1 drb czéhlevéllel és 28 drb az 1848/49-iki szabadtágharczra vonatkozó irattal és apró nyomtatványnyal vett részt.

A MÚZEUMOK ÉS KÖNYVTÁRAK ORSZÁGOS SZÖVETSEGENEK SZERVEZETE.

(Közzététetik a nm. m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1902. évi 92094. számú rendelete folytán.)

1. Magyarország ama közművelődési, tudományos és irodalmi egyesületei és intézetei, melyek múzeumot, könyvtárat vagy bármely közművelődési célú szolgáló gyűjteményt tartanak fenn, valamint a közművelődési célokat szolgáló önálló gyűjtemények, muzeumok és könyvtárak, e gyűjtemények gyarapítása, szaporítása és közhasznú értékesítése érdekében országos szövetséget alakítanak a »Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége« cím alatt.

2. Az előbbi szakaszban megjelölt egyesületek és intézetek, melyek az e célra kifejtendő közös munkedésben részt akarnak venni, jogosítva vannak az Országos Szövetségben magukat két tag által képviseltetni, még pedig egyesületek lehetőleg az elnökség által, a múzeumok és könyvtárak s egyéb gyűjtemények pedig vezetőik (igazgató, őr, könyvtárnok stb.) által. A kiküldöttek minőségüket mindig a szövetségi gyűlést megelőzőleg a szövetség titkári hivatalánál igazolni tartoznak.

3. A »Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségé«-nek ezenkívül tagjai: a »Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsá«-nak, valamint a »Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségé«-nek összes tagjai. Az Országos Szövetség magát szakférfiakkal s az ügy iránt érdeklődőkkel kiegészítheti, de minden esetben csak a vallás- és közoktatásügyi miniszternek jóváhagyása mellett. Egyes ülészakokra a szövetség szakértőket miniszteri jóváhagyás nélkül, de szavazati jog nélkül is meghívhat a maga körébe, valamint meghívhatja — ugyancsak szavazati jog nélkül — az oly érdeklődőket, kik valamely indítványt terjesztettek a szövetség elé. A magyar kir. miniszterek jogosítva vannak az Országos Szövetségben magukat egy, esetleg két taggal képviseltetni.

4. Az Országos Szövetség minden esztendőben legalább egyszer Budapesten vagy esetleges meghívások figyelembe vételével saját elhatározásához képest valamely vidéki helyen rendes közgyűlést tart, melynek tagjai:

a) az országos szövetséghez tartozó egyesületek és intézetek képviselői;

- b) a m. k. miniszterek által küldendő két-két képviselő;
- c) a tanács és a főfelügyelőség tagjai;
- d) a tanács által, a vallás- és közoktatásügyi miniszter hozzájárulásával meghívandó szakférfiak.

Tárgyai:

1. a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa évi jelentésének bemutatása;
2. a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa évi zárszámadásának bemutatása s egy számvizsgáló bizottság kiküldése;
3. a szövetség tisztikarának, nevezetesen egy elnök, két alelnök, három titkár és a szükség szerinti előadóknak öt évi időtartamra való megválasztása, illetve évenként az üresedések betöltése, de mindig csak az öt éves időszak lejártáig terjedő megbizással;
4. a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa húsz tagjának öt évi időtartamra való kiküldése, illetve évenként az üresedések betöltése, de mindig csak az öt éves időszak lejártáig terjedő megbizással;
5. szakbeli előadások tartása és vitakérdések tárgyalása, mely célból a szövetség osztályokra is oszolhatik;
6. esetleges indítványok.

Az évi rendes ülésen a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa, valamint a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének évi jelentései nyomtatásban szétosztandók. A szövetség üléseinek helyét és idejét, a mennyiben maga a szövetség ez iránt nem határozott, mindenkor a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa állapítja meg és pedig legalább hat héttel a gyűlés napja előtt.

5. Az Országos Szövetség közgyűlésén tárgyalandó minden érdemleges indítvány és javaslat legalább 15 nappal előbb az elnökséghez benyújtandó, az Országos Tanács által tárgyalandó és ennek véleményével terjesztendő az Országos Szövetség elé.

6. Az Országos Szövetségben képviselőre jogosított egyesületek és intézetek jegyzékét az Országos Tanács előterjesztése alapján évenként a vallás- és közoktatásügyi miniszter állapítja meg. A Tanács ezen jegyzéket s annak esetleges változásait a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez évenként felterjeszteni tartozik s a mennyiben a felterjesztett jegyzékre egy hónap leforgása alatt észrevétel a közoktatásügyi miniszteriumtól nem érkezik, e jegyzék alapján hívja össze a Szövetség gyűlését.

7. Az Országos Szövetségnek végrehajtó közege az Ő Felsége 1897. évi decz. hó 10-én kelt legfelső elhatározásával kiadott Szabályzat értelmében a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa. A szövetség választott elnöke hivatalból elnöke az Országos Tanácsnak. A szövetség és a Tanács közös választott elnöke

(akadályoztatása esetében a Szövetségnek korban idősb alelnöke) hívja össze a Szövetség közgyűléseit a Szövetség, vagy a Tanács határozatához képest; a Szövetségben képviselt bármely öt egyelet kérésére köteles az elnök a Szövetséget közgyűlésre összehívni. Az esetleg alakítandó osztályokban az alelnökök elnökölnek. Egyes feladatokra albizottságok küldhetők ki.

8. Úgy a Szövetség, mint a Tanács működése kiterjed az ország egész területére, mindenütt tiszteletben tartja azonban az illető területen működő közművelődési, tudományos vagy irodalmi egyesület önkormányzatát. Ott, hol ily egyletek vannak, új egyesületeket rendszerint nem létesít, hanem céljait a már létező egyesületek bevonásával igyekszik elérni, amennyiben azok közreműködésüket felajánlják.

9. A Szövetség határozatai a benne képviselt egyesületekre nem kötelezők, ha nem járultak hozzájuk.

10. Az Országos Szövetség kiadásai az Országos Tanács költségvetéséből fedeztetnek s ott számoltatnak el. Anyagi hozzájárulásra egyetlen egyesület sem kötelezhető. A Szövetség kiadásainak fedezése céljából oly adakozásra való nyilvános felhívás vagy rendszeres gyűjtés, mely az adományokat a Szövetségben képviselt egyesületektől elterelhetné, nem eszközölhető; ellenben a Szövetségnek joga van oly önkéntes adományokat (akár pénzben, akár tárgyakban) elfogadni, melyek a Szövetség elé tűzött célokra adattak.

11. Az Országos Szövetség szabályzatát a vallás- és közoktatásügyi miniszter erősíti meg. Ugyanez áll a szabályzat minden módosítására nézve is, melyre nézve az Országos Szövetség a Tanács előterjesztése alapján tesz javaslatot.

12. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége feloszlottnak tekintendő, ha a Szövetség közgyűlésén a feloszlást a jelenlevők kétharmada kimondja. A feloszlás kérdését a Szövetség ülése csak úgy tárgyalhatja, ha e tárgy a közgyűlési meghívó napirendjén előre közzététetett. A feloszlásra vonatkozó határozat a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez megerősítés céljából felterjesztendő.

Budapest, 1903. január 20-án.

SZAKIRODALOM.

Az iparművészet könyve. *A magyar iparművészeti társulat megbízásából szerkeszti Ráth György elnök. I. kötet 287 szövegképpel és 91 műmelléklettel.* Budapest. 1902. Az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t. kiadása. 8° VII, 532 l. Ára 16 Kor.

Már rég nem jelent meg könyvpiacunkon olyan munka, mely fontosságra, újszerűsége s adatai gazdagságára nézve a fent jelzett irodalmi vállalkozást felülmulná. Derék magyar tudósaink egész kis csapata szövetkezett arra, hogy megismertesse velünk az iparművészet különböző ágait, változatos technikáját s eseményekben gazdag, a jövőre is tanulságos történetét. Nem csak a külföld többé kevésbé terjedelmes szakirodalmának feldolgozására szorítkoztak, hanem mindenütt, a hol csak lehetett, az eddig jóformán ismeretlen hazai vonatkozásokat helyezték előtérbe. Különösen ez utóbbi, kellőképp nem is méltányolható, törekvésük nehezítette meg munkájukat; hiszen alig számíthattak egy pár, szakfolyóirataink elsárgult kötetekben rejtőzködő, szerény kísérletre, melyek gyér adatai sokszoros kiegészítésre, sőt helyesbítésre szorultak, hogy művészi iparunk fejlődésének igazán hű és szemléletes képe alakulhasson ki belőlük. Feladatuk sikeres megoldásához tehát kellő technikai jártasság és biztos izlés, az úttörés kutató munkája s az összefoglalás nehéz művészete kellett, hogy párosuljon bennük. De kérdés, hogy még így is keletkezhetett-e volna ez az egységes szellemtől áthatott, gazdag tartalmú díszmű ama két tényező hathatós közreműködése nélkül, melyek egyike bőkezű anyagi támogatásával, másika ismeretei gazdagságával, tárgyszeretetével s kiváló szerkesztői rátermettségével szegődött az ügy szolgálatába. Talán mondanunk se kell, hogy az Iparművészeti Társulat s annak érdemdús elnöke, Ráth György volt ez a két tényező: hiszen az ő nevükhöz fűződik az újabb magyar művészi ipar megvalósulása, az ő működésüknek köszönhető elsősorban, hogy a terméketlennek tartott talajba hullt magvak, melyeket a modern idők forгатaga külföldről sodort közibénk,

oly hamar meghonosodtak s gyökeret verve zöldelő csemetékké fejlődtek, melyek nagy jövőjét még a dicséretükben fukar idegeknek is elismerik.

De most már lássuk, hogy így felkészülve, mint küzdöttek meg a szerzők a magok elé tűzött feladat nagy nehézségeivel. A három kötetre tervezett hatalmas mű első része hét szerző hat dolgozatát foglalja magában, melyek közül a Könyvszemle közönségét csupán kettő érdekli közelebbről. Ezek dr. *Eber László* és *Czakó Elemér* közösen írt cikke a sokszorosító művészetről s dr. *Aldásy Antalé* a pecsétékről. — Azonban hogy olvasóinknak a könyvről teljesebb képet nyújthassunk, röviden a többi tanulmányról is megemlékezünk. Az első két dolgozatnak: *Gróh Istvánénak* a művészi stílusok fejlődéséről és *Marczali Henrikének* a magyarországi iparosostályról, általános bevezető jellege van. Amaz a stílus fajok rövid, de könnyen áttekinthető jellemzését adja, folyton utalva arra az érdekes összefüggésre, mely az építészet s iparművészet között mindenha fennállott, emez társadalmunk iparosostályának hányatott sorsát vázolja az ősi állapotoktól egész az első pesti kiállításig. — A tulajdonképeni szakcikkek sorát *Ráth Györgynek* a pénz és emlékéremről szóló, majd harmadfél száz gazdagon illusztrált oldalra terjedő tanulmánya nyitja meg, melyet a szaktudósok, alkotóművészek, amatőrök és laikus érdeklődők egyaránt haszonnal és élvezettel olvashatnak. Anélkül, hogy e hazai részében teljesen, a külföldről szóló fejezeteiben pedig a művészi szempontok következetes hangsúlyozását illetőleg eredeti, tanulmány részletes ismertetéséhez fognánk, csupán ritka előadó művészetét emeljük ki, mely képessé tette őt arra, hogy akár a gyűjtők hosszú névsorát ismerteti, vagy az eddigi szakirodalom fölött tart kritikai szemlét, akár az érem keletkezésének homályos körülményeire vet világot, s kíséri tovább sokat hányatott útjában, akár a technikai eljárások szemléletes leírásába bocsátkozik, vagy az egyes művészek s művészi irányok jellemzését adja, mindenütt lekötve tartsa az olvasó figyelmét,

Ráth tanulmányához sorakozik, egészen természetszerűen, *Aldásy* rövidebb cikke a pecsétről. A hét fejezetre oszló dolgozat első részében szerző a pecsét meghatározását adja Grotefend nyomán, azután fejlődése legrégebb korszakát — mint inkább a glyptika körébe tartozót — vázolja röviden s végül a pecsételéshez használt anyagok (viasz, arany, ólom és ezüst) ismertetésére tér át, egyben kiterjeszkedve használatuk különböző eseteire is. A második fejezet a pecsétalakját és a megbélyegzés módját, a harmadik a négy féle pecséttypus (feliratos, képes, arczképes és címerez) történeti kialakulását ismerteti, míg a negyedikben a pecsétnek az oklevélre való ráfüggesztésének két változatáról, a rányomásról és a bullákkal divatba jött ráfüggesz-

tésről, továbbá a pecsétköriratok elrendezéséről, irattypusáról s nyelvéről beszél. Az ezután következő két szakaszban a pecsétek művészi fejlődését, stílusának az építészethez való viszonyát és azokat a technikai eljárásokat ismerteti, melyek a pecsétvésésnél érvényesülnek. Az utolsó fejezetben végre a pecsétnyomó anyagáról emlékezik meg röviden s kitér azokra a visszaélésekre is, melyekre a középkorban a pecsétek hitelesítő s bizonyító ereje csábította az emberiséget. Ime *Aldásy* dolgozatának vázlatos tartalma, melyet néhány jól megválogatott, főleg hazai vonatkozású történeti adattal érdekessé és mozgalmassá is tudott tenni.

Terjedelmére nézve *Aldásy*éval körülbelül egyenlő *Lyka Károly* tanulmánya a mozaikról, mely előbb történeti fejlődésében kíséri végig e műipari ágat s azután röviden készítése különböző módjaira vet némi világot.

Azonban a *Könyvszemle* olvasóit az utolsó dolgozat érdekli leginkább, melyben dr. *Eber László* és *Czakó Elemér* ismertetik a sokszorosító művészet változatos anyagát. Az első nyolcz fejezetben *Eber* tájékoztat bennünket a különböző sokszorosító eljárások technikájáról s történeti kialakulásáról a nagy világban, míg az utolsó négy szakaszban *Czakó* hazánk szokszorosító művészetéről ad — a mennyire ezt az eddig felkutatott anyag lehetségessé tette — hű és világos képet. Míg *Eber* cikkében, a jeles műtörténész egyéb dolgozataiból jól ismert összefoglaló képességével, érdemli ki legfőbb dicséretünket, addig *Czakónál* első sorban azt a hangyaszorgalmat bámultuk leginkább, melylyel eddig jórészt ismeretlen adatait felkutatatta s művészi egészszé olvastotta. De minden általános dicséretnél ékeesebben fog szólni az a rövid tartalmú kivonat, mely némi fogalmat adhat a két szerző dolgozatának egyes elrendezéséről és gazdag anyagáról. Hangulatos bevezetés után, melyben *Eber* a sokszorosító művészetet mint a könyvnyomtatásnak leghatalmasabb szövetségesét tünteti fel a gazdagon miniált codexekkel vívott küzdelmében, e sokágú művészet két legrégebbi hajtását, a réz- és fametszést ismerteti. Előbb technikájukról, kidolgozásuk és nyomtatásuk módjáról, majd művészi értékükről beszél s miután ügyesen kifejtette, hogy míg a rézmetsző igazi művész, a ki munkájába a maga lelkihangulatát igyekszik beolvasztani, addig a fametsző előkelő, ügyes kézműves, a ki főleg a rajzminta hű transponálására törekszik, áttér e két műipari ág történeti fejlődésének fölötté érdekese és élvezetes rajzolására. Hosszú tapogatózások után, a középkor végén jelentek meg az első kezdetleges fametszetek, melyek otromba, ügyetlen rajzú képeikkel a nép szellemi állapotának, szükségleteinek megvilágításához szolgáltattak becses adalékokat. Az első évszámot viselő fametszet 1423-ból való. Ettől fogva — legalább Németországban, a fametszés valószínű szülőföldjén —

gyorsan fejlődik az új iparág művészi jelentősége: gondoljunk csak az 1480. híres kölni bibliára s *Hartmann Schedel* világkrónikájára 1493-ból, melyben minket főleg Buda várának szép látképe érdekel. Itáliában a fametszést a könyvnyomtatással együtt honosították meg a németek. Az olasz fametszés *Éber* szerint főként abban különbözött — mindjárt kezdettől fogva — a némettől, hogy míg ezeknél csakhamar önálló művészi eszközzé válik, addig Itáliában fejlődése tetőpontján is az lesz a jellemző sajátysága, hogy szűkebb értelemben vett sokszorosításra, festmények, szobrok ábrázolására szorítkozik csupán. Szerző ezután a rézmetszés sokat vitatott eredetére tér át s az ellenkező nézetek erősségeit is ismertetve, a németek elsőbbsége mellett foglal állást. A legrégibb olasz metszetek u. i. nem egyebek, mint ötvös műhelyekből kikerült próbalenyomatok, melyek arra szolgáltak, hogy a műtárgyon alkalmazandó niello hatásáról eleve meggyőződjenek. Az eredet kérdésének tisztázása után szerző a fa- és rézmetszés igazi virágkorát, a XVI. századot jellemzi, még pedig röpké áttekintés, nevek száraz elsorolása helyett, a legkiválóbb mesterek, egy *Dürer*, egy *Holbein*, egy *Raimondi*, egy *Lucas v. Leyden* vagy egy *Duvel* arcképszerű méltatása alapján. A tárgyalt művészek gondos tanulmányozása, csiszolt izlés és finom ítélet egyesül e jellemképekben, melyek közül főleg *Düreré* különösen sikerült. A XVII. században a már leírt technikai eljárásoknak hatalmas ellenségük támad egy újabb művészeti ágban, a rézmaratásban. Ennek eredete szintén Németországban keresendő, hol főleg az ágostai *Hopfer*-család révén már a XVI. század első felében eléggé elterjedt. Döntő győzelemre azonban *Jacques Callot* juttatta a rézmaratást, mely főleg Hollandiában érte el fejlődése tetőfokát. Ez alkalommal *Rembrandt* ügyes jellemzését adja a szerző s főbb vonásaiban *Rubens*nek a rézkarcz föllendítése körül kifejtett tevékenységére is kiterjeszkedik. Azután a többi európai államoknak sokszorosító iparművészetét veszi szemügyre s arra az eredményre jut, hogy míg Franciaországban — főleg az arcképmetszés — hatalmasan föllendült, addig Olasz- és Németországban az igaz művészi tevékenység értéke alá süllyedt. Mindazonáltal a németek ismét egy újabb technikai találmánnyal ajándékozták meg a világot: a hántoló modorral, melyet azonban a feltaláló *Siegen* nyomán főleg Hollandiában fejlesztettek nagygyá. A XVIII. században a francziák vezetnek *Boucher*, *Eisen*, *Moreau*, *Fragonard* örökbecsű műveivel, melyek a metszetgyűjtők és bibliofilek versengésének folytonos tárgyát képezik. Igazán sajnáljuk, hogy *Éber* e neveknél nem időzött hosszasan: mint a német *Chodowiecki*, az angol *Hogarth* vagy a spanyol *Goya* rövid jellemzése mutatja nem egy finom megjegyzéstől fosztotta meg ezzel olvasóit! A XIX. század elején

egy újabb technikai eljárás keletkezik: a kőrajz, melyet hosszas kísérletezés után talált fel a prágai születésű *Senefelder*. Talál-
mánya a háborús világ daczára gyorsan elterjedt. Németország-
ban eleinte főleg arczképek és karikaturák sokszorosítására hasz-
nálták, de *Menzel Adolf* erőteljes művészete csakhamar magasabb
célokat tűzött elébe. A kőrajz virágzása azonban nem sokáig
tartott a németeknél; a hatvanas években hanyatlás állott
be, melyet *Thoma* és *Klinger* legújabb kísérletei sem tudtak
megakadályozni. A negyvenes években Ausztria is produkált egy
pár nevesebb lithographust, a kik közül mint bennünket magya-
rokat is közelebről érdeklőket: *Geigert* és *Pettenkofent* említjük.
De legnagyobb lendületet a kőrajz Franciaországban vett, hála
Horace Vernet életrevaló ötletének, a ki a *gloire* diadalmas
jeleneteit örökítette meg e modorban. Ugyan e tárgykört dolgoz-
ták fel, de művészi felfogásban s kivitelben fölülte állanak *Charlet*
és *Raffet*, a kiknek munkássága révén páratlan népszerűsége
emelkedett a lithografia. Legfőbb mesterei a karrikaturában
Honoré Daumier, a genre-képben *Gavarni* s a művészi reproduc-
tiban *Mouilleron*. Angliában szintén hamar elterjedt a lithografia,
de inkább nagyszabású díszművek illusztrációi, semmint önálló
képek vagy képsorozatok alakjában. Ennek megfelelően sok volt
az ügyes rajzoló, de csak kevés az igazán művészi egyéniség.
A lithografiával versenyzett népszerűség dolgában a fametszés is,
mely *Bewick Tamás* találmánya, a tónusmetszés óta a legfestőibb
hatásokra volt képes. Angliában, a honnan ez a technikai reform
kiindult, főleg a világhírű folyóiratok hasábjain aratta diadalait,
míg a kevésbbé finnyás német és osztrák közönség a drága dísz-
művekben is helyén találta a szép fametszeteket. S méltán: hiszen
a sokszorosító művészet számos faja közt egy sem felel meg
jobban a nyomtatás jellegének, mint a fametszés. Ezt érezték a
könyveikre kényes francziák is, a kik *Doré*-ban örömmel üdvözöl-
ték a nemzeti szellemükkel congeniális illusztrátort. Fametszetű
komposztói páratlan népszerűsége kaptak, mely csak az utóbbi
években kezdett alább szállni. E két népszerű, sőt népiesnek mond-
ható sokszorosító eljárással szemben egyre jobban háttérbe szorult
a rézmetszés, melyet szinte kizárólag a festő művészet plasztikus
irányú alkotásainak másolására használtak. *Longhi* és *Calametta*
az olaszoknál, *Henriquel* és *Gaillard* a francziáknál, *Mandel* a
németeknél igazi, nagy művészeknek mondhatók, de alkotásaikat
csupán az állam vagy előkelő társulatok támogatásával értékesít-
hetik: maga a nagy közönség tartózkodóan viselkedik irántuk.
Ezzel szemben kiváló jelentőségre emelkedett napjainkban a
tárgyra s művészi kivitelre nézve egyaránt fölülte változatos
rézmaratás. Mint mindenütt, itt is sorra veszi *Eber* az egyes
országokat s jellemzi a kiválóbb mestereket. Befejezésül a színes

reprodukció három ide vágó fajáról, a szinesfa- és rézmetszésről, meg a szines könyomatról emlékszik meg röviden s utal arra a szép jövőre, mely e ma még csak bölcsőkorukat élő eljárásokra vár.

Az így nyert általános képhez fűződik *Czakó* tanulmánya a sokszorosító művészet hányatott, sokáig mostoha sorsáról hazánkban. A kutatás jelenlegi állása szerint kimondhatjuk, hogy a XV. században még nem készültek hazánkban fametszetek, de a mint a fenmaradt emlékek mutatják, elég szép számmal hozattak be a külföldről s akkora népszerűségre emelkedtek, hogy még festő és szobrász művészeinkre is élénk hatással voltak. A második lépést azok a külföldön nyomtatott, de magyarországi használatra szánt könyvek teszik, melyek díszítései nemzeti izlésünknek valóban becsületére válnak. Végre a XVI. század közepe táján a könyvnyomdászat elterjedtével nálunk is meghonosul a fametszés technikája. Eleinte külföldről hozták a kész duczokat — mint ezt pl. a *Sylvester* Uj Testamentumának illusztrációin lévő monogrammok sejtetik — később itthon is készültek, de ezek — legalább egyelőre — igen kezdetlegesek. *Czakó* szerint az első itthon készült illusztrációkkal díszített munka *Wagner Bálint Imagines mortis* cz. nyomtatványa, mely Holbein híres haláltánczának otromba utánczása. Híresebb fametsző azonban csak egy akadt hazánkban a XVI. század derekán: *Jacobus Lucius Coronensis Transsylvanus*, de ez az egy is külföldön működött. A többi XVI. századi fametsző, a kik Brassóban, Kolozsvártt, Gyulafehérvártt, Debreczenben és másutt munkálkodtak, korántsem állja ki *Luciusszal* a versenyt. A mi a rézmetszést illeti, erre nézve a legrégebb, bár kétes értékű adatot *Knauz* szolgáltatta, a ki egy esztergomi misekönyv bekötési tábláján olyan — ma már elkallódott — rézmetszést talált, melyet *Fr. Richardus Atzel* készített 1518-ban. Később főleg az ötvösök műhelyében ápolták a rézmetszés technikáját, mert a czéhszabályok szerint a mestereknek nemcsak díszítményt és czímert, hanem példát (figurális képet) is kellett metszeni tudniok. A képmetszés súlypontja a XVI. századtól kezdve Magyarország északi részében: főleg Bártfán, Kassán és Lőcsén koncentráldott, majd meg a *Rákóczy*-forradalom óta a császári városokba, főleg Pozsony és Nagyszombatba tétetett át. A XVIII. század vége felé egy újabb s ezúttal végleges művészi központ keletkezik a két testvér város: Buda és Pest falai között, hová az egyetem áthelyezése s az irodalmi föllendülés új, pezsgőbb életet hozott. *Czakó* az itt élt művészek közül *Czetter Sámuel*t méltatja tüzetesebben, a kinek egyik sikerült alkotását be is mutatja az olvasónak. Azután az új sokszorosító módra, a lithografiára tér át, melyet 1826-ban honosított meg nálunk *Trentsenszky* József.

Majd a vidéken s a külföldön működött magyar mesterekről emlékszik meg, miközben *Mayer István*nak, a népszerű műkedvelő főpapnak hatását rajzolja néhány találó vonással. Műve utolsó fejezetében a legújabb kor művészeit jellemzi *Barabástól*, a negyvenes évek híres rajzolójától egész a napjainkban feltűnt nevekig, melyek — mint mondja — egyelőre csak a biztató kezdet révén kerültek e történeti nomenclaturába.

Ime az *Iparművészet Könyve* első kötetének vázlatos tartalma, mely a munka fontosságáról csak halvány képet nyújt az olvasónak. Jól megírt szöveg, ügyes typographiai elrendezés és gazdag képdísz szövetkezett itt arra, hogy az emberi művelődés e másodrendűnek látszó, de az egész szocialis élettel szorosan egybefonódó tényezőivel megismertesse az olvasót. Reméljük, hogy a másik két kötet mindenben méltóképp fog az elsőhöz sorakozni: a prospectusban ígért anyag gazdagsága, s a szerzők nevének jó hangzása elég biztositék arra nézve, hogy e reményünk nem lesz hiábavaló!

Dr. Gulyás Pál.

A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története. *A magyar kereszténység, királyság és Benczés-rend főnnállásának kilenczszázados emlékére kiadja a Pannonhalmi Szent-Benedek-rend. Szerkeszti Erdélyi László dr. I. köt. A pannonhalmi főapátság története.* Budapest, Stephaneum, 1902. 4-r. XVI + 825 + 2. több melléklettel és számos hasonmással a szövegben.

Szent Benedeknek nagyérdemű magyar fiai rendjük gazdag történetének megírásával kívánták megünnepelni a nemzeti, egyházi és rendi százados ünnepnek találkozását, és a 12 kötetre tervezett hatalmas vállalatból az 1902. év folyamán közreadták az I. kötetet. Tartalmát a nagyérdemű szerkesztő a következő fejezetekre osztotta fel. Az Előszóban a vállalat indító okait, a rend történetének megírásával foglalkozó régebbi munkákat és az egész mű létesítésére vonatkozólag felmerült terveket ismerteti. A Bevezetésben a keresztény Pannoniáról szólván, a történeti előzményeket mondja el, úgyszintén a rend alapítását, reguláit stb. Az I. fejezet a pannonhalmi apátság megalapításával és az első érsek sokszor megvitatott kérdésével foglalkozik. A II. fejezet a pannonhalmi alapítólevél hitelességét, a III. az apátok történetét, a IV. az apátság egyházjogi helyzetét, az V. a tizedeket és az ezzel kapcsolatos kérdéseket, a VI. az apátsági birtokokat tárgyalja. A VII. fejezet a tatárjárás előtti benczés irodalomnak, a VIII. a benczés egyházi művészeteknek, és a IX. a monostori belső élet rajzának van szentelve. Ezt követi a függelék, az oklevéltár és végül a név és tárgymutató.

Messze meghaladná feladatunkat e folyóiratban részletebben foglalkozni azzal, hogy ki volt az első esztergomi érsek, vagy hogy hiteles-e a pannonhalmi alapítólevél, avagy hogy csak-

ugyan Pannonhalmán irták-e a Pray-codexet a deáki templom és rendház számára? Ezekről a kérdésekről — meg vagyunk róla győződve — még ezután is sokat fognak írónk vitatkozni, daczára annak, hogy úgy Erdélyi, mint Prikkel Marian is, sok tudással, nagy erővel, lelkiismeretes alaposággal védelmezik álláspontjukat. A részükről a vitába belevitt újabb nézőpontok, bár több homályt eloszlatnak, még mindig nem elegendők arra, hogy teljesen elhallgattassák az ellenvélemény érveit.

Ennek daczára örömmel ismerjük el, hogy nemcsak a szerkesztő hanem munkatársai is hatalmas munkát végeztek. Az első kötet úgy tartalmilag, mint a külső, fényes kiállítást illetőleg, teljesen méltó a magyar benzés rendnek azon termékeny, fáradhatlan munkásságához, a mely évszázadokon át a nemzet legfontosabb érdekeinek előmozdításában látta legelső feladatát. —i—

Pusztai Ferenc. *Nyomdászati encziklopédia. Az összes grafikai tudományok ismerettára.* Budapesten, é. n. Pallas kny. 6, 595 l. 8-r. Ára 12 kor.

Jelen munka, melyet szerző *Novák László* szellemi közreműködésével bocsátott világgá, valóban hézagpótló technikai segédkönyvekben mindenkép szegény és elmaradt irodalmunkban. A nyomdászat mesterségéről eddig csak kisebb, rendszeren évkönyvekben vagy szakfolyóiratokban elszórtan s ma már csak nehezen hozzáférhető módon megjelent dolgozatokkal birunk, melyek jobbára valamely speciális kérdés körül fogognak. Jól mondja előszavában Pusztai, hogy »a magyar nyomdászatnak és rokonszakmáinak nincs olyan könyve, mely magában foglalná mindazon tudományokat, melyek a nyomdász hivatásához tartoznak s melyből tájékozást szerezhetne nemcsak a szakmáját, de annak rokon ágait illető ismeretekről is«. E hiányt akarja pótolni *Pusztai*, midőn a testes kötetben közel *kétezer* című szó alatt rövid, de világos és szigorúan szakszerű modorban minden oldalról bemutatja, ha nem is meríti ki a gazdag és érdekes tárgyat.

Mint a *Pallas* irodalmi és nyomdai részvénytársaság műszaki vezetője, szerző a legtöbb súlyt a technikai dolgokra helyezte, melyekről több mint harminczéves gyakorlata alapján sok figyelemreméltót tudott mondani. Ezeknek a nyomdászati ügyekben járatlan, laikus olvasók, főleg az írók és kiadók is, hasznukat vehetik, mert sok oly dolgról felvilágosítják őket, melyek ismerete föltétlen szükséges arra, hogy typografiai tekintetben kifogástalan kiadványokkal büszkélkedhessenek. Gazdag sorukból csak a különböző idegen nyelvek szedésmódját, a betűfajokat, a typografiai diszítványokat, azok alkalmazását a cím- és mesterszedésben, a táblázatok, hangjegyek, matematikai formulák szedésének módjait, a különböző könyvsajtókat stb. magyarázó szakaszokat említjük. E czikkek olvasásakor nagy örömünkre szolgált, hogy ott,

a hol a modern iparművészet irányelvei és törekvései a nyomdászatanban is érvényesülhetnek, bőven és szeretettel foglalkozik vele. Kevésbé egyöntetűen járt el a szerző cikkeinek történeti részében. Míg itt-ott, az egyes technikai eljárások tárgyalása után — legalább nagy vonásokban — azok történeti fejlődését is megrajzolta, addig számos helyen erről egészen megfélekedzik. Szerfölött hiányos, s a mint egy-egy próbahasználatkor kiderült, részleteiben gyakran pontatlan az adatok ama része, mely a külföldi nyomdászati történetére vonatkozik. Ily apró botlás pl. *Pusztai* amaz állítása, hogy *Lamberto Palmart*, a spanyolországi könyvnyomtatás megalapítója, híres bibliáját 1475-ben nyomta volna, holott a kolofon tanúsága szerint az 1477 február havától a következő év márcziusáig, tehát jóval később nyomtatott; vagy az, hogy *Ottavio Petrucci* első hangjegynyomásait 1502—3-ból datálja, pedig legelső énekeskönyve 1501. május elsején került ki a sajtóból; végül téves *Elzevir Lajosnak*, a híres nyomdászcsalád megalapítójának elhalálzási éve is, mely tudtunkkal nem 1613, hanem 1617. A hiányok közül megemlítjük, hogy pl. hiába kerestük *Hans Sebald Belamnak*, *Dürer* legkiválóbb tanítványának, továbbá *Geoffroy Torynak*, a XVI. századi renaissance stíli francia könyvdiszek megteremtőjének s végül a 12° latin klasszikus kiadások nyomtatójának, *Elzevir Bonaventurának* a nevét. Ugyane sors érte az *Ideal Book* híres szerzőjét, a modern könyvdiszítő művészet e kiváló előharczosát, *Cobden-Sandersont* is, a kinek pedig a pótlékban *Dante Gabriel Rosetti*, *Burne Jones* és *Ruskin* mellett talán lehetett volna egy pár sort szorítani. Ugy látszik, szerzőt — előszavában megemlített — bokros napi teendői gátolták abban, hogy a folyton forrongó s arányaiban óriási külföldi szakirodalmat minden legújabb phasisában kellőképp áttekintse s eredményeit könyvében értékesítse. Ez azonban nem akar gáncs lenni. Hiszen arról, hogy műve hiányaiba szerzőt nem a felületességre hajlás, hanem pusztán physikai okok sodorták, eléggé meggyőz bennünket a hazai rész sokoldalú s alapos kidolgozása. E tárgyra vonatkozólag tökéletesen uralja a rendelkezésére állott szerény irodalmat s dicséretre méltó pontossággal használja fel mindazt, a mit a magyar nyomdaipar s könyvdiszítés multjáról eddig kiderítettek. Sőt ismereteinket a közelmultra s jelenre vonatkozólag az új adatok gazdag — szerény véleményünk szerint nagyon is gazdag — sorával toldotta meg.

A magyar viszonyok e részletes kiemelése igen dicséretre méltó törekvés, bár tagadhatatlan, hogy vele a szerző a könyv terjedelme szabta korlátokat nem egyszer túllépte s lehetetlenné tette egyrészt a külföldi, sokszor Magyarországra is nagy fontosságú mozgalmak részletesebb rajzát, másrészt a szorosán typografiai tudnivalókkal csak távolabbi rokonságban álló mester-

ségeknek — minő a fa-, réz- és aczélmetszés, czinkografia, betű- és tömöntés, papirgyártás s könyvkötészet — bővebb ismertetését. Pedig e főleg bibliografusokat s könyvkedvelőket érdeklő témák részletesebb tárgyalása által könyve elterjedését és használhatóságát nagyban növelte volna. Így a hogy van, *Pusztai* könyve szinte kizárólag a nyomdászok érdekeit szolgálja s mint ilyen elsősorban az ő körükben számíthat nagyobb elterjedésre. Hogy azonban még ily szempontból is vannak a műnek hiányai, azt csupán egy, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárát is közelről érdeklő, czikkben kívánjuk bemutatni: azon, mely a köteles példányok beküldésére vonatkozó törvényeket s rendeleteket ismerteti. *Pusztai* erről a legtöbb nyomdász előtt kevéssé ismeretes törvényről csak általánosságban beszél s jóformán semmivel sem tisztázza a róla elharapózott balvéleményeket.

Befejezésül megemlíjtük, hogy *Pusztai* könyve végén terjedelmes mesterszótára akadunk, melyben a szerző egyrészt *Ballagi*, *Fogarasi*, *Frecskay* s a maga szókészletét szedi betűrendbe a megfelelő német szó kíséretében, másrészt pedig a német műszókat lajstromozza, nemcsak magyar, hanem francia s angol értelmüket is adva.

—s. —l.

Dr. Michael Holzmann und Dr. Hans Bohatta. *Deutsches Anonymen-Lexikon 1501—1850. Aus d. Quellen bearb. von A—D. XVI, 422 l., 8-r.*

Ellentétben a francia irodalommal (Barbier, Querard), az angollal (Cushing, Halkett & Laing Marchmont), az olaszsal (Melzi, Passano), a németalföldivel (Doorninck), és a svédde (Pettersen, Collins), a nagynémet irodalom a számos névtelenül megjelent nyomtatvány szerzőinek, kiadóinak, vagy fordítóinak kiderítésére eddig csupán a következő fogyatékos segédkönyvekre volt utalva. Első helyen áll, mint legrégibb a nem lekszikális, hanem tudományszakok szerint beosztott Vincentii Placii Theatrum anonymorum et pseudonymorum, Hamburg, 1708. Nem kevésbé jelentéktelenek: Bibliotheca Anonymorum et Pseudonymorum detectorum a Joanne Christophora Mylio, Hamburg, 1740 és: Dahlmann Peter: Schauplatz derer masquirten und demasquirten Gelehrten, Leipzig, 1719. Ugyancsak keveset használtak: A Meusel, Gelehrtes Teutschland, Lemgo, 1788—96, 4. kiadásához megjelent Ersch készítette regiszter és: Die falschen und fingirten Druckorte von Emil Weller, 1864—68.

Annál örvendetesebb, hogy a fentemlített szerzők, 10 esztendőnél tovább tartott előkészületek után, első kötetét kiadták egy nagyméretű Deutsches-Anonymen-Lexicon-nak. Fogalmat szerezhethet magának az ember a feldolgozott anyag nagyságáról, ha a felhasznált, legfontosabb forrásmunkák jegyzékét végignézi. (X—XV old.) Ez a jegyzék több mint 160 forrásmunkára utal;

nem sorolja fel azt a számtalan forrásmunkát, melyek mint kevésbé használhatók, a szövegben magában említettnek. Ezek a forrásmunkák Németországnak és Ausztriának nemcsak összes bio- és bibliografiai munkáit ölelik fel, hanem kiadók és könyvtárak katalógusait is, a mennyiben nyomtatva vannak, a többek közt a nagy British Museum Catalogue of printed books katalógust is, és a szaklapokat. Jöcher, Engelmann, Gaedeke, Ersch, Schröder, Schlichtegroll, Wurzbach, Weller, Zedler, Will, Winer, Kayser, Heinsius, Schultz, Strieder mellett természetesen megtaláljuk a jegyzékben Kertbenyt, Petriket és Szinnyeit is. Az egész mű 3 kötetre van tervezve. Egy kiegészítő kötet lesz hivatva az adalékokat, a javításokat (a melyek ilyen terjedelmű munkánál el nem maradhatnak) és egy részletes regisztert, valamint a névtelen irodalmat 1850-től felölelni. A berendezés igen egyszerű és czélszerű, tisztán mechanikus elvek szerint betűszerinti; minden könyvtártudományilag nem képzett ember is könnyen kezeli a könyvet. Igen szerencsés gondolat volt a címeket lehetőleg röviden adni és a forrásmunkákra utalni, úgy hogy utólagos bírálat különösen kétes autorság esetében könnyen eszközölhető. A Deutsches Anonymen-Lexikon, ha későbbi kötetei hasonló alaposággal és szisztematikus világossággal tüntetik ki magukat, jelentékeny segédkönyv lesz tudós és laikus kezében. A mű kiállítása fényes; ezért a bibliofilek társaságát illeti köszönet. *St.*

Friedrich Johann Kleemeier. Handbuch der Bibliographie. Bécs, 1903. VIII + 304 l. 8-r.

Kedves külsővel és érdekes tartalommal bír e kis könyv, melyet szerzője a könyvvel foglalkozók legtágabb körének szánt. Első része, mely a könyvnyomtatás eredetével és elterjedésével foglalkozik nem közöl új adatokat, de ügyesen megismertet néhány oldalon mindazon eredményekkel, melyeket a tudományos kutatás legujabban e téren napfényre hozott. Pedig újabban nagy arányú munkásság folyt e téren. Ha egyébire nem tekintenénk, mint ama becses munkára, melyet Gutenberg 500 éves jubileumára Mainz városa adott ki 1900-ban, akkor is el kellene ismernünk a jelen mű szerzőjének érdemét, hogy annak összes jelentősebb adatait fel tudta használni.

Nem ez azonban a szerző célja, ez csupán a bevezetés. A második szakaszban foglalkozik munkája tulajdonképeni tárgyával: a könyv alkotórészeivel és történetével. Érdekes különbséget tesz a bibliophilia és a bibliomania között, mely utóbbi a könyvek árának sokszor szertelen emelkedését idézte elő. Így Marlborough herczeg 1812-ben Boccaccio 1471. évi kiadásáért 45,200 márkát fizetett. Különös figyelmet szentel az ősnymtatványoknak, melyeknek úgy jellemző tulajdonságait, mint lajstromzásuk módját tüzetesen ismerteti.

Harmadik szakasza a könyvdíszítésnek van szentelve, mely úgy az illusztráció, mint a könyvkötés terén elért összes technikai vívmányokat gondos figyelemmel felöleli. Becsessé teszi e szakaszt a könyvvel foglalkozók előtt az, hogy mindazon eljárási módokkal megismertet, a melyek szorosabban csak a technikai munkát végzőket érdeklik.

A negyedik szakasz végül a könyvlajstromok különféle rendszerével s a szerkesztési módok czélszerűségével ismertet meg. Nem ismeretlen dolgok ezek, s annyi rendszert ismerünk már e téren, hogy csaknem felesleges dognak látszik ezzel külön foglalkozni, de olyan kedvesen s oly józan okoskodással állítja elénk a szerző e mindennapi dolgot, hogy minden esetre figyelmet érdemel. A józan ész diktálja a szabályokat, melyeket e téren követnünk kell, de ha e szabályokat rendszeres egymásutánban s világos indokolással ellátva helyezzük magunk elé, sokkal fontosabbaknak fognak feltűnni, mint egyébként gondoltuk volna.

Figyelemre méltók a szerző megjegyzései, melyek a könyvcenzurára vonatkozó adatoknak a lajstromba való bevitelét magyarázzák.

Lajstromait nem csupán a könyvtárak, hanem a könyvkereskedők céljaira is szánta. E végből közli a Hinrich-féle lajstromot, melyet a németországi könyvkereskedők használnak,

Érdekes részét képezi e szakasznak a repertorium, mely a könyvre vonatkozó irodalomnak minden ágát felöleli. Az általános repertoriumokat részletesek követik, melyek a theológiát, jogtudományt, orvostudományt, stb. különállóan tárgyalják. A tudománykörök szerint csoportosított repertoriumokat egyes országok ismertetései követik. Ezek között van Magyarország is, sajnos azonban csupán Kertbeny és Petrik képviselik munkáikkal,

Az első könyvnyomtatóhelyek betűrendes jegyzéke következik erre, Roger Manual of Bibliography című műve nyomán. Itt találjuk a magyarországiak közül Budát 1473-as évszámmal, Debreczent 1562-es év alatt, Galgócztot 1584-es évvel, Nagy-Szebent 1575-ös év alatt és Sárvárt 1539-es évvel, végül Szegedet 1567-es évvel, Nagyszombatot 1578 alatt. Aránylag elég szép szám képviseli a magyarországi első nyomtató műhelyeket, s egy kis kiegészítéssel teljes számukat is megalkothatnók.

A munka befejezését egy szótár képezi, mely a régi és újabb könyvekben előforduló rövidítéseket s egyes kevésbé ismert műszavak magyarázatát tartalmazza. Gyakorlati szempontból, főleg kezdő könyvtárnokok és könyvkereskedők számára nagyon czélszerű és használható összeállítás.

A végső benyomás, melyet e kis könyv forgatása után nyerünk az, hogy sok dolog van benne, a mit már régtől fogva ismerünk s a melyet nem csupán könyvtárnokok, de laikusok is jól

tudnak; van azonban viszont nagyon sok olyan dolog is, a melyről nincs világos képünk, s a melynek magyarázatát alkalom adtán nagyon nehéz megtalálnunk. Olyanok számára pedig, kik a könyvre vonatkozó ismereteket most akarják megszerezni, nagyon melegen ajánlható kézikönyv, mert világosan, áttekinthetően s könnyed modorban tárja elénk azt a tárgyat, a mely önmagában véve elég száraz.

Dr. Grün Albert.

Albert Cim. *Une bibliothèque. L'art d'acheter les livres, de les classer, de les conserver et de s'en servir.* Paris. 1902. Ernest Flammarion. XII, 488 l. 8-r. Ára 10 fr.

Franciaország könyvtártani irodalma az elmúlt évben ismét gyarapodott egy kedvesen megírt, szinte hézagpótló művel. Rövid hat év alatt ez már a negyedik ily tárgyú munka s ha mégis hézagpótlónak neveztük, az abban leli magyarázatát, hogy e négy könyv mindegyike a közönség más-más körének van szánva s ennek megfelelően más-más szempontból választja meg s dolgozza fel az anyagot. Mig *Graesel* bibliotheconomiájának francia átdolgozása szinte kizárólag a szakköröknek szólva, a könyvtári ismeretek magasabb, tudományos rendszerezésével tűnik ki, addig *Maire* kézikönyve elsősorban a francia egyetemi könyvtárak számára íratott, *Rouveyre* tizkötetes munkája pedig a gazdag bibliofílek, sőt bibliomanok előkelő, de gyakran beteges társaságát szolgálja. Ezekkel szemben *Albert Cim* főleg a *tanuló ifjuságnak* szánta könyvét. »Első sorban — úgymond — ezekre a buzgó, de alázatos ujonczokra gondoltam, kiket Fortuna asszony nem igen kegyel s a kik szerény könyvtárak gyarapítására és rendben-tartására csakis szűkös összegeket áldozhatnak.« Tudtunkkal — újabban — ez az első ily fajta kísérlet s mint ilyen, bizton megérdemli hogy röviden foglalkozzunk vele.¹

Az első bevezető fejezet a könyvgyűjtés és olvasás nemes szenvedélyéről szól. Szerző e részben — a francziáknál szokásos szellemességgel — cseveg a könyvek egykori drágaságáról s mostani, viszonylagos olcsóságáról; azután ismerteti két hatalmas vetélytársát, az ujságot és a sportot, melyek túltengése komoly veszedelembé dönti a könyvvásárlás kedves erényét s végül híres embereknek a kikölcsönzés létjogosultságáról elhangzott nézeteit köti bokrétába. — A II—V. fejezet azután magával a könyvvel, annak külső kellékeivel foglalkozik. Először a papirosról beszél, az aránylag szűk téren (37—63. ll.) ügyesen összefoglalva mindazt a mit a laikus *amateur*-nek történeti fejlődéséről, gyártása módjairól, különböző fajairól, e fajok előnyeiről és hátrányairól tudnia kell, miközben azonban több oly részletre is kiterjeszkedik,

¹ Az első munka különben, mely a lyceumi növendékekre is figyelemmel volt, mintegy száz év előtt (1806.) jelent meg, *C. F. Achard* tollából.

melyek az előszóban jelzett, vékonypénzű közönséget aligha érdeklik, s inkább csak a dús gazdag, gyakran beteges bibliománnak, semmint az igazi tudományszomjtól sarkalt ifjúságnak való. — Ezután a formátumra tér át, ismerteti fajait, régibb s újabb meghatározását és elnevezéseit, szerepét a könyvek felállításánál s végül viszonyát a tartalomhoz meg az olvasóhoz. Az alakról szólva végez egyúttal azon szakkifejezésekkel is, melyek a könyv alakjának leírásakor a bibliographiában közkeletűek. A következő fejezet a nyomtatásnak van szentelve. Ismerteti a különböző betűtípusokat, azok előnyeit vagy hátrányait, beszél a nyomdafesték sokféle fajáról, a *clichékről*, a helyes és helytelen lapszámozásról, hangsúlyozza a nyomtatványok keltezésének fontosságát s habár csak jegyzet alakjában, bővebben kitér a korrektúra fárasztó munkájára is. E fejezet olvasásakor leginkább az ötlött szemünkbe, hogy *Cim* tárgyának történeti oldalát nem is érinti. Pedig úgy hisszük nem lett volna fölösleges az ilyen, első sorban a serdülő ifjúságnak szóló könyvtárban a nyomdászat történeti fejlődését legalább vázlatosan megrajzolni. E helyett inkább elmaradhattak volna a már említett s lépten-nyomon előforduló bibliofilkedő kitérések. A történeti rész teljes hija jellemzi a következő szakaszt is, melyben a könyvkötés technikájával foglalkozik.

Ezzel végzett a könyv külsejével s egy újabb fejezetben a vásárlandó munkák helyes megválasztásáról szól. Ifjabb *Plinius* híres mondásából indulva ki, legfőbb elvül azt állítja élénk, hogy úgy az írókat mint kiadásait nagyon meg kell válogatnunk. Elsősorban a lexikális és összefoglaló munkák fontosságát emeli ki, melyek kellő száma nélkül komoly munkához használható magánkönyvtár el sem képzelhető; azután a klasszikusok különféle kiadásait ismerteti kritikai megjegyzések kíséretében s végül az antikvárok poros helyiségeiben való kutatás gyönyörét és hasznát ecseteli. A következő VII. fejezetben a könyvek elhelyezésére szolgáló helyiségek, szekrények s polczok különböző fajait, továbbá a felállításnál követhető irányelveket ismerteti. A VIII. szakaszban a katalogus készítéséről a könyvek jelzéséről s bibliografiai osztályozásáról beszél. Az utolsó részben pedig a könyvtár tisztántartásáról, a régi könyvek kijavításáról, ellenségeiről s helyes használatáról világosítja fel az ifju olvasókat. A munkának majd egy negyed részét a terjedelmes függelék képezi, mely az inkunabulumokban leggyakrabban előforduló rövidítések, a latin szakkifejezések, számjelzések és városnevek, továbbá a typografiai jelek betűsoros magyarázatát és a legfőbb könyvészeti munkák kritikai lajstromát foglalja magában.

A mű használatát igen megkönnyíti a pontosan egybeállított név- és tárgymutató, melynek pusztá átlapozása is meggyőzhet

Cim könyvének gazdag tartalmáról, míg a szöveg kedves hangú előadása és érdekes irányzata a francia akadémia koszorúját igazolja.

Dr. Gulyás Pál.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny XXVI. évfolyamának 8. füzetében** (1902. október) *Czeizel János* ismerteti *Dayka Gábor* 1813-ban kiadott verskötetének *Batsányi János* jegyzeteit magában foglaló s a M. Nemz. Múzeum könyvtárában őrzött példányát. — A **9. füzetben** (1902. november) *Gyulai Ágost* bevezető tanulmánya olvasható a nem sokára megjelenő magyar Shakespeare bibliográfiához.

Az **Erdélyi Múzeum XIX. kötetének 8. füzetében** (1902. október 15) *Dr. Kis Ernő* ismerteti *Bölöni Farkas Sándor* naplójegyzeteit az 1834—5-iki erdélyi országgyűlésről — A **9. füzetben** (1902. november 15) *Márki Sándor* ismertetése olvasható *Naményi Lajos*nak a nagyváradi nyomdászat történetét tárgyaló dolgozatáról. — A **10. füzetben** (1902. december 15) *Mátrahegyi* ismerteti *Dr. Rácz Lajos*nak az *Überweg-Heinze*-féle bölcsészettörténetben megjelent dolgozatát a magyar bölcsészeti irodalom multjáról és jelenéről.

A **Grafikai Szemle XII. évfolyamának 10., 11. és 12. számaiban** (1902. szeptember, október, november) *Firtinger Károly* a nagyváradi nyomdászat történetét vázolja *Naményi Lajos* dolgozata nyomán. A **11. számban** ezenkívül *Faragó* ismertetése olvasható *Ráth György*-féle *Iparművészet* könyvéről.

Az **Irodalomtörténeti Közlemények XII. évfolyamának 4. füzeté** a következő tartalommal jelent meg: *Bayer József*, *Balkay Pál* festő életrajza, — *Kőrösi Sándor*, *Zrinyi* és *Machiavelli* (4. befejező közlemény.) — *Csiszár Ernő*, A magyar protestáns zsoldárköltészet a XVI. és XVII. században (4. közlemény.) — *Dr. Szimyei Ferencz*, *Nagy Ignác* (4. befejező közlemény.) — Adattár: *Dékány Kálmán*, *Kazinczy Ferencz* följegyzései (3. befejező közlemény.) — *Vértesy Jenő*, Adatok *Amade László* életéhez (4. befejező közlemény.) — Irodalomtörténeti repertorium *Hellebrant Árpád*-tól.

A **Századok XXXVI. évfolyamának 9. füzetében** (1902. november 15.) *Naményi Lajos*, ismerteti *Margalics Ede Horvát* történelmi repertoriumát. — A **10. füzetben** (1902. december 15.) *Horváth Ignác*, ismerteti *Fr. Schuller Schrifsteller* *Lexicon der Siebenbürger Deutschen* című művének 4-ik kötetét.

II.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK.

Blätter für Volksbibliotheken und Lesehallen. III. évfolyam 11—12. szám — (1902. november—december): Waldemar *Bethmann*, Der eingehängte Band. — Berichte über Bibliotheken einzelner Städte. Bucherschau.

Centralblatt für Bibliothekswesen. XIX. évfolyam 11. füzet (1902. november): Arthur *Kopp*, Niederdeutsche Liederdrucke aus dem 16. Jahrhundert. — E. W. *Bredt*, Ein kunstgeschichtliches Generalregister der Zeitschriften in Blochbuchform. **Recensionen und Anzeigen:** A Claudin, Histoire de l'imprimerie en France au XVe et au XVIe siècle (L. H. Labande.) Dr. Georg Leidinger, Chronik und Stamm der Pfalzgrafen bei Rhein und Herzoge in Bayern (Dr. Joetze.) Heinrich Weise, Hinrichs Fünfjahrs-Katalog der im deutschen Buchhandel erschienenen Bücher, Zeitschriften, Landkar etc. (Arthur L. Jellinek.) — **12. füzet** (1902 december): Kochendörffer, Nachträgliche Bemerkungen über Buchhandel und Pflichtexemplare. — Carl *Wendel*, Aus der Wiegenzeit der Notendrucke. — Falk, Der P, Schöffendruck »Jngang der Himmel« **Recensionen und Anzeigen:** Joch. Fischer und Otto Winkelmann, Handschriftenproben des XVI. Jahrhunderts nach Strassburger Originalen (Karl Schorbach.) Victor Chauvin, Bibliographie des ouvrages arabes ou relatifs aux Arabes publiés dans l'Europe Chrétienne de 1810. à 1885. Tom. VI. (K. Vollers.) Jahrbuch der deutschen Bibliotheken. (Ferd. Eichler.) Dott. Achille Bertarelli, Gli Ex Libris italiani (A. D.)

Deutsche Litteraturzeitung. XXIII. évfolyam 40. szám (1902. október 4.): L. *Glatzel*, Nachtrag zum Verzeichniss der Schüler-Bibliothek des Königlichen Wilhelms-Gymnasiums zu Krotoschin (Richard Böhme.) — **41. szám** (1902. október 11.): H. *Heidenheimer*, Peter Schöffler der Kleriker. Peter Schöffler der Jüngere in Basel und Venedig. — **42. szám** (1902 október 18.): W. J. van *Eys*, Bibliographie des Bibles et Nouveaux Testaments en langue française des XVe et XVIe siècles, II. — **43. szám** (1902. október 25.): Br. *Schierse*, Das Breslauer Zeitungswesen vor 1742. — **44. szám** (1902. november 1.): The New Volumes of the Encyclopaedia Britannica. — Mémoire historique et détaillé pour la connaissance exactes des auteurs qui ont travaillé au Mercure de France 1672—1761. — **45. szám**. (1902. november 8.): K. *Haebler*, Le soi-disant Cisianus de 1443 et les Cisianus allemands. — **46. szám** (1902. november 15.): A. *Graesel*, Handbuch der Bibliothekslehre (Dr. Hans Paalzow.) — **48. szám** (1902. november 29.): E. *Chatelain*, Catalogue des incunables de la Bibliothèque de l'Université de Paris — **49. szám** (december 6.): Elisabeth *Foerster Nietzsche*, Peter Jessen und Philipp *Rath*, Bücher und Wege zu Büchern (Dr. Fritz Milkau.) — J. *Wille*, Karl

Zangemeister. — 50. szám (december 13): W. Weinberger, Catalogus catalogorum; Verzeichnis der bibliotheken, die ältere Handschriften lateinischer Kirchenschriftsteller enthalten. (O. v. Gebhardt.)

La Bibliothélie. IV. évfolyam 5—6. füzet (1902. augusztus—szeptember): Henri Jadart, Le Livre d'heures da Marie Stuart à la Bibliothèque de Reims. — Giuseppe Manacorda, Dai carteggi allacciani. (Folytatás.) — Leo S. Olschki, Livres inconnus aux bibliographes. — Necrologio: Il Cav. Dots, Luigi Frati. — 7—8. füzet (1902. október—november): Necrologio: Engène Müntz, Les miniatures françaises dans les bibliothèques italiennes. — C. Lozzi, Eurialo d'Ascoli e il codice nitrovato de suoi poemetti. — Dr. Heinrich Heidenheimer, Die Donat-Frage und Wenedig.

Le Bibliographe Moderne. VI. évfolyam 1902 szeptember—decemberi füzet (35—36. szám): P. Arnauld, Catalogue de la bibliothèque du château de Blois en 1518. — A. Roserot, Catalogue des actes royaux conservés dans les archives de la Haute-Marne (folytatás). — Henri Stein, Le livre, les archives, les bibliothèques et la bibliographie à l'Exposition universelle de 1900. — Eugène Casanova, Le nouveau règlement general des archives d'État italiennes. — Chronique des Archives: Allemagne. Autriche-Hongrie. Belgique. France. Italie. Pays-Bas. Russie, Suisse. — Chronique des bibliothèques: Allemagne. Autriche-Hongrie. Belgique. Grande-Bretagne. France. Italie. Pays-Bas. Suisse. — Chronique bibliographique: Deux nouveaux recueils bibliographiques. Le Rabelais de 1549. Une collection de »Stammbücher«. Le concours pour la destruction des insectes des livres. Histoire du papier. Anciens catalogues de bibliothèques. Une collection de reliures modernes. Histoire de l'imprimerie. — Comptes rendus et livres nouveaux: Revues spéciales. Gustav Winter, Die Gründung des kaiserlichen und königlichen Haus-, Hof- und Staatsarchivs (H. S.). G. Saige et H. Lacaille, Trésor des Chartes du comté de Rathel I. (H. S.) F. Falk, Beiträge zur Reconstruction der alten Bibliotheca Fuldensis (H. S.) I. Rousse et Giraud-Mangin, Bibliothèques de la ville de Nantes; collection Dugast-Matifeux (H. S.). A. Roquette, Die Finanzlage der deutschen Bibliotheken (H. S.). I. Andreu, Catalogo de uno Collecion de Impresos referentes à Cataluna (H. S.). S. Charléty, Bibliographie critique de l'histoire de Lyon jusqu'à 1789. (H. S.) B. Lundstedt, Sveriges periodisco Litteratur Bibliografie III. (H. S.) H. Bouchot, Un ancêtre de la gravure sur bois; étude sur un xylographe taillée en Bourgogne vers 1830. (H. S.) W. Nijhoff, L'art typographique dans les Pays-Bas 1500—1540. (H. S.)

Revue des Bibliothèques. XII. évfolyam 7—9. füzet (1902. július—szeptember): Lucien Broche, Inventaire sommaire des documents originaux de la Bibliothèque communale de Laon. Lécun Dorez,

Alde le jeune et Niccolo Manassi. — Louis *Delaruelle*. Notes biographiques sur Nicole Bérault. — Le cinquantenaire de M. Léopold Delisle à la Bibliothèque nationale — Chronique des bibliothèques: Allemagne. Belgique. États-Unis d'Amérique. France. Italie. Pays-Bas.

Zeitschrift für Bücherfreunde. VI. évfolyam 7. füzet (1902. október): Dr. Haus Wolfgang *Singer* Der Kupferstich. I. Bis zu Wenzel Hollar. — 8. füzet (1902. november): Dr. H. W. *Singer*, Der Kupferstich. II. Bis zur Schwelle des XIX. Jahrhunderts. — Emanuel *Steiner*, Ein notwendiges Übel. — Otto. v. *Schleinitz*, Ein Kritischer Beitrag zu der Entstehung zweier Schenkungsurkunden. — W. M. *Schmidt*, Aus alten Stammbüchern I. — K. E. Graf zu *Leiningen Westerburg*, Russische Ex-libris. — 9. füzet (1902. december): Dr. Hans *Landsberg*, Deutsche literarische Zeitgemälde, Parodien und Travestien I. — Dr. H. W. *Singer*, Der Kupferstich III. Von Chodowiecki bis zur Gegenwart — Dr. Ludwig *Fränkel*, Lord. Acton.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1902. ÉV UTOLSÓ NEGYEDÉBEN.

Összeállítja: DR. GULYÁS PÁL.

- ALAPSZABÁLYAI, A szilágysomlyói polgári olvasókör —. Szilágy-Somlyó. 1902. Bölöni Sándor. 8-r. 15 l. Ára 20 fill.
- BIBLIOTHEKS-AUSWEIS für das Jahr 1901. (A Verhandlungen und Mitteilungen des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften zu Hermannstadt. 21. köt.-ben) Nagyszében. 1902. Drotleff József. 8-r. XXXIV—XLVI. l.
- BOKOR LAJOS, A kovásznai olvasóegylet könyveinek szerzők szerint csoportosított jegyzéke. Sepsi-Szent-György. 1902. Jókai nyomda részv.-társ. 8-r. 53 l.
- BÜCHER-KATALOG, K. und K. Offizierstöchter-Erziehungs-Institut zu Sopron. Sopron. 1902. Romwalter Alfréd. 8-r. 20 l.
- CZIMJEGYZÉKE, Az egyesületi könyvtár —. (Magyarországi könyvnyomdászok és betüöntők szakegyesületének egri csoportja.) Eger. 1902. Egri nyomda részv.-társ. 8-r. 32 l.
- CZIMJEGYZÉKE, A miskolci ev. ref. főgimnázium ifjúsági kis-könyvtárának —. Miskolcz. 1902. Szelényi és társa. 8-r. 22 l.
- CZIMJEGYZÉKE, A szegedi főgymnasiumi önképző-kör könyvtárának —. Szeged. 1902. Endrényi Imre. 8-r. 24 l.
- HELLEBRANT ÁRPÁD, Repertorium. (Irodalmi közlemények. XII. évf. 3. füz.) Budapest. 1902. Athenaeum részv.-társ. 8-r. 383—384. l.
- IMRE JÁNOS, A Debreczeni polgári kör könyvtárának névjegyzéke. 1902. Debreczen. 1902. Városi kny. 8-r. 102 l.
- IRODALMA, Az iparművészet —. 1902. július és augusztus. (Magyar Iparművészet. V. évf. 5. szám.) Budapest. 1902. Athenaeum részv.-társ. kny. 4-r. 250—252. l.
- IRODALMA, Az iparművészet. —. 1902. szeptember, október. (Magyar Iparművészet V. évf. 6. szám.) Budapest. 1902. Athenaeum részv.-társ. kny. 4-r. 299—300. l.
- IRODALOM, Közgazdasági —. (Lezárva 1902. szeptember 15-én.) (Közgazdasági Szemle. 28. köt. 4. füz.) Budapest. 1902. Pesti könyvnyomda részv.-társ. 8-r. 801—812 l.

IRODALOM, Közgazdasági —. (Lezárva 1902. október 31-én) (Közigazdasági Szemle. 28. köt. 5. füz.) Budapest. 1902. Pesti könyvnyomda részv. társ. 8-r. 881—892. l.

IRODALOM, Közgazdasági —. (Lezárva 1902. november 30-án) (Közigazdasági Szemle. 28. köt. 6. füz.) Budapest. 1902. Pesti könyvnyomda részv. társ. 8-r. 963—972. l.

JEGYZÉKE, A gyergyóditrói népkönyvtár —. Múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest, 1902. Athenaeum részv. társ. kuy. 8-r. 30 l.

JEGYZÉKE, A kassai m. kir. gazdasági tanintézet ifjusági könyvtárának —. 1902—1903. tanévre. Kassa. 1902. Vitéz A. 8-r. 16 l.

JEGYZÉKE a miskolci kir. kath. gymnasium ifjusági könyvtárának. Miskolcz. 1902. Szelényi és társa. 8-r. 20 l.

JEGYZÉKE, A zágoni népkönyvtár —. Múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest, 1902. Athenaeum részv. társ.-kny. 8-r. 16 l.

KATALOG. K. und k. Inftr.-Rgmt. Edler von Pokorny Nr. 25. Officiers-Bibliothek. — 1902. Losonez. 1902. Róth Simon. 8-r. 57 l.

KÖNYVEK, Uj —. (Századok. XXXVI. évf. 8—10. füz.) Budapest, 1902. Athenaeum részv. társ. knyomda. 8-r. 787—788; 884—886; 964—966 l.

(KÖNYVJEGYZÉKE, A bácestelepi olvasókör —.) Nagy Kanizsa. é. n. Weiss L. és F. 8-r. 24 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A kereskedelmi alkalmazottak országos egyesülete —. Budapest, 1902. Krausz S. és T. 8-r. 32 l.

KÖNYVTÁR-JEGYZÉKE, A körmöczbányai magyar-egyesület — az 1902-ik évben beszerzett könyvekről. (Bellaagh Aladár: A körmöczbányai magyar-egyesület huszonkettedik évi működése cz. műben.) Körmöczbánya, 1902. Paxner J. és Biron H. 8-r. 19—22. l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A makói m. kir. állami főgymnasium ifjusági könyvtárának —. Makó, 1902. Kovács Antal. 8-r. 38 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A zalaegerszegi társaskör —. Zalaegerszeg, 1902. Unger Antal. 8-r. 16 l.

NACHTRAG, I. — zum Catalog der Bibliothek des Militärwissenschaftlichen und Casino-Vereins in Budapest, 1902. Kertész József. 8-r. 26 l.

NACHTAG, V. — zum Kataloge der Offiziers-Bibliotheks des 39. Infanterie-Regiments. Debreczen (1902). Csokonai-nyomda. 8-r. 143—157. l.

REPÁY DÁNIEL. A pápai m. kir. állami tanítóképző-intézeti ifjusági könyvtár I. kiegészítő könyvjegyzéke. Pápa, 1902. Főiskolai könyvnyomda. 8-r. 4, 70 l.

REPERTORIU bibliografic al producțiunii literare române din țeară pe anul 1901. (A Transilvania si analele asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român. XXXIII. évf. III. sz.-ban). Nagyszeben. 1902. Egyházmegyei könyvnyomda. 8-r. 134—147. l.

RUISZ GYULA. Mezőhegyes irodalmának könyvészeti összeállítása. (A csanádmegyei régészeti és történelmi társulat évkönyve. III. kötet.) Budapest. 1902. Hornyánszky Viktor. 8-r. 62—97. l.

SULICA (NICOLAE). Un capitol din activitatea diaconului Coresi. Disertațiune. (Különlenyomat az Anuarul Societății pentru Crearea unui fond de Teatru Român-ból.) Brassó. 1902. Mureșianu Aurél 8-r. 22 l.

(SZAPORODÁSA, A soproni kaszinói könyvtár — 1901/1902-ben) Sopron. é. n. Romwalter Alfréd, 244—58. l.

ZALKA ZSIGMOND. A kassai m. kir. gazdasági tanintézet könyvtárának jegyzéke 1902. éven. Kassa. 1902. Vitéz A. 8-r. 4, 196 l.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Előléptetések a M. N. Múzeum Széchényi Orsz. Könyvtáránál. A nm. vall. és közokt. m. kir. miniszter 1903 január 7-ikén 92230/1902 sz. a. kelt rendeletével *Melich* János dr. I. oszt. segédőrt a IX. fizetés osztály 2-dik fokozatába, *Varjú* Elemér és *Vértesy* Jenő dr. II. oszt. segédőröket a X. fizetési osztály 1. fokozatába léptette elő.

Karl Dziatzko †. Nagy veszteség érte az egész tudományos világot ez év január 13-án Dziatzko halálával.

Á XIX. század, mely a tudományt oly óriás léptekkel vitte előre, teremtetten meg a bibliografiát is. Hatalmas paloták emelkedtek telides-teli könyves polczokkal s e paloták megnyitak az egész világ számára. Itt született meg a bibliografia tudománya s e tudomány egyik legkiválóbb művelőjét vesztette el Dziatzkoban. Igazi germán volt kívül-belül. hatalmas testalkattal, gondolkozó fővel, villogó szemekkel és csodásan erős, rendszeres agyvelővel s testi szemeinél sokkal mélyebben látó lelki szemekkel.

Élete folyása nyugodt volt, kevés külső eseménynel, úgy hogy teljes lélekkel adhatta át magát a tudomány szolgálatának.

Született 1842. január 27-én Neustatban, Felső-Sziléziában. Gymnasiumi tanulmányai végeztével a boroszlói egyetemen philologiai előadásokat hallgatott. Ezeket a bonni egyetemen folytatta, a hol egész életére elhatározó fontosságú volt ismerettsége Friedrich Ritschl-lel, kinek oldalán egy esztendeig működött, mint könyvtári assistens.

Tanulmányai végeztével fölváltva működött Oppelnben, Luzernben, Freiburgban és Karlsruhéban, mint tanár és könyvtárnok. 1872. őszén neveztek ki a boroszlói egyetemi könyvtár élére s ettől fogva állandóan széleskörű tevékenységet fejtett ki könyvtárnoki minőségében.

Reá várt a könyvtár rendezése és betűrendes czédulakatalogusának elkészítése. E munka gyümölcse lett 1886-ban közzétett »Instruktion für die Ordnung der Titel in alphabetischen Zettelkatalog der kön. und Universitätsbibliothek zu Breslau« cz. kiadványa, mely nagy befolyást gyakorolt a porosz könyvtárak szervezésére.

1878-ban Angliába utazott bibliographiai és filologiai tanulmányok czéljából. 1886-ban bízták meg a göttingai könyvtár újjászervezésével és

vezetésével. Itt még nagyobb munka várt rá, mint Boroszlóban s ő ezt is kitűnő szakképzettséggel hajtotta végre.

Csodás munkaerő lakott benne. Nem volt a bibliografiának olyan mezeje, a hol ne dolgozott volna. Nincs terünk munkáit csak nagyjából is felsorolni. Visszaszállt a könyvnyomtatás első idejébe, az első könyvsajtókhöz, a dús és virágzó német városokba, a hol az első könyvnyomtatók dolgoztak, megannyi érdekes és jellemző alakja a rég elmúlt kulturának. Ismertette a német könyvtárak ősnymtatványait, kitűnő munkát írt Elyan Gáspárról, az első boroszlói könyvnyomtatóról; nagy szeretettel foglalkozott Gutenberggel. E mellett ráért kiváló munkákat alkotni a classica-filologia terén, hol kivált a római vígjátékírókkal foglalkozott, a finom Terentiusszal s a jókedvű Plautusszal.

Ez működésének csak egyik fele. A másik fele a könyvtárnokot mutatja, a kitűnő hivatalfőnököt. Azzal a rendszerességgel és pontossággal vezette hivatalát, a mi a németeknek jellemző sajátosságuk. Hozzáteszszük még a könyvtárnoki tanfolyamokat és bibliografiai congressusokat, hogy egész működéséről számot adjunk. A nagy tudós és a kitűnő könyvtárnok egyesülnek Dziatzkóban, mint a »Sammlung bibliothekswissenschaftlicher Arbeiten« című vállalat megalapítójában és szerkesztőjében, mely a németországi s bizonyos tekintetekből az általános könyvtártudomány terén is egyike a legnevezetesebb gyűjteményeknek. A Dziatzko nyomdokait követő bibliografiai irodalom sok jeles művelője itt lépett először a nyilvánosság elé. Folyóiratunkban ismételtelen is volt szó a Dziatzko »Sanmlung«-járól.

Magánéletében meleg kedélyesség jellemezte Dziatzkot, mint igazi tudóst, a kit a tudomány visszatart attól, hogy elmerüljön a mindennapi élet aprólékosságaiba. Boldog családi életet élt s vendégszerető háza állandóan nyitva állott a tudósoknak.

Othagyva a könyveket, az íróasztalt, szeretett a legférfiasabb sporttal, vadászattal foglalkozni. Nem gátolta ebben a múlt év telén szerzett májbaja sem. És úgy érte a halál a szabad ég alatt, puskával kezében. Szívszélhűdés ölte meg. Hatvanegy éves korában halt meg, hosszú szenvedés nélkül, de az ilyen emberek soh'se halhatnak meg elég későn.

V. J.

A pannonhalmi könyvtárról. A hazai kultúra első székhelye Pannonhalma volt. Ennek megfelelően itt alakult meg az első könyvtár is, melynek legrégebb emléke szent László királynak birtokösszeíró oklevele a pannonhalmi apátság számára. E könyvtár kritikai méltatását Zoltvány Irén írta meg a pannonhalmi főapátság legujabban megjelent történetében. Első gyarapítójáról is tudomásunk van. Adalbert főúr ugyanis 1150—1154 között könyvgyűjteményét végrendeletileg az apátságnak hagyományozta. — A könyvtár első jegyzéke »Catalogus librorum omnium conventus sancti Martini« cím alatt a következő XVI. századi kéziratban maradt fenn: Inventarium totius supellectilis conventus monasterii sancti Martini sacri montis Pannoniae sub reverendissimo patre et domino Andrea Placido eiusdem monasterii archiabbate confectum anno MDLVIII. E jegyzéket *Récsey Viktor* dr. most nyomtatásban is kiadta. Értékes e jegyzőkönyv elsősorban azért, mert több ismeretlen magyar vonatkozású munkát tartalmaz; de figyelemre méltó azért

is, mert a pannonhalmi könyvtár viszontagságai között széthordott könyvanyag értékes kincsét még a maga egészében tünteti fel, melyből 1786-ban a rend felosztatásakor a budai egyetemi könyvtár sok becses dolgot eladott. A benzéések bámulatos szorgalmáról és tudományoszeretéről tanuskodik az, hogy a török dúlás után 1638-ban tértek vissza Pannonhalmára s már 1658-ban 2318 kötetre rugó könyvtárunk van. E buzgalom mai napig megmaradt a rendben, melynek fényes bizonyága, hogy e könyvtár ma 136,844 kötetet és 19,812, füzetet számlál.

G. A.

V. László király kodexe a vatikáni könyvtárban. Érdekes felfedezésről ad hírt az »Alkotmány« márczius 17-iki száma. E szerint a prágai premontrei zárda könyvtárnoka *Zahradník* Izidor dr. kutatásai közben a vatikáni könyvtárban V. László király egy gyermekkori iskolakönyvére bukkant, melynek czime: *Dictionarium trilingue Latinum Theutonicum et Bohemicum ad Ladislaum Hungariae et Bohemiae regem.* A 67 negyedréti hártylevélből álló kézirat díszesen festett címlappal van ellátva. Szerzője a király egyik oktatója *Holubarr János*, másolója pedig bizonyos *Venceslaus de Elefant.* Ez utóbbi bizonyosan a nyitramegyei elefánti pálos zárda egy lakója volt.

A nagybecsű leletről, a mely bennünket magyarokat különösen érdekel, kimerítő tudósítást fogunk hozni, mihelyt a tudós felfedező tervezett publikációja megjelent.

C.

Adalék a cenzura történetéhez. A M. Nemz. Múzeum könyvtárának irodalomtörténeti gyűjteményéből közlöm az eredetinek hevenyészett ortográfijával *Kossuth Lajos*-nak a Pesti Hírlap kiadó tulajdonosához *Landerer*-hez 1843-ban kelet nélkül intézett következő levelét, mely a cenzura által korlátozott hírlapírás kényelmetlen és nehézkes állapotaira vonatkozólag egy pár jellemző és közvetlenül ható adatot tartalmaz:

»Ich bin mit der gränzenloos inconsequentem Dumheit des Censors in der äussersten Verlegenheit. Ich weiss garnicht mehr woran ich mich halten könne. — Wenn die Landtagsverhandlungen im vollen Gange sind, geht es noch an, denn die censurirt Czech und der ist ein rationabler jedenfalls gescheidter Mann; da habe ich also immer womit ich das Blatt interessant mache Wenn auch der unglückliche Karácsonyi ohne Ziel und Regel Krentz und Quer streicht — jetzt giebt aber der Landtag mit seinen kaum angefangenen Sitzungen wenig Material, da mus ich nun immer wenigstens 4—5 hundert Zeilen mehr setzen lassen, selbst da bin noch nicht sicher dass das Blatt voll wird.

Da liegt der Biharer Artikel mit 400 Zeilen; Samstag hatt er es suspendirt, heut lässt er mich wissen er kann es noch nicht erlauben weil die ganze Geschichte fast *wörtlich* so an die Statthalterey berichtet ist (— also nicht erlaubt weil es war ist), vor ein paar Wochen hatt er mir einen Artickel geschrieben (*igy!* gestrichen *helyett.*) Weil an der Staathalterey Roth anders berichtet wurde, als mir — der Teufel möge daraus Klug werden. Genug der Artikel mit den 400 Zeilen ist nicht gestrichen aber noch immer suspendirt — auf dies nicht mehr rechnen könnend, musz ich neue 4—500 Zeilen mehr setzen lassen als das Blattbrauchen möchte; da weis ich nun nicht ob wenn

das andere liegen bleibt, Sie hinlänglich Garmond buchstaben haben; Sonst möchte nichts anders übrig bleiben als den Biharer Artikel zerwerfen lassen — und venn es in ein paar Tügen viel leicht erlaubt wird neu setzen lassen. Ich glaube es wäre meine Pflicht ihnen als Herausgeber diese Umstände mitzutheilen: verfügen Sie wie es ihnen gut dünkt. — ergebener Kossuth.*

E. L.

Ráth Mór †. Ez év február 5-én tért örök nyugalomra Ráth Mór, ki a magyar irodalomban is érdemes nevet szerzett magának. Ifju korában tett irodalmi kísérletei nyom nélkül enyésztek el, de annál jelentékenyebb volt könyves boltja, mert évtizedeken át innen került ki, a mit a magyar írók színe-java alkotott. Nem volt benne semmi a kalmárból, annál több az első könyvnyomtatók szelleméből, a kik egy légkörben éltek az írókkal, a kik ambíciójukat helyezték kiadványaikba. Ráth Mór egész élete összeforrt a magyar szellemi élettel s annak ugyszólván minden megnyilatkozásából kivette a maga részét.

Született Szegeden 1829-ben. A középiskolák elvégzése után Bécsbe ment s itt hallgatta az előadásokat a polytechnicum kereskedelmi osztályában. 1846-ban kezdte pályáját Geibelnél. A függetlenségi harc kitérése újra idehaza találta s végigküzdötte a szabadságharczot Görgey seregében. Világos után sikerült megmenekülnie az osztrák sorozás elől. Visszatért Geibelhez s csak 1855-ben jött haza ismét.

A jövő történetírójának feladata megírni az ötvenes évek szomorú és érdekes történetét, ha majd elfogulatlan szemmel lehet nézni a nekünk még csak közelmúltat. Szomorú kor volt ez, mert az elnyomás szoros békókat vert a nemzetre, de érdekes, mert a nagy csendességben sok szellemi mozgalom szikrája gyúlt ki. Egyedül az írók tiszte volt életben tartani a nemzeti eszméket. Valami csendes mélabú az általános jelleme az akkori irodalomnak, de belőle mégis annyi hitet és reményt érezhetni ki. S ebben az időben megvolt a maga jelentősége a Ráth Mór könyvesboltjának is a »Vastuskóhoz« címzett épületben. A helytartótanács majd három évig megtárgalta tőle az engedélyt, míg végre 1857-ben megengedte.

Ráth könyvesboltja találkozóhelye lett az íróknak: Arany, Eötvös, Gyulai Pál és mások állandóan bejártak hozzá. Deák Ferencz mindennapos vendége volt. Az írókkal szemben nem mint üzletember állt, hanem mint jó barát. Jelentékeny tiszteletdíjakat fizetett. Nem egy vállalata kevés haszonnal járt, némelyik egyenesen veszteséggel. De ez nem csökkentette idealizmusát: szilárdan állott és gavallér maradt. Az alkotmány helyreállítása után ő adta ki a népiskolai kiadványokat, a törvényeket és rendeleteket, a honvédség könyveit. Adakozó keze volt, Toldy Ferencz jubileumán s Eötvös József emlékére tömérdek könyvet osztogatott ki a diákok közt s szülővárosát az árviz után összes kiadványai egy példányával ajándékozta meg.

Az ő kiadványai voltak ugyszólván az összes magyar classicusok: Arany János, Vörösmarty, Tompa, Eötvös, Gyulai, Horváth Mihály, Tóth Kálmán, a Budapesti Szemle első évfolyamai. Ő adta ki a magyar Shakspeare díszkiadását a Cassel-téle képekkel s Arany János balladait Zichy Mihály

megragadó hatalmas rajzaival. Éles esze épen úgy érvényre jutott a munkák megválogatásában, mint műízlése a külső kiállításban. Tekintélyes sor ez, a mit még nem ért el magyar könyvkiadó.

Sokkal arisztokratább volt, hogysen figyelemmel kísérte volna a divat szeszélyeit. Hagyta, hogy az idő rohanó kereke tova gördüljön mellette, de ezt nem hibául rójuk föl, mert nagyobb érdem, hogy következetesen megmaradt kezdett útján.

Neve a kellő becsülésben részesült s nem hiányzottak a felsőbb elismerések sem. Az 1873-iki bécsi világkiállításon nagy becsületet szerzett a magyar könyviparnak. — Igazi boldog élet azonban nem jutott osztályrészéül. Idegei korán megrongálódtak s nem tudta kezében tartani indulatai gyeplőjét. Hajlott korában egész családját látta kihalni, végül kínos betegség támadta meg, erős ép elméjét homály hálózta be s a halál szabadítóiul érkezett hozzá.

V. J.

Páldi István nyomdász levele br. Wesselényi Ferencz nagyenyedi főiskolai gondnokhoz Leydenből 1647. febr. 28. ról.

Méltóságos I. B. Fő Curator Ur! érdemem felett való nagy patronus uram. Nagyságodat levelem által alázatosan requirálni kényteleníttem, mivel már egyszer végeomet elérni kívánván, a hosszas várakozást meguntam. Azért, mivel tudom Nagyságod hozzám való kegyes indulatját, ujólag favorában magamat commendálni szükségesnek itéltem. T. S. Borosnyai Sigmond² uramnak vettem vala levelét az elmúlt esztendőben, melyben ő kegyelme reménységet nyujtott vala az enyedi typographiának felállításáról, és ő kegyelme conditiokat kívánván töllem, mindeneket summáim megírtam, de miokra nézve ő kegyelmének válaszzát leveleimre nem vehettem. Már tovább mihez reménljek és mi tévő légyek, nem tudom, mert a kolosvári officinához nem bizhatom, mivel ezen reménségemben frustrálódtam, és na az enyedi-ben is frustrálódom, tovább semmi reménységem sem léssen, hogy azt a fő és nagy czélt, melyre habitusomért választott és készített a Mgs supr. Consistosium, elérhessem, sőt mint így számkivetett hazámon kívül kéntelenítetem bujdosni, ily vékony és kétséges fundamentumon valakit hazájából kiküldeni bizony keserű dolog! Már szinte hat esztendőket töltök Lejdában mesterségem körül nagy sóllicitudoval és nyomorusággal, és talám e léssen fru-

PÁLDI ISTVÁN METSZETTE
KEZDŐBETŰ.

¹ Páldi Székely István, XVIII. századbéli, Tótfalusi Kis Miklós nyomdokain járó híres nyomdász életét I. Ferenczi L. A kolosvári nyomdászat története 80—94 l.

² Borosnyai N. Zsigmond ref. tanár Nagy-Enyeden.

ctusa, hogy szülő és nevelő *hazántól el-kelletik szakadnom, mely is ha történik*, bár itten jó végemet érjem, de mégis hazámért örökké fájni fog a ozivem. Mindazáltal Nagyságodban még nagy reménységem vagyom, a mint hozzám való kegyes indulattját értettem. Esedezem azért alázatosan Nagyságodnak, méltóztassék a közönséges jóért mesterségemnek hasznaiért tsekély személyemet favealni, és igyekezetemet promovealni, hogy már egyszer kivánt végemet a hazában érhessem el, én is mindenekben életem fogytáig szolgálni igyekezem.

Ezek után az Ur Istennek kegyelmében ajánlom Nagyságodat Mgos uri házával együtt és maradok Nagyságod alázatos szolgálója Lejdaban 1747 28. Februarii Páldi István.

P. S. Most egy hágai typographusnak metztek betüket, melyek közöttül egynek a formáját levelemben includaltam, ne sajnálja meg-vizsgálni Nagyságod, a hágai praetorianusok czimerét complectalja. Leveleimet, hogy ne tétovázzanak, kéntelenittetem Nagyságodhoz dirigálni, mellyről Nagyságodat alázatosan követem.

Czím: Monseigneur Monseigneur Le Baron Francois Vesselényi de Hadad S. S. Pss. Par Vienne en Autriche Hermenstadt en Transylvanie.

Ferenczi Zoltán.

Levéltári taxa 1680-ból. »Nagyságodnak mint régi Uramnak, patronusomnak alázatos szolgálatomat ajánlom.

Gróf Balassa Bálint uram ő nagysága kívánt expeditióját elküldöttem Nagyságodnak: tiz folium levén, tiz forint kívántaték érette, melyet Nagyságod assecuratiója szerént el is várunk. Hogy pedig ő Nagysága a levél taxáját sokallja, mi ezaránt új szokást nem követünk, hanem a régi Metropolitano esztergomi ecclesiához alkalmaztatjuk magunkat, a minthogy in paribus extal is minálunk, ott mennyit szoktak venni az levelektől. Nagyságod pedig mind minálunk lectorságot, s mind pedig az ott levő nemes cáptalanban custosságot viselvén, jobban tudja, miképen szokták a leveleket taxalni. A faczkói metálics ezen parancsolat mellett kiveheti ő Nagysága, de most hirtelen a notarius le nem írhatta. Tartsa és éltesse Isten Nagyságodat jó egészségben. Nitria 1680. die 25. octobris.

Nagyságodnak jóakaró szolgálója caplánja

Mihali István s. k.

Kívülről: Illustrissimo ac rudissimo domino domino Georgio Fenessy c. episcopo Almisiensi, Abbati de Monte Zebegény, sacrae caesareae regiaeque maiestatis consiliario, ecclesiae Metrop. Strigoniensis custodi et canonico domino et fantori observandissimo Tyrnaveiaie.

(Vörös viaszpecséttel.)

Eredetije a Magyar Nemzeti Múzeumban a Balassa-levéltárban.

Közli: K. L.

A Magyar Könyvszemle új folyama.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlönye, 1876 óta áll a bazi tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az év gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és speciális bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi bibliografiai irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvtárusi forgalomban 8 kor.; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czimére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, *IV. Ferencziek-tere* 2. A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—10. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a *Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához* küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1899-ben. I. A magyar hírlapirodalom, id. Szinnyei Józseftől. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok. Kováts Lászlótól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája, id. Szinnyei Józseftől. Ára 1 kor. 10 fillér.*

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque du Musée National Hongrois
sous la rédaction de M. François Kollányi.

Quatre livraisons par an; prix du volume | Nouvelle série. XI. volume. 1. liv-
6 couronnes = 6 francs = 5 marcs. | raison. Janvier—Mars 1903.

Sommaire.

François Kollányi. La bibliothèque Széchényi du Musée Nat. Hongrois dans l'ancien cloître de l'ordre de Saint-Paul. (Avec trois facsimiles.)	1
Dr. Jean Melich. Missel du XIV. siècle	36
Indicateur officiel. Rapport sur l'état de la Musée Nat. Hongrois dans le dernier trimestre de 1902	65
L'organisation du sénat des musées et de bibliothèques hongrois	69
Littérature. Le livre des arts appliqués hongrois. Par <i>Dr. Paul Gulyás.</i> François Pusztai, Encyclopedie typographique Par —s —l. — L'histoire de l'ordre des benedictins à Pannonhalma. Par —i. — Dr. Michael Holzmann und dr. Hans Bohatta, Deutsches Anonymen-Lexicon. Par <i>St.</i> — Friedrich Johann Kleemeier, Handbuch der Bibliographie. Par <i>Dr. Albert Grün.</i> — Albert Cim, Une bibliothèque. Par <i>Dr. Paul Gulyás.</i> — Revues des revues bibliographiques. I. Revues hongroises. II. Revues étrangères	86
La littérature bibliographique hongroise dans le dernier trimestre de 1902. Par <i>dr. Paul Gulyás</i>	89
Notices. Avencement dans la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois. † Karl Dziačko. (<i>E. V.</i>) La bibliothèque à Pannonhalma. (<i>A. G.</i>) Un code du roi Ladislas V. dans la bibliothèque du Vatican. (<i>C.</i>) Une lettre de Kossuth. (<i>L. E.</i>) † Maurice Ráth. (<i>V. J.</i>) Une lettre de Etienne Paldi à baron François Wesselényi. Une taxe archivale de 1680. (<i>L. K.</i>)	91
Supplément. Les imprimeries hongroises en 1902	1—16

Adresse de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*
Budapest, Musée National Hongrois.

XI. KÖTET, 2. FÜZET.

ÚJ FOLYAM.

1903. ÁPRILIS—JÚNIUS.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRÁNAK

KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ.

1903. ÉVI FOLYAM.

II. FÜZET.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1903.

TARTALOM.

	Lap
A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Orsz. Könyvtára az 1902. évben	97
Kollányi Ferencz. A Széchényi országos könyvtár az egykori pálos kolostorban. (Két hasonmással.)	118
Dr. Áldásy Antal. Herceg Khevenhüller-Metsch József emlékiratai a M. N. Múzeumban	158
Mokos Gyula. A pápai ev. ref. főiskolai könyvtár szabályzata 1802-ből	166
Tárcza. Évnegyedes jelentés a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának állapotáról az 1903. év első negyedében	174
Szakirodalom. Fraknoi Vilmos, Ifjabb Vitéz János pontificaléja. Ism. V. — Gyalui Farkas dr., A könyvtári tudományok célja és feladata Magyarországon. Ism. * — Fuchs Zsigmond, A színes festék a nyomdászatban. Ism. s. I. — Folyóiratok Szemléje. I. Hazai folyóiratok. (Akadémiai Írtesítő 1903. II., Egyetemes Philologiai Közöny XXVII. 1, 2., Erdélyi Múzeum 1903. 1—4., Grafikai Szemle 1903. 1—4., Irodalomtörténeti Közlemények 1903. 1. — II. Külföldi folyóiratok. Bibliothéque de l'École des Chartes, LXIII. 1—4., Centralblatt für Bibliothekswesen XX. 1—5., Deutsche Litteraturzeitung XXIV. 1, 2, 3, 13, 16, 18., La Bibliofilia IV. 9—12., Revue des Bibliothèques II. 10—12., Rivista delle Biblioteche e degli Archivi XIV. 1—4., Zeitschrift für Bücherfreunde IV. 10—12. és VII. 1, 2.	179
A magyar bibliografiai irodalom az 1903. év első negyedében dr. Gulyás Páltól	187
Vegyes közlemények. Firtinger Károly †. Dr. Áldásy Antal kitüntetése. Könyvtári lelet. (Fényi Gyula S. J.) Állítólagos középkori »képes krónika« a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. Honter sajtója a lomtárban	189
Változások a magyarországi nyomdáknál 1903. január 1-től, május 31-ikéig	192

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA AZ 1902. ÉVBEN.

Az elmúlt esztendő nagy jelentőségű a Széchényi orsz. könyvtár életében. Ebben az évben volt a századik évfordulója annak, hogy gr. Széchényi Ferencz nemzetét nagy ajándékkal lepte meg, és könyvtárának felajánlásával megvetette a Magyar Nemzeti Múzeum alapját. Ennek a nagyjelentőségű kulturális eseménynek emlékeztét a M. Nemz. Múzeum fényes ünnep keretében ülte meg, melynek programjából az alapvető osztály, a könyvtár is kivette a maga részét. A jubiláris ünnep alkalmából kiadott emlékkönyvben a Széchényi orsz. könyvtárat nyolcz közleményben a könyvtár tisztviselői ismertették; a 74 oldalra terjedő füzet, különnyomatként, könyvárusi forgalomba is került. Folyóiratának, a Magyar Könyvszemlének kettős füzetét e nevezetes évforduló emlékére szentelte és e kettős füzet kilencz nagyobb és számos apróbb közleménye csakis a könyvtár történetének és anyagának ismertetését célozza. Régen érzett hiányt pótol ez emlékfüzetben megkezdett cikk-sorozat, mely *Kollányi Ferencz* igazgató-úr kutatásai és feldolgozása alapján a Széchényi orsz. könyvtár történetének részletes felderítésével foglalkozik. A könyvtár saját anyagának kiválóbb darabjaiból állandó történeti és irodalomtörténeti kiállítást rendezett, melynek megnyitása a jubiláris ünnep programjának egyik pontja volt. A 456 darabból álló kiállítási anyag, valamint annak 139 lapra terjedő leíró-lajstroma, változatosságával és a darabok belső becsével fogalmat ad annak a nemzeti kincsnek mérhetetlen értékéről, melyet a könyvtárnak száz esztendő alatt összegyűjtenie sikerült.

A jubiláris esztendő folyamán a könyvtár személyzetében nagyobb változások történtek. Az 1901. évben megkezdett múzeumi fizetés-rendezés folyamánya gyanánt *Kollányi Ferencz* és dr. *Schön-*

herr Gyula múzeumi örök igazgató-örökké, dr. *Sebestyén Gyula*, dr. *Áldásy Antal* és dr. *Esztegar László* I. oszt. segédörök múzeumi örökké, *Kováts László* és dr. *Hubert Emil* II. oszt. segédörök I. oszt. segédörökké nevezettek ki; *Kereszty István* ör és *Varjú Elemér* II. oszt. segédör pedig magasabb fizetési fokozatba léptek elő. Változás történt a könyvtár folyóiratának a *Magyar Könyvszemlé*-nek szerkesztőségében is, amennyiben dr. *Schönherr Gyula* attól egyéb elfoglaltatása miatt megváltván, s e téren tanúsított buzgó és eredményes munkásságáért a Nagymélt. Miniszter úr magas elismerésében részesülvén, a folyóirat szerkesztését a Nagymélt. Miniszterium megbízásából *Kollányi Ferencz* igazgató-ör vette át, a segédszerkesztői teendőkkel pedig dr. *Esztegar László* bízott meg. A lefolyt évben a M. Könyvszemle, az eddigi irányt tovább fejlesztve, már az új szerkesztőség gondozásában látott napvilágot, változatos s a Múzeum ünnepéhez mért 37 nyomt. ívnyi tartalom mellett, miként eddig is, közölte az 1901. évi hírlapirodalom bibliográfiáját.

A könyvtár tisztviselői közül a Nemzeti Múzeum megfelelő rovatából nyert támogatással a következők tettek tanulmányutakat: *Kereszty István* múzeumi ör Prágában, Lipcsében, Drezdában, Berlinben és Hamburgban a hírlapgyűjtemények kezelését tanulmányozta; *Melich János* I. oszt. segédör a dalmát szigeteken lévő régi benczés kolostorok könyvtáraiban végzett codex-tanulmányokat és *Varjú Elemér* segédör, ki a kassai dominikánusok régi könyvtárát kutatta át. Dr. *Esztegar László* múzeumi ör bécsi levéltárak irodalomtörténeti anyagának tanulmányozására nyert megbízatást; ennek azonban beteges állapota miatt az év folyamán nem tehetett eleget. Ezeken kívül külföldön történt árverések, családi levéltárak átvétele stb. több ízben tettek hivatalos kiküldetéseket szükségessé.

Az év folyamán a Nemzeti Múzeum által rendezett ismeretterjesztő előadások között kettő a Széchényi orsz. könyvtár anyagából vette tárgyát. Dr. *Esztegar László* ör ugyanis a kéziratár irodalomtörténeti ereklyéit, dr. *Schönherr Gyula* igazgató-ör pedig a levéltár Anjou-kori történeti emlékeit ismertette. Ezenkívül dr. *Sebestyén Gyula* ör a »rovásról és a rovásírásról« tartott actualis érdekléssel bíró előadást.

A Múzeumok és Könyvtárak orsz. főfelügyelősége által ren-

dezett III-ik könyvtárnoki tanfolyamon, mely ismét a Széchényi orsz. könyvtár helyiségeiben ment végbe, a könyvtár tisztviselői közül hárman tartottak gyakorlatokkal egybekötött előadásokat; és pedig *Fejérfataky László* egyetemi tanár, osztályigazgató 12 órában a palaeographiából és a kéziratok kezeléséről, dr. *Esztégár László* ör 10 órában a bibliographiából és *Varjú Elemér* segédör 12 órában a könyvismeretnából. A tanfolyam, melyben 15-en vettek részt, a budapesti és esztergomi könyvtárak és egyéb gyűjtemények megtekintésével volt egybekötve.

A mi a Széchényi orsz. könyvtár hivatalos ügymenetét és összes osztályainak forgalmát illeti: a könyvtárhoz érkezett és elintézett hivatalos ügyiratok száma 955 (1901-ben 717) volt. Az olvasóterem látogatására egy év alatt 3261 igazoló jegy adatott ki (1901-ben 2775).

Az osztály növekedéséről és forgalmáról szóló, alább részletezett adatok végső eredménye az, hogy a Széchényi orsz. könyvtár négy osztályában az évi gyarapodás darabszáma 133.515 (1901-ben 126.979) és hogy ez osztályokban összesen 27.473 (1901-ben 23.214) olvasó és kutató fordult meg, kik a könyvtár állományából 96.698 (1901-ben 77.706) darabot használtak.

Tekintélyes volt a múzeumi jubiláris ünnep kapcsán (november 27-én) megnyílt történeti és irodalomtörténeti kiállítás látogatottsága. Mint érdekes adat kiemelendő, hogy a didaktikai czélokot is nagymértékben szolgáló kiállítást, a rendes látogatási időn kívül, a megnyitás napjától az év végéig 7 iskola és egyesület tekintette meg 7 tanár vezetése alatt, összesen 383 növendékkel, kiknek a könyvtári tisztviselők szolgáltak magyarázatokkal.

Az év folyamán a könyvtár helyiségeiben nevezetes átalakítások és bútorozási műveletek történtek. Öt nagy terem új padlóval láttatott el és ezzel a könyvtári összes helyiségek új padlózása befejezést nyert. A könyvtári u. n. nagy teremben karzat épült, mely körülbelül 250 folyóméternyi könyvanyag elhelyezésére nyújt módot. A hírlapkönyvtár részére egy megfelelő raktári helyiség rendeztetett be. Mindez átalakítások azonban csak ideig-óráig segítenek az egyre fenyegetőbb módon mutatkozó helyszűkén, melynek gyökeres megoldása hosszú időre el nem halasztható.

* * *

I. A *nyomtatványi osztály* gyarapodása: *köteles példányokban* 9206 (1901-ben 10.261), *áthelyezés* útján a Múzeum és a könyvtár egyéb osztályaiból 53 (1901-ben 1), *ajándék* útján 1292 (1901-ben 1027), *vétel* útján 577 (1901-ben 1506); összesen 11.128 drb (1901-ben 11.795).

E rendszeresen elkönyvelt évi gyarapodáshoz járul még 22.064 drb (1901-ben 26.759 drb.) apró nyomtatvány, melyeknek anyaga természetük szerint, a következő tíz csoportra osztva és érkezésük ideje szerint évnegyedes csomagokban megőrizve, ekkép oszlik meg:

Gyászjelentések	4853 drb.
Zárszámadások és üzleti jelentések ...	2259 »
Egyházi körlevelek	366 »
Periratok	72 »
Hivatalos iratok	632 »
Műsorok	1333 »
Alapszabályok	539 »
Szinlapok	6812 »
Falragaszok	3161 »
Vegyes apró nyomtatványok	2027 »

Összesen 22064 drb.

A nyomtatványi osztály összes gyarapodásának darabszáma tehát 33.192 (1901-ben 38.554).

Könyvek vásárlására 11.040-74 kor., 247-70 márka, 25 líra és 9 hollandi frt. fordított. (1901-ben ez az összeg a következő volt: 13.386-71 kor., 522-50 márka, 90 líra és 76 frank).

Ajándékokkal a következők gazdagították a könyvtár nyomtatványi osztályát:

Abafi Aigner Lajos, Ábrányiné Katona Klementin, Áldásy Antal, Állami számvevőszék, Apponyi Sándor gr., Aradi első takarékpénztár.

Balogh Loránd, Baranyai Béla, Bartha Miklós, Bécsi tud. Akadémia, Belügyminiszterium, Berendy Béla, Bigoni Guido (Genua), Bihari Jenő, Borsod-miskolci közművelődési egyesület, Budapest sz.-főv. statisztikai hivatala, Budapest sz.-főv. tanácsa, Budapest sz.-fővárosi közmunkák tanácsa, Budapesti m. kir. államrendőrség főkapitánysági hivatala, Budapesti növendék-papság magyar egyházirodalmi iskolája, Budapesti Szemle szerkesztősége, Budapesti tud.-egyetem tanácsa, Budapesti tud.-egyetem bölcsészeti karának dékánja, Budapesti tud.-egyetem jogi karának dékánja, Buday Sándorné.

Chicago John Crerar Library, Chicago Tred Columbian Museum, Chicago University of Chicago Press, Csatáry Lajos, Csics Ödön, Czóbel István.

Delhaes István bagyatéka, Délmagyarországi történelmi és Múzeum-egylet, Desseő Béla, Dobróczky Lajos, Dunamelléki ev. ref. egyház kerület, Dunamelléki ev. ref. püspök.

Egri érseki iroda, ifj. Entz Géza, Eperjesi Széchenyi-kör.

Fejér József, Fejérpataky László, Fehérvármegye alispáni hivatala, Földművelési Ministerium, Földtani intézet, Fraknói Vilmos, Francia közoktatásügyi Ministerium.

Garcia Gennaro (Mexico), Gebhardt O. L. (Leipzig), Glattfelder Gyula, Gohl Ödön, Gyalui Farkas.

Haller Gusztáv (Páris), Hennig Alajos, Hermann Ottó, Horváth Géza, Horváth Sándor.

Illéssy János, Inkey Imre br., Istvánffy Gyula, Izraelita m. irod. társaság.

Jorga N. (Bukarest).

Kalocsai érseki iroda, Képviselőházi iroda, Kereskedelmi Ministerium, Kereszty István, Kolosy István, Kolozsvári Ellenzék könyvnyomdája, Komárommegyei Múzeum-egyesület, Kovács Sándor, Köteles Mihályné, Központi statisztikai hivatal, Kutschera József.

La chronique de France (Páris), Láng Nándor, Leitgeb Imre.

Magyar aëro-club, Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság, Magyar iparművészeti társulat, Magyar Könyvszemle szerkesztősége, Magyar mérnök- és építészegylet, Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága, Magyar numizmatikai társaság, Magyar ornithologiai központ, Magyarországi Kárpát-egyesület, Magyar tudományos Akadémia, Mahler Ede, Márki Sándor, Matica Srpska (Ujvidék), Mährischer Landes-Ausschuss (Brünn), Merwart Karl (Wien), Meteorologiai és földmágnességi intézet, Molnár Eveline, Múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége, Múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsa, Münchener Hof- und Staatsbibliothek.

Nagy Ferencz, Nagyvárad Szigligeti társaság, Novák Lajos.

Olasz közoktatásügyi Ministerium, Orsz. állatvédő egyesület, Orsz. magyar gazdasági egyesület, Osztrák kereskedelmi Ministerium, Ödönffy László.

Pálffy Gyula, Pálfi Márton, Pannonhalmi főpát, Pénzügyi Hirlap szerkesztősége, Pettkó Béla, Pollák B., Pottornyay Jenő, Püspöky Grácián.

Raffay Ferencz, Rivista Dalmatica szerkesztősége (Zára), Rothschild'sche Bibliothek (Frankfurt).

Schmall Lajos, Schönherr Gyula, Schweng József, Shiratori K. (Japán), Smithsonian institution (Washington), Statistische Central-Commission (Wien), Szalay Imre, Szalay Károly, Székely Nemzeti Múzeum, Szemere Miklós, Szentimrey Kálmán, Szent-István társulat,

Szilágyvármegye alispáni hivatala, Szilassy Zoltán, id. Szinnyei József, ifj. Szinnyei József.

Téglás Gábor, Temesvár sz. kir. város polgármesteri hivatala, Thallóczy Lajos, Thirring Gusztáv, Török Mihály, Trebonei polgármesteri hivatal, Tribuna szerkesztősége, Trondhjeni tudományos társulat.

Upsalai egyetemi könyvtár.

Vallás- és közoktatásügyi Miniszterium, Venetianer Lajos, Verein für siebenbürgische Landeskunde, Vértesy Arnold, Vörös János.

Walter Gyula, Washingtoni Department of agriculture.

Az ajándékozók száma 147 (1901-ben 158).

Az évi gyarapodás sok nevezetes darabbal gazdagította a Széchényi orsz. könyvtár állagát. Így ez évben iktattatott véglegesen a könyvtár állományába *Dante Divina comediá*-jának rendkívül ritka, 1472. évi jesi-i kiadása, melyet a könyvtár a Nagymélt. Ministerium jóváhagyásával évekkal ezelőtt tervezett de létre nem jött csere czéljaira 9370 koronáért szerzett meg egy müncheni árverésen. Nagybecsű szerzemény *Turóczi Króniká*-jának 1488. évi augsburgi kiadásából egy kifestetlen, tiszta, háriyára nyomtatott példány, melynek vételára 4400 kor. volt. Bár e krónikának augsburgi kiadását ezzel együtt nem kevesebb, mint hat példányban bírja a Múzeum könyvtára, e példányok között nincs kettő, a mi egyező volna; a most szerzett tiszta hártypéldány pedig unikum.

Igen becses a *Delhaes-gyűjtemény*-nek a könyvtárba jutott része, mely ugyan csak 381 kötetből áll, de ezek közt igen értékesek találhatók. Így egy sorozata a XVI—XVIII. századi vívókönyveknek, Ovidius Metamorphosisainak mintegy 40 régi illusztrált kiadása, Terentius comoediáinak első képes kiadása 1493-ból, egy 1609. évi frankfurti Spitzenmusterbuch stb. Sajnos, hogy e gyűjteménynek legértékesebb darabja, egy remek Biblia pauperum, nem a Széchényi orsz. könyvtaré lett, a hova természeténél fogva tartoznék.

Nevezetesebb szerzemények még: Egy Augsburgban nyomtatott, 1486. évi képes *Herbarium* (20 kor.), *Károlyi Gáspár* Bibliájának 1751. bázeli kiadása igen szép debreczeni kötésben (180 kor.); sok nevezetes és igen ritka munka a Folliot-Crenneville gyűjtemény bécsi elárvereztetésekor szerevezve és a magyarországi vend nyelvű irodalom termékeinek ritka teljes sorozata.

A *Régi Magyar Könyvtár* hiányainak pótlása rendkívül

eredményes volt, a mennyiben nemcsak régi magyar könyvek hosszú sorát sikerült véletlen szerencsével megszerezni, de több eddigelé egyetlen példányban ismeretes ritkaságot is. Ime a sorozat:

1. Michael de Hungaria, Evagatorium, é. n. (5 kor.).
2. Eckius, De mundi contemptu. Cracoviae, 1528.
3. Sententiae ex libris pandectarum juris civilis decerptae. Coronae 1539.
4. Mimi Publani Enchiridion Xisti Pythagorici, (1539.).
5. Lucii A. Senecae, De quatuor virtutibus liber unus, 1539.
6. Catonis disticha moralia. 1539.
7. Divi Aurelii Augusti, Haereseon catalogus 1539.
8. Sententiae ex omnibus operibus divi Augustini decerptae 1539. (A Honter-féle brassói nyomda e hat rendkívül becses korai termékével, melyek egy kolligatumban 600 kor. vételáron jutottak a Múzeum tulajdonába, e ritkaságoknak oly gazdag sorozatát bírja a könyvtár, minővel más könyvtár nem dicsekedhetik.)
9. Heltai, Uj testamentum. Kolozsvár, 1562. (Rendkívül szép példány, 260 kor)
10. Rauscher Iliés, A keresztyéni tudománynac főágairól való könyvetske, 1585. (Egyetlen ismert példány, eddigelé ismeretlen mű, 50 kor.)
11. Exequiae principales. Fejérvár, 1624. (10 kor.)
12. Hutter, Az szentírásbeli hitünk ágainak rövid öszve szedése. Csepreg, 1635. (Kolosy István ajándéka.)
13. Comenius, Janua linguae latinae. Lőcse, 1643. (Egyetlen ismert példány, 30 kor.)
14. Kecskeméti János, Prédikációk. Debreczen, 1643. (5 kor.)
15. Czeglédi, Lelki harc. Kassa, 1659. (10 kor.)
16. Bayer, Filum labyrinthi. Kassa, 1663. (8 kor.)
17. Rituale Agriense. 1666.
18. Kräuter-Wein. Zsolna, 1670. (20 kor.)
19. Benyiczky, Magyar rithmusok. Kolozsvár, 1682.
20. Thököly Imre fejedelmi kiáltványa. 1684. (5 kor.)
21. Fasciculus piarum considerationum. Tyrnaviae, 1690.
22. Comenius, Janua linguae latinae. Lőcse, 1693.
23. Dévai, Quies hiberna. Lőcse, é. n.
24. Edmundi Campiani, Rationes decem. Tyrnaviae, 1700 (6 kor.)
25. Calendarium Tyrnaviense ad a. 1709. (21 kor.)

Rohamos emelkedést mutat a könyvtár olvasótermének látogatottsága és a használt könyveknek száma. Az olvasóteremben 21.732 egyén fordult meg (1901-ben 17.822, 1900-ban 15.301), kik kérélapok ellenében 50.865 kötetet használtak (1901-ben 45.274, 1900-ban 39.043 kötetet). E számba a könyv-

tár belső termeiben szakférfiak által használt munkák beletudva nincsenek. A könyvtár helyiségein kívül, kikölesönzés útján 2337 egyén 3683 kötetet használt. Itt is nagymérvű az emelkedés, mert 1901-ben 1969 egyén 2982, 1900-ban pedig 1242 egyén 2206 kötetet kölcsönzött ki.

Ily körülmények között nem csuda, hogy ugyanaz a személyzet, mely a látogató közönség kiszolgálására is hivatott s a mely tavaly óta számban nem növekedett, könyvtárilag nem dolgozhatott fel annyi munkát, mint az előző évben. Egy év alatt 3842 mű osztályoztatott, melyekről 5378 czédula készült. (Az 1901 évi eredmény 5604 mű 6977 czédulával.) Kötés alá 1121 mű adatott 1808 kötetben (1901-ben 869 mű 1129 kötetben).

A köteles nyomdatermékek kezelését végző iroda is elismerésre méltó munkásságot fejtett ki. Egy év alatt az irodába érkezett 2017 nyomtatvány-csomag (1901-ben 1997); az iroda pedig 2438 postai küldeményt (jobbára átvételi elismervényt) továbbított (1901-ben 2493-at); ezekből 709 be nem küldött sajtótermékek reklamálása volt. (1901-ben 941). E reklamálások igen sok esetben eredményre nem vezetvén, a könyvtár 267 esetben kérte fel a közalapítványi kir. ügyigazgatóságot, hogy az 1897. évi XLI. törvényczikk intézkedései ellen vétő nyomdák ellen a peres eljárást indítsa meg.

A kir. járásbíróóságok előtt lefolyt tárgyalások eredményéül a M. Nemz. Múzeum javára a lefolyt év alatt a következő nyomdák marasztaltattak el a törvény által megszabott pénzbüntetésben és megfelelő kártérítésben:

Áldory Manó zsolnai ny.	15.—	Kor.
Alkalay Adolf pozsonyi ny.	20.—	»
Aradi Lajos hódmezővásárhelyi ny. ...	17·69	»
Bagó Alajos budapesti ny.	10.—	»
5. Baksy Barna abaujszántói ny.	8.—	»
Balassagyarmati ny.	6.—	»
Barcianu Aurél aradi ny.	11·17	»
Blau Simon szikszói ny.	13.—	»
Brózsza Ottó budapesti ny.	52·20	»
10. Drotleff Péter nagyszebeni ny.	10·60	»
Fischel Fülöp nagykanizsai ny.	8.—	»
Fleissig Lipót karánsebesi ny.	5.—	»
Forster, Klein és Ludvig miskolci ny.	20·22	»

	Fortuna nyomda Budapestén	12'—	Kor.
15.	Fried S. budapesti ny.	13'—	»
	Fritz Ármin budapesti ny.	20'—	»
	Gombos Ferencz kolozsvári ny.	25'—	»
	Gross Jakab budapesti ny.	4'—	»
	Grún Hermann jászberényi ny.	10'36	»
20.	Grünfeld Vilmos brassói ny.	10'—	»
	Grünstein Mór munkácsi ny.	14'—	»
	Gyulai István aradi ny.	14'40	»
	Haftl Kálmán kishéri ny.	10'—	»
	Harangozó József siklói ny.	13'—	»
25.	Hertz és tsa brassói ny.	10'24	»
	Hoffmann M. L. lugosi ny.	30'—	»
	Horváth Gábor sümegi ny.	5'40	»
	Hönig Józsefné nagyváradi ny.	2'—	»
	Hungária perjámosi ny.	8'96	»
30.	Jóba Elek nyiregyházai ny.	5'20	»
	Jördens testv. segesvári ny.	20'—	»
	Kaczvinszky Zoltán jászberényi ny.	20'—	»
	Kalisch Ignác kiskőrösi ny.	5'36	»
	Kálmán M. és tsa budapesti ny.	10'90	»
35.	Kehrer L. oraviczei ny.	3'—	»
	Klein Ignác budapesti ny.	13'—	»
	Koszánics Miklós pancsovai ny.	3'—	»
	Krausz és Fischer szabadkai ny.	40'—	»
	Kristofek József németpalánkai ny.	6'50	»
40.	Króó Hugó munkácsi ny.	10'60	»
	Laiszky János esztergomi ny.	12'50	»
	Landesmann B. nagymihályi ny.	11'50	»
	Mayer Sándor váczai ny.	20'—	»
	Milencovits István nagyikikindai ny.	20'—	»
45.	Minerva szászvárosi ny.	11'—	»
	Mizsúr Ádám marczalii ny.	2'20	»
	Muskát Miksa aradi ny.	13'—	»
	Nagyszebeni g. k. egyházm. ny.	10'—	»
	Nánásy István nagybányai ny.	5'—	»
50.	Neumann József makói ny.	1'50	»
	Ottinger Kálmán nagykőrösi ny.	10'12	»
	Pannonia győri ny.	28'92	»
	Pannonia sátoraljaujhelyi ny.	6'30	»
	Plóu Gyula hajdúszoboszlói ny.	5'—	»
55.	Pollacsek Sándor salgótarjáni ny. ...	5'—	»
	Pozsonyi kath. irod. és ny. r. t.	13'—	»
	Reich Jakab nagyszalontai ny.	11'50	»
	Rosenbaum Miksa paksi ny.	21'50	»

	Rosenthal Márk mohácsi ny.	10.—	Kor.
60.	Rosner Adolf németbogsáni ny.	4'20	»
	Salgó Sándor ujbpesti ny.	2'40	»
	Sima Dávid gyöngyösi ny.	6'40	»
	Simonyi Iván pozsonyi ny.	45.—	»
	Schmidl H. budapesti ny.	4.—	»
65.	Spitzer Jakab sárbogárdi ny.	5.—	»
	Stegmann János szászsebesi ny.	14'50	»
	Steier Izidor lipótszentmiklósi ny. ...	11.—	»
	Straub Ödön zentai ny.	1'50	»
	Székely Simon szabadkai ny.	10.—	»
70.	Teszlik József szakolczai ny.	2'50	»
	Török és Kremszner soproni ny.	31'50	»
	Turócszentmártoni ny. r. t.	49.—	»
	Vágó Gyula csurgói ny.	25.—	»
	Vágó János zalaegerszegi ny.	5.—	»
75.	Vajda Bálintné szentesi ny.	10'20	»
	Vig Simon pancsovai ny.	2'50	»
	Wachs Pál szolnoki ny.	12'64	»
	Wajdits József nagykanizsai ny.	5'90	»
	Weisz és Sziklai lugosi ny.	25'42	»
80.	Wendt és fia budapesti ny.	4'70	»
	Weszely Antal pécsi ny.	5'40	»
	Wettel és Veronits verseczi ny.	11'50	»
	Wilheim Miksa bécstopolyai ny.	21.—	»
	Wunder Károly oraviczai ny.	5'50	»
85.	Wunder Rudolf zombolyai ny.	5'40	»

Összesen 1082'00 Kor.

II. A *kézirattár* gyarapodása nem öltött nagyobb mérvet. *Ajándék* útján 11 kézirat és 58 irodalmi levél, *vétel* útján 55 kézirat, 622 irodalmi levél, 7 fényképmásolat és *áthelyezés* útján 15 kézirat az évi szaporulat. Az összes növekedés tehát 768 darab (1901-ben 1183). E szaporulatba az 1901. év végén átvett Gyurikovits-gyűjtemény anyaga, melynek rendezése hosszabb időt igényel, még beletudva nincs.

Kéziratok vásárlására 1720 kor. és 80 márka fordított.
Kéziratokat ajándékoztak:

Farnady József, Dr. Heymann kairói orvos, Kereskedelmi Miniszterium, Leszik Károly, Névtelen és Petrovay György.

Az új szerzemények kiváló darabjai: Hat darab régi bőrre írott okmány, melyek az egyiptomi el-fajumi leletből valók. E régi

emlékek, melyeknek kora még megállapítva nincs, Dr. Heymann kairoi orvos ajándékából kerültek a Nemzeti Múzeumba, ki pár évvel ezelőtt két egyiptomi papyrus-töredéket is ajándékozott.

Középkori codexeink száma hárommal szaporodott. Az egyik, egy XV. századi breviárium, a kassai dominikánusok középkori könyvtárának anyagából való; a másik egy orvostudományi kézirat, Viaticus Constantini cum glossa Gerhardi, a XIV. századból, mely minden valószínűség szerint Felső-Magyarországon használatban volt; a harmadik egy XV. századi olasz kereskedőnek, Giacomo da Trentonak számadáskönyve.

Mint történelmi érdekű kézirat kiemelendő a »Discorsi della guerra d'Ungaria et rendita di Giavarino a. 1595« című olasz munka, és egy, az 1849—1867. évekre vonatkozó nyomtatványgyűjtemény, mely Perczel Mór felvilágosító és helyreigazító jegyzeteivel van ellátva.

Ujabb kori irodalmi kéziratok közt kiválóbbak: *Berzeviczy Gergely* »Über das ungarische Militär-System«, *Kovachich Márton* György »Scriptorum rerum Hung. anecdotorum inventarium«, a *Détsei* család albumai, melyekben a magyar ifjak külföldi iskoláztatására számos XVII—XVIII. századi adalék található, *Bolyay Gergelytől* »Bolya völgye és az avval összefüggő falvagnak és azon vidék ős törzsökös családjainak ismertetése«, *Jósika Miklós* »A hat Uderszky leány« című regényéből a III. kötet eredeti kézírata s a Szirmay-levéltárból átvett 15 kötet kézirat, melyekben gazdag művelődéstörténeti anyag található.

Az év folyamán történt legnagyobb gyarapodás a kéziratártat *Torma Károly* irodalmi hagyatékának és levelezésének megszerzése által érte. A gyűjtemény Torma Józseftől és fiától Károlytól eredő kisebb-nagyobb terjedelmű dolgozatokból, jegyzetekből és nagyérdékű levelezésből áll, mely utóbbi gazdag anyagával az utolsó félszázad történeti, irodalmi, régészeti s részben politikai mozgalmaira nézve nagybecsű forrás.

A levelestár ezenkívül Kazinczy Ferencz, Kölcsey Ferencz, Fáy András, Vörösmarty Mihály és Zichy Mihály leveleivel (az utóbbitól 41 darabbal) gazdagodott.

A kéziratártat a lefolyt évben 291 kutató kereste föl, kik 634 kéziratot használtak (1901-ben 245 kutató 1145 darabot használt.)

A végzett munka első sorban az újabb szerzemények rendbeszedését és feldolgozását czélozta. Nagyobb munkát adott a Gyurikovits-féle nagy gyűjtemény, az Egressy- és Torma-féle kiterjedt levelezés rendezése. Ezenkívül megkezdődött az »Irodalmi Levelestár« teljesen új átalakítása, és pedig szakítva a czélszerűtlennek bizonyult évrénddel, a levélírók betürendjét véve alapúl.

III. A *hírlapkönyvtár* gyarapodása: *köteles példányokban* (a törvényben megszabott módon csomagokban és szabálytalanúl egyes számokban küldve) 87901 hírlapszám (1901-ben 75.345 sz.), *ajándék* útján 6466 szám, *vétel* útján 730 szám. Az összes gyarapodás 95.097 hírlapszám (1901-ben 80.786 sz.).

Ajándékozó volt a Nemzeti és Országos Kaszinón kívül, melyek évek óta tizenkét külföldi hírlapot bocsájtanak a Nemz. Múzeum rendelkezésére, a kolozsvári tud. egyetem és Erdélyi Múzeum-egylet könyvtára, mely hírlapanyagának duplumait kiválasztásra felajánlotta. E szíves ajánlat a Nemz. Múzeum részéről hivatalos kiküldetést tett szükségessé, melynek eredményeként több ritka régi ujság került a Nemz. Múzeum gyűjteményébe. Ilyenek pl. Munkások Ujsága 1848. 1—33. sz., Kolozsvári Magyar Futár 1856, Kolozsvári Színházi Közlöny 1859—1860, több 1848/9-es hírlap hiányzó számai és nemzeti múzeumi duplumok kiegészítése.

Vétel útján szereztetett meg, összesen 61 koronáért az Oesterr. Merkur 1793, Népiskola 1872—1875, Egri Egyházmegyei Közlöny 1875, 1883, Jövönk 1878 stb.

A hírlapkönyvtár olvasótermét 2642 olvasó látogatta, kik 6035 hírlapkötetet használtak. Házi használatra pedig 69 egyének 204 hírlapkötet adatott ki. E szerint 2711 egyén 6239 kötetet használt (1901-ben 2967 egyén 6878 kötetet).

A hírlapok köteles példányait a nyomdák nagyrészt még mindig nem az 1897. évi XLI. tvezikkben előírt módon, t. i. havi vagy negyedévi csomagokban, kíséző kimutatásokkal, hanem egyes számonként küldik be, a mi a hírlapkönyvtár munkáját és ellenőrzését szerfölött megnehezíti. E téren minden felvilágosítások és utbaigazítások daczára sincs semmi javulás, mert a lefolyt évben is 19.751 hírlapszám érkezett ily módon (1900-ban 16.473).

A hírlapkönyvtár végzett munkája a következő: czédeláztatott 189 új hírlap 295 évfolyama (1901-ben 141 hírlap 994 évf.);

átnézetett 1331 hírlap 85.786 száma (1901-ben 476 hírlap 42.950 sz.). Kötés alá adatott 734 kötet hírlap; a kötetés költsége 2194.62 koronát vett igénybe (1901-ben 1258.88 kor.).

Az év folyamán az egész hírlapkönyvtár anyaga újra rendeztetett s a nyert területbővítésnek megfelelő új elhelyezést nyert. A külföldi, valamint a hazai oláh és szláv nyelvű, ritkábban használt hírlapok s a nagy napilapok duplumai a hírlapkönyvtár céljaira átengedett és célszerűen bebútorzott raktárszerű helyiségben állítottak föl.

IV. A *levéltár* gyarapodása *ajándék* útján 143 drb, *vétel* útján 219 drb, *letétemény* útján 1096 drb; együtt 1458 drb. Ezenkívül ideszámítandó még egy családi levéltárnak (Szerdahelyi cs.) háromezer darabnál többre menő anyaga, mely az év végén vétetvén át, állagáról pontos kimutatás nem adható. Ezt tekintetbe véve, a levéltár gyarapodása, ha nem is éri el az 1901. évi 6456 darabot, de nem sokkal marad e mögött.

Ajándékozók a következők:

Barabás Miklós örökösei, Berzsényi Gerő, Bulyovszky Gyula, Bulyovszky Sándor, Czapkay Imre, Delhaes István hagyatéka, Ismeretlen, Kolosy István, Limbeck Béla, Méhes Kálmán, Perlaky Kálmán hagyatéka, Petrovay György, Posta Béla, Püspöky Gráczsián, özv. Schönerer Aladárné, Setéth Endre, Szent-Ivány Gyula, Thurzó Ferencz, Vallás- és közoktatásügyi Miniszterium, Zólyombrézói m. kir. vasgyár.

A levéltár gyarapítására a könyvtár dotációjából 1133 kor. és 43 márka fordítottat.

Az évi szerzemények a Múzeum törzsanyagát a többi közt 50 drb eredeti középkori oklevéllel, 10 czimereslevéllel és nemesi irattal és 68 drb az 1848/9-iki szabadságharcra vonatkozó irattal és nyomtatvánnyal gazdagították.

A nemesi iratok közt nyolcz armális van: 1. II. Ulászlóé 1514-ből Keczer Ferencz részére, 1. Rudolfé 1598-ból Melczer Fülöp részére (XVII. századi másolat), 3. II. Mátyásé 1608-ból Thessényi György részére, 4. II. Mátyásé 1618-ból Kazay János részére, 5. III. Ferdinándé 1650-ből Nehéz másképp Posonyi András részére (Torna vármegye átiratában), 6. III. Ferdinándé 1655-ből Bogovich István részére, 7. III. Károlyé 1730-ból Kozma Lőrincz és Simon részére, 8. Mária Teréziáé 1756-ból Tamposch Ferencz részére.

Az 1848/9-es gyűjtemény darabjai közt kiemelendő a Czapkay József-re vonatkozó négy irat; ezek között van Kossuth Lajosnak Czapkay József részére 1852-ben kiállított bizonyítványa és Lincoln Ábrahámnak, az amerikai Egyesült-Államok elnökének 1865 jan. 20-án kelt eredeti levele. Ez emlékeket, azoknak kegyeletes őrzője, Czapkay Imre, az intézet jubiláris ünnepének hatása alatt adta át a Nemz. Múzeumnak.

A letéteményezett családi levéltárak száma kettővel növekedett. Az egyik a kvassói és brogyáni *Kvassay*-család levéltára, melyet Kvassay Jenő min. tanácsos adott át; a másik az ágcsernyői *Szerdahelyi*-családé, mely néhai Szerdahelyi István végrendekezése következtében jutott a Nemz. Múzeumba. E két levéltárral a családi letétemények száma 55-re emelkedett.

Korábban letéteményezett családi levéltárak anyagának bővítéséhez járultak: gr. Széchényi Béla és gr. Széchényi Aladár, kik a gr. Széchényi nemzetség levéltárát egészítették ki; utóbbi átadta néhai gróf Széchényi Pál földmivelésügyi miniszter 326 darabra menő iratait, melyek külön csoportként helyeztetek el a családi levéltárban. Thallóczy Lajos a gr. Blagaj, Tasner Géza a Koltai Vidos család levéltárát egészítették ki egyes darabokkal.

A levéltár a lefolyt évben 139 kutató kereste föl, kik 33.927 iratot, 32 fényképet és 1 pecsétmásolatot használtak; külső használatra pedig 48 térítvényen 875 irat, 7 fénykép és 24 pecsétmásolat adatott ki. Összesen tehát 187 egyén a levéltár állományából 34.866 darabot használt (1901-ben 201 egyén 21.427 darabot).

A levéltár belső munkásságát a következő adatok mutatják:

A czimeres nemesleveleknek *Áldásy Antal* múzeumi ör által készített leíró katalogusa az 1902. folyamán sajtó alá adatott. A középkori oklevelek czédulázása, a megindítandó regesztázás előmunkálatául az 1432 évig haladt; az 1848/9 évi kiáltványok lajstromozása 1849 július 31-ig kész.

Az új szerzemények feldolgozásán és részletes leltározásán kívül a régebben átvett családi levéltárak közül rendeztetek és felállítottak a következők: 1. A *Szirmay*-család levéltárának három különböző ízben átvett és azóta egyesített anyaga, mely 21.943 darabot (ezek között 127 eredeti középkori oklevelet) foglal magában. 2. A *Melczér* család levéltárának rendezése és lajs-

tromozása befejezést nyert; a 20.169 darabot magában foglaló levéltárról részletes jegyzék készült. 3. A *Szent-Ivány*-család levéltárának lajstromozása befejeztetett; a levéltár állományáról 4935 drb czédula készült. 4. A gr. *Bethlen*-család marosvásárhelyi levéltárának lajstromozatlan része rendeztetett. 5. Ugyszintén a *Kvassay*-család levéltára, mely összesen 750 drb iratot foglal magában. 6. A br. *Jeszenák*-család levéltára az átvételi jegyzék alapján revizio alá vétetett. Folyamatban van a br. *Balassa*- és *Bánffy*-családok levéltárának rendezése.

A levéltár földszinti helyiségében külön csoportként állítottak föl az 1848/9-iki szabadságharczra és az emigrációra vonatkozó iratok, a Vörös Antal féle gyűjtemény, az olaszországi magyar légió levéltára, Dunyov ezredesnek a légiót érdeklő levelezése, végül Kossuth Lajos hátrahagyott iratai és levelezése, és ide fognak kerülni lajstromozásuk befejezése után az 1848/9-es kiáltványok, szabadságharci hirdetmények és egyéb falragaszszerű apró nyomtatványok; mi által újabbkori nemzeti történetünk első rangú kútforrásai végtelen gazdag és becses sorozatban fognak a kutatók rendelkezésére állani.

* * *

A könyvtár tisztviselőinek 1902. évi irodalmi és tudományos munkásságát a következő összeállítás mutatja:

Dr. *Fejérpataky László*

osztályigazgató, egyetemi ny. r. tanár, múzeumi és könyvtári orsz. felügyelő, a M. Tud. Akadémia r. tagja.

1. Monumenta Hungariae Heraldica. Magyar czimeres emlékek. II. füzet, 25 színes melléklettel.

2. A Széchényi orsz. könyvtár multja és jelene. (A M. Nemz. Múzeum alapításának száz éves fordulójakor kiadott emlékkönyvben.)

3. Jelentés az Akadémiai nagyjutalom és a Marczibányi mellékjutalom felől. (Akadémiai Értesítő, 1902. jún.)

4. A német filologusok és tanférfiak strassburgi gyűlése. (A M. Nemz. Múzeum 1901. évi jelentésében.)

5. A Széchényi orsz. könyvtár az 1901. évben. (M. Könyvszemle 1902. I—II. füz.)

Id. *Szinnyei József*

kir. tanácsos, igazgató ór, a M. T. Akadémia levelező tagja.

1. »Magyar írók élete és munkái« 72—77. füzet. (VIII. kötet, 8., 9. IX. 1—4. füzete Mérey—Nagy összesen 1314 életrajz.)

2. A magyar hirlapirodalom 1901-ben. (A Magyar Könyvszemle 1902. 2. és 3. füzetének melléklete.)
3. A hirlap-könyvtár. (A Magyar Nemzeti Múzeum multja és jelene. Bpest, 1902. 49—53. l.)
4. A Magyar Nemzeti Múzeum hirlap-könyvtára. (Ujabb dolgozat. Magyar Könyvszemle, 1902. 347—351. l.)
5. Úr napja Komáromban 1843. jún. 4. Naplójegyzetek. (Komáromi Lapok, 1902. 20. szám.)

Kollányi Ferencz

jaáki apát, múzeumi igazgató-őr, a M. Tud. Akadémia levelező tagja.

1. A nyomtatványok osztálya. (A Magyar Nemzeti Múzeum multja és jelene című emlékkönyvben, 15—22. lap.)
3. A Széchényi-országos-könyvtár megalapítása. (Magyar Könyvszemle, 1902. évf. 209—284.)
2. Regesták az olasz levéltárakból. (Kéziratban.)
4. Könyvismertetések, bírálatok különféle folyóiratokban.
5. Szerkesztette a Magyar Könyvszemlét.

Dr. Schönherr Gyula

múzeumi igazgató-őr, egyetemi magántanár, a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének előadó titkára, a M. Tud. Akadémia levelező tagja.

1. A Magyar Nemzeti Múzeum levéltára. (A Magyar Nemzeti Múzeum alapításának száz éves fordulójakor kiadott emlékkönyvben és külön kiadásban.)
2. Magyarország 1301-ben. (Budapesti Szemle, 1902. és külön kiadásban.)
3. Jelentés a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének 1901. évi működéséről. (Budapest, 1902.)
4. A bécsi udvari könyvtár miniatűr-kiállítása. (Magyar Könyvszemle, 1902.)
5. A vidéki könyvtárak 1901-ben. (Magyar Könyvszemle, 1902.)
6. Magyar Minerva. A magyarországi múzeumok és könyvtárak czimkönyve. II. évf. 1901—1902. (Szerkesztés dr. Grün Albert társaságában.)
7. Jankó János. Nekrolog. (Nagybánya és Vidéke, 1902. évf.)
8. Tinódi Sebestyén czimeres nemeslevele. (Turul, 1902.)
9. Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1902. évi működéséről. (Turul, 1902.)
10. Anjoukori emlékek a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában. (Kéziratban.)
11. Szerkesztette a Turult és a Magyar Történelmi Életrajzokat.

Horváth Ignác

múzeumi őr.

1. Schriftsteller-Lexikon der Siebenbürger Deutschen. Von Friedrich Schuller. IV. Bd. (Ergänzungsband zu J. Trausch Schriftsteller-Lexikon oder biographisch-litterarische Denkblätter der Siebenbürger Deutschen.) Nagyszeben, 1902. című munka ismertetése a »Századok« 1902. decemberi füzetében 947—948. l.

2. Folyóiratok jegyzéke 1901. évről. (Melléklet a »Magyar Könyvszemle« 1902. évfolyamához.)

3. Történeti repertorium. (Századok 1902. évfolyamában.)

Kereszty István

múzeumi őr.

1. Könyvtárunk zenei gyűjteménye. (Magyar Könyvszemle, 3—4. füzet.)

2. A magyar jogi szaklapok és folyóiratok bibliographiája. (A Magyar Jogi Lexikonban.)

3. A magyar színházi és zenei lapok és folyóiratok bibliographiája. (A Színészeti Almanach 1902. és a Magyar Művészeti Almanach 1903. évi folyamában.)

4. A magyar kath. hirlapirodalom bibliographiája. (Kézirat.)

5. Prozódiai vitánkhoz.

6. Musiker, Nachwelt, Kränze.

7. A budapesti filharmoniai társulat története 1853—1891. *Német!*

8. Zenei bibliografiánkról. (A Zenevilág 1901—2. II. évf. 7. és 30., III. évf. 6—8. és 10. számaiban.)

9. Bayreuth. (A Zenelap 20. sz.)

10. Ezenkívül fejtegetések, életrajzok, recenziók a Vasárnapi Ujság 4., 18., 22., 42., 44., 51.; a Zenevilág II. évf. 9., 11., 18., 33., 45. és III. évf. 11. számában (u. i. számos francia és német cikk fordítása, az egész operai és külföldi rovat vezetése, nekrológok és apróságok); valamint a Zenelap 1., 2., 4., 9., 16.; a Magyar Zeneszék Lapja 2. sz. és Budapesti Zenei Szemle a Magyar Lant legtöbb számában.

Dr. Sebestyén Gyula

múzeumi őr, a M. Néprajzi Társaság főtíkára.

1. Regös-énekek. (Magyar népköltészeti gyűjtemény. Új folyam. IV. kötet kiadta a Kisfaludy-Társaság.)

2. A regösök. (U. o. V. kötet.)

3. Főtíkári jelentés a M. Néprajzi Társaság 1902. évi közgyűlésén. (Ethnographia, 1902. IV. füz.)

4. Középkori kéziratok. (A M. Nemzeti Múzeum multja és jelene című emlékkönyvben.)

5. Több czikk és apróbb közlemény az Ethnographia 1902. évi folyamában.
6. Munkácsi Bernáttal szerkesztette az Ethnographiát.
7. Rovás és rovásírás. (Előadás a M. Nemzeti Múzeum dísztermében 1902. decz. 13-án.)
8. A M. Nemzeti Múzeum megbízásából gyűjtötte a rovás népi emlékeit.

Dr. Áldásy Antal

múzeumi őr, egyetemi magántanár.

2. A pecsétéről. (A Ráth György által szerkesztett Iparművészet könyve cz. munka I. kötetében. Budapest, 1902.)
2. Az Érky-család czímereslevele 1514-ből. (Turul 1902. évf.)
3. A gróf Széchényi-család levéltára. (Magyar Könyvszemle 1902. évf.)
4. Ismertetések és bírálatok a Turul, Századok, Magyar Sion és a Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschungban.
5. Czímeres nemeslevelek. (A Magyar Nemzeti Múzeum multja és jelene cz. munkában.)

Sajtó alatt: A Magyar Nemzeti Múzeum czímeres nemesleveleinek leíró katalógusa. — A gróf Zichy okmánytár név- és tárgymutatója. — Alsáni Bálint életrajza.

Dr. Esztegár László

múzeumi őr.

1. Ujkori kéziratok. (A M. Nemz. Múzeum multja és jelene czímű emlékműben.)
2. Lukácsi Kristóf levelei Torma Károlyhoz. (Arménia 1902. évf. IV.)
3. Kisebb ismertetések és egyéb közlemények a Magyar Könyvszemlében és az Egyet. Phil. Közlönyben.
4. Irodalomtörténeti emlékek a M. Nemz. Múzeum kéziratárában. (Felolvasás a M. N. Múzeum dísztermében 1902 november 22-ikén.)

Dr. Melich János

I. oszt. segédőr, egyet. magántanár, a M. T. Akadémia lev. tagja.

1. Magyar Nyelvőr 1902. évi folyamában a) Perelni ige eredete; b) Budenz József emléke; c) Szég, szög szavak eredete; d) Szűszék és hombár.
2. Nyelvtudományi Közlemények 1902. évi folyamából külön kötetként megjelent: Szláv jövevényszavaink. I. köt.: Az ó-bolgár

nyelvemlékek szókincese és a magyar nyelv régi szláv jövevényszavai közti viszony.

3. A Magy. Könyvszemle 1902-diki évfolyamából külön lenyomat: A magyarországi vend (szlovén) nyelvű irodalom bibliográfiája.

4. *Jagić V.* Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache cz. művének ismertetése a »Századok«-ban.

Havran Dániel

I. oszt. segédőr.

Ribay könyvtára. (Magyar Könyvszemle. 1902-ki évfolyam.)

Kováts László

I. oszt. segédőr.

1. Történelmi előadások 17 alkalommal a munkások képzésére alakított orsz. bizottság megbízásából.

2. Kisebb közlemények a Magyar Könyvszemlében, Nemzeti Szövetségben, Századokban és Irodalomtörténeti Közleményekben.

3. Jelentés dunántúli könyv- és levéltári tanulmányutamról. (A Magyar Nemzeti Múzeum évi jelentésében.)

Varjú Elemér

II. oszt. segédőr.

1. A Szalók nemzetség. Budapest, 1902. Franklin-Társulat nyomdája. (Új lenyomat a Turul 1901. évfolyamából.)

2. Régi Magyar Könyvtár. (A Magyar Nemzeti Múzeum multja és jelene cz. műben.)

3. Irodalmi emlékek az Árpádok kihaltától a mohácsi vészig. (Történelmi emlékek az ezredéves országos kiállításon. II. kötet.)

4. Adatok az egri érsekmegyei könyvtár ismertetéséhez. (Magyar Könyvszemle, 1902.)

5. Bernát spalatói érsek kódexe az esztergomi főegyházmegyei könyvtárban. (U. ott.)

6. Hamis Corvin-ösnyomtatvány a székesfehérvári püspöki könyvtárban. (U. ott.)

7. A Turóczy krónika kiadásai és a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött példányai. (U. ott.)

8. Gróf Széchényi Ferencz könyvjelzői. (U. ott.)

9. Egy díszes armális. (Magyar Iparművészet, 1902.)

10. Czímerkönyvek a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. (Turul. 1902. Három közlemény.)

11. Buda-Felhévíz mezőváros czímerlevele. (U. ott.)

12. Arczképes armális 1619-ből. (U. ott.)
13. Hajnik Imre. Nekrolog. (U. ott.)
14. Könyvismertetések a Magyar Könyvszemlében és a Turulban.
15. Jelentés könyvtártani tanulmányútjáról. (A Magyar Nemzeti Múzeum évi jelentésében.)
16. Szerkesztette a Turul 1902-iki évfolyamát dr. Schönherr Gyulával.
17. Tizenkét előadást tartott az 1902-ik évi könyvtártudományi tanfolyamon.

Dr. *Vértesy Jenő*

II. oszt. segédőr.

1. Adatok Amade László életéhez. (»Irodalomtörténeti Közlemények« 1—4. füzet.)
2. Amade László levelei a Magyar Nemzeti Múzeumban. (»Magyar Könyvszemle« 3—4. füzet.)
3. Heraldikai nyomok az Iliasban. (»Turul« 3. füzet.)
4. »Báthory Zsigmond.« (Költői elbeszélés.) »Magyar Szalon« 5. füzet.)
5. Költemények a »Vasárnapi Ujságban«, a »Magyar Szemlében«, a »Magyarországban« és a »Hazánkban.«

Dr. *Grünn Albert*

múzeumi gyakornok.

1. Magyar Minerva II. évf. (Szerkeszti Schönherr Gyula társaságában.)
2. I. Károly király gyűrűpecsétje. (Turul XX. kötet 2., 3. és 4. füzetében.)
3. Könyvismertetések a Turul XX. kötetében: Pálmay J., Háromszék vármegye nemes családai; Illésy J., A mikófalvi Bekény-család; Irinyi J., Az Irinyi-család levéltára; Numismatikai Közlöny I. évf.; Petri M., Szilágy vármegye monographiája; Horváth S., A lipthói és turóci registrum; Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen III. Bd. U. ott Berzeviczy Edmund nekrológja
4. Gróf Széchényi Ferencz és Kónyi János. (Magyar Könyvszemle X. kötet 3—4. füzetében.)
5. Gróf Széchényi Ferencz és az ujságcezenzura. (U. ott.)
6. Kisebb közlemények az Ethnographia XIII. évfolyamában: Adalék az énekmondók történetéhez, Adalék az áldomásívás történetéhez és Ujabb adat az énekmondók történetéhez.

Dr. Gulyás Pál

múzeumi gyakornok.

1. Id. Péczeli József élete és jellemzése. A budapesti kir. magy. tud. egyetemen pályadíjat nyert mű. Budapest, 1902. Sz. László kny. 8-r. 66 l.
  2. Francia igenevek fordítása. (Magyar Nyelvőr, 1902. 3. sz. 140—143. l.)
  3. Chateaubriand. (Alkotmány. 1902.)
  4. A magyar bibliografiai irodalom repertoriuma. 1901 október — 1902 szeptember. (Magyar Könyvszemle X. köt. 194—197., 524—526. l.)
  5. Könyvismertetések a Magyar Könyvszemlében: *a)* A miskolci ág. ev. egyházközség nyilvános könyvtárának teljes jegyzéke. *b)* Szabó Ervin: A budapesti kereskedelmi és iparkamara könyvtárának katalogusa.
-

A SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁR AZ EGYKORI PÁLOS KOLOSTORBAN.

KOLLÁNYI FERENCZTŐL.

(Négy hasonmással a szövegben.)

Ugyanezen nyáron a könyvtár személyzetében is változás történt.

Petravich még május havában kinyilatkoztatta Széchényi előtt, hogy le fog mondani hivataláról és atyjánál, vagy testvérénél vonja meg magát. A lemondás közvetlen okairól nem tudunk közelebbit. Tény az, hogy kedvezőtlen egészségi állapota kényszerítette őt e lépésre.¹ Azonban némely jelek arra látszanak mutatni, hogy emellett Millerrel való viszonya sem volt teljesen kielégítő.

Széchényi Miller által adatta tudtára Petravichnak, hogy a lemondást elfogadja, és 2000 frt. végkielégítést is ad neki; megkívánja azonban, hogy egy megfelelő lemondási iratot állítson ki és hogy az általa kezelt könyveket jegyzék mellett adja át hivatali utódjának. Ha ez ekként, az ő kívánságának megfelelően már végbe ment, úgy nemcsak a 2000 forintot fogja neki kifizettetni, hanem az átadással járó munka fejében, külön jutalom czímén, még bizonyos szerényebb összeget is juttat neki.²

Miller június 3-án levélben értesíti Petravichot a gróf elhatározásáról, felszólítván őt, hogy míg hivatalát utódjának át nem adta, ne távozzék el Pestről. Együttal megjegyzi, hogy bár őneki méltó oka lenne a panaszra, mégis, hogy kimutassa iránta való jóakarátát, az átadás körül teljesítendő munka fejében még bizonyos jutalmat is fog számára a grófnál kieszközölni.³

¹ Mátray: A Magyar Nemzeti Múzeum korszakai című munkájában Pest, 1868.), azt olvassuk, hogy elmebeteg volt.

² Miller levelezése IV. 107.

³ Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám. II. csomag, 47. szám.

Kiállítván Petravich a nyilatkozatot, a melyben megrendült egészségi állapotára való hivatkozással lemond a Széchényi-országos-könyvtárnál viselt állásáról, Széchényi ezt haladéktalanul bejelentette a helytartótanácsnak és egyidejűleg, június 4-én, kinevezte helyére a szegedi származású Gruber Károly Antalt, Battyáni József nógrádi főispán titkárát, s a kinevezést megerősítés céljából a helytartótanács elé terjesztette. Mire a helytartótanács június 4-iki ülésében a kinevezést tudomásul vette, Grubert megerősítette és fizetését június 5-étől számítva folyósította.¹

Gruber, a ki főleg szépirodalmi munkáival tette ismertté a német olvasó-közönség előtt nevét, már az 1802. év őszén kérte Széchényit, alkalmazza őt az újonnan létesített országos könyvtárnál. Ekkor azonban a gróf kénytelen volt neki azt válaszolni, hogy sajnálatára, korábbi és igen előkelő helyről jövő ajánlatok már megkötötték kezét. De biztosította, hogy ha alkalma nyílik reá, meg fogja mutatni iránta való jóindulatát.² Így történt, hogy a gróf, Petravich távoztával minden fontolgatás nélkül kinevezte helyére Grubert, a ki különben már 1803 október havában a katalogus újonnan megjelent pótköteteinek szétküldésében is segédkezett neki.

Millernek azonban nem volt inyére a kinevezés. Annyira nem, hogy Széchényinek mindenféle kellemetlen következményeket helyezett, a kinevezésből kifolyólag, kilátásba. Ha jól sejtjük, erre semmi egyéb oka nem volt, mint hogy a gróf az ő tudta, megkérdezése nélkül hozta be Grubert a könyvtárba.

Széchényi meglehetősen éles hangon válaszol június 26-án Millernek, sajnós, előttünk ismeretlen levelére. Petravichot — írja — szívből sajnálom, bár önhibájából jutott ily szánandó helyzetbe, és tehetségem szerint igyekeztem rajta részint rokonaim, részint mások útján segíteni. Erre bizonyára nem voltam kötelezve. Minderről uraságod is tudomással bír s így módjában állott volna azokat a titkárokat és tanácsosokat felvilágosítani, a kik báró Podmaniczky ebédjén úgy nyilatkoztak, hogy az intézet érdekében szelidebb eszközökkel kellett volna az ügyet elintézni. Engem különben legkevésbé sem zavar az, hogy ők mily balul ítélnék

¹ Országos levéltár. Litt. Polit. A. 1805. Nr. 14083. Széchényi levéltár I. kötet, 13. szám, II. csomag, 49. szám.

² Gruber levelezése. Múzeumi kéziratár Quart. Lat. 771.

meg, s hogy így gondolkoznak és ítélnek felőlem. Ezek a jó urak ugyanis csak jámbor kívánságokkal — a mi végre is könnyű dolog — én ellenben tényleg, a mi nehezebb, rajta voltam, hogy a szerencsétlenül segítsek. Hogy ezt tartozó kötelességből, avagy tisztán könyörületből tettem-e, döntsek el a fensőbb hatalmak.

Hogy javaslatomat, Gruber kinevezését illetőleg, a helytartótanács hidegen fogadta (Isten tudja kinek a sugalmazása alapján) fájdalom ugyan, de azért nem hagyom magam többé rábeszélni, hogy lemondjak a nekem kegyesen engedélyezett kinevezési jogról.

Kevésbé bánt a tudósok véleménye ebben a dologban, bár egyébként súlyt helyezek nyilatkozataikra; mert ha oly nevezetes embereknek, mint Schedius, Schwartner, Révay stb. meg vannak nem csak a tudományos téren, hanem egyébként is a maguk személyes ellenségei, és ha meg voltak elég szép számmal uraságnak is, a mikor sokak ellenére kineveztem mostani állására, ki fogja megakadályozhatni, hogy Grubernek is meg legyenek a maga ellenfelei? Elég nem szép dolog azonban, hogy még jellemét is leszólják. Ez már nem méltó a tudósokhoz. Éppen azért, ismervén uraságnod méltányos és igazságos lelkületét, nem hiszem, hogy ezen hírlélek által megtévesztve, mielőtt ismerné ezen »alkalmatlan egyént« az ő kineveztetése által »büntetve érezné magát« és tőlem még tovább is tudakolni kívánná, hogy »micsoda czélból is« neveztem ki őt. Némely, — bizonyos reájuk nem tartozó dolgokra kíváncsiaknak azonban megmondhatom, hogy ezen »állhatatlan« Gruber magyar nemes ember, a ki már 7 éven át teljesíti Batthyáni József ő exja mellett kifogástalanul a titkári teendőket, csekélyke fizetésért, a miből szegény elaggott édes anyját is segélyezi és hogy őt több előkelő úri ember melegen ajánlotta nekem. A mi pedig irodalmi jártasságát illeti, azon felül, hogy a legtöbb európai nyelvet bírja, azt hiszem tökéletesen meg fog felelni annak az állásnak, melyre őt szántam, a kancellistaságnak, még ha kritikusai nem magasztalják is őt.

Hogy mikor lehet Pesten, még magam sem tudom. Hivatalos elfoglaltsága és édes anyja ügyei tartják őt vissza. Ez mindenestre olyannyira menthető okul szolgál elmaradásának, hogy hiszem, miszerint uraságnod is készségesen fogja távollétének rövid ideje alatt egyedül vinni a könyvtár ügyeit. Ennek nem kellett volna történnie, ha uraságnod, miként kértem is erre, nem küld

el Petravichot utódjának megérkezte előtt. Annál kevésbé kellett volna őt az én utalványozásom nélkül kifizetni, a mi megvalloim rosszul esett és nem szeretném ha a jövőben ismétlődne. De ha már rendelkeztek is erszényem felett, legalább ne terheltecsék Petravichtól oly nyugtát kérni, a melyben elismeri, hogy végleg ki van elégítve, s a mi nekem a jövőben biztosítékul szolgáljon.

Én is tudom, hogy nincs szokásban miszerint az előd darabonkint adjon át mindent utódjának. De kénytelen voltam ezt sürgetni a Czenken eszközölt átadás után, a mikor újból kellett megvásárolnom oly könyveket, a melyek már egyszer meg voltak. Egyébiránt, ha uraságod rövidebb uton akarja azt elvégezni, a mit én pontosabban szerettem volna végrehajtani, semmi kifogásom ellene.

Azokra vonatkozólag, a kik úgy nyilatkoztak, hogy ha Gruber kanczellistává kineveztetik, soha sem fogják többé átlépni a könyvtár küszöbét, csak annyit mondhatok, hogy sajnálom kellene őket ha képesek lennének távol maradni Gruber jelenléte miatt, daczára a sok kiváló író munkájában rejlő vonzerőnek.¹

Nem is lett semmi a kilátásba helyezett összeesküvésből. Ellenkezőleg, nem egy íróember örömeinek adott kifejezést Gruber kineveztetése felett. Pl. Engel is azt írja éppen Millernek szeptember 7-én, hogy örvend miszerint az országos könyvtárnál csupa ember-séges és szolgálatkész író nyer alkalmazást.² Sőt maga Miller is jónak látta Grubert barátságos előzékenységgel fogadni. Legalább Gruber, midőn 1805 november 3-án újból köszönetet mond Széchényinek a kinevezésért, áradozó szavakkal magasztalja Millert, a ki szeretetreméltó, jóindulatú bánásmódjával valósággal élvezette teszi számára a hivataloskodást.

Míg a személyi változás a könyvtár benső életében ekként némi mozgalmat idézett elő, az alatt két főrangú irodalombarát jóindulatú érdeklődése egy nagyobb gyűjteménynek megszerzését és a Széchényi-országos-könyvtárral való egyesítését igyekezett lehetővé tenni.

Az illetők törekvése annál jobban megérdemli méltánylásunkat, mert kezdeményezésük lökést adott a Magyar Nemzeti Múzeum megalkotásának is.

¹ Miller levelezése IV. 108.

² U. ott.

Talán nem kerülte ki figyelmünket, hogy Széchényi abban a fölterjesztésében, a melyet 1802 márczius havában a felséghez intézett, s a melyben gyűjteményét a nemzetnek adományozta, majd »hazai múzeumnak«, majd pedig »országos múzeumnak« is nevezte az általa létesítendő intézetet. Ebből nemcsak arra következtethetünk, hogy ő a könyvekből, régi pénzekből, czimerekből és képekből álló gyűjteményt nem tartotta a szorosán vett könyvtár elnevezése alá foglalhatónak, hanem arra is, hogy ha nem gondolt is a Magyar Nemzeti Múzeum mai sokféle osztályára, mégis már eleve úgy tekintette az általa alapított intézetet, mint a hazai irodalomnak, régiségeknek, képeknek fejlődésre hivatott múzeumát.

Erre látszik mutatni azon körülmény is, hogy neje, a ki érzékeny lelkének minden fogékonyságával támogatta őt a nemzeti kultúra érdekében kifejtett tevékenységében, s a ki előtt bizonyára nem voltak elrejtve tervei, 1803-ban a könyvtárnak és az idővel ezzel egyesítendő Múzeumnak ajánlja fel gazdag ásványgyűjteményét.

A múzeum eszméjének valóságos atyja, leggondosabb, leg-hatalmasabb ápolója azonban maga József főherczeg nádor volt, a ki attól az időtől kezdve, hogy a Széchényi alapította intézetnek védnökévé lett, folyton fokozódó buzgósággal törekedett a Széchényi-országos-könyvtárt oly hatalmas nemzeti intézménynyé fejleszteni, a mely arányaiban és gazdagságában a nemzethez méltóan, a magyar kulturát minden irányban felölelve, az irodalom és tudomány, a szépművészet és természet hazai termékeinek összegyűjtését tűzze ki maga elé feladatul.

A nádornak évről-évre jobban növekvő eme érdeklődése, minden kigondolható alkalommal jelentkező buzgalma és nagyerejű támogatása terelte az 1805. év tavaszán Brunszwik József és Eszterházy József grófoknak figyelmét is az új intézetre és keltette bennük azt a gondolatot, hogy Giovane herczegné gyűjteménye az intézet részére megszereztessek.

Giovane Julia herczegné, Mária Lujza egykori főudvarmesternője, a ki nemcsak szellemes, bájos egyéniségével szerzett magának sok jóakarót, hanem irodalmi munkásságával a tudós világ figyelmét is magára vonta, már hosszabb időn át élt férjétől elváltan Bécsben és legutóbb oly nyomasztó körülmények

közt, hogy hitelezői végre csődöt kértek ellene. Ekkor valamely ismeretlen jóakarója emlékiratot nyújtott be a legfelsőbb helyen, a melyben azt ajánlotta, hogy a hercegné tulajdonát képező igen becses gyűjtemény szereztessék meg valamely országos intézet részére. Miután Brunszwik és Eszterházy grófok szintén azon voltak, hogy a hercegné a gyűjtemény értékesítése által megszabadíttassék hitelezőinek zaklatásától, az udvarnál arra gondoltak, hogy ők nyújtották be az emlékiratot. Midőn azonban a helytartótanács erre vonatkozólag felvilágosítást kért tőlük, kijelentették, hogy az emlékiratról mindezeideig tudomásuk nem volt, mindazonáltal ők is abban a véleményben vannak, hogy a gyűjteményt meg kellene venni annak az intézetnek a részére, a melynek alapját gróf Széchényi nagylelkű ajándéka már megvetette. Hogy ez megtörténhessék, főleg két dolgot tartanak szükségesnek; először, hogy megállapíttassék a gyűjtemény értéke, másodsor, hogy ez a hitelezők követeléseitől felszabadíttassék.

Miután a terv a nádornak is tetszett, a helytartótanács felkérte Teleki Sámuel grófot, hogy mint szakértő, és mint a ki pár évvel előbb szintén megakarta vásárolni a szóban forgó gyűjteményt, adjon véleményt ennek értéke felől. Teleki úgy nyilatkozott, hogy a gyűjtemény minden körülmények közt megér 30.000 forintot és méltó arra, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum számára megszereztessek. Mire a helytartótanács azt a javaslatot tette, hogy a gyűjtemény megszerzésére s általában a Múzeum céljaira gyűjtessek össze közadakozás útján 80—100.000 frt, egyben pedig kéressék fel a felség is, hogy az aláíráshoz kegyesen hozzájárulni méltóztassék.¹

Egy körirat fogalmazványában, a mely az egyes törvényhatóságokhoz lett volna intézendő, Miller a pénz összeszedésére a következő módozatot ajánlotta.

Arra való hivatkozással, hogy mennyire szükségesek az ily közintézetek és hogy Széchényi hazafias áldozatkészsége már meg is vetette alapját a létesítendő magyar Múzeumnak, ki kellene fejteni, hogy most már nincs egyéb hátra, mint hogy mindenki, a ki hazájának üdvét lelkén viseli, tehetsége szerint hozzájáruljon ennek biztosításához, fejlesztéséhez. Ez indította a

¹ Országos levéltár. Litter. Polit. Fons. II. Posit. 79.

közelmultban Brunswik József és Eszterházy József grófokat is arra, hogy lehetővé tegyék ily nemzeti intézet létesítését, midőn váratlanul alkalom nyílt a Múzeum nagyobb mérvű gyarapítására az által, hogy Bécsben árverés alá került Giovane hercegné gazdag gyűjteménye. Sőt a két főúr, nehogy a becses gyűjtemény esetleg külföldre vándoroljon ki, már meg is vette ezt az ország számára, abban a reményben, hogy az ország később magához fogja váltani. Miután pedig a kincstártól nem lehet várni ezen összegnek folyósítását, nem marad egyéb hátra, mint közadakozás útján összegyűjteni a szükséges pénzt. 60—70.000 frt nem csak a két főúr költségeinek megtérítésére lenne elegendő, hanem a Múzeum fentartási költségeinek fedezésére szolgáló alap előteremtésére is.

A pénzt 100 forintos részvények alapján lehetne összehozni, úgy, hogy egy ily részvényt többen is jegyezhetnének közösen. Minden megyében egy gyűjtő lenne megbízandó, az aláírások, valamint a történt adományok jegyzékbe vételére. Mindaz, a mi az alispánok, hatóságok és gyűjtők buzdítása folytán összegyűlt, a megyegyűléseken nyilvánosan felolvasatnék, majd a megye útján a nádor kezeihez jutna, az országos pénztárba való utalás céljából. A begyűlt pénzből egyedül a nádor, vagy a nádori szék üresedése idején a főkormány-szék utalványozhatna, a tisztviselői kar tehát minden egyes alkalommal a nádor elé terjesztené a szükségesnek vélt kiadásokat. Legcélszerűbb lenne a legközelebbi országgyűlésen, a mikor a Széchényi-országos-könyvtár becikkelyeztetik, a Múzeum alapját és ennek kezelését is törvénybe iktatni. A kik adományaikkal hazaszeretetüknek tanujelét adták, azoknak neveit az országos könyvtár vezetője pontosan feljegyezné, és e jegyzék nemcsak az országgyűlésen olvastatnék fel, hanem ki is nyomattatnék.¹

Miller köriratára azonban nem került a sor, mert a helytartótanács javaslatáról a magyar kir. udvari kancellária 1805. július 12-én úgy nyilatkozott, hogy nem ajánlhatja a felségnek a helytartótanács előterjesztésének elfogadását, miután abból nem tűnik ki világosan, mit akar a helytartótanács tulajdonképpen; azt-e, hogy a felség csak jóváhagyja az egészet, avagy hogy maga is bizonyos összeggel járuljon hozzá a gyűjtemény megszerzéséhez.

¹ Miller kézirategyűjteménye XV. p. 282.

I. Ferencz király erre mindenek előtt a megvásárlandó könyvek jegyzékét kívánta maga elé. A helytartótanács Brunswick grófot szólította fel, hogy a lajstromot mutassa be. A gróf azonban kijelentette, hogy a gyűjtemény nemcsak könyvekből áll, hanem igen jelentékeny részét teszi a gazdag ásványgyűjtemény, 480 drágakő, mindenféle vulkanikus képződmények és kagylók; a könyvek, eltekintve a szép térképgyűjteménytől, nagyobb részt latin, francia, olasz, német nyelven írt politikai, ásványtani és vegyészeti munkák. Véleménye szerint a gyűjteményt nem is a Széchényi-országos-könyvtár részére kellene megvenni, mint inkább a Magyar Nemzeti Múzeum részére, melynek alapját Széchényi adományaival már megvetette. Mindazonáltal küldött egy jegyzékét a könyvekről, a melyről azonban megjegyezte, hogy pontosságáért nem szavatolhat, mert a könyvek ládába vannak elrakva.

Végre a felség 1808-ban megengedte, hogy a gyűjtemény megszerzésére nyilvános aláírások útján pénzadományok gyűjtsenek. Csakhogy akkor már későn volt. Időközben ugyanis Brunswick gróf, hogy legalább a könyveket megmentse a hitelezők karmaiból, ezeket magához váltotta. Es midőn a hercegné is elhalálozott és még mindig nem történt semmi a gyűjtemény megvásárlása érdekében, a könyveket bekebelezte a saját könyvtárába.¹

Az 1805. év őszén még mindig nem voltak eloszlatva azok a nehézségek, a melyek a helyiségek függőben maradt kérdéseiből állottak elő, midőn a könyvtár újabb, igen komoly rázkódtatások elé jutott.

Már a nyáron, a mikor I. Ferencz király október 13-ára Pozsonyba országgyűlést hirdetett, világos jelei mutatkoztak a rövid ideig tartó béke után bekövetkezendő újabb háborúnak. És valóban, Napoleon szeptember elején megindult hadaival Ausztria ellen. A mikor pedig november 7-én feloszlott a magyar országgyűlés, a francziák diadalmas császára már Linczet is megvette, és közeledett Bécs felé. Sőt néhány nap mulva, november 12-én Napoleon, miután Bécs is megnyitotta előtte kapuit, Schönbrunnból intézte a hadjáratot.

Ennek hírére az országgyűlés bezárása után Budára visszatérő nádor november 16-án a koronázási jelvényeket Munkácsra

¹ Országos levéltár. Kancelláriai osztály. A. 1808. Nr. 8666.

vitette, két nappal később pedig a helytartótanács által kezelt alapítványi pénztárakat, valamint a helytartótanács és kamara levéltárait stb. hajón Eszékre szállította, ugyanekkor Millert is utasítván, hogy a Széchényi-országos-könyvtár kincseit, a ritkább könyveket és kéziratokat, mielőbb Temesvárra vigye.

Hogy terhes megbízatásának mielőbb eleget tehessen, Miller sürgős felterjesztésében többféle intézkedést kért a nádortól. Ennek megfelelően József nádor elrendelte, hogy Miller 3000 frtot kapjon a költségekre a tanulmányi vagy egyetemi alapból, utólagos számadás kötelezettsége mellett. Hogy a közbeneső megyei hatóságok stafféta útján hivassanak fel a szükséges fuvarok előállítására. Ezen felül Miller részére 4 frt napidíjat, a kíséretében lévő szolgának pedig 1 frt költséget állapított meg; a Pesten maradó irnoknak, Grubernek pedig egy negyedévre előre kiutalványozta fizetését.¹

December 4-én érkezett meg Miller harmadmagával Temesvárra sok viszontagság és költséges utazás után. Az út teljes 15 napig tartott. A temesvári urak jóval szivesebb fogadtatásban részesítették őket, mint a már előbb ide érkezett 38 mindenféle hivatalnokot. Legalább Miller ezzel dicsekedett. Kiváló figyelmet tanúsítottak irányukban Csekonics és Martini tábornokok, Deschan adminisztrátor és Koppauer bíró. Nemcsak jó lakásról gondoskodtak számukra, hanem egyéb óhajukat is teljesítették. A mit másoknak, a kik hányaveti módon követelöztek, megtagadtak, azt ők az első szóra megnyerték.

A kéziratokat, könyveket a bécsi laktanya boltíves helyiségeiben katonai őrség őrizte, a hol Miller naponként megtekintette a ládákat.

A könyvtári dolgokon felül a várban volt elhelyezve a budai kamara pénztára, a kamarai és táblai levéltár, az államtanács és hadi tanács irományai, az udvari kancellária, a vámhivatal iratai néhány millió értékben, a német testőrség ruhatára, az udvar drágaságai stb. Természetes, hogy ily körülmények közt a vár a legszigorubb védelmi állapotba helyeztetett, a falakon ágyúk állottak, mindenfelé őrségek jártak és tilos volt bárkinek is a vár falai körül vagy mellett sétálni.

¹ Országos levéltár. Litt. Polit. A. 1805. Nr. 27310. A múzeumi igazgatóság irattára. A. 1805. Nr. 1.

A sok idegen beözönlése következtében szerfelett megdrágultak a városban az élelmi szerek. Nemcsak a polgárság panaszkodott, hanem Miller is, a kinek mindent kétszeres áron kellett a vendéglőben megfizetnie. Fokozta a drágaságot az a körülmény is, hogy a folytonos esőzés és havazás folytán a folyók kiáradtak, az utak pedig annyira megromlottak, hogy pl. a rendes postát két lovasnak kellett kísérnie, hogy ha valahol a vízben, sárban elmerülne, legyen a ki kihuzza.

A nagy szükség beálltával a közbiztonság is teljesen megrendült a városban és környékén. Megtörtént pl., hogy a lakosság legnagyobb része nem kapott hust, mert a mészárosoknak a Józsefvárosban lévő közös istállójából egy éjjel minden ökröt elhajtottak. Egy Aradról Temesvárra igyekvő molnártól pedig az úton elrabolták kocsiját, lovait, lizstestől, mindenestől.

Világos, hogy ily viszonyok között Miller is kénytelen volt arról lemondani, hogy a könyvtár részére újabb dolgokat tudjon szerezni.

Még csak nem is találkozott olyan emberrel, a ki az irodalom iránt érdeklődést tanúsított volna. Annál többen voltak a kártya és kockajáték hívei. És a kik éltek-haltak az ujsághirekért. A kávéházakban többnyire bambergi lapokat olvastak, a melyekben elég kemény dolgok voltak megírva az udvar, a miniszterium és az egész monarchia ellen. Sem a neveknek, sem a méltóságoknak nem kegyelmeztek. Ilyesmit bizony nem lehetett Pesten tapasztalni. Fel is tette magában Miller, többi hivatalnoktársával egyetemben, hogy mindenhol meg fog ugyan jelenni, mindent meg fog hallgatni, mintha semmiről nem tudna semmit, de a monarchia kedvezőtlen viszonyai felől vitt beszélgetésekbe nem fog beleelegyedni.¹

Miller, a mint megérkezett Temesvárra, Martini várparancsnok útján azonnal értesítette a nádort, hogy a kéziratokkal együtt minden baj nélkül rendeltetése helyére ért. Széchényinek azonban csak 2 hét múlva, december 19-én írta meg a fentebbi híreket, azzal indokolván hallgatását, hogy megakartá várni az alkalmat, míg egyúttal jókivánatait is kifejezheti az új esztendőre.

A könyvtár legértékesebb tárgyainak sorsa felett aggódó

¹ Széchényi levéltár. I. kötet 9. szám, III. csomag 56. szám.

grófot bántotta Miller e figyelmetlensége. De még ennél is jobban bántotta, hogy Miller nem vitte magával Temesvárra a becses térképgyűjteményt. Bizonyára elfelejtette, mondotta egy alkalommal Miller Pesten maradt nejének. Miller azonban, hogy legalább e részben ne vádolhassa őt a gróf mulasztással, január 8-án írt levelében előadja, hogy ez nem rajta mult. Midőn a nádor magához hívatta és meghagyta neki, hogy a könyvtár becsesebb kéziratait és nyomtatványait Temesvárra szállítsa, ő kérdést intézett ő fenségéhez, hogy a térképeket is magával vigye-e? A nádor azonban ezt nem tartotta szükségesnek, miután azt hallotta, hogy a gyűjtemény hiányos, és az újabb térképek közül, a melyeket az ellenség leginkább használhatott volna, úgy szólván éppen semmi sincs meg. Ennélfogva nem merte a térképgyűjteményt magával vinni, hanem megbizta Grubert, hogy az alatt, míg ő távol lesz, katalogizálja azokat.¹

Gruber csakugyan hozzá is fogott a munkához; minthogy azonban a könyvtári helyiséget nem lehetett fűteni, kénytelen volt lakására vitetni a térképeket. Természetesen csak azokat, a melyek külön álló lapok voltak, mert hisz sok térkép volt még azokban a könyvekben is, a melyeket Temesvárra szállítottak, nemkülönben azokban, a melyek a könyvpolczokon maradtak.²

A távollevő Millert Gruber szokta értesíteni a könyvtárban történetekről és a pesti hírekről. Elég sűrű levelei mintha csak számmunkra írt naplófeljegyzések lennének, oly sok jellemző apróságot hoznak tudomásunkra.

1805 november 16-án kelt soraiban biztosítja Millert, hogy helyét a legnagyobb veszély esetén sem hagyja el. Ha egymagam nem oltalmazhatom is meg — úgymond — az ország tulajdonát, mint a könyvtár tisztviselője, erőmhöz mérten, legalább szóval fogok az ellenségnél közbenjárni a könyvtár sértetlenségeért.³

December 10. A hadseregünkről érkező változó hírek és az itteniek rettenetes fecsegései arra birtak, hogy teljesen visszavonulva éljek, sehová nem jártam, folytonosan a kataloguson dolgoztam. Ónagyságát (Miller nejét) ezentúl gyakrabban meg fogom látogatni; őszintén szólva eddig Kitaibelné jajveszékeléseitől félttem. Midőn

¹ Széchenyi levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

² Gruber január 13-iki levele Széchenyihez. U. ott.

³ Miller levelezése. 1V. 140.

az ellenség Pozsonyig nyomult és egy kisebb czirkáló csapat innen előre hatolt, a pesti közönség már azt hitte, hogy az ellenség Budáig meg sem áll. Pavonicsnak most mellettem kell dolgoznia. Széchényi gróf úr ő kegyelmessége azt mondotta, hogy mindkettőnknek engedelmeskedni tartozik, csak vegyem őt igénybe; »secessum et otium, non otia Musarum quaerit«. Örömmel végzek mindent hivatalom érdekében, csak kilátásom legyen valami jobb állásra, mert jelen helyzetemben nagyon nehéz lenne több évet eltölteni.¹

Deczember 29. A kényelemszerető Pavonics most egy időre Széchényi gróf úr házában van Szalay helyett, a kinek Erdélybe kellett utazni. Úgy látszik a fiú ezt maga eszelte ki, csak hogy ne kelljen mellettem a könyvtárban dolgoznia; nagyon igénybe vettem, pedig néha napokon át kimaradt, vagy későn jött; kerüli a munkát. Minthogy a térképek lajstromozásával elkészültem, most már a képekkel is rövid idő alatt rendben leszek. Ha könyvtárunk alkalmazottai magán munkálatokra használatnak fel, akkor a hivatal érdeke sokat fog szenvedni, s nem állok jót a következményekért. Ófensége, legkegyelmesebb főnökünk, Nagyságod közbevetésével ennek is végét vetheti. Ha ez tovább is így tart és még a képek áthozatalához sincs semmiféle segítségem, meg kell a munkának szakadnia, mert a mit a lajstromba bevezettem, azt Pavonicsnak kellene lemásolni és visszavinni.²

1806 január 3. Nem irhatom le az örömet, a mit nagybecsű, felette kedves levelének olvasásakor éreztem. Hogy Ön, nemes férfiú, jóindulattal viseltetik irányomban, becsesebb előttem a legnagyobb úr kegyénél. Kivánatos lenne, hogy minden hivatalban egyetértés legyen a tisztviselők közt, így nagyobb rend uralkodnék, és a szolgálat is sokat nyerne. Nagyságod barátsága elviselhetővé teszi helyzetemet. Vigasztalhatlan volnék, ha más lenne, mint a ki tényleg. Mert őszintén szólva nem vagyok képes a felvállalhatóságot elviselni, a mire az Ön nemes szíve nem is képes, mert Istennek hála tartom magam valaminek, és azt hiszem, jobb sorsot érdemelnék.

Valami nyomja a lelkemet, a min szeretnék könnyíteni és

¹ Miller levelezése. IV. 145.

² U. ott. IV. 149.

Nagyságod baráti lelke előtt feltárni. Ön nagyon sokat keresztül vihet őfenségénél. Kérem tehát, eszközölje ki számomra, hogy kitüntetésképpen a custosi czímet, sine emolumentis, elnyerjem. Azt gondolom irodalmi munkásságommal kiérdemeltem ezt; mert itt azt hiszik, hogy csak közönséges irnok vagyok, miután a pesti czímtár a scriptort hibásan irnoknak fordítja. Hiszen nem kívánok fizetésemelést, ámbár nehéz viszonyok közt élek, csak kissebbitésemet óhajtom elkerülni. Egy megyei táblabíró számára megfelelőbb a custosi cím és engem is jobban lekesitene a munkára. Quod nemini obest, et alteri prodest, haud denegandum esse puto. ¹

Január 19. Néhány nap előtt Széchényi gróf úr ökegyelmességénél ebédeltem; bemutattam neki katalogusomat, a mivel rendkívül meg volt elégedve, s azt mondotta, várakozáson felül sikerült. Magam is úgy vagyok meggyőződve, hogy nagyon szorgalmas voltam, mert már a czimereknél tartok, a melyeket rövid idő alatt szintén fel fogok dolgozni. Az egyes könyvekben lévő térképeket, metszeteket, czimereket könnyen ki fogom utólag írhatni, mihelyt a könyvtárban újból dolgozni lehet. Beszéltem ökegyelmességével a térképek, metszetek és czimerek lajstromai közé ékelendő értekezésekről is; teljesen osztja a mi véleményünket, tanácskoztam is már ez ügyben Schwartznerrel, Schediussal és Haliczkyval.

A kegyelmes úr nem sokáig találta szeretetreméltónak a kedves Pavonicsot; néhány nappal előbb ismét visszaküldte hozzám a jeles férfiút, mert úgymond még terítésre sem használhatta kellően, annál kevésbé használhatta írásra. Azonban alig került ki a gróf házból, már is hátfájást és köszvényes rohamokat kapott, a mit azonban én iskolabetegségnek tartok. Akkor járt be, a mikor neki tetszett; legtöbbször dél felé, fél tizenegykor, délután pedig négykor. Mióta megmondtam neki, hogy ezt nem fogom tovább tűrni, valamivel korábban jön. Proxime, credo, recidivam patietur. Schickmayer ágens úr ⁵ nem akarja ebben az évben az ujságot ingyen küldeni. Ezzel a crassae indolis emberrel többé mit sem akarok. Őt is, a hozzá hasonlókat is rendre taníthatná őfensége.

¹ Miller levelezése. V. 2.

⁵ A királyi kamara és helytartótanács ágense és a Vereinigte Ofner und Pester Zeitung kiadótulajdonosa.

Belnay¹ sem egészíti ki az előbbeni évfolyamot, az ideiből pedig egy számot sem küldött. Több levelemre nem is válaszolt.²

Január 23. Sok számottevő embernek nem tetszik könyvtárunk Széchényiano-Regnicolaris elnevezése; ki is jelentették, hogy e miatt nem járulnak hozzá gyarapításához. Ma kaptam egy csomó új magyar sajtóterméket a helytartótanáctól ezzel a címmel: »ex officio Regnicolari Bibliothecae Pesthiensi.« E helyen úgy látszik következetesen elhagyják a Széchényiano elnevezést stb.³

Miller, daczára annak, hogy a háború a pozsonyi békével december 16-án befejezést nyert, nem mert a visszatérésre gondolni. Ha a tél folyamán kellene visszautazni — írja Széchényinek december 19-ki levelében — a mitől az Isten őrizzen, legalább két hétig eltartana az utazás, a mely nemcsak a gondjainkra bízott dolgokat, hanem életöket is veszélyeztetné.

Majd abban állapotodott meg, hogy nem mozdul ki Temesvárról tavaszig és ekkor, hogy a kincstárt megkímélje a rengeteg költségtől, a Dunán hajón fogja a gyűjteményt visszaszállítani. Csak arra kérte Széchényit, mint az intézet alapítóját, eszközölje ki a nádornál, hogy külön rendelettel utasítsák a visszautazásra, miszerint e rendeletre hivatkozva fordulhasson szükség esetén a hatóságokhoz a kívánt támogatásért.⁴

Bármennyire rettegett is azonban az úttól már előre, a visszatérést nem lehetett sokáig halasztania, mert a mint a nagy téli hideg kissé fölengedett, a nádor elrendelte a gyűjtemény visszaszállítását; a mi márczius közepén minden nagyobb baj nélkül meg is történt.

Mialatt a Temesvárról visszahozott kéziratokat és könyveket előbbeni helyükre újból beosztották, mindinkább valószínűvé vált, hogy az egykori pálos kolostor teljesen a központi papnevelő czéljaira fog átengedtetni, a Széchényi-országos-könyvtár pedig kénytelen lesz az épületből elköltözni.

Az effelől városszerte szállongó hírek eljutottak Kovachich

¹ Szerkesztette és kiadta az Ephemerides Statistico-Politicae című hírlapot.

² Miller levelezése. V. 3.

³ U. ott. 4.

⁴ Miller január 8-ki levele Széchényihez. Széchényi levéltár. I. kötet 9. szám, III. csomag, 56. szám.

füleihez is, a ki márczius 28-án Millerhez intézett levelében azzal az ajánlattal állott elő, hogy vigyék át a Széchenyi-országos-könyvtárt Budára, fel az Erdődy-féle házba, a hol ő is lakott. Ő hajlandó lenne az általa bérelt helyiségekből négy szobát, két kétablakosat és két egyablakosat három évre ingyen átengedni a könyvtár céljaira, megelégedvén a szomszédos két szobával, a melyeket ellehetne zární amazoktól. Sőt ha szükségesnek mutatkoznék, még ezekből is átengedne egyet. A szobák magasak, világosak és a tűzvész ellen is eléggé biztosítva vannak, a mennyeiben a tetőn kívül még két emeletet kellene a tűznek előbb elpusztítania, hogy odáig jusson. A könyvtári személyzet is könnyebben és jutányosabban kaphatna itt szállást, mint Pesten. Emellett a szállítás sem okozna nehézséget ily csekély távolságra. Mindenesetre tekintetbe kellene venni azt is, hogy a könyvtár nem a tanuló ifjúság használatára létesült, sőt maguk a tanárok is ritkán veszik igénybe, mert az ő céljaikra ott van az egyetemi könyvtár. A többi pesti ember pedig inkább kereskedéssel, mindenféle vállalatokkal, vagy szórakozással tölti az idejét, mint irodalommal. Akik mégis fel akarnák keresni a könyvtárt, vagy ha az idegenek óhajtanák látni, ezek Budára is könnyen átmehetnek. Most a budai hivatalokban foglalatosságok, a kiknek pedig szükséges lenne a hazai történelemmel foglalkozni, meg vannak fosztva e jótéteménytől, kénytelenek szabad idejüket a kávéházban eltölteni, és hogy itt üldögélhesenek, amúgy is csekély fizetésükből játéokra, vagy kávéra költeni. Kéri, terjeszsze ajánlatát az illetékes tényezők elé és annak idején tudósítsa őt az eredmény felől.¹

Miller ápril 7-én válaszol Kovachich levelére. Nagylelkű ajánlatát — úgymond — csak helyeselheti, az ügy azonban éppen most válság előtt áll. Széchenyi nem akarja magát minden jogából kiforgattatni engedni és arra törekszik, hogy a könyvtár, miután már annyit költött a terem kifestésére, továbbra is megmaradjon a papnevelő épületében. De ha mégis bekövetkeznék az eset, hogy a könyvtárnak ki kellene hurczolkodnia, úgy legalább azt kívánja keresztül vinni, hogy ne magánlakásban, hanem valamelyik kincstári épületben helyeztessék el. Bärnkopf püspök ellenben titokban oda működik, hogy királyi rendeletet eszközöljön ki

¹ Miller levelezése. V. p. 4.

a könyvtár mostani helyiségeinek mielőbbi kiüresítésére, miután ő csak egy évre egyezett bele a termék átengedésébe, ez pedig már letelt. A nádor semmi esetre sem akar Budára átmenni a könyvtárral, hanem megbízta őt, hogy Pesten keressen erre alkalmas helyiséget és azt három évre bérelje ki. Már tárgyalt is erre vonatkozólag a városi hatósággal, de még nem talált megfelelő épületet. Ha lesz is ilyen, a rengeteg házbér mindenkit el fog riasztani ettől a tervtől. Ujabb nehézséget idézett elő az a körülmény, hogy Széchényi boszankodva értesült erről az intézkedésről és most minden áron meg akarja hiúsítani. Úgy látszik attól tart, hogy a házbért neki kell megfizetnie. Ami őt magát illeti, ilyen viszonyok közt nem marad más számára hátra, mint hallgatni és a kibontakozást a Gondviselésre bízni. Kovachichnak azt javalja, terjesztesse fel Brunszwik gróf vagy más ily előkelő állású úr által ajánlatát a felséghez és hasson oda, hogy kívánsága szerint történjék. Ő, bármint lesz is, hallgatni fog. Már odáig jutott ugyanis, hogy ha rövid időn belül nem változnak meg a dolgok, visszatér oda, a honnan jött.¹

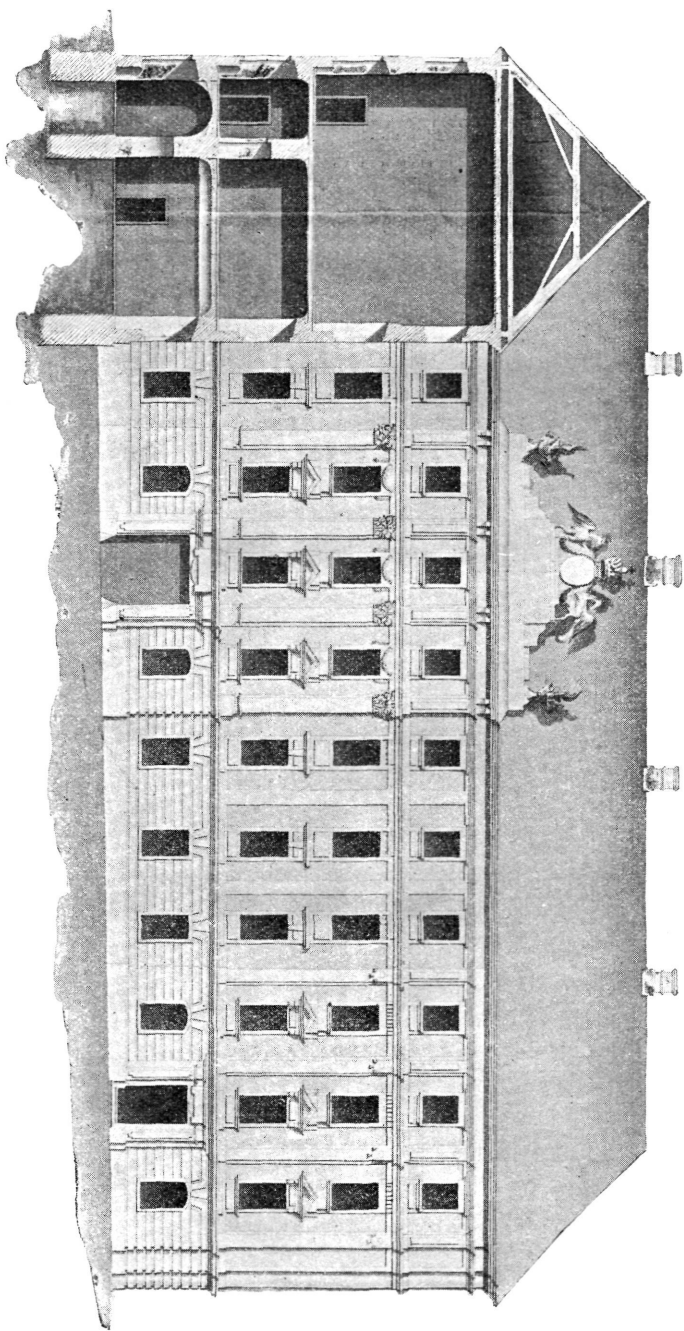
Sajnos, sem a nádor hathatós pártfogása, sem a helytartótanács jóindulatú felterjesztései nem tudták ellensúlyozni az udvarnál Bärnkopf érveit és a felség, az eddigi késedelmeskedés felett nemtetszését nyilvánítva, 1806 június 3-án szigorúan meghagyta, hogy »az ügynevezett Széchényi-könyvtár« a pálos kolostorból haladéktalanul kihelyeztessék, a helyiségek pedig a központi papnevelő könyvtára számára engedtessenek át. A királyi rendeletet a magyar udvari kancellária június 6-án tette át a helytartótanács-hoz azzal a felhívással, hogy be nem várván legutóbbi felterjesztésére a legfelsőbb elhatározást, azonnal lásson a felség intézkedésének foganatosításához és eljárásáról mielőbb tegyen jelentést.²

A helytartótanács nem tehetett egyebet, mint hogy sietett a rendeletnek eleget tenni. Intézkedett, hogy a könyvek, kéziratok stb. ládába rakassanak és az épület földszintjére szállíttassanak. Azután felhívta az építészeti hivatal igazgatóságát, hogy a Széchényi-országos-könyvtár részére az egyetemi templomhoz kelet felé csatolt egyetemi épületben, úgy mint ezt már az 1805 márczius 5-én a felséghez intézett felterjesztésében kifejtette, a kijelölt

¹ Kovachich levelezése. 1806—7. Nr. 89.

² Országos levéltár. Kancelláriai osztály. A. 1806. Nr. 13101.

A RÉGI EGYETEMI ÉPÜLET AZON RÉSZÉ, A HOVA A SZÉCHÉNYI-ORSZÁGOS-KÖNYVTÁR A PÁLÓS KOLOSTORBÓL ÁTVIETETVE.

helyiségeket, a könyvtár örével egyetértve, mielőbb alakítsa át, rendezze be, szerelje fel, hogy a könyvtár a közhasználat céljaira mielőbb újból megnyitható legyen. Mert különben attól lehet tartani, hogy a közjó előmozdítására irányzott azon buzgalom, a melyet Széchényi példája az emberekben életre keltett, ismét ki fog veszni a szivekből, ha azt látják, hogy a közintézetek mily hányattatásnak vannak kitéve.¹

Miller elég jókor tudomást szerzett a junius 3-iki királyi rendelet tartalmáról; Széchényinek azonban csak július 20-án írta meg, hogy — úgymond — előbb kéz alatt megtudhassa, mi fog ezután következni. E nap reggelén azt hallotta egyik hitelt érdemlő egyéniségtől a nádor udvarából, hogy a helytartótanács intézkedett, miszerint a könyvek ládába rakatván Budára vitessenek és itt boldogabb időkig az egykori ferenczrendi templomban őrizteszenek. Ő, nehogy elhamarkodásból valamit a gróf ellenére tegyen, semmiféle irányban nem tesz semmit; senkit nem kérdez, senkihez nem megy, s ha kérdezik, azt feleli, hogy nem tud semmiről.²

Széchényit valósággal lesújtotta a legfelsőbb rendelet. Fájdalmas elkeseredésében helyrehozhatlan csapásnak tekintette a királyi intézkedést, a mely az intézet egész jövőjét, fennállását veszélyezteti. Nem csak a terem díszítésébe ölt sok pénzt sajnálta, hanem attól félt, hogy ha a könyvtár most helyéről kimozdul, mindaz, a mit ő oly sok esztendő fáradságával megalkotott, a miért annyit áldozott, gyümölcsözetlenül, kellő gondozás, felügyelet nélkül fog ki tudja meddig és hol heverni.

Augusztus 4-én Csokonyáról értesíti Millert, hogy a legközelebbi napokban Pestre érkezik és azonnal jelentkezik a nádornál. Addig szerezze meg számára a királyi leirat és a helytartótanács felterjesztésének másolatát. Bevallja, hogy ő is előre látta, a mi bekövetkezett, de későbbre várta.³

Pestre jöven, első teendője volt az intéző körökkel érintkezésbe lépni, és az ügy állása felől tájékozódni. Ekkor, ámbár nagyon kevés biztatót hallott, arra határozta magát, hogy még egy végső kísérletet tesz a rendelet végrehajtásának megakadályozására.

¹ Országos levéltár. Kancelláriai osztály. A. 1806. Nr. 8234.

² Széchényi levéltár. I. köt., 9. szám, III. csomag, 56. szám.

³ Miller levelezése. V. 54.

1806. augusztus 20-án folyamodványt nyújt be ő felségéhez, a melyben tartózkodás nélkül kiönti szívének minden keservét.

Néhány év előtt — írja ebben — Felséged legmagasabb kegye engedélyt adott arra, hogy gyűjteményeimet hazámnak felajánlhassam, a legfőbb kormányzó hatalom székhelyén a nyilvános használatnak átadhassam és — saját költségemen — újabb szerzeményekkel gyarapíthassam, fejleszthessem.

Felségednek legmagasabb kegye, Magyarország iránt érzett veleszületett jósága, atyai jóindulata még arra is kiterjedt, hogy ezen gyűjtemény számára a jövőbeli gyarapodás befogadására is alkalmas helyet engedett az egykori pálos kolostorban, a mai papnevelő épületében; úgyszintén a gyűjtemények felügyeletével megbízott tisztviselőknek és szolgának egyrészt ugyanott lakást, másrészt rendes évi fizetést juttatott.

Meghatva ezen atyai nagylelkűség által, (mely a magyar ember előtt örökre felejthetetlen, a külföld előtt pedig mindenkor tiszteletre méltó és megbecsülhetlen lesz), némely hazámfia áldott királyának fenséges példája által buzdítva, már megkezdette a legfelsőbb jóváhagyással nemzeti tulajdonná vált gyűjteményt olyan ajándékokkal gazdagítani, a melyekből sok tárgy évszázadokon keresztül családi ereklye gyanánt örözlött, s a melyek a Nemzeti Múzeumba jutva, megmentettek a feledékenységtől. Én magam is mindent elkövettem a gyűjtemények növelésére, gazdagítására. Főleg pedig az által is kifejezni óhajtottam Felséged iránt érzett határtalan hálám, hogy Felségednek, mint az idővel hírnévre és jelentőségre szert tevő Nemzeti Múzeum első megalapítójának szobrát márványba vésettem.

Alig állott fenn a Felséged által több ízben kegyesen kibocsátott rendeletek erejénél fogva az intézet, örvendetes kilátással tekintvén a jövő fejlődése elé, midőn a központi papnevelőnek a már többször említett pálos kolostorba való áttelepítése alkalmával Bärnkopf püspök kinyilatkoztatta, hogy ugyanazon helyiségekben, a melyek a boldog emlékezetű József császár idejében több száz növendék befogadására alkalmasoknak bizonyultak, ő félannyit sem képes elhelyezni.

Először tehát eltávozott az épületből a kúria, levéltárával és szegény alkalmazottjaival. Azután elveszítette a nemzeti könyvtár személyzete reménységét, hogy a neki itt kegyesen engedé-

lyezett lakáshoz hozzájusson. Végre a helytartótanácsához legközelebb leérkezett legfelsőbb elhatározás elrendeli, hogy még az a terem is, a melyben a gyűjtemények nagy része, sok gondnal és fáradtsággal, az én költségemen már elhelyeztetett és elrendeztetett, azonnal kiüríttessék.

Felséges Uram! Itélje meg Felségednek mindenre kiterjedő bölcsessége és igazságszeretete azon fájdalmas érzést, a mely szükségképpen eltöltött annak láttára, hogy mily meg nem érdemelt és előre nem látható sors éri a gyűjteményeket.

A legnemesebb szándék által vezéreltetve, hogy t. i. tudni-vágyó honfitársaimat egy nyilvános és kellő felügyelet alatt álló könyvtár használatára szoktassam, és így az igazi, hasznos felvilágosodást, azzal szemben, a mi az eldugott könyvgyűjteményekben halmoztatik össze, előmozdítsam, megvontam gyermekeimtől a fáradhatatlan szorgalommal összegyűjtött, több ezer forint értékű kincset és ezt legfelsőbb beleegyezéssel hazámnak ajándékoztam; ez úton is, e tekintetben is meg akarván örökíteni uralkodómnak a magyar királyság javára irányított, száz és száz alkalommal nyilvánuló kegyességét. És elértem azt, hogy ezen intézet révén és a költségemen megjelent katalogus útján a külföld is meggyőződést szerezhetett magának affelől a csodálatos haladás felől, a melyet a magyar királyság, a felséges uralkodóház atyai bölcs kormányzása alatt, a tudomány és művészet terén elért. És most, a mikor mindezt a legnagyobb önzetlenséggel végrehajtottam, azt kell látnom, hogy a nemes szándékkal alkotott mű — s ez a legfájdalmasabb — még életemben romba dől, hogy sok sok esztendő szorgalmának gyümölcse tönkre megy, bizonytalan időre, egy bizonytalan rendeltetésű épületbe kerül, a reá fordított költség kárba vész és Felséged szobra, valamint a főherczegnádor arczképe, hasonló, magas személyeikre sérelmes jövőnek néznek elibe. Sőt még a Felséged által jóváhagyott felirat is: »*Bibliotheca-Széchenyiano-Regnicolaris*« kicsinylöleg ekként módosítatik: »*sic dicta Széchenyiana Bibliotheca*«.

Bizonyára kell hogy kimondhatatlan fájdalmasan érintsen ez nemcsak engem, hanem mindazokat, a kik hasonló önzetlenséggel ajánlották fel a nemzeti intézetnek a birtokukban lévő drágaságokat és ritkaságokat. De a nemzet többi fiát is, a kik kétségtelenül készek voltak még nagyobb áldozatokra, fájdalmasan érinti és

visszariasztja az a látvány, hogy ebben az országban, a hol még számos intézetre, alapítványra és adományra lenne szükség, mely czelokra már nem egyszer megkísérlették egy közalapot összehozni, éppen az az intézmény szenved hajótörést és lesz használatlanul saját sorsának átengedve, a mely az államnak egy krajczárjába sem került, hanem kizárólag egy magánember buzgalmából és áldozatkészségéből létesült.

A magyar ember, Felséges Úr, örömet ad és önzetlenül ad. Ha azonban azt tapasztalja, hogy tartania kell nemes szándékának félremagyarázásától, vagy attól, hogy alkotásai a megváltoztatásnak, a megsemmisülésnek lesznek kitéve, különösen pedig ha ilyesmi hőnszeretett uralkodójának nevében történik, a kinek kedvéért kész minden áldozatra, a kinek tetszése és támogatása őt egyedül tartja fenn, akkor bátortalanná válik, bizalmatlanná lesz és nem egykönnyen szánja rá magát újabb áldozatokra.

Én magam is, megvallom őszintén, minden dicsekvés nélkül, ezen reám nézve oly fájdalmas legfelsőbb elhatározás leérkezte előtt, felvillanyozva Felséged tetszésnyilvánítása által, még többet is szándékoztam a nemzet dicsőségére tenni, részben a magam munkájával, részben a gyermekeimnek utolsó intézkedésében adandó utasítás erejével, a melyhez nem mulasztottam volna el Felségednek legmagasabb jóváhagyását legalázatosabban kikérni. Azonban a szomorú tapasztalat, a melyben most részem volt, arra késztet, hogy elfojtsam magamban azokat a vágyakat, a melyek csak nem rég is oly kedvesek, oly szentek voltak előttem.

Az itt alázattal előadott okoknál fogva, de még inkább Felséged veleszületett jóságában bizakodva, hódolatteljesen bátorodom esedezni, hogy a szóban forgó gyűjtemény továbbra is a papnevelő épületében hagyassék. Hízelvek magamnak azzal, hogy a nemzet az első kínákozó alkalmat meg fogja ragadni, hogy ő királyi fensége hatalmas vezetése alatt és az én jelentéktelen hozzájárulásom mellett, ezen általa oly nagyabecsült kincset, a melyet, merem mondani, mert egyetlen a maga nemében, a külföld is megcsodál, ne hagyja elárvultan és gondozás nélkül. Talán maga Bärnkopf püspök úr is, kinek könyvtárát különben is csak a pihenésre szánt idő alatt használhatják a szükséges könyvekkel ellátott növendékek, nyugodtan bevárhatja ezen rövid határidőt és elhalaszthatja egy ideig könyveinek elhelyezését, ha

tudomással fog bírni arról, hogy az országos könyvtárnak, a számára legkegyelmesebben kijelölt helyről való száműzetése és olyan helyre való áthelyezése, a hol sem felállítani, sem megőrizni nem lehet, a nemzetet megdöbbeníti, a külföldet bámulatba ejti, a Felső atyai szívét pedig abba a kellemetlen helyzetbe juttatja, hogy választania kell az említett püspök úr kérelme és az egész nemzet óhaja és várakozása közt.

Bocsásson meg Felsőged, alázattal kérem, ha lelkem belsejét talán szabadabban tártam fel, mint kellett volna. De én első szolgálati évenemről kezdve kötelességemnek tartottam uralkodómhoz úgy beszélni, mint a gyermek szól atyjához.¹

A magyar udvari kancellária szeptember 25-én azzal küldötte le Széchényi folyamodványát a helytartótanácshoz, hogy tekintetbe vevén a már tett intézkedéseket, mondjon véleményét a gróf kérelmére vonatkozólag.²

A helytartótanács erre előadta, hogy előre látta a fájdalmas megdöbbenést, a mely a gróf soraiban kifejezésre jut, hiszen már előbb is különféle terveket nyújtott be annak lehetővé tételére, hogy a könyvtár legalább addig megmaradhasson a felség által 1802-ben kijelölt termekben, a míg egy újabb s a nemzethez méltó helyről történik gondoskodás. A helytartótanács annál inkább óhajtotta és szorgalmazta ezt, mert azt tapasztalta, hogy a gyűjtemény napról-napra gyarapszik, hogy a gróf a könyvtártermet ő felsége alabastrom-szobrával, nemkülönben a nádornak, mint az intézet védnökének arczképével díszítette, a mennyezetet a tudósok arczképeivel ékesítette, úgyszintén ismerte a gróf által ajándékozott éremgyűjtemény értékét is. Miután azonban a felség, a papnevelő igazgatójának többszöri kérelmezése által indítatva, az eddigi késedelem felett nemtetszését nyilvánítva, a könyvtár haladéktalan kihelyezését elrendelte, a helytartótanács azonnal hozzálátott a legfelsőbb parancs végrehajtásához. Nem lehet tehát csodálni, hogy midőn a gróf az általa sok éven keresztül nagy gondnal és költséggel létesített gyűjteményt helyéből kimozdítani és egy oly ideiglenes helyiségben látta újból felállítani, a hol a gyűjteményt sem kényelmesen és

¹ Országos levéltár. Kancelláriai osztály. 1806. Nr. 9549.

² U. ott.

biztosan elhelyezni, sem pedig a használatra átengedni nem lehet, fájdalma még inkább növekedett.

Hogy tehát úgy a könyvtár s a most meglévő gyűjtemény, mint a hazafias áldozatkészségből még ezután keletkezendő gyűjtemények részére meg legyen az alkalmas helyiség s hogy ne csak a gróf, hanem az egész ország tapasztalja, miszerint ő felsége, bár más természetű gondok kötik le érdeklődését, népeinek művelődésére és főleg Magyarország haladásának előmozdítására figyelemmel akar lenni, a helytartótanács arra kéri a felséget, méltóztassék a létesítendő nemzeti intézet legközelebb felterjesztendő tervét jóváhagyni és kegyes pártfogásába venni. Ez egyúttal hűséges nemzete iránt érzett kegyes jóindulatát is örökre hirdetni fogja.¹

Széchényi folyamodványát most már a helytartótanács is csak ennyiben vélte támogathatni. Nem is vezetett eredményre a grót lépése. 1807 május 8-án a magyar udvari kancellária értesítette a helytartótanácsot, hogy ő felsége ragaszkodik előbbeni elhatározásához a könyvtár kiköltöztetését illetőleg.² Egy más alkalommal pedig felhívta a helytartótanácsot az említett nemzeti intézet tervének felterjesztésére.³

Így jutott a Széchényi-országos-könyvtár az egykori páloskolostorból az egyetemi épületbe, a hol a helyiségeket a nádor megfelelően átalakíttatta, puhafaszekrényekkel bebútoroztatta, a könyvtár személyzete pedig, a mely az új helyen most már lakást is kapott, a gyűjteményt nagy vesződéssel újból felállította.

A könyvtár vándorlása annál fájdalmasabban érintette nem csak a könyvtár megalapítóját, hanem az intézet sorsa iránt érdeklődő hazafiakat is, mert az utóbbi évek nekilendült fejlődése a legszebb reményekre jogosított mindenkit. A könyvtári anyag örvendetesen gyarapodott, a rend megszilárdult, a kezelés pontosabb lett, a tisztviselők pedig mind nagyobb buzgalommal láttak hozzá az egyes katalogusok megírásához.

A mi a könyvtárba beérkezett, az, lehet mondani kizárólag ajándék volt. Miller ezen ajándékok pontos feljegyzésére az 1805. év kezdetén külön naplót nyitott, a melyet Protocolum Patrio-

¹ Országos levéltár. Litt. Polit. A. 1806. Nr. 21373.

² U. ott. Kancelláriai osztály. Nr. 10972.

³ U. ott. Nr. 11510.

philorum-nak nevezett el.¹ A naplóba utólag bevezette az 1803. és 1804. évek gyarapodását is. Az 1805. év elejétől pedig a beérkezés sorrendje szerint pontosan beiktatta, mi, mikor, kinek adományából

PROTOCOLVM

PATRIOPHILORVM

Studio, Munificentia, et Generositate

MVSEVM.

NATIONALE HVNGARICVM

confluxerit.
Codicibus impressis, et manuscriptis, Chartis
varii argumenti autographis, Tabulis geogra-
phicis, Scutis gentilitiis, Iconibus diuersi ge-
neris, Mineris, et aliis Naturae Productis,
Numis, Armis, Antiquitatibus, Raritatibus,
Machinis mechanicis, multifariis Pretiosis,
Artefactis, Statuis, Aere Parato, Fun-
tionibus, aliisque Donis
execratis, auctum, et locupletatum f.
ab Anno
M. D. ccc. III. - 1814.

A KÖNYVTÁR ELSŐ NÖVENDÉKNAPLÓJÁNAK CZÍMLAPJA.

jutott a könyvtár birtokába. Ez a napló, a melyet Miller az 1814. évig bezárólag sajátkezűleg vezetett, nemcsak a Széchényi-országos-

¹ Múzeumi kéziratár. Fol. Lat. 71.

könyvtárnak, hanem egyúttal a Magyar Nemzeti Múzeumnak is első növedéknaplója, melynek feljegyzései érdekes képét adják az intézet fejlődésének.

Kezdetben nem járt sok munkával a napló vezetése. Nem egyszer napokon, sőt heteken át nem érkezett be semmi.

Az 1805. év gyarapodása pl. ez volt: Január 7-én Kubinyi Péter 11 drb XVII. századbeli nyomtatványt küldött be, 12-én Horkovich József 4 nyomtatványt, 18-án Eszterházy József gróf 13-at, február 6-án Schedius tanár 17-et, 10-én Gotzig tanár Kassáról 2 kéziratot és 4 nyomtatványt, 15-én Gruber Antal 1 török írást, 2 kéziratot, 2 könyvet, 19-én Kubinyi Péter ismét 7 drb XVII. századbeli nyomtatványt, 25-én Mészáros Mátyás tanár 3 könyvet, március 9-én Mészáros András orvos 1 kéziratot és 4 nyomtatványt, 12-én Mérey Sándor 10 periratot, 18-án Patsay Péter 6 nyomtatványt, 22-én Barabás táblai alleveltáros 1 nyomtatványt és 11 periratot, 27-én Kubinyi ismét 8 régi magyar nyomtatványt; ápril 4-én Aranka György 8 könyvet, 6-án Demjén Sámuel 2 kéziratot, 16 nyomtatványt, 14-én Wolf András 3 könyvet, 16-án Kitaibel Pál 2 könyvet. 21-én Szepessy Ferencz 3 könyvet, 28-án Bérczy János 1 kéziratot és 5 könyvet; május 2-án Skolka András 14 nyomtatványt, 10-én Josits Kosmos 3 szerb nyomtatványt, 18-án Miller 12 könyvet, 21-én Eggenberger könyvkereskedő 1 kéziratot, 9 nyomtatványt; június 3-án Kubinyi újlag 3 régi magyar nyomtatványt, 10-én Csergő Ferencz 7 könyvet, 21-én Landerer könyvkereskedő 2 kéziratot és ugyanannyi nyomtatványt, 28-án Szentgyörgyi György 1 oklevelet, 2 könyvet; július 7-én Lászlóvszky József 5 könyvet, 21-én Ráth Pál 3 nyomtatványt, 29-én Plachy András 1 könyvet és 1 kéziratot; augusztus 10-én Sebastianovich Imre 6 nyomtatványt, 15-én Skolka András 6 nyomtatványt, 21-én Miller 11 könyvet, 27-én Szilasy József a Magyar Hirmondó és Kurir 13 évfolyamát, 28-án Spillenberg József 6 nyomtatványt; október 5-én Trattner Mátyás nyomdász 10 nyomtatványt, 19-én Haliczky András 5 nyomtatványt; november 9-én Révay László báró 1 szobrot, 1 darab római téglát, 15-én Eszterházy József gróf 16 nyomtatványt, 16-án Schedius tanár 10 nyomtatványt; december 2-án Plachy András 21 nyomtatványt, 9-én Sprung Antal 1 íjat és 2 nyilat, 15-én Radványi András csanádi kanonok 8 kéziratot.

E szerint 1805-ben 42 egyén 327 nyomtatványt és kéziratot, 2 oklevelet, 1 szobrot, 1 római téglát, 1 ijat és 2 nyilat ajándékozott a Széchényi-országos-könyvtárnak.

1806-ban némileg csökken az érdeklődés, a mennyiben 25 egyén csak 242 kéziratot és nyomtatványt, úgyszintén 3 régi urnát küldött be az intézetnek.

1807-től ismét növekszik a szám: 47-en 215 drb nyomtatványt és kéziratot ajándékoznak a könyvtárnak, ezen felül egy egyszemű malacgot borszeszben, 372 drb magyarországi ásványt, 1 régi, bikát ábrázoló szobrot, tengeri csigákat, 1 régi ezüstgombot, 1 lőportartót, 1 régi palaczkot, 1 nemesi címert, 1 régi ezüstgyűrűt, 2 régi pénzt és 1 földabroszt.

Nem szerepelnek a Protocolum Patriophilorum lapjain azok a könyvek, kéziratok, a melyeket Széchényi, részint hogy a régi hiányok kiegészíttessenek, részint hogy a külföldi magyar vonatkozású munkák megszereztesse, folyton nagy áldozatokkal gyűjtött és ajándékozott a könyvtárnak. Ezek először Tibolth kezeihez jutottak, a katalogus pótköteteibe való felvétel céljából. Mikor azután Tibolth végzett velük, Sopronban szépen bekötette és egyszerre nagyobb tömegben Pestre szállíttatta.

Tibolth és Miller többször váltanak levelet erre vonatkozólag. 1805 ápril 7-én is ezeket írja Tibolth Millernek: várom a lipcsei árverésen megvásárolt könyveket; megrendeltem a külföldi magyar vonatkozású munkákat is, minek következtében a könyvtár ismét néhány száz darabbal fog gyarapodni. Mindezeket bekötöttem Sopronban és pedig csinosan, hogy külsőleg is tetszetősek legyenek. Egy kérésem is van: néhány illyr, görög és szláv nyelven megjelent munkát küldök, miután ezeket itt senki sem tudja elolvasni; légy szives címeket pontosan leiratni és latinra lefordíttatni, hogy a katalogus II. pótkötetébe felvehessem. Légy jókedvű és munkálkodjál buzgalommal a félreismert, de mindenesetre hasznos intézet javán.¹ Szeptember 24-én kelt levelében ismét ezt olvassuk: az országos könyvtár részére több láda könyv és kézirat van itt, a melyek bármikor elküldhetők. Főleg Lipcsében vásároltam szép dolgokat, a melyekben örömed fog telni. Mennyire sajnálom, hogy hazánkban a tudományos intézetek oly kevésé

¹ Miller levelezése. IV. 85.

virágzanak; de így van ez mindig, ha a világosság a sötétséggel küzd.¹

A mit egyes magánosok ajándékoztak a könyvtárnak, vagy a mi csekélység köteles példányok czimén beérkezett, azt viszont Miller küldötte el időnkint Tibolthoz, hogy a katalogusba ezek is felvehetőek legyenek. Ez az ide-oda való küldözgetés azonban, a mit különben Széchényi alapítólevelében kikötött magának, nem tetszett Millernek. És még kevésbé tetszett neki, hogy Tibolth arról a több láda könyvről és kéziratról beszélt, a melyet mint Széchényi újabb szerzeményeit, legközelebb Pestre volt küldendő. Hiú, kicsinyes lelke attól tartott, hogy Széchényi nagyarányú küldeményei mellett az ő apróbb szerzeményei majd számba sem vétetnek. Pedig dicsekedve szokta emlegetni, hogy csak 1803. augusztus 14-étől 1805. január 31-éig is ezer darab nyomtatványt és kéziratot szerzett a könyvtárnak. Nem tudta tehát megállni, hogy Tibolthnak azt ne válaszolja fentebbi levelére, hogy a Sopronban lévő könyvekből 10—15 ládára való részben egyes magánosok ajándékaiból, részben pedig a helytartótanács által küldött köteles példányokból származik, nem pedig Széchényi vásárlásaiból.

Tibolthot igazságszeretete arra készítette, hogy szigorúan meg rója ezen valótlan állítást. Leveled tartalma — olvassuk 1806. november 14-én Millerhez intézett soraiban — nem tesz tanúságot ismert igazságszeretetedről, mely mindenkinek megadja a magáét. Midőn ezeket irtad, elhagyott méltányosságod és egyedül rosszindulatodra hallgattál. Hiszen jól tudod, hogy azok a magánosok csupán kisebb könyvecskéket, értekezéseket (a melyek közt igaz, hogy több ritkaság is volt), ajándékoztak a könyvtárnak, a helytartótanács pedig pár lapnyi költeményeket, prédikációkat küldött, úgy hogy Budai munkáinak kivételével egy művet sem kaptunk ilyen módon. A magánadományokat bátran elhelyezheted egy ládában, a helytartótanács küldeményeit pedig egy zsebkendőben. Ha a Széchényi-féle vásárlások nem lennének, honnan vennők ládászámra a könyveket, hogyan adhatnánk egy második pótkötetet a katalogusból? Talán a te pár száz értekezésedből és versedből telnék ez? Lám! így alkotunk magunknak szenvedélyeink hatása alatt helytelen ítéletet. Ha a kötések elkészülnek, az összes

¹ Miller levelezése. V. 64.

itt lévő könyveket, a melyeknek háromnegyed részét Széchenyi pénzén vásároltuk megkapod; ez lesz a legjobb czáfolat állításaidra és ezzel foglak arra kényszeríteni, hogy a jövőben mindenkinek add meg, a mi őt megilleti. Hogy minden, a magyarságért áldozatot hozó alapító csipkedéseknek van kitéve, mutatja Marczibányi esete is, a kit úgyszólván kényszerítettek arra, hogy alapítványa tervét feladja. Széchenyi sem várhat mást, főleg azoktól nem, a kiknek hivataluk, vagy hivatásuknál fogva az intézet javán kellene munkálkodniok. Igyekeztem rábirni őkegyelmességét, hogy többet ne küldjön fel, hogy ekként vége szakadjon a kezelést illető panaszoknak. Úgyszintén arra is iparkodni fogok rábirni a kegyelmes urat, hogy miután másrésről úgyis annyira gyarapszik a könyvtár, ezentúl kevesebbet költsön könyvekre. Hoc joco dictum.¹

Bármennyire szerette volna is azonban Miller Széchenyi újabb szerzeményeit kisszebbíteni, annyi bizonyos, hogy sem a magánadományok, sem a köteles-példányok nem gyarapították nagyobb mértékben a könyvtár anyagát.

Ami az ajándékokat illeti, tudjuk, hogy 1805—1807-ig, vagyis három év alatt mindössze 784 kézirat és nyomtatvány jutott e czímen a könyvtár birtokába, és e nyomtatványok is a legnagyobb részben jelentéktelen apró nyomtatványok voltak.

A köteles-példányok száma pedig még a kevesnél is kevesebb volt. Mutatja ezt azon körülmény is, hogy a helytartótanács 1807 június 23-án, hivatkozással az 1804 február 28-iki rendeletre, felhívja az összes hatóságokat, gondoskodjanak arról, hogy e rendeletnek érvény szereztessék, felvilágosítván a nyomdatulajdonosokat, hogy a nyomdai engedély nem számítható a nemesi előjogok közé, hanem miként ez más művelt népeknél is történik, a legfőbb kormányzói hatalom szokta adományozni azon kötelezettséggel, hogy a nyomdatermékekből bizonyos számú példányok az uralkodónak és a nyilvános könyvtáraknak beküldesse-nek és a közhasználatnak átadassanak.²

Ennek daczára, hála Széchenyi kifogyhatlan bőkezűségének,

¹ Miller levelezése. V. 83.

² Országos levéltár. A. 1807. Nr. 12710. A rendelet kibocsátására főleg az szolgálatott ezuttal okot, hogy a nyomdák a hirlapokat nem küldötték be az egyetemi könyvtárnak.

a könyvtári anyag három év alatt oly szépen felszaporodott, hogy az 1807. év kezdetén hozzá lehetett fogni a katalogus második pótkötetének kiadásához.

Mint a megelőző köteteket, úgy ezt is Tibolth készítette, teljesen abban a rendszerben, a melyben az előbbieneket. Az első részben betűrendben soroltattak fel a munkák, a másodikban szakok szerint.¹

A katalogus összes köteteiben a következő főszakok szerepelnek: I. Theologia. II. Historia. III. Jurisprudentia. IV. Medicina. V. Philosophia. VI. Mathesis. VII. Philologia, Paedagogia cum historia literaria.

Ezek ismét több alszakra oszlanak. A *theologia* ezekre: 1. Hierographia, 2. Hermeneutica, 3. Patristica, 4. Dogmatica, 5. Polemica, 6. Moralis et Ascetica, 7. Pastoralis, 8. Homiletica, 9. Liturgica. A *historia*: 1. Historia universalis, 2. Historia sacra sive ecclesiastica, 3. Historia ecclesiastica Hungariae et Provinc. adnex. 4. Historia civilis, 5. Biographia, 6. Stemmatographia, 7. Geographia. A *jurisprudentia*: 1. Jus nat. gent. et civ. 2. Jurisprudentia Hung. et Provinc. adnex, 3. Jus publicum, 4. Jus canonicum et eccles. 5. Jus criminale, 6. Jus montanum, 7. Jus municip. civit. A *medicina*: 1. In genere, 2. In specie. A *philosophia*: 1. Logica, Metaph. Philos. pract., 2. Physica, 3. Chemia, 4. Historia natur. A *mathesis* nem birt alszakokkal. A *philologia* és *paedagogia*: 1. De Educatione juvent. et re scholast. 2. Historia Literaria, 3. Linguistica, Rhetorica, Poesis, Grammaticae Lexica etc.

Az előszót a második pótkötethez Szerdahelyi György Alajos, sok időn keresztül az esztetika tanára az egyetemen, utóbbi váci kanonok és czimzetes apát, termékeny, neves író írta.

Ebben ő is első sorban az előtt a kiváló, szinte hihetetlen buzgóság előtt hajtja meg a zászlót, a melyet a könyvtár alapítója az irodalom és tudomány érdekében még mindig kifejt. Nem elégedve meg azzal, hogy nemzetségéhez, nevéhez, bölcsességéhez

¹ Catalogus Bibliothecae Hungaricae Széchényiano—Regnicolaris. Tomi I. Scriptorum Hungarorum et Rerum Hungaricarum Typis Editos Complectentis. Supplementum II. A—Z. Sopronii, Typis Siessianis, 1807. 8° 2+XVI+618. Index Alter Libros Bibliothecae Hungaricae Széchényiano—Regnicolaris Supplemento II. Comprehensos in Scientiarum ordines Distributos Exhibens. Pestini, Typis Trattnerianis, 1807, 8° 332+6.

és nagylelkűségéhez minden tekintetben méltó könyvtárt létesített, és ezt szeretett hazájának szentelte, ami magában is oly magasra tett, hogy az ily elhatározásnak létrejöttét csakis valami fensőbb ihletnek kell tulajdonítanunk, azt most is folyton újabb szerzeményekkel gyarapítja és a nagylelkűen magára vállalt kötelezettséget szentül teljesíti. Alkotását a többi közt főleg az teszi nevezetessé, hogy eddig nem sejtett útra lépve, oly könyvtárt akart létrehozni és azt a közhasználatnak átadni, a mely nemcsak a reánk vonatkozó könyveket és kéziratokat, hanem a magyar-vonatkozású régi pénzeket, földabroszokat, képeket is magában foglalja és ekként a magyar irodalom általános múzeuma, a hazai műveltség nyilvános központja legyen.

Ez a magyar könyvtár és mondjuk ki bátran, nemzeti, országos könyvtár, nem mint általában a nagy dolgoknál szokás, kicsiből fejlődött nagygyá, hanem egyszerre nagy arányokban indult meg és lett oly nevezetessé, hogy hire megjárta már egész Európát.

De mértéket tartva a mondandókban, mondja Szerdahelyi folytatólag, örömmel kell azt is felemlíteni, hogy a kitünő példa által buzdítva, az irodalom barátai kötelességüknek ismerik az intézetet csodálatos számban és menységben gyarapítani. Remélni lehet ennél fogva, hogy lassan-lassan mindaz elő fog kerülni, a mi eddig lappangott, hasznavehetlenül rejtőzött. Irodalmi termékeink már nagyrészben ott vannak, legnagyobb tanulságunkra. Úgyannyira, hogy ha szabad lenne a haza nevében szólani, e helyen is köszönetet kellene szavazni az irodalom pártfogóinak. A könyvtár évkönyvei mindannyiuk nevét hűségesen meg fogják őrizni. Mert lehet-e oly háládatlan utókort képzelni, mely ilyen adományokat feledésbe engedjen merülni? Mindezt nem hizelgésből mondja, hiszen sem erre, sem általában az ő pártfogására nem szorultak reá. Csakis a köteles tiszteletnek akar kifejezést adni irányukban.

Elmondaná, mi mindent ajándékoztak már, mi minden gyűlt már egybe e kincsházban, ha attól nem tartana, hogy nem fog hitelre találni. Ő maga is hasonlíthatatlanul többet talált itt, mint a mennyit remélt. S az a véleménye, hogy ha valaki nem a saját szemeivel, nem huzamosabb időn át vizsgálja át a könyvtár összes rejtekeit és nem ezen az úton tájékozódik az iránt,

hogy minek mi az értéke, tudományos becse, vagy egyáltalában nem fog hitelt adni mások szavainak, vagy nagyon is kételkedve.

E mellett 1799 óta öt kötet jelent meg a nyomtatott művek katalógusából; ezeket követi most a hatodik. Ha e kötetek nem képesek is az egyes munkákról teljesen részletes képet nyújtani, hangosan hirdetik a hazai tudomány gazdagságát, mely valóban oly sokat ölel fel már és annyi irányban, hogy fenhéjazás nélkül páratlannak mondható a maga nemében. Nem szól ezúttal a megbecsülhetlen értékű kéziratgyűjteményről, nem az érmeokről, a földabroszokról, a metszetek és címerekről; annak idején mindez fel lesz tárva a tudós világ előtt. Addig a hazafiak vigasztalására, ösztönzésére csak annyit mond, ha a magyar könyvtár oly arányokban gyarapszik a jövőben is, mint eddig, bárki jószétség nélkül megjövendölheti, hogy el fogja érni azt a tökéletességet, a mely a közjóért hevülő, a tudomány, irodalom és művészet kedvelő alapító szemei előtt lebegett. Hogy azonban a magyar könyvtár nevének dicsőséggel megfelelhessen, nagy buzgóságra és bőséges pénzforrásra van szüksége. A név a mienk, magyaroké; az ügy közérdeket képvisel; s a haza mindnyájunkhoz szól!!!

Az 1807. év elején mind a két rész kikerülvén a sajtó alól, Széchényi az április 5-én Budán megnyílt országgyűlésen üléselő főrendeknek és követeknek megküldötte a katalógust. Kisérő levelében, melyet előzetesen a nádor is jóváhagyott, elmondja, hogy a felség rég megengedte neki, miszerint »amelly Gyűjteményeket ifjúságától kedves Hazájához vonzó szeretetből, ugyanezen drága hazáját egyedül illető könyvekben, kézírásokban, régi kelendő és emlékeztető pénzekben, mappákban, képekben és címerekben szerzett, azokat annak nagyobb dicsőségére és az idegenek előtt méltó megismertetésére, de leginkább a Király és Haza mellett híven és bölcsen szolgáló érdemes eleinknek örökösítésére és ezeknek dicsőséges példáit követni óhajtó polgártársainak felsegítésekre az országnak ajándékozhatta. Hogy tehát ezen tsekély áldozatának, melly már most a Haza örökjévé és az által minden Magyaroknak tulajdonává vált, kiki mivoltát jobban tudhassa és annál inkább használhassa is, bátorkodik a tekintetes Statusoknak és Rendeknek azon könyveknek lajstromával kedveskedni, mellyek immár ő királyi Főherczegsége Nádor-Ispányunk-

nak Főgondviselése és pártfogása alatt Pesten az Ország könyvtárházában tartatnak. Ezen könyvek lajstroma után rendszerént a többi fennemlített szerzeményeknek lajstroma is fog következni, a mennyire azoknak kiadását megélheti.«¹

E lajstromok csakugyan készültek. Nemcsak a mappákról, metszetekről és címerekről, a melyeket mint fentebb láttuk Gruber vett munkába, hanem a kéziratokról is, a mire Miller vállalkozott s amiről 1806 július 20-án azt írja Széchényinek, hogy szorgalmasan halad előre a munkában, valamint a régi pénzekről is.

Az éremgyűjtemény példányairól a metszetek már az 1806. évben készen állottak. Miután azonban ebben az időben Tibolth sokat betegeskedett, Széchényi a nyár folyamán kérdést intézett Engelnél, vajjon nem lenne-e hajlandó megírni az éremgyűjtemény katalógusát. Engel azonban november 11-én Tibolthoz intézett levelében, részint egészségi állapotára, részint nagymérvű elfoglaltságára való hivatkozással elhárítja magától a megbízatást, és vagy Schönwisnert, vagy Schwartnert ajánlja maga helyett. Ekkor Széchényi Schönwiesner István apátot nyerte meg a katalógus megírására, a ki a munkához azonnal hozzá is fogott.

Az 1807. év tavaszán nyitotta meg Miller a könyvtár vendégkönyvét is, és pedig egyszerre kétfélet; az egyikbe a fejedelmi látogatók, a másikba a többiek írták be nevüket. Az elsőnek zöld bőrkötésén ezt a felírást olvassuk: *Idiographa Augustissimorum Europae Et Principum Regiorum Museo Nationali Hungarico Sempiterno Cultu Sacra*. A legelső bejegyzés Ferdinand trónörökösé 1807 május 6-áról. Egy másik lapon pedig Ferencz királyé május 21-éről. A másíknak címlapján fent az országnak czimere, alul pedig a gróf Széchényi-család czimere látható gyönyörű tollrajzban, középen pedig ez a felírás áll: *Album Bibliothecae Hungaricae Széchényianae Regnicolaris in Comitibus SS. et OO. Budensibus Art. XXIV. An. 1807. confirmatae*.² Ebbe Benedekfalvi Kiszely Pál írta be elsőnek nevét 1807. április 27-én.

Az utóbbi évek örvendetes eredményei közé kell számítanunk a könyvtár vezetője anyagi ellátásának feljavítását is.

Miller még az 1805. év őszén azzal a kéréssel fordult a

¹ Fogalmazvány a Széchényi levéltárban, I. köt., 13. szám, II. csomag, 57. szám.

² Múzeumi kéziratár. Fol. Hung. 972.

Die 6te Maji 1807.

Terdinand^{us}
 Josephus Valentinus
 Ludovicus

Anton
 Josephus die 12 Januarii 1809

Ludovicus die 5ta Julii 1810.

St. et Sigebertus 1810

Lepoldus
 Wilhelmus die 26ta VIII^{ma}

Lyonnina die 4ta Octobris 1815.

Maria Theresia die 12ta Aprilis 1817

Anna die 12ta Julii 1817

Anton die 12ta Aprilis 1817

Albertus die 10ta Maji 1818.

Franciscus die 18ta Augusti 1820.

Adolphus Conradus

Julius die 25ta Aprilis 1820

Leopoldus die 15ta Augusti 1820

Maximilianus

Ernstus die 28ta Augusti 1822.

Leopoldus die 14ta Maji 1824.

Leopoldus die 22ta Maji 1827.

helytartótanácsához, hogy addig is, míg a Széchényi-országos-könyvtár részére sikerül valamely pénzalapot teremteni, adjanak neki akár lakbér, akár jutalom fejében a rendes tanárokéval egyenlő fizetést. A helytartótanács tekintettel húsz éves irodalmi munkásságára, úgyszintén arra a körülményre, hogy a felség által részére engedélyezett lakást a pálos kolostorban még mindig nem foglalhatta el, továbbá, hogy sem az irodai költségekre, sem pedig a postadíjak fedezésére nem kap semmit, azt a javaslatot terjesztette a felség elé, hogy addig, míg Miller természetbeni lakáshoz jut, lakbér czimén évi 300 frtot kapjon.¹ A felség jóváhagyta a felterjesztést és a magyar királyi udvari kancellária 1806 október 10-én értesítette a helytartótanácsot, hogy ő felsége Millernek évi 300 frt lakbért utalványoz az egyetemi alapból.

Még mielőtt ez a legfelsőbb elhatározás leérkezett volna, Miller újabb 200 forintnyi fizetésemelésért folyamodott. Abban az időtájban, a mikor a helytartótanács egyik bizottsága elhatározta, hogy Miller fizetésének felemelése tárgyában ő felségéhez felterjesztést intéz, kapta kézhez Eszterházy József gróf, Millernek és még inkább az intézetnek őszinte jóakarója, az október 10-ki értesítést. Ez nem csekély zavarba hozta őt, miután majdnem összeesett azzal az intézkedéssel, hogy a könyvtári alkalmazottak az egyetemi épületben, ahová az intézet már legközelebb átköltözendő volt, természetbeni lakást kapjanak. Eszterházy attól tartott, hogy Miller most már nemcsak fizetésének emelését nem fogja megkapni, hanem még a 300 frt lakbért is megvonják tőle. Azért előterjesztésében azzal az indokolással hozta javaslatba a 200 frt megadását, hogy ez egyuttal irodaköltségül és a postadíjak fedezésére is szolgáljon, nemkülönben némi kárpótlásul azért, hogy három éven át nem volt lakása.² A dolog sikerült, a mennyiben a felség 1807 április 24-én Miller fizetését, személyi pótlék czimén, évi 200 forinttal ismét megjavította.³

Nem vált az intézet hátrányára a könyvtár személyzetében 1806-ban beállott újabb változás sem.

Miller és Gruber nem voltak összeillő elemek. Miller sokkal

¹ Országos levéltár. Kancelláriai osztály. A. 1805. Nr. 10025.

² Miller levelezése. V. 77.

³ Országos levéltár. Kancelláriai osztály. 1807. Nr. 10538.

A KÖNYVTÁR ELSŐ VENDÉGKÖNYVÉNEK CZÍMLAPJA.

hatalmaskodóbb természet volt, Gruberben pedig jóval több volt a költői érzékenykedés, mintsem hogy egymás mellett sokáig békeességben megférhettek volna.

A temesvári tartózkodás, tehát a távollét ideje alatt köztük kifejlődött barátság nem tartott soká. Gruber egy alkalommal Battyáni grófnak írt levelében megjegyzéseket tett Miller-ről, a melyek Millernek tudomására jutottak. Magyarázatra kerülvén a sor, Gruber azt ajánlotta neki, kérje el a gróftól az eredeti levelet és akkor meggyőződhetik affelől, hogy tisztelettel szólott róla; legfeljebb azon panaszkodott, hogy Miller szerfelett idegenkedik mindentől, ami az esztetikával összefügg.¹

Az ellentét ettől fogva egyre jobban kiélesedik köztük. Midőn Gruber 1806 április 29-én családi ügyekben egy havi szabadságot kérvén Bécsbe megy és Széchényit arról értesíti, hogy hazaszeretete és az országos könyvtár gyarapítására irányzott buzgalma itt sem hagyván nyugodni, rávette a pozsonyi származású Schönbergert, hogy műveit a könyvtárnak ajándékozza, panaszkodva említi, hogy csak egy ember van Pesten, a ki munkásságát semmire sem becsüli, mivel nem csap zajt és önmagáról szerénnyen beszél, s a ki mindent maga szeretne végezni, hogy ne kelljen a babért, a melyre maga tart számot, mással megosztani.²

Ehhez járult, hogy Grubernek folytonos anyagi zavarokkal kellett küzködnie. Többször fordul apróbb kölcsönökért Kovachich-hoz is. 1806 április 7-én pl. ismét segítségét kéri — mint mondja — legvégső szükségében; másnap 5 frtot kellene fizetnie a csizmadának, pedig alig van pár garasa; 25 frtot kér tehát, hogy segíthessen magán. Elvész nélküle.³ Április 29-én is — midőn szabadságot kér — kifakad, hogy helyzete, körülményei megmérgezik életét és valóságos emberkerülővé teszik.⁴

Mindez végre azt az elhatározást érlelte meg lelkében, hogy megválk állásától. Már bécsi tartózkodását erre használta fel és pedig sikerrel, mert augusztus 11-én azt jelenti Széchényinek Bécsből, hogy kedvezőbb megélhetési viszonyok közé jutván, Lobkovitz herczeg könyvtárának őrévé lett — a Széchényi-nemzeti-

¹ Miller levelezése. V. 22.

² Széchényi-levéltár, I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

³ Kovachich levelezése. 1806. p. 57.

⁴ Miller levelezése. V. 23.

könyvtárnál elfoglalt állásáról lemond. Elhatározását a gróf nem veheti rossz néven, mert 500 frtnyi fizetéséből a legnagyobb takarékoság mellett sem tudott megélni, de különben sem viselhetett olyan hivatalt, a melyben valaki sem tudományát, sem munkáját nem becsülte meg. A térképek, metszetek stb. katalogusát át fogja adni Millernek; ennek befejezésével utódjának már nem sok munkája lesz. Lelkiismerete azt mondja, hogy a mit ő egy hónap alatt végzett, ahhoz másoknak egy év sem lenne elegendő.¹

Gruber helyére Széchenyi 1806 szeptember 17-én Strázsay József hites ügyvédet, a ki a magyaron kívül a német, francia és olasz nyelvet is bírta, nevezte ki és a helytartótanács-hoz megerősítés és fizetésének folyósítása végett felterjesztette.²

Széchenyi áldozatkészsége mellett főleg József főherczegnádor jóakarató érdeklődése, pártfogása, támogatása volt az, a mi a pálos kolostorból való kizavartatás daczára is képes volt a Széchenyi-országos-könyvtár fejlődését biztosítani. Ő hívta fel az uralkodóház tagjainak figyelmét is az intézetre, úgy, hogy 1807 május 6-án Ferdinand trónörökös, 21-én pedig maga Ferencz király tüntette ki látogatásával a könyvtárt, a főherczegnádor, Széchenyi Ferencz gróf, Wrba főudvarmester és más előkelő urak társaságában.

A Magyar Kurir így számol be olvasóinak a nevezetes eseményről. »Felséges kiráyunk, a gyűjteményeknek mintegy fél óráig tartott szorgalmatos megnézése közben, teljes meglegedését azzal mutatta, hogy a nagyméltóságú szerzőnek gondos szorgalmát, annyi temérdek tudományos dolgoknak, melyek csak Magyarországot illetik, öszveszerzésében, nem győzte elegendőképpen csudálni és dicsérni, annál inkább pedig, hogy mintegy 15 esztendőök alatt vihette légyen azt annyira. Hanem több izben a ritka és drága könyveknek, kézírásoknak, képeknek, mapáknak sat. előmutatása közben, megköszönni is méltóztatott e nagykegyelmű Felség a gróf úrnak magyar hazájának tett ezen áldozatját. Böven értésére adta azon felől, hogy igenis gondja leend arra, hogy e nemzeti kincs, valamint a maga nemében ritka, úgy igaz méltó fényre kaphasson. Figyelemmel olvasta azon érdemes hazafiaknak, az a végre készített különös könyvben feljegy-

¹ Széchenyi-levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

² Országos levéltár. Litt. Polit. 1806. Nr. 18922.

zett neveit, kik a halhatatlan emlékezetre méltó szerzőnek példáját követvén, hazájokhoz vonzó szeretetből szintúgy más némely becses adományokkal szaporították a gyűjteményt, örömét jelentvén buzgóságok eránt, így szóla: illik és szükséges is, hogy minden, a mi a többi tartományomban is találtak és ezen gyűjteményhez való, itt tartasson. Kiváltképpen tetszett pedig ő cs. kir. Felségének a rend, melyet az ország könyvtárjának főgondviselője tek. Miller Jakab Ferdinand úr a gyűjteményeknek felosztásában tett. Az egész alkotmánynak elrendelése, úgy mint most vagyon, egyedül az ő jó izlésének szüleménye. Ezen kiterjedett tudományú úr más különös tulajdonságaival is szembetünőképpen, valamint tudja ötet nádorispány ő főhercegsége különözni, úgy császár és király ő felségének kegyelmes figyelmét magára vonta. Kétségkívül nádorispányunk ő főhercegségének, a ki a magyar haza hasznának, fényének, dicsőségének minden léptében, tettében igen nyilvánvaló előmozdítója lévén, mindenkor nagy pártfogója volt a nemzeti alkotmánynak is, kell köszönnünk, hogy magyar könyvtárunknak legelső meglátogatásával is a császár királyunk ő felsége ennyi kegyelemnek kinyilatkoztatásával méltóztatott azt felmagasztalni. Valóban egész ábrázatjának mozdulásaiból egyebet nem láthattak a jelenlévők, mint mindannyiszor való szives mosolygást, valahányszor császár ő királyi Felsége valamiben való megelégedését jelentette.«¹

A nádor intézkedésének köszönhető, az is, hogy az 1807. évi budai országgyűlés idején, a mikor többen szerettek volna a könyvtárt használni, itt egy olvasóterem rendeztetett be.²

De míg ekként a nádor a nagyközönség használatába bocsátotta a Széchényi-országos-könyvtár gazdag anyagát, addig másrésről az akkori idők szellemének megfelelően arról is gondoskodott, hogy az engedélyezett szabadság révén, visszaélések ne történhessenek és veszedelmes tanok, államellenes eszmék stb. ez úton ne terjesztessenek. 1807 augusztus 14-én ugyanis felhívta Millert, hogy miután hitelt érdemlő helyről azt az értesítést vette, hogy az országos-könyvtárban őrzött több oklevelet és kéziratot kiadás czéljából lemásoltak, tegyen jelentést, miben

¹ 1807. évf. 43. szám, 652. lap.

² Országos levéltár. Litt. Polit. A. 1807. Nr. 23891.

áll a dolog s egyuttal meghagyta, hogy a jövőben minden ilyen másolatot, mielőtt az bármi úton közzétételnek, neki bemutasson.

Miller augusztus 18-ki felterjesztésében elmondja, hogy mi minden van a kéziratok közt, és milyen eljárást követtek eddig ezek használatában.

A kéziratok száma összesen 1232 kötetre rúgott. Ezek közt a figyelemre legméltóbbak a különféle országgyűlési iratok voltak. Azután Thurzó, Eszterházy Miklós és Pál, Báthory István protocollumai, Rákóczy Ferencz, III. és IV. Incze, IV. Gergely levelei, Verancsich, Pázmán, Dudich, Draskovich, Gyulafi levelezései, részben eredetiben, részben másolatban; vagy 50 kötet oklevélmásolat, több értekezés, dolgozat, kész munka stb. Lehetetlen — írja — mindent részletesen elszámlálni, hanem majd az általa megkezdett kéziratcatalogust leiratja ő fensége részére is. Legjobban szeretné, ha ő fensége kiküldené kancelláriájának igazgatóját vagy titkárát, a ki vele együtt vizsgálná át a kéziratokat.

A mi a használatot illeti, eddig is az volt az eljárás, hogy ismeretlen egyének csak kívülről tekinthették meg a kéziratokat, bővebb betekintés czéljából pedig csakis olyanok kapták meg, a kiket hivatalos eskü fűzött az uralkodóházhoz, vagy pedig oly tudósok, a kiknek jelleme, gondolkozása felől elegendő biztosítékot nyújtott irodalmi munkásságuk. Az ő tudomásával nem is adtak ki lemásolás czéljából olyan iratokat, a melyekről feltételezhető volt, hogy közzétételükből az országra valami kár háramlanék. Igaz, hogy nemrég megjelent nyomtatásban Berzeviczy Gergely értekezése a parasztság állapotáról, ámde ebben a könyvtárnak mi része sem volt. Ide ugyanis nem egy oly kézirat is bejutott, a melyet már megelőzőleg több példányban lemásoltak. Legutóbb maga az alapító is több országgyűlési iratot vett ki tértívénny ellenében, de róla bizonyára nem lehet feltételezni, hogy ezekkel vissza fog élni. Ő, mint a könyvtár vezetője, soha sem fog a nádor előzetes tudta és engedélye nélkül a gyűjteményből valamit kiadni, sem pedig lemásolásra átengedni. A Széchenyi-leveleknél¹ is jobb szeretne volna, ha nem kell nevét oda

¹ A következő munkáról van szó: *Epistolae Archiepiscoporum Georgii Strigoniensis et Pauli Colocensis e comitibus Széchenyi — quas ex autogra-*

kölcsönöznie; nem is tett egyebet, mint hogy az előszót megírta. Ennélfogva egyetlen példánnyal sem rendelkezik e műből, miután mind az 500 példányt a grófnak küldötte el, a kinek költségén a könyv megjelent.¹

Azonban minél nagyobb jóakarattal karolta fel József főherceg nádor a Széchényi-országos-könyvtár érdekeit, annál inkább meggyőződött arról, kivált az utóbbi évek eseményeinek hatása alatt, hogy sem az ő védnöksége, sem Széchényi kiapadhatlan áldozatkészsége, sem az ország lakosainak nagymérvű érdeklődése nem lesz képes az intézet fejlődését maradandóan biztosítani, ha nem bír céljának megfelelő, állandó helyiséggel. A melyben a gyűjtemények kényelmesen elhelyezhetők, czélszerűen felállíthatók és a közönség által tanulságosan használhatók lesznek és a hol a zsellérkedés hátrányait a tulajdon otthon kényelme, biztonsága, zavartalan nyugalma váltja fel.

Hogy tehát ezt megteremthesse s hogy az intézetet egyúttal az egész nemzeti művelődés központjává, gyűjtőházává, új, hatalmas erők forrásává tegye, hozzáfogott Széchényi alkotásának az egész ország hozzájárulásával történő, szélesebb alapon való kifejlesztéséhez.

phis editit Jac. Ferdin. de Miller. Pestini, Typis Mathiae Trattner, 1807. 8° I. 320+2. II. 325+40.

¹ A múzeumi igazgatóság irattára. A. 1807. Nr. 4.

HERCZEG KHEVENHÜLLER-METSCH JÓZSEF EMLÉKIRATAI A MAGYAR NEMZETI MUZEUMBAN.

DR. ÁLDÁSY ANTALTÓL.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára nemrég herceg Liechtenstein Rudolftól, Ő Felsége első főudvarmesterétől értékes ajándékban részesült, mely Mária Terézia korának egy, könyvtárunkban őrzött forrásművét kiegészíti. Az ajándék herceg Khevenhüller-Metsch József, Mária Terézia főudvarnagya, később főudvarmestere emlékiratainak VI. kötete, mely szerzőjük életének utolsó éveit foglalja magában.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára a Khevenhüller-féle emlékiratoknak eddig öt kötetét őrizte. Sajnos, e kötetek is csak részét képezik az eredeti emlékiratoknak, noha mindegyikük teljes, nem csonka. Az első öt kötet az 1752, 1753, 1754, 1755, 1758, 1759, 1764, 1765, 1766 és 1767. éveket tartalmazza, közbül tehát, mint látjuk, elég nagy hézagok vannak, és valószínű, hogy az emlékiratok sem kezdődtek eredetileg 1752-vel, hanem előbb. A VI. kötet az 1774, 1775 és 1776. éveket tartalmazza, közte és az ötödik között tehát szintén tekintélyes hézag van. Ki tudja, hol, melyik könyvtár zugában lappanganak a hiányzó részek.

Az emlékiratok írója Khevenhüller-Metsch József János herceg 1706. július 3-án született, Khevenhüller Zsigmond grófnak második, Rosenberg Ernesztin Leopoldina grófnővel kötött házasságából. Ifjúkori tanulmányai kortársaihoz hasonlóan folytak le; néhány évet a leydeni egyetemen töltött, 1725-ben pedig mint alsóausztriai kormánytanácsos a közigazgatási pályára lépett, melyen 3 év alatt birodalmi udvari tanácsosi rangra emelkedett. A hivatalnoki pályán Eugen herceg és Bartenstein báró voltak mesterei, utóbbi vezette be őt a diplomáciába is. Ekkoriban a bécsi kormány abban fáradozott, hogy a pragmatika szankeziót

a német birodalmi gyűlésen, továbbá Angliában és Franciaországban elismertesse. Khevenhüller Münchenbe, Hollandiába és Dániába küldetett, honnan 1737-ben visszatérve, apja mellett működött a helytartótanácsi hivatalban. Újabb diplomáciai küldetésben Mária Terézia trónraléptekor volt része, a midőn Drezdába és Varsóba ment. Visszatérve az udvari szolgálatba lépett, 1742-ben császári udvari főmarsall lett, 1745-ben mint cseh választófejedelmi képviselő jelent meg Frankfurtban a császárválasztáson, majd a császár főkamarászmesterévé nevezte ki, 1765-ben második, 1770-ben pedig első főudvarmesterré lett. Mint ilyen állami és konferenciáminiszteri rangot viselt; kamarás, belső titkos tanácsos és aranygyapjas lovag volt. 1764-ben II. József római királylyá koronáztatásakor birodalmi hercegi rangra emeltetett elsőszülöttségi joggal.¹ Meghalt 1776. ápril 18-án Bécsben. Felesége gróf Metsch Adolf leánya, Karolina Mária Augusztá volt. Apósa 1751-ben adoptálta őt és az 1751. ápril 24-iki császári pátens megengedte Khevenhüllernek, hogy a Metsch nevet is fölvegye a magáé mellé. Ettől kezdve a hercegi ág a Khevenhüller-Metsch nevet viseli. Házasságából 12 gyermeke született, legidősebb fia, Zsigmond, a hivatalnoki, második fia, János József, a katonai pályára lépett.²

Az udvarnál elfoglalt állásából kifolyólag, de meg személyes tulajdonságainál fogva is Khevenhüller csakhamar bizalmas embere lett a császári családnak. Főleg Ferencz császár iránt viseltetett odaadó hűséggel, és szolgálatában a legnagyobb buzgóságot tanúsította. De nem csekélyebb odaadással szolgálta Mária Teréziát is, kinek tanácsadója volt, úgy hogy tanácsait a császárnő benső családi ügyekben is kikérte. Befolyása a politikai ügyekre is nagy volt. Politikai pártállására nézve a konzervatív politika híve volt, és ezért II. Józsefnek reformjait, melyeket az, mint római király, apja halála után főleg az udvartartásban életbeléptetett, nem nézte jó szemmel, a minthogy Mária Teréziának szabadelvűbb nézetei sem találtak mindenkor tetszésével. Rajongó odaadását és ragaszkodását a császári ház tagjai, főleg Ferencz császár iránt

¹ Wurzbach szerint Biographisches Lexikon 1763. december 30-án történt a rangemelés.

² Életrajzára nézve I. Wolf munkáját és a Wurzbach-féle Biographisches Lexikont.

mutatják naplói, melyekben a császár életmódjának ugyszólván minden egyes mozzanatáról pontosan beszámol.

Emlékiratai erős, negyedréta alakú papirosra vannak írva, elejétől kezdve saját kezével. A lapszéleken gyakran hosszabb-rövidebb betoldások vannak, az írás helylyel-közzel megfakult s ezért nehezebben olvasható. A VI. kötet háromféle kézirat mutat, az övét, azután valószínűleg fia irását, ki a naplót folytatta, végül ismét egy új kéz írta rövid, krónikaszerű feljegyzéseket. A VI. kötet ugyanis csak 1775. október 15-ig származik József hercegtől, az ő halála után fia folytatta részben az apja hagyatékában talált följegyzések alapján a naplót egész 1776. május haváig. Az emlékiratok itt megszakadnak, de hozzájárul még néhány ívnyi 1776. januárjával kezdődő följegyzés, mely 1780 végéig terjed. Ezeknek tartalmáról alább lesz szó.

Több körülmény arra mutat, hogy Khevenhüller a bejegyzéseket naplóiba nem napról-napra tette, hanem jegyzeteket csinált magának és azok alapján írta később följegyzéseit. Emlékiratainak első öt kötetéhez mellékletek is járulnak, nyomtatványok, udvari ünnepélyekre vonatkozó rendeletek, levelek és egyéb hasontermészetű iratok, javarészt másolatban. Rendszerint a kötet végéhez vannak függesztve, de egy-két helyen a szövegbe illesztve. A VI. kötetnél ily mellékletek hiányoznak, de a függelékképcsatolt följegyzésekben egy-két politikai tartalmú okmány másolatban van meg.

Az emlékiratok a legérdekesebb olvasmányt nyújtják. Írójuk majdnem egész életét az udvar légkörében tölté, ott a legmagasabb méltóságokat viselte, a császári család legbizalmasabb emberei közé tartozott, és e körülményeknél fogva be volt avatva a színpalak mögötti eseményekbe tájékozva volt az udvari élet minden, legbelsőbb mozzanatairól is. Ismert mindenkit, a ki az udvarnál megfordult, mi természetesebb tehát, minthogy egy ily egyén emlékirataiban mind e körülményeknek vissza kell tükröződniök, s az emlékiratok jelentősége, fontossága ez oknál fogva is rendkívül nagy. Följegyzéseiben, melyekben nem egyszer mond bírálatot Mária Terézia intézkedéseiről, az udvari élet bel- és küleseményei, a kihallgatások, udvari ünnepélyek, személyek elevenednek meg szemünk előtt; majd az udvarnak városi és vidéki tartózkodásáról, utazásairól, II. Józsefnek atyja halála utáni sze-

repléséről, családi életéről stb. szóló hírek, közben a naplóírónak magára, családjának egyes tagjaira, színházi előadásokra stb. vonatkozó megjegyzései kaleidoskopszerű tarkasággal vonulnak el szemeink előtt. Khevenhüller lelkiismeretesen jegyzett föl minden egyes, még oly csekély mozzanatot is; aprólékosságában odáig megy, hogy pl. följegyzzi, valjon ezen és ezen napon az udvarnál való megjelenés az aranygyapjas-rend nyaklánczával, vagy a nélkül történt-e? s ezért gyakran kicsinyeskedőnek tűnik fel. Ez azonban nem rontja le emlékiratainak érdekességét, ámbátor néha örömeztőbb olvasnánk e helyett valamely más dolgról bővebb felvilágosítást. Följegyzései hol rövidek, egy-két sorra terjedők, hol meg egész oldalakat foglalnak el, így pl. terjedelmesebbek Ferencz császár halálának leírása, az 1753-i miniszterváltozás, a szent István-rend alapítása körüli tárgyalások, vajjon az aranygyapjas-rend jelvényével együtt viselhető lesz-e majd a rend jelvénye is, vagy sem, úgy szintén egyes ünnepélyek leírása, Mária Terézia betegségére vonatkozó följegyzések 1767-ből, midőn a császári családnak több tagja, maga Mária Terézia is himlőben megbetegedett stb. Főlemlítjük azokat a följegyzéseket is, melyek Mária Terézia 1754-i pozsonyi útjáról és 1764-i magyarországi utazásáról szólnak. Kiválóan érdekesek, a melyek a bécsi színielőadásokról szólnak, s melyek többnyire csak röviden a darab címét említik, máskor hosszabb-rövidebb megjegyzéseket tartalmaznak. Színház-történeti szempontból e följegyzések igen értékesek, belőlük az akkori játékrend megközelíthető teljességgel összeállítható.

Mint e rövid felsorolásból látható, Khevenhüller emlékiratai első sorban mint kulturtörténeti forrás bírnak kiváló értékkel. Nem mintha följegyzéseiben a politikai vonatkozásokat teljesen mellőzné, ellenkezőleg, igen gyakran szól politikai eseményekről is. Csakhogy a politikai természetű följegyzések háttérbe szorúlnak a kulturtörténeti adatok halmaza mellett. E tekintetben Khevenhüller emlékiratai a Mária Terézia korabeli udvari élet ismeretének valóságos kincseshányái, melyek az udvar csillogó életével, kedvteléseivel egész a részletekig megismertetnek. Művelődéstörténeti értékük igen nagy; ép így az emlékiratokban foglalt személyes vonatkozású megjegyzések az illető egyének életrajzához és jellemzéséhez gyakran igen érdekes és becses adato-

kat szolgáltatnak. Alig van az azon korbéli bécsi udvari társaságnak oly tagja, a kiról Khevenhüller egy-két szóval meg ne emlékeznék.

Az emlékiratok nyelve német, a kor szokásához képest francia kifejezésekkel vegyítve, vannak azonban egyes francia nyelvű bejegyzések is, a VI. kötet függelékszerű járuléka pedig felerészt francia nyelven van írva.

Khevenhüller emlékiratainak kulturtörténeti, valamint az udvari életre való fontosságát már régebben is méltányolták. Az eddig ismert 5 kötet anyagát Wolf Ádám, a pesti egyetemen az 1852—1856. években az egyetemes történelem tanára dolgozta fel. Munkája, melynek címe: »Aus dem Hofleben Maria Theresias. Nach den Memoiren des Fürsten Joseph Khevenhüller von Adam Wolf«, 1858-ban jelent meg, és már a következő évben második kiadást ért. Wolf az anyagot hat fejezetben dolgozta fel. Az elsőben az emlékiratok szerzőjének bő életrajzát adja, a másodikban az udvar városi életére, a harmadikban vidéki tartózkodásaira, a negyedikben utazásaira, az ötödikben a József római királyra és családjára vonatkozó adatokat dolgozta fel, míg a hatodik fejezet a naplóból kivonatokat és okleveles adalékokat közöl. Az egyes fejezetekben néha oly dolgokról is szól ugyan, melyek oda tulajdonképen nem tartoznak, de e körülmény az összbenyomást nem zavarja.

Mint hogy Wolf munkájában az eddig ismert öt kötet anyagát feldolgozta, ha nem is merítette ki mindjárt a legapróbb részletekig, azokra e helyt bővebben nem terjeszkedünk ki. Talán lesz alkalmunk az emlékiratokkal más helyen bővebben foglalkozni. Szólanunk kell azonban a most napfényre került VI. kötetről, a melynek tartalma eddigelé még ismeretlen és felhasználatlan.

A VI. kötet tartalmilag megfelel a többi kötetek anyagának: kezdődik 1774 január 1-ével és egész 1776 ápril 9-ig bezárólag tart az a rész, mely Khevenhüller kezétől származik. Hírek az udvarról és annak tagjairól, az uralkodó családról, saját családjának tagjairól, udvari ünnepélyekről teszik a VI. kötet nagy részét. Nagy ritkán emlékezik meg a belpolitika kiválóbb eseményeiről, még ritkábban külföldi eseményekről. Ellenben az 1776 január 1-vel kezdődő és 1780 végéig terjedő krónikaszerű följegyzések nemcsak a belföld, hanem a külföld kiválóbb esemé-

nyeit is följegyzik, és e tekintetben nem pusztán európai eseményekre terjeszkednek ki, hanem amerikai eseményeket is fölemlítenek. Tartalmából az érdekesebbeket az alábbiakban emeljük ki.

Általános érdekű politikai eseményekről a VI. kötet aránylag kevésről emlékezik meg. Az 1774 márczius 2-án a császárnőnél nyert kihallgatásáról feljegyzi, hogy a jezsuita-rend eltörlése is szóba került, s hogy a rend érdekében tett a császárnő előtt megjegyzéseket, de ő maga sem remélt ettől sikert. 1774 május 10, 31, június 1 és október 10-én franciaországi eseményekről, a francia király halálának hírérl és a trónváltásról szól, az új francia követ fogadását 1775 február 19-én jegyzi fel. 1774 január 19-én Khevenhüllernek a császárnőnél nyert kihallgatásán a csehországi események és az urbarium ügyéről is szó esett, melyek még megoldásra vártak, a mennyiben a császárnő votumával együtt az államtanácsban még egyszer tanácskozás alá kerültek. Június 26, 30, július 30. alatt a török követség kihallgatásáról szól. Július 31-ike utáni bejegyzés az Oroszország és a porta között kötött békéről ad hírt, szeptember 22, 1775 február 22, május 20-án XIV. Kelemen pápa haláláról és VI. Pius választásáról szól, az utóbbi dátum alatt egyéb római eseményeket is megemlít. 1775 június 11-én a francia király koronázásáról, június 20-án a portával kötött egyezségről szól. Julius végén a spanyolok hadi készülődéseit, november 13-án római híreket említ meg. A belpolitikai eseményekről a főntebb említettekén kívül még néhányszor megemlékezik, így a cseh ügyekről 1775 február 29-én, október 30-án, a Csehországban kitört pórlázadásról pedig márczius 22-én szól röviden. 1776 január 2-án az egészségügyi bizottságnak, az udvari kamarai tanácsnak és a kinzásnak megszüntetését jegyzi föl, ápril 27-én az államminiszternél a lengyelországi ügyekben tartott tanácskozást tartja megemlítendőnek, május 1-én pedig a Galiczia ügyében kiadott császári rendeletet és egy, az egész monarchiára szóló »Centralbuch« létesítését említi meg. Megjegyzendőnek tartjuk, hogy e följegyzések általában lakonikus rövidségűek és több ízben csak a pusztá tényt tartalmazzák.

Az udvart érintő események közül fölemlítjük a következő följegyzéseket. 1774 ápril 26-án Khevenhüller a császárnővel Miksa főherceg utazásának ügyében tanácskozott, ápril 30-án Miksa főherceg útjának irányáról ad hírt, szeptember 1-hez a

császárné laxenburgi tartózkodása, 1775 május 10-én a császár utazása, június 30-án annak visszatérte Olaszországból van följegyezve. Július 6-án Mária Terézia Bécsujhelyre utazott, július 10-én a milanói udvar tett látogatást Bécsben, október 13-án Miksa főherceg tért vissza útjáról. November 25-én a császárnő utazásáról, december 28-án Mária Krisztina főhercegnő olaszországi útjáról szól. Az udvari ünnepélyek közül fölemlíti az 1774 február 7-iki szánkázást, az 1775 január 16-i udvari ünnepélyt, a január 30-iki piroutsadot, ápril 30-án az Augarten újbóli megnyitását, a május 17-én ott tartott ünnepélyt, a szeptember 11-iki udvari ünnepélyt, melyről szeptember 13-án is szól, szeptember 18-án a schönbrunni kivilágításról, 1776 január 24-én újabb szánkókirándulásról szól.

A személyekre vonatkozó följegyzések közül fölemlítjük az 1774 május 15-i följegyzést különböző állások betöltését illetőleg, július 18-án a mainzi érsek választását jegyzi föl. 1775 ápril 6-án Orlov hercegről szól, május 28-án követi állások betöltését jegyzi föl, december 17-ike alatt Miksa főherceg főudvarmesterére, Hardeggrófra tesz megjegyzéseket, 1776 május 2-án az új főudvarmesternek Schwarzenberg hercegnek beigtatásáról van szó.

A császárnénál nyert kihallgatása alkalmával Mária Terézia egyes, nem Khevenhüller hatáskörébe tartozó ügyek iránt is érdeklődött. Így 1775 február 29-én¹ az új porosz-sziléziai tanulmányi szabályzat iránt intéz hozzá kérdést és márczius 15-én fölemlíti, hogy Gerstlacher baden-durlachi tanácsosnak az ottani belügyekben kiadott szabályrendeletekre vonatkozó munkájára adott át egy véleményező iratot a császárnénak. Május 10-én az angol követ megkereséséről referált a császárnénak, a ki az udvari könyvtárból egy héber kézirat kikölcsönzését kérelmezte egy angol tudós részére, ki a szentírás új kiadásán dolgozott, a mely kérelmet azonban Khevenhüller megtagadni javasolt. Ezenkívül még több hosszabb-rövidebb följegyzés foglaltatik udvari ügyekről, melyek az egyes kihallgatások alkalmával szóba kerültek, saját családjára vonatkozó dolgokról és egyes személyekről. Magyarországról e kötetben alig emlékezik meg, jobbára csak egyes személyek neveit említi, érdemleges megjegyzést alig téve rájuk.

¹ Voltaképen márczius 29-e, csak tévedésből íródott februárhoz.

A bécsi színelőadásokat e kötetben is pontosan följegyzí, többnyire röviden csak a darabok címei említetnek meg, de helylyel-közzel itt is megjegyzéseket fűz hozzájuk, megemlítve némelykor, jelen volt-e az udvar vagy sem.

Azokban a rövid krónikaszerű följegyzésekben, melyek a tulajdonképeni emlékiratok után következnek, s melyek, mint említettük, a bel- és külföld nevesebb eseményeit jegyzik föl, magyarországi dolgokkal gyakrabban találkozunk, így mindjárt az első lapon Batthyány József primás kinevezését, a három új püspökségnek, a besztercebányainak, a szepesinek és a rozsnjóinak alapítását és az új püspököket, gr. Berchtoldot, Salbeck Károlyt és Galgóczy Jánost nevezi meg. Mindezek azonban csak napi hírek jellegével bírnak és más más oldalról is ismereteseek.

Nem tartottuk érdektelennek ekként részletesebben szólni Khevenhüller emlékiratairól, melyek írójuk egyéniségénél fogva a XVIII. századbeli osztrák emlékiratok között előkelő helyet foglalnak el. Kulturtörténeti értékük kitűnik Wolf munkájából, melyre a figyelmet újból felhívni talán nem volt fölösleges. Sajnos, az emlékiratok ma is csonkák. Wolf kívánsága, hogy a hiányzó kötetek is előkerüljenek, csak részben és majd félszázad múlva teljesedett. Óhajtandó lenne, hogy a még hiányzó kötetek is mielőb napfényre jussanak, és hogy e most megkerült újabb kötet is az előbbiekhöz hasonló feldolgozásban részesüljön. Ismereteinket a Mária Terézia alatti udvari életéről, s az akkori társadalomról az emlékiratok sok intim vonással egészítik ki, és ha az emlékiratok a maguk egészében is közre bocsáttatnának, a XVIII. századi emlékirat irodalom egy minden tekintetben érdekes művel gyarapodnék.

A PÁPAI EV. REF. FŐISKOLAI KÖNYVTÁR SZABÁLYZATA 1802-BÓL.

MOKOS GYULÁTÓL.

A dunántúli ev. reform. egyházkerület pápai főiskolája új otthont kapott. Ebbe a legújabb kollegiumba — még áll a száz éves ó kollégium, meg az ötven éves új kollégium is — a könyvtárt is átköltöztették, nem régiben állítván fel a könyveket két szobában és a hozzájuk tartozó folyosón, a Nemzeti Múzeum elvei szerint, szakonként (két nagyságban). betűrendben. A könyvtálmány az ezer forintos évi dotációból rohamosan szaporodik, a helyiség pedig most is szűk, úgy hogy az iskola vezetősége rövidesen másikról lesz kénytelen gondoskodni, a mely, — egy század alatt negyedik, — egy időre végleges is lehetne már. Jó lenne elkülöníteni a levéltári anyagot is (hisz egy százzal ezelőtt a sokkal kevesebbet külön kezelték), és zárható szekrényekben a könyvtár mellett elhelyezni, a hova mostani meg nem felelő helyiségéből még a kerületi levéltár is át lenne szállítható, valamint nyitni egy kis dolgozó szobával megtöltött nagy nyilvános olvasó termet. Ez utóbbit sürgeti a város és vidékének érdeke is, a melyben a régi híres főiskola nagy kultúrmissziót teljesít, a tanuló ifjúságé pedig elodázhatatlanul megköveteli.

Kiadta az egyházkerület egy súlyos kötetben, a melynek azonban felemás papirosa és nehezen kezelhető kiállítása a főiskolai nyomdát nem igen dicséri, a könyvtár érdekes történetének rövid áttekintésével (3—22. lap) bevezetett katalogust is (szak-katalogus 26—605. l., betűrendes címjegyzék 606. laptól végig).

Erre a bevezetésre, minthogy nem bírálatot írunk, ismeretése meg a M. Könyvszemle 1901. évfolyamának 404—406. l. megjelent, elég legyen most két megjegyzés.

1. A negyedik lapon azt olvassuk, hogy a könyvtár létezésének legrégebbi írott emléke 1637. okt. 26-ról való: ezzel a kelettel van ugyanis bejegyezve, hogy »Ex donatione Generosi Domini Lutrek (de Lyka) . . . collatus est in usum scholae Papensis«. Közbevetőleg legyen mondva, ez a »Lutrek (de Lyka)« becsületes nevén Agha András, Mezőlakon is birtokos pápai lakos (1650 körül Pápán a reform. egyház presbitere) volt. A bejegyzet ákombákomb: Ex donatione . . . Andreae Agha . . . Adományánál van a könyvtárnak régebbi könyve is, ha igazat mond Schlüsselburg Konrád művének, Theologiae Calvinistarum libri III. (Francof. ad M., 1594.) felső táblája belső oldalán valószínűleg most is látható ez a bejegyzés, a melyet — ámbár fakó betűi közül néhány megkopott — ezelőtt 12 évvel még jól ki lehetett betűzni: »Sum Thecae Amplissimi Coetus Ref. Papen. ab Ao 1619.« A könyv régi száma Theol. 41., most a K III 4° szakba van beosztva.

2. A tizenkettedik lapon azt olvassuk, hogy a könyvtár első rendezése Tóth Ferencz könyvtárnokságában történhetett (a 15. l. szerint a múlt század második tizedében), a mikor »valószínűleg helyi katalógus készült a könyvtár akkori állományáról olyan formán, hogy a könyveket, tekintet nélkül tartalmukra, egymás mellé fellálitották és sorszámokkal látták el.« A könyvtárnak a múlt század elején végrehajtott rendezéséről egészen pontos fölvilágosítás nyerhető az akkori jegyzőkönyvekből. és katalógusokból. Ezek szerint Tóth Ferencz, a későbbi nagy nevű püspök, a zsenge könyvtár gondozását — nem 1805-ben, mint a 10. lapon, nem is 1804-ben, mint a 17. lapon állítja historiographusunk, hanem 1802-ben (V. ö. Nagy papok életrajza 6. l.) — elvállalván, a rendezéshez tüstént hozálátott: a nagyobbára Lácza József és Márton István szerzette könyveket szakok szerint hat szekrénybe azonnal elrakta és a katalógusokat összeállította. 1806-ban már nyolcz szekrény telt meg, a tékánkénti helyi katalógusokon kívül pedig volt külön betűsoros szakkatalógus, meg egy általános ugyancsak betűsoros főjegyzék. 1819-ben 9 szekrény könyve volt a könyvtárnak, 1826-ban 13, Kerkapoly idejében 17. A múlt század második felében azonban összezavarodtak a könyvtár ügyei. A ládába hányt könyvek és kéziratok nagy része romlásnak kitéve hasznavehetetlenül hevert félre eső helyeken, mi közben nem egy értékes darab elkallódott; a tanuló ifjúság a rendes kezelés alatt levő részhez sem juthatott

hozzá; a tanárok, ha újabb tudományos műveket akartak olvasni. kénytelenek voltak saját számlájukra hozatni: a könyvtár pedig tulajdon kölesön adott tőkécskéjét úgy törlesztgette a saját adósánál mintha ez lett volna az ő hitelezője. A katalogusoknak most is meg kell lenniök.

Van ennek a Tóth Ferencz-féle rendezedésnek még más emléke is: egy igen jó és szépen megírt könyvtár-szabályzat, a mely ugyancsak megérdemelte volna, hogy jó emlékezetben maradjon. Második részében (*B* szakaszának 1—2. §-a) igen szerencsésen oldja meg azt a nehéz kérdést, hogyan lehet évről-évre növekedő becsű könyvtárt gyűjteni úgy szólván semmiből. Ezek a §-ok adják kulcsát annak is, hogy nyomtatott katalogusunkban a Szabó Károly Régi magyar könyvtára I. és II. kötetébe tartozó művek jegyzéke nyolcz lapot (581—589. l.), a kéziratoké pedig — ámbár nincs is valamennyi fölvéve (péld. Bocsor I., Tarzy L. s mások kéziratai teljesen hiányoznak) — többet foglal el tizennégy lapnál (591—605. l.). Ez utóbbiakat, melyek között sok a deákok másolta iskolai vezérfonal, unokáink kétségen kívül nagyobb becsben fogják tartani, s jegyzéket is bizonyosan mást készítenek majd rólok: olyant, a melyben nem lesz péld. egy sárospataki avagy debreczeni professornak külföldi szerzót követő (gyakran czafoló, többnyire bővítő és mindig hazai viszonyainkhoz alkalmaztató) előadásainak vázlata vagy dictatuma hol az eredeti szerző, hol az előadó professor, hol a másoló deák neve, hol meg a tárgy czime alatt bevezetve, avagy egy-egy több kötetes mű Bányai meg Historia, vagy Magyarázattya meg Sakramentom stb. stb. alá mint ebben, széthányva. Kár volt az 1. §. rendelkezését továbbra is fenn nem tartani s a 2. §-sal elhallgatni: nem fogytak volna meg annyira napjainkban a könyvtár részére adakozók, mint a 19—20. lapon közölt névsorból kitűnik, holott a régiek között nincsenek fölemlítve

Huszár Károly,
Jeney György,
Kecskeméti Dániel és Zsigmond,
Kulcsár István,
Márton István örökösei,
Mészáros Márton,
Nagy György,

Torkos Menyhért,

Pápai Tóth József,

a kik egyenként 50—100—200, összesen ezernél több könyvet és kéziratot ajándékoztak. Felújításukat ajánljuk az illetékesek figyelmébe.

Az érdekes szabályzat így van megírva a dunántúli ev. reform. egyházkerület levéltára III. 10. számú kötegében.

1802-dik esztendőnek június 30-án, a midőn a pápai reformatum collegium bibliothecájának számadásai az 1796-tól fogva ezen 1802-ik esztendőnek június 30-ig a helybeli consistorum által megvizsgáltattak, ugyanakkor ezen bibliotheca további administratiójára nézve e következő constitutio hozatott.

I. Legyen ezután a bibliothecának egy directora, a kit mindenkor a locale consistorium nevez ki ezen hivatalra a professorok közül és egy számadó bibliothecarius a deákok közül, a kit a professorok választanak és esküvés mellett auctorizálnak ezen hivatalra, arra mindenkor vigyázzván, hogy az juratus deák legyen s ne praeceptor.

A) A bibliotheca directorának kötelességei ezek lesznek.

1. Vigyázzon a bibliotheca nevedezésére, jövedelmére, securitására.

2. A mely könyv vevődik, vagy ajándékoztatik a bibliotheca számára, azt mindjárt a bibliothecába bevívén és annak ott bizonyos és állandó helyet adván, irassa be, vagy írja be maga a specialis catalogusba és a generalis indexbe, annak editiója helyével, esztendőjével s kötésével együtt; nemkülönben azt is, hogy hány tomusból s volumenből áll és micsoda nagyságú a könyv. Ugyanakkor irassa be a vett könyvet abba a diariumba, melybe az jegyeztetik fel, hogy a bibliotheca cassájából micsoda könyvek, hogy mikor: melyik esztendőben, melyik holdnapban, mely napon és ki által vevődtek. Más rubrica alá pedig az ajándékoztakat is irassa be az ajándékozóknak neveikkel együtt a feljebb leírt mód szerint.

3. A mely ritkaságok s régiségek ajándékoztatnak a bibliothecának, azokat maga írja fel az arra elkészítendő diariumba és azokat jó zár alatt a thecában tartsa, mely a bibliothecában álljon, és senkinek semmit azokból ki ne adjon. Nem különben az igen régi ritka és prohibitus könyvek s a könyvekről eddig volt és leendő számadások is itt tartassanak.

4. Minden holdnap végén nézze meg, hogy bevette-e a bibliothecarius a kiadott könyveket és integre jöttek-e be. Ha azonban valami kár lesz, ítélje meg és a kártevő citáltatván az oskolai consistorium által, köteleztessen a kár visszatérítésére.

5. A bibliothecában álljon egy persely, a melyet kulcs alatt

tartson és minden esztendőben karácsonykor nyissa fel és az abban lévő pénz recognitio alatt adódjon által a perceptornak.

6. A számadáskor — mely mindenkor újesztendő elején esik meg — összevetvén a bibliotheca költségét annak jövedelmével, a megmaradt kész summa a professorok számához képest ugyan annyi egyenlő részekre osztasson fel oly véggel, hogy minden professor megtudhassa, mennyi könyvet hozathat a jövő esztendőre a maga tudományaira. Mindazáltal a könyvek beköttetésére maradjon ben valami a cassában. A mely könyveket pedig a professorok az obtigentiájok szerint hozatnak, azokat küldjék a bibliotheca directorához a bibliopola specificatiójával együtt, a ki a könyveket köttesse be és aztán irassa be a bibliotheca catalogusába és a könyvek diariumába. A specificatio pedig pro documento maradjon a bibliothecariusnál, melyet a számadásnál tartozik producálni. Ha pedig valamely professor obtigentiáján felyül hozatna a bibliotheca nyakára, ne receptáltasson.

7. Ha elmegy a városról és a bibliothecarius nincs itthon. bizza a bibliothecára való vigyázást a professorok közül valamelyikre.

8. A bibliothecariuson kívül senkit bibliotheca directora, sem más professor be nem küldhet a bibliothecába.

9. Ha a bibliothecához valamit csináltat a bibliotheca directora, vagy könyveket köttet, a mesterember mindent specificáljon, a melyet a bibliotheca directora a maga neve aláírásával küldjön a bibliothecariumhoz a kifizetés végett.

10. Egy tudós ujságot, milyen a jénai tudós ujság, minden esztendőben kell járattni.

B) A számadó bibliothecarius kötelességei.

1. A bibliothecariusnak semmiféle könyvet a bibliotheca directorának híre nélkül a bibliotheca könyveinek seriesébe beírni, vagy azokban csak egy esztendő számon, vagy edition legkisebbet is változtatni hivatala elvesztése elatt nem szabad.

2. Semmit a bibliotheca számára a bibliotheca directorának híre nélkül ne csináltasson.

3. A bibliothecának csinosan való tartása, megszellőztetése, annak minden holdnapban egyszer való kisépretése, ablakainak fél esztendőben egyszer való megmosatása, főképpen a könyveknek a három sátoros innepek s az examenek előtt való megporolása az ő kötelessége lesz.

4. Szorgalmatosan vigyázzon, hogy a bibliotheca kulcsa, melylyel a deákok közül csak ő bir, el ne vesszen és ha elvesz, köteles egyszeribe azt a bibliotheca directorának bejelenteni, hogy az a bibliotheca securitására dispositiót tehessen.

5. Senkit maga helyett a bibliothecába be nem küldhet 2 két forint büntetés alatt, mely alkalmatossággal ha valami kár esne, egyedül maga felel érte.

6. Ha innepre, vagy supplicatióba vagy akárhová megy a városról, köteles lesz elmenetele előtt való nap a bibliotheca kulcsát a bibliotheca directorának által adni.

7. A bibliotheca rendesen minden vasárnap 12 órától fogva estveli templomig áll nyitva, a deákok tehát ekkor kérhetnek ki magoknak könyveket.

8. Legyen egy diarium, a melybe a kivitt könyvek iródjanak fel.

9. A deákokkal írassa fel magokkal a tulajdon magok nevek után azokat a könyveket, a melyeket kivisznek és a datumot is. Magának is csak úgy szabad kivinni könyvet, ha azt a diariumban felírja a maga neve után.

10. A románokat, prohibitus és drágább könyveket, minéműek a sok tomusból álló ritka, fényes editiójú könyvek, úgy az atlasokat ki nem lehet adni.

11. Egy holdnapnál tovább egy deáknál sem állhat a bibliotheca könyve, valamint innepek és a supplicatio ideje alatt sem. Azért is holdnap végén és az electiók előtt harmad nappal köteles minden diák a bibliotheca minden könyveit személy szerint bevinni és azt a neve alól lehúzni. A ki ezt nem cselekszi, citáltatván először négy, másodszer nyolcz garast fizet; a ki pedig még harmadszor is ezen rendelés ellen vét, annak nem lesz többé szabad a bibliothecából könyvet adni ki.

12. Augustustól fogva első novemberig egy könyvet sem lesz szabad kiadni sem togatus sem nem togatus deákoknak.

13. A professorok akár holdnap végén, akár vacatióban kérnek ki könyveket, azok kiadassanak specificatio mellett és csak a könyvekről való számadásakor kérje azokat egytűlegyig vissza.

14. Az eklészia lelkipásztorának és az oskola igazgatásába bele folyó előljáróinak erga schedam adja ki azokat a könyveket, a melyeket kérnek és augustus holdnapban kérje vissza.

15. Külföldre és más vallásu embernek nem lesz szabad semmi könyvet bibliotheca directorának híre nélkül kiadni.

A classisták közül senkinek könyvet a bibliothecából nem adhat, másnak sem szabad az általa kivett bibliotheca könyveit általadni. A ki ezt cselekszi, 10 garasra büntettetik és ha vagy elvész a könyv, vagy abban kár esik, a kivevő tartozik mindenért felelni.

17. Mikor a könyvek holdnap végén, vagy innep előtt bevitetnek, vizsgálja meg, ha nincsenek-e azok eltentázva, vagy befirálva, vagy behajtogatva, vagy nem szakasztódott-e ki abból valami, vagy a táblájába nincs-e valami hiba és ha valami ilyent vesz észre, jelentse meg a bibliotheca directorának, a ki a kártevőt az oskolai székre citáltatván, a kártevő a kárhoz képest büntettessen.

18. Soha gyertyával a bibliothecába menni nem szabad; ebből az okból senkinek gyertyavilággal könyvet kiadni nem lesz szabad.

19. Pipázni a bibliothecában egyáltalában tilalmaztatik. Ezt

akár maga a bibliothecarius cselekszi, akár másnak akárkinek megengedi, fizetni fog tiz forintot és hivatalából kitétetik.

20. Ha idegen, vagy idevaló urak és asszonyságok, vagy más közönséges és tisztességes emberek kívánnák meglátni a bibliothecát, azokat egész emberséggel fogadván vezesse fel; de leányokkal, vagy magános személyekkel a director híre nélkül oda menni, ott azokkal, vagy deák társaival tanyát ütni egy forint büntetés alatt — ha más ki nem jönne is — megtiltatik.

21. A bibliothecát meglátogatóknak, vagy a könyvért oda menő deákoknak adja tudokra, hogy ő amely könyvet parancsolnak, kész kiadni, de magok a könyvhez ne nyúljanak, azokat ki ne huzogálják.

22. A bibliothecát meglátogatók, ha a bibliotheca számára akarnak pénzt ajándékozni, a thecarius vezesse azokat a bibliothecában álló perselyhez és kérje, hogy abba vessék bele, a mit akarnak, mivel neki azt elvenni nem szabad, vagy ha elveszi, az ajándékozó szemeláttára vesse azt bele a perselybe.

23. A bibliotheca könyveiről való számadása így menjen végbe a bibliothecariusnak.

1. A bibliotheca könyveiről csak akkor kell számot adni, mikor változik a thecarium.

2. Számadása előtt két s három héttel minden könyvét a thecának, akárkinél legyenek azok, bekérje.

3. Az auctoricált szerzések szerint adjon számot egyenként minden könyvről az új thecariusnak, az ezen könyvek számbavételére director professor által meghívatandó egyik világi inspectornak, egy juratus és egy kinevezendő gregarius deákok jelenléteiben, a kik a könyvek meglétéről írásban tegyenek relációt az eklezsiái consistorium előtt, melynél fogva a thecarius absolváltasson és neki az absolutio a collegium pecsétjével kiadattason. Azonban ezen számbavételnek meglett volta s arról való relatio a közelebb tartandó oskolai consistoriumban a protocolumba bévetetessen.

4. Ha valamely könyv elvész, az a számadó által vagy pénzben refundáltassék, vagy más éppen oly editiójú, akkor mindjárt substituáltassék.

5. Vizsgáltsasson meg akkor az a diarium is, melybe a vett s ajándékozott könyvek beadattak, hogy tudja a consistorium, hogy minden bibliothecarium alatt mivel és miből szaporodott a bibliotheca.

II. A bibliotheca jövedelméről.

A bibliotheca jövedelme vagy pénzből, vagy könyvekből áll.

A) A bibliotheca pénzbeli jövedelméről és annak adminisztrációjáról.

1. A bibliotheca pénzbeli jövedelme áll vagy fundatiókból — milyen még most csak a Chernel fundatio — vagy az immatriculatiókból bejött pénzből, melyért a tanítvány egy forintot ad, az inas 30

krajczárt (ezt beadja a rector professor), vagy a büntetésből bejött pénzből, vagy a subscriptionalis pénzből, mely egy forint és 30 krajczárt tesz, de a melyből a physicum experimentumokra adódjon ki a 30 krajczár és a bibliotheca cassájába az egy forint tétessen be (ezeket adja a senior), vagy a perselybe vetett pénzből, melyet a bibliothecának directora adjon be a bibliothecariusnak, úgy a könyvekben tett kárért bejövő pénzből, melyet a thecarius a director commissioja mellett tegyen be a cassába.

2. A bibliotheca pénzbéli jövedelmének administratioja bizatik a bibliothecariusra, a ki azt az elébe adott insrtuctio szerint veszi és a collegium cassájáról való számadáskor tartozik is mind a perceptomról, mind az erogatomról documentumok mellett számot adni.

3. A bibliothecának directora kezébe menjen minden bibliothecát illető fundationalis levél, hasonlóképpen minden pium legatumok, vagy akármi névvel nevezendő pénz, melyet ő egy arra való diariumba a testaló, vagy ajándékozónak nevével a peceptumnak napjával együtt írjon be s a legközelebbi eklézsiái consistorium előtt arról relatiót tegyen.

4. A bibliotheca cassája is tartozik a benlakó professor házában, az arra rendelt fiókban, a melynek két kulcsa lesz, melynek egyike a directornál, a másika pedig a bibliothecariusnál áll.

5. Ezen fiókban álljanak a bibliothecát illető mindenféle fundationalis levelek és a bibliotheca pénzéről való számadáshoz tartozó documentumok, úgy a bibliothecáról való mindenféle számadások.

6. Mikor a professorok meghozatják a rátájok szerint hozatandó könyveket, a bibliothecariustól kérjék a pénzt quietantia mellett.

B) A bibliotheca könyvbéli jövedelmét teszik azok a könyvek :

1. Melyeket a rectoriákra menő, vagy académiákról megjött deákjaink ajándékoznak a bibliothecának, melyre ezeket a collegium iránt való háládatosság és jóindulat magában is kötelezi, de egyszersmind ennek teljesítésére köteleztetnek is.

2. A melyeket bizonyos jóakarók ajándékoztak.

3. A melyeket a professorok obtingentiájok szerint hozatnak. Mindezekről számol a bibliothecarius a feljebb előadott módok szerint.

TÁRCZA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL

AZ 1902. ÉV I. NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványok osztályának* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 2245, ajándék útján 200, vétel útján 260, összesen tehát 2705 darabbal gyarapodott. Ezen felül köteles példány czimén beérkezett 2143 gyászjelentés, 253 alapszabály, 40 perirat, 164 körlevél, 445 műsor, 305 hivatalos irat, 407 zárszámadás, 988 falragasz, 2580 hírlap, 1247 vegyes, összesen 8332 darab aprónyomtatvány.

Vételre fordított 1817 korona 67 fillér és 46 lira.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a nyomtatványi osztály anyagát: Áldásy Antal, Balaton-bizottság 3 drb., Becker Ágost, Benesch Ágost Wien, Budapesti Tagblatt szerkesztősége, Buday Sándorné, Csaplár Benedek, Darvas Aladár New-York, Direction de la Chronique de France Auxerre, Érseki egyházmegyei hivatal Eger, Érseki egyházmegyei hivatal Kalocsa, Farkas Sándor Szentés 10 drb., Fodor A. Grác, Herczegprimási iroda Esztergom, Horváth Géza, Incze Henrik, Izr. m. irodalmi társulat 2 drb., Képviselőházi iroda 28 drb., Klein Gyula, Koncz József, Kornis Elemér; Kozma Bernát, Königl. Univers. Bibliothek Uppsala 2 drb., Külügyminiszterium Wien, Láng József Nagyvárad, Letschworth W. New-York, Magyar kir. Földtani intézet, Magyar Könyvszemle szerkesztősége 5 drb., M. kir. orsz. meteorológiai és földtani intézet 3 drb., M. kir. államvasutak, M. kir. központi statisztikai hivatal 2 drb., M. Tud. Akadémia 14 drb., Mangold Gusztáv 3 drb., Máramaros iparfejlesztő bizottsága Máramaros-Sziget, Maszák Hugó 6 drb., Melich János 4 drb., Olasz közoktatásügyi miniszter Róma, Pancera István, Pannon-

halmi Főapát, Pénzügyi Hirlap szerkesztősége, Petrik Géza 13 drb., Rippel-Rónai 2 drb., Rubinnai Alfonzo Bologna, Smithsonian Institution Washington 59 drb., Statistische Central-Commission Wien 4 drb., Szalay Imre, Székely Nemzeti Múzeum S.-Szt.-György, Téglás Gábor Déva, Tud. egyetem Rektora Kolozsvár, Zarándy A. Gáspár.

A nevezetesebb szerzemények közül megemlítjük a következőt: Breithor Elias. Das gute theil der Kinder Gottes. Lőcse, 1691. E kis nyomtatványt Szabó Károly csak *Klein Nachrichten*-jei után ismerte.

A könyvtár helyiségeiben 7441 egyén 18146 kötet nyomtatványt, kölcsönzés útján pedig 716 egyén 1087 kötetet használt.

Az elmúlt negyedévben 1942 mű osztályoztatott, a melyekről összesen 2465 cédula készült. Kötés alá készítettet 393 munka, 567 kötetben. A köteles példányok átvételére szolgáló helyiségbe 457 csomag érkezett, ugyaninnen 396 levél expediatott, a melyekből 120 elmaradt művek beküldését sürgette.

A könyvtár történeti és irodalomtörténeti állandó kiállítását e negyedévben 395 egyén tekintette meg.

II.

A *kézirattár* 121 kötet kézirattal és 32 darab irodalmi levéllel gyarapodott. Vételre összesen 102 korona fordított. Az ajándékozók közül Herczeg Lichtenstein Rudolf cs. és kir. főudvarmester Khevenhüller-Metsch József német és francia nyelvű naplóinak eddig ismeretlen utolsó kötetével egészítette ki a kézirattárban őrzött előző öt kötetet; Szivós Béla XIX. századi pasquillusokkal, Grünhut Alfréd egy XVIII. századi retorikai kézikönyvvel gyarapította a kézirattár anyagát. A szerzemények nevezetesebb darabjai gyanánt megemlítendőek: Schwandtner »Miscellanea Austriaca« című másolat-gyűjteménye, Kossuth Országgyűlési Tudósításainak eddig hiányzó számai, Gomez tér-tanának fordítása Xantus Jánostól, továbbá Baranyi Péter, Láng Ádám és Pályi Elek színműfordításai. Itt kell megemlé-nünk azt is, hogy Gyurikovits György történettudós rendkívül gazdag kéziratanynaga, mely Gyurikovits Ferencz hagyatékából a közalapítványi kir. ügyigazgatóság és az örökösök hozzájárulá-sával szereztetett meg, a feldolgozás végleges befejezése után 105 kötet kéziratot és 31 darab irodalmi levelet s analectát ered-ményezett. E szerzeményből kiemelendő Ebendorffer »Summula legum« című 1489-ből származó magyarországi papir codexe, a vármegyékre vonatkozó földrajzi és történeti adattár 8 kötete, a Pozsony városára és vidékére vonatkozó adattár 11 kötete, a diplomatariumok 6 kötete, a köztörténelmi adattár 10 kötete, a családtörténeti adatok 9 kötete, Bél Mátyás »Notitia geographico-

historia» című műve kiadatlan részeinek másolatai 9 kötetben és Gyurikovits György iratai 11 kötetben.

A negyedévi szerzemények feldolgozásán kívül folytattattott a levelestár átalakítása s befejeztetett az említett Gyurikovits-gyűjtemény rendezése.

Az évnyegyed folyamán 95 kutató 549 kéziratot használt,

III.

A *hírlap-könyvtár* gyarapodása köteles példányokból 124 évfolyam összesen 16,286 számmal. A könyvtárban 1053 olvasó 2511 kötetet, a házon kívül 22 olvasó 112 kötetet, összesen 1075 olvasó 2623 kötetet használt.

Czéduláztatott 63 hírlap és 607 évfolyam, átnézetett 18,339 szám, könyvkötőtől haza érkezett 230 kötet hírlap, ezért utalványoztatott 771 kor. 70 fill.

A köteles példányok, melyek a kimutatással (csomagokban) beérkeztek, a gyarapodási könyvbe irattak és a nyilvántartási lapokra vezettettek; ezeken kívül a számokban beérkezett hírlapok is összegezve hetenként beirattak. A csomagküldeményekben hiányzó hírlap-számok azonnal reklamáltattak és följegyeztettek.

IV.

A *levéltári osztály* a lefolyt évnyegyedben ajándék útján 13, vétel útján 271, letétemény útján 63 irattal, összesen 347 darabbal és három családi letétemény több ezer darabot kitevő anyagával gyarapodott.

Vételre fordítottatott 734 korona és 15 márka.

A törzsanyag gyarapodásából a középkori iratok csoportjára 38 er., 1 más., az újabbbkori iratokéra 109, a nemesi iratok gyűjteményére 9, az 1848/49-es gyűjteményre 24, a czéhíratok csoportjára 2 db., a fényképekére 1 db. esik. Ajándékaikkal dr. Áldássy Antal nemz. múzeumi őr, Belső József kányavári molnármeister, Béli István (Marosvásárhely), Szegedy-Maszák Hugó és Grünhut Alfréd, letétemény útján Barcza Károlyné szül. Zalabéri Horváth Irma, Ghyczy Béla ny. altábornagy, főrendiházi tag, Leövey Sándor közigazgatási bíró, Rosty Flórisné szül. Forgách Ilona grófnő és gróf Széchényi Imre gyarapították gyűjteményünket.

A törzsanyag gyarapodásából a Possay családra vonatkozó középkori és XVI—XVII. századi iratok sorozata és egy másik, 23 db. XIV—XVI. századi középkori iratból álló gyűjtemény érdemel említést, mely jobbára dunántúli nemesi családokra vonatkozik. Az 1848/49-iki szabadságharczra és az emigrációra vonatkozó iratok közül figyelemre méltó gróf Széchényi Istvánnak,

mint közmunka- és közlekedésügyi miniszternek 1848 május 4-ikén kelt kiadványa és az olaszországi emigrációra vonatkozó két rendbeli gyűjtemény, melyek egyike a Krivácsy ügyre tartalmaz intim jellegű adatokat.

A nemesi iratok csoportja a következő darabokkal gyarapodott: 1. Zsigmond király 1414 nov. 8-ikán Achenben Bochkai György részére adott czímereslevelének fényképmásolata; 2. II. Lajos 1520 június 15-ikén Budán Sáfár Tamás és Pesthyeni Gergely részére adott czímereslevelének másolata a czímerkép színes másával; 3. 1558 aug. 28. Bécs. I. Ferdinánd czímereslevele Kemencey Mihály részére; 4. 1610 január 5. Gyulafehérvár. Báthori Gábor czímereslevele Leményi Péter Kelemen részére (a kolosmonostori konvent 1770 december 5-ikén kelt átiratában; 5. 1694 július 24. Bécs. I. Lipót czímereslevele Mokosini Illés Imre részére; 6. 1755 augusztus 26. Bécs. Mária Terézia grófi diplomája Tholdy Ádám és Zsigmond részére; 7—8. 1759 okt. 28. és 1779 szept. 13. Fejérvármegye bizonyítványai a Csögör család nemességéről; 9. 1844 május 2. Szent-Pétevár. I. Miklós orosz czár lengyel czímereslevele Wrzesniewski József részére.

A családi levéltárak csoportja a Ghyczy, Leövey és a zalabéri Horváth családok levéltáraival gyarapodott, melyek átvételével a családi letétemények száma 58-ra emelkedett. Függetlenül van tartva a Rosty-család iratainak ügye, melyeket csekély számuk miatt csak az esetben iktathatunk a letétemények sorába, ha a család többi irataival ki fognak egészítettetni. A régebbi letétemények közül a gróf Széchényi-család levéltárát gróf Széchényi Imre a csokonyai uradalomra vonatkozó, két ládányi irattal növelte.

E levéltárak anyaga a nemesi iratok sorozatát a következő czímereslevelekkel egészíti ki: *a)* a Ghyczy-család levéltárából: 8. 1564 decz. 4. Bécs. Miksa király czímerlevele Ghyczy György részére; 9. 1626 ápril 15. Bécs. II. Ferdinánd czímereslevele Danch János részére. *b)* a zalabéri Horváth-család levéltárából: 10. 1596 július 20. Prága. Rudolf király czímereslevele Horváth másképp Woynowith János részére; 11. 1713 május 21. Laxemburg. III. Károly czímereslevele Horváth Ferencz részére. *c)* a Leövey-család levéltárából: 12. 1455 május 3. Bécs. V. László czímereslevele Leövey Péter fiai részére. *d)* a Rosty-család levéltárából: 13. 1632 október 31. Bécs. II. Ferdinánd czímereslevele Rosty János részére.

A lefolyt évnegyedben 65 kutató 8363 iratot, 346 nyomtatványt használt; kikölcsonóztetett 6 térítvényre 127 irat.

Az új szerzemények feldolgozásán és a végleges növedéki naplónak a negyedév végéig való kiegészítésén kívül folytatott a középkori iratok czédulázása, mely az 1437. évig s az 1848/49-iki kiáltványok lajstromozása, mely 1849 december 31-ikéig haladt.

A családi letétemények közül befejeztetett a báró Bánffy és Leövey családok levéltárának rendezése; a Bánffy-levéltár 4 db. XIV., 3 db. XV., 5 db. XVI. sz. eredeti oklevelet, 1 db. másolatot, 296 db. XVI., 534 db. XVII., 1665 db. XVIII. és 709 db. XIX. századi iratot, 21 db. genealogiai táblát, 3 db. rajzot és 4 db. levéltári lajstromot, összesen 3245 dbot; a Leövey-levéltár 6 db. XIV., 21 db. XV., 5 db. XVI. századi középkori oklevelet, 9 db. XVI., 6 db. XVII. és 2 db. XVIII. századi iratot, összesen 49 darabot. Folyamatban van a zalabéri Horváth-család levéltárának rendezése, a gróf Bethlen-család marosvásárhelyi levéltára anyagának összeírása és a Szent-Ivány-család levéltáráról készült lajstrom revidálása.

SZAKIRODALOM.

Fraknoi Vilmos. *Ifjabb Vitéz János pontificaléja a vatikáni könyvtárban. Róma. A vatikáni nyomdában, 1903.* Nagy ívrét, 11 oldal szöveg és 15 fénynyomatú tábla.

A vatikáni könyvtár nagyszerű miniált kéziratai között előkelő helyet foglal el egy a XV. század végén készült *pontificalé*, a melyről *Cosimo Stornajuolo* pápai könyvtár-őr legújabban kiderítette, hogy megrendelője s tulajdonosa az ifjabb Vitéz János szerémi püspök volt.

A kézirat a XV. század azon remekei közül való, a melyek nem annyira művészi tökéletességükkel, mint inkább pazar pompájukkal ejtik bámulatba a késő utókort. Nagy ívrétben, változtatott hártján, olaszosan gömbölyű betűkkel van írva. Iratása, mint azt az ismertető kétségtelenül bebizonyítja, az 1489-ik évben fejeztetett be, jobban mondva ez évben szakadt félbe, miután a kódeksz nem teljes, befejezetlenül maradt. A kéziratot díszítő miniatör, a kiből sokáig *Pietro il Perugino*-t, Rafael mesterét sejtették, csak a 97-ik levélig készült el munkájával; a kódeksz hátralevő részében üresen maradtak a képeknek szánt helyek. Így a kötetben, a melyben kb. kétszázhusz képnek kellett volna lenni, csupán huszonnégy miniatör látható; jelenetek a főpapok által végezni szokott szertartásokból. A képek középpontját mindenütt egy egyéni arczjellegű főpap, kétségtelenül a megrendelő, foglalja el. Ennek kilétét nem czímer vagy bejegyzés, hanem a szöveg egyik pontja árulja el; a bucsulevelek formulájában ugyanis ezt olvassuk: *MCCCCLXXXIX die prima mensis Januarii ego Jo(hannes) episcopus Sirmiensis . . .* Ez a szerémi püspök pedig nem más mint ifj. Vitéz János, a ki még ugyanezen évben a veszprémi püspökséget nyerte el.

A könyvtár igazgatósága, tekintettel a kódeksz nagy műtörténeti értékére, legújabban alhatározta, hogy tizenötöt a legfényesebbminiált lapokból fénynyomatban tesz közzé, *Stornajuolo* dr. magyarázó szövegével. Ám ez a munka alig juthatott volna a magyar műtörténészek és bibliografusok kezébe. Azért is *Fraknoi Vilmos* püspök, a kinek a magyar irodalom már oly sokat köszön-

het, kikérte a könyvtár engedélyét arra, hogy a fénynyomatokat magyar szöveggel ellátva is kiadhassa. Így jött létre jelen publikáció. Fogadja érte a nagylelkű közrebocsátó hálánkat és elismerésünket.

V.

Gyalui Farkas. *A könyvtári tudományok célja és feladata Magyarországon.* Kolozsvár. 1903. 8-r. 25 oldal.

E kis füzet élvezetes modorban megírt elmefuttatást tartalmaz a könyvtári ügy jelenlegi állásáról külföldön és hazánkban. Célja tulajdonképen nem más, mint igazolása annak, miért kellett a kolozsvári tudomány egyetemen a könyvtári ismeretek számára magántanári állást szervezni. Azonban — úgy hisszük — a buzgó szerző kissé túl megy a célon, a mikor rámutatva a könyvtári ügyekben s ismeretekben való elmaradottságunkra, azzal véli a bajokat orvosolhatóknak, hogy követeli a könyvtári tudományokból rendes egyetemi tanszék szervezését. Mert Gyalui úr szerint, nálunk semmi sem hiányzik annyira, mint könyvtárak kezeléséhez értő szakember. »Könyv volna nálunk« — írja — »de a nyilvános könyvtárakká alkalmas könyvtárak nagy része éppen a kulturális élet góczpontjaiban, a városokban zárva van. Rendezve sincs, mert nincs rá szakember.« Alább még határozottabban formulázza kívánságát: »A magyar könyvtári tudományoknak ⁽²⁾ itt van tehát legnagyobb tennivalójuk; *szakerőket képezni*, útmutatást adni, kivált az ifjú nemzedéknek, hogy miként tudja átalakítani s rendezve megnyitni a már meglevő könyvtárakat.«

Szépen hangzik ez így elmondva, de sajnos, kevés értékkel bír a valóságban. A ki a mi könyvtárainkat ismeri, az tudni fogja, hogy széles e hazában alig *tíz* olyan könyvtár van, a melynek magasabb könyvtári szakképzettséggel bíró könyvtárnokokra van szüksége. Miféle gyűjtemények azok, a melyek számára tudós könyvismerőket akarna a majdan felállítandó könyvtártudományi katedra professzora képezni? Azokat az ismereteket, a melyekkel a mi 1—10 ezer kötetes vidéki könyvtáraink vezethetők, akár-melyik nagyobb könyvtárunkban mint ideiglenesen beosztott amanuensis elsajátíthatja minden művelt ember, legfeljebb két hónap alatt. Könyvtárakra van nekünk szükségünk; használható, a mindennapi életnek való művekkel töltött könyvtárakra; a könyvtárnokok tömeges kiképzését hagyjuk akkorára, a mikor lesz minnek az élére állítani őket. Gyémántos gombokat ne akarjunk varrni a foltos ócska a szűrre s ne fogadjunk felügyelőt ahhoz, a házhoz a melynek még alapjait sem raktuk le.

Hogy a könyvtárak szempontjából mire van égetően szükségünk, azt egy rövidke szóval ki lehet mondani: *pénzre*. Mert mit tehet a legképzettebb könyvtárnok olyan könyvtárban, a melynek gyarapítása évtizedek óta szünetel, a melyben ritkasá-

gok, kéziratok alig akadnak, s a melynek dotácziója ez idő szerint arra sem elegendő, hogy egy évtized alatt a legszükségesebb szótárak, segédkönyvek megvásárolhatók legyenek. S a mi vidéki könyvtáraink — igen kevés kivétellel — ilyenek.

Senki sem méltányolja jobban Gyulai úr jóakarátát s óhajait mint mi; s szívből kívánjuk, jöjjön el az az idő minél hamarabb, a mikor hangoztatott elvei s kívánságai aktuálisak lesznek. Csakhogy attól félünk addig nagyon sok víz fog lefolyni, a Dunán

Fuchs Zsigmond. *A színes festékek a nyomdászatban. Keverésük és használatuk módja.* Budapest, 1903. Pallas részvénytársaság nyomdája. 8° 100, 18 l. Ára?

Annak, a ki az újabb tipográfiai mozgalmakat csak némi-
leg is figyelemmel kíséri, okvetlenül szemébe ötlött az a gyors fellendülés, mely a színes nyomás terén észlelhető. A nagyközönségnek szánt népszerű munkákról nem is szólva — a hol a színnyomat már-már egyik legfőbb díszítő-eszközzé nőtte ki magát, — lassan-lassan, technikai tökéletesedése fokához mérten a kényesebb izlésű bibliofil kiadványokba is befészkelte magát s talán nincs messze az idő, melyben a könyvnyomtatás egész vonalán vezérszerepre fog jutni. E fellendüléshez azonban nemcsak a technika tökéletesedésére van szükség, hanem — talán ép oly, vagy még nagyobb mértékben — a gépmesterek ügyessége, szakértelme- s műizlésére is; oly tényezők, melyekkel nyomdáink nagy részében csak elvétve találkozunk. Pedig, hogy mennyit jelent e tekintetben a gépmester személyisége, arról bárki könnyen meggyőződhetik, ha egy-egy idegenből kölcsönzött vagy — a mi már ritkább — oda kiküldött klisé külföldi és hazai lenyomatát egymással összeveti. A legtöbb esetben csodálkozva vesszük észre, hogy a hazai lenyomat szürkén unalmas színeinek, határozatlan, félig elmosódott konturjainak mily mélytűző, élénk tónusok, mily plasztikusan kiemelkedő körvonalak felelnek meg a külföldi reprodukción. Mi más volna ennek az oka, ha nem a gépmesterek technikai járatlansága? Azért köszönet a *Fuchs Zsigmond* könyvének, melyben a szerző harmincznyolcz esztendősz nyomdász-kodás gyakorlati tapasztalatai alapján ismerteti meg szaktársait az összes idevágó tudnivalóval.

A könyv első három fejezete a színekkel, a színérvék fejlesztésével, a színek csoportosításával s a színharmoniaiával foglalkozik; nem elvont, tudományos alapon, a mire ez alkalommal úgy sincsen szükség, hanem közérthető, egyszerű előadásban adva azt, a mi a nyomdászt első sorban érdekelheti. Különösen kiemelendő a színharmoniaról szóló rész, melyben — a többi közt egy rendkívül érdekes táblázatban állítja össze, a *Wall Paper News* nyomán, az egyes színekkel ellentétes és harmonizáló főbb árnyalatokat.

Ezután hat szakaszban a festékek tulajdonságaival, kémiaiá-
j-

val, világosság iránti viselkedésével, alakjával, gondozásával és keverésével foglalkozik, mindenütt sok új és fölötte hasznos dologgal ismertetve meg a tipografust. Talán legfontosabb mind között a színek tartósságáról írt fejtegetése, melyből kiviláglik, hogy a színek elfakulásának legfőbb okozója — a festékek túlságos higitásán kívül — a nyomtatáshoz használt papiros. Legjobb a rongyból készült papiros, mint a mely maga sem változtatja színét s oly mohón magába szívja a festéket, hogy a nyomás tisztaságát semmi sem veszélyezteti.

Az utolsó fejezetekben azután magával a színes nyomtatással foglalkozik a szerző. Gazdag tartalmuk illusztrálására legyen elég czímenként felsorolni őket: a színes festékekkel való nyomtatás, színes papirosra való nyomtatás; a bronznyomás; irisznyomás; a háromszínes nyomtatás; négy színű nyomtatás és a citokromia. Mind e fejezetek közül, a tárgy fontossága következtében, a háromszínyomásra szóló legrészletesebb, melyet szerző történelmi fejlődésében is végigkísér. *Le Blondnak* 1740-ben szabadalmazott, de gyorsan feledésbe ment háromszínyomósos rézmetszeti eljárása után csak jó száz évvel később kezdtek a három alapszínre visszavezethető reprodukció-problémájával ismét foglalkozni, még pedig a fotografálással kapcsolatban. A modern trikrómia úttörője *Maxwell J. Clark* kísérletei után Európa minden művelt nemzetében akadtak kutatók, a kik több-kevesebb szerencsével kísérleteztek ez irányban. Akad köztük magyar ember is: *Veres Ferencz*. De a legfőbb érdem két francziát *Ducos de Hauront* és *Charles Crosst* illeti, a kiknek eredményeit aztán a német *Albert Vogel*, *Ulrich* és az osztrák *Eder* fejlesztették tovább. A trikrómia tudvalevőleg abban áll, hogy három ortokromatikus, azaz fényszűrőkön át nyert lemezről három, hajszálpontosan egybevágó klisé készítenek, melyek egyikét sárga, másikat vörös s harmadikát kékszerű festékekkel látják el s nyomatják le a síma, jól krétázott papirosra. A használt festékek rendszeren normálszínek, de egyes gépmester — az eredeti kép minéműsége, vagy színhatása szerint — az egyes színek fokát némileg meg is változtathatja. Ujabban e három színen kívül negyedik gyanánt a feketét is alkalmazzák, mint a mely a szürkés tónusokat és kényesebb átmeneteket nagyban megkönnyíti s a három alapszín egymásra nyomásánál keletkezhető apróbb eltéréseket ügyesen elpalástolja. Vannak azonban színösszetételek, melyeket sem három sem négy lemez egymásra nyomásával el nem érhetünk s ilyenkor több, néha 6—7 lemezre is lehet szükség, a mi az eljárást nagyon komplikálja.

s. l.

FOLYÓIRATOK SZEMLEJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

Az **Akadémiai Értesítő** ez évi második füzetében (1903. február) Katona Lajos egyik érdekes akadémiai felolvasásának: *Alexandriai Szt. Katalin legendája középkori irodalmunkban* bő kivonatát találjuk. Ugyanezen füzetben van Szádeczky Lajos *Báró Apor Péter verses művei és levelezése* című előadásának ismertetése. A harmadik füzetben Széchy Károly székfoglalója: *Tasso és Debreczeni köti* le érdeklődésünket, a negyedikben pedig a hirhedt *Karacsay-codex* hitelességének megvizsgálására kiküldött akadémiai bizottság jelentése.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny** 1903. évi (XXVII.) folyamának első és második füzetében Császár Elemér *Faludi Ferencz költészetéről* ír. A második füzetben még Simai Ödön Schaeseus Keresztélynek, a szigeti veszedelem első megéneklőjének *De capto Zygetho historia* című versezetéről értekezik.

Az **Erdélyi Múzeum** idei első füzetében Lukinich Imre egy XVIII. századi magyar költő, *Szeles János* emlékezetét eleveníti fel; a harmadik és negyediknek főczikke Versényi György terjedelmes munkája: *Tompa családi élete*. A harmadik füzetben még Kristóf György értekezik *Debreczeni Márton Kíóvi csatájáról*, a következőben pedig Petri Mór kezdi meg *Báró Wesselényi Miklós és munkái* című nagyobb dolgozatát. Különösen érdekel bennünket még az utóbbi füzetben Ferenczy Zoltán *Könyvtártanának* beható ismertetése.

A **Grafikai Szemle** 1903-ik évi első két füzetében Augenfeld M. Miksa pályadíjnyertes dolgozatát olvassuk: *Az illusztráció (!) művek tördelése és nyomása*. A második és harmadik szám kivonatossan közli Hajnóczy Istvánnak először a Szepesi Lapok 1902-ik folyamában megjelent rendkívül érdekes munkáját *Lőcse városa könyvnyomtatóiról*. Az ismertető, Firtinger Károly, maga is több adatot közöl a dolgozat pótlására. A harmadik és negyedikben László Dezső a *Könyv-illusztrálás fejlődéséről* ír, röviden összefoglalva a sokszorosító művészetek történetét. Végül a negyedik füzet tartalmazza a korán elhunyt nyomdászati szakíró, *Firtinger Károly* nekrolójját és arcképét, kiről más helyen mi is megemlékezünk.

Az **Irodalomtörténeti Közlemények** 1903-ik évi első füzeté a következő tartalommal jelent meg: Dézsi Lajos, *Az irodalomtörténet módszerei*; — Kunfi Zsigmond, *Toldy Ferencz*; — Viszota Gyula, *Dobozi Mihály és hitvese történetének költői feldolgozásai*; — Katona Lajos, *Az Ehrenfeld és Domonkos codex forrásai*; mind a négy első közleménye egy nagyobb dolgozatnak. Sok érdekeset tartalmaz ezuttal az *Adattár* is. Hegedüs István *Antonio Constanti* olasz költőnek Mátyáshoz írt terjedelmes üdvözlő költeményét közli kitűnő magyar fordításban; R. Kiss István *Várad* *Szabó György*

ismeretlen XVII. századi poéta két magyar versét mutatja be, Zsák J. Adolf *Széchenyi István és Kossuth Lajos*, Kimmach Ödön *Kitabelnek*, egy ismeretlen *Csengery Antalnak* egy-egy érdekes levelét nyomtatja le. Különösen becses a Jónás Károly közlötté három *Aranylevél*, mind Salamon Ferenczhez írva s nagy értékű *Kölcsönyek* hét levele *Wesselényi Miklóshoz*, a melyeket Ferenczi Zoltán bocsát közre a Wesselényieknek az Erdélyi Múzeumban őrzött levéltárából. Találunk még a füzetben leveleket s följegyzéseket *Bajzától*, *Bolyai Farkastól*, *Aranytól*, *Fáy Andrásztól*, *Greguss Ágosttól*, *Kazinczy Gábortól*, *Lévay Józseftől* s másoktól, Kováts László, Koncz József és Esztegar László közléseiből.

II.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK.

Bibliothèque de l'École des Chartes. LXIII. évfolyam 1902. H. Omont, *Dictionnaire d'abréviations latines publié à Berscia en 1544.* (Hasonmással.) — H. Omont, *Catalogue des manuscrits Ashburnham-Barrois récemment acquis par la Bibliothèque nationale.* (Folytatás; az első közlemény az előző évfolyamban látott napvilágot.) — Noël Valois, *Jacques de Novion et le religieux de Saint Denis.* (A párisi Nemzeti Könyvtár kézíratai alapján.) — Ph. Lauer, *Les manuscrits de Saint-Arnoul de Crépy.* — H. Omont, *Catalogue de la bibliothèque des Grands-Augustins de Paris vers la fin du XIIIe siècle.* (Negyvenhat könyvről tesz említést.) Sok érdekes van a terjedelmesebb könyvismertetések és a vegyesek közt is; *Catalogue des manuscrits français de la Bibliothèque nationale.* — M. Lisini, *Inventario del R. Archivio di stato in Siena.* — M. Dumoulin, *Catalogue des incunables de la bibliothèque de Roanne.* — *Les examens de l'École des chartes 1902.* — *Vente des manuscrits du Comte Ashburnham.* — *Manuscrits latins et français exposés dans la galerie Mazarine.* — *Fac-similés des miniatures des plus anciens manuscrits grecs de la Bibliothèque nationale.* — *Le cinquantenaire de M. Léopold Delisle.* — *L'exportation des livres précieux en Amérique.*

Centralblatt für Bibliothekswesen. 1903. XX. évfolyam, 1—5. füzet: O(tto) H(artvig), *Zum zwanzigsten Jahrgange des Centralblattes für Bibliothekswesen.* — M. Manitius, *Ungedruckte Bibliothekskataloge* czímen három közleményben hat 1347-ből való regensburgi könyvtári jegyzéket sorol fel; ezek a St. Emmeram-zárdáé 252, a dominikánusoké 224, a minoritáké 86, az Ágoston-rendieké 57, a prüfningi apátságé 301 és a prueli zárdáé 120 darabbal. — Hasonló irányú P. Gabriel Meier czikke is: *Nachträge zu Gottlieb, Ueber Mittelalterliche Bibliotheken.* — Gottfried Zedler az L. Rosenthal müncheni antiquarius híressé vált Missale specialejáról értekezik. *Das vermeintliche Gutenbergsche Missale* czim alatt. — P. E. Richter, *Tycho Brahes Astronomiae instariratae Mechanica von 1598.* —

P. Schwenke, *Die 300. Jahresfeier der Bodleiana*. E. L. Ueber die Anwendung von Zapon bei Archivalien. Kivonata M. Schoengen hollandi levéltárnok egy a *Nederlandsch Archievenbladban* megjelent nagy-érdekű dolgozatának. A 3. füzet tartalmazza az 1903. január 13-ikán elhunyt érdemes német könyvtárnok, *Dziatzko Károly* nekrológját P. Schwenke tollából. A következőben Otto Hupp felel Zedler előbb említett cikkére *Das Gutenbergische Missale* cím alatt; dolgozatát nyomon követi Zedler viszonzválasza: *Das Rosenthalsche Missale speciale*. Sajnos, a két jeles bibliografus vitája alig vitte valamivel előbbre a kérdést, Gutenberg nyomtatta e a Missale specialét? Az 5. füzetet A. Avetta cikke nyitja meg: *Secondo contributo di notizie bibliografiche per una bibliografia dei codici mss. della Bibliotheca Nazionale di Torino*. Az érdekes jegyzék első sorozatát a Centralblatt 1899-iki folyama közölte. Ezt követi Ferdinand Eichler széles körben feltűnést keltett felhívása: *Quellensammlung zur Geschichte des deutschen Bibliothekswesens*. Bezárja a cikkek sorozatát Otto Hartwignak a kiváló könyvésznőről, *Marie-Leontine-Catherine Pellechet*-ről írt megleghangú visszaemlékezése, a melynek alapjául egy A. M. P. Ingold által írt franciaia életrajz szolgált. A *Recensionen und Anzeigen* rovatában kiválóbb érdekűek a következők: R. Forrer, *Unedirte Federzeichnungen, Miniaturen und Initialen des Mittelalters*. 1902. (K. Schorbach.) — *Veröffentlichungen der Gutenberg-Gesellschaft*. I. 1902. (K. Schorbach.) *Holzmann und Bohatta, Deutsches Anonymen-Lexicon 1501—1850*. Bd. I. 1902. (A. Goldmann.) — H. HARRISSE. *Les premiers incunables bâlois*. 1902 (K. Haebler.) — K. Burger. *The printers and publishers of the XV. century with lists of their works*. 1902. — R. Klusmann. *Systematisches Verzeichniss der Abhandlungen, welche in den Schulschriften erschienen sind*. IV. Bd. 1896—1900. (O. Froehde.) — W. Y. Fletscher. *English Book-Colektors*. 1902. (G. A. Crüwell.) — R. Geete. *Fornsvensk bibliografi*. (Ó-svéd könyvészet.) 1902. (O. Froehde.)

A Centralblatt *Blätter für Volksbibliotheken und Lesehallen* című melléklapjából a folyó évben már hat szám jelent meg. A közleményekből érdekesebbek: Ernst Jeep, *Die Stellung des städtischen Volksbibliothekars*. (Három közlemény.) — Y. Wesenberg, *Bücher als Krankheitsüberträger und deren Desinfektion*. — E. Hallier, *Betrachtung über öffentliche Bücherhallen*.

Deutsche Litteraturzeitung. XXIV. évf. 1903. 1. szám. (január 3.) *Report of the Librarian of Congress for 1901*. (Több más, a washingtoni *Library of Congress*-re vonatkozó mű ismertetésével.) — 2. sz. (jan. 10.) Adolf Heysser, *Mittheilungen über die Stadtbibliothek in Coeln 1602—1902*. — Achille Bertarelli e David Henry Prior, *Gli ex-libris italiani*. — 3. sz. (jan. 17.) *Jahrbuch der deutschen Bibliotheken*. I. 1902. 13. sz. (márcz. 28.) J. W. Enschedé, *De bockletter in Nederland*. — 16. sz. (ápr. 18.) Fr. J.

Kleemeier, *Handbuch der Bibliographie*. — 18. sz. (máj. 2.) M. Winternitz, *A Catalogue of South Indian Sanskrit Manuscripts*.

La Bibliofilia. Vol. IV. 9—10. és 11—12. füzet. (1902. december — 1903. márczius.) C. Lozzi, *Cecco d'Ascoli. Saggio critico e bibliografico*. — G. Fumagalli, *Di Demetrio Canevari medico e bibliofilo genovese e delle preziose legature che si dicono a lui appartenute*. E nagyszabású, még be nem fejezett tanulmány nemcsak a híres olasz könyvbarát különleges kötéseivel foglalkozik, hanem egyúttal a XV—XVI. századi olaszországi könyvkötő-stilus ismertetését is nyújtja. A dolgozathoz jól sikerült autotipikus hasonmások vannak mellékelve. — M. Faloci Pulignani, *L'arte tipografica in Foligno nel XVI. secolo*. (Hasonmásokkal.) A 11—12. szám Danténak van szentelve; megnyitó cikke: *Pel ritratto di Dante*, G. L. Passerini-től, Gabriele d'Annunzionak ajánlva. Ehez csatlakozik Marco Besso terjedelmes dolgozata: *A proposito di una versione latina della Divina Comedia* és Charles Gérard-é: *Un exemplaire exceptionnel du Dante de Brescia de 1487*.

Revue des Bibliothèques. — II. évf. 10—12. füzet (1902. október—december): L. Barrau-Dihigo, *Miscellanea Hispanica*. E czím alatt több érdekes dolgozatot kapunk: La Bibliothèque nationale de Lisbonne; Cinq cartulaires des Archives de la Torre de Tombo; Notes sur quelques manuscrits de la Bibliothèque de Porto; Les entrées à la Bibliothèque nationale de Madrid de 1897 à 1901. — Léon Dorres, Eugène Münz (nekrológ). — Félix Chambon, *Lorédan Larchey* (nekrológ).

Rivista delle Biblioteche e degli Archivi. XIV. évf. 1903. 1—4. szám. *Per la nuova sede della biblioteca di San Marco a Venezia*. (A Sz. Márk-könyvtár új helyiségének, a palazzo della Zecca-nak képével és tervrajzaival.) — Filippo Largaiolli, *Brevi cenni sulla biblioteca Rayneri—Berti di Carmagnola*. — A. Bertarelli, *I libri illustrati a Venezia nei secoli XVII e XVIII*. (Hasonmásokkal.) — Conte Andrea da Mosto, *I diarii di Marino Sanuto*.

Zeitschrift für Bücherfreunde. VI. évfolyam 10. füzet. (1903. január): Anton Schlossar, *Der Buchdrucker und Formenschneider Zacharias Bartsch zu Graz im XVI. Jahrhundert*. — Hans-Wolfgang Singer, *Der Kupferstecher IV. Von Chodowiecki bis zur Gegenwart*. — 11. füzet (1903. február): F. Frhr. von Biedermann, *Deutsche Werkschriften der Gegenwart*. R. Forrer, *Mittelalterliche Leseplatte*. Markus Landau, *Von alten Bibliotheken, ihren Freunden und Feinden*. — 12. füzet (1903. márczius): Hans Boesch, *Das Stammbuch des Augsburger Malers und Kupferstechers Johann Esaias Nilson*. — E. W. Bredt: *Zur Geschichte der Nürnberger Miniatoren und Kleinmeister*. — Adolf Schmidt, *Die Darmstädter Haggadahandschriften*. — Otto von Schleinitz, *Der Katalog der babylonisch-assyrischen Altertümer und Bibliotheken in British-Museum*. —

Heinrich Berger, *Karl Dziatzko. Ein Nekrolog.* — VII. évfolyam 1. füzet (1903. április): H. A. L. Degener, *Die John Rylands Memorial Library in Manchester.* — Kurt Holm, *Fidus als Buchschmuckkünstler.* — P. Ettinger, *Das moderne Buchgewerbe in Russland.* — 2. füzet (1903. május): Otto Grautoff, *Der moderne Künstlerische Handeinband in Deutschland.* — Julius Leisching, *Die Ausstellung von Bucheinbänden und Vorsatzpapieren im k. k. Österreichischen Museum.* — Heinrich Pudor, *Französische Ledereinbände.* — —, *Moderne englische Bucheinbände.* (Könyvismertetés.)

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1902. ÉV ELSŐ NEGYEDEBEN.

Összeállítja: DK. GULYÁS PÁL.

BIBLIOTHEKSKATALOG der wissenschaftlichen Werke. K. u. K. Militärwissenschaftlicher- u. Casinoverein in Pozsony. Pozsony. 1903. Alkalay Adolf és fia. 8-r. 6, 108. l.

BÜCHER-VERZEICHNISS der Officiers-Bibliothek des k. u. k. Infanterie-Regimentes Freiherr v. Salis-Soglio Nr. 76. Sopron, 1903. Röttig Gusztáv. 8-r. 55 l.

CZIMJEGYZÉKE, A budapesti könyvtáregyesület népkönyvtárának —. VI-rész 1902. évi gyarapodás. Budapesten. 1903. Bagó Márton és fia. 8-r. 36 l.

CZIMJEGYZÉKE, A debreczeni felső kereskedelmi iskola ifjusági könyvtárának betűrendes —. Debreczen, 1902. Csokonai nyomda. 8-r. 48. l.

CZIMJEGYZÉKE, A m. kir. országos meteorológiai és földmágnassági intézet könyvtárába 1902. évben ajándék és vétel útján szerzett könyvek —. Verzeichniss der für die Bibliothek der königl. ung. Reichsanstalt für Meteorologie und Erdmagnetismus im Jahre 1902 als Geschenk erhaltenen und durch Ankauf erworbenen Bücher. Budapest. 1902. Pesti könyvnyomda részv. társ. 8-r. 25 l.

CZIMJEGYZÉKE, A szegedi III. kerületi áll. polgári irodalmi-, iskola-, tanári- és ifjusági könyvtárának —. Szeged 1903. Várnay L. 8-r. 27l.

CZIMJEGYZÉKE, A vasvármegyei kultúregyesület könyvtárának —. Szombathely. 1903. Egyházmegyei könyvnyomda. 8-r. 90, 2 l.

ELENCO delle pubblicazione della Società Storica Ungherese in Budapest. Budapest. é. n. Athenaeum részv. társ. könyvnyomda. 8-r. 8 l.

ÉVKÖNYVE, Magyar nyomdászok —. 1903. XVIII. évfolyam. Kiadja a könyvnyomdászok szakköre. Szerk. Pavlovsky József Alajos. Budapest, 1903. Athenaeum részv. társ. könyvnyomda. 8-r. 131 l. 5 + melléklet.

FERENCZI ZOLTÁN A könyvtártan alapvonalai. V. ö. Muzeumi és könyvtári *kézikönyvek.*

FUCHS ZSIGMOND. A színes festékek a nyomdászatban. Keverésük és használatuk módja. Budapest. 1903. Pallas részv. társ. 8-r. 100 l. és hirdetések.

HELLEBRANT ÁRPÁD. Irodalomtörténeti repertorium. (Irodalomtörténeti közlemények. XII. évf. 4. sz.) Budapest. 1902. Athenaeum részv. társ. könyvnyomdája. 8-r. 537—538 l.

IRODALMA, Az iparművészet —. 1902. november, december. (Magyar Iparművészet. VI. évf. 1. sz.) Budapest. 1903. Athenaeum részv. társ. könyvnyomdája. 4-r. I—II l.

IRODALMA, Az iparművészet —. 1903. január, február. (Magyar Iparművészet VI. évf. 2. sz.) Budapest. 1903. Athenaeum részv. társ. könyvnyomdája. 4-r. I—II l.

JEGYZÉKE, A soproni benzés főgymnasium ifjusági könyvtárának —. Sopron, 1903. Röttig Gusztáv. 8-r. 47 l.

JEGYZÉKE, A szegzárdi polgári olvasókör könyvtárának — Szegzárd. 1903. Báter János. 8-r. 16 l.

JEGYZÉKE, A szombathelyi polgári fiúiskola ifjúsági könyvtárának — Szombathely. 1902. Geist Márton. 8-r. 18 l.

JEGYZÉKE, Az ugocsamegyei általános néptanító egyesület könyvtárának — Szatmár. 1903. Morvai János. 8-r. 16 l.

KÉZIKÖNYVEK, Múzeumi és könyvtári — Közrebocsátja a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége. *Ferenczi Zoltán*: A könyvtartan alapvonalai. Budapest. 1903. Athenaeum irod. és nyomdai r. t. kiadása. 8-r. XII, 240 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, Az eperjesi Széchenyi-kör héthársi vidéki választmányára népkönyvtárának — Eperjes, 1903. Kósch Árpád. 8-r. 22 l.

KOVÁTS FERENCZ. Az 1902. évben megjelent fontosabb külföldi gazdaságtörténelmi munkák sorozata. (Magyar gazdaságtörténelmi szemle. IX. évf. 10. füz.) Budapest. 1902. Patria. kny. részv. társ. 8-r. 475—477 l.

KÖNYVEK, Uj — (Századok. XXXVII. évf. 1—2. sz.) Budapest. 1903. Athenaeum részv. társ. könyvnyomdája. 8-r. 95—96; 195—198 l.

KÖNYVÉSZET. (Egyetemes philologiai közlöny. XXVII. évf. 1. 2. füz.) Budapest. 1903. Franklin társ. 8-r. 95—96; 192 l.

KÖNYVÉSZET, Külföldi — (Egyetemes philologiai közlöny. XXVII. évf. 3. 4. füz.) Budapest. 1903. Franklin t. 8-r. 271—272; 350—360 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A »Kassai népkönyvtár« illetve »Közkönyvtár« — Könyvtári szabályzattal. I. füzet. Kassa. 1903. Werfer Károly, 8-r. 19, 1 l. Ára 20 fill.

MANGOLD LAJOS. Hazai hírlapok repertórium. 1902. január—november. (Századok. XXXVII. évf. 1. 2. füz.) Budapest. 1903. Athenaeum r. t. 8-r. 93—95.; 192—195 l.

MÉSZÁROS LAJOS, Nagy Ignác nagyközség nyilvános népkönyvtárának könyvjegyzéke Komárom. 1903. Spitzer Sándor. 8-r. 19 l.

POPPER VILMOS. Az 1900. évi könyvjegyzék I. pótló füzet. (A külső borítékon: A pénzüntézeti tisztviselők országos egyesülete könyvtárának első pótló könyvjegyzéke.) Budapest. 1903. Révai és Salamon. 16-r. 39 l.

PÓTFÜZET, II. — a főgymnasiumi ifjúsági könyvtár czimjegyzékéhez. Nagykőrös. É. n. Bazsó Lajos. 8-r. 6 l.

PROGRAMM-ÉRTEKEZÉSEK, Philologiai — 1901/2. (Egyetemes philologiai közlöny. XXVII. évf. 1. füz.) Budapest. 1903. Franklin társ. 8-r. 93—94 l.

SCHILBERSZKY KÁROLY irodalmi működésének czimjegyzéke szakcsoportok szerint. 1897—1902. Budapest. 1903. Pesti Lloyd társulat kny. 8-r. 12 l.

SZABÁLYAI, A nagyajtai olvasó egyeslet könyvtár — és könyvjegyzéke. Brassó. 1902. Herz könyvnyomdája. 8-r. 34 l.

SZABÓ ERVIN. Közgazdasági irodalom. (Lezárva 1902. december 31-én.) (Közgazdasági szemle. XXVII. évf. 9. köt. 1. sz. Budapest.) 1903. Pesti kny. részv. társ. 8-r. 85—96 l.

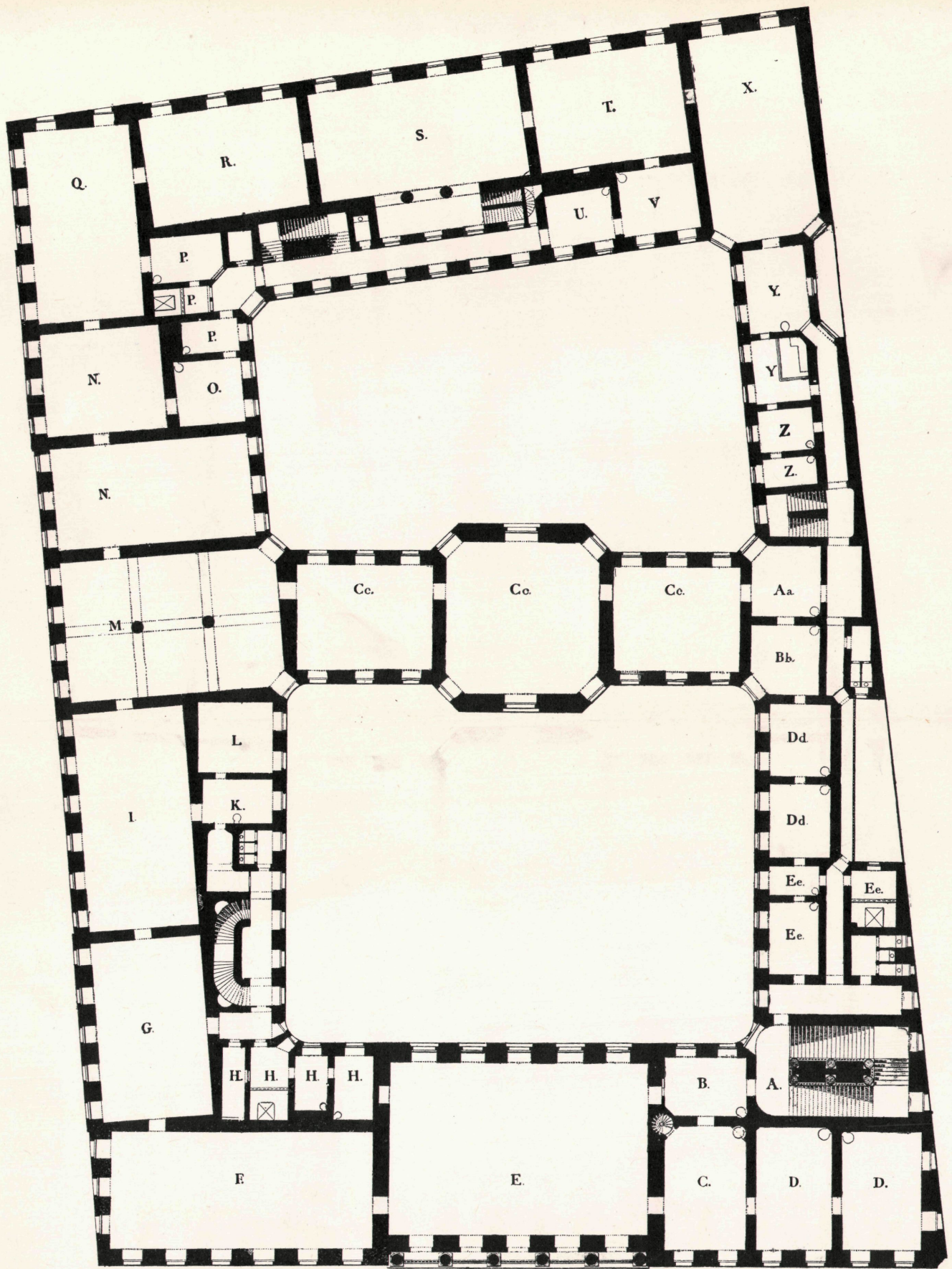
SZABÓ ERVIN. Közgazdasági irodalom. (Lezárva 1903. február 20-án.) (Közigazgatási szemle. XXVII. évf. 29. köt. 3. sz.) Budapest, 1903. Pesti könyvnyomda részv. társ. 8-r. 231—248 l.

SZAKÁTS PÉTER. A magyar nemzeti múzeum néprajzi osztályának kézi szakkönyvtára. II. pótlék. Az 1902. évi szerzemények. (1301—2500.) Budapest. 1903. Hornyánszky Viktor. 8-r. 52 l.

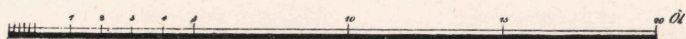
SZAKKÖNYVTÁRA, A m. n. múzeum néprajzi osztályának kézi — II. pótlék: az 1902. évi szerzemények. (A magyar nemzeti múzeum néprajzi osztályának értesítője. III. évf. 10. sz.) Budapest. 8-r. 189—240 l.

(TEMESVÁRY REZSŐ.) A budapesti kir. orvosegyesület könyvtárkatalogusának folytatása 1902-ben. (A budapesti kir. orvosegyesület 1902. évi évkönyvében.) Budapest. 1903. Pesti Lloyd társulat kny. 8-r. 38 l.

VERSÉNYI GYÖRGY irodalmi munkássága (1902. december 31.). Kolozsvár. É. n. Gombos Ferencz Lyceum kny. 8-r. 8 l.

Á PESTI NEMZETI GYŰJTEMÉNYEK ÚJ TÁRHÁZÁNAK RAJZOLATTYA.
Az első Emeletben.

VEGYES KÖZLEMENYEK.

Firtinger Károly †. A magyar nyomdászati irodalom legtehetségebb munkását vesztette el a márczius 26-ikán ötvenhat éves korában elhunyt Firtinger Károlyban. A megboldogult nem volt szorosabb értelemben vett irodalmi ember, de hajlama, tehetsége a tudományos kutatások felé vonzották s szakismeretei, párosulva nagy munkakedvével, nyomdászati és bibliografiai íróink kis sorában előkelő helyet biztosítottak számára.

Származására nézve magyar, neveltetésére német volt. Atyja, egy régóta hazánkba telepedett iparos család sarja hazájából Bécsbe költözött, ahol mint zongorakészítő fáradtságos munkával kereste meg kenyerét. Itt az idegenben látta meg Firtinger Károly a napvilágot 1847 november 1-én. Fél-évvel utóbb atyja visszaköltözött Pestre, hogy aztán el sem hagyja szülővárosát egész 1879-ben bekövetkezett haláláig.

A szegény asztalosmesternek nem volt módja benne, hogy fiacskáját felsőbb iskolába járassa, a négy elemi osztály elvégzése után ki kellett fogni a kis Károlyt az iskolából, hogy valami mesterséget tanuljon. Nem tudjuk, atyja akarata, vagy saját hajlama vezette-e a nyomdász-pályára; tény az, hogy 1860-ban, tizenhárom éves korában beállott Noséda Gyula pesti könyvnyomdájába inasnak. Mikor itt felszabadult, kezébe vette a vándorbotot. Németországnak vette útját. Nagyobb pihenőkkel megszakított gyalog-utazás után Augsburgban vetett horgonyt, ahol is néhány hónapig valamelyik nagyobb nyomdában dolgozott. Innen kezdve a német városokban hányódott, csak rövid időt töltve egy-egy helyen. Végre is az osztrák-porosz háboru hazatérésre kényszerítette. 1867-től, néhány hónapi aradi tartózkodástól eltekintve, állandóan Budapesten működött, előbb mind szedő, utóbb mind korrektor és revizor.

A kenyéradó munkától fenmaradó idejét a páratlanul tevékeny ember szakadatlan dologban töltötte. Már 1870-ben egyik vezetője volt a pesti nyomdászoknak, a kik két évvel később őt választották meg szaklapjuknak, a *Typographiá*-nak szerkesztőjévé. Mit köszönhetnek neki szaktársai, azt röviden el sem lehet mondani; hogy ma a hazai nyomtatók egységes, szervezett testületet képeznek, első sorban Firtinger érdeme.

Majd egy évtizedig volt szerkesztője a *Typographiá*nak, körülbelül ugyanannyi ideig alelnöke a nyomdászok szakegyletének. Azonban mindinkább csökkent érdeklődése a társadalmi kérdések iránt s figyelme a szakmájába vágó tudományos kérdésekre irányult. Különösen a hazai nyomdák története érdekelte. Észrevette, hogy az eddigi eredmények csak előmunkálatul, anyaggyűjteményül tekinthetők s az egyes nyomdák története, amely-

ből majd a magyar nyomdászat multjának képe kialakul, még feldolgozókra vár. Hogy hivatalos teendőitől fenmaradó idejét tisztán tudományos munkának szentelhesse, megvált szerkesztői állásától s kevéssel utóbb a szakegyetelnél viselt tisztségét is letette. Innen kezdve szakadatlanul jelentek meg nyomdászattörténeti dolgozatai, melyek közt legkiválóbbak a Grafikai Szemlében megjelent *Hazánk könyvnyomtatási Mátyás király idejétől 1848/49-ig. — Adatok a hazai betüöntés történetéből. — Gutenberg vagy Brito?* és különnyomatban is napvilágot látott főmunkája: *Ötven esztendő a magyar könyvnyomtatás közelmultjából.*

A kérélnelhetetlen végzet igen korán, munkásságának közepette ragadta ki kezéből a tollat. Benne fáradhatatlan és lelkiismeretes munkást veszítettünk. Áldás emlékére!

Dr. Áldás Antal egyetemi m. tanár muzeumi őrt a párisi Societé d'Histoire Diplomatique f. é. május 28-ikán tartott ülésében világtörténeti kutatásai elismerésül levelező tagjai sorába választotta.

Könyvtári lelet. Folyó év január havában a kalocsai érseki könyvtárban régi és nagybecsű könyvet találtam, mely különös ismertetésre méltó. Címe: Tychonis Brahae Astronomiae instauratae mechanica. Wandesburgi 1598. Könyvtári száma 9600.

Ez a könyv már csillagászati szempontból is nagyon érdekes, mert Tycho de Brahe, nagyhírű csillagász tudományos intézetének, a Hween-szigetén felépített Uraniaburnak és nevezetes csillagászati eszközeinek leírását és képét tartalmazza, melyek azóta megsemmisültek és csak e könyvből ismerhetők meg. De nagy a műnek könyvészeti értéke is. Ez az első kiadás, mely Tycho saját gyárában készült papíron, saját nyomdájából került ki és pedig igen kevés példányban, csak barátai és tisztelői számára, tehát mint manapság szokás mondani, mintegy kézirat gyanánt. E kevés példány közül is csak néhány készült mint díszkiadás, dus aranyozással és kézi festéssel. Tycho halálának háromszázados emlékünnepe alkalmából 1901-ben ezen érdekes kiadásnak csak 16 példányát tudták felkutatni és ezek közt csupán három díszpéldány van, az egyik a stockholmi Akadémia birtokában, a másik a kopenhágai királyi könyvtárban, a harmadik a strahowi kolostor könyvtárban, Prágában. Most mint negyediket a kalocsai példányt ismer-tetjük, mely szintén ilyen elsőrendű kiadás.

A könyv 25×34 cm. és a címlappal 41 oldalt foglal magában. Kék selyembe van kötve, aranydíszítéssel és aranymetzettel. A 30 ábra mind kézzel van kifestve, gazdagon ékesítve arannyal és ezüsttel; ez utóbbi ugyan megfakult, de az aranyozás még teljesen friss. Legérdekesebb Tychonak akvarellben festett arc képe, mely a címlap hátára van ragasztva. Tycho mellképe a középen foglal helyet, körülvéve díszítéssel, alatta jobbra Copernicus és balra Ptolemaeus képei láthatók, köztük a nagy csillagász címere. A kép csodálatos frissességben maradt meg 300 év után is. A címer kerületén az 1599 évszám jelzi a készítés idejét, a mi figyelemre méltó, mert a kiadás már 1598 január elsején kész volt, a mikor Tycho az első példányt II. Rudolf császárnak adta át, kinek a mű ajánlva van.

Nem szenved kétséget, hogy gazdagon díszített példányunk főképen

Tycho arczképének elsőrendű kiállításából következtetve, valamely magasrangú személynek volt szánva, ezért érdekes volna megtudni, hogyan került a kalocsai könyvtárba. Feltűnő, hogy nincs beirt dedikációja, míg a többi példányokban ott találjuk az első lapon Tycho sajátkezű ajánlását. A könyvben különben csak egy bejegyzés van, melyet gondosan ki akartak vakarni, a helyet és módot tekintve olyan, a milyent a Jézus-társaságiak szoktak használni, midőn valamely könyvet a házi könyvtárba bejegyezték. *Fényi Gyula S. J.*

Állítólagos középkori »képes-krónika« a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. A *Katholikus Szemle* ez évi II. füzetében *ifjú Reiszig Ede dr.* a János-lovagok budafelhévi rendháza történetét tárgyazó dolgozatában egy XIII—XIV. századi múzeumi kódexszőről tesz említést, a mely egyebek között Buda, Pestujvár, a budai várkastély (castellum supra Budam) s Tamás templomos perjel képét tartalmazza. Miután Reiszig úr hivatkozva a kódexszőről a Történelmi Tár IV. kötetében megjelent ismertetésre, egész komolyan, mint forrást tárgyalja az állítólagos »képes krónikát«, kénytelenek vagyunk, tévedések elkerülése czéljából kijelenteni, hogy a szóban forgó kézirat nem XIII—XIV. századból, hanem a XIX. század negyvenes éveiből való, s a hirhedt Litteráti Sámuel kezéből származó közönséges hamisítvány.

Múzeumunk tulajdonképen nem is egy, hanem két Litterátitól való illusztrált krónikát őriz. Az egyik hosszas zsebbejegyzőkönyv alakú, hártýára írott kötetke, mindössze 10 levélből áll; tartalma: *magyar nyelvű* krónika Sz. Istvántól Kún Lászlóig, apró arczképekkel, állítólag a XIV. századból. Annyira esetlen, gyermekecs hamisítvány, hogy nem is érdemes vele foglal kozni. A másik hasonló alakú, de haránt nyíló »kódex« 36 levélkét s egy nagyobb hártýalapot tartalmaz, mely utóbbin egy eldörzsölt szörnýtérkép, talán Magyarországé látható. Ez a Reiszig úr által felhasznált beces XIII—XIV. századi forrás. Lapjait rövid felirattal ellátott vízfestésű táj- és arczképek töltik meg, mint például Buda 1301-ből való képe, a melyen az első ismertetők még templomokat s kastélyokat véltek látni, de a mely nem egyéb elmázolt festékfoltnál. Jönnek aztán szép renddel Simon budai prépost, ismeretlen magyar vezérek, püspökök, stb. igen komikus torzképei, templomok, várak ábrái, közben keverve valóságos XIII. századi írással, a mely írás azonban sehogy sem illik az ábrákhoz, miután a vele hártýára vetett szövegek teologiai tartalmúak s nem egyebek, mint széljegyzetei annak a kódexnek, amelynek lapjaiból Litteráti Sámuel a hamisításaihoz szükséges hártýát hasítgatta. Még magyar részek is akadnak a kéziratban, ezek azonban »csak« XIV—XV. századiak akarnak lenni. Ime belőlük egy kis mutató:

*O kegotten Tataroc
oda uagnoc a uaroc
a nemes Urasagoc
a segon iobagoc
Ifyoc es leanoc stb.*

Ezt a csodabogarát a Litteráti kortársai elfogadták hitelesnek. Mátray, a ki azt a Múzeum számára 1851-ben megszerezte, hosszú értekezés kíséretében mutatta be a M. T. Akadémiában 1854 július 10-ikén, Wenzel Gusztáv pedig a Történelmi Tár 1857-iki folyamában írt róla. Hitele azonban nem

sokáig tartott; a legelső szakértő, a ki kezébe vette, kimondta róla az ítéletet s a »krónika«, Litteráti Sámuel egyéb gyártmányaival egyetemben, régóta csak kuriozumnak szerepel a M. N. Múzeum könyvtárában. *

Honter sajtója a lomtárban. E cím alatt a Brassói Lapok 113-ik számában *Gyulai Farkas* úr tollából hosszabb cikk jelent meg, a melyet szükségesnek látunk kivonatban bemutatni.

Ismeretes dolog, hogy a híres könyvnyomtató-reformátornak, Honter Jánosnak Brassóban számos relikviáját őrzik, többek között könyvsajtóját is, a melyen az első erdélyi nyomtatványok készültek. E becses emlékek — a mint Gyulai úr írja — újabb időben gondolatlan kezelés folytán pusztulásnak indultak. Honternek az ág. ev. főgimnázium könyvtárában volt fametszetű dúczaiból ma már csak két térkép fatáblájának a fele van meg. »Csak ennyit lehetett megmenteni a tüztől, — olvassuk az idézett cikkben — de nem a háború tüzétől, hanem a *sancta simplicitas* által rakott tűz elől, mert egyszerűen feltűzelték a megmaradt fadúcok nagyrészt.«

Majdnem ilyen sorsra jutott a könyvsajtó is, a melyet 1898-ban a Honter szobrának leplezése alkalmából rendezett kiállításon összeállítva és elég ép állapotban láthatott a közönség. A sajtót ugyanis bedobták az ág. ev. főtemplom egyik kamrájába, a lomtárba, s ma alig van valakinek hol-létééről tudomása. »A templom egyik zúgában, — írja a tudósító — egy külön rekesztett kamrában, lim-lomok közt megtaláltuk a keresett sajtót. Igaz, hogy széthullva, darabokban, de megvannak a fa- és vasrészei, persze porosan, rozsdásan és megrongáltan.«

Kívánatos lenne, hogy az illetékes körök lépéseket tegyenek a maga nemében páratlan emlék megmentésére. Felhívjuk rá különösen az Iparművészeti Múzeum figyelmét. *

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1903 január 1-től, május 31-ikéig.

(Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek.)

Baróth:

Rozsandai János.

Bártfa:

Salgó Mór.

Budapest:

Adler Károly. VI., Laudon-u. 4.

Bauer Ferdinánd (Ferencz) és Fuchs

Dávid. VI., Podmaniczky-u. 27.

Bergida Ede (Eliás). VII., Erzsébet-

körut 52.

Budapesti Napló szerkesztősége mint

részvénytársaság ny. (üzletvezető:

Zeisberger István). IX., Üllői-ut 25.

Erhardt József. VII., Csömöri-ut 28.

Füredi Lipót. VII., Óvoda-u. 24.

Goldschmidt Mór. VI., Révay-u. 6.

Jutasi Ödön és Lipinszki Lipót. VIII.,

Nap-u. 19.

Lajner Joachim. VI., Vörösmarty-u 60.

**Luszt Sándor IV., Váci-u. 44.

Mezei Adolf. IX., Soroksári-u. 2.

Plessz Ignác. VI., Váci-körut 39.

Id. Poldini Ede és Társa (tul. Kerner

Istvánné). IV., Irányi-u. 1.

Pollatschek Mórné szül. Kis Babetta.

VI., Podmaniczky-u. 6.

Roth Sándor és Pintér Manó. VII.,

Király-u. 85.

Schröder János. IV., Sarkantyus-u. 3.

Szlávy József. IV., Zöldfa-u. 43.

N.-Várad:

Sébő Izsák Imre.

Pozsony:

Preisak Ferencz.

**Preisak Győző.

Ujverbász:

Klingvart Róza.

A Magyar Könyvszemle új folyama.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlönye, 1876 óta áll a haza tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az év gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvárusi forgalomban 8 kor.; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czimére a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, *IV. Ferenczick-tere 2.* A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—10. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a *Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához* küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1901-ben. I. A magyar hírlapirodalom, id. Szinnyei Józseftől. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok. Kováts Lászlótól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája, id. Szinnyei Józseftől.* Ára 1 kor. 10 fillér.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque du Musée National Hongrois
sous la rédaction de M. François Kollányi.

Quatre livraisons par an; prix du volume | Nouvelle série. XI. volume. 2. liv-
6 couronnes = 6 francs = 5 mares. | raison. Avril—Juin 1903.

Sommaire.

La bibliothèque du Musée National Hongrois en 1902	97
François Kollányi. La bibliothèque Széchényi du Musée Nat. Hongrois dans l'ancien cloître de l'ordre de Saint-Paul. (Avec deux facsimiles.)	118
Dr. Antoine Áldásy. Les memoires du prince Joseph Khevenhüller-Metsch dans la bibliothèque du Musée National Hongrois	158
Jules Mokos. Règlement de la bibliothèque de l'école supérieure à Pépa en 1802	166
Indicateur officiel. Rapport sur l'état du Musée Nat. Hongrois dans le 1-er trimestre de 1902	174
Littérature. Guillaume Fraknoi. Une »Pontificale« de Jean Vitéz. Par V. — Dr. F. Gyalui, Le problème des connaissances bibliothécaires en Hongrie. Par * — S. Fuchs, Les couleurs en typographie. Par s. l. — Revue des revues bibliographiques et littéraires. I. Revues Hongroises. II. Revues étrangères	179
La littérature bibliographique hongroise dans le dernier trimestre de 1902. Par dr. Paul Gulyás	187
Notizes. Charles Firtinger †. La décoration du Prof. Antoine Áldásy. — Une trouvaille bibliographique. Par Jules Fényi S. J. — Une chronique prétendue du moyen âge à la bibliothèque du Musée Nat. Hongr. — La presse de Honter en décharge	189
Changements dans l'état des imprimeries en Hongrie du 1. janvier au 31. mai	192

Adresse de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*
Budapest, Musée National Hongrois.

XI. KÖTET, 3. FÜZET. UJ FOLYAM. 1903. JULIUS—SZEPTEMBER.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRÁNAK

KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ.

1903. ÉVI FOLYAM.

III. FÜZET.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1903.

TARTALOM.

	Lap
Kollányi Ferencz. A Nemzeti Múzeum megalapítása és a Széchényi-Országos-könyvtár. (Egy hasonmással a szövegben és két melléklettel)	193
Varjú Elemér. Az iparművészeti múzeum ex-libris kiállítása. (Első közlemény)	234
Dr. Sebestyén Gyula. Telegdi János 1598-iki Rudimentájának hamburgi és marosvásárhelyi kézírata. (Huszzonegy hasonmással a szövegben)	247
Esztegár László. Dayka Gábor kézírattörödéke a M. Nemz. Múzeum könyvtárában	281
Tárca. Évnyegedes jelentés a M. N. Múzeum Széchényi-Országos-könyvtárának állapotáról az 1903. év II. negyedében	287
Az Erdélyi Múzeum-Egylet könyvtára az 1902-ik évben	292
Szakirodalom. Ferenczi Zoltán, A könyvtártan alapvonalai. <i>Ism. V. E.</i> — Arthur L. Jelinek, Internationale Bibliographie der Kunstwissenschaft I. Jahrgang. <i>Ism. e. l.</i> — I. Pintor, La libreria di Cosimo de Medici nel 1418. <i>Ism. V.</i> — Folyóiratok szemléje. I. Hazai folyóiratok (Egyetemes Phil. Közlöny XXVII. 3. 4. 5. 6—7., Erdélyi Múzeum XX. 5. 6., Irodalomtörténeti Közlemények XIII. 2., Grafikai Szemle XIII. 5. 6., Századok XXXVII. 1. 2. 3. 4. 5. 6.) II. Külföldi folyóiratok. (Centralblatt für Bibliothekswesen XX. 6., Deutsche Litteraturzeitung XXIV. 19. 20. 22. 23. 24. 25. 26., La Bibliofilia V. 1—2. 3—4., Le Bibliographe Moderne VII. 37—38., Revue des Bibliothèques XIII. 1—4. 5. 6., Rivista delle Biblioteche et degli Archivi XIV. 5—6., Zeitschrift für Bücherfreunde VII. 3.)	299
A magyar bibliografiai irodalom az 1903. év második negyedében dr. Gulyás Páltól	315
Vegyes közlemények. XIII. Leó pápa † (A. A.) Dr. Pauler Gyula † Ismeretlen római Korvin-kódex (G. A.) A múzeumi könyvtár tisztviselőinek tudományos utazásai. A kolozsvári egyetemi könyvtárból. Magyar könyvészet 1886—1900. Vidéki nyilvános könyvtárak fejlődése. (K. L.) Heymann József ajándéka. A Kisfaludy és gróf Barkóczy családok levéltárai	315
Változások a magyarországi nyomdáknál 1903 június 1-től augusztus 31-ig	320
Melléklet. A hazai hírlapirodalom 1902-ben. I. A magyar hírlapirodalom id. Szinnyei Józseftől. II. A hazai nem magyar nyelvű hírlapirodalom Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok Horváth Ignácztól. — Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája 1780—1902-ig. Id. Szinnyei Józseftől 1—59	

A NEMZETI MÚZEUM MEGALAPÍTÁSA ÉS A SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁR.

KOLLÁNYI FERENCZTŐL.

(Egy hasonmással a szövegben és két melléklettel.)

Attól a naptól kezdve, a melyen a nádor védőszárnyai alatt felmerült a Magyar Nemzeti Múzeum létesítésének eszméje, Miller nem szűnik meg többé e gondolattal foglalkozni, ennek híveket toborzani, a megvalósítás előkészítésén munkálkodni.

Ő világítja meg a kérdés gyakorlati oldalát is, midőn Giovane herczegné gyűjteményének megszerzéséről lévén szó, a múzeumi alap megteremtésére az ország lakosainak önkéntes adományait javasolja igénybe venni.

Sőt, úgy látjuk, az ő lelkében alakulnak ki először a Magyar Nemzeti Múzeum tervezetének körvonalai is akképen, hogy alapul tekintvén a Széchényi-országos-könyvtárt, az ujonnan létesítendő intézetbe, a magyar és magyar vonatkozású irodalmi termékek mellett, a hazai régiségeket, valamint a természet hármas világának összes hazai termékeit is összegyűjteni kívánta.

Erre vonatkozó nézeteit már az 1806. év legelején közli néhány bizalmas emberével. Óvakodik azonban, hogy ez Széchényi grófnak tudomására jusson; attól tartván, hogy Széchényi esetleg nem szívesen lát oly törekvést, mely az általa alapított könyvtár önállóságát veszélyeztetné. Legalább ezt olvassuk ki Grubernek január 23-án hozzá intézett következő soraiból: a Museum Hungaricumot illető terve rémek; kívánom, hogy minél előbb megvalósuljon, ámbár nagyon kételkedem az eredményben. Öfensége, legkegyelmesebb védnökünk, mindenestre mindent el fog követni ezen a maga nemében páratlan intézet érdekében, de sok adakályra fog találni egyrészt a mostani kedvezőtlen viszonyokban, főképen pedig honfitársainak önzésében. S(zéchényi) törekvéseit már

magam is eléggé ismerem, azért nem is mondok az ő jelenlétében olyat, a mi a jövőre, vagy a Múzeumra vonatkozik. Minden szó megragadja figyelmét, és távolról sem merek előtte titkot említeni.¹

Annál lelkesebb pártfogóra talált Miller József főherceg-nádor személyében, a kinek Temesvárról visszatérvén, a tervezetet írásban is bemutatta. A nádor, a kinek éppen ebben az időtájban okozott sok gondot a könyvtár elhelyezésének kérdése, a tervezetet leküldötte Eszterházy József grófnak, felhíván őt, tegye ezt több szakértő meghallgatásával tanulmányozása tárgyává, és ennek eredményét közölje vele.

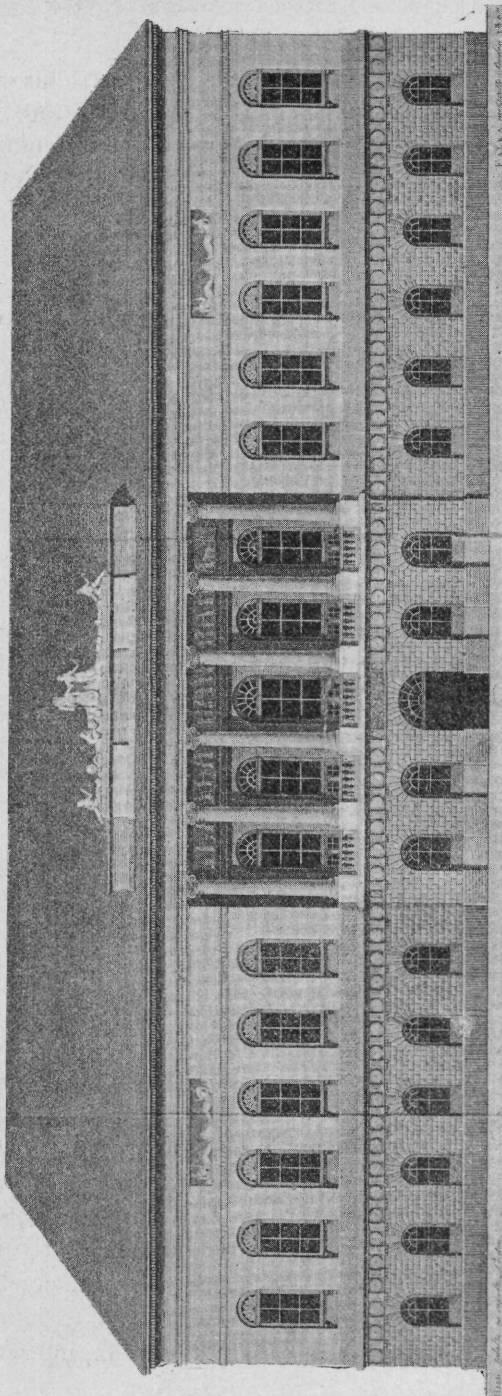
Eszterházy gróf, Mitterpacher és Schönvisner apátokat, Schönbauer, Schwartner, Kytaibl tanárokat és Millert kérte fel véleményadásra. Kifejtette előttük, hogy miután az intézetnek eléjük terjesztett tervezetéből már látszik, hány osztályra lenne felosztandó, minden egyes osztályba mi lenne elhelyezendő, tekintetbe véve, hogy az e célra teljesen ujonnan emelendő épületben minden osztálynak megfelelő helyiségekkel kell rendelkeznie, most első sorban arra nézve kell nyilatkozniok, hogy úgy a már meglévő tárgyaknak, mint azoknak az elhelyezésére, a melyekkel csak később fog az intézet gyarapodni, figyelemmel lévén ezek különös sajátosságaira, rendeltetésére, micsoda helyiségeket kell fentartani. Mert csakis ennek alapján lehet az épület tervét és költségvetését elkészíteni, és egyedül így lehet elkerülni, hogy ne az egyes gyűjtemények legyenek kénytelenek a helyiségekhez alkalmazkodni, hanem megfordítva.

Hogy tehát az építésznek a szükséges adatok megadhatók legyenek, és az épület a szükségletnek lehetőleg minden tekintetben megfelelő legyen, a tanácskozók megállapították az egész épület tervszerű beosztását, az egyes gyűjtemények elhelyezésére szükséges termeket, az intézet vezetésére hivatott személyzet létszámát, úgyszintén az ezek számára szükséges lakóhelyiségeket. Mindezt Eszterházy gróf 1806. november 14-én a nádor elé terjesztette.² Ennek alapján készítette azután el Hild pesti építész az épület tervrajzát, beosztását, úgy, hogy a nádor az 1807. esztendőben az egész tervezetet a nyilvánosság elé vihette.

¹ Miller levelezése V. 4.

² Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám, II. csomag, 55, 56. szám.

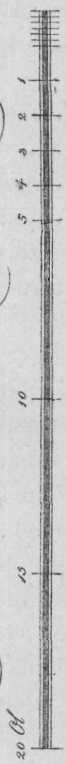

A Nemzeti Gyűjtő-műhelyek és Kórházainak az Harman-útsza felé álló

HOMLOKFA LA

Pesten.

A magyar kulturtörténet szempontjából oly végtelen fontosságú irat egyszerre, egybe fűzve, latin és magyar nyelven, névtelenül jelent meg, 1200 példányban, a nádor költségén, az egyetemi nyomda ujonnan öntött betűivel nyomva. A 28 ivrétű oldalra terjedő latin szöveg előtt az épületnek Hild által készített homlokrajza látható, Falka által rézbe metszve; a 30 oldalnyi magyar rész után pedig az épület földszintjének és első emeletének tervrajza áll, ugyancsak Hildnek Karacs által metszett munkája. A latin szöveget Miller írta; a magyar fordítás pedig Strázsay műve.

Miller Cicero következő szavait vevén jeligéül: »nihil est in rebus humanis praeclarium, quam de Republica bene mereri« bevezető soraiban arra mutat rá, hogy bár a magyar nemzetnek a tudomány és művészet előmozdítását célzó törekvése már nem egyszer megnyilatkozott, mégis tagadhatlan, hogy kívánatos lenne bizonyos oly emlékművek létesítése, a melyek ily irányban is hirdetnék az ország örök dicsőségét.

Ezek közé tartoznék első sorban a Magyar Múzeum megteremtése, mely hivatva lenne mindazt magába foglalni, a mit a nemzeti irodalom termel és felölel. A muzsák e nemzeti csarnokában összegyűjtendők lennének az összes magyar és magyar vonatkozású nyomtatványok, kéziratok, földabroszok, czimerek, képek, az országban található állatok, növények, ásványok, kövületek, pecsétek, régipénzek, régi márványemlékek, edények, fegyverek, kézművek stb. Miután pedig az ilyen közös kincseknek birtoklásából ítélhető meg a nemzetnek gazdagsága, tudomány-szeretete is, az ennek létrehozására összegyűjtött pénzösszeg mindenkinék legjobb öröksége; mert közös tulajdon, a mit mindenki önhasznára fordíthat. Járuljon tehát kiki az intézet megteremtéséhez, a melyhez hasonló Európa sok városában virágzik, a melyek szintén nem a kincstár jövedelméből, hanem a jó honpolgárok áldozatkészségéből jöttek létre. A hazának nemcsak díszére, hanem hasznára is szolgáló dologhoz összetartással, egyetértve kell hozzá fogni.

Ne rettentsen el senkit a sok előálló akadály, a vélemények különfélesége, hanem mutassa meg mindenki ritka nemesszívűséggel a világnak, hogy a magyar ember nemcsak magának él, hanem hazájának is.

Ezek után kilencz fejezetben részletesen kifejti az intézet

tervezetét, beosztását, gyarapításának, fentartásának, vezetésének módozatait.

Az intézet természetesen az ország szívében, Pesten állana, még pedig egészen új, rendeltetésének és céljainak minden tekintetben megfelelően emelt épületben.

A Múzeumban a következő gyűjteményeket kellene elhelyezni: 1. a könyvtárt, mely, hála Széchényi Ferencz gróf páratlan adományának, már meg van, még pedig minden reménységet felülhaladó gazdagságban. Alig öt éve, hogy fennáll, s már is nemcsak az ország lakosai látogatják tömegesen, hanem külföldiek is, és az ajándékok révén eddig is közel kétezer kötettel gyarapodott, sőt naponta újabb nyomtatványokkal és kéziratokkal gazdagszik. Valóban, siralmas dolog lenne, ha az ország, az által hogy nem gondoskodik a fentartásukra szolgáló szükséges pénzalapról, ezen drága kincseket pusztulni, és saját kárára, szégyenére, az adományozó fájdalomra, már keletkezésükben tönkre menni engedné.

A többi gyűjtemény lenne: 2. a régipénzek 3. a pecsétek, 4. régiségek, 5. a fegyverek, 6. a természetrajzi tárgyak, 7. a kézművek, 8. a márványok, 9. a képek gyűjteménye.

A régipénzgyűjtemény már megvan, hasonlóképen Széchényi gróf adományából, a ki több mint 30,000 frtot érő régipénzeit és érmeit szintén az országnak ajándékozta. A pecséteket Rhédey Lajos most igyekszik az ország Múzeuma részére összegyűjteni. A régiségekből, ritkaságokból és drágaságokból mindezideig oly kevés van, hogy alig érdemes szóba hozni. A fegyverek szintén méltán fognak helyet foglalni az ország gyűjteményes tárházában. A természetrajzi tárgyakat, fájdalom, még most is Jénába szokás kivinni, egy kis dicséret fejében. Pedig milyen gazdag az ország ilyenekben!

Néhányan már felajánlották az intézet részére ásványgyűjteményeiket. Remélni lehet, hogy mások a növény- és állatvilág egybegyűjtésére fognak vállalkozni. A természetrajzi gyűjteményhez számítandók a technológiai termékek is. A régi márványdarabok, töredékek összeszedése nem kevésbé tanulságos, úgy szintén az ország nevezetesebb férfiainak aczképgyűjteménye is.

A Magyar Múzeumra nézve az a legfontosabb, legéletbevágóbb, hogy az ország lakosai összefogjanak ezen gyűjtemények gazdagítására.

A könyvtár anyagának szaporításáról gondoskodás történt a köteles példányok ügyében 1804 és 1807-ben kibocsátott legfelsőbb rendeletekben. Ámde, mivel ezen legfelsőbb rendeletek teljesítése egyedül az illető nyomdák jóakarataira van bízva, az alapító nagy fáradsággal és költséggel kénytelen még most is az újabb munkákat a könyvtár részére megszerezni. Az oláh, illyr és tót nyelvű nyomtatványok pedig, a melyek szintén ide tartoznának, majdnem teljesen hiányzanak a könyvtárból. Gondoskodni kell ezenfelül a külföldön, a szomszédos Erdélyben, Lengyel- és Németországban megjelent magyar vonatkozású munkák, nemkülönben a régebbi nyomdatermékek megszerzéséről is, szóval mindarról, a mi a könyvtár eddig megjelent katalogusaiban nem szerepel, nehogy az alapító halála után nagy hiányok keletkezzenek. Azért oly királyi rendeleteket kellene újból kieszközölni, a melyek megkivánják az egyes nyomdászoktól, hogy csakis akkor adják piacra a sajtótermékeket, ha vagy magát a munkát, vagy pedig a könyvtár elismervényét az illető munka átvételéről, bemutatták a királyi könyvvizsgáló hivatalnak. Ellenkező esetben, ha e parancsnak nem tettek eleget, vagy pedig a köteles példány beszolgáltatását különféle ürügyek alatt húzták-halasztották, hogy kötelezettségük alól kibujjanak, pénzbírsággal lennének sújtandók. A köteles példányok kezelésére annál nagyobb figyelmet kellene fordítani, mert nagy szégyen a könyvtárra ha közkezen forgó munkák vagy egyáltalában nem, vagy csak nagy későn jutnak a gyűjteménybe.

A külföldi magyarvonatkozású nyomtatványok megszerzését akként lehetne biztosítani, ha e célra külön pénzalap rendeltetnék. A mi pedig az illyr dolgokat illeti, remélni lehet, hogy a magyarral hasonló szabadsággal egybeforrt nemzet maga fogja ezt nyelve iránt való szeretetből az intézetbe eljuttatni. A régi, ritka nyomtatványok egybegyűjtésére a nagylelkű alapító úgy is elkövetett mindent.

Mindenki tudja, mily fontos segédeszközökül szolgálnak a tudományos munkálkodáshoz a kéziratok. Ezekből a magyar könyvtár már több mint ezer kötettel rendelkezik, a minek jelentékeny része eredeti. A már kész katalógus a legközelebb tudtára fogja adni a világnak, mennyi gazdagság gyűlt itt egybe, és mily nagymérvű gyarapodást lehetne még elérni, ha az embe-

rek nem lennének mindenféle képzelődésnek rabjai. Számtalan oklevél rejtőzik még a családi levelesládákban, szekrényekben, nem szólva azokról, a melyeket a káptalani, conventi, megyei, városi levéltárak őriznek. Mindezek birtokjogi szempontból ma már kevés fontossággal bírnak, ellenben sok adattal járulnának hozzá az oklevéltani, pecsétani, történelmi, köz- és magánjogi kérdések tisztázásához, ha a helyett, hogy az egerek, molyok martalékául hagyatnak, a magyar múzsák ezen új palotájában helyzetnének el, és itt a tudományos kutatás céljaira, a közjó előmozdítására, szakavatott kezek által felhasználtatnának. Sőt, ha csak valaki önként nem ajánlkozik erre, nem is lenne szükséges az eredetieket beszolgáltatni. Elég lenne vagy hiteles másolatot küldeni róluk, vagy pedig a könyvtár tisztviselőinek, térítvény ellenében, lemásolás céljából átengedni. Némelyek kötetekre terjedő ily gyűjteményeknek vannak birtokában, melyeket az egyik kevésre becsül, a másik elhanyagol, a harmadik silány önzéssel eltitkol, azt híven, hogy örökségében szenved megrövidülést, ha közzétételüket megengedi, habár ő maga használni sem nem akarja, sem nem tudja, sőt ha akarná sem tudná. Innen van, hogy még mindig vannak iróink, úgy a régebbiek mint az újabbak közt, a kiket nem ismerünk, a kiknek nevei, törekvései a tudós világ előtt nem szerepelnek, és így a legderékabb hazafiak munkái semmivé lesznek, emlékük eltűnik. Vajjon nem joggal kívánhatja-e meg a haza, hogy ezen irodalmi termékek oly helyen őriztessenek, a mely úgy az ajándékot, mint az ajándékozó nevét örökre megmenti a feledés homályától?

A czímerek gyűjteménye, noha néhány ezer nemes család van képviselve benne, még messze van attól, hogy teljesnek legyen mondható. Föl kell tehát kérni az egész nemességet, hogy ha az annak idején közre bocsátandó czímerkatalogusban valaki nem találná nemzetségének nevét, hazája és családja iránt tartozó szeretetből küldje meg a könyvtárnak egy negyed, vagy nyolczad-rét nagyságú lapra festett czímerét.

Sokkal nehezebb a földabroszok, térképek, képek stb. gyűjtése, egyrészt mert nagyobb költséget igényel, másrészt pedig mivel az effélékből csak kevés példány készül hazánkban, a legtöbb Bécsben, vagy más külföldi városban látván napvilágot. A könyvtárban őrzött hiányos, bár elég értékes gyűjteményt kiegészíteni

és tovább gyarapítani nem lehet másként, mintha a metszeteket, rajzokat, ábrázolatokat stb. pénzen megvásárolni igyekeznénk.

A régipénzgyűjtemény kiegészítéséhez úgyszólván már nem szükséges egyéb, mint hogy azokat, a melyek a közel jövőben megjelenő katalógusba nincsenek felvéve, tulajdonosaik ajándékban vagy cserében átengedjék az intézetnek.

Ugyanez az eljárás követendő a lenyomott, függő, ón- vagy viaszpecsétekre vonatkozólag is. Köztudomású dolog, hogy sok oly pecsét van az egyes vármegyei levéltárakban, a melyek kihalt nemes családok nemesleveleihez tartoznak; vannak ezenkívül a nemesség bizonyítására előmutatott, de gyanúsaknak talált okleveleken lévő oly pecsét, a melyeknek valóságához nem fér kétség, s a melyek, nehogy visszaélés történjék velük, az oklevelekkel együtt visszatartatnak. Mindezekből, csekély fáradság és költség árán, össze lehetne állítani a magyar pecsétgyűjteményt.

Számtalan régiség, ritkaság és drágaság hever elrejtve az egyes családok birtokában, a nélkül, hogy valaki ismerné, vagy valami hasznát vehetné ezeknek. Ha szeretjük hazánkat, az ilyeneket a nyilvánosság elé kell vinnünk. Nem lehet tehát nemesebben eljárni, mintha a vagyonosabbak nemzetségük hírének fentartása czéljából megegyeznek abban, hogy bizonyos feltételek mellett az ily kincsek őrizetét az intézetre bizzák. Ugyanez mondható a fegyvergyűjteményekről is.

A természetrajzi tárgyak gyarapítása már kevesebb gondalal eszközölhető. Remélni lehet ugyanis, hogy az országban nagy számmal található ásványgyűjteményekből többet át fognak engedni az intézet számára. Az országban tenyésző fák összegyűjtése is csak egyesek iparkodásától függ. A növényvilág terményeinek összeszedésére, és az ország Múzeumába való beküldésére az orvosokat kellene hivatalból utasítani. Nemkülönb az állatok gyűjtésére is.

A technológiai tárgyakat maguk a mesterek bizonyára nem fognak késni saját érdekükben is beszolgáltatni, hiszen munkájuknak így fog csak igazán hire kelni. Jóllehet az ily gyűjtemény fentartása még emellett bizonyos pénzalapot is igényel.

Az iránt sem lehet semmi kétség, hogy a régi márványokat, oszlopokat, feliratokat, azok, a kiknek birtokain ilyenek találtak, az

inkább fogják a Múzeumnak ajándékozni, mint megsemmisülni engedni.

A képtár felállítása pedig éppen semmi költséggel nem fog járni. Hiszen a kik őseiknek képeit itt közszemlére kitenni óhajtják, bizonyára meg is fogják festetni azokat.

Mindazonáltal ily nagyarányú intézetnek az országhoz méltó fentartása nem csekély összeget emésztene fel. Nemcsak az építés maga veendő ugyanis számba, hanem a belső felszerelés is, továbbá az épület jókarbantartása, a tisztviselők és szolgák fizetése, a tüzifa beszerzése, a gyűjtemények gyarapítása, a póstai és irodai kiadások.

Nem lehet előre meghatározni az összeget, a melyet az építkezés és felszerelés igényel, mert ez teljesen attól függ, mennyit szán erre a célra az ország lakosainak nagylelkűsége. Tekintetbe véve azonban a rendes folyó kiadásokat, a pénzalapnak kétségkívül arányban kell állania a nemzet nagylelkűségével és a sok gazdag honpolgár tekintélyes jövedelmével.

Am az alapot létrehozni nagyobb mesterség, mint az első pillanatra látszik. De viszont nincs oly nehézség, a melye a hazaszeretet legyőzni ne tudna. Semmi kétség az iránt, hogy ha közadakozásra szólíttatnak fel a honpolgárok, rövid idő alatt olyan összeg lesz együtt, a mely méltó lesz a magyar bőkezűséghez. Az 52 vármegyétől, a Jászság és Kunság, a Hajduvárosok, a szabad királyi és bányavárosok, a 25 káptalan és más egyházi testületek, az apátságok és prépostságok, a gazdag püspökségek, a vagyonos főranguktól csak lehet remélni, hogy előteremtik a szükséges összeget. Szinte előre lehet látni, hogyan gondoskodik az egyik arról, hogy a nemzeti intézet pénztárában legyen pénz a kéziratok, könyvek vásárlására, mindenféle másolásokra; a másik a rézmetszők, rajzoló, könyvkötők és egyéb mesteremberek fizetéséről; a harmadik a tüzifáról, a negyedik a régiségek, fegyverek, természetrajzi tárgyak megszerzéséről; az ötödik a tisztviselők díjazásáról.

A Múzeum pénzalapját, a nádorispán rendelkezése alatt, az országos pénztár kezelné, úgy, hogy fizetések ebből csak az ő rendelkezésére eszközölné.

A számadások megvizsgálására a nádor az ország négy rendjéből alakítana bizottságot, a mely az országgyűlésnek a pénzalapról évenként jelentést tenne.

Az intézet közvetlenül a nádor joghatósága alatt állana. Ő rendelkeznék a pénzalap, az épület, az egyes gyűjtemények felett; ő nevezné ki a tisztviselőket, ő szabná ki teendőiket.

A rendeleteket a nádori kanczellária küldené le az intézet tisztikarához, a kik a nádorhoz terjesztenék fel félévenként jelentéseiket, kérelmeiket. A nádori szék üresedése esetén a Múzeum igazgatását a helytartótanács végezné.

Az intézet élén az igazgató állana, a ki egy rangban lenne a királyi tanácsosokkal. Szabad lakással birna, fizetése pedig rangjához, teendőihez és felelősségéhez mért lenne. Kifogástalan erkölcsi viseletet, nyelvismeretet, irodalmi nevet, a jogi, politikai, történelmi tudományokban alapos jártasságot kellene tőle megkivánni. Olyan embernek kellene lennie, a ki már érdemeket szerzett magának a király és haza körül, a kire nyugodtan rá lehet bízni az egész intézet vezetését, a ki ne csak a tudományos körökkel, hanem, ha szükséges, a törvényhatóságokkal is fenn tudná tartani az összeköttetést, szóval a kinek kiváló buzgalmától, szakismeretétől, kötelességtudásától remélni lehetne, hogy nem csak jól megállja helyét, hanem arra is méltó lesz, hogy az ország történetirója legyen.

Az igazgató oldala mellett gyors és tiszta munkájú irnok működnek, a hivatalos ügyiratok kiállítására.

Miután sok mindenféle okból szükséges, hogy a Múzeumba az egész éven keresztül, szombat, vasárnap és az ünnepnapok kivételével, minden nap délelőtt 9—12-ig, délután 3—6-ig, bármely érdemes hazafi szabadon beléphessen, könnyen érthető, hogy a teendők végzésére 2—3 ember nem lenne elegendő. Ennélfogva a könyvtárban egy őr lenne alkalmazandó, a kinek a mellett, hogy jeles lelki tulajdonokkal van felruházva, kellő nyelvismerettel kellene birnia, íróembernek kellene lennie, s a kitől megkívánatnék, hogy a szükséges jártassággal rendelkezék a magyar jog, statisztika, történelem, diplomatika, érmészet, könyvészet terén és folyékony előadása legyen. A könyvtár szomszédságában hivatalos helyiséggel birna és feladata lenne a könyveket, kéziratokat és régipéneket gondozni. Segítségére lenne egy lajstromozó, a kinek szintén fedhetlen erkölcsökkel, nyelvismeretekkel, tudományos képzettséggel kellene birnia. Ez állandóan az olvasóteremben tartózkodnék és főleg a kódexek lajstromozását végezné. Két vagy három

iródeák, kilátással a későbbi fokozatos előléptetésre, ugyanabban a szobában, a hol az irnok, oly kéziratok másolásával foglalatoskodnék; a melyek a könyvtárban nincsenek meg; vagy esetleg más osztályok tárgyainak lajstromozását végeznék. A könyvtári személyzetet kiegészítené a szolgál, a kinek szintén tanult embernek kellene lennie. Kötelessége lenne kellő tájékozódást szerezni magának a kéziratok közt, a könyveket rendben tartani, a vendégeket készségesen kiszolgálni és a hivatalos órák alatt az olvasóterem ajtaja mellől a jövő-menőket szemmel tartani. Egy másik szolgál, az úgynevezett háziszolgál pedig, a szobákat és folyosókat tartaná tisztán.

A régiségeknek, ritkaságoknak, fegyvereknek, drágaságoknak gondviselése hasonlóképen egy őrré bizatnék, a kivel egy segéd őr, egy szolgál és a háziszolgál osztanák meg a teendőket. Ugyanígy történnék a természetrajzi tárnál is. A képtár rendezését egy rajzoló végezné, egy rézmetsző és egy szolgál segítségével. A ház felügyelője az épület jókarban tartására, tisztaságára ügyelne fel, a kapus pedig nappal a kapunál lenne, éjjel pedig a lámpákról gondoskodnék. A háziszolgákat leginkább mesterlegényekből, úgymint könyvkötőkéből, asztalosokból, lakatosokból kellene választani, és nemzeti színű öltözetben járattani.

Úgy a tisztviselők mint a szolgálak kötelesek lennének hivatalos óráikat pontosan betartani. Az intézet legfőbb kormányzója senkinek hat heti szabadságnál többet nem engedélyezhetne és ezt is felváltva. »Valamint pedig — olvassuk a magyar fordításban — az intézetnek méltósága és a nemzetnek dísze azt kívánja, hogy oly férfiak tétessenek ezen hivatalokra, a kik nem a magok becsületét a hivataloktól vegyék, hanem ők a magok szorgalmukkal a hivatalnak becsületére legyenek, úgy szükséges, hogy mindenik fizetése becsületes legyen, tudniillik a hazafiak bőkezűségéhez, és a naponkint növő drágasághoz alkalmaztatott.«

Mindazon jötevőknek, a kik az intézetet akár pénzzel, akár hagyományokkal, akár pedig ajándékokkal gazdagították, nevei megörökítendőek lennének a Múzeum gyarapodási naplójában, valamint az intézetnek időről időre megírandó és a jötevők arcképeivel illusztrált történetében. E célból minden esztendőben egy nyolczadrétű kötetet adna ki az intézet, a melyben az intézetnek megelőző évi története lenne megírva; ezen felül több tudományos értekezést foglalna

magában, főleg az egyes gyűjtemények felhasználásával és ismeretetésével a magyar könyvészet, irodalom-történet, jog, történelem, ásványtan, növénytan stb. köréből, a melyeket részint a múzeumi tisztviselők, részint más tudósok irnának. Bármily jutányos áron bocsátatnék is ez a kiadvány forgalomba, valamelyes jövedelemmel ez után is gyarapodnék a pénztár.

Ő felségének, I. Ferencz királynak nemzetünk iránt való ritka jóindulata, szeretete és kegyessége semmi kétséget sem hagy fenn az iránt, hogy a haza dicsőségére és javára szolgáló ezen intézet fennállását külön királyi kiváltságlevéllel fogja biztosítani, mint a hogy ezt királyi kegyelemből Széchényi alapítványával tette, a mely a Magyar Múzeum alapját megvetette. Hogy pedig a haza polgárainak bőkezűségéből összegyűjtött ezen kincsek a legmeszszebb menő óvatossággal biztosíttassanak, nem lenne egyéb hátra, mint hogy az intézet megalapítása törvénykönyvünkbe beczikelyeztessék és ő fensége, József főherczeg-nádor, a magyar tudományosság legnagyobb pártfogója felkéressék, legyen az új közművelődési intézetnek legfőbb kormányzója, legjobb vezetője, annál is inkább, mert az ő irántunk való kiváló szeretetének, jóakarátának, bölcs előre látásának köszönhető mind az, a mi itt előadatott.

A magyar rész után mellékelt tervrajz szerint, az intézet első emelete, a hol a könyvtár is elhelyezést nyert volna, következő beosztással épült volna fel.

A látogató, feljutván az emeletre, a könyvtári szolga hivatalos helyiségén B. át, a mely egyuttal ruhatárul szolgált volna, először a könyvtárór dolgozószobájába, C. ezen keresztül pedig az egymásba nyíló két olvasóterembe D. D. ment volna, a hol a lajstromozó gyakorolta volna a felügyeletet. A könyvtárór dolgozószobájának másik oldalán lett volna a bejárás az egyetlen, nagy könyvtárterembe E. ezen át pedig a régipénzgyűjtemény helyiségébe F. A drágaságok gyűjteménye a G. helyiséget foglalta volna el, mellette pedig H. H. H. H. a könyvtár második íródeákjának lakása, úgyszintén a régiségtár órének és segédórének lakása lett volna K. Az I. helyiségben különféle régiségek, az M.-ben a fegyvergyűjtemény, az N.-ben a kézműves munkák nyertek volna helyet. L. raktárul szolgált volna, O. pedig egy szükségszerint bármely célra berendezhető szoba lett volna. P. lett volna a régiségtár szolgájának lakása. A tervrajz szerint Q. »a mesterség-

ges tsinálmányok boltjául« volt szánva. A növénygyűjtemény az R., az állatgyűjtemény az S., az ásványgyűjtemény a T. és X helyiségekbe jutott volna. Az U. és V. a természetrajzi ör és segédőr dolgozószobája, Y. olvasztókonyha, Z. a természetrajzi osztály szolgájának lakása, A a. és B. b. a rajzoló és rézmetszők dolgozószobái lettek volna. C. c. lett volna a képgyűjtemény helyisége, D. d. írószoba a levéltárral, E. e. pedig a könyvtári szolga lakása.

Az emeleten lett volna tehát, a könyvtár közvetlen közelében, a könyvtári szolgának, az éremtár szomszédságában pedig a könyvtár második íródeákjának lakása. A könyvtárőr, a lajstromozó és a könyvtár első íródeákja a földszinten nyertek volna lakóhelyiségeket.

A mint a tervezet kikerült a sajtó alól, a nádor megküldötte az összes megyéknek, szabad királyi városoknak, felhíván őket, hassanak oda, hogy a Karok és Rendek azon dicséretes törekvése, a melylyel a nemzeti nyelv művelése iránt viseltetnek s a melyből kifolyólag az országos bizottság már előbb is többféle javaslattal állott elő, mielőbb célt érjen és a Múzeum a nemzet dicsőségére, az ifjuság legnagyobb hasznára létre jöjjön. Egyszermind azon reményének adott e felhívásában kifejezést, hogy az országgyűlési követeket utasítani fogják, miszerint ezen cél elérésére az országos pénzsegélyt megszavazzák.¹ Ugyanekkor a tavasz óta Budán ülésező országgyűlési követek közt is szétosztatta József nádor a tervezetet.

A nádor kezdeményezésének csakhamar meg lett az óhajtott hatása. A 94. ülésen, december 15-én, szóba jött az országgyűlésen a »magyar nyelv gyarapítása, a tudományoknak magyar nyelven leendő kiterjesztése s ezen végre felállítandó Tudós Társaság fentartására, nemkülönbén a természet és mesterségek ritkaságai egybeszedésére rendelendő Nemzeti Tárházak, vagyis Múzeumok megalapítására szükséges értéknek, vagyis fundusnak megszerzése«.

A követek, a küldöiktől vett utasítások szerint, különféle ajánlatokat jelentettek be az országgyűlésnek. A legtöbb vármegye akként határozott, hogy a gyűjtés hosszadalmasságának elkerülése

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A 1807.

czéljából és hogy mindenki hozzájáruljon az adakozáshoz, a fejedelemnek hadiköltség czímén megajánlott segély minden forintja után fizetessék bizonyos összeg a felállítandó intézet czéljaira. Szatmár, Gömör, Nógrád, Hont, Árva, Sopron, Zólyom, Szepes, Veszprém, Pest, Borsod, Bars, Bereg, Csanád, Tolna, Zala, Vas, Arad, Torontál, Krassó, Somogy, Baranya, Szabolcs, Moson vármegyék minden forint után 3 krajczárt, Temes vármegye 2 krajczárt ajánlott. Ung és Bács követei úgy nyilatkoztak, hogy még nem kaptak hazulról utasítást, de reménylik, hogy az ő megyéik is rá állanak a többi által tett ajánlatra. Pozsony, Bihar, Győr és Heves megyék készek voltak ugyan tehetségükhöz mérten hozzájárulni az intézet létesítéséhez, kötelező ígéretet tenni azonban vonakodtak. Nyitra követe a többséghez kívánt volna csatlakozni. Szabadka 1000 forintot szavazott meg. Komárom vármegye a tanulmányi alap terhére szerette volna az intézetet létesíteni. Trencsén követe minden e végre teendő kötelező adománynak ellene mondott. Sopron ellenben akár 6 krajczárt is adott volna minden forint után. Borsod is szívesen megfizette volna, a mit a többiek elvállalnak. Hont vármegye kijelentette, hogy ha a 3 krajczárból befolyó összeg nem lenne elégséges, kész annyit megajánlani, a mennyi kívántatik. Somogy az egyetemmel óhajtott volna az intézetet összekapcsolni és székhelyét Pesthez kötni. Pest vármegye is kész volt bármely áldozatra, sőt kimondani kívánta, hogy ha az ország rendei nem tudnának is végleges megegyezésre jutni, azon megyékre nézve, a melyek már ajánlatot tettek, az ígéret kötelező legyen. Úgyszintén, hogy az e czélra egybegyűlt pénz más czélra semmi szín alatt ne fordíttassék. Hasonlóképen nyilatkozott Zólyom megye is. Veszprém vármegye sem sokalta volna a 4, sőt 6 krajczárt sem.

Ugyanekkor abban történt megállapodás, hogy miután a főherczeg-nádor volt az intézet létesítésének legfőbb előmozdítója, küldöttségileg :köszönjék meg a nemzethez mutatott kegyességét és kérjék a jövőre is pártfogását.

De megemlékeztek a rendek Széchényi nagylelkű adományáról is és elfogadták a következő javaslatot: »mivel pedig Széchényi Ferencz hazájához és nemzetéhez való igaz szeretetét nyilvánáságosan megmutatta azzal, hogy számos és válogatott könyvekből álló könyvtárát, külömbféle ritka gyűjteményekkel együtt,

a nemzetnek közhasznára feláldozta, nemcsak az illendőség, de a hálaadó kötelesség azt hozván magával, hogy a nemzeti háladatosságot nyilvánosan megbizonyítsuk, méltónak látszik lenni, hogy ezen adománynak emlékezete a késő maradékra is terjesztessen és ez iránt különös törvénycikkely tételődjön«. ¹

Miután a javaslat a főrendeknél is keresztülment és a felség által jóváhagyatott, létrejött az 1807. évi XXIV. törvény-cikk, mely ekként hangzik: »a magyar országgyűlési karok és rendek hálás szívvvel emlékeznek meg Széchényi Ferencz gróf főkamarásmasternek bőkezűségéről és a közjó előmozdítására irányzott törekvéséről, hogy dicső emlékeztű őseinek példáját követvén, gazdag, válogatott könyvtárát, ritka éremgyűjteményét, fegyver és czimergyűjteményét, úgyszintén az általa nagy gondal és költséggel összeszedett mappákat, képeket és kéziratokat, a magyar nemzet használatára teljes joggal átengedte és ezzel a létesítendő Nemzeti Múzeum alapját dicséretes buzgalommal megvetette. Az országos Karok és Rendek, ezen jeles és követésre méltó törekvésnek becikkelyezését, hogy ennek emlékezete az ország köztörvényeiben is fennmaradjon, ő felsége kegyelmes jóváhagyásával elrendelik«. ²

Az országgyűlés ezek után még december második felében feloszlattott, anélkül, hogy a Múzeum létesítésének ügye végleges elintézést nyert volna.

Az eszme azonban hódított tovább és a hazafias lelkesedéstől áthatott magánosok ajánlatai, ajándékai szakadatlan egymásutánban érkeztek be a nádorhoz, valamint a Széchényi-országos-könyvtár vezetőjéhez.

Marczibányi István nemcsak a múzeumi alapra helyeti kilátásba pénzbeli adományát, hanem drágaságaival is szaporítani igéri a gyűjteményt. Valentini János znióváráljai plébános éremgyűjteményét, Kőszeghy László csanádi püspök, Ott báró, Rhédey Lajos ásványgyűjteményeiket ajánlják fel. Ez utóbb. ezenfelül még 10.000 frtot a tisztviselők fizetésére.

Legfontosabb volt az intézetre nézve Grassalkovich Antal herczegnek ajándéka, a ki a hatvani kapu előtt lévő telkét, a

¹ Magyar országgyűlésének jegyzőkönyve. 1807. Pest, p. 829—836.

² Országos levéltár. Kancelláriai osztály. A. 1807. Nr. 11689. Acta comitorum 1807.

melyen ma a tudományegyetem természetrajzi, vegytani és élettani intézetei állanak, elcserélte az egyetemnek a Ferencziek-temploma mögött elterülő s elől a Hatvani-utczára, hátul a Kolbacher-Gassera, mai Reáltanoda-utczára nyíló telkével, hogy ezt a Múzeum céljaira átengedje.

József főherceg-nádor még 1807. november 10-én felterjesztést intézett a felséghez, e cserének legfelsőbb jóváhagyását kérelmezvén. A felség a két kertnek értékéről, nagyságáról kívánt előbb részletes kimutatást, meghagyván egyúttal, hogy az újonnan építendő Múzeum tervét és költségvetését is mielőbb mutassák be neki, azon pénzalap megjelölésével, a melyből az építés és felszerelés költsége vétetni fog. A nádor 1808. márczius 10-én tett eleget a legfelsőbb rendeletnek, kimutatván, hogy a csere az egyetemre is és a herczegre is előnnyel jár. A fűvészkert ugyan értékesebb, de Grassalkovich kertje, ha a Griff fogadóhoz tartozó kertrész is hozzáadatik, a mitől a herczeg szintén nem idegenkedik, meg nagyobb. A mi az újonnan építendő Múzeum tervét és költségvetését illeti, a létesítendő intézet nyomtatott tervezetét már előbb alattvalói hódolattal bemutatta, még az előtt, hogy az az országgyűlésre összesereglett rendek közt szétosztatott volna. A végleges tervek és költségvetés azonban csak akkor készíthetők el, ha a hatóságok és egyes magán személyektől várható pénzadományok nagysága már ismeretes. Mihelyt a szükséges pénzalap biztosítva lesz, késedelem nélkül megfogja tenni további alázatos jelentését. Az alapítványi pénzeknek ő felsége által is jól ismert kedvezőtlen kamatozása mellett, tekintetbe vevén azokat a tekintélyes kiadásokat, a melyek az egyetem felvirágoztatása céljából az egyetemi alapra nehezednek, a mely pedig egyedül mutathatott fel ezideig számbavehető felesleget, a nemzeti művelődés előmozdítására szolgáló Múzeum, csakis az egész nemzet által előteremtendő pénzerővel létesíthető. Mihelyt az összes ajánlatok beérkeztek, ezekről kimutatást készítettven, elő fogja terjeszteni és a továbbiakhoz ő felsége beleegyezését kikérni.¹

Ezek után Ferencz király sem látott többé semmi akadályt arra nézve, hogy a cseréhez legfelsőbb beleegyezését megadja. A nádorhoz intézett leiratában kijelenti tehát, hogy a pesti fűvész-

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. 1808. Nr. 218.

kertnek a herczeg Grassalkovich-féle kerttel javaslatba hozott elcseréléséhez és az elsőnek a Nemzeti Múzeum céljaira történő átengedéséhez hozzájárul, azzal a kikötéssel, hogy a Griffhez tartozó kertrész is bevonassék a cserébe és a herczeg ezen értékekért hitbizományát kellően kárpótolja. Egyszersmind utasítja a nádort, hogy a szükséges szerződéseket megkösse, és mihelyt a Múzeum létesítésére kívántató pénzösszeg együtt lesz, ezeket az intézet alapítására, felszerelésére és berendezésére vonatkozó tervekkel és költségvetésekkel együtt megerősítés végett felterjeszsze.¹

Ennek azonban még sokáig nem érkezett el az ideje. A hatalmas művet csak lépésről lépésre lehetett óriási erőfeszítéssel, tengernyi gonddal, fáradsággal, áldozattal megalkotni.

A nádor 1808 január 29-én, hivatkozva arra, hogy a megelőző országgyűlésen egyéb sürgős kérdések miatt nem lehetett a Múzeum ügyét véglegesen elintézni, újból felhívja a megyéket és szabad királyi városokat, hogy a jövő országgyűlésen ez ügyet lehetőleg támogassák.² Millernek pedig leküld 200 példányt a Múzeum tervezetéből a Széchényi-országos-könyvtár azon látogatói közt való kiosztás céljából, a kik állásuk-, befolyásuknál fogva az ügyet nagyobb erővel hivatvák támogatni.

Ennek hatása alatt újból megindul az adományok sorozata. Február 1-én Pruzsinszky András, Pest városa irodájának kiadója, 1000 forintos alapítványt tesz a Múzeum irodai költségeinek fedezésére. Márczius 22-én Késmárk városa ajánl fel 1000 forintot a múzeumi tisztviselők fizetésére. Május 8-án Festetich Antal királyi kamarás 1000 forintot ad a múzeumi alapra. Május 10-én Ittebei Kiss Antal 6680 forintnyi alapítványt tesz le oly rendeltetéssel, hogy ennek 400 frtnyi évi kamata a könyvtár egyik irnokának fizetésére forditassék. Kiköti azt is, hogy a kinevezés joga a nádor életében a nádort illesse, halála után pedig őt és családját. Ha a Múzeum bármely okból megszűnnék létezni, vagy valamely más intézettel egyesítettnék, az alapítvány visszazáll családjára. Julius 1-én Rhédey Zsuzsanna 200 forintot ajánl fel az intézet céljaira. Hámornik János cz. szepesi kanonok, námesztói (Árva megye) esperes-plébános 50 darab aranyat küld a létesí-

¹ Országos levéltár. Acta Musei. A. 1808. Nr. 218.

² U. ott. Nr. 71.

tendő Múzeumra. Augusztus 22-én Pest városa 10.000 forintot szavaz meg a Nemzeti Múzeumra, Szabó András kassai püspök pedig 500 forintot ad e célra. Beleznay Sámuel gróf királyi kamarás 6000 forinttal, Doloviczényi Sándor Pest városi tanácsos hagyománya 300 frttal növelik az alapot.

Széchényi szívében — mint ő maga kifejezi magát, — »a hatóságok és magánosok ezen adományai határ nélkül való ösztönt gerjesztettek arra, hogy igenis folytassa a többi gyűjtemények lajstromainak kinyomatását is, hogy azokkal mennél előbb élhessenek kedves hazája fiai.« Midőn tehát az 1808. év őszén kikerült sajtó alól a régipénzgyűjteményéről Schönvisner apát által irt három kötetből álló lajstrom, mely az első részben a magyar királyok, a másodikban Erdély régi pénzeit, a harmadikban pedig a különféle helyről és időből származó érmeket sorolja fel, és az egyes darabokat metszetekben is ismerteti,¹ első teendői közé tartozik a munkát ajándékol megküldeni úgy az összes hatóságoknak, mint egyes magán embereknek, nem mulasztván el újból megújítani ígéretét, hogy »hasonló készséggel és szorgalmatossággal fogja fordítani a kézírások, mappák, képek stb. lajstromainak kinyomtatására is költségeit.«²

Az 1808 augusztus 28-án Pozsonyban megnyílt országgyűlésen ismét szóba került a Nemzeti Múzeum. Az október 18-iki, és 25-iki ülésen kinyilatkoztatták a tanácskozó Karok és Rendek, hogy miután az ország nádora azon kiváló buzgalmához képest, a melylyel az ország dicsőségének és boldogságának további gyarapodása iránt mindenkor viseltetni szokott, az alapítandó Nemzeti Múzeum tervét az ország összes vármegyéinek megküldötte, s őket az ezen célra szolgáló alap gyűjtésére felszólította, ő fenségének ezen felhívásától s azon igyekezettől serkentve, hogy a magyar nyelv művelése s a nemzeti irodalom és ipar ezen intézmény által is előmozdítassék, már számosan tetemes adományokat tettek e célra.

¹ *Catalogus Numorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Széchényiani. Pestini Typis Matthiae Trattner 1807. 8° Pars I. 2 + 492 + 12. Pars. II. 109 + 3. Pars III. 399 + 8. Külön 4-rétű kötetben vannak a metszetek e cízzel: Tabulae Numismaticae pro Catalogo Numorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Széchényiani.*

² Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám, II. csomag, 57. szám.

Ennélfogva a Karok és Rendek felkérlik ő felségét, hogy ezen intézetet jóakaratóval és kegyelmével támogatni kegyeskedjék, ő fenségét a nádort pedig, hogy az intézet életre keltéséről gondoskodni méltóztassék. Miután pedig az épület létrehozására és az alkalmazandó egyének fizetésére pénzre lesz szükség, az országgyűlés jónak látja elhatározni, hogy mindaz, a mit a törvényhatóságok ezen a czímen már az előbbeni országgyűlés alatt megajánlottak, vagy ezután megajánlani fognak, mielőbb összegyűjtessék, a begyűlt pénz az ő fensége által meghatározandó pénztárba szállíttassék, s a pénztár ő fenségének évenként számadást adni tartozzék, hogy a nádor ezt a hatóságokkal közölhesse. Kimondotta az országgyűlés továbbá azt is, hogy az ezen czélra adakozó törvényhatóságok neveit, a felajánlott összeggel együtt, a legközelebbi országgyűlésen be fogja czikkelyezni.¹

Míg a Múzeum ügye az országgyűlésen ekként megoldást nyert, a Széchényi-országos-könyvtár iránt való érdeklődés nem csak nem csappant meg sem a nádorba, sem az ország lakosaiban, hanem ellenkezőleg, az intézet az 1808. év folyamán is több nevezetesebb szerzeményhez jutott.

Ezek közt első helyen kell említenünk Kovachich Márton György kéziratait.

Kovachich attól az időtől fogva, hogy Széchényi Ferencz könyvtárát a nemzetnek ajándékozta, sem Széchényivel, sem magával a könyvtárral nem állott szorosabb összeköttetésben. Legfeljebb annyiban, hogy 1803 szeptember 5-én felvette Széchényitől azt a 3500 forintot, a mely a 6000 forintból, a köztük létrejött szerződés értelmében, őt még megillette.² Továbbá, hogy 1806 május 6-án a grófnak is felajánlotta lakását a Széchényi-országos-könyvtár részére; megjegyezvén azonban azt is, hogy a mennyire őszintén óhajtana gondoskodni az intézetről, annyira távol áll tőle a szándék, annak ügyeibe beleavatkozni.³

Még évekkel előbb, 1802 junius havában, Széchényi ajándékának hatása alatt, ő is nagy dologra szánta el magát. Megírta a nádornak, hogy miután ő volt az, a ki a nemzeti könyvtár létesítésének eszméjét felvetette, a maga részéről is hozzájárulni

¹ 1808. évi országgyűlés. Decret. VI. Art. 8.

² Széchényi levéltár I. kötet, 13. szám, II. csomag, 41. szám.

³ U. o. I. kötet, 9. szám, III. csomag 56 szám.

kivánná Széchényi nagylelkű adományához. Ennélfogva az általa összegyűjtött 1601—1765-iki országgyűlési iratokat, a melyeket még az 1790-iki országgyűlés idején megigért, és eddig 25 kötetben össze is állított, a melyekből 7 kötetet mintegy ígéretének zálogául az országos levéltárban letéteményezett, s a mit már előbb felajánlott a nádornak, valamint körülbelül 100 kötetre terjedő kéziratgyűjteményét, a mely kiadatlan írók munkáiból és egyéb a közügyekkel kapcsolatos iratokból áll, úgyszintén kiadott munkáinak 18 kötetét ingyen felajánlja hazájának, oly módon, hogy a nádor határozza meg, mi legyen ezekből az országos levéltárban, és mi az újonnan létesített könyvtárban elhelyezve; hasonlóan az evangéliumi asszonyhoz, a ki csak egy garast adhattott a templom perselyébe, ő is kéri ezen ajánlatának kegyes elfogadását.¹

Mit válaszolt a nádor Kovachich ajánlatára, nem tudjuk. A később történelemből azonban azt látjuk, hogy a kéziratok továbbra is Kovachichnál maradtak.

Az 1803. év elején újabb módot eszel ki kéziratgyűjteményének növelésére, amelynek keresztül vitele céljából egy óbudai zsidó ismerőse útján körlevelet küld bécsi ismerőseihez. Engel és Kéler azonban nem helyeslik vállalkozását, és az előbbi február 13-án meg is írja ezt neki. Körleveledben, úgymond, nem fejezed ki magad világosan. Úgyanerről panaszkodnak azok a mágánások és tanácsosok is, a kikkel én összejönni szoktam és a körlevelet olvasták. Úgy látszik ez akadályozza, hogy felhívásodnak eredménye legyen. Mert mindnyájan azt kérdik: mi lesz ezekkel a kéziratokkal akár életedben, akár haláloed esetére? Attól tartanak, hogy az ő pénzükön általad megvásárolt kéziratokat ismét el fogod majd adni Széchényinek, vagy más valakinek. Többre mentél volna, és több segílyt nyerhettél volna, ha megírod, mit akarsz a jövőben kiadni és a nyomdaköltségekre kérsz pénzt. Hallgatagon azután részben a kiadásra, részben pedig a másolatok beszerzésére fordíthattad volna a nyert összeget. Így a gyűjteményről a nélkül gondoskodhattál volna, hogy valakinek oka lett volna a panaszra, hogy tévutra vezetted őt.²

¹ Fogalmazvány Kovachich kéziratai közt a Múzeum kézirtárában. Fol. Lat. 87. p. 107.

² Kovachich levelezése. A. 1803. 34.

Nem sikerülvén terve, 1804 december 15-én kelt és hitelesített végrendeletében, Kovachich következőleg intézkedik a birtokában lévő kéziratokra vonatkozólag.

Az országgyűlési iratokat már hazájának szánta az országos levéltár részére, és ha ezen ajánlata elfogadtatik, tényleg is átadni kívánja azokat. Ha azonban ebben a halál őt meggátolná, úgy ezeket József fiára hagyományozza, hogy ő, vagy esetleg az ő gyámja, fentartván számára ezek szabad használatát arra az esetre, ha valamikor Isten jóvoltából atyjának nyomdokain haladni és az irodalom terén munkálkodni kívánna, a gyűjteményt a nádor rendelkezésére bocsássa, ő fensége elhatározásától tevén függővé, hogy ez a saját könyvtárába, vagy a helytartótanács irattárba, avagy az országos levéltárba kerüljön-e. Ha pedig ez, az ő szándékainak ellenére, valamely okból nem történheték meg, úgy az egész gyűjtemény megszerzésének joga, a vele kötött szerződés értelmében, első sorban Széchényi Ferencz grófot, vagy az ő örököseit illesse meg, a Széchényi-országos-könyvtár részére.

Mindazon kéziratokat, a melyek ezen felül hagyatékában találhatók lesznek, ezekre nézve is fentartván magának a jogot arra nézve, hogy belőlük bármit kiadhasson a saját nevében, a maga hasznára, ajánlja fel József fia első sorban a főherczeg nádornak, a főherczegre bizván az ezekért fizetendő ár meghatározását. Ha ő fensége nem vállalkoznék ezek megvásárlására, ajánlja fel az iratokat a trónörökösnek. Ha ő sem tartana ezekre igényt, akkor a vétel elsősege a Széchényi-országos-könyvtáré legyen, és csak azután ajánltassanak fel más vevőknek. A gyűjtemény értékesítése mindig a maga egészében történjék.

Az országos könyvtárnak, valamint más vevőknek azonban csak abban az esetben ajánlandó fel a gyűjtemény, ha a hagyaték többi része nem lenne elegendő fia neveltetésének költségeire, vagy pedig nem mutatkoznék a fiu képesnek a tudományokban oly előhaladást tenni, a mi az irodalmi működéshez megkívántatik. Ellenben ha őfelsége őt, az apát, oly állásba helyezné, a melyben, felmentve a hivatalos teendőktől, kizárólag az irodalom művelésére szentelhetné idejét, ez esetben az államot érdeklő kéziratokat a nádor ő fensége ajánlja fel ő felségének minden kikötés és feltétel nélkül.

Azok a kéziratok, a melyek, mielőtt ő felségének felajánl-

tattak és ő ezeket elfogadta volna, netalán nyomtatásban is megjelentek, engedtesse nek át a Széchényi-országos-könyvtárnak. Ha a cenzúra nem engedné meg egyik vagy másik kéziratnak közzétételét, úgy az csakis a nádornak vagy a trónörökösnek ajánlássék fel. Erre való tekintettel inkább óhajtaná összes kiadatlan kézirateit őfenségeik tulajdonában látni, mint a Széchényi-országos-könyvtárban, a hol mindenki hozzájuk férhet, bár sok olyan dolog van köztük, a mi nem való a nagy nyilvánosság elé.¹

Néhány év mulva azonban arra a meggyőződésre jutott Kovachich, hogy czélszerűbb lenne e kéziratok értékesítését még életében önmagának keresztülvinni, mint fia örökségét ezzel is bonyolítani. 1807 szeptember 14-én tehát újból felajánlotta a nádornak az országgyűlési irományokat, a ki az ajánlatot elfogadván, az iratokat beszállította az országos levéltárba.

1808 január 28-án pedig egyéb kéziratei ügyében fordul a nádorhoz. Ezuttal akként ajánlja fel neki egész kéziratgyűjteményét, hogy az érte fizetendő összeg meghatározását is rá bizza. Az ajánlatához csatolt jegyzékben ugyan feltünteti tételenként az egyes munkák értékét, de, mint ezt kinyilatkoztatja, ez csak arra az esetre szól, ha a nádor nem akarná a gyűjteményt megtartani, és ő kénytelen lenne ezt másoknak áruba bocsátani.

A kéziratokat a jegyzék négy csoportba osztotta: 1. a sajtókész munkákra, 2. a történelmi gyűjteményre, 3. az oklevélgyűjteményre, és 4. különféle tárgyú feljegyzésekre. Mindez összevéve körülbelül 50 kötetre terjedt, Kovachich számítása szerint, és egy kötetre 100 ivet véve, értékük 13200 forintra rúgott.

József nádor augusztus 24-én értesítette Kovachichot, hogy 12000 forintért megveszi a kéziratgyűjteményt.

Mily örömmel vált meg ezen az áron Kovachich gyűjteményétől, kitűnik az átadás alkalmával tett következő nyilatkozataiból is. Mindaz a mit a jövőben lemásol, vagy másoktól ajándékban kap, minden ellenérték nélkül a nádoré lesz. Csak a mit készpénzen vásárol, fogja ő fenségének ugyanazon áron rendelkezésére bocsátani. Kötelezi magát, hogy, ha hosszabb időre szabadságolják őt hivatalában, és a nádor úgy kívánja, május elejétől október végéig különféle utazásokat tesz akár az országban, akár külföl-

¹ Kovachich kéziratei. Múzeumi kéziratár. Fol. Lat. 87. p. 161.

dön, a történelmi emlékek felkutatása céljából. Külön napidíjat nem számítana fel, hanem csakis utiköltségeit kívánná megtéríteni. Tekintettel azonban arra, hogy már 68 esztendő, e kötelezettséget csak 3 évi időtartamra vállalná magára. Miután pedig a kéziratok közt olyanok is vannak, a melyek még nincsenek befejezve, vagy a melyekhez csakis a jegyzetek vannak összeállítva, a nádor parancsára kész a kijelölendőket befejezni.

A nádor tudomásul vette Kovachich készségét, és a becses gyűjteményt a Széchényi-országos-könyvtár gyarapítására engedte nagylelkűen át.¹

Egy másik nevezetesebb szerzeménye volt ebben az évben a Széchényi-országos-könyvtárnak Éder Károlynak, Erdély-egyházmegyei áldozárnak, a szebeni elemi iskolák igazgatójának kéziratgyűjteménye, és az erdélyi növények herbariuma, a melyet a nádor a múzeumi alaphól vásárolt meg 4500 frtért.

A gyűjtemény 85 kötetből állott. Az 1808 szeptember 25-én létrejött szerződés értelmében Éder kötelezte magát a kéziratokat, néhány oly munka kivételével, a melyeket még javítani, bővíteni szándékozott és a melyeket térítvény ellenében magánál tartott, haladéktalanul Pestre szállítani. A vételár Éder haláláig az országos pénztárban maradt, s ő csak a kamatokat kapta kézhez félvévenkint. Halála után, a mint a nála maradt kéziratok beszolgáltattak a Széchényi-országos-könyvtárba, örökösei azonnal megkapták a 4500 frtot.²

A nádor ezen felül is többször megemlékezett a gyűjteményekről. Egy ízben 30 kötet periratot küld be a könyvtárba; más alkalommal egy alabastrom és egy ezüst szobrot, majd ismét egy ritka madarat, 9 drb régi pénzt stb. adott.

Széchényi szintén a régi áldozatkészséggel vásárolja a könyveket. 1808 október 3-án is arról értesíti Millert, hogy ujo-

¹ Az itt elmondottakat Kovachich kéziratgyűjteményéből, az ő fogalmazványaiból merítettük. Arról pedig, hogy a nádor a gyűjteményt a könyvtárnak ajándékozta, Miller értesít bennünket *Acta Litteraria Musei Nationalis Hungarici* Tom. I. Budaë, 1818. p. 102. Elég érthetetlen módon mit sem találni erre vonatkozólag sem a nádori levéltárban, sem az igazgatósági, sem pedig a könyvtári irattárban.

² *Catalogus Manuscriptorum Ederianorum cum adnexis documentis.* Múzeumi kéziratár. Fol. Lat. 33.

lag nagy szerzeményre tett szert ritka nyomtatványokból; igaz, hogy sok pénzébe kerültek, de nem sajnálja a költséget, és a jövőben sem fogja sajnálni, ha arról lesz szó, hogy a könyvtárból hiányzó munkákat megszerezze. Egyúttal tudatja vele, hogy legközelebb intézkedni fog az iránt is, hogy az éremgyűjtemény annak rendje-módja szerint átadassék.¹

De nagy az érdeklődés az intézet iránt az egész országban. Jellemző e tekintetben a mit Beöthy László, Biharmegye alispánja ir 1808 július 1-én Millernek. Sokat aggódtam és gondolkoztam — olvassuk levelében — hogy a Magyar Múzeum diszére és bővítésére valamit tehetnék; de nehéz ottan találni, a hol nem sok vagyon. Valami ötlött eszembe és azt örömmel teljesitem is, ha odavaló és bevétetik; úgy mint 68 tomusból álló Universalis Lexicon. Én ugyan egy ferschlagba berakattam és Karczagig elszállítottam; de talán nem volna nehéz egy levéllel a Kunságot, Heves és Pest vármegyét a továbbvitel iránt megkeresni.²

Mások is adnak, a mi tőlük telik, a kiknek neveit hosszas lenne itt mind felsorolni. A 80 név közül mégis kiemeljük Eszterházy József grófét, Mednyánszky Alajost, Kubinyi Pétert, Rhédey Lajost, Latinovics Jánost, Genersich Jánost, Kiszely Benedeket, Eggenbergert, Kindt Mátyást, Horváth Istvánt, Millert, Haliczky Andrást, a kik több ízben, nagyobb számban küldték be ajánlékaikat.

A Protocolum Patriophilorum szerint az 1808 év folyamán a következő tárgyak érkeztek be a könyvtárba: 422 különféle nyomtatvány, 123 kézirat, iromány, levél, 159 metszet, 69 régi pénz, sok ásvány, kövület, csiga, mindenféle régiség, fegyver, pohár, csupor, szobor, elefántesont, borostyán, óra, ruha, tál, dob, tojás, egy marék bánáti rizs stb.

Csak a köteles példányok száma nem növekedett. A nyomdajajdonosok hideg közönyét, önzését nem volt képes semmi legyőzni. Schickmayert pl. Bisztriczey József helytartótanácsi titkár ismételten rá akarta bírni, hogy lapját a Szechenyi-országos-könyvtárnak megküldje; előadta neki, hogy a könyvtár megalapítása óta éppen e célra egy példánnyal többet tartozik a helytartótanácsához beküldeni; sed — írja Millernek 1808 január

¹ Miller levelezése VII. 102.

² U. ott. 71.

14-én — aethiopem lavi; nem marad egyéb hátra, mint ő fen-
sége a nádor által hatni reá, hogy kötelezettségének eleget tegyen.¹

Sőt néha még abban az esetben sem jutott el a nyomda-
termék a könyvtárba, ha a nyomda megtette is a magáét. Így pl.
Diószegi Sámuel Magyar fűvészkönyvét a nyomdász még azon a
héten, a mikor a munka a sajtó alól kikerült, több példányban
beküldötte a cenzorhoz, hogy ezek közül egyet a Széchényi-
országos-könyvtárba juttasson. Ennek daczára a könyv az 1808
év elején még mindig nem volt meg itt, úgy hogy a szerző kény-
telen volt maga beküldeni.²

Miller végre a nádorhoz fordul a nyomdászok mulasz-
tásai ellen. 1808 december 3-án felterjesztést intéz József
főherceg nádorhoz, a melyben előadja, hogy daczára az 1804 és
1807 évi legfelsőbb intézkedéseknek, a köteles példányok nem
érkeznek be pontosan a könyvtárhoz. A második rendelet pl.
világosan kimondja, hogy az ujságok szintén beküldendők. És mégis,
sem a latin, sem a német pozsonyi ujságok szerkesztői nem
tartják be a rendeletet, holott a magyar ujságok kiadói Kultsár
István és Décsi Sámuel, bár ez utóbbi nem is lakik az országban,
hűségesen küldözgetik lapjaikat. Sok fontos ok szól a mellett,
hogy a könyvtárban a hírlapok is megőriztessenek és a kiadók
valóban minden nagyobb megterheltetés nélkül eleget tehetnének
a törvény kívánalmának. De ettől eltekintve, szégyenletes dolog,
hogy míg a lapok minden kocsmában és kávéházban kaphatók,
addig az országos könyvtárban hasztalan keresi azokat a közön-
ség. Kötelességéhez híven azon kérelemmel járul tehát a nádor elé,
intézkedjék, hívják fel a hatóságok a lapok kiadóit, hogy az ujsá-
gokat hetenkint pontosan beküldjék a könyvtárnak, az intézet
költségén.³

Egyszersmind, nagyobb biztonság okáért, Széchényinek is
elpanaszolja, hogy a pozsonyi könyvkereskedők, nem hajtva a
királyi rendeletekre, semmit sem akarnak ingyen beküldeni a
könyvtárnak; kéri ennél fogva, szerezzen egy példányt a könyvtár
részére azokból a nyomtatványokból, a melyek az országgyűlés
alatt Pozsonyban napvilágot látnak. Ugyanezen alkalommal, elküld-

¹ Miller levelezése VII. 4.

² U. ott VII. 7.

³ Múzeumi igazgatóság irattára. A. 1808. Nr. 32.

vén a grófnak, nehogy esetleg már meglevő munkákat is megvásároljon, az ápril, május, június havi gyarapodás kimutatását, több a könyvtárral és a Múzeummal összefüggésben levő kérdésről, terről, küld neki tudósítást.

Mindenek előtt jelzi, hogy a jövőben is minden negyedévben pontosan meg fogja küldeni a kimutatást; annál is inkább, mert a nádor megkívánja, hogy neki minden egyes ajándékot bemutassanak, és ha valamiről azt gondolja, hogy érdemes a közönség tudomására hozni, azt sajátkezűleg feljegyzi és a budai ujságban közzététeti.

A negyedévi kimutatásban feltüntetett pénzadományokból láthatja a gróf, hogy ő főleg a könyvtár fennállását biztosító alap előteremtésén fáradozik. A mit eddig összegyűjtött, az tisztán a könyvtár céljaira szolgál. Ő vitte keresztül, hogy Pruzsinszky András az irodai költségekre 1000 frtot tett le; hogy Késmárk városa a könyvtári tisztviselők fizetésére 1000 frtot, Ittebei Kiss Antal 6680, Doloviczenyi Sándor 300 frtot adott, Buda városa pedig 4000, Fehérvár 1000, Szabadka 1000, Kassa 1000, Szeged 3000 forintot fog legközelebb adni. A könyvtár tehát csak ő általa 18980 forinthez jutott. Ehhez járul az a 600 forint is, a mit a zsámbéki jobbágyokon kell meg venni. Rhédey Lajos szintén úgy nyilatkozott, hogy 1000 forintot tesz le, de eddig még nem váltotta be ígését. Ebben a gróf tehetne legtöbbet, ha t. i. Rhédeyt rávinné, hogy alapítványát ne általában a múzeumi tisztviselők, hanem kizárólag a könyvtári alkalmazottak javára tegye. Számba veendő az az 1750 forint is, a mit az egyetemi alaphól nyernek a könyvtár tisztviselői, de a mit felsőbb rendeletre november elsejétől az országos pénztár fog felvenni, hogy a jövőben úgy a tisztviselői fizetések, mint egyéb kiadások itt fizetessenek ki, a nádor utalványozására. A nádor megígérte, hogy kieszközli ő felségénél ezen összegnek királyi diplomával történő biztosítását is.

Igy tehát rövid időn belül az országos pénztárral szemben fogja a gróf gyakorolhatni kinevezési jogát, a mit eddig sokan kétségbe vontak, utalva arra, hogy a tisztviselők kincstári pénzből nyerik fizetésüket. Akkor legalább az egyetem hittudományi karának tanárai is el fognak hallgatni, a kik nem elégedve meg a két órai előadásért járó 1500 frttal, azon jajgatnak,

hogy fizetésük azért nem emeltetik, mert a könyvtári tisztviselőkre költik el a pénzt; megfeledezvén arról, hogy a gróf, Széchényi György óriási alapítványaiból nemcsak kérhette, de joggal meg is kívánhatta ezen csekély hozzájárulást, azok után, 'a miket ő hihetetlen bőkezűséggel létrehozott.

Reményli különben, hogy nemsokára össze tud hozni annyi pénzt, ami elég lesz a tisztviselők fizetésére, a mit a nádor a következőképen állapított meg. A könyvtárőr kap 1200 forintot, az irnok (scriptor) 800, az első íródeák (amanuensis) 500, a második 400, a szolga 300, a háziszolga 156 frtot és ruhát. Ezen módon lesz a gróf kinevezési joga is megerősítve, a könyvtárőr, az I. íródeák és a szolga állására.

Most már nem lesz más hátra, mint a külföldi magyar vonatkozású munkák megszerzésére és a könyvek bekötésére a szükséges alapról gondoskodni. Ez iránt azonban nem aggódik, hiszen nem egyszer olvasta már a külföldi lapokban is, hogy a grófnak megvan erre vonatkozólag a maga nagylelkű terve.

Nagy mértékben gyarapszik az ásványgyűjtemény is; a nádor elrendelte, hogy kellő számú szekrényeket készíttessen a gyűjtemény elhelyezésére. Egy elég tágas szobát félig megtöltenek már az ásványok. A természetrajzi tár őrének kinevezését azonban csak akkorra tervezi, ha a könyvtár teljesen megerősödött.

A földabroszok, képek, czímerek katalogusa már elkészült, csak itt-ott szándékozik néhány történelmi jegyzetet beszúrni; az előszó megírását talán Schedius tanárra kellene bízni. A nyomtatványok katalogusa III. pótkötetéhez is szorgalmasan gyűjtik az anyagot. Egy évig azonban kellene még várni a kiadással. A nádor abban a véleményben van, hogy a kéziratcatalogust sem kellene elhamarkodni. Várni kellene vele addig, míg a kéziratgyűjtemény valamely alkalmasabb helyen lesz felállítható.

Végül felemlíti, hogy a minap Hartleben könyvkereskedő elhozta hozzá Ransanus 1558-iki bécsi kiadását, egy kéziratot, mely I. Ferdinánd utasításait tartalmazta 1552-ből az erdélyi királyi biztosok részére, és Takács Ambrus Jus publicumát kéziratban. Mindezért 50 frtot kíván. Ő arra kérte, tartsa a dolgot függőben addig, míg ajánlatáról értesíti a gróft.¹

¹ Millernek 1808 szeptember 9-én kelt levele. Széchényi levéltár I. kötet 9. szám, III. csomag, 56. szám.

Széchényi válaszában meleg szavakban mond köszönetet Millernek a könyvtár érdekében kifejtett fáradhatlan buzgalmaért, a melyről nemcsak a küldött jelentés, hanem a könyvtár céljaira gyűjtött 18980 forint is bizonyóságot tesz. Elismeréssel veszi tudomásul azon igyekezetét is, hogy a felség által neki és utódainak engedélyezett kinevezési jogot megvédelmezi. Bár megvan róla győződve, hogy ezt senkinek nem áll szándékában megsérteni, mégis a jövőre is figyelmébe ajánlja.

A külföldön megjelent magyar vonatkozású munkák megszerzésére egyelőre nem tart szükségesnek külön alapot, miután ezeket vagy megküldik neki a kiadók, vagy ha nem, ő megveszi azokat tőlük. Az országban megjelent munkákat pedig tartoznak a nyomdák a királyi rendeletek értelmében a könyvtárnak megküldeni, a mit ha elmulasztanak, törvényes úton is lehet őket kényszeríteni erre.

A kéziratkatalogust illetőleg ő fensége parancsaihoz kell alkalmazkodni. A Hartleben által felajánlott munkák megvásárlására az 50 frtot ezennel utalványozza. Ugy szintén gondoskodott arról is, hogy a könyvtár megkapja Landerertől az országgyűlésre vonatkozó nyomtatványokat.¹

Miller még az 1808. év tavaszán kísérletet tett, hogy a felhalmozódott teendők végzéséhez, a múzeumi alap megterhelése nélkül, egy új munkaerőt szerezzen.

Verhovác Miksa zágrábi püspök ugyanis ez időtájtban bizonyos iratokat másoltatott a könyvtárban. Miller ezt használta fel alkalmul arra, hogy megkérje, hozza javaslatba káptalanánál egy a Széchényi-országos-könyvtárban alkalmazandó íródeák fizetésére szolgáló bizonyos összeg megajánlását. A püspök azonban azt válaszolta, hogy a jelen körülmények közt, a mikor a Múzeum céljaira is adnak, s a mikor a kanonoki jövedelmek nem haladják meg az 1200—1800 forintot, nem tartja célszerűnek a dolgot szóba hozni, nehogy egyszer s mindenkorra veszélyeztesse az eredményt.²

Midőn a nyáron át még érezhetőbb lett az eddigi erők elégtelensége, Miller október 21-én felterjesztést intézett a nádorhoz, a melyben hivatkozván arra, hogy ő és a két melléje adott ember

¹ Miller levelezése VIII. 9.

² U. ott. VII. 36.

nem képes többé elvégezni a naplózással, a lemásolás végett átengedett kéziratok és oklevelek leírásával, a látogatók fogadásával járó teendőket, azzal a kéréssel fordul ő fenségéhez, hogy Haliczky Andrásnak, a pesti egyetemen a német irodalom tanárának fiát, Antalt, a ki jeles eredménnyel végezte el bölcsészeti és jogi tanulmányait, a magyar, német, tót nyelvet tökéletesen, a francia, olasz és angolt elég jól bírja, szép és gyors írása van, a régi okleveleket folyékonyan olvassa, nevezze ki a könyvtárhoz, miután a fizetési alap is megbírja ezt; Pavonics szolgának pedig, a ki nem képes 250 forintból megélni, emelje fel fizetését évi 50 forinttal.¹

A nádor elfogadta Miller javaslatát és október 25-én kelt leiratával »a Múzeum harmadik hivatalnokának«, évi 400 frt fizetéssel kinevezte Haliczky Antalt, Pavonicsnak pedig évi 50 forintnyi segílyt állapított meg.²

Kevéssel utóbb ismét kéréssel járul Miller a nádor elé — ez úttal a saját érdekében.

1808 december 27-én jelentést tevén a nádornak a beérkezett újabb adományokról, dicsekszik, hogy gróf Hunyadytól is kieszközölt 4000 forintot a tisztviselők fizetésére, és reményli, miszerint néhány hét leforgása alatt újabb 20.000 forintot kap e czélra. Már többet is szerzett volna, úgymond, ha valami kitüntetésben részesül. Ennek hiánya azonban nem csekély mértékben gátolja igyekezeteit, sőt magának az intézetnek a dicsőségét is. Polgártársainak ugyanis velükszületett tulajdonságuk, hogy csak az olyan ember rábeszélésének engednek, a ki különféle czímekkel bír és ezáltal már bizonyos tekintéllyel rendelkezik. Soha e miatt nem alkalmatlankodott az udvarnál, bár már 200 esztendeje, hogy ősei magyar nemességet nyervén, elhagyták Erdélyt és a császári hadseregben oly vitézül küzdöttek, hogy nagyapja, ősapja stb. a török elleni háborúkban estek el, édes testvére a hétéves porosz háborúban lelte halálát, ő pedig különféle állásokban bizonyította be hűségét. Nemsokára élete alkonyához jut és 34 évi szolgálat után minden jutalom nélkül fejezi be életét.³

A nádor azonban nem látta sürgősnek a kitüntetést, még az intézet érdekében sem, és január 12-iki leiratában csak annyit

¹ Múzeumi igazgatóság irattára. A. 1808. Nr. 27.

² Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1808. Nr. 476.

³ U. ott. A. 1809. Nr. 50.

ígért Millernek, hogy ha a Múzeum már létrejött, gondja lesz rá, hogy a megérdemelt jutalom el ne maradjon.¹

Ez alatt a Grassalkovich-féle telek ügye is kellő elintézését nyert. A herczeg a nádor felszólítására kijelentette, hogy hazafias buzgalomtól indítatva s a legfelsőbb helyen kitűzött czélok megvalósítására irányuló készségét ezzel is igazolni óhajtván, a Griff-vendégfogadóhoz tartozó kertrészt átengedi, valamint a hitbizományt is kárpótolni fogja. Ennek megtörténtével a nádor felszólította a helytartótanács felügyelete alatt álló egyetemi alapot, úgyszintén a herczeget, hogy a csereszerződés megkötésére küldjék ki megbízottaikat. A szerződés október 28-án létrejövén, Grassalkovich herczeg az egykori fűvészkertnek a Nemzeti Múzeum czéljaira történő átengedéséről szóló adománylevelet a pozsonyi káptalan átíratában december 3-án bemutatta a nádornak, a ki ezen iratokat 1809 január 3-án azzal a kéréssel terjesztette fel a királyhoz, hogy miután a mult évi országgyűlés VIII. törvény-cikkének megfelelően óhajtandó lenne, hogy az építési munkálatokat még a folyó évben megkezdjék, méltóztassék ezeket legfelsőbb jóváhagyásával mielőbb megerősíteni. A felség erre meghagyta magyar kancelláriájának, hogy a kölcsönös átadáshoz és átvételhez szükséges intézkedéseket meg tegye.²

Miután még több megye és város részéről nem érkezett be az értesítés a Nemzeti Múzeum czéljaira tett ajánlatról, a nádor 1809 márczius 29-én köriratilag felszólította őket, hogy ezt mielőbb küldjék meg. Ha a hallgatásnak a legtöbb esetben talán nem is a hatóságok közönye volt oka, hiszen pl. Szent-György városa azért nem ajánlhatott meg semmit, mert a megelőző évben a tűzvész a legnagyobb nyomorba döntötte a város polgárait, azért az eredmény még mindig messze maradt attól, a mit a közadakozástól várni lehetett. A segélyforintok után megállapított krajezárokból ugyanis távolról sem folyt be annyi, hogy ezen a Nemzeti Múzeumot létesíteni lehetett volna.

Az 1809. év tavaszán Miller, annak előre bocsátása után, hogy a nádor meghagyta neki, miszerint »az országban tündöklő főuraságokat levele által a hazának diszére felállítandó alkotmánynak előmozdítására és megsegéllésére mentől hamarabb

¹ Országos levéltár. Acta Musei. A. 1809. Nr. 50.

² U. ott. Nr. 408.

megkérni el ne mulatná, miután efféle pénzeknek özveszedése ő császári királyi herczegségének nagy méltósága alatt volna, és talántán felséges nevének megsértődése nélkül mindenik előtt nem is eshetne« több, előkelő embert kért fel, hogy nagylelkű adományával járuljon az intézet alaptőkéjének növeléséhez.

E felhívásoknak, kérelmeknek eredményeként Pest városa 6000 forintot ajánlott meg a tisztviselők fizetésére, 4000-et az építkezésre, Pécs 2000 forintot az előbbi, 1000-et az utóbbi célra, Vinga 1200 frtot a fizetésekre, 1012-öt az épületre; Fejes János hontmegyei ülnök a tisztviselők fizetésére 500 frtot adott, Jekelfalussy József császári és királyi kamarás pedig 8333 forintnyi alapítványt tett le, hogy ennek évi 500 frt kamatait egy a nádor által az intézethez legközelebb kinevezendő második íródeák kapja.¹

A mint egy kis pénz volt együtt, Millernek legsürgősebb dolga volt új állások szervezésére és a fizetésemelésre gondolni.

1809 márczius 10-én, abból az alkalomból, hogy Máhl György hírneves pesti mechanikus késznek nyilatkozott mechanikai táblázatokból álló becses gyűjteményét a Múzeumnak ajándékozni, ha ennek fejében valamely alkalmazást kaphatott volna az intézetnél, a Rhédey Lajos által kilátásba helyezett 10,000 forint kamatait óhajtotta igénybe venni, nagyon melegen javasolván a nádornak, nevezze ki Máhlt évi 600 frt fizetéssel és »curator artefactorum« czímmel. A nádor azonban nem tartotta Máhl ajánlatát elfogadhatónak, azzal az indokolással, hogy az intézet későbbi fejlődése fogja csak megmutatni, kiket kell alkalmazni.²

Ápril közepe táján pedig előbb előszóval, 27-én írásbeli felterjesztésben is előadja a nádornak, hogy érkezett az ideje a tisztviselők fizetésének megjavítására, mert a nehéz viszonyok közt nem képesek mostani jövedelmeikből megélni. Ő már összegyűjtött 31,813 frtot, és még ugyanennyi lett neki ígérve. Ezen összegnek évi kamatait 1908 frt 46 krajczárra számítván, az ő felsége által a tisztviselői fizetésekre kiutalt 1750 forinttal együtt 3658 forint és 46 krajczár áll e célra rendelkezésre. Arra kéri tehát a nádort, emelje fel Strázsaynak mint lajstromozónak fizetését jeles igyekezeteinek jutalmául 600 forintra. Az első író-

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1809. Nr. 733.

² U. ott. Nr. 386.

deák fizetésére is lenne 500 frt; erre az állásra a tehetséges és szorgalmas Haliczkyt óhajtaná előléptetni, kinek helyére második íródeáknak 400 frt fizetéssel egy alkalmas egyént kellene kinevezni. A könyvtári szolga 300 frtot kapna. A házi szolgát Fischer Flóriánt, míg Eszterházy József gróf Budán lakott, ő fizette, a mióta azonban a kancelláriához ment, részint Kubinyi Péter, részint pedig ő (Miller) tartotta el. Ez 250 forintot és ruhát kaphatna. A mi őt magát illeti, teljesen a nádor jószágára bízta sorsát. Ő már abban a korban van, a mikor nem remélhet semmit és végső napjaira kell gondolnia. A napról-napra növekvő drágaság azonban valósággal kényszeríti őt arra, hogy kérje a nádort, legyen tekintettel 33 évi szolgálatára, csekély fizetésére, mely sem a végzett munkával, sem állásával — érdemeiről nem is szólva — nem áll arányban, és azt az 500 forintot, a mit eddig Strázsay a pénztárból kapott, juttassa neki. Mindenki tudja, hogy az eddig élvezett 1000 forintból, a melynek fele elment fűtésre és világításra, nem tudott megélni, és magánvagyonát volt kénytelen költeni. Növelje ez által is a fizetési alap gyarapítására irányított buzgalmát, hogy a természetrajzi tár örét szintén ki lehessen rövid időn belül tisztességes javadalmazással nevezni.¹

József nádor, örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy a tisztviselők, anyagi helyzetén javítson. Május 8-án kelt leiratában, Miller javaslata alapján, akként állapította meg a fizetéseket, hogy a jövőben Miller 1500, az irnok vagy lajstromozó 600, az első íródeák 500, a könyvtári szolga 300, a háziszolga 250 forintot kapjon. A természetrajzi tár örének és a második íródeáknak kinevezését későbbi időkre halasztotta.²

Azonban Miller nem akart belenyugodni a halasztásba. Május 16-án jelenti a nádornak, hogy az egyetemi könyvtár igazgatója, Schönvisner apát, tegnap átadta neki Kutscherfeldi Kutsera Jánosnak folyamodványát a második íródeáki állásra a Múzeumnál azon kérelemmel, terjeszsze fel pártfogoltját a nádorhoz. Ő maga is oly jeles képzettségű, a nyelvekben és a régiségtudományban oly jártas ifjút ismert fel benne, a kiről bátran el meri mondani, hogy a Múzeumnak hasznos tagja lesz. Most főként nagy szükség

¹ Fogalmazvány a múzeumi igazgatóság irattárában. A. 1809. Nr. 27.

² Országos levéltár. Acta Musaei A. 1809. Nr. 1122. Igazgatósági irattár. A. 1809. Nr. 33.

Josephine Batthyány

lenne rá, miután az intézetet annyi olvasó és idegen látogató keresi fel, hogy az egész személyzet kénytelen hivatalos teendőinek elhanyagolásával ezek kalauzolásával foglalkozni. Kívánatosná teszi a kinevezést azon körülmény is, hogy Strázsay már régebben betegeskedik és az orvosok véleménye szerint még jó ideig nem hagyhatja el ágyát. A fizetési alap is elég jól áll, mert 820 forint felesleg mutatkozik. Mindez indokoltá teszi, hogy ő is egyesítse kérelmét Schönvisner apátéval, Kutsera kinevezését illetőleg.

A nádort azonban nem tudta meggyőzni a személyzetszaporítás sürgős voltáról, mert május 18-án azt válaszolta Millernek, hogy a második íródeák kinevezésére vonatkozólag majd annak idején intézkedni fog.¹

Nem volt több szerencséje Millernek azzal a még ápril 7-én a nádor elé terjesztett kérelmével sem, hogy engedje meg őfensége, miszerint a Múzeum, a melynek fennállása törvényileg biztosítva van, hivatalos levelezéseiben saját pecsétjét használhassa. A nádor ezt is elhalasztandónak vélte akkorra, a mikor az intézet már szervezve lesz.²

Ellenben midőn arra kérte Miller, hogy az előcsarnok egy részét a régiségtárgyak elhelyezésére szolgáló helyiséggé és levéltárrá alakíttathassa át, minden nehézség nélkül engedélyezte a költségvetésileg előirányzott 873 frt 5 krajczár kifizetését.³

Az 1809. év tavaszán kitört negyedik francia háború szerencsétlen eseményei, nemcsak nagy mértékben bénítólag hatottak az egész intézet életére, hanem újólag menekülésre kényszerítették a könyvtárt.

Midőn ugyanis Károly főherceg Eckmühlnél, majd Ebersbergnél vereséget szenvedett, Bécs május 13-án ismét megnyitotta kapuit az ellenség előtt, sőt az előrenyomuló francziák egyik hadosztálya Magyar- és Horvátország határain is áttört. Ámbár május 21. és 22-én a legnagyobb elkeseredettséggel megvívott asperni ütközet után hat heti fegyverszünet állott be az ellenséges hadak között, a nádor május 31-én utasította Millert, hogy a becsebb kéziratokat, valamint a többi drágaságokat és ritkaságokat szedje össze és rakassa ládába. Miller 24 ládát töltött meg ezekkel.

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1809. Nr. 1519.

² U. ott. Nr. 733.

³ U. ott. Nr. 1404. 1519.

De nem tudta mi történjék a ládákkal? Kap-e pénzt az elszállításra? Hajón vagy szekéren történik-e a szállítás? Hová akarja a nádor a ládákat szállíttatni? Nehogy tehát az ellenség esetleg korábban jöjjön be az országba, mint e kincsek biztonságba helyeztetek, június 7-én a következő javaslatot terjeszti a nádor elé.

Ha ő fensége jónak látja, ő az 1805-ki rendelkezés szerint fog eljárni, a mikor 6000 forint lett kiutalványozva, a miből a szállítás költségeit, a három katonaoőr díjait, a saját 6 és a szolgálta 2 forintnyiapidíját fedezte, a felesleggel pedig az országos pénztárnak beszámolt. Bár most nagyobb a drágaság, rajta lesz, hogy ez összeg elég legyen. Csak az szükséges, hogy idején elő legyen készítve minden, s a veszedelem hírére azonnal útra kelhessen, nehogy akkor kelljen kapkodnia, a mikor úgy is a legnagyobb zavar uralkodik mindenütt. Jelzi egyuttal, hogy a fedett hajók már mind le vannak foglalva; nyitott bárkában pedig senki sem utazhatik egészségének veszedelme nélkül, eltekintve attól, hogy a Múzeum dolgait sem lehet esőnek, viharoknak kitenni. A menekülés esetére, úgy mint 1805-ben is történt, szükséges lenne a tisztviselők fizetését egy negyedévre előre kiutalni.

Saját igazolására jelenti azt is, hogy a nádor által a Múzeumnak ajándékozott tárgyak még nem érkeztek meg. És minekutánna Széchényi gróf kiadta az éremgyűjtemény katalógusát, mielőtt magát a gyűjteményt a kellő alakítások mellett átadta volna az intézetnek, és miután általános a vélemény, hogy éremgyűjteményét is oda ajándékozta az országnak, azt bátorodik ajánlani a nádornak, hogy talán jó lenne valami írást kérni Széchényitől a gyűjteményt illetőleg.

A nádor, daczára annak, hogy emésztő gond, izgalom és fáradtság közt kellett szerveznie Győrött a felkelő nemesi hadat, időt talált arra, hogy Millernek válaszoljon. Június 10-én elrendeli, hogy ha ennek szüksége bekövetkezik, a már ládába csomagolt múzeumi tárgyak Temesvárra szállíttassanak, Millernek, vagy a lajstromozónak és egy szolgának kíséretében; a többiek maradjanak Pesten a könyvtár őrizetére. Intézkedik az iránt is, hogy Miller a múzeumi alapból a felmerülő költségekre, számadás kötelezettsége mellett, 6000 forintot kapjon, úgyszintén, hogy ha a pénztárt el kellene Budáról szállítani, a tisztviselőknek egy negyedévi fizetésüket előre kiutalják. Utasította továbbá Millert,

hogy kihez forduljon ajándékainak átvétele czéljából és gondoskodják az iránt is, hogy Széchényi — az ő igazolására — irásbelileg nyilatkoztassa ki, miszerint az országnak ajándékozott éremgyűjteményt még nem adta át.¹

Négy napra rá megvitatott a győri ütközet, mely a magyar felkelő sereg rendetlen visszavonulásával végződött. Midőn Budán arról értesültek, hogy a győzelmes francziák Győrt is megszállták, június 16-án Ürményi József országbíró — a kit a nádor távolléte idejére helyettesül rendelt — meghagyta Millernek, hogy a múzeumi tárgyakkal keljen útra. Mire Miller felvevén a 6000 forintot, 900 rajnai forinton 9 parasztszekeret fogadott és 17-én megindult Temesvár felé.

22-én érkeztek meg Aradra, ahol a csanádi püspökkel és a temesi alispánnal találkoztak, a kiktől Miller azt a kellemetlen hirt hallotta, hogy Temesvárt előzönlötték a különféle menekülők, és ott sem lakást, sem a ládák elhelyezésére alkalmas helyet nem fognak találni; azt ajánlották tehát neki, menjen inkább máshová. Miután Nagyváradtól csak 12 mértföldnyire volt, legzélszerűbbnek látta ide menni. Azonnal írt Rhédey Lajos grófnak, Bihar vármegye adminisztrátorának és másnap megindult Nagyvárad felé. Midőn 25-én reggel ide megérkezett, Rhédey előzékeny gondoskodásából már mindent készen talált. Őt a káptalani városrészben szállásolták el, a ládákat pedig a nádor ezüstművel együtt a megyei levéltárban helyezték el tüzmentesen.

Miller megérkezése után negyednapra ideglázba esett és közel két hónapon keresztül volt kénytelen az ágyat őrizni. Betegsége hírére felesége is elutazott Pestről, úgy hogy lakása üresen maradt.

Augusztus közepén ő felsége legfelsőbb elhatározásából kifolyólag a helytartótanács elrendelte, hogy a kórházak elégtelenek lévén a beteg katonák befogadására, az összes Pesten lévő középületek a sebesültek számára rendezendők be. Ennek következtében még a tanárokat is kiharancsolták az egyetemi épületben bírt lakásaikból. A papnevelő-intézet is kórházzá alakítottatott át. Sőt hasonló sors várt a könyvtári helyiségekre is.

Augusztus 18-án megjelent a könyvtárban több tiszt kísé-
re-

¹ Országos levéltár. Acta Musei A. 1809. Nr. 156. Igazgatósági irattár A. 1809. Nr. 42.

tében a hadparancsnokság kiküldötte, hogy szemlét tartson a helyiségekben. Strázsay azonnal jelentést tett erről az országbírónak, a ki nem tudott mást mondani, mint, hogy bele kell nyugodni a felség akaratába. Strázsay és Haliczky ezen felül azonnal megírták a dolgot Millernek is.

Miller nem helyeselte, hogy Strázsay az országbíróhoz fordult, a mikor a nádor magának tartotta fenn a múzeumi ügyek intézését, és meghagyta a Pesten maradt két tisztviselőnek, hogy késedelem nélkül menjenek el Rajner főherceghez és kérjék ki támogatását.

Egyidejűleg maga is jelentést tett az esetről a nádornak. Abba, hogy az ő lakását lefoglalja a katonaság, még csak bele tudott volna valahogyan nyugodni. De mi történik a gyűjteményekkel, a sok ásványnyal, az 10.000 kötet könyvvel, a butorzattal, ha az összes helyiségeket át kell engedni a sebesülteknek? Ha nem vész is el minden, mégis sok kár esik a tárgyakban. Az olvasóteremben és a természetrajzi gyűjtemények szobájában a falak vászonnal vannak bevonva. Eltekintve attól, hogy tűzvészről is tartani lehet, a szobák meg fognak telni férgekkel és a vászon mögött kifejlődő penész könnyen ragályos betegséget fog terjeszteni, nem szólva arról, hogy a betegek váladékai nagy mértékben fogják veszélyeztetni a közegészséget oly épületben, a hol nemcsak a tisztviselők, de a látogatók is naponta megfordulnak. A könyvtárterem pedig azért sem alakítható át betegszobává, mert nincs benne kályha, és mert oly állapotban van, hogy az építészek véleménye szerint könnyen összedőlhet.¹

József nádor, a mint Miller levelét megkapta, felkérte Ürményi országbíró, hogy a katonák elhelyezkedése ellen forduljon Alvinczy főhadvezérhez. A minnek meg is lett az óhajtott eredménye, mert a Múzeum megszabadult a hivatlan vendégektől.²

A nyár folyamán, míg a háborús világ tartott, úgyszólván alig fordult meg valaki a könyvtárban. Strázsay és Haliczky azonban pontosan betartották a hivatalos órákat — főleg ha a nádor Pesten tartózkodott.³ Midőn azonban november második felében beköszöntött a hideg időjárás, a könyvtár tisztviselői kénytelenek voltak a munkát beszüntetni, mert nem volt fűtőanyaguk. Strázsay elment ugyan az egyetem rektorához és felkérte, utalványozza ki

¹ Országos levéltár. Acta Musei. A. 1809. Nr. 1435.

² A. 1809. Nr. 2358.

³ Miller levelezése. IX. 82.

részükre az egyetem terhére az utóbbi években élvezett famennyiséget, azonban a rektor azt válaszolta neki, hogy őt nem utasította ily értelemben a helytartótanács, enélkül pedig nem tehet eleget kívánságának.¹ Most tehát a fagyoskodó könyvtáriak ismét a nádorhoz fordultak kérelmükkel, a ki azután utasította a helytartótanácsot, hogy az előbbeni évek gyakorlatahoz hiven utalványozzon ki a könyvtár részére négy öl fát.²

A mikor a hadakozó felek 1809 október 14-én Bécsben megkötötték a békét, mi sem állotta útját, hogy Miller a magával vitt tárgyakkal együtt Pestre visszatérjen. Miután Miller nem mozgott, a nádor november 21-én rendeletet küldött neki a Múzeum tulajdonát képező kincsek mielőbbi gondos visszaszállítására. Deczember 3-án pedig újból megsürgette a visszatérést.

Miller mindjárt az első parancsra kocsi után nézett. Oly rosszak voltak azonban az őszi esőzések következtében az utak, hogy senki sem akart vállalkozni a fuvarra.³ Hogy mégis eleget tegyen a nádor rendeletének, tájékozódást óhajtván szerezni magának, Budaházy szolgabíró kíséretében a legkevésbé rossz úton elindult Bárádra. Ezt az utat, néha négy, gyakran nyolcz váltott lóval, 3 nap alatt tette meg. Miután Karczag felé sem volt szerencsésebb, visszatért, és nehogy a ládába csomagolt kéziratok és egyéb drágaságok esetleg a megsemmisülés veszélyének legyenek kitéve, deczember 30-án arra kérte a nádort, hogy hazautazását akkorra halaszthassa, a mikor a fagy beálltával az utak járhatókká válnak.⁴

A mint a hidegebb idő beköszöntött, Miller 1810 január 18-án a gondjaira bízott tárgyakkal útra kelt. Az első állomásra, Keresztesre, a hová máskor 2 óra alatt jut el az utas, most reggel 8 órakor indulván, csak délután 5-re tudtak nagy keservesen elvergődni, és most is csak úgy, hogy 3 szekérnek eltört a kereke. Másnap hasonló bajokkal küzködve, Petérdig értek. Harmadnap Ujfalura. A feneketlen sárban az egyik kocsinak ismét tönkre ment a kereke, Miller szekere pedig feldől, összetörött. úgy, hogy ő

¹ Miller levelezése. IX. 107.

² U. ott. 116.

³ Haliczky november 27-én azt írja Millernek, hogy az utak annyira járhatatlanok, miszerint egy birtokos úr teljes 14 napig utazott Egerből Pestre.

⁴ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1810. Nr. 143.

kieviczkélvén a sárból, vagy két óra hosszán gyalog volt kénytelen útját folytatni, míg falura talált, a honnan embereket küldhetett kocsijának és a rajta lévő ládáknak elvontatására. Midőn az éj folyamán még az egyik ló is összeesett, a fuvarosok lerakták szekereikről a ládákat és megszöktek. Az ekként cserben hagyott Miller, ott maradván a ládák őrizetére magával vitt katonákkal együtt Ujfaluban, küldöncz útján értesítette Bihar vármegye adminisztrátorát a történetekről, a ki haladéktalanul intézkedett, hogy a hány láda van, annyi kocsi szállítsa vissza a Múzeum kincseit teljesen díjtalanul Váradra. Millert pedig gróf Haller Ferencz kanonok fogata vitte vissza, miután 10 napon keresztül szenvedett az éhségtől, hidegtől stb. Miller azonnal jelentést tett a nádornak az utazás megghiusulásáról, nehogy hanyagságnak tudja be hosszas távolmaradását. Egyszersmind értesítette a nádort, hogy a mint kocsiját kijavítják, ismét útra kel.¹

Végre márczius 4-én, 17 napi viszontagságos utazás után szerencsésen megérkezett Miller a gondjaira bízott tárgyakkal együtt Pestre. Bemutatott számadása szerint az összes költségek 6002 frt és 45 krajczárt tettek.²

Miller nem jött vissza üres kézzel Nagyváradról. Eltekintve attól, hogy ő maga is lemásolt 3 vaskos kötetre való oklevelet, több becses szerzeményt is hozott a könyvtár részére. Így pl. keresztülvitte a nádornál, hogy a nagyváradiai akadémiai könyvtárban lévő azon nyomtatványok, a melyeket a tanárok nem szoktak használni és a melyeket ő az igazgatóval egyetértve kiválogatott, mint olyanokat, a melyek a Széchenyi-országos-könyvtárban hiányoznak, ez utóbbi másodpéldányaival becseréltessenek.

Ugyancsak váradi tartózkodása alatt vásárolta meg a Tertina-könyvtár egy részét is.

Tertina Mihály nagyváradiai tanár gyűjteményét Tokody György tankerületi igazgató még április 7-én felajánlotta vételre, és arra kérte Millert, hasson oda Széchenyinnél, hogy küldjön ki valakit a könyvek megtekintésére. Miller azt válaszolta ekkor Tokodynak, hogy a kiküldés nem tartozik Széchenyire, aki igaz ugyan, hogy sok kéziratot, nyomtatványt és igen gazdag éremgyűjteményt ajándékozott az országnak, de egy fillérfyi alapítványt sem tett

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1810. Nr. 411.

² U. ott. Nr. 586.

az intézet javára. Csupán arra nézve van némi remény, hogy akkora összeget fog hagyományozni, a mennyi a külföldi magyar vonatkozású munkák megvásárlására és bekötetésére szükséges. A gróf csak azt ígérte meg, hogy ki fogja adni még életében a katalógusokat, nehogy az erre vonatkozó törvény hiába viselje nevét. A könyvtár főleg magánadományok révén gyarapszik. E mellett természetesen a gróf is bőkezűen vásárolja a könyveket, a nélkül azonban, hogy a könyvtár vezetésébe beleszólása lenne. Ebben a háborús időben biztosra veszi, hogy nem fog a Tertina-gyűjtemény megszerzésére vállalkozni. Az országos-könyvtárnak pedig semmiféle pénzalapja nincs, hanem minden kiadását az országos pénztár fedezi, a nádor jóakaratóból. A mint tehát a nádorra tartozik a tisztviselők kinevezése és a legfőbb vezetés, úgy ebben az ügyben is hozzá kell folyamodni, a ki éppen nem fukarkodik a pénzzel, ha az intézet gyarapodásáról van szó. Forduljon tehát egyenesen a nádorhoz, írja meg, hogy az egész könyvtár 2000 forintért eladó, hogy ennyi és ennyi kötetből áll, hogy 68 olyan munka van köztük, a melyek a Széchényi-katalógusban nem szerepelnek, és ő majd intézkedni fog.¹

Miller most személyesen nézte át a gyűjteményt és 1016 db. kéziratot és nyomtatványt választott ki és vásárolt meg a Széchényi-országos-könyvtár részére, a nádor által erre a célra kiutalt 150 forintért.²

Annál örvedetesebbek voltak Miller ezen szerzeményei, mert a súlyos áldozatokat követelő áldatlan viszonyok közepette, az 1809. év gyarapodásában — az előbbi évek szaporulatához viszonyítva — bizonyos visszaesést tapasztalunk. Mindössze 346 darab nyomtatványt és kéziratot ajándékozott a könyvtárnak 33 egyén, a régi pénzeken, ásványokon, képeken, kagylókon, pecséteken, úrnákon, márványtöredékeken kívül. Igen jelentékeny és becses ajándékkal gazdagította azonban az intézetet József nádor, a ki néhány régipénzen, nyomtatványon felül 2478 darabból álló és 20.000 forintra becsült ásványgyűjteményét engedte át a Múzeumnak. Még ő nála is többet adott gróf Szapáry Péter, a ki 10.000 darabból álló és 40.000 forintra becsült ásványgyűjteményét ajánlotta fel az intézet céljaira.

¹ Múzeumi igazgatóság irattára. A. 1809. Nr. 25.

² Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1809. Nr. 2101.

Kipihenvén Miller az utazás fáradalmait, márczius 8-án értesítette Széchényit szerencsés visszaérkezéséről és a könyvtár, valamint az éremgyűjtemény számára magával hozott szerzeményekről. Úgy hallja, úgymond, hogy a grófnál ismét nagyobb számmal vannak összevásárolt nyomtatványok. Ha ezeket kézhez kaphatná, késelelem nélkül hozzá lehetne fogni a katalogus III. pótköteteinek összeállításához. A helytartótanács által leküldött kötelezpéldányok és a többi ajándékozott munkák jegyzéke már betürendbe van szedve és sajtó alá készítve. Egyuttal arra bátorodik kérni, legyen kegyes a könyvtárban közel ezer példányban felhalmozódott kötetlen munkák bekötetéséről gondoskodni. Már három éven keresztül nem kötöttek az ő költségére, miután abban reménykedett, hogy valami más jótévőt talál, a ki kész lesz erre a czélra áldozni. E reményében azonban csalódott és most mégis hozzá kénytelen fordulni, ha nem akarja, hogy a könyvek lönkre menjenek. Végül közli, hogy Pavonics helyére, a ki a királyi táblánál fütővé lett kinevezve, Cseronka András folyamodik a szolgálai állásra. Tudakozódott felöle az egyetemi könyvtár igazgatójánál, a ki úgy nyilatkozott, hogy csakis azért egyezett bele távozásába, mert azt hiszi, hogy a Széchényi-országos-könyvtárnál jobb fizetéshez jut. Ha tehát a grófnak nincsen ellene kifogása, adja beleegyezését kinevezéséhez, hogy őt feleskettesse és fizetését az országos pénztárnál folyósíttassa, minthogy a nádor ő fensége — iránta való kegyességéből — a szolgák feletti intezkedést közvetlenül reá bízta.¹

Széchényi márczius 25-én kelt válaszában örömet fejezvé ki Miller visszaérkezte felett, értesíti, hogy könyvkötési czélokra 300 forintot utalványozott; többet ezuttal nem engednek tennie a nehéz viszonyok. A könyveket április vége felé magával viszi Pestre. A mi az éremgyűjtemény számára Nagyváradról magával hozott régipénzeket illeti, kérnie kell, írja meg minden egyes példánynak az értékét, hogy ezt megtéríthesse neki, mert nem akarja, hogy valaki bármivel is hozzájáruljon a gyűjtemény gyarapításához, mielőtt azt végleg át adta az ország javára. Pestre érkezvén, előterjesztést fog tenni Cseronka kinevezésére a helytartótanácsnál, és érdemei szerint ajánlani fogja őt.²

¹ Múzeumi igazgatóság irattára, A. 1810. Nr. 4.

² Miller levelezése. X. 26.

Miller szorgalmazására a nádor márczius végén végre beleegyezett, hogy a másodiródeák állása betöltsék. Ennélfogva Miller április 1-én a nádorhoz felterjesztést intéz, a melyben 1809. május 16-án tett javaslatának megfelelően második íródeáknak Kutscherfeldi Kutsera Jánost ajánlja kinevezni évi 500 forint fizetéssel, Pavonics helyére pedig szolgának évi 350 frt díjazással Cseronka Andrást. A nádor április 3-án kinevezi Kutserát, Cseronkára vonatkozólag azonban kérdést intéz Millerhez, vajjon micsoda mesterséghez ért, mert szerfelett kívánatosnak tartaná, hogy olyan emberek választassanak a szolgálai állásokra, a kik a foglalkozásukkal rokon vagy kapcsolatos teendőkben járatosak.¹

Miller április 5-én jelenti, hogy Cseronka, a mellett, hogy hűségéről, alkalmas voltáról meg van győződve, beszél tótul, németül, magyarul és latinul, elég jól ír, foglalkozására nézve pedig könyvkötő. Mindezek alapján újból kéri kinevezését. Sőt április 19-én ismét kéri a nádort, méltóztassék kinevezéséhez hozzájárulni, miután nagy szükség lenne már rá az intézetben.² Vége a nádor április 24-én kinevezte Cseronkát, és fizetését április 1-jétől számítva kiutalta.³

Széchényi, a kihez a könyvtári szolga kinevezése az alapítólevél és a királyi engedély értelmében tartozott, és a ki, midőn nála Pavonics lemondását kedvezőtlen egészségi állapotára való hivatkozással bejelentette, ezt azzal a kéréssel vette tudomásul, hogy állásától ne váljék meg, mielőtt helyére mást nem állított,⁴ nem véve tudomásul a reá nézve sérelmes kinevezést, hivatkozással a király által biztosított jogára, június hó 10-én a nádorhoz intézett felterjesztésében Cseronka Andrást a könyvtárszolgai állásra ajánlja és kijelöli. A nádor szintén nem tartja szükségesnek az előzményeket érinteni, és június 23-án egyszerűen értesíti a grófort, hogy Cseronka Andrásnak általa a Nemzeti Múzeum szolgáljává történt kinevezését jóváhagyja, sőt Cseronkát állásába már tényleg be is helyezte.⁵

¹ Múzeumi igazgatóság irattára. A. 1810. Nr. 8.

² Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1810. Nr. 868.

³ Igazgatósági irattár. A. 1810. Nr. 19.

⁴ Múzeumi kézirat. Quart. Lat. 773.

⁵ Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám, II. csomag, 69. szám.

AZ IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM EX-LIBRIS KIÁLLÍTÁSA.

VARJÚ ELEMÉRTŐL.

(Első közlemény.)

Nem mondunk újat, ha megállapítjuk, hogy a magyarság művelődéstörténeti emlékek dolgában Európa legszegényebb nemzetei közé tartozik. Csak halvány nyomok, elszórt, töredékes emlékek sejtetik, hogy multunk nem volt olyan kietlen, műveltségünk nem volt olyan alantjáró, a minőnek ellenségeink (s nem ritkán, botorul saját véreink is) gyakorta hirdetik. Egy-egy a pusztulást véletlenül kikerült épület, rejtett falusi templomok rongált freskói, még be nem olvasztott szent-edényei, szerencsés családok dugva tartogatott kincsei tanuskodnak a letűnt századok magas fokon álló művészetéről, a régiek elszórt megjegyzései, oklevelek, iratok aprólékos adatai az ősök tisztos kulturájáról. Ám azért a *magyar* nevet hiába keressük a külföld nagy mű- és művelődéstörténeteiben; és ha meg van említve, úgy csak a hozzá fűzött különösségek, az idegen előtt furcaságszámba menő, rendszerint félremagyarázott szokások révén veszi tollára a külföldi tudós.

E szégyenletes mellőzés okai első sorban magunk vagyunk. Összedugott kézzel nézzük, mint megy lassanként veszendőbe mindenünk, a mink a zivataros századokból még megmaradt s azt várjuk, hogy mások gyűjtsék össze, szedjék rendszerbe s dolgozzák fel emlékeinket. Pedig ez elszórt morzsák összehordása egyes-egyedül a mi feladatunk, a mi *kötelességünk*; ezt a külfölddel elvégeztetni nem lehet, de nem is szabad. Elég szégyen ránk, hogy középkori építészetünk első ismertetői idegenek voltak, a kiknek sikerült is hamarosan belénk oltani a még csak újabban leczáfolt balvélekedést, hogy t. i. építészetünk teljesen német.

Az eredmény hasonló lesz egyebekben is, ha magunk nem látunk a munkához. Igaz, hogy az anyaggyűjtés kicsinyes munkája nem mondható élvezetesnek, dicsőséget is aligha hoz a tudomány napszámosainak, de rajta — ha számot akarunk tenni a művelt nemzetek sorában — át kell esnünk. Minél hamarább kezdünk hozzá, mentül lelkiismeretesebben kutatjuk át a magyar földet, annál szebb, dicsőbb lesz az eredmény, annál nagyobb a magyar név becsülete a Nyugat előtt.

Szemben német szomszédainkkal, a kiknek kicsinyesség menő alaposságát szeretjük gúny tárgyává tenni, van egy eredendő hibánk: a felületesség. Mind, ahányan csak a magyar tudomány rögös földjét szántjuk, valami nagyot akarunk találni, valamit, a mi különösebb fáradság nélkül örökre ismertté tegye nevünket és az ujdonságok utáni hajszában mellőzzük az apróságokat, mellőzzük a téglákat, a mikből a magyarság multjának tiszteletreméltó épületét fel kellene emelnünk. Mondjunk-e példákat? Mindannyian tudjuk, hogy mi a hiba, mennyi a tennivaló. Történetírásunk dátumokon nyargal, tizedrendű események pontos megállapításában fárad s nincs egy füzetkénk, a melyik összefoglaló hű képet adna a mult századok életéről. Nagyszabásu irodalomtörténeteink jelennek meg s bennük terjedelmes méltatások olvashatók a szerencsétlen XVIII. század fűzfa-verselőiről, a kiknek nevét jobb lenne már törölni a köztudatból, de egy sor sincs p. o. Árpád-Anjou-kori papjaink sokszor remek stílusáról, a melynek magyarossága keresztülszáll a latin oklevélírás latin szavain. Pedig a magyar szellem, a magyar tudomány sajátosságait csak ezen s hasonló rejtett források gondos tanulmányozása útján fogjuk megismerhetni.

E szomorú dolgok egy örvendetes alkalomból jutnak eszünkbe.

Azt véljük, nem sokan vettek róla tudomást, s a kik igen, azok már jóformán el is feledték, hogy az Iparművészeti Múzeum ez év május és június havában egy szerényke kiállítást rendezett *exlibris*ekből.

Az *exlibris*, magyarul *könyvtárjegy* épen azokhoz az apró emlékekhez tartozik, a melyeket mi magyarok mint nem eléggé tudományos valamit eddig csak mellőzésünkre tartottunk érdemesnek. Bizonyosan sokan vannak közöttünk, a kik nem is ismerik, még többen, a kik, ha tudják micsoda, nem sejtik, mi haszna

s célja van ez apró papirlapocskák gyűjtésének, fel nem foghatják, hogy foglalkozhatik velük valaki komolyan s különösen azt nem, miért rendeznek még kiállítást is belőlük. E gyöngébbek hasznáért, aztán meg a kisszámú érdeklődők kedvéért bátorságot veszünk magunknak az Iparművészeti Múzeum ezen különleges kiállításáról kissé bővebben beszámolni s közben egyet-mást elmondani a könyvtárjegyekről, a miket idegen nyelveken ugyan már jórészt mind elmondtak, de magyarul még nem.

Tudvalevő dolog, hogy az *exlibris* olyan sokszorosított lapocskák, a melyet a tulajdonjog jelzése céljából a könyvekbe szokás ragasztani. Ugyanezt a célt szolgálja a könyvbe írt név, a bele festett czimer, a rá nyomott bélyegző is, de a könyvtárjegyet mindezekről megkülönbözteti önálló volta, melynél fogva a könyvtől elválasztható s még az esetben is megmarad annak, a minek készült. Keletkezése messze időkre vezethető vissza; története körülbelül egy időben kezdődik a könyvnyomtatásával, a mint hogy e kettő, nyomtatás és *exlibris* bizonyos szorosabb kapcsolatban is áll egymással.

A tulajdonos megjelölése könyveken igen régi keletű szokás. A birtokos névbejegyzése, arczképe, czimere a kódexekben az egész középkoron át mindennapi. A XIV. és XV. században különösen gyakori a festett czimer, az első díszlap szélén, fényesebb kéziratoknál a kötet belsejében is; e czimereket azonban, bár művelődéstörténeti s könyvészeti fontosságuk nem áll az *exlibris*eké mögött, valódi könyvtárjegyeknek a mondott oknál fogva nem tekinthetjük. Szint úgy nem tartozik az *exlibris*ek kategóriájába a tulajdont jelző könyvczimerek egy másik faja: a kötési táblákra vésett, préselt vagy festett név, czimer vagy jelvény. E super*exlibris*ek (könyvtáblajelvények) szintén megelőzik a valódi *exlibris*t s már a XIV. században előfordulnak. A czimeres kötet-táblák egy részén a czímer inkább csak díszítvány szerepét játssza; teljesen super*exlibris* jellegű azonban pl. Mátyás király bőrkötésein, a melyekre ércbélyegzővel égették rá a király czimerét.

A könyvnyomtatás elterjedésével a XV. század második felében hirtelen óriási módon megnövekedett a könyvek száma, ára pedig erősen alászállott. Csakhamar olyanok is kezdenek könyveket vásárolni, könyvtárt gyűjteni, a kik szerényebb vagyoni

helyzetüknél fogva előbb alig gondolhattak egy-két kézirat megszerzésére. Ám ezeknek, bár ők is szerették volna jelvényeiket, címereiket alkalmazni a tulajdonokban levő kötetekre, nincs módjukban megfizetni a miniatort, különösen mikor százakra menő könyvek megjelöléséről volt szó, tehát fába metszetik a címeret s a lenyomott és rendszerint könnyedén kiszínezett képecskét beragasztják könyvtáruk darabjaiba. Így, a szükség által létrehozva, keletkeztek az első könyvtárjegyek.

A mi eleinte egyszerű emberek, szegény zárdák szerény luksusa volt, mihamarább a gazdagokkal is közös lesz. A folyvást gyarapodó könyvtárt csupa festett címerekkel ellátni már a sokpénzü emberek sem győzik; de meg a színes, aranyos címer sem illik bele az egyszerű, fekete betűs nyomtatványokba. Már a XV. század végén általános használatnak örvend a sokszorosított könyvtárjegy. Fejedelmek, főpapok csináltatnak maguknak, kivált mióta jó példával Miksa császár ment elől, a kinek címere nem kisebb ember mint Dürer Albert rajzolta s faragta fába.

Nem lehet czélunk a könyvtárjegy fejlődésének, elterjedésének történetét elmondani; a kít a dolog érdekel minden művelt nemzet nyelvén (kivéve a magunkét) olvashat róla monografiákat, a kis füzetek kezdve a vastag kötetig. Csak azt konstataljuk, hogy a könyvtárjegy fénykora a XVI. századra esik, a mikor egész Közép-Európában elterjed s használata innen kezdve napjainkig soha sem szűnt meg, bár a XIX. század első felében erősen lehanyatlott.

A külföldön mintegy két évtized óta soha sem látott népszerűségnek örvend az exlibris. Egy sereg e nembe tartozó pompás műlap hasonmásokban való terjesztése s néhány lelkes műbarát agitációja ráterelte a közfigyelmet ez előbb teljesen mellőzött műtörténeti emlékekre. Mű- és művelődéstörténész, bibliografus, a címerek kutatója egyaránt gazdag forrásra lelt bennük s ma felkutatásukkal, gyűjtésükkel, tudományos feldolgozásukkal ezren és ezren foglalkoznak és a róluk szóló irodalom egész könyvtárt tesz ki.

Egy könyvtárjegy, még ha a legszebbek közül való is, magában véve jelentéktelen valami; legjobb esetben is csak olyan kisebb szabásu műlap, a minő a régi időkben tizezrével maradt. De sorozatokban, rendezett gyűjteményekben nagy jelentőségűvé

válik. Egy ország exlibrisei több század rajzoló és sokszorosító művészetéhez szolgáltatnak megbízható adatokat, ugyanilyen időszak czimertani divatjait szemléltetik, s a mi legfontosabb, képet adnak a művelődés színvonaláról. Mert minden egyes exlibris egy-egy könyvesház emlékét őrzi, s ezeknek kisebb vagy nagyobb száma mindennél biztosabba megmutatja a fokot, a melyen valamely nemzet kulturája időszakonként állott.

Azok után, a miket szegénységünkről elmondtunk, nem kell hangoztatnunk, hogy egyetlen nemzetre nézve sem bírnak az exlibrisek olyan fontossággal, mint a miénkre. Minden egy-egy kis exlibris lapocská révén napfényre kerülő régi könyvtár újabb adatot nyújt művelődésünk történetéhez; a könyvtárjegyek százai pedig megdönthetetlen bizonyítékot szolgáltatnak ahhoz a hiedelmünkhöz, hogy nemzetünk a multban a háboruk és dulasok közepette is részese volt a Nyugat kulturájának.

Nyolcz éve, hogy először történt kísérlet magyar könyvtárjegyek ismertetésére, éppen e folyóirat hasábjain. Sajnos, a példa nem talált követőkre s hiába vártuk az adalékokat az először közlött hatvanegy lapot bemutató sorozat bővítésére. Valami haszna azonban volt a czikkecskének: néhány gyűjtő figyelmére ráirányult a szerény műlapokra. Most végre, a külföldi nagyarányu exlibris-mozgalmak hatása alatt egy nagy lépéssel jutottunk előre: létre jött az első magyar könyvtárjegy-kiállítás. Hála és köszönet érte az Iparművészeti Múzeum bölcs vezetőségének, a melynek kitűnő érzékére vall, hogy sikerült nagyszabásu tárlatai után egy ilyen látszólag jelentéktelen s kicsiny kört érdeklő sorozat kiállítására vállalkozott. Az eredmények már is mutatkoznak; egyszerre felébredt a kedv a régiek gyűjtésére s nyakra-főre rendelik és készítik az újakat. Nem telik bele egy évtized, a könyveinket elrútító bélyegzők és a még csúfabb, kézzel írott nevek el fognak tűnni s helyüket tetszetős, művészi exlibrisek foglalják el. Az érdem az Iparművészeti Múzeumé lesz.

E kiállítással még az esetben is alaposabban kellene foglalkoznunk, ha a közérdeklődés felköltésénél egyéb érdeme nem is lenne. Csakhogy e mellett még egy nagy szolgálatot tett: olyan anyagot gyűjtött össze, a minőt a régi könyvtárak s a magyar művészet történetének bűvára a legszorgosabb kutatások mellett sem láthatott eddigé. S az összegyűjtött készletet gondo-

san szerkesztett katalogusban rögzítette meg, a mely a jövőbeli kutatásoknak alapul fog szolgálni.

A kiállítás az üllői-úti pompás palota egyik földalatti helyiségében nyert nem éppen fényes, de teljesen megfelelő elhelyezést. Részben tárlószekrényekben, részben pedig keretekben 772 exhibrist vagy hozzá való műlapot s vele diszített könyvet foglalt magában, a mihez járult később, már a kiállítás bezárása felé, az esztergomi főegyházmegyei könyvtár 300-nál több daraból álló külön kiállítása. Az anyag három főrészt oszlott: 1. nem valódi, irott és festett exlibrisekkel vagy könyvtáblajelvényekkel ellátott kötetek, 2. magyar, 3. külföldi könyvtárjegyek csoportjára.

Lássuk ezeket a csoportokat egyenként.

Az első csoportot a törzskiállításon mindössze 11 darab képviselte. Festet czimeres kódeksz csak egy volt kitéve, a Corvinának egyik egyszerűbb diszítésű darabja: *Theophrastus de historia plantarum*,¹ a mely épp úgy nem adhatott fogalmat a középkori protoexlibriséről, mint a hogy nem az esztergomi külön csoport ide tartozó néhány kötete, mint például az az ősnymtatvány, a melyet Mátyás királynak az első lapra festett czimere után a Corvinából valónak tartanak (*E. 183.*) vagy az állítólag *Pruis János* váradi püspök († 1509.) czimerével ellátott rituale (*E. 227.*). Talán ki lehetett volna itt állítani a képes krónika hasonmását, az Imre fia János 1377-ik évi (u. n. gyulafejérvári) misekönyvét s néhány más, gazdagon diszített középkori kéziratunkat, a mely az első tulajdonos festett czimerét viseli.

Kézzel irott névbejegyzés is csupán néhány volt, de ezek valóban érdekesek. A legrégebb *Walóch* (Oláh) *Mátyás* lejbiczi plébánosé 1517-ből (2.), tulajdonkép végrendelkezés a hagyományozott könyvre írva: *Ego Matheus Waloch . . . lego et dono has quattuor Anthonini partes . . . ecclesie Sancti Jacobi in Leutschau*.² 1555-ből való *Zlivarych Gáspáré*, egy érdekes átokkal a könyv elorzójára (3.)³ Ide sorozhatják — bár a valódi könyvtárjegyek közt foglalt helyet — *Fejér György* exlibrisét

¹ A címek után zárjelben álló egyszerű szám a kiállítási katalogus számjára utal; ha mellette még egy **E** áll, úgy az esztergomi csoport külön katalogusára vonatkozik.

² Hasonmását lásd a Magyar Könyvszemlében, 1899 évf. 335. l.

³ Közölte u. ott. 1900 évf. 35. l.

is. (243.) Parányi papirdarabka, rajta a nagy oklevélgyűjtő ismeretes apró betűivel: *Ex libris Georgii Fejér*. Ilyet készített a könyveit megbecsülő tudós egész könyvtára számára, néhány ezer darabot, valamennyit saját kezével írva. Ezek képezik az átmenetet a valódi könyvtárjegyekre.

Superexlibrisekből itt láttuk *Rákóczy György* fejedelemét, rézbe vésett czimer alakjában, a mely a családi öreg bibliát diszítí. (4.) A kötésre préselt czimert viselt *Istvánffy Miklós* egyszerű hártýába kötött könyve (11.) *Lippay György* (E. 3.), *Szelephény György* (E. 5.) és *Barkóczy Ferencz* (E. 1.) esztergomi érseké valamint *Bél Mátyás* könyvtárának egy-egy darabja, míg egy *Brandenburgi Katalin* fejedelemasszony birtokában volt könyv (5.) táblájára czimer helyett csak a név van aranynyal rányomva.

A valódi könyvtárjegyek gazdag sorozatát az eddig legrégebbnek ismert hazai exlibris, a *Teilnkes Jánosé* nyitotta meg (12.).¹ Ez a csinos lap bizonyosság rá, hogy a könyvtárjegyek divatja hazánkban legegelször a városi polgárságnál terjedt el. A csinos fametszetű műlapocska a XVI. század derekán készülhetett. Mintegy fél századdal újabb *Bártfa város* könyvjelzője, a melyen a városnak két vadember által tartott czimere fametszetben, alatta pedig néhány soros latin vers nyomtatva látható. A dúcz, a melyről a czimert nyomták már előbb is fel volt használva; a város czimerét eredetileg Gutgesell Dávid bártfai nyomtató alkalmazta jelvény gyanánt a mőhelyéből kikerült könyveken.

A két XVI. századi exlibris mellett szerény volt a következő századbéliek száma is. Igazi magyar lap csak két könyvgűjtőtől volt kiállítva, de — bizonyosságául az exlibrisek elterjedt divatjának — mindakettő két-két lappal volt képviselve. *Szelephényi György* primás szép könyvtárjegye külföldön is számot tenne; rajta a mővész főpápnak maga rajzolta arc képe látható, a nagyszombati nyomda kalkografusa Lang Mőricz által. rézbe metszve Az exlibris egy változatát az esztergomi könyvtár állította ki (E. 164.). A másik két XVII. századi könyvtárjegy *Nádasdi Ferencz gróf* országbiróé volt. Egyik (16.) negyedréttű, a másik, bizonyos Subarich által metszett (17.) ívréttű, mindkettő a gróf czimerevel s arra vonatkozó verssel ellátva. Szorosan véve nem tekint-

¹ Hasonmása és leírása Magyar Könyvszemle, 1895. évf., 203. lap.

hetjük magyarnak *Bonnanoi Pokikárpét* (20.), bár a tulajdonos a császári és királyi bánya-kamara orvosának nevezi is magát, még kevésbé *Beringer Menyhértét*, a ki szép rézmetszetes ezimeres könyvjelzőjére kézzel írta rá a nevét s mellé a dátumot: *Posonii, 1641.*

Nagyon sajnálandó, hogy a kiállításon nem volt látható a XVII. század legérdekesebb magyar exlibrise, a Zrinyi Miklósé. Tudvalevő, hogy a költő-hadvezér rézbe metszett arczképeit használta könyvtárjegy gyanánt, kézzel írva rájuk nevét és jelmondatát.

Meg kell jegyeznünk, hogy úgy a törzskiállítás, mint az esztergomi csoport jegyzékében még más e századbéli magyar könyvtárjegyek is szerepelnek, ezeknél azonban részben a keltezés hibás (p. o. 21. *Lambek György* exlibrise egy századdal újabb), részben pedig az illető ezímerlapok nem exlibrisek. A mint a XVIII. századhoz érünk, egyszerre aránytalanul megnövekedik könyvtárjegyeink száma. Az ok kézenfekvő; míg a korábbi könyvtárak a háborús időkben szinte nyom nélkül elpusztultak, addig az újabban alapítottak, ha több könyvtárba beosztva is, nagyrészt elkerülték a pusztulást. A két katalógus szerint az 1700—1800 közt készült s közszemlére kitett könyvjelzők száma száználcvankettőre rúgott.

Betűrendbe szedve álljon itt e könyvtárjegyek lajstroma.

Agnethler Mihály Gotlieb (43.), *Arady Ker. János* kanonok, négy változat (168—170 és E. 17.), *Baernkopf Ignác* kanonok, két változat (163, 164.), *Bajzáth József* püspök (116.), *Balassa Pál* gf. (41.), *Balogh Sándor* prépost (177.), *Bánffy Dénes* gf. (35.), *Bánffy György* gf. (30), *Bányay László* püspök (136.), *Barkóczy Ferencz* püspök (124), *Bartakovics Pál* püspök, két változat (E. 25, 26.), *Batthyány Ignác* püspök (32.), *Batthyány József* kanonok 1752 (E. 28.), *Ugyanaz* mint érsek (E. 30.), *Batthyány Károly* hg, két változat (27, 28.), *Benyovszky János* kanonok (106.), *Berényi Zsigmond* gf. püspök, 1721. (76.), *Bethlen Pál* gf. 1781. (29.), *Beznák Pál* kanonok, két változat (233, 234.), *Bobics Ker. János* 1800 (239.), *Bosnyák József*, 1771. (235.), *Budai Domonkos-rendiek* (63.), *Budapesti Tudomány-Egyetem* 1770. (58.), *Calovino József* kanonok (210.), *Cothmann Antal* (180.), *Csáky Antal* gf. (240.), *Csáky Miklós* gf. hg. primás (126.), *Csernovics* (191.), *Dessewffy* (42.), *Draveczy Ferencz* kanonok, két változat (119. E. 66.), *Édes József Károly* (97.), *Erdödy Antal* gf. (E. 72.), *Eszterházy József* gf. (201.), *Eszterházy Jozseffa* (38.), *Eszterházy Jozseffa* gnő, férj. *Fekete*

Jánosné gfné (93.), Eszterházy Károly gf. kanonok (E. 74.), Eszterházy Miklós gf. (247.), Fába Simon kanonok (132.), Fejérváry Károly 1777. (34.), Fekete Ferencz (278.), Felber Antal 1772. (92.), Filó János (134.), Forgách Pál gf püspök (E. 83.), Fuchs Xav. Ferencz püspök, kétféle (173, 174.), Gábor János (E. 86.), Galgóczy Ferencz (123.), Gilg János (E. 91.), Gosztonyi István püspök, négy változat (166, 167. E. 97, E. 98.), Görgey Márton kanonok két változat (83, 841.), Grassalkovich Antal br. (23.), Grassalkovich Antal hg. (31.), Gulák László (135.), Gyurikovich Márkus (223.), Hadik András gr. (19.), Helmuti Gáspár kanonok, két változat (128, E. 108.), Helytartótanács Budán (198.), Herlein Ferencz (51.), Hlavács János (98.), Hollósi György kanonok (131.), Horthy Ignác kanonok (129.), Horányi Elek (196.), Hubert Ferencz kanonok (E. 115.) Huszti Mihály (178.), Hyross János kanonok (E. 116.), Illyésházy János gr. (22.), Illyésházy könyvtár Dubniczon (215.), Ivanics János (125.), Jaklin István Miklós püspök, négy változat (115, E. 136, 138, 139.), Jakosich József (60.), Jaszvitz János Ferencz (70.), Jeszenák Sándor (101, 179), Kalocsai székeskáptalan (199.), Kámánházy Ferencz (236.), Kámánházy Sándor és László (237.), Kaszanyiczky Ádám kanonok (163.), Keglevich Zsigmond kanonok (117.), Keller György kanonok (107.), Kemény László gr. kanonok (118.), Klimó György püspök, négy változat (72—75.), Koháry gr. (40.), Koller Ignác püspök (E. 157. és 175.), Kollonitz Lipót gr. érsek, három változat (88—90.), Kornis (202.), Kovachich József Miklós gr. (69.), Köszeghy László püspök (282.), Krammer Ferencz (108.), Kribel János 1763 (59.), Labas család (52.), Luzzénszky László br. kanonok (120.), Majthényi Imre (183.), Mednyánszky Miklós (25.), Meskó Adám br. 1721. (24.), Migazzy Kristóf érsek kétféle (94, 95.), Müller család kétféle (226, 227.), Müller Jakab Ferdinánd (216.), Nagy Ignác püspök (E. 194.), Nagy István kanonok (121.), Niczky Kristóf gr. (182.), Okolicsányi Imre kanonok (122.), Olsavszky Mihály Emmanuel püspök 1766 (130.), Ordódy Gábor kanonok (194.), Palkovics György kanonok (91.), Pécsi székes káptalan két változat (61, 62.), Perényi Imre kanonok (E. 217.), Perényi Károly br. kanonok, két változat (110, E. 219.), Peschko Mihály 1757 (71.), Pesti Sz. Pál-rendiek (39.), Pesti piaristák (206.), Podhradszky János 1784 (186.), Pongrácz Gáspár kanonok (100.), Pozsonyi jezsuiták 1741. (26.), Révay Antal gr. püspök (87.), Révay Pál br. kanonok kétféle (81, 81.), Ritzinger György kanonok (111.), Sághy Ferencz (197.), Sándor István (200.), Schönborn Anselm Ferencz gr. (96.), Schwartzter János Lajos br. kanonok, két változat (44, 45.), Schwartzenberg József hg. kanonok (48.), Seth János (49.), Splényi Ferencz br.

(267), *Stock Simon Ambrus* püspök (176), *Szabó András* püspök (46.), *Szalay József* kanonok, két változat (266, E. 258.), *Széchenyi Ferencz gr.* kétféle (231, 232.), *Széchenyi Karolina* gfnő (230.), *Székely László gr.* 1764. (18, 36.), *Dobai Székely Sámuel* (64.), *Szeleczky* (103.), *Szemenich Ferencz* kanonok (138.), *Szentiványi Rafael* püspök (140.), *Szögyényi Lőrincz* (E. 266.), *Teleki Sámuel gr.* (275.), *Tertina Mihály* (280.), *Turányi Márton* kanonok, két változat (137. E. 277.), *Ujvári* (193.), *Vajay László br.* (192.), *Vay László br.* (190.), *Victoris László* (50.), *Vilt József* kanonok (77.), ugyanaz mint püspök (78.), *Vörös Ferencz* (54.), *Vrana István* kanonok (195.), *Závodszky József* (185.), *Zbiskó János Károly* püspök, négy változat (85, 86, E. 300, 301.), *Zerdahelyi Gábor* püspök 1800 (E. 265.), *Zirczi apátság* 1795 (47.).

Hihető, hogy e lajstrom nem meríti ki XVIII. századi könyvtárjegyeink teljes sorozatát s további kutatások még megkétszerezik a már ismertek számát. A »békekesség százada« kedvezett a tudományoknak; Magyarországon sohasem volt annyi könyvgyűjtő, sohasem létesült annyi könyvtár, mint ebben a korban. Csakhogy még eddig igen keveset tudunk régi köz- és magánkönyvtáraink felől s a könyvtárjegyeket is alig egy-két nagyobb gyűjteményben vették számba.

A sorozat nem teljes volta mellett is bátran vonhatunk le belőle egy s más következtetést. Első sorban érdemes a könyvtárjegyek tulajdonosait venni szemle alá. Egy pillantás lajstromunkra elárulja, hogy az exlibrisek gazdáinak túlnyomó része egyházi férfiú. Valóban, ha végigtekintünk a XVIII. század irodalmán s ismerjük a hazai tudományosság történetét, be kell vallanunk, hogy a magyar művelődésnek ebben a korban az egyházi rend tett legnagyobb szolgálatot. Püspökök, kanonokok az írók pártfogói, az ő költségükön jelenik meg a legtöbb könyv, ők vásárolnak leginkább tudományos munkákat s alapítanak könyvárakat. Sőt az egyháziak sorából való az íróknak nagyobbik fele is. A fentebbi névsorban a magyar katolikus klérusnak nem egy kiváló képviselőjével találkozunk; itt vannak száz év hercegprímásai, köztük a nagy Batthyány József, számos megyés püspök s különösen sok kanonok az esztergomi káptalanból, akiknek szebbnél szebb gyűjteményei ma az esztergomi főegyházmegyei könyvtárba vannak bekebelezve.

A világiak nagyrészt főrendűek, a kik közt az irodalompartolás

különösen Mária Terézia korában, a külföldi érintkezés révén talált hívekre. Előkelő könyvgyűjtőink közül itt szerepel Széchényi Ferencz gr. a Magyar Nemzeti Múzeum alapítója;¹ két Bánffy gróf, Dénes és György, az első kir. főlovászmester, kolozsmegyei főispán és a kolozsvári főiskola direktora, a másik Erdély híres kormányzója, II. József császár hű embere, kiváló szellemű s képzettségű férfiú; Grassalkovich Antal báró, a híres dinasztia alapítója s hasonnevű fia, már mint herceg, Illyésházy János gr. a nagy hírű dubniczi családi könyvtár legkiválóbb gyarapítója; Niczky Kristóf gr. országbíró, Schönborn Anselm-Ferencz gr. »Munkács ura«, a magyarországi Schönbornok ősapja, Teleki Sámuel gr., Vajay László br. torontáli főispán, Vay László br., az író és mások. Van az exlibristulajdonosok közt néhány főrendű tábornok is, ilyen pl. Erdődy Antal gr., Eszterházy József gr. és Hadik András gr.

A világi tudósok s írók rendje nagyon kevés taggal szerepel. Itt van az éremtan kiváló művelője, az erdélyi Agnethler Mihály, azután Kovachich József Miklós, Miller Jakab Ferdinánd, a M. N. Múzeum első igazgatója és Sándor István, az első magyar bibliografus. Mindössze két nő nevét látjuk a sorozatban, az egyik Széchényi Karolina grófnő, a másik, a kitől két lapocska maradt, Eszterházy Jozeffa grófnő, az ismert író és különcz Fekete János gr. neje.

Aránylag kis számmal voltak kiállítva köz- és testületi könyvtárak exlibrisei. Ezek közé tartozott a budapesti Tudomány-Egyetemé, a kalocsai és a pécsi káptalané, a zirczi apátságé, a pesti pálosoké s piaristáké, budai domokosoké, pozsonyi jezsuitáké s végül a Budán székelő helytartótanácsé.

Azokból a könyvtárakból, a melyeknek emlékét ezek a lapocskák őrzik, mint önálló gyűjtemény ma már, a közkönyvtáraktól eltekintve, csak egy létezik, s ez Batthyány Ignác püspök nagyszerű gyűjteménye Gyulafejeváron. A többiek részben új könyvtárak alapjául vagy létezők gyarapítására szolgáltak. Így az esztergomi érsekek, prépostok s kanonokok könyvgyűjteményeiből az ottani főegyházmegyei könyvtár alakult meg, Berényi Zsigmond püspöké a pécsi egyházmegyei könyvtár alapját vetette meg, a melybe később beleolvadt Klimó György püspök, a káptalan s

¹ A kiállításon két exlibrisét láttuk, holott hármát használt. Ismertetésük a Magyar Könyvszemle ez évi első füzetében jelent meg.

egy részben Dobai Székely Sámuel könyvtára, Fuchs Ferencz könyvei a nyitrai, Zerdahelyi Gáboré a bars-szent-kereszt-i püspöki könyvtár anyagát képezi, Miller Jakab Ferdinánd gazdag gyűjteményét a nagyváradi jogakadémia nyerte el.¹ Széchényi Ferencz gr., az Illyésházy család, Fejérváry Károly és Éder József-Károly könyvtárai pedig jelenben a Magyar Nemzeti Múzeumban őriztetnek.

Van olyan is, nem egy, a melyik feloszlott, szétszóródott, úgy hogy az itt-ott található exlibris vezet csak nyomára.

A XVIII. századi szép könyvtárjegy-sorozatot nézve, csak egy dolog hatott elszomorítólag a szemlélőre: az exlibrisek nyelve. A nagy többség természetszerűen latin feliratot viselt, de volt német felirású is, csak magyar nem volt a 182 darab közt. Exlibriseink ebben is hű képét adták a kornak, a melyben készültek.

Ábrázolásaikat s összeállításukat tekintve XVIII. századi könyvtárjegyeink közt az összes exlibris fajok képviselve voltak, az egyszerű, csupán a nevet viselő czédulácskától egész az arczképes lapokig. A legtöbb czimeres volt, névvel s egyéb felirattal ellátva, névtelen czimer is akadt; néhányon czimer helyett jelképábrázolás volt, Fuchs Ferencz nyitrai püspökén igen szép arczkép. A nyomtatott szövegűeket kivéve, majdnem valamennyi rézbe volt metszve s csak egy-kettő fába. A készítő művészek közt három magyar találkozott: *Binder Fülöp* (Budán), *Zeller Sámuel* (Pozsony) és *Zenger Ágost* (Esztergom); azonban bizonyos, hogy a nem jelzetek közt is a legtöbb hazai termék volt.

Művészi szempontból nézve, sok szépet vagy csak tetszetőset is nem lehetett találni a kiállított XVIII. századi lapok közt. A sorozatnak körülbelül felét kitevő esztergomi papi könyvtárjegyek teljesen egy mintára készültek, középen czimerrel, melyet félkörben vesz körül a felírás. A sablonos czimer-exlibrisektől eltekintve, könnyen kijelölhetjük a legcsinosabbakat. Igen szép a budapesti egyetemi könyvtár Binder Fülöp által 1770 körül metszett könyvtárjegye, a mely úgy ábrázolását, mint tárgyát tekintve az azon korbéli külföldiekkal is kiállja a versenyt. Hangulatos képecske Széchényi Ferencz gróf Junker bécsi művész által készített rézmetszetű exlibrise, egyszerűsége mellett jó hatású Peschko Mihály barok könyvtárjegye. A finomabb metszetek közé tartozik Dobai

¹ A könyvek nagy részét azóta kiselejtezték s eladták.

Székely Sámuelé, Niczky Kristóf grófé, Agnethleré, s a Kornis családé; ez utóbbi négy czimeres, a két előbbi a jelvényesek közül. Első helyre azonban valamennyi közt a Fuchs püspök arczképét ábrázoló lapot kell tennünk, a mely messze felülmúlja a többieket. Csakhogy ez aligha készült itthon.³

A XVIII. századi könyvtárjegyek közt volt kiállítva egy óriási papírlapra nyomott naptár, a melyet, különös módon, exlibrisek díszítettek. Ugy látszik, hogy az esztergomi nyomda legfőbb megrendelői, a káptalani tagok s általán az esztergomi egyházmegye papsága számára egy nagy fali-naptárt szokott volt kiadni. E naptár nem éppen izléses díszítményekből s képekből álló keretét egy rézlapról nyomták; a keret két oldalán arabeszkek közt összesen huszonkét tojásdad alakú üres hely van hagyva, a mely helyekre évenként beragasztották az akkor székükben levő kanonokok czimeres exlibriseit, ép úgy, mint a hogy a lap közepére minden évben új nyomtatott naptárt alkalmaztak. A kiállított példány 1779-ből való volt s a következő kanonokok czimeres könyvtárjegyeit viselte: *Perényi Imre, Csáki Miklós, Perényi Károly, Rudnay Sándor, Ritzinger György, Stipsics Ferencz, Keller György, Ürményi Péter, Alagovich Sándor, Bélík József, Vrana István, Beznák Pál, Gosztonyi István, Szalay József, Krammer Ferencz, Rauscher Miklós, Tarkó Béla, Benyovszky János, Schwarzenberg Ernő József hg., Prickel János, Koválik János* és *Talabér Boldizsár*.

E huszonkét lap között néhány olyan is van, a melyik külön, igazi alakjában nem volt meg a kiállításon.

³ A kiállítás bezárása után került elő a Fuchs püspök könyvtárjegyének méltó párja a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában, egy 1780 körül készült arczképes exlibris, *Zadányi Vitéz Jánosé*, a melyet maga a tulajdonos, kiváló ügyességű művész, metszett rézbe.

TELEGDI JÁNOS 1598-IKI RUDIMENTÁJÁNAK HAMBURGI ÉS MAROSVÁSÁRHELYI KÉZIRATA.

DR. SEBESTYÉN GYULÁTÓL.

(Huszonegy hasonmással a szövegben.)

Kézai Simon 1282 táján írott krónikájában a hunokról szóló első könyv végén az olvasható, hogy a Pannoniából Erdélybe áttelepülő székelyek »az oláhokkal összeelegyedve, mint mondják, azok betűit használják.« (I: IV. 6. §.) Mivel a hunokról és székelyekről szóló szöveg az idézett állítással együtt megvan a Bécsi Képes Krónikában (10. §.) és minden vele rokon krónikás szövegben, azt kell következtetnünk, hogy itt olyan állítással van dolgunk, a mely benne volt már a compilerok közös forrásában, az 1221 táján készült hun-krónikában is. A névtelen hunkrónikás a feldolgozott hun-avar hagyományok bizonyossága szerint csakis a pannóniai viszonyokat ismerte. A székelyekről szóló függetlenekben is csak a pannóniai vonatkozások eredetiek; a többi lehet régibb krónikákból merített anyag, vagy későbbi betoldás is. Ilyen körülmények közt a betűk használatára vonatkozó állítás szerzőjét sem lehet pontosan megállapítanunk. Annyi azonban e nélkül is bizonyos, hogy a szerző az állítás tulajdonképeni tárgyát nem ismerte. Hallomásból csak annyit tudott, hogy a székelyek valami különleges betűkkel élnek, s mivel a betűk nem voltak magyarok, hitelt adott annak a képtelen mendemondának, hogy e betűket a hegyekben nomadizáló oláh szomszédoktól kölcsönözték.

A hihetetlen állítást harmadfél századon át másolták az eredeti szöveghez ragaszkodó hiszékenyebb compilerok. Elvégre Thuróczi Jánosnak sikerült e kérdésre világot deríteni, midőn 1488-ban kiadott krónikájának előbeszédében megírta, hogy »a mi időnkben is e nemzet egy része, mely az ország erdélyi határain lakik, bizonyos jegyeket ró fára s az efele írásmóddal betűk gya-

nánt el (characteres quosdam ligno sculpsit, et talis scripturae usu literarum ad instar vivit).« Thuróczi, a ki az Árpádkori krónikák említett kánon-szövegét csak ritka esetben s csak széleskörű tanulmányok alapján (pl. a Scythiáról szóló részben) változtatta meg, a fenti képtelen állítást szintén elmellőzte s helyére a következő szavakat iktatta be: »Ezek a székelyek, kik a *scythiai betűket* még el nem felejtették, azokat nem tinta és papiros segítségével, hanem *pálezákra metszés mesterségével rovás módjára használják* (in baculorum excisionis artificio dicarum adinstar utuntur.«¹ Ez más szavakkal úgy fejezhető ki, hogy a székelyek nemcsak a számrovást, az adózásnál, gazdaságban és háztartás körül szereplő dica-t használták, hanem ismertek számrovás módjára készülő betűrovást is.

Sajnos, a scythiai betűk mivoltáról már nem nyertünk ugyanilyen felvilágosítást. A mulasztást Bonfini sem tudta pótolni, midőn Thuróczi szövegét szem előtt tartva az I. decas 7. könyvében így nyilatkozott: »Scythiai betűik vannak, melyeket nem papirosra írnak, hanem *rövid fácskákra rónak, kevés jeggyel sok értelmet egybe foglalnak*.« Ez vonatkozhatnék a székely rovásírás hangzóugratására és betű összevonásaira; de lehetséges az is, hogy a budai királyi udvarban tartózkodó olasz humanista csak az adó-rovást ismerte s ennek sajátosságait a Thuróczzinál talált hasonlat révén a betűrovásra is vakon ráolvasta.

Azok a XVI. századi írók, a kik Thuróczi és Bonfini nyomán az erdélyi székelyekkel foglalkoztak, a sajátos írás ügyét is mindig szóba hozták. Joannes Boemus Aubamus Teutonicus egy 1540-ben megjelenő művében megjegyzi, hogy a magyaroknak »*vannak saját betűik is*, de a római betűket örömeztőbb használják.«² A székely származú Benczédi Székely István Krakkóban 1559-ben megjelent magyar nyelvű világkrónikájában azt írja, hogy az erdélyi székelyek »még most is különböznek a többi

¹ Chronica Hung. I. könyv 24. fejt. — Szabó Károly többször állítja tévesen azt, hogy Thuróczi e szavai megvannak a Bécsi Képes Krónikában is (Kézai S. mester magyar krónikája 39. l. 1. jegyz. — A régi hun-székely írásról. Budapesti Szemle. 1866. V. köt. 118. l.) s a téves állítást tőle később ép úgy átvette mindenki, mint hajdan a XIII. századi hun-székely krónikását.

² Mores, leges et ritus omnium gentium. Freiburg, i. 23., 1540. 189. l.

Magyaroktól törvényeikkel és írásaikkal, kik Hunniabeli módra *székely betűvel élnek mind e napiglan.*«¹

Oláh Miklós esztergomi érsek († 1568.), a ki a székelyek történetét és szokásait külön tanulmányozta, a XVI. század derekán így nyilatkozott: »Erkölceikre, szokásaikra és törvényeikre nézve a többi magyaroktól nagyon különböznek. Lelkők gondolatjának és mindennapi akaratjoknak kifejezésére, papiros és tinta, vagy más nyelvek betűjegyeinek használatán kívül, *fa pálczácákra némi jegyeket rónak*, melyek közöttök valamit jelentenek, *s az így rótt pálczákat barátjaikhoz és szomszédjaikhoz izenet és levél gyanánt használják.*«²

Verancsics Antal, a ki szintén esztergomi érsek volt († 1573.), ugyane tárgyról még bővebben értekezik: »Erkölceik nem épen bárdolatlanok, hanem még kírí belőlök a scythiai nyerseség; csaknem minden szokásaikban, törvényeikben és életmódjukban, kivéve a vallást, különböznek a magyaroktól; még nyelvükre nézve sem minden részben egyeznek velük, minthogy a régiek módja szerint beszélnek. *Betűk gyanánt bizonyos jegyeket met-szenek koczka módjára négyszögletűvé faragott botokra, s a sort, mint a zsidók, egyiptomiak és törökök jobbról balra viszik; egy, legfőlebb két ilyen sor, némi pontok hozzátételével, a jegyek számához képest, igen sok értelmet ad.* Hogy a hunok ezen jegyekkel éltek, a bensülöttek közönségesen beszélék.«³

Végül megemlítjük még, hogy az erdélyi születésű Szamosi István a régi dácziai feliratos kövekről és más régiségekről szóló 1593-ki páduai kiadványában a székelyekről szintén följegyezte, hogy »ezeknél Erdélyben van még ma is bizonyos hazai írásmód, mely régi őseikről, a scythákról sok századon keresztül szállott át a maradékra s ezt az Európába *keletről behozott írásukat máig is főntartják.*«⁴

A XVI. századi emlékek tehát mind a mellett bizonyítanak, hogy a székelyeknek tényleg voltak keleti eredetűeknek tartott külön betűik, a mely betűket Oláh Miklós és Verancsics tapasztal-

¹ Chronica ez világnak jeles dolgairól. 142. levél.

² Hungaria et Atila. Bécs, 1763. 195. l.

³ Szalay László: Verancsics A. összes munkái. I. köt. 145—6. l.

⁴ Analecta lapidum vetustorum et nonnullarum in Dacia antiquitatum. III. fejt.

talatai szerint is csak botokra rótták. Bár valamennyien azt állítják, hogy a székelyek betűrovása még mindig használatban van, csak Verancsics szavai igazolják azt, hogy a szerző ilyen rovást saját szemével is látott. Mert csak közvetlen szemlélet alapján tudhatta meg, hogy a betűrovás iránya jobbról balra megy, s hogy a jegyek száma jóval kevesebb, mint az értelme; sőt az is bizonyos, hogy a szókat elválasztó és a magánhangzók egy részét jelző szűrásokat és pontokat csak a székely betűrováson láthatta és érthette, mint e téren tájékozatlan fél, némi tekintetben félre is. Az ilyen tapasztalatok szerzésére pedig elég alkalma lehetett, »mert — az imént idézett dolgozat szavai szerint — sokat saját szememmel láttam, mint a ki sokáig forgottam Erdélyben; többet az oda valókkal való társalkodásból és az ő elbeszélésök után igyekeztem gondosan megismerni.«

Ujabbán Réthy László s utána Herman Ottó az így ismeretett székely betűrovást hajlandók félreértett számrovásnak tekinteni.¹ Az bizonyos, hogy a számrovás szintén pálcza volt, hogy a számrovás jegyeinek a felrovott tárgyak szerint igen sok értelme lehetett, s hogy a különféle értelmű rovott számcsoportokat is lehetett pontokkal, vagy szűrásokkal elválasztani; csakhogy azt sem szabad felednünk, hogy a számrovást, mely az adónak, dézmának, robotnak, állat-gazdaságnak a XV—XVI. században még általánosan használt számoló eszköze volt, a fenti emlékiróknak feltétlenül kellett annyira ismerniök, hogy azt a keleti eredetű betűrovással össze nem téveszthették. Nem is történt ez meg senkivel. Hiszen Thuróczi János a számrovást, vagyis az adózás dica-ját egyenesen szembe állította a betűrovással; Oláh Miklós világosan megmondja, hogy a betűrovást levelezésre is használják, Verancsics és a többiek pedig mindig betűkről és betűjegyekről beszélnek.

Pálczákra rovott betűk a XVI. századból nem maradtak reánk. De van e századból más két olyan emlékünknél, a melyből már megismerhetjük azt a sajátos rovásírást, a melyről az idézett egykorú szerzőnk beszéltek. Az egyik a csikszentmiklósi templom felirata, mely a szöveg tartalma szerint 1501-ben készült; a másik Telegdi János Rudimentája, melyhez Baranyai Decsi

¹ Archaeologiai Értesítő. Uj folyam, 1888. VIII. köt. 54—60. l. — U. o. 1903. XXIII. köt. 250—267. l.

János, a marosvásárhelyi református főiskola tudós tanára 1598-ban írt ajánló levelet.

A csikszentmiklósi feliratot, mely a XVIII. század derekán a templom restaurálása alkalmával elpusztult, számunkra Dezsericzky Incze »De initiis ac maioribus Hungarorum« című 1753-ban kiadott műve és a marosvásárhelyi Teleki-könyvtár 1503. b. jegyű kézírata őrizte meg. Az itt közölt ábrán a Dezsericzky könyvében található másolat látható. A feliratnak jobbról balra olvasva ez az értelme van: »Urnak megettig fogván írnak ezerötszázegy esztendőbe. Mátyás, János, Estyán kovács csenálták. Mátyás mester, Gergely mester csenálták.«

Ujabbán a székely betűk hitelességével együtt e felirat hitelet is kezdik kétségbe vonni. Mielőtt a tudomány rendre térne felette, mi csak arra kívánjuk az érdeklődők figyelmét felhívni, hogy a felfedezés után hosszú ideig hibásan olvasott feliratot sikerült olyan irányban vallomásra bírnom, a minek figyelembe vétele nélkül hitelességének kérdését eldönteni többé már aligha lehet. Észre vettem ugyanis, hogy a sorkezdő *u* és *j* betűk hibásak. Mivel az *u* hibás a marosvásárhelyi másolatban is, hajlandó voltam arra következtetni, hogy a másolóknak már egy rosszul restaurált régi szöveggel volt dolguk. Ilyen szempontból tovább vizsgálódva, Nagy Géza barátom segítségével sikerült kiderítenem, hogy a második szó *meg*-részét is az ügyetlen restaurátor rontotta el. Az eredeti *sz* és *ü* betűjét összekapcsolta *m* betűvé s a következő *g* betűt pedig úgy nyerte, hogy elhagyta az eredeti *l* betű egyik belső szárát. Így aztán a mostani *meget*-szó helyesen *szület*-nek olvasandó.

Ha most tekintetbe vesszük azt, hogy a szöveg eleje ilyen hibás szóelválasztó pontozással restauráltatott: »Urnak : meget : tifo : gván : írnak : ezeröt : százegy : esztendőbe«, akkor joggal föltehető, hogy az imént kiigazított »Urnak : szület . . .« után

ismét elrontott szüveg következik. A további kiigazítást tehát azon kell kezdenünk, hogy a *tig-* és *fo* szótagokat elválasszuk. Erre pedig nemcsak értelmi alapon formálhatunk jogot, hanem azon jelenség alapján is, hogy a restaurátor az *f* betű jobb oldalát a Dezsericzky-féle és a marosvásárhelyi változat egyaránt kettős vonallal jelöli. Ennek oka, szerintünk, csakis az lehet, hogy a restaurátor az elmosódott szóelválasztó pontokat egy második vonal gyanánt a pontok után következő *f* betű oldalához rajzolta. Ha pedig ilyen romlott szöveggel volt dolga, akkor feltehető, hogy a pontok előtti *tig-* *g* betűje ép úgy *l* volt, mint a hogy *l* vott az »Urnak« után következő *meg-* (recte : szül) *g* betűje is. Az így helyreigazított szöveget tehát így olvashatjuk: »Urnak : szület : til : fo : gván stb.« De mivel az eredeti így nem hangozhatott, föl kell tennünk, hogy a restaurátor a »fo : gván« közé csak azért helyezett pontokat, mert az előtte ismeretlen, homályosan is látszó szövegben a hegyes *g* betű mellett taláalomra kitöltendő terület kínálkozott. Arról pedig, a ki a szóelválasztó pontokkal így értelmetlenül bánt, föltehető az is, a »szület : til« közt lévő pontokat szintén tévesen restaurálta valamely elkopott és nehezen felismerhető betű maradványaiból. Az eddigiek után természetes uton csakis egy elrontott *s* betű tehető a pontok helyére s akkor az újból restaurált szöveg így fog hangzani : »Urnak : születésétil : fogván : irnak stb.«, a mi a régi »Ab incarnatione Domini« kifejezésnek tökéletesen megfelel.

Erős a gyanunk, hogy a szokatlanul hangzó és szokatlanul jelzett *-tül* szótag is eredetileg *-tül* volt. Az is bizonyos, hogy az »esztendőbeh« utolsó *h*, illetőleg *eh* betűjét a restaurátor az *e* betű téves alakítása révén nyerte. Az alább bemutatandó Telegdi-féle szöveg hibás másolatában ezzel a botlással lépten-nyomon találkozhatunk.

Nem lehet célunk, hogy a csikszentmiklósi feliratot most egész terjedelmében így megvizsgáljuk. A mutatóványokkal csak azt akartuk bebizonyítani, hogy a felirat felfedezőit és másolóit a hamisítás terhes gyanújával illetni nagyon elhamarkodott dolog. A lemásolás 1749-ben történt. Mivel a korábbi keletű hibás restaurálás már elmosódott, vagy elkopott régi szöveggel volt kénytelen viaskodni, az sem tehető fel, hogy az eredeti szövegben »ezeröt : százegy« helyett »ezerhét : százegy« szerepelhetett. Meg

kell tehát nyugodnunk abban, hogy a felirat csakugyan 1501-ből származik. Ez ellen áruló szerepre alkalmas nyelvi jelenségeket felhoznunk nem lehet; az a körülmény pedig, hogy a feliratban csakis keresztnevek szerepelnek, évszám nélkül sem hagyná a középkor határától elkalandozni a kutatót. Végül tekintetben veendő még az is, hogy a szóelválasztó pontozást, a magánhangzók ugratását, a betűk epigraphikai jellegét és epigraphikai jellegű kapcsolását ily teljes mértékben egyetlen emlékünknél sem őrizte meg. A felhozott okok alapján a csikszentmiklósi feliratot szerintünk a székely rovásírás legrégebb és legökéletesebb emlékének kell tekinteni.

Mióta a csikszentmiklósi felirat napfényre került, a rovásírás ügyét állandóan tárgyalta irodalmunk. A kutatók ébersége több emléket nyilvánosságra hozott, de a felfedezők egyikének sem sikerült a csikszentmiklósi feliratot korrendben megközelíteni. Mi e jelenség okát abban keressük, hogy a reformációval együtt hódító iskola a székelyeket a latin betűkkel és a rovásírásnál sokkal könnyebben kezelhető írószerekkel gyorsan megismertette. A rovás szűkebb körben használt s gyorsan is korhadó fapálczikái pedig nem voltak alkalmasak arra, hogy valamely rovott szöveget számunkra évszázadokon át megőrizzenek.

A viszonyok e sivárságát okvetlen ismerni kell annak, a ki mérlegelni óhajtja azt az érdemet, a melyet Telegdi János szerzett, midőn a székely rovásírás múlt emlékeiből 1598-ban összeállította »Rudimenta priscae Hunnorum lingvae« című kis dolgozatának anyagát. A kérdésekre és feleletekre osztott kis mű nyomdába volt szánva; de arról, hogy valóban megjelent volna, egyáltalán semmit sem tudunk. Nem tudtak róla a kézirat régi másolói és tulajdonosai sem. Íróink azonban a múlt század derekán már emlegetni kezdik, hogy a szerző, a ki szerintük leideni tanuló volt, négy levélre terjedő művét Leidenben ki is nyomatta. Jerney János, Szabó Károly, Fischer Károly Antal tanulmányaiban a könyv következő címe is olvasható: »Johannis Telegdi Rudimenta priscae Hunnorum lingvae brevibus questionibus et responsionibus comprehensa, cum praefatione epistolari Joannis Decii Barovii ad Telegdium. Lugduni Batavorum, 1598. 4-r.« Mivel a könyvet eddig nem látta senki, nem érdektelen tudni, hogy e cím forrása a marosvásárhelyi Teleki-könyvtár 1811-ben kinyomatott catalogusa

volt.¹ De a czím itt nem négyleveles nyomtatványt jelent, hanem azt az 1503. b. jegyű kéziratot jelenti, a melyben a rovásírás egyéb emlékeivel együtt Telegdi művének másolata is megtalálható.

Mivel e másolatban »Lugduni Batavorum« (Leiden) nevének semmi nyoma sincs, a kézirat származáshelyét a catalogus készítőjének valamely előttünk ismeretlen forrásból kellett merítenie. Kutatóink, a kik a mű eredete fölött rendre tértek, csak a leideni nyomdatermék keresésével foglalatoskodtak. A hazai könyvtárak átkutatása meddő maradt s Fischer K. A. a bécsi udvari és egyetemi, továbbá az amsterdami és leideni könyvtárakhoz intézett kérdésre is tagadó választ kapott. A mű kézirati másolatának is csak két példánya került elő. A marosvásárhelyi másolat valamely változatát Bod Péter már használta s belőle Baranyai Decsi Jánosnak Telegdihez írott levelét egész terjedelmében ki is nyomatta az 1766-ban megjelent »Magyar Athenas« bevezetésében. Mivel a marosvásárhelyi kéziratban a csikszentmiklósi felirat másolata 1751. május 26-iki kelettel van ellátva, az utána következő Telegdi-féle mű másolata sem lehet korábbi keletű. A giesseni egyetem könyvtárába bekebelezett Mai-féle hagyaték kézirati példányáról tudtunkkal Schwartz Godofréd hazánkfia szerzett először tudomást s ugyanő 1739-ben Ch. F. Ayrmann könyvtárigazgató szívesességéből a kézirat másolatát is megszerezte.² E másolatot írta le aztán Cornides Dániel; Cornideséről később Lugosy József készített másolatot, Lugosyéról pedig Toldy Ferencz íratta le 1861-ben Ring Adorjánnal azt a példányt, a mely most a M. Tud. Akadémia könyvtárának tulajdona.

A XVIII—XIX. századi kutatók itt jelzett eredménye tehát jóval kevesebb és egyenetlenebb, mint a mennyinek és a milyenek ujabbkori irodalmunk hinni szerette. Mivel a kérdést mi erősebb világítás mellett kívántuk megvizsgálni, a németalföldi egyetemek s a művelt nyugot nagyobb könyvtárainak szíves támogatását igénybe véve, a szerző személyére és művére vonatkozólag minden hozzáférhető adatot megszereztünk.

Telegdi Jánosról a »Magyar Athenas« toldalékában Bod Péter ezt jegyezte fel: »előttem arról esmérletes, hogy a régi

¹ Bibliotheca Samuelis com. Teleki de Szék. Pars III. Bécs, 1811. 256. l.

² Initia religionis Christianae inter Hungaros ecclesiae orientali adserta. Hale Magdeb., 1740. 77. l.

székely vagy szithiai betűkről írt egy könyvecskét *Rudimenta* nevezettel a XVI-ik századnak vége felé. Ha ehhez hozzáveszszük azt, hogy e latin könyvecskét Telegdi Baranyai Decsi Jánosnak 1598. márczius 5-ikén Marosvásárhelyről (ex Foro Sicularum) hozzáírott latin levelével vezette be, megtudjuk még azt is, hogy a szerző a marosvásárhelyi református főiskola híres tanárának ismerőse volt. És ehhez a későbbi kutatók nem tudtak semmit hozzátoldani. Jerney ugyan megkísérelte, hogy a szerzőt az 1646-ban elhalt hasonló nevű pécsi püspökkel azonosítsa; de erre vonatkozólag Szabó Károly igen helyesen jegyezte meg azt, hogy Decsi üdvözlő szavai (»Deus . . . vos nobiscum ac cum tota ecclesia orthodoxa conservet, ex animo precor«) csakis református félhez lehetnek intézve, mivel az orthodoxa ecclesián az akkori reformátusok csak a saját egyházukat értették. Még ennél is ingatagabb alapon áll az a sokat ismételt állítás, hogy Telegdi mint tanuló adta ki művét Leidenben. Erre vonatkozólag J. E. Boddart, a leideni s M. Ph. Boissevain, a groningeni egyetem curatoriumának titkára, azt a felvilágosítást adta, hogy a szerző Leidenben nem tanulhatott, mert neve nem fordul elő az »Album studiosorum«-ba bejegyzett 1595—1600. évi egyetemi hallgatók nevei között s nem szerepel az album generalis indexében sem. Az utóbbi hozzáteszi továbbá azt is, hogy Telegdi Utrechtben és Groningenben sem tanulhatott, mert az egyetemet amott 1618-ban, itt 1615-ben alapították.

Meg kell vallanom, hogy engem Telegdi leideni tartózkodása nem lepett volna meg. Leidenben ugyanis 1588-ban, tehát tíz évvel Telegdi vállalkozása előtt, Justus Lipsius kiadta M. Smetius »Inscriptionum antiquarum quae passim Europam, liber« című monumentális művét, mely eszméltető és úttörő munka volt az epigraphikai irodalomban. Mi volna tehát természetesebb annál, hogy egy külföldön járó ifjú magyar tudós ép Leidenben vállalkozzék a szigorúan epigraphikai jellegű régi székely írás megismertetésére és művének nehéz technikai akadályokba ütköző kinyomatására? Mivel ez az indíték most magától elesik, Telegdit műve megírására más alig sarkalhatta, mint az a körülmény, hogy a székely írás emlékét már a feledékenységtől kellett megmentenie. És ez tényleg az ő érdeme, mert alább módunkban lesz kimutatni azt, hogy a későbbi érdeklődők tudományán az ő művének nyoma csaknem mindig felismerhető.

Telegdi leideni tartózkodásával kapcsolatban kérdést intéztem a németalföldi egyetemek könyvtáraihoz, hogy a Rudimenta kézírata vagy nyomtatott példánya nincs-e meg birtokukban. A leideni Rijks-Universiteit könyvtárának igazgatója, De Vries, úgy a helybeli, mint az utrechti és groningeni egyetemi, valamint a haagai királyi könyvtárra vonatkozólag tagadó választ adott, és ez állítás helyességét a három utóbbi nagy könyvtár igazgatóságának külön beérkezett válasza is megerősítette. Így aztán nagyon kétségessé válik az a lehetőség, hogy Telegdi János a Németalföldön írta volna meg és hozta volna forgalomba dolgozatát.

Bár ezek után már nyilvánvaló volt az, hogy Telegdi műve nyomtatásban aligha látott napvilágot, a további kutatás folyamán sem pusztán kéziratot, hanem kéziratot és nyomtatványt kerestem. A beérkezett válaszok szerint a mű egyik formában sincs meg a londoni British Museumban, a párisi Bibliothèque Nationale-ban, Belgiumban a nagyobb könyvtárak közül a brüsseli Bibliothèque Royale-ban, a haarlemi városi, a genti városi és egyetemi, a lüttichi (liege-i) városi könyvtárban; Dániában a kopenhágai királyi és egyetemi könyvtárakban; Svájcban a baseli egyetemi s a zürichi városi könyvtárban; a németországi nagyobb könyvtárak közül a berlini királyi könyvtárban, a müncheni udvari és állami könyvtárban, a stuttgarti és düsseldorfi kir. országos könyvtárakban, a karlsruhei udvari, a wolffenbütteli és gothai hercegi könyvtárakban, a hannoveri királyi és tartományi könyvtárban, a köningsbergi és a boroszlói királyi és egyetemi könyvtárakban, a boroszlói, majna-frankfurti, augsburgi, nürnbergi, ulmi és lübecki városi könyvtárakban, a lipesei, heidelbergi, bonni, hallei, göttingai és rostocki egyetemi könyvtárakban. Ausztriából a krakkói Jagello-könyvtár s a prágai és gráci egyetemi könyvtárak igazgatóságától szintén tagadó válasz érkezett.

Külön kell megemlítenem, hogy a giesseni egyetemi könyvtár részéről adott tagadó választ, bár J. Val. Adrian 1840-ben kiadott kéziratári catalogusát előzőleg már siker nélkül tanulmányoztam, azon a czímen, hogy e könyvtárban Schwartz Godofréd Telegdi művének egy kéziratban lévő példányát lemásolta, a könyvtár igazgatóságánál újból szóvá tettem. Az így nyert részletes felvilágosítás szerint a Mai-féle könyvvállomány catalogusa annyira hiányos, hogy a catalogus alapján adott válasz

megnyugtató tényleg nem lehet. De viszont az is valószínű, hogy a keresett művet a francziák a XVIII. század fordulója táján, tehát a Schwartz-féle másolás után és a hiányos catalogus elkészülte előtt, a könyvtár több értékes holmijával együtt elhurczolták. Tudva azt, hogy az így összeharácsolt könyvtári anyag a Bibliothèque Nationale-ba került, s mivel a British Museum könyvtári osztálya is ide irányított keresetemmel, e könyvtár igazgatóságához intézett kérelmemnek a M. Nemzeti Múzeum könyvtári igazgatóságának hathatós támogatásával olyan nyomatékokat szerveztem, hogy L. Delisle igazgató válaszában negatív tartalmát még azok is meggyőző eredménynek tekinthetik, a kiket a tapasztalat velem együtt már megtanított arra, hogy a világ e legnagyobb könyv-labyrinthusában még a tájékozott tisztviselők támogatásával is nehéz az eligazodás.

Azt hiszem, ezek után már senkit sem kísérthet az a merőben légbőlkapott állítás, hogy Telegdi műve Leidenben, vagy más-hol nyomtatásban megjelent. Másrészt meg kell nyugodnunk abban a másik, szerintem jóval súlyosabb eredményben is, hogy a külföldiek érdeklődését a mű kéziratának tartalma aligha bírta az eddig sejtett mértékben fölkelteni.

A nélkül, hogy az utóbbi eredményt alapjaiban megingatnánk, örömmel hozzuk tudomásul, hogy az elveszett, vagy még lappangó giesseni kéziratnak sikerült a hamburgi városi könyvtárban egy ismeretlen XVIII. századi másolatát megtalálnunk. A címlapon található jegyzet szerint »Ex illustri cujusdam Bibliothecae Codice hanc sibi per amanuensem copiam fieri jussit Z. C. ab Uffenbach 1714.« E másolat tehát a nagyhírű Uffenbach-gyűjteményből került a nevezett könyvtár birtokába. Ha tudjuk azt, hogy Uffenbach, a ki egész Nyugat-Európát bebarangolta s minden országban foglalkoztatta a könyvkereskedőket, másolókat és könyvtolvajokat, a leghiűbb, legféltékenyebb, legirigyebb és egyben a legbolondabb könyvgyűjtők közé tartozott, akkor nem lephet meg sem az, hogy a Mai-féle gyűjtemény példányára ráakadt, sem pedig az, hogy a lemásolt példány holletét eltitkolta. De bennünket a provenientia megállapítása nem hozhat zavarba, mert a M. Tud. Akadémia könyvtárának Schwartz Godofréd másolatára visszavezethető példánya már az első tekintetre elárulja, hogy Uffenbach szintén a giesseni példányról másoltatott.

Mivel a giessni kéziratnak és Schwartz Godofréd 1739-ki másolatának nyoma veszett, az Akadémia példánya pedig harmad-negyed kézből ered, a hamburgi másolat többrendbeli fogyatkozása daczára is a székelv rovásírás elsőrendű kútfőjének tekintendő. Értékét a marosvásárhelyi kézirat sem szállíthatja alább, mert az összehasonlítás ki fogja deríteni, hogy e kézirat másolója a rovásírásos magyar részeket egészen mellőzte és a latin magyarázó szöveget is hiányosan írta le.

A szóban forgó mű a hamburgi városi könyvtár kéziratai közt a 342. sz. 4-rétű kötetben található meg. A kötet hátán ez a cím olvasható: »Philologica miscellanea. Ms. — App. XX. 4°.« Az első tábla felső peremére belől exlibris van ragasztva e felirattal: »ex Biblioth. Hamburg. *Wolfiana*«; alább pedig ez a könyvtári bejegyzés olvasható: »Critica Varia. Contenta hujus vol. vid. in fine pag. ult.« Az itt jelzett tartalomjegyzék az egybe kötött tíz darab XVII—XVIII. századi kisebb-nagyobb kéziratról (a paginák számával részünkről kiegészítve) következőkép számol be: »I. Joh. Thelegdi Rudimenta priscae Hunnorum s. Sicularum Linguae brevibus quaestionibus ac responsionibus comprehensa. 1—32 (21·8 × 18 cm.). — II. Grammatica Syriaca ad Methodum Schickardianam adornata, indicans tantummodo, in quibus Syri ab Ebraeis dissident. 33—40. — III. Stolbergii gr. lit. in Acad. Viteb. prof. (graecarum literarum in Academia Vitebergensi professoris) Epitome Collegii Critici de Interpretatione Scripturae Sacrae. 1679. 41—78. — IV. Morhofius: De imitatione et lectione Ciceroniana. 79—120. — V. Epitaphium Jo. Geileri Keysersbergii. 120, a. — VI. Von der Art und Eigenschaft eines Madrigals. 121—170. — VII. Acis et Amyndas. Tragoedia versib. germ. 171—198. — VIII. Alexandrinisches Fürstenlob auf Churfürsten Carls Pfalzgrafen bey R. (Rhein?) sein Geburtstag. 199—228. — IX Commentarius in Ciceronis de oratore Dialogos. 229—342. — X. Joh. Salzmann Orationes variae (14 darab). 343—546«. Megjegyzendő, hogy a II. sz. értekezés 4—5. (a kötet 36—7.) lapja közé egy négyoldalas 4-rétű XVIII. századi nyomtatvány van kötve e címmel: Alphabetum Russarum. Stockholmiae. Typis Petri à Selav. Év nélkül.

A Budapestre kikölesözött kötetből a M. Nemzeti Múzeum könyvtára Telegdi művét egész terjedelmében lefényképeztette,

mi pedig az egész művet pontosan lemásoltuk. Másolatunkat a fényképfölvételekkel ellenőrizve, a rovásírásos részek ábráival kiegészítve s a marosvásárhelyi Teleki-könyvtár (M.), a m. tud. akadémiai könyvtár (A.) kéziratával s a Bod-féle (B.) kiadott részzel is egybevetve, most egész terjedelmében közöljük.

RUDIMENTA

PRISCAE HUNNORUM* LINGVAE

BREVIUS QUAESTIONIBUS AC RESPONSIONIBUS COMPREHENSAS

OPERA ET STUDIO

JOHANNIS THELEGGI

NUNC IN GRATIAM R. AC CLMI. CONRADI DIETERICI** SS. THEOL.

DOCTORIS ECCLESIAE ULMANARUM SUPERINTENDENTIS

DESCRIPTA PER

LADISLAUM M. SZANCHY

UNG.***

Joannes Decius Baronius Joanni Thelegdio S. p. D.¹

Cum nuper mihi exhibuisses literaturam² Scythicam,³ et an dignam publicatione eam judicarem⁴ interrogasses, nonsolum honestos⁵ hac in re conatus tuos laudavi, sed etiam ut primo quoque tempore promulgares et autor⁶ et adjutor fui. Etsi enim non dubito, quin ludicrum et puerile videatur, non paucis, tempus in hisce literis vel propagandis, vel etiam discendis consumere: tamen ego prorsus diversum sentio, remque dignam esse judico, quae nonsolum nostrae genti, sed etiam exteris nationibus innotescat. **3** Primum enim si aliae omnes conjecturae nos deficerent, ex his tamen solis

* *Lapszáli jegyzet:* Seu Siculorum. De his Siculis vide Baudrandi Lexicon Geogr. voce: Siculi.

Ugyan-e kéz a cím alá ezt jegyezte: Ex illustri eujusdam Bibliothecae Codice hanc sibi per amanuensem copiam fieri jussit Z. C. ab Uffenbach 1714.

Későbbi jegyzet a címlap alján: Vffenbah v. Uffenbach.

E jegyzetek másolatai az A. példányából hiányzanak.

** A. hibásan: Dieteici.

*** Mivel az y betűn egy pont van, így is olvasható: Szanchij. Az A. példányában: Szanchii Vngarum.

¹ B. Barovius; A. Barouius. — »Thelegdio« javítva a hibásan másolt »Theologo« helyett. — ² A. litteram tuam. — ³ M. mihi Literaturam Scythicam exhibuisses. — B. mihi Litteraturam Hunno Scythicam exhibuisses. — ⁴ M. diiudicarem. — ⁵ B. hiányzik; A. honestos tuos. — ⁶ A. auctor.

literis certo colligere possemus,¹ gentem Ungaricam² esse longe antiquissimam et ab Orientalibus illis Asiaticisque Scytis oriundam a quibus Cyrum, Darium et alios potentissimos Monarchas devictos legimus. Nam sicut Hebraei, Syri, Chaldaei, Arabes et³ Turcae, caeterique Orientales a dextra sinistra⁴ versus contra Graecorum, Latinorumque morem exarant suas literas; ita etiam haec nostra elementa simili ratione scribuntur. Id quod vel⁵ ex eo patet, quod non solum communem pronuntiandi atque scribendi inflectendique cum Hebraeis⁶ rationem nostri⁷ habent, sed etiam sexcenta et amplius vocabula⁸ reperiuntur⁹ quae tam apud Hebraeos, quam apud nos, eandem pene¹⁰ ¹⁴ significationem obtineant. Deinde, ut haec nihil ad hujus literaturae comendationem¹¹ faciant, tamen honestissimum semper habitum est, unamquamque gentem peculiari literatura uti, atque¹² frui. Videmus enim paucissimas esse gentes,¹³ alioquin¹⁴ civilitate et potentia¹⁵ excellentes, quae peculiaribus literis lingvas suas exprimere possent. Nam¹⁶ certe nec Itali, nec Hispani, nec Galli, nec Germani habent propriis¹⁷ characteres, sed omnium¹⁸ eorum populorum literae ex latina lingua, tamquam fonte promanarunt. Graeci quidem gloriati sunt,¹⁹ se ex Phoenicia literas, nescio quot²⁰ attulisse, alias vero ex Gruum volatu excogitasse in eumque ordinem, quem nunc videmus²¹ digessisse. Unde non erubescunt inventionem philosophiae atque omnis scientiae et antiquitatis sibi arrogare. Sed vel hae ipsae literae nostrae fabulas eorum⁵ abunde refutant, ac certis testimoniis demonstrant, Asiaticos Scythas et vetustiores ipsis²² et populo Dei longe propinquiores fuisse, veteremque sapientiam²³ ab Hebraeis ad Asiaticos et²⁴ ab his ad Graecos demum promanasse. Jam vero si vel numerum literarum nostrarum spectes, omnes aliarum gentium characteres superant,²⁵ vel elegantiam consideres, nullis exterorum elementis cedent.²⁶ In hoc vero longis²⁷ etiam parasangis superant, quod et sine punctis scribuntur et pronuntiationes omnes multo quam aliae literae perfectius exprimant et denique facilius addiscuntur.²⁸ Graecam, Hebraeam, Latinam linguam toto vitae curriculo vix mediocriter addiscere possumus, Germanicam, Gallicam, Hispanicam difficilime²⁹ imbibimus, et ad eas ex arte³⁰

¹ M. és B. possumus. — ² M. és A. Hungaricam. — ³ M. hiányzik.
⁴ B. ad sinistra. — ⁵ A. hiányzik. — ⁶ M. és B. Hebraeis vocabulis. —
⁷ M. nostra. — ⁸ M. és B. hiányzik. — ⁹ M. reperiuntur. — ¹⁰ B. fere.
— ¹¹ M., B. és A. commendationem. — ¹² M. aut, B. ac. — ¹³ B. gentes esse.
— ¹⁴ M. és B. alioqui. — ¹⁵ B. politia. — ¹⁶ M. possunt: nam; B. possint.
Nam. — ¹⁷ A. proprios; M. és B. proprios habent. — ¹⁸ M. hiányzik; B. omnes.
¹⁹ M. gloriantur. — ²⁰ M. quas; B. quo a utore adtulisse. — ²¹ M. és B.
eumque, quem nunc videmus ordinem. — ²² M. és B. alább »propinquiores«
után. — ²³ M. literarumque Scientiam et Sapientiam. — ²⁴ M. hiányzik. —
²⁵ M. superat. — ²⁶ M. és B. nullis certe exterorum (B. exterarum) elementis
cedit. — ²⁷ M. és B. In hoc vero literae nostrae aliarum gentium literas longis.
— ²⁸ A. perfectius expriment etc.; M. és B. omnes nostrae (B. nostras) multo
quam aliarum nationum literae perfectius exprimunt, et denique illis omnibus
facilius addiscuntur. — ²⁹ M., B. és A. difficillime. — ³⁰ B. exacte.

percipiendas ¹ multis libris, multis expensis, papyro, ² calamo, atramento, et nescio quibus aliis mul- ⁶ tiplicibus instrumentis opus habemus. Has nostras literas facillime ³ quis addiscere potest brevissimo tempore, easque sine ⁴ ullis libris, calamo, atramento, papyro, ⁵ vel lignis instar Scythalae Lacedaemonicae, ⁶ vel aliis quibusvis materiis nullo negotio inscribere. Quamobrem dignas ⁷ hasce literas iudico esse, ⁸ quae nonsolum in omnibus scholis pueris proponantur. et instillentur: ⁹ sed etiam quas omnium ordinum homines ¹⁰ nostrates pueri, senes, viri, mulieres, nobiles, ac rustici, breviter, omnes qui Ungaros se ¹¹ nominare volunt, ¹² addiscant. Laudo igitur ¹³ propositum tuum, quod haec linguae Scythicae rudimenta collegeris, et discere volentibus communicare volueris. Etsi enim breviora sunt ¹⁴ ac ¹⁵ rudiora, quam forte quis desideraret, tamen non diffido, quin alij quoque reperiantur, qui hoc exemplo haec linguae nostrae praecepta amplificare, et exactius tradere velint. [7 *Janus* ille *Pannonius* Episcopus Quinqueecclesiensis nostrorum poetarum celeberrimus cum ¹⁶ tanta doctrina et autoritate praeditus ¹⁷ fuisset, tamen non erubuit, Ungaricam grammaticam conscribere; eam ¹⁸ si majorum nostrorum negligentia non amissemus, ¹⁹ haberemus certe, quo in hoc quoque studij genere gloriaremur. Nunc, cum ²⁰ illa interciderit, et tu recte facis, qui ²¹ nostrae gentis literaturam ²² ab oblivione vindicare studes, et alii ²³ maximis forent digni laudibus, si Ungaricam grammaticam nativorumque vocabulorum et ²⁴ proverbiorum origines ²⁵ ad praescriptum artis elaborarent, ut ²⁶ si jam cum Graecis patriam magna ex parte amissemus, ²⁷ et ni ²⁸ Deus pro sua clementia averuncet, ²⁹ amissuri totam videmur ³⁰ saltem lingvam et ³¹ res gestas ac literaturam immortalitati conse- ⁸ cremus. Quamquam si id quod ³² sentio fateri licet, meliora omnia de interitu Imperii Turcici spero, augurorque hanc divinitus ³³ gloriam ³⁴ nostrae genti ³⁵ reservatam, ut non multo ³⁶ post annis Ungaricis ³⁷ Dei beneficio Turcica ³⁸ potentia inclinetur. Quod ut ³⁹ Deus pro

¹ M. és B. addiscendas et percipiendas. — ² B. papyro. — ³ A. facillime. — ⁴ M. és B.: has vero nostras Literas facillime (B. facillime) brevissimoque (B. vel brevissimo) tempore quispiam addiscere potest: has (B. eas) sine. — ⁵ B. papyro. — ⁶ M. Lacedaemoniae; A lignis. Instar. — ⁷ M. és B. equidem dignas. — ⁸ M. és B. esse iudico. — ⁹ B. in stillentur. — ¹⁰ M hiányzik. — ¹¹ M. se Hungaros. — ¹² B. volent. — ¹³ M. és B. ergo. — ¹⁴ A. sint. — ¹⁵ M. et. — ¹⁶ A. quum. — ¹⁷ B. praedicatus. — ¹⁸ M. describere. Quam; B. Quam. — ¹⁹ A. amissimus. — ²⁰ A. quum. — ²¹ M. quod. — ²² A. nostrum litteraturam. — ²³ M. et aliis, qui; B. et alii, qui. — ²⁴ M. »vocabulorum et hiányzik; B. atque vocabulorum. — ²⁵ B. originem. — ²⁶ M. és B. At — és kikezdés. — ²⁷ M. és B. cum Graecis Provinciam (B. primariam) amissimus magna ex parte. — ²⁸ B. mi. — ²⁹ M. és B. averruncet. — ³⁰ M. amissuri sumus; »totam videmur« hiányzik. — ³¹ M. ac. — ³² M. prout; B. quae. — ³³ M. Fischer K. A. téves olvasása szerint: dirimitus. — ³⁴ M. furiam. — ³⁵ B. genti nostrae gloriam. — ³⁶ Javítva e. h. »multis«; M. multis. — ³⁷ M. armis Hungaricis; A. és B. armis Ungaricis. — ³⁸ A. Turcice. — ³⁹ A. vero.

sua clementia faxit, vos et nobiscum tota Ecclesia orthodoxa¹ conservet ex animo precor.

Datum ex Foro Sicularum 5. di. Mart. A. 1598.

De literis Hunnorum, quae vulgo literae Sicularum vocantur.²

Quot sunt Hunnorum literae?

Sicularum Transsylvanorum literae in universum sunt 32. quae initium a dextra facientes sinistrorsum tendunt hoc modo:³

egi	eg	of	e	ed	erri	ecs	eb	et
†	λ	⊕	⋈	↓	H	↑	X	Q
en	em	eli	el	ax	ek	ei	i	ab
)	8	⊙	Λ	Z	◇	7	†	X
eti	et	sr	es	er	ep	o	o	eni
X	y	l	λ	H	I	X	o	o
				ψ	ψ	eu	v	v
				ψ	H	M	7	H

Quomodo pronuntiantur?

Horum characterum sonum seu pronuntiationem facillime⁴ absque viva voce perdisces, si cum Latinis characteribus conferas,⁵ parum enim ab eorum enunciatione differunt, nisi quod Latini suas consonantes bifariam efferunt. Quaedam enim ita sonum⁶ edunt, ac si vocalem post se habeant; ut⁷ *be, ce, de, ge, ka, pe, te, ze.*⁷ Quaedam vero vocalem in initio⁸ exprimere videntur, ut *ef, el, em, en, er, es.* Sicuti⁹ autem uno tantum modo efferunt, quasi

¹ M. és B. Vosque nobiscum, ac cum tota Ecclesia etc. — ² Telegdi e szövegét csak a M. Tud. Akadémia könyvtárában lévő másolattal (A.) vetjük össze, a marosvásárhelyi másolat nagyon eltérő szövegét alább egész terjedelmében közöljük. — ³ Az A. másolatban az *a, m, s* és *t* betűket szintén a görbe vonal jellemzi; az *eci* (*cs*) és *sr* (*sz*), *ecz* és *esz* néven szerepel; az *ecs* (*cz*) felső fele szintén össze van folytatva; a *v* (*u*) és *ez* szintén hibásan van rajzolva, s a *w* (*v*) és *eu* (*ü*) neve szintén felcserélve szerepel. — ⁴ A. facillime. — ⁵ A. conferes. — ⁶ A. rt — »vt« (*ut*) helyett. — ⁷ A. *ka* helyett *ha, ze* helyett *ve*. Tulajdonképp mindkettőnek szerepelni kellene. — ⁸ A. inito. — ⁹ A. Siculi.

singulae consonantes vocalem *e* ante se habeant, ut *eb, ecs, ecri, ed, ef, egg, egi, ek, el, em, en, eni, ep, er, es, esz, et, eti, ez, ess.*¹

Cur literae Sicularum sunt Latinis plures?

Si te in primis hoc ab ediscendo absterreat,² quod literae Sicularum in tantum exrescant, numerumque Latinorum excedant, venire tibi in mentem debet, Romanas literas ad enunciationem nativi sermonis esse insufficientes: unde cogimur literis quibusdam, ut³ *c', g', l', n', t'* vim inferre et addita (quod ego gravi tono malui notare) *i* vocali in obsequium nostrae lin- || guae⁴ trahere, ut *gamolta lan, navalias.*⁵ Similiter et duarum vocalium sonum *o* et *v* transferimus et scribimus *ô v(el) v̄* ut *ôriôlk.*⁶ Sicuti⁷ autem harum omnium loco peculiare characteres habent, ut mox videbimus. Quin et Romani in duobus characteribus prorsus deficiunt, unde formam et usum vocalium *i* et *u* ante aliam vocalem mutant hoc modo: *justus, vivens, vivet.* At Siculi horum loco habent suum **7** & **M**⁸ quae vim consonantium habent et semper ante vocalem ponuntur, uti:⁹

Quomodo pronunciantur universae literae?

Jam totum alphabetum dura pronimciatione, seu obtusiori¹⁰ sono hoc modo efferes: *A, eb, ecs, ec, ed, ef, egg, egi, ah, i, ei, ek, ak, l, el', m, n, en', o, ô, ep, r, s, sz, et, et', u, ũ, eu, ez, ess.*¹¹ ||¹²

Dic regulam de notatione literarum?

Quae apud Latinos eodem sono efferuntur, ut *f, l, m, n, r, s,*¹² absque vocali simpliciter notata habes, ut facilius intelligas, caeteris ideo additas vocales, quo pronuntiatio addisci possit.

Quomodo dividuntur literae sicularum?

In Vocales et Consonantes.

¹ A. az *ecri* helyesen *ecsi*, az *ez* tévesen *cz* s a téves *ess* (ezs) szintén tévesen *cy*. — ² A. addiscendo abstereat. — ³ A. »ut« hiányzik. — ⁴ A. linguae nostrae. — ⁵ »gyámoltalan, nyavalyás«; A. hibásan; *gemolta t' anna valeas*. — ⁶ A. hibásan: *ôr, ôk*. — ⁷ A. Siculi. — ⁸ A. *j* és *v* betűk e székely jegyei közé írt & (et) jegyet az A. másolatában az *u* betű székely jegye tévesen helyettesíti. — ⁹ A. a székely betűs szövegben »neve« helyett »nevo« olvasható. — ¹⁰ A. obtusiore. — ¹¹ A. kimaradt *ed, u, w*; az *et'* (ety) helyén *eti*, az *ez* helyén *cz* s a *ezs* helyén — mint a jelen kéziratban is — *ef/s* (ess) szerepel. Az utóbbi később valaki (híhetőleg Toldy) a fentebb jelzett tévedés után *cy*-re javította ki. Az *ecsi*-t itt *ec'* helyettesíti. — ¹² A. az *f* helyett *t* betűt szerepeltet.

Quot sunt Consonantes?

Viginti tres.¹

A Z O X F A ⊕ † H † X
 Ψ H X Y I Λ H E D C G O

Quomodo dividuntur Consonantes?

In simplices et mixtas.

Quot sunt simplices? Decem et octo.²

H E C B A Z O X Λ ⊕ † † X
 Ψ H Y I Λ

Quot sunt mixtae? Quinque.

X D O F H
 eti eni eli egi eeri

Sic dictae quod mixtum cum ¹³ i vocali sonum edunt.³

Quae est observatio de mixtis consonantibus?

Cum ⁴ in nostra lingua utimur Latinis characteribus (ut supra quoque monui) consonantibus quibusdam, quo perfectius ad nativi sermonis enunciationem sonum referant, solemus accentum gravem apponere, ut *c'*, *g'*, *l'*, *m'*, *t'*,⁵ sed Siculi peculiare literas habent.⁶

B C C C B . M O F †   7 9 D 9 H
 zolion   galyu   Canad
 4 X 9   X 9 X 9 D
 Atia   Nyalab.

¹ Az A. betűsora tévesen az *eb*, *ecz* betűkön végződik. Az *ecz* betű feje mindkét példányon össze van folytatva. Az *ed* betű itt részben, az A. példányán egészen hibás. Itt hibás az *eb* is, mely inkább a fentebb jelzett *o* betűhöz hasonlít. Az A. példányán az *ezs* ismét hibás. — ² A második betű (*ecs*) az A. példányán ismét elmosódott és hibás a köv. *ed* és az utolsóelőtti *ez* is. — ³ A. edant. — ⁴ A. Quum. — ⁵ Az *m'* tévesen szerepel az *n'* helyett. — ⁶ A köv. példák ezek: Csanád, gyalu, Zólyom, nyaláb, atya. A második

Quid est observandum de litera I ?

* Unicum I alioquin simplicissima¹ duarum consonantium vim eatenus habetur (hibásan javítva: habere vitur),² quatenus in vernacula lingua literae S. additus z, ut *Szenoseg*,³ *Szepsseg*. Siculi⁴ simplici litera scribunt ut:

Szepsseg   Szentseg.

Quot sunt Vocales? Novem: 5 14

ü u ö o e i e a

Quid differunt (k-, -k) et (-k)? 6

Nihil differunt, nisi quod (k-, -k) in initio (-k) in fine dictionum cum⁷ eam vocalis . . .⁸ a sequitur usurpari commodius possit et in fine semper corripitur:⁹

adnak   akor

Quid differunt (zs) et (z)?

Posteriores duae consonantes (zs) et (z) inter se¹⁰ differant ex suppositis exemplis facile deprehendere poteris:¹¹

szó írása (gyalyv) itt is és az A. példányában is hibás. Az utóbbiban hibás a nyalábé is (nyalaty), mely »nyalat«-nak van átírva. Az átírás a mi kéziratunkban szintén téveteget, mert lehet »nyalat«-nak is olvasni. — ¹ A. simplicissimum. — ² A. helyesen: habere videtur. — ³ A. Szentség. — ⁴ A. Sed Sicuti (sic!). — ⁵ A. az i és u írása hibás. — ⁶ A zárjelben levő betűk helyén a kéziratban megfelelő székely betűk találhatók. Mivel itt az első betű vég-k, a második közép-k, a szabály — miként ez a csikszentmiklósi felirattól s Telegdi kéziratának marosvásárhelyi változatából megállapítható — egészen helytelen. A hiba úgy keletkezett, hogy a másoló a szöveg et szócskáját (in initio et in fine) közép-k betűnek olvasta. Ez a tévedés egyébként a giesseni példány másolójától származik, mert benne van az A. példányában is. — ⁷ A. quum. — ⁸ A pontozás helyén egy 9 forma jegy van. E jegy, mely az A. példányából egészen hiányzik, az a székely jegyét akarja jelenteni. — ⁹ A. »adnak«, nem vég-k, hanem közép-k betűvel. — ¹⁰ A. quomodo inter se — ¹¹ E felesleges szabályt Telegdi téveteget fonetikája eredményezte.

Sabbid   Zöld.

De Abbreviationibus.

Quae est ratio abbreviationis literarum apud Siculos?

Habent Siculi syllabas quasdam brevitatis causa inventas cum ¹ lateribus consonantium vocales inseruntur, ut: ² 15

go gi ga ca ba bi be va
 ro ri ra re le u ho he ha
 za so se sa

Sed ita sunt observandae ³ istae syllabae ne regulam collectionis confundant. ⁴

Siro.   Palas

Tales syllabae plures effingi possunt pro dexteritate Scriptoris, ut tandem usus docebit.

¹ A. quum. — ² A példák hibás másolása itt még fetűnőbbé válik. A *be*, *bo*, *le*, *lo*, *ra* téveteg írása elrűlja, hogy a másoló a székely betűket nem ismerte. A *gi* írásánál a *g* belső szára elmaradt s így inkább *si*-nek olvasható. A *ro* határozottan *ru*. Mivel az utóbbi botlás, továbbá a *be*, *bo*, és *le* hibás írása az A. másolatában szintén megvan, benne kellett lenni a lappangó giesseni példányban is. Az utóbbi másolatban a *he* és *ho* s a *se* és *so* egyforma jegyekkel szerepel. — ³ A. observandae sunt. — ⁴ A felhozott két szóban csak a szó kezdetén van betűösszevonás; míg az első szó közepén a *-la-*, a második szó végén pedig a *-ro* jelzett összevonása elmaradt.

Sunt ne et alij abbreviationis modi?

Sunt et aliae abbreviationes, cum duae consonantes in unum coagmentantur fere absque vocalibus, quibus tamen in dictionibus vocales addi debent, ut: ¹

nt *rt* *st* *st* *nk* *ngi* *ng* *nd* *nos*

Et haec quidem in finali terminatione locum habent, ut: ¹⁶

patan *csal* *esper* *Terenci*

nekunde

Possunt ne haec abbreviationes in medio dictionum usurpari?

In medio dictionum usurpari non possunt, quia regulam collectionis turbant, ut:

Antal *Andras*

Non enim sic colligitur Andras Ant-al; sed Andras An-tal.²

*Quid observandum est de scribenda litera H r.?*³

I. parvum omissis duabus columnis in fine et medio causa brevitatis saepe usurpatur, ut: ⁴

¹ A felhözött példák közül a *ncs* (ncz), *rt*, *nt* jelzése itt is és az A. másolatában is egyaránt hibás. — ² A másolat hibás, mert az »András« választójeleit (And-rás, An-drás) elhagyta. Az A. másolatában: Non . . . And-rás, Ant-al; sed An-drás, An-tal. A szabály egyébként mesterkélte és hibás. — ³ A. a magyarázó *r* betű hiányzik. — ⁴ A szerző e homályos szabályzatát hihetőleg arra alapítja, hogy az *r*-rel való egyesítésnél az egyik szár az egyesített betű függélyes szárával (pl. a fentebb bemutatott *ra* és *ru* — itt tévesen *ro* — összevonásánál) egészen összeesik. A felhözött példák »Teresi« szavában a *r* és *cs* szárai tényleg

Utturne præter has literas Siculi aliis?

Præter has sunt quedam syllabae reptilium formas referentes quae non sunt ex certis characteribus conflatae; Siculi capita dictionum vocant, ut: ¹

Telegdi szabályai után a Miatyánk és Hiszekegy székely betűs magyar szövege következik írásmutatvány gyanánt. Mi a mutatványok másolatát ide mellékelve közöljük. A másolat hűségét helyszűke miatt csak a Hiszekegy (Symbolum Apostolicum) jegyzetének elhelyezésével zavartuk meg, mert e jegyzetet mi a szöveg alatt helyeztettük el, holott a kéziratban a lapszélén közvetlenül a jelző kereszt mellett található meg.

Mivel a mutatványokat nekünk ügyetlen másolók közvetítései tették hozzáférhetővé, először is azt kell megállapítanunk, hogy az eredeti szöveget nem Szanchy László s nem az Uffenbach-féle másolat és az utóbbival egészen megegyező Schwartz Godofréd-féle másolat közvetítői rontották el, hanem elrontotta az a Szanchy után működő idegen másoló, a ki a Symbolum Apostolicum lapszélére írt eme megjegyzést: »Deest: Szálla pokolra; idest: Descendit ad inferos« a magyar nyelv ismerete nélkül így másolta le: »Deest: Gralla pokobra stb.« Tetézte e botlását még azzal is, hogy a székelyek latinos »Siculi« nevét rendszerint »Sicuti«-nak írta, s hogy a felhozott példák székely betűs szövegének átírását gyakran elvételte, vagy a *gyalú*, *nyaláb* stb. szók bizonyága szerint egyáltalán föl sem ismerte. Még kevésbbé ismerhette tehát a példák eredeti székely betűs szövegét, melynek *cz* betűjét

fedik egymást, de a »Péter« szóban már csak a szabályzat egyetlen (szerintünk érthetetlen s rosszul is másolt) vonása jelzi a *r* betűt. — ¹ A kérdésre adott felelet és a felhozott példák érthetlenség.

- 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36
37 38 39 40 41 42 43 44 45 46
47 48 49 50 51 52 53 54 55 56
~~57 58 59 60 61 62 63 64 65 66~~
67 68 69 70 71 72 73 74 75 76
77 78 79 80 81 82 83 84 85 86
87 88 89 90 91 92 93 94 95 96
97 98 99 100 101 102 103 104 105 106
107 108 109 110 111 112 113 114 115 116
117 118 119 120 121 122 123 124 125 126
127 128 129 130 131 132 133 134 135 136
137 138 139 140 141 142 143 144 145 146
147 148 149 150 151 152 153 154 155 156
157 158 159 160 161 162 163 164 165 166
167 168 169 170 171 172 173 174 175 176
177 178 179 180 181 182 183 184 185 186
187 188 189 190 191 192 193 194 195 196
197 198 199 200 201 202 203 204 205 206
207 208 209 210 211 212 213 214 215 216
217 218 219 220 221 222 223 224 225 226
227 228 229 230 231 232 233 234 235 236
237 238 239 240 241 242 243 244 245 246
247 248 249 250 251 252 253 254 255 256
257 258 259 260 261 262 263 264 265 266
267 268 269 270 271 272 273 274 275 276
277 278 279 280 281 282 283 284 285 286
287 288 289 290 291 292 293 294 295 296
297 298 299 300 301 302 303 304 305 306
307 308 309 310 311 312 313 314 315 316
317 318 319 320 321 322 323 324 325 326
327 328 329 330 331 332 333 334 335 336
337 338 339 340 341 342 343 344 345 346
347 348 349 350 351 352 353 354 355 356
357 358 359 360 361 362 363 364 365 366
367 368 369 370 371 372 373 374 375 376
377 378 379 380 381 382 383 384 385 386
387 388 389 390 391 392 393 394 395 396
397 398 399 400 401 402 403 404 405 406
407 408 409 410 411 412 413 414 415 416
417 418 419 420 421 422 423 424 425 426
427 428 429 430 431 432 433 434 435 436
437 438 439 440 441 442 443 444 445 446
447 448 449 450 451 452 453 454 455 456
457 458 459 460 461 462 463 464 465 466
467 468 469 470 471 472 473 474 475 476
477 478 479 480 481 482 483 484 485 486
487 488 489 490 491 492 493 494 495 496
497 498 499 500 501 502 503 504 505 506
507 508 509 510 511 512 513 514 515 516
517 518 519 520 521 522 523 524 525 526
527 528 529 530 531 532 533 534 535 536
537 538 539 540 541 542 543 544 545 546
547 548 549 550 551 552 553 554 555 556
557 558 559 560 561 562 563 564 565 566
567 568 569 570 571 572 573 574 575 576
577 578 579 580 581 582 583 584 585 586
587 588 589 590 591 592 593 594 595 596
597 598 599 600 601 602 603 604 605 606
607 608 609 610 611 612 613 614 615 616
617 618 619 620 621 622 623 624 625 626
627 628 629 630 631 632 633 634 635 636
637 638 639 640 641 642 643 644 645 646
647 648 649 650 651 652 653 654 655 656
657 658 659 660 661 662 663 664 665 666
667 668 669 670 671 672 673 674 675 676
677 678 679 680 681 682 683 684 685 686
687 688 689 690 691 692 693 694 695 696
697 698 699 700 701 702 703 704 705 706
707 708 709 710 711 712 713 714 715 716
717 718 719 720 721 722 723 724 725 726
727 728 729 730 731 732 733 734 735 736
737 738 739 740 741 742 743 744 745 746
747 748 749 750 751 752 753 754 755 756
757 758 759 760 761 762 763 764 765 766
767 768 769 770 771 772 773 774 775 776
777 778 779 780 781 782 783 784 785 786
787 788 789 790 791 792 793 794 795 796
797 798 799 800 801 802 803 804 805 806
807 808 809 810 811 812 813 814 815 816
817 818 819 820 821 822 823 824 825 826
827 828 829 830 831 832 833 834 835 836
837 838 839 840 841 842 843 844 845 846
847 848 849 850 851 852 853 854 855 856
857 858 859 860 861 862 863 864 865 866
867 868 869 870 871 872 873 874 875 876
877 878 879 880 881 882 883 884 885 886
887 888 889 890 891 892 893 894 895 896
897 898 899 900 901 902 903 904 905 906
907 908 909 910 911 912 913 914 915 916
917 918 919 920 921 922 923 924 925 926
927 928 929 930 931 932 933 934 935 936
937 938 939 940 941 942 943 944 945 946
947 948 949 950 951 952 953 954 955 956
957 958 959 960 961 962 963 964 965 966
967 968 969 970 971 972 973 974 975 976
977 978 979 980 981 982 983 984 985 986
987 988 989 990 991 992 993 994 995 996
997 998 999 1000

x
clewt Gralla 100
kobra: 3 clewt.
dit ad inferos.

következétesen elmázolta, *u* és *z* betűit pedig mindig hibásan rajzolta le.

Ilyen körülmények közt az Oratio Dominica és Symbolum Apostolicum átiratlan szövegének másolata még kevésbé sikerülhetett. Az Uffenbach-féle másolat s a M. Tud. Akadémia könyvtárának harmad-negyed kézből eredő másolata tényleg azt bizonyítja, hogy közös forrásuk ezen része rendkívül hiányos volt. Az a férfiú tudniillik, a ki a »Gralla pokobrá«-t megteremtette, a kinosan másolt szöveg *e*, *h* és *n* betűit csaknem mindig össze-
tévesztette, valamint összetévesztette a hasonló *i* és *d*, *j* és *s* s az *sz* és csonka *r* betűket is. Az így támadt zürzavarból aztán nehéz kibetűzni a következő szöveget:

Oratio Dominica.

Mi atyánk ki vagy menyég | ben szenteltessék meg az | (ismét: az) te neved: | jöjjen el az te | országod: legyen te akaratom: | miképen menyégben azon ké- | pen it ez földönis: mi kenyé- | rünket minden napit ad meg né- | künk ma: és bocsájd meg az | mi büneinket miképen mi es | meg bocsátunk ellenünk | véteteknek: és ne vigy min- | ket az kisírtetben: de szaba- (kimaradt: dits meg) az gonosztul: mert tied az | országgh az hatalom, az dicső- | ség mind örökön öröké | amen:

Symbolum Apostolicum.

Hiszek egy istenben, minden- | ható atyában, mennek (így!) föld- | 18 nek teremtőjében, je- | zsus cristusban, ő egyetlen | egy fiában, mi urunkban, ki | fogon-
taték (kitörölve: szűsz máriától kin-) szentlélektül | születeték szűsz máriától kin- | zaték pontiusnak alatta, | megfeszíteték, meghala, | (Deest: Gralla pokobra) harmadnapon halotaibul | feltámadá, mene menyég (kitörölve: fel) | ben, üle atyaistennek jobbjá | ra, onnan leszen eljövendő | itélni eleveneket és holta- | (kitörölve: köz-) kat, hiszek szentlélekben: | közönséges keresztyén anya szent | egy házat, szenteknek egységé- | gét, bününknek bocsánatyát: | testnek feltámadását, és az | örök életet. ámen.

Az így megfejtett szöveg másolásánál a másolók türelmüket rendszerint elvesztették, mert a hogy korábban a »Szälla pokolra« és a »-dits meg« kimaradt, úgy Uffenbach másolója is kétszer ugrotta át a következő sort s ezért volt kénytelen törölni a »szűsz máriától kin-« és a »köz-« sorkezdő szavakat és szótagokat. E törlésekből aztán kideríthető az, hogy Uffenbach másolója pontosan megtartotta Szanchy kéziratának sorbeosztását.¹

¹ Teljesség kedvéért megjegyezzük, hogy a másolásnál türelmét vesztette Schwartz Godofréd is. Midőn ugyanis a Symbolum Apostolicum címét

Midőn a fentebbi jegyzetekben közölt szöveghasonlításnál jeleztük, hogy az Uffenbach-félé és Schwartz Godofréd-féle másolatok botlásai azonosak, már be is bizonyítottuk azt, hogy Uffenbach embere szintén a Schwartz Godofréd által használt giesseni példányt másolta le. Mivel e másolatok címlapja egy Szanchy nevű magyart vall a giesseni kézirat szerzőjének, most azzal a furcsa jelenséggel kell leszámolnunk, hogy ez a magyar nyelvű másoló az idézett latin eredeti nyomán miért nem javította ki a badar »Gralla pokobrá«-t? Legegyszerűbb feltenni azt, hogy a giesseni példány már nem Szanchy kézirata, hanem egy utána készült másolat volt. A giesseni viszonyok tényleg e mellett bizonyítanak. A kézirat címlapja szerint ugyanis Szanchy László Dietericus Konrád ulmi superintendens számára másolt. Dietericus 1607-ben az új giesseni protestáns egyetemen a philosophia tanára és a paedagogium igazgatója volt. E tisztséget az ulmival 1614-ben cserélte fel s az utóbbiban haláláig, 1639-ig, végleg meg is maradt. Mivel Szanchyban egyik tanítványát kell sejtelnünk, a másolás idejét a superitendenssé való megválasztás évére, vagyis 1614-re kell tennünk. A Giessenbe ismét visszakerült kézirat sorsát az irányította, hogy Dietericus Konrád testvére, János, viszont Giessenben lett superintendens. A tudós család e tagja itt 1635-ben halt meg. Az utóbbinak három fia maradt s mind a három író lett. Dietericus János Konrád 1639 óta a marburgi, 1650-től haláláig, vagyis 1669-ig, a giesseni egyetemen görög nyelvet és irodalmat tanított. Tanszékén 1709 óta az az ifjabb Mai János Henrik tanított († 1732), a kinek keleti tárgyú kéziratokban gazdag gyűjteménye volt. Mivel idősb Mai János Henrik, az ifjabb Mai atyja, 1688-tól 1719-ben bekövetkezett haláláig ugyancsak Giessenben tanított theológiát, a keleti kéziratokat gyűjtő fiúnak könnyen tudomására juthatott az, hogy a

leírta, kitört: »Hoc vero non curavi scribere cum non minus quam oratio dominica praecedens vitiosissime scripta sit. Confusis praecipue litteris *e* et *ö* (helyesebben *h*). Apparet transcriptorem hungaricae linguae vel imperitum, vel certe in scribendo socordem fuisse. Non possum tamen, quin notem, quod in margine adiectum legitur in haec verba: deest Gralla pokobra, et descendit ad inferos Hungarice enim dicendum erat: leszálla poklokra« stb. A hosszúra nyújtott megjegyzés után Schwartz meggondolta a dolgot és másolni kezdte a Hiszekegyet is, de csak addig jutott el, hogy »halottaibul feltámad.«

tudós Dietericus-család hagyatékában egy exoticus kézirat van, a melyet aztán maga számára le is másoltatott. Azt pedig már Adrian catalogusából tudjuk, hogy a Mai-féle kézirat-gyűjtemény később a giesseni egyetemi könyvtár tulajdona lett. Így aztán nagyon valószínűvé válik az, hogy a »Gralla pokobra« eltorzítása tényleg a Maiak idegen nyelvű másolójától, az eltorzított jegyzet pedig a magyar szöveget értő Szanchytól származik.

Azt, hogy Szanchy a XVII. század elején hol és miféle kéziratból másolt, adat hiányában nem lehet megállapítanunk. Mi azt sejtjük, hogy az idegen tudósnek külföldön még alig ismert hazai holmival kedveskedett. E feltevésünket mi nem arra alapítjuk, hogy a művet a németföldi nagyobb és régibb könyvtárakban egybűtt sehol sem találhatjuk meg; hanem alapítjuk arra, hogy a szerző művében »nyelvünket« és a »hazai nyelvet« emlegeti, a mi szerintünk azt jelenti, hogy itthon a hazai olvasóknak írt, s hogy kéziratban maradt műve e miatt egy rövid negyedszázad alatt a külföldön aligha terjedhetett el. Itthon Bod Péter mutatványa óta csak a Teleki-könyvtár másolata került elő; de ez a Szanchy-felétől anyira elűt, hogy a kettő közt tátongó nagy űrt csakis a folyton rontott másolatok hosszú lánczolatával lehetne kitöltenünk.

A marosvásárhelyi másolatból Telegdi művét, melyből a rovásírásos mutatványok egészen hiányoznak, az alábbiakban szószerint közöljük. Ezt megelőzőleg megjegyezzük, hogy a Teleki-könyvtár 1503. b. jegyű czímnélküli 4-rétű (19 × 23 cm.) kézírata gyűjtelékes munka, melyben a következő emlékek vannak együtt: I. Literae Siculae ex Notationibus Generosi Steph. Dobai. Anno 1753. die 2-a May. — II. Alphabetum Ungaricum Clarissimi Dési Udvarhelyini. 1. l. — III. Literae Hunno-Scythicae ex Manuscriptis Clarissimi Kapossi. — IV. Ex manuscripto Anonymi Literae antiquae Hunnorum quibus antiquitus ut Pagana utebatur Gens nostra. 2. l. — V. Inscriptio Oratorii Csik-Szent-Mártoniensis (recte: Csik-Szent-Miklosiensis) in Inclita Sede Siculicali Csik existens. 3. l. — VI. Inscriptio Oratorii Oppidi Siculicali Csik-Szent-Mártoniensis (recte: Csik-Szent-Miklósiensis). Descripta Anno 1751. die 26-a May. (Az előzővel azonos másolat latin betűs megfejtéssel.) 5. l. (A 6. l. üres.) — VII. Inscriptio Csik-Szent-Miklósiensis testatur: etc. (A felirat hitelességének 7 pontban való bizonyítása.) — VIII. Vide Characteres Sibericos similes in Siberia

reperitos. 7—8. l. — IX. Inscriptio in latere Calicis Ecclesiae Rétyiensis in Inclita Sede Siculicali Három Szék existens 9. l. — X. Priscaae Hunnorum Lingvae Rudimenta, brevibus quaestionibus ac responsionibus comprehensa opera et studio Joannis Telegdii. 11—20. l. — XI. Characteres Siculorum (2-rétű tábla). — XII. Variantes hos Characteres consideranti patet (köv. a táblán közölt betűk összehasonlításának tételes eredménye).

Telegdi X. sz. dolgozatát itt is Baranyai Decsi János levele vezeti be. A levél szövegének eltérő részeit a hamburgi másolat jegyzeteiben már közöltük. Telegdi művének e levél után következő s a hamburgi másolattól nagyon eltérő szövege, melyet Marosvásárhelyen magam másoltam le,¹ egész terjedelmében így hangzik:

Elementa veterum Hunnorum breviter proposita.

Quod sunt Literae veterum Hunnorum seu Scytharum?

Triginta duae: (a hiányzó betűk számára hat üres sor fentartva).

De pronunciatione harum Literarum.

Quomodo pronunciantur?

Horum Characterum sonum seu pronunciationem facillime absque viva voce perdisces, si cum Latinis characteribus conferas, parum enim ab earum enunciatione differunt; nisi quod Latini suas Consonantes bifariam efferant. Quaedam enim ex illis ita sonum edunt, ac si Vocalem post se habeant; ut: *be, ce, de, ge, ha, pe, te, ze*. Quaedam vero in initio Vocales exprimere videntur, ut: *ef, el, em, en, er, es*. Siculi autem uno tantum modo efferunt, quo singulae Consonantes Vocalem ante se habeant. Pronunciantur vero sic universae veterum Hunnorum seu Scytharum Literae: *A, eb, ets, etz, ed, e, ef, egh, egy, eh, i, ej, ek, ak, el, ely, em, en, eny, o, ö, ep, er, es, esz, et, ety, u, ü, ev, ez, ex*.

Quomodo dividuntur hae Literae?

In Vocales et Consonantes.

Quot sunt Consonantes?

Viginti tres: (a hiányzó betűk számára négy üres sor fentartva).

Quomodo dividuntur Consonantes?

In simplices et mixtas.

Quod sunt simplices Consonantes?

Novem decim: (két üres sor fentartva) sic dictae, quod vim unius seu simplicis Consonantis habeant.

¹ Először kiadta Fischer Károly Antal: A hun-magyar írás és annak fennmaradt emlékei. 1889. 92—3. l.

Quot sunt mixtae Consonantes?

Quatuor: . . . . . sic dictae, quia mixtum cum ¹⁹ Vocali sonum edunt.

Quae est observatio de mixtis Consonantibus?

Cum in Lingva nativa utimur Latinis characteribus, nonnunquam in quibusdam dictionibus Romana Lingva non est sufficiens ad enunciationem nativi sermonis: unde Literis quibusdam *g, l, n, t* vim inferre cogimur; notamus enim accentu gravi, hoc modo: *g, l, n, t*, ut perfectius ad nativi sermonis enunciationem sonus referatur. Sic in ungarico sermone Latinis characteribus v. gr. *Gāmoltalan* pro *Gyámoltalan. nāvālas* pro *nyavalyás*.¹ At Siculi et Hunni veteres peculiare habent literas has quinque, quibus implicitae vocali *y* sonus perfecte editur; ut *Zolyom . . . . ., Gyalu . . . . ., Tsánád . . . . ., Atya . . . . ., Nyavalyás . . . . .*

Quid observandum circa Literam . . . sz?

Circa Literam . . . alioquin simplicissimam observandum est: quod eatenus, quatenus in vernacula Lingva Literae *s* addimus *z*, ut: *Szentség, szépség*, habeat vim duarum Consonantium: Siculi autem simplici Litera haec scribunt sic: *szentség . . . . ., szépség . . . . .*

Quid differunt (hézag a közép -k- és vég k-, -k részére)?

Nihil nisi quod (hézag a *k-* és *-k* részére) in initio et fine dictionum, cum eam vocalis (hézag az *a* részére) sequitur, commodius usurpari possit, quam alia, ²⁰ et in fine semper corripitur, ut: *Kalmár . . . . ., adnak . . . . ., akkor . . . . .* nam duas Literas in se continet *ka*, verum utroque modo licebit sive . . . (?) sive . . . (?) accipiat.²

Quid differunt invicem posteriores duae Consonantes?

Quantum differant ex suppositis exemplis liquido deprehendi potest: *'Sályá . . . . ., zöld . . . . . 'sák . . . . .*

Quot sunt Vocales?

Novem: . . . . .

De Abbreviationibus.

Quae est ratio Abbreviationis Literarum apud Siculos?

Habent Siculi Syllabas quasdam brevitatis causa inventas, cum Vocales Consonantium lateribus inseruntur; ut (a hiányzó példák számára másfél sornyi hely van hagyva). Sed ita sunt observandae istarum Syllabarum combinationes, ne regulam rectae collectionis confundant. Non valet ergo *Harmadik . . . . .* quia literae . . . . . (Itt megszakad).

Ha most Telegdi művének hamburgi kéziratát az itt közölt marosvásárhelyivel összehasonlítjuk, akkor nyomban kiderül, hogy

¹ A mássalhangzók szóban forgó accentus gravis-át a másoló tévedésből a szomszédos magánhangzók fölé fektette.

² A szabály még így is zavaros, mert a szerző nem emeli ki, hogy a vég-*k* jegyének *ak* jelentése van.

az utóbbi tulajdonkép már nem is másolat, hanem egy félben maradt átdolgozás. Az átdolgozó a hangtani magyarázatokat néhol összevonta, kibővítette, újból csoportosította, más rendbe szedte, sőt ki is javította. Így a hamburgi kézirat szerint 18 egyszerű és 5 vegyített, a marosvásárhelyi szerint pedig 19 egyszerű és 4 vegyített székely mássalhangzó van. Mivel Telegdi az egyszerű »*ecsi*« (es) mássalhangzót a vegyített *egi, eli, eni, eti* (egy, ely, eny, ety — gy, ly, ny, ty) csoportjába sorozta, csak helyeselnünk lehet, hogy a marosvásárhelyi szöveg szerkesztője a *cs* áthelyezésével az arányt megváltoztatta. Viszont az is bizonyos, hogy ugyanennyi éberséggel a kilencz magánhangzó számát is megváltoztathatta volna. A hamburgi kézirat magánhangzói ugyanis ezek: *a, e, i, ei* (ej, azaz j), *o, ö, u, ü, v*. Köztük tehát két mássalhangzó meglapult. Tájnyelvi szempontból ez épen olyan érdekes, mint érdekes az a másik feltűnő jelenség is, hogy a székely rovásírásban az *a* és *e* mellett az *á* és *é* hang egyáltalán nem szerepel.

A marosvásárhelyi kézirat szerzője legsúlyosabb s egyben legigazságosabb kritikát akkor gyakorolt, midőn az abbreviációkról, rövidítésekről szóló fejezet túlnyomó részét lemásolásra sem tartotta érdemesnek. Eljárása a hamburgi kézirat alapján minden tekintetben igazolható, mert ebből pontosan megállapítható, hogy Telegdi a rovásírás régi emlékeiben talált jelenségeket a XVI. század végén már nem tudta megérteni. A mássalhangzók és magánhangzók kifogástalan összerovása után a hangzók ugratásának rendszere következne, de Telegdi csak a szóvégi ugratást tárgyalja s a »Ferencz esperest parancsolt nekünk« példában az *e* hangzó ugratását egy kategóriába sorozza az *lt* és *nk* mássalhangzók összerovásával. E tévedés után pedig szabálynak mondja azt, hogy a szók derekán a szótagolás (nála »*regula collectionis*«) miatt nincs összevonás. Észleletei szerint e szabály alól csak az *r* betű jegye vonható ki, mert ezt lehet egyik szárával akár a szó derekán is (pl. a »Tercsi« szóban) helyettesíteni. Csakhogy Telegdi még ezt az egy kivételt sem tudta példával igazolni, mert nem tudta, hogy az *r* betű jegyének egyik függélyes szára az összerovásnál csak akkor mellőzhető, ha utána egy ugyanolyan szárú jegy következik. Megfigyelésének meddőségét egyébként eléggé igazolhatja az, hogy az így összerótt *r* betű képesét nem vette észre s csak azt az egyenes szárát jelezte, a mely kapocs nélkül

az *sz* betű jegyével lett azonos. Ezért a például felhozott »Péter« írása már hibás, a Miatyánkban előforduló »ország« írásánál tapasztalható vergődés pedig azt mutatja, hogy a képtelen szabály egészen körmére égett. A szerző naiv tájékozatlansága mégsem itt tűnik ki, hanem annál az utolsó kijelentésnél, hogy a székelyek ismernek még olyan írásjegyeket is, a melyek hullőkhöz hasonlítanak. A felhozott példák átírása teljesen értelmetlen; de annyit mégis elárul, hogy Telegdi az előtte már ismeretlen abbreviációkat és contractiókat tekintette gyikoknak és teknősbékáknak.

A marosvásárhelyi kézirat a XVIII. század végén keletkezett. Ebben az időben a rovásírásnak már több emléke ismeretes volt. De ezek közül a csikszentmiklósi felirat maga is elegendő volt arra, hogy a szerzőt a Telegdi-féle művecske hibás és ügyetlen másolók kezén forgó példáitól és mutatványaitól visszariaszssa. Ez az oka, hogy a marosvásárhelyi kéziratban a székely betűs példák helye üresen maradt, s hogy a Miatyánk és Hiszekegy székely betűs szövege sem található. E helyett a szerző a csikszentmiklósi felirat megfejtett szövegével s Dobai, Dési, Kapossi és egy névtelen alphabetumaival és abbreviatioíval kárpótolta az olvasót. Mivel ismerte ezeken kívül a már nyomtatásban megjelent alphabetumokat is, tudását összegezve, összeállította azt az összehasonlító táblázatot, a melyet kisebb méretekre reducálva (az eredeti nagysága 38.5×19.66 cm.) mi is bemutatunk. E táblázatot reánk nézve az teszi érdekessé, hogy a mű szövegének példáit és terjedelmes mutatványait mellőző szerző az első rovatba Telegdi rekonstruált betűit vette fel. A következő rovatokban Kapossi, Dési, egy névtelen, egy udvarhelyi, Harsányi, Bél, egy lipcsei és Dobai alphabetumai szerepelnek. Az utolsóelőtti két rovatban pedig az összehasonlítás végett közölt gót és orosz betűkkel ismerkedünk meg.

Ha Telegdi itt közölt betűsorát a hamburgi kéziratával összehasonlítjuk, egészben véve egyezést találunk; de a részletezésnél már észre kell vennünk, hogy a *b*, *f*, *gy*, vég-*k*, *r*, *sz*, *u*, *ü* vonalvezetése elütő, a *cz* és *cs* fel van cserélve, az *o* és *ny* pedig össze sem hasonlítható. Jellemző, hogy a hamburgi kézirat vonalvezetése, a hibás *u* betűt kivéve, mindig az 1501-ki csikszentmiklósi felirat vonalvezetéséhez közeledik. Az *sz* jegyéhez hasonló *r* betűnek viszont itt sincs semmi nyoma, a mi szintén a

Characteres Sicularum

Belga	Francia	Italián	Angol	Magyar	Holland	Portugál	Spániai	Gréciai	Latin	Polai	Ruszi	
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	A
X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	B
И	↑	↑	4	4	↑	↑	↑	И	↓	↓	↓	C
↑	И	И	Δ	2	И	И	И	↑				Cs
f	+	+	f	f	+	+	+	+	q	7		D
3	Q	Q	Q	3	3	Q	Q	Q	X	Et		E
	Q			?		Q						E
⊕	⊗	⊗	⊗	⊕	⊗	⊗	⊗	⊗	v	v		F
Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Y	YX		G
‡	‡	‡	‡	‡	‡	‡	‡	‡	.			Gy
⊗	⊗	⊗	⊗	X	⊗	⊗	⊗	⊗	*	X		H
†	†	†	†	†	†	†	†	†	/	It		I
7	7	7	7	7	7	7	7	7				J
◇	◇	◇	◇	◇	◇	◇	◇	◇		P		K
Z	N	N	Z	Z	N	N	N	Z	P	Py		Kf
Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ		L
⊙	⊙	⊙	⊙	⊙	⊙	⊙	⊙	⊙				LY
B	f	f	B	2	f	f	f	B	φ	φ		M
C	C	C	C	C	C	C	C	C	Δ	Δ		N
3	C	C	C	2	C	C	C	2				Ny
2	2	2	2	2	2	2	2	2	Δ	‡		O
X	X	X	X	X	X	X	X	X				Ö
E	E	E	E	E	E	E	E	E	B	B		P
H	/	И	H	H		/	/		R	R		R
	И	И			И	K	X	И		φ		R
Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	q			Sch
Z	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ		Y		Sz
Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	↑	7P		T
8	X	X	X	X	X	X	X	X				Tv
N	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	M	Ω		U
5	5	5	5		5	5	5	5				Ü
M	M	M	M	M	M	M	M	M	∞	P		W
φ	φ	φ	φ	φ	φ	φ	φ	φ	⊥			Z
φ	φ	φ	φ	φ	φ	φ	φ	φ				Zs

A MAROSVÁSÁRHELYI KÉZIRAT SZÉKELY BETŰS TÁBLÁZATA.

csikszentmiklósi felirat betűsorára emlékeztető jelenség. Ha pedig az így ellenőrzött Telegdi-féle betűsört a táblázat többi betűsoraival is egybevetjük, akkor kiderül, hogy *a későbbi közvetítők minden ismereteiket Telegdi 1598-ki Rudimentájából merítették.* Hiszen a hamburgi kézirat segítségével még az is megállapítható, hogy a legczikornyásabb *ny* és *ty* betűket is ezen mű hibás másolatai alapján stilizálták. Belőle tanult betűt vetni az 1623 körül jegyeztető Kájoni János; Kismarjai Veszelin Pál debreczeni emlékkönyvének 1653 és 1654-ki két bejegyzője, Komáromi Csipkés György és Miskolczi C. Gáspár; Musnai György, az 1668-ki énlakai felirat szerzője; Lakatos István csik-kozmási pap, a ki 1702-ben írott, de nyomtatásban meg nem jelent »Siculia« című művében Telegdinek csaknem minden szabályzatát és példáját felsorolta;¹ sőt Simonchicz Incze is, a ki egy Tatán kelt 1793-ki levelében Révai Miklósnak néhány ABC-t a Telegdi-féle »hüllők« kíséretében kiadás végett megküldött.²

A tanítványok közös vonása az, hogy az *ak* jelentésű vég-*k* betűt használni, mássalhangzókkal *e* hangot ugratni s abbreviatiókat szerkeszteni a mesternél jobban egyik sem tudott. És ez nem is valami nagy szégyen, mert hiszen Telegdi művének legelső olvasója, Baranyai Decsi János, már nagyon megörült annak, hogy a ismeretlenné vált betűket belőle minden iskola taníthatja s minden rendű magyar honfi megtanulhatja. A XVIII. században tényleg voltak ilyen irányú kísérletek, de számba vehető eredményt az iskolák és a magánosok buzgólkodása felmutatni nem tudott. Ennek egyszerű oka pedig abban keresendő, hogy az írás eszköze mindig a toll és tinta volt, holott a székelő betűk szögletes vonala és jobbról balra menő iránya csak akkor bizonyult volna kényelmesnek, ha a rovásírás eredeti eszközeit, a kést és a szögletesre faragott pálczát kezelik. Mivel Telegdi erre vonatkozó utasítást nem adott s tanítványai a Thuróczi króni-

¹ E mű másolata megvan a nagyszebeni Bruckenthal-könyvtárban, a M. Tud. Akadémia könyvtárában, a M. Nemz. Múzeum könyvtárában (3 példányban) s megvolt gróf Mikó Imre könyvtárának Aranka-féle gyűjteményében is.

² Eredetije a M. Nemz. Múzeum könyvtárában (Irodalmi levestár). Kiadását a »hüllők« nélkül l. Révai: »Elaboratior Gram matica Hung. Pest, 1806. I. köt. 146. I.

kájában lappangó hagyományt nem ismerték, a székely betűk a toll befolyása alatt csaknem teljesen elvesztették epigraphikai jellegüket. Ha ehhez hozzávesszük azt, hogy az abbreviatiók rendszerét már maga Telegdi sem értette s a mit belőle hiányosan meg akart magyarázni, azt mind tollal s cursiv módon írott példákban mutatta be: akkor nincs mit csodálkozni azon, ha az újabbkori kritika a Thuróczi krónikájában szereplő középkori rovásírás emlékét és a XVII—XVIII. századi tollpróbálgatások silány és gyanusnak tetsző eredményeit szervesen összekapcsolni sehogy sem tudta.

Amde Telegdi művének vannak elvitathatlan érdemei is. Mivel a székely írás minden későbbi ismerete belőle eredt, el kell ismernünk, hogy a betűk teljes sorozatát és értelmét, továbbá azt, hogy ezen írásnak egy sajátos, bár ki nem fejtett rövidítő rendszere volt, számunkra egyedül ez a mű mentette meg. Nélküle a hiányosan restaurált 1501-ki esikszentmiklósi feliratot soha sem tudtuk volna megszólalásra bírni. Ez pedig nagy szó, mert a rövidke felirat Telegdi didaktikai kísérlete mellett egyetlen emléke annak az ősi magyar írásnak, a melyet — mielőtt egy fejlettebb műveltségi fokon epigraphikai czélokra is állandóan felhasználtuk volna — a gyorsan korhadó rovással sikeresen versenyző írotoll és nyomdafesték a reformáció kezdetén már eljegyzett az örök feledésnek.

DAYKA GÁBOR KÉZIRATTÖREDÉKE A M. NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBAN.

ESZTEGÁR LÁSZLÓTÓL.

A M. Nemz. Múzeum könyvtárának kéziratára az u. n. »irodalmi analekták« gyűjteményében többek közt Dayka Gábornak egy kézirat-töredékét is őrzi, mely oda a bélyeg tanúsága szerint a Jankovich-féle gyűjteménnyel került. Az egy lapnyi kézirat hitelességét maga Kazinczy Ferencz erősíti meg, a ki a következő jegyzettel látta el: »Dayka Gábor' kezeirása. Megholt mint Professor, Ungvárt, októb 20. 1796. Jegyzem ezt én Kazinczy Ferencz Széphalmon, 1808.« Ismeretes, hogy Kazinczy, midőn Dayka költeményeit kiadta, mindenfelől összegyűjtötte annyira sajnált barátjának és hívének kézíratait. Így kerülhetett töredékünk is kezei közé. Apró, de elég jellemző adalék e kis kézirat úgy Dayka Gáborra, mint arra az egész korra nézve, melyben a széphalmi mester buzgólkodása és ellenőrködése mellett a modern magyar költői nyelv és stil vajadásának első nevezetes korszakát élte át.

A töredék ugyanis egy költemény némely részeinek kézírata, mely költemény Dayka első Kazinczy által eszközölt kiadásában,¹ mint eredeti költemény szerepel »Amira« cím alatt, a mi annál feltűnőbb, mert Dayka egy másik kéziratában, a mi szintén Kazinczy előtt állott, világosan meg van mondva, hogy fordítás. De eredeti gyanánt jelent meg a költemény a későbbi kiadásokban is, még az »Olcso Könyvtár«-féleiben is.² pedig ennek toldalékában közölve van Csokonainak 1803 febr. 20-ikán Kazinczyhoz intézett levele is,³ a mely szintén mint fordítást tárgyalja. Erdélyi Pál,

¹ Újhelyi Dajka Gábor' versei. Öszveszedte 's kiadta barátja Kazinczy Ferencz. Pesten Trattner Mátyásnál, 1813. 41. l.

² Dayka Gábor költeményei. Olcso Könyvtár 59. sz. Budapest, 1879. 34.

³ U. o. 100. l.

a ki behatóan tárgyalta Dayka műfordításait, szintén nem vesz tudomást az Amira című költeményről.¹ Először az Abafi-féle Dayka-kiadásban² van megnevezve a szerző neve: Segrais. Ez a kiadás különböző kéziratok összevetése alapján készült s a szóban forgó költeménynek is több variánsát közli, a mi már azért is fontos, mert Kazinczy, mint tudjuk, a Dayka költeményein is igazított egyet-mást.³ Most azonban tudjuk, hogy Dayka miként próbálgatta a francia eredetit átültetni. S a variánsok érdekes bepillantást engednek az ő költői műhelyébe is, melyben a Kazinczy-féle műszerekkel egy eléggé önálló egyéniség dolgozott. A múzeumi töredék jelentősége abban áll, hogy a variánsok számát szaporítja egygyel. Vannak benne ugyanis sorok, a melyek az Abafi-féle kiadásban sem fordulnak elő. Már pedig e korszak iróinál s különösen költőinél legtöbb esetben tanulságosabb egy-egy műnek keletkezési processzusa, mint az elkészült mű. Hogy miként próbálgatják nyelvünk merev anyagát más és más hangnemek tolmácsolására alkalmassá tenni, ez oly érdekes és tanulságos kérdés, melynek megoldásához minden új adatot örömmel kell fogadnunk. A magyar költői nyelv és stílus történetének buvárai bizonyynyal hasznát fogják venni ennek a közlésünknek.

Kéziratunk a kiadásokban előforduló szöveg 11-ik sorával kezdődik s hogy az összehasonlítást megkönnyítsük, azokat a helyeket, a melyek az összes eddig közölt szövegektől eltérnek, a nyomtatásban dőlt betűkkel tüntetjük fel:

Mit mivel a' kegyes? melly tájon keresem?
Melley táj lesz olly boldog, hol szembe jő velem?
Hol zöldellő fenyvek hartzolnak Boreassal,
 Hol bevájtam nevem' 's nevét ezer vonással?

¹ Erdélyi Pál, Dayka Gábor költészete. Figyelő XXII. k. (1887.) 255—257.

² Dayka Gábor költeményei. Kiadja Abafi Lajos. Nemzeti Könyvtár II. kötet. 23. 162. ll.

³ A M. N. Múzeum könyvtára őrzi a Kazinczy-féle Dayka-kiadás azon példányát, mely egykor a Bacsányi tulajdona volt. Mindjárt az első lapon »A' rény' becse« című vers címsorához Bacsányi aláhúzva a *rény* szót, a következő megjegyzést fűzte: »? ! nem Dayka faragta ezt; a kiadó hazudta rá!« L. Czeizel János erre vonatkozó közleményét az Egy. Phil. Közönyben XXIV. évf. 744. l.

Vagy a kristály forrás' virágos széliben,
Oh szép! hol szívemet kiöntém kebledben?
 Amor! ki szépemhez *(lassú) könnyű lengedezéssel*
 Napjában annyiszor repülsz 's *mellette* késel:
 Mondd: távul-létemben foly könyjem' özöne,
 Mondd: már utban vagyok 's azonnal térj ide;
 Ha nem hint kelleme lép-vesszőt szárnyaidnak.
S jelentsd mi sikerét érezted szavaidnak
 Mi édes érzés támad majd szívemben,
 Ha el-jutván, *előbb ötlöm szemeiben!*
 'S felállván utamat *feltedező* dombjára,
 Ó az, a' kedves az, illy szót vesz ajakára!
 'S *egy lépésnél fogván a' viz partjára jut,*
 'S kiterjesztett karral *talán* előmbe fut.
 Tündérgondolatok! ébrenn is álmodoznak,
 Kik Amor iveitől sebhedve bádjadoznak.
 Bizonytalan kintsnek tapsolnak elibe,
 'S jövődő javokat használják eleve.
 Nélküle napjaim melly unalommal telnek
 'S a' legnyultabb napok *mellette* szárnyra kelnek.
Leülvén kettetskén a' terjedt bükk alá.
 Hol e sip másokét mind feljül haladá:
 'S jutalmul szépemnek *vevé* friss koszoruját
 Mi által nevelé Alkandernek bosszúját:
 »Zengd kedves! mondja majd, zengd szép énekedet,
 Mellynek tárgyul *tevé* minap *szerelemesed'*.
 Így hatja szívemet *bús* fülmilék' nyögése,
Vagy híves tsermelyek' lassú tsergedezése.
Mivel nem biztatott igéző ajaka
 A' rózsák' kebelét nyitván Iker hava!
Lágy szél! melly a' korban e' vígság' lakhelyébe
Lengél, nem fujtad e az Istenek fülébe?

Kéziratunkban ezután az eddigieknél kisebb betűs írásban egészen fogalmazás-jellegűen a 34—38 sorok ebben a két szerkezetben fordulnak elő:

1. 'S jutalmul szépemnek *vevém* koszoruját
 Miáltal *nevelém* Alkander bosszúját
Leülvén a' terjedt Bükk hús árnyékában
 Hol mezei sipom
2. *Leülvén alatta a' terjedt bükkfának*
 Hol sipom hangjára sipok némulának
 S jutalmul szépemnek *vevém* koszoruját
 Miáltal *nevelém* Alkander bosszúját.

Még a 7—10 sorokat foglalja magában a töredék, ezek azonban semmi új változatot nem tartalmaznak.

Összesen tehát 25 olyan sort közölhattünk, a mely ebben a formában eddig ismeretlen volt. Az egész költemény 46 sorból áll. Már Csokonai nagyon szerette volna összevetni Dayka művét a francia eredetivel. »Tudományunknak s izlésünknek — írja már jelzett levelében Kazinczynak — e szegény hazában legnagyobb gáncsa az, hogy könyvek dolgában látunk szűköt. Sokért nem adtam volna, ha Dayka fordítását a Segrais originaljával egybevetettem volna.« Azóta épen száz év telt el, de tudomásunkkal ez az egybevetés még nem történt meg. Pedig a már érintett irodalomtörténeti szempontoknál fogva ezen korszak jelenségeinél az ilyen összehasonlítás nagyon fontos. Épen ezért, hogy az e költeményre vonatkozó anyagot a lehetőségig teljessé tegyük, közöljük itt még a Segrais költeményét francia eredetiben is az »Eclagues de Monsieur De Segrais« etc. (Paris, 1733) című nálunk elég ritka könyvből:

Troisième eclogue à Mademoiselle de Vertus.

Amire.

Tandis que je vais voir mon adorable Amire,
 Garde bien mes Troupeaux, mon fidèle Tityre ;
 L'Astre heureux et brillant de la mere d'Amour
 De l'Aurore vermeille annonce le retour.
 Il est tems de partir, adieu, mon cher Tityre.
 Garde bien mes Troupeaux, je vole vers Amire.
 Soit quand je reviendrai le Ciel en courroux.
 S'il me donne en allant un tems serain et doux.
 Pourvu qu'enfin j'arrive et qu'au moins je la voye,
 Que je meure aussi-tôt, je mourrai plein de joye,
 Qui peut en être vu d'un regard amoureux,
 Ne peut jamais avoir un destin malheureux,
 Que fait-elle à présent ? de quoi s'entretient-elle ?
 Où dois-je en arrivant rencontrer cette belle ?
 Sera-ce sous ses Pins aux Rameaux toujours verts,
 Où j'ai gravé nos noms en cent chiffres divers ?
 Sera-ce aux bords fleuris de la claire fontaine,
 Où je lui découvris mon amoureuse peine ?
 Et que doit mieux sentir un véritable amour,
 Ou l'ennui de l'absence, ou l'aise du retour ?
 Enfant maître des Dieux, qui d'un aile legere,
 Tant de fois en un jour vole vers ma Bergere,

Dis lui combien, loin d'elle, on souffre de tourment;
Vas, dis-lui mon retour, puis reviens promptement,
(Si pourtant on le peut, quand on s'éloigne d'elle)
M'apprendre comme elle a reçu cette nouvelle.
O Dieux! que de plaisir, si quand j'arriverai
Elle me voit plutôt que je ne la verrai,
Et du haut du coteau qui découvre ma route,
En s'écriant, c'est lui, c'est lui-même sans doute,
Pour descendre en la rive elle ne fait qu'un pas,
Vient jusqu'à moi peut-être et me tendant les bras,
M'accorde un doux baiser de sa bouche adorable,
Baiser frivole et vain et pourtant délectable,
Et qui marque si bien à mes douces langueurs,
L'inestimable prix de plus grandes faveurs.
Inutiles pensers ou peut-être mensonges !
Un amant sans dormir se forge bien des songes.
Qui ne sait que tout change en l'empire amoureux,
Et qui peut être absent et s'estimer heureux ?
Mais pourquoi s'affliger d'une crainte mortelle
Pouvant tout espérer de mon amour fidèle ?
Espoir qui seul fais vivre un malheureux Amant,
Ne m'abandonne pas en cet éloignement ;
Tu pourrais adoucir la plus cruelle absence
Si tu ne venais point avec l'impatience.
Que loin de sa Bergere on sent durer les jours !
Et qu'auprès d'elle aussi les plus longs semblent courts !
Assis tous deux à l'ombre au pied de ce grand Hêtre,
Où par son jugement ma Musette champêtre,
Sur nos jeunes Bergers la guirlande gagna,
Lorsqu'un si grand dépit Alcandre en témoigna,
Chante, me dira-t-elle, et ne cesse de dire
La chanson que tu fis pour ta fidelle Amire.
Ton chant me charme plus que celui des oiseaux,
J'aime moins que ta voix, le doux bruit des ruisseaux.
Alors la regardant et la voyant si belle,
Amour m'échauffera d'une flame nouvelle,
Peut-être aussi qu'alors amour la touchera
Elle voudra répondre et sa Chanson sera,
Qui chantera, Berger, si ton Iris ne chante,
Iris dont ton amour rend l'ame si contente.
Elle accompagnera l'aimable nom d'Iris
D'un regard languissant, d'un gracieux souris
Interpretes du coeur, quisembleront me dire
(Sans la peur de rougir elle aurait dit Amire.)
Ainsi puisse couler le reste de mes jours,
Adorant son visage, admirant son discours :

O les discours charmans ó les divines choses !
 Qu'un jour disait Amire en la saison des roses
 Doux Zephyrs qui regniez alors dans ces beaux lieux,
 N'en portátes-vous rien aux oreilles des Dieux ?
 Tels étaient les pensers de l'amoureux Cléandre
 Retournant vers les bords du Celtique Méandre
 Car quiconque a vû l'Orne aux tortueux détours
 Au Méandre fameux a comparé son cours.
 Daignez prêter l'oreille à ma Muse rustique,
 Digne sang de nos Dieux et des Dieux d'Armorique
 Dont toutes les vertus ont le grand coeur orné
 A qui jusqu'à leur nom, elles ont tout donné.

Az összehasonlításból Dayka teljes diadallal kerül ki. Fordításában a terjengő pásztori vers majdnem felére van összevonva a nélkül, hogy egyetlen költőibb (?) fordulat áldozatul esnék. Az eredeti vontatottsága, prózai hangja sokszor eleven szózatossággá változik a fordításban. Ilyen sorok: »Où dois-je en arrivant rencontrer cette belle — Mely völgyen hozza rám a nyájas szerelem«, »Si pourtant on le peut, quand on s'éloigne d'elle — Ha nem hint kelleme lépvesszőt szárnyaidnak« vagy ez a valóban művészi tömörítés: »Où par son jugement ma Musette champêtre, Sur nos jeunes Bergers la quirlande gagna — Hol sipom hangjára sipok némulának« és még több, megannyi bizonyosságai a Dayka kifejező erejének és a laposságokat kerülő jó ízlésének. Hosszas kísérletezések eredményei ezek az igaz, de hát ez a kísérletezés akkor különösen erényszámba ment. Töredékünk is egy újabb kis adat a Kazinczy-féle iskola költői gyakorlatának ismeretéhez.

TÁRCZA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A M. N. MÚZEUM SZÉCHÉNYI-ORSZÁGOS- KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1903. ÉV II. NEGYEDÉBEN.

A *nyomtatványok osztályának* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 2710 db., ajándék útján 189 db., vásárlás útján 186 db., áttétel útján 7 db., vagyis összesen 3092 db. nyomtatvánnyal szaporodott. Ezen felül köteles példány címén beérkezett: gyászjelentés 1414 db., perirat 12 db., püspöki körlevél 106 db., alapszabály 168 db., zárszámadás 1030 db., falragasz 784 db., színlap 2550 db., műsor 334 db., hivatalos irat 205 db., vegyes 398 db., összesen 7001 db. apró nyomtatvány.

Vételre fordítottatott 2171 korona 39 fillér, 226 frank 25 centim 44 lira, 8 márka 80 pfennig.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a könyvtárnak anyagát: Balló István Csik-Somlyó, Magyar kir. Belügyminiszter, Biedermann Rezső báró Szentegát, Bubicz Zsigmond Kassa (2 db.), Budapesti Gyorsíró-egylet, Budapesti kir. orvos-egylet, Butt F. William Milwaukee, John Crerar Chicago, Délmagyarországi tört. és régészeti társulat Temesvár, Dunamelléki ev. ref. Püspök (2 db.), Fellegi Viktor (4 db.), Földmívelésiügyi m. kir. Miniszter (5 db.), Fraknoi Vilmos (5 db.), Gohl Ödön (17 db.), Haller Gusztáv Páris (2 db.), Handelsministerium Wien (2 db.), Hornig Károly báró Veszprém, Horváth Béla Zombor, Horváth Ödön Eperjes, Kaiserliche Akademie des Wissenschaften Wien (4 db.), Kaiserliche Akademie der Wissenschaften Krakau (2 db.), Kereskedelmi m. kir. Miniszter, Klemm Georg Berlin, Kollányi Ferencz, Kovács Sándor Temesvár, Magyar Jogász-egylet, Magyar kir. Országos Levéltár (12 db.), Magyar kir. meteor. és földmagn. intézet Ó-Gyalla, Magyar Nemzeti Múzeum irodája (3 db.), Magyar Tudományos Akadémia (11 db.), Márki Sándor Kolozsvár, Matica Srpska Ujvidék (4 db.), Matrone J. Boscotrecase, Miskolczi

Keresk. és Iparkamara (2 db.), Musée National Amsterdam, Museum of Fine Arts Boston, Múzeumok és könyvtárak országos Főfelügyelősége (2 db.), Olschi L. S. Firenze, Orczy Béla báró Bécs (40 db.), Osztrák földművelésügyi miniszterium, Pozsonyi orvos- és term.-társulat, Protestans Országos Árva-egylet, Rác Béla Szerep (13 db.), Raffay Ferencz Eperjes (3 db.), Réthy László (2 db.), Ritvay Jenő (3 db.), Schönherr Gyula, Schulek Vilmos, Statist. Central-Commission Wien (2 db.), Szabó Ervin (3 db.), Szalay Imre (2 db.), Szirmay Balamér (4 db.), Upsalai egyet. könyvtár (3 db.), Zarándy A. Gáspár.

Nevezetesebb szerzemények: 1. Seneca, Insignes ac elegantissimae sententiae. Coronae 1555. (25 kor.) 2. Korenus, Payss. Csiki klastrom 1682. 3. Illyés I., Soltári énekek. Nagyszombat 1692. 4. B. Georgiewiz. De Turcorum moribus. Parisiis, 1568. (75 frank.) 5. A. Dudits. Dionysii Halicarnassei de Thucydidis Historiarum iudicium. Venetiis, 1560. (40'50 korona.) 6. Nos Franciscus II. (Rákóczy) hadi regulamentum. Kolozsvár, 1707. 7. Nos S. C. Raeque M. Camerarius kegyelmi potens. Cassoviae, 1673. 8. Leepes Balint, Az halandó emberi nemzetnek fenyves tükörö. Praga, 1616. 9. Fabricius P., Anleitung zum Brauch des verneuten Calenders. Wien, 1583. (45'15 korona.) 10. Neubarth I., Új és Ó kalendarium 1683. évre. Lötse. (Ismeretlen változata az ezen évi kalendariumnak.) 11. Epistolae Jacobi Piccolomini. Mediolani, 1506. (151 frank 25 cent.)

A könyvtár helyiségeiben 5152 egyén 12930 kötet nyomtatványt, kölcsönzés útján pedig 722 egyén 993 kötetet használt.

A lefolyt évnegyedben 1102 munka osztályoztatott, melyekről összesen 1398 czédula készítettett. Kötés alá készítettett 404 munka 566 kötetben. A köteles példányok átvételére berendezett helyiségbe a negyedév folyamán 498 csomag érkezett; ugyaninnen 500 levél expedáltatott, a miből 107 reklamáczió volt. Az 1897. évi XLI. törvénycikk intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosok ellen peres eljárás megindítása 21 esetben kéretett.

II.

A *kézirattár* 24 kézirattal, 21 irodalmi analectával, 120 irodalmi levéllel és 92 fényképpel gyarapodott.

Vételre 835'6 korona és 414 lira fordítatott.

Ajándékozó ezen évnegyedben csak egy volt: Kazinczy Arthur, a ki Petőfi Sándornak Kazinczy Gáborhoz írott verses levelével gyarapította a Petőfi-kéziratok gazdag múzeumi gyűjteményét. A szerzemények nevezetesebb darabjai gyanánt felemlíthetők: Vörösmarty »Országház«, Tompa »Hajnalka«, Lenau »Die Bauern am Tissastrande« című költeményének eredeti kézirata s István nádor »Abschiedsgruss an Ofen und Pest«

czímű költeményének két sajátkezű másolata, Thordai János XVI. századi Epictet-fordítása, Bomelius Tamás »Statuta iurium municipalium Saxonum in Transsilvania« című művének XVII. századi másolata és Davanzati »Vampiri« című 1741-ben írott magyar vonatkozású olasz műve. Az irodalmi levelek tára ezúttal Arany János, Kazinczy Ferencz, Fáy András, Br. Eötvös József, Gr. Majláth József, Gaal György, Döbrentei, Fessler, Endlicher, Markó Károly, Pyrker, Görög Demeter, Hunfalvy Pál, Pulszky Ferencz és több újabbkori író leveleivel gyarapodott. E gyarapodás legnagyobb részben a Gilhofer és Ranschburg bécsi cég által rendezett Folliot-Crenneville-féle árverésen, továbbá a gr. Wimpffen-féle gyűjtemény gráci árverésén szereztetett meg.

A negyedévi szerzemények feldolgozásán kívül folytattattott a levelestár betűrendes átalakítása, rendeztettek az Országgyűlési Tudósítások s Gyurikovits György hagyatékának oklevél- és másolatgyűjteményéből egy külön Gyurikovits-tár szerkesztetett.

Az évnegyed folyamán 110 kutató 532 kéziratot használt.

III.

A *hírlap-könyvtár* gyarapodása: Köteles példányokból 676 évf. 22206 szám, (ezek közül számonként 5003 szám), ajándék 4 évf. 584 szám vásárlás 4 évf. 185 szám, összesen 684 évf. 22975 szám.

Ajándékok: A mexikói kormánytól Diario Official 1901., 1902., Gohl Ödöntől Iskolai Kis tükör 1864—65.

A könyvtárban 460 olvasó 1372 kötetet, házon kívül 20 olvasó 95 kötetet, összesen 480 olvasó 1467 kötet hírlapot használt.

Czéduláztatott 73 hírlap és 792 évfolyam, átnézetett 681 évfolyam 22975 száma, könyvkötőnek átadatott 463 hírlap kötés végett.

A köteles példányok, melyek a kimutatással (csomagokban) beérkeztek, a gyarapodási könyvbe irattak és a nyilvántartási lapokra vezettettek; ezeken kívül a számokban beérkezett hírlapok is összegezve hetenként beirattak, betűrendbe osztályoztattak és elhelyeztettek. A csomagküldeményekben hiányzó hírlapszámok azonnal reklamáztattak és ezek is följegyeztettek.

IV.

A *levéltár* a lefolyt évnegyedben ajándék útján 2165 irat és 3 fényképpel, vétel útján 738 db. irattal, letétemény útján 1870 db. irattal, összesen tehát 4778 darabbal gyarapodott.

Vételre fordítottatott 1630 korona 74 fillér.

A törzsanyag gyarapodásából a középkori iratok csoportjára

41, az ujabbkori iratokéra 2799, a nemesi iratokra 12, az 1848/49-es gyűjteményre 43, a czéhiratok csoportjára 13 db. esik.

Ajándékaikkal Kolosy István cs. és k. kamarás, huszár-százados, Éder Pál, Trebitsch Ignác a földhitelintézet h. igazgatója, Sütő Áron ev. ref. lelkész és Dr. Récsey Viktor pannonhalmi főkönyvtárnok gyarapították gyűjteményünket.

A törzsanyag gyarapodásából a bécsi Gilhofer és Ranschburg czég útján a Folliot-Crenneville gyűjtemény árverése alkalmából szerzett gyűjteménynek egyes darabjai érdemelnek említést, egy Erzsébet királyné, Károly Lajos főherczeg egy gyermekkori, Hermina főherczegnő, József nádor leányának, és Miksa főherczeg, a későbbi mexikói császár 1—1 levele, melyek az uralkodó ház tagjaitól való leveleinket egészítik ki. Hasonlóképen nagybecsű, 239 darabból álló okiratgyűjtemény szereztetett meg a gr. Wimpffen-féle gyűjtemény gráci árvereztetésén. Említést érdemel továbbá egy 32 darabból álló szerzemény, mely XIV. és XV. századból származó okleveleket tartalmaz.

A nemesi iratok új gyarapodása a következő: 1. 1612. január 3. Bécs. II. Mátyás czímereslevele Bella Gáspár részére. 2. 1627. szeptember 19. Bécs. II. Ferdinand czímereslevele Eperjesi Márton részére, a pozsonyi kaptalannak 1755. april 15-én kelt hiteles átiratában. 3. 1633. deczember 12. Bécs. II. Ferdinand czímereslevele Coller Kristóf részére, 1733. július 8-án kelt hiteles másolatban (a Bartal-család levéltárában). 4. 1641. márczius 13. Regensburg. III. Ferdinánd czímereslevele Kisfaludy Mihály és György részére, 1792. május 31-én kelt hiteles másolatban (a Kisfaludy-család levéltárában). 5. 1646. október 19. Pozsony. III. Ferdinánd czímereslevele Kovachich Miklós és társai részére. 6. 1649. május 29. Pozsony. III. Ferdinánd czímereslevele Némethfalusy másképp Szily György részére. 7. 1806. márczius 10. Kraszna vármegyének kiadványa a Sopronyi Ferencz nemessége ügyében tartott tanukihallgatásról. 8. 1820 szeptember 18. Veszprém vármegye nemesi bizonyítványa Gyurcsánszky János részére. 9. 1825 szeptember 16. Kraszna vm. bizonságlevele Soproni Éder György nemességéről. 10. 1825 deczember 19. Kivonat Bihar vármegye jegyzőkönyvéből Éder György nemesi bizonyítványának elfogadásáról. 11. 1834 november 10. Vas vm. nemesi bizonságlevele Boda Antal részére. 12. 1835 augusztus 31. Vas vármegye nemesi bizonságlevele Boda András részére.

Az örök letéteményül elhelyezett családi levéltárak csoportja ujabban a Kisfaludy család idősebb ágának levéltárával és a Bartal család levéltárával gyarapodott. Előbbit néhai Kisfaludy Árpád Béla örökösének nevében Kisfaludy Zs. Lajos, utóbbit Bartal Béla cs. és k. kamarás letéteményezte. E két

levéltárral a családi letétemények száma 59-re emelkedett, miután a Kisfaludy levéltár a családnak már régebben letéteményezett másik levéltárának kiegészítésekép helyeztetett el. Gyarapodott azonkívül a régebbi levéltárak közül a gr. Széchényi család levéltára 27 db., és a Kvassay család levéltára 1 db. irattal.

Jelentőségre nézve első helyen a Kisfaludy család levéltára áll, melynek állományáról az alábbi statistika számol be. A középkori dúsgazdag anyagnak legérdekesebb darabja II. (Kis) Károly királynak egy 1386 évi oklevele, mely elsőrangú ritkaság, Károly királytól ugyanis eddig csak 3 eredeti oklevelet ismerünk, kettő a m. k. országos levéltárban van. A levéltárral egyes irodalmi emlékek is kerültek a Múzeumba, melyek a kéziratárba fognak áttétetni, így a Himfy dalainak szerző kézírásával másolt példánya.

A lefolyt évnegyedben 29 kutató 5250 db. iratot használt, kikölcsonöztetett 12 térítvényre 86 db. irat és 1 db. galvanoplast. pecsétlenyomat.

Az új szerzemények feldolgozása és a végleges növedéki napló vezetésén kívül a családi levéltárak újabb gyarapodásai kerültek feldolgozás alá. A középkori iratok czédulázása a lefolyt negyedben szünetelt, mert az újabb szerzemények közül a Kolosy-féle 2160 dbot kitevő gyűjtemény rendezése foglalta le az idő legnagyobb részét. Ehhez járult még az a körülmény is, hogy a levéltár tisztviselői közül dr. Schönherr Gyula igazgató-őr levéltárnok f. évi június hó 1-én rendkívüli, Kováts László segédőr pedig már május 16-án hat heti rendes szabadságra ment, mi által a munkaerők száma is megcsappant.

A családi letétemények közül a gróf Bethlen család marosvásárhelyi levéltára lajstromozatlan részének kimutatása elkészült. E szerint a levéltár e része 23 db. XVIII. századbéli és 5676 db. XIX. sz. iratot, összesen tehát 5699 dbot foglal magában. Befejezést nyert a báró Bánffy levéltár rendezése is, e levéltár 4 db. XIV., 3 db. XV., 5 db. XVI. századbéli eredeti irat és 1 középkori oklevél másolatán kívül, 296 db. XVI.; 534 db. XVII., 1665 db. XVIII., 1709 db. XIX. századi iratot, 4 db. elenchust, 2 db. genealogiát és 3 db. rajzot, összesen tehát 3245 dbot tartalmaz. A Kisfaludy és a Bartal családok levéltára szintén rendeztetett. A Kisfaludy levéltár 9 db. XIII., 130 db. XIV., 158 db. XV., 72 db. XVI. századbéli, összesen tehát 369 db. eredeti középkori oklevelet, 27 db. középkori oklevél másolatot, 78 db. mohácsi vész utáni XVI. századbéli, 165 db. XVII., 179 db. XVIII., 941 db. XIX. századbéli iratot, 2 db. elenchust és 4 db. genealogiát, összesen tehát 1765 dbot tartalmaz. A Bartal család levéltára 1 db. XIII., 1 db. XIV., 2 db. XV. századbéli eredeti oklevelet, 9 db. középkori oklevélmásolatot, 1 db. XVI., 6 db. XVII., 40 db. XVIII., 10 db. XIX.

sz. iratot, 4 db. elenchust és 4 db. genealogiát, összesen tehát 77 db. iratot tartalmaz. Megkezdett a Szerdahelyi család levéltárának rendezése, de e munka a Kisfaludy és Bartal levéltárak rendezése miatt félbehagyatott. A Szent-Ivány család levéltáráról készített lajstrom revideálása 1816-ig haladt előre.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYLET KÖNYVTÁRA AZ 1902-IK ÉVBEN.

Az Erdélyi Múzeum-egylet 1903. évi május hó 21-ikén tartott közgyűlésén dr. *Erdélyi Pál* könyvtári igazgató a következő jelentésben ismertette a könyvtár állapotát az 1902-ik évben:

Tisztelt Közgyűlés! Az elmúlt 1902. évről szóló jelentésem két irányban fog tájékoztatni. Beszámolok 1. arról, hogy mint gyarapodtunk és mint dolgoztunk a mindennapi szükség és forgalom érdekében és 2. arról, hogy mit tettünk a mult tapasztalásain okulva, a jövőendő biztosítására és arra, hogy a czimünkben megnevezett fogalomnak tetest adjunk és azt tartalommal lássuk el.

A gyarapodás mérlegét a következő adatok tüntetik föl: 1902. évben vásárlás útján szereztünk 461 köt., 1902. évben köteles példányban bekebeleztünk 2586 köt., 1902. évben ajándékba kaptunk 1907 köt. és pedig, az utolsó tétel részletezéseül: ajándékok 1265 mű, 1636 köt., ill. füz.; cserében *a*) a bölcs. stb. szakosztálytól 9 mű, 44 köt., ill. füz., *b*) az orv. term.-t. szakosztálytól 35 mű, 222 köt., ill. füz., *c*) alkalmi cserében 3 mű, 5 köt., ill. füz., együtt 1907 füzet, végső összegül az egész év gyarapodása 2985 mű, 4954 köt., ill. füzet.

Pénzünk az idén is kevés volt, nem is nagyon vásárolhattunk. Javadalmamat még nyomja az 1901. évi kölcsön, melyet az idén is rendesen törlesztettem, mely után az 5°/_o-os kamatot az idén is fizettem. Javadalmam második fele és pedig a nagyobb fele, le van kötve a folytatásos és gyűjteményes művek beszerzésére, a szabadon maradó rész pedig oly kicsiny, hogy abból alig gondolhatok rendszeres vásárlásra, az anyagnak öntudatos kiegészítésére és a gyűjteménynek szükséges fejlesztésére. Ha mégis valamivel kedvezőbb az idei vásárlások mértéke, legalább adatai szerint, annak az az oka, hogy hirlapgyűjteményünk kiegészítésére alkalmas vásárt tudtam csapni, megvevén ama makulatura gyanánt kiselejtezett hirlapokat, a melyeket a Kaszinó eladott. Megvettem másod kézből és természetesen nem makulatura árban. Kénytelen voltam azonban elereszteni egy hosszú sorát a vételre felejárlott könyvtári daraboknak, mert pénzem nem volt. Ezt csak azért említem meg, nehogy esetleg szememre hányhassák, hogy nem volt érzékem a följárlott tárgyak bece iránt. Itt, a nyilvánosság előtt kell már előre megtennem azt

a szomorú vallomást, hogy alapszabályszerű és intézményszerű kötelességemet pénztelenség miatt nem teljesíthettem abban a mértékben, mint arra alkalmam volt, a mint azt szerettem volna, a mint azt a könyvtár érdekében teljesítenem kellett volna. Nem tudom, megértik-e ily vallomásnak a keserűségét azok a felebarátaink, a kik bizalommal hozzák be eladóvá tett emlék- és kegyeleti tárgyaikat, a kik abban a jóhiszemben élnek, hogy hazafias kötelességet teljesítenek, a mikor ezt teszik, de azt tudom, hogy a mult tapasztalatai után korlátozott pénzügyi helyzetem miatt lemondóan kell őket tovább igazítanom. De én érzem, hogy ily vallomás ítélet magunk fölött, hogy ez egyben vallomás élnetlenségünk felől s védekezem, noha megint csak nekem adott az idő igazat, igazat azért, a mit tavalyi jelentésemben elmondottam. »Idő a nagy mester! Ez egy generációt természet rendje szerint eltemet, — mondja Kölcsey — s a következőben eléri célját . . . A bölcs késő öregségében is elülteti a fát, noha hasznával maga nem élhet: de érti, miképen az rendes időre megnő s unokáját gyümölcscsel enyhíti«. Így teszen a bölcs s úgy teszen a szegény, a mint mi teszünk. Az idő, ha elfoly felettünk, ne ítélje el könyvtárunkat! A ki szegény gazda kenyerét eszi, sótalanul eszi, a ki mostoha gyermek, annál jobban siratja az édes szülőjét.

A közművelődési intézetek, könyvtárak, múzeumok, minden nemzetnek és minden kulturának fényűzése, de egyben művelődési képességének és jövőndő nagyságának is mértéke. Ily intézmények anyagi ellátása a legnobilisabb és a leggyümölcsozóbb befektetés, mert, hogy az ideális eszményt és humanista hagyományt ne említsem, a közgyűjtemények forrásai a szellem munkájának, mely hol a reális világban, hol az erkölcsi életben alkot nagyot és szerez pénzt és dicsőséget a nemzetnek. De a mellett vagyoniilag is gyümölcsozó. A nagy intézetek gazdasági és fináncz-értéke sokszor meglepő adatokkal igazolnak. És szabad-e felejtenünk, hogy Dickens élete rajzában mindig különösen kiemelik, hogy szegény sorsban születve és élve, szellemi bontakozását a British Múzeum könyvtárának köszönhette?

Ezek messze célok, szinte ábrándok a mi szegényes világú mécsünk mellett. De az már közelebbi és zsebünket illető tény, hogy gyűjteményeink piacjai a külföld és az idegen gyűjtők árverései. A mi annyit jelent, hogy a külföld e téren is kiaknáz bennünket. Az elmúlt télen egy lipesei czég utazója járta sorban az ország könyvtárait, ez legalább őszinte volt és nyíltan dolgozott. De hány jó be nyitott sisakkal és tudjuk-e ellenőrizni a külföldi ágenseket?

Ezek az élelmes emberek olcsón veszik és viszik el tőlünk és tömegesen azt, a mit mi a katalogusokból drágán és egyenkint vásárlunk vissza. És ez azért van így, mert a közönség nem ismer minket, nem bízik vásárló és fizető képességünkben. Annak adja, a ki készpénzzel fizet. Sőt annak, a ki oda viszi a pénzét és fölkeresi, hogy

vele üzletet köthessen. Így gurúl ki az érték és így folyik ki utána a pénz. Veszteségünk pedig kettős, mert a kifosztott múlt új emlékeket már nem termelhet, mert az üzleti nyereség idegen zsebbe vándorol. Szegényedik multunk és romlik jelenünk, mert ily tapasztalás után méltán hihetik rólunk, hogy nem értjük történelmi és művészi emlékeink becsét, vagy azt, hogy csakugyan szegények vagyunk.

Talán megkérdi valaki, miért hozom elő mindezeket? Bizonyára nem azért, mintha nagyon örvendetesnek találnám. Hanem előhozom azért, hogy eszméltessek, mert nálunk ilyféle gondolatok költésére más alkalom nem igen kínálkozik, mert éreztetni akarom, hogy ma a könyvtártól s a rokon gyűjteményektől mást kell várni, minthogy vegetáljanak és végül, mert a múzeumi gondolatot senki más nem képviseli, mint maguk a gyűjtemények. Igen mindegy, hogy én mondom-e el, vagy más igazgató társam, a tény sem innen, sem onnan nézve nem fog változni.

Ez a tapasztalás szerencsére nem veszi el a közönség kedvét attól, hogy tehetése szerint ne istápoljon bennünket. Adakozó kedve fokozódik, kivált mióta látja, hogy támaszkodhatik buzgóságunkra és érzi, hogy mi is szeretjük azt, a mi ő neki kedves, hogy tehát nem aktával, hanem szívvel intézzük el dolgait, ha mihozzánk fordul. És ha mi egyesület, szegények és fogékonytalanok vagyunk, a mi jó közönségünk fogékony és gazdag. E vonások már az idén nagyobb mértékben gyümölcsöztek gyűjteményeink javára. A mellékelt kimutatásban hálás szívvel nyugtatom a könyvtár javára tett adományokat és köszönetem jeléül és nyilvános elismerésül egyenkint és adományaik feljegyzésével névszerint sorolom fel jóltevőinket. Fogadják együtt és egyenkint hálás köszönetünket most a beszámolóskor. Elaprózva az érzés mindig veszít erejéből, vajjon az összesített hála megnyerte-e azt az erőt, a mi veszendőbe ment volna, ha egyenkint sorolom fel adományosainkat?

A csere az idén is úgy folyt be, mint tavaly. Tavaly azt rtam, hogy a szakosztályok közül az egyik, t. i. a bölcs. stb. tudományi, a cserét a maga részéről elhanyagolta. Az idén azt írom: nem kultiválta eléggé intensíven. És miért írom így? Mert a szakosztály csak a kifejezés ellen védekezett. Mert, ha a tény ellen akart volna védekezni, akkor egy év alatt 16 folyóiratnak 44 köteténél bizonyára többet küldött volna be.¹

¹ A b. ny. és tört. tud. szakosztály elnöksége m. é. jun. 4-én az ig. választmányhoz a m. é. közgyűlésen emelt vádra beadott válaszában megfelel erre a most ismétlődő vádra, a következőkben:

»Szakosztályunk néhány évvel ezelőtt nyomatott felhívást küldött minden hazai tud. társulathoz és rokoncélú folyóirathoz és csereviszonyt ajánlott fel. A melyik elfogadta, azzal csereviszonyba lépett, a melyik nem reflektált, azt karhatalommal nem kényszeríthette.

A cserepéldányok egy része egyenesen a könyvtárba küldetik, más része ismertetés céljából az Erdélyi Múzeum szerkesztőségébe. Ezeket a

Köteles példányaink sorsa még nem dőlt el ebben az évben. A kolozsvári és a marosvásárhelyi kir. főügyészségek területén gyűjtött sajtópéldányokat annak idején és annak módja szerint megkaptuk és feldolgoztuk, de a budapesti anyagból, csak a hírlapoknak és folyóiratoknak egy részét dolgozhattuk fel, azt, a melyekre az előzetes tárgyaláskor a könyvtár joga föltétlenül meg volt állapítva és jegyzékbe foglalva. A nagy tömeg még ma is érintetlen, mert a Minisztériumhoz benyújtott kérelmünk, hogy a könyvtár előválasztási jogát biztosítani méltóztassék, az év folyamán még nem nyert elintéztést. Ily módon az 1898—1901. évek anyaga csupán őrizetbe van véve.

Az egész múlt évi gyarapodás föl van dolgozva, a mi tekintve, hogy az egyetemi könyvtár évi gyarapodása 3641 mű 8190 kötet volt és az is fel van dolgozva, nagyon tiszteletre méltó eredmény. A két könyvtár évi gyarapodása tehát 6625 mű 13.144 köt., ill. füzet. Ezzel a gyarapodással az egyesített könyvtárak a hazai legnagyobb könyvtárak mértékével mérve, a nagy könyvtárak sorába állottak. Miután pedig az egyetemi könyvtár állománya pontosan, 35.280 mű 69.492 köt., ill. füz., a Múzeum-Egylet könyvtáráé a régi kimutatások alapján körülbelül 66.406 köt., ill. füz., a két könyvtár egyesített anyagából alkotott egyetemi és múzeumi könyvtár anyaga 135.898 köt., ill. füz.; oly szám tehát, a mely méltán kelt várakozást gyűjteményünk iránt.

Ez a nagy és egységesen kezelt könyvtár kinőtt már Erdély határából és a Királyhágót átlépve, magyar földre is kiterjeszti közművelődési hatását. Még oly vidékekre is, a melyek földrajzi fekvésüknél fogva a fővárosi nagy könyvtárak vonzó körébe esnének. Okát nem találok másban, mint abban, hogy meg vannak elégedve velünk, mert iparkodunk minden igényt a lehetőség szerint kielégíteni. Forgalmunk itt a városban is igen tekintélyes, a mennyiben olvasótermünk általában zsúfolt és kölcsönzésünk a legélenkebb, miről egyébként a II. sz. melléklet adatai tanuskodnak.

szerkesztő az eddigi szokás szerint év végén összeszedi és beszolgáltatja. Hogy ezek hézagossak, annak oka az, mert ezek egy része is hibás címzés és postai kezelés következtében az Erdélyi Múzeum szerkesztősége helyett a *könyvtárba* küldetik, vagy másfelé téved, mint a hogy a könyvtárigazgató ismételten bontott fel tévedésből az E. M. E. elnökségének szóló s tévedésből hozzá vitt levelet is.

A második szakosztályt a könyvtárigazgató elismeréssel tünteti ki, hogy 92 külföldi és 30 hazai tud. társasággal áll összeköttetésben. A hazaiaknál a számarány nálunk sem kedvezőtlenebb; külföldi összeköttetéseket, mint ismételve megmondottuk, azért nem cultiválhatunk, mert folyóiratunk nem ad német, vagy francia nyelvű fordításokat.

Azóta a m. év végén nyomtatott felhívásokat küldött szét mindazon társulatokhoz és folyóiratokhoz, melyekkel csereviszonyban van, hogy kiadványaikat ezentúl egyenesen a könyvtárba küldjék. Módjában áll tehát a könyvtárnak a csereviszonyt ezután tetszése szerint cultiválni.

Az Erd. Múzeum szerk. jegyzete.

Itt emlékezem meg arról, hogy a kölcsönzési forgalomban három esztendő óta tartó rendszeres munka után már körülbelül elérkeztem a normális állapotra. Pedig, mikor a könyvtár vezetését átvettem, harmincz esztendő óta nyilvántartott és be nem hajtott hátralékokkal kellett megküzdenem. Három év óta egy tisztviselőm állandóan a kölcsönzés hátralékaival foglalkozik. Erre a munkára annál nagyobb szükség volt, mert a régi tömegtérítvények kezelhetetlensége miatt a nyilvántartás szinte illuzórius volt.

Jelentésemnek második részében el fogom mondani röviden, a mi ez év alatt a könyvtár belső rendje körül történt.

A könyvtáraknak nem volt helyi katalógusuk, vagy ellenőrző jegyzékük, úgy hogy akár egy jelentkező hiánynyal szemben, akár valami előre nem látott véletlennel szemben sem tudhattunk bizonyos dolgokat megállapítani, sőt még a rendes fölállítás alkalmával is örökös zavarban voltunk, mert a legutolsó számot illetőleg, csak a számozást végző magán feljegyzéseire, vagy emlékező képességére voltunk utalva. E helyzet tarthatatlanságát belátva, hamarosan a helyi katalógus felállításán dolgoztam és 1901. nyarán elvbem, őszén tényleg megindult a katalógus munkája, melyre a Minisztérium 9562 kor. rendkívüli költséget engedélyezett. A munka oroszlánrésze 1902. nyarán folyt le, addig előkészítettünk mindent, a nyáron elvégeztük a katalógus felállítását és a revíziót és az ősztől mostanáig folytatjuk a hiányok pótlását, végezzük a javításokat és átdolgozzuk, a mit a múltban hibásan vettek fel.

A könyvtárak czédula-katalógusa ugyanis nem egységes elv alapján készült. Egy része a czéduláknak tárgyi katalógusul, egy része czímtárul készült és az utalók közül csak elvétve volt egy-egy régebbi az öt illető szignaturával ellátva, sőt az utalók készítését sem vették nagyon gondosan elő, mert egy névre több műnek egyesített utalását vezették rá, sőt igen sok utaló hiányzott is. E tapasztalások kényszerítettek, hogy az egész czédula-katalógust átdolgoztassam és ez meg is történt a revízióval és a helyi katalógus felállításával egyetemben és egy időben.

A könyvtárak anyaga raktárszerűen volt egymásra halmozva, a nélkül, hogy akár az anyag belső természete szerint, akár a felállítás külső technikája szerint valami tagolása lett volna. Így egymás hátán állott hirlap és könyv, mert csupán a kéziratok és okleveles anyagot választották el annak előtte egymástól. A nyomtatványok közül a Régi Magyar Könyvtárnak csak az a része volt kiválasztva és felállítva, a mely Szabó Károly I. kötetében van lajstromozva. A nyár folyamán tehát megindult az anyagnak csoportonként való elválasztása és felállítása. Önállóan és külön elhelyezést nyertek a Régi Magyar Könyvtár, a Folyóiratok gyűjteménye, a Hirlap-gyűjtemény és végül egy kézi könyvtár, a melyben a legszükségesebb encyclopaediák, szótárak, bibliographiai és könyvtártani segéd-munkák,

életrajzi lexiconok és így tovább vannak egybegyűjtve, csoportonként felállítva. Külön választottuk a gyászjelentéseket és a proklamációkat, közéjük osztva azokat is, melyek a kéziratok között voltak és összesítettük ezeknek egész anyagát.

Ilyen módon a könyvtár keretei anyaguknak belső természete szerint lassan-lassan kialakulnak, máris önállósultak a következő csoportokban:

I. Incunabulumok, az 1500-ig nyomtatott könyvek.

II. RMK. az 1711-ig nyomtatott magyar irodalom.

III. A folyóiratok.

IV. A hírlapok.

V. Gyászjelentések és proklamációk,

valamennyi a nyomtatványi osztályon belől. Külön kiemelendők és kiválasztandók még a nyomtatványok anyagából *a)* a térképek, *b)* az apró nyomtatványok, *c)* a diszművek, *d)* a metszetek, *e)* a naptárak, schematismusok és végül *f)* a ponyva-irodalom termékei.

Mindezek együtt, mint a nyomtatványi osztály csoportjai, eddig elválasztatlanul állítottak fel, miáltal a gyűjtemény kiállítása, kezelése és fentartása egyformán bajos volt. Most, hogy a selectiója a múlt nyáron megindult, az I—V. csoport anyagát kiválogathattuk és önállóan föl is állíthattuk. És pedig a folyóiratokat és hírlapokat a régi torna-vívó helyiségben, az egyetemi épületben külön e célra víztelenített és betonba rakott terrazzóval burkolt helyiségben helyeztük el és állítottuk fel, az Incunabulákat és a RMK anyagát az igazgató szobájában lévő új szekrényekbe helyezve gyűjtöttük össze. Megjegyzem, hogy ez utóbbi anyag felállításában szoros kronológiai rendet vettem a felállításra irányadóul és mellőztem azokat a kategóriákat, a melyek szerint Szabó Károly a maga anyagát csoportosította. Mert az tisztán technikai kategória, a mely a munka készítése közben alakult ki, míg az időrendi felállítás és úgy, hogy mind a három részre kiterjedjen, megfelel a történeti fejlődésnek és a könyvészeti érdeknek is.

A többi csoport kiválasztása és felállítása még a jövő feladata. De én hiszem, hogy arra is hamarosan rá fog kerülni a sor, hiszem pedig két okon: 1. mert a fejlődés nem tűr logikátlanságot, 2. mert a könyvtár helyzete ma egyenesen megköveteli, hogy a kibontakozás munkája elé semmi akadályt ne állítsunk. Hiszem különösen azért, mert a vallás- és közoktatásügyi minisztérium az utóbbi években hálára méltó áldozatokat hozott a könyvtár érdekében. Az ideai költségvetési előirányzatba pedig az önálló könyvtári épület emelésére szükséges összegnek I. részletét állította bele. Az új épület végleges otthona lesz könyvtárunknak, meg kell tehát szabadulnia minden ideiglenességtől és meg kell nyernie szerves fejlődése biztosítására rendszeres kereteit, szakszerű felállítását és gondozásának állandóságát, a mi mind csak a végleges berendezés által érhető el.

Itt eljutottam jelentésem végére, oda, a hol már csak köszönni valóm van. Abban, hogy a könyvtár kibontakozása ilyen eredményéről számolhatok be, fő és legnagyobb része van munkatársaimnak, a könyvtárak tisztviselőinek és szakmunkásainak, a kik Gazelli Árpád úrral élükön, ezt a nagy munkát végrehajtották és maguknak a könyvtár történetében maradandó érdemet biztosítottak. Ha szabad azt mondanom, ők a könyvtárnak a keresztszülői. Mert munkájuk által és fáradságuk gyümölcsképpen a könyvtár eddigi raktárszerű jellegét elvesztvén, szerves és rendes gyűjteménynyé lett.

Köszönetet kell mondani a tud.-egyetem tekintetes Tanácsának, mely a könyvtár érdekét mindig szíven hordozta, szeretettel gondozta és szerencsésen képviselte. Hálánkat kell kifejeznünk a nagyméltóságú Minisztérium iránt, hogy a könyvtárak második megalapítását lehetővé tette azzal, hogy a kibontakozás és szervezkedés keresztül-hajtására szükséges munka költségeit engedélyezni kegyes volt.

Az elmondottak után, azt hiszem, a t. Közgyűlés felment attól a vádtól, hogy drága idejét hosszasan foglaltam le. Azonban az év története gazdag volt jelentőségteljes eseményekben, most már mondhatom: eredményekben is, melyekről be kellett számolnom. Mert az év munkája a könyvtár életére a második alapítás jellegével bír. Nem elég összehalmozni egy heterogén elemekből álló gyűjteményt, hanem azt szervesen kell fölfogni és szervesen kell fölállítani. Sőt még azzal sem szabad megelegedni, hogy a mai eredményekkel dicsekedhetünk, hanem dolgozni kell tovább és mindig előre tekinteni, nem ezért, hogy az utánnunk jövő nemzedék itéletét elkerülhessük, hanem azért, hogy a jól végzett munka örömét nyugodt lélekkel várhassuk.

Kérem a t. Közgyűlést, hogy jelentésemet örvendetes tudomásul venni és az egyetem tek. Tanácsának, valamint a nagyméltóságú Miniszter úrnak a közgyűlésből köszönő iratot intézni szives legyen.

SZAKIRODALOM.

Ferenczi Zoltán. A könyvtártan alapvonalai. (*Múzeumi és könyvtári kézikönyvek. Közrebocsátja a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége.*) Budapest, Athenaeum kiadása, 1903. 8-r. XII, 240 old., 143 képpel. Ára eredeti vászonkötésben 4 korona.

Az előttünk fekvő munka története szorosan összefügg a könyvtárügy fellendülésével. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége évenként múzeumi és könyvtártudományi tanfolyamokat rendez a vidéki tudományos intézetek kezelői számára. E tanfolyamok anyaga természetesen meglehetősen tág körű, a rendelkezésre álló idő ellenben igen rövid, úgy hogy az egyes tárgyak rendszeres, behatóbb ismertetéséről szó sem lehet. A bajon segítő a Főfelügyelőség elhatározta, hogy az előadókkal megíratja az általuk felölelt tárgyat, nem nagy terjedelmű, de a részletekre is kiterjeszkedő kézikönyvekben. A felszólításnak először dr. *Ferenczi Zoltán*, az egyetemi könyvtár igazgatója felelt meg; könyve a tervezett sorozatnak első kötetét képezi.

A munka bevezetésből és két főrészből áll. A rövid bevezetés a szükséges definíciókon kívül a könyvtárügy történetét is magában foglalja; az első rész a könyvtárpítést és berendezést, a második pedig a könyvtárkezelést tárgyalja.

E felosztásból látszik, hogy szerző tárgya történeti részére egyáltalán nem fektetett súlyt; a könyvtárügy történetét tisztán gyakorlati célokat szolgáló munkájában mellőzhetőnek vélte. A külföldi, különösen az ókori könyvtárak történetének hosszadalmasabb ismertetését mi is feleslegesnek tartjuk, azt azonban sajnálunk kell, hogy a hazai régi könyvesházakról mindössze három oldalnyi áttekintést kapunk. Közkönyvtáraink nagyobb része régi magángyűjteményekből alakult, akárhánynak története a XVII—XVIII. századra visszanyúlik. Nem ártott volna kiterjeszkedni ezeknek multjára, ha másért nem, azért, hogy a gyűjtemények őreinek figyelme ráterelődjék saját könyvtárunk történetének kutatására. A mi kicsiny gyűjteményeink elrendezése

s kezelése a könyvtárnoknak nem sok idejét veszi igénybe; bőven jut a kutatásokra alkalom. A könyvtárak története iránti érdeklődés felkeltése ez irányban hihetőleg megtermette volna gyümölcsseit. Esetleg hasznót hajtott volna más szempontból is. Könyvgyűjteményeink egy része semmikép sem sorozható a használható könyvtárak közé; akárhány csupa ócska, senki által sem keresett könyvből áll, amelyek közt u. n. könyvészeti értékkel bíró darabok is csak elvétve akadnak. Az ilyen könyvtár kizárólag művelődéstörténeti érdekekkel bír; arra való, hogy belőle következtetést vonjunk annak a kornak s helynek a szellemi állapotára, amely létrehozta. Az ilyen gyűjteményeket modern elvek szerint újra rendezni egyenes vétség lenne; ellenkezőleg arra kell tanítanunk a könyvtárnokság adeptusait, hogy a hasonló könyvtárakat a maguk eredeti mivoltában őrizték meg, sőt ha lehet, s erre szükség van, rekonstruálják. Ahhoz pedig, hogy valaki ennek a szükséges voltát belássa, ezt kivihesse, feltétlenül ismernie kell régi könyvtári viszonyainkat s az ezek ismeretének a művelődéstörténet szempontjából való igen nagy fontosságát.

A könyv két főfejezete majdnem egyenlő terjedelmű; az első, az építés- és berendezésről szóló 118, a második, amely a kezelést ismerteti, 102. oldal. Nem kell a munkát átolvasnunk, hogy észrevegyük a két rész aránytalanságát ebben a műben, amely a czélszerűség szoros szemelöttartásával készült. A legtöbb könyvtárnok kész gyűjteményt, vagy legalább is kész, berendezett helyiséget vesz át s csak igen ritka kivétel, hogy maga építhet és szentelhet fel egy új könyvtárt. A terjedelmesebb fejezetnek tehát jóformán csak egy-két szerencsésebb veheti különösebb hasznát; a nagy többség csupán soha el nem érhető ideális állapotok ismeretét szerzi meg belőle.

Az egész rész, úgy amint van, derék munka; gondos összeállítás a nevezetesebb könyvtárak építésére és felszerelésére vonatkozó adatoknak, a könyvtári berendezések körül felmerült újabb találmányoknak és felfedezéseknek. Nagyobb szabású, főleg pedig valamely nagy nyugati nemzet számára készült műben helyén is lenne, itt azonban, ebben a munkában, ezek közt a viszonyok közt — ha nem tévedünk — túlmegy a czélon.

A magyar könyvtárnoknak első sorban nem arra van szüksége, amit ez a rész nyújt: minő terv szerint épültek, hogyan vannak felszerelve a sok százezer kötetes könyvtárak; hanem arra, hogy megtanítsák, miként állítsa fel a gondjaira bízott gyűjteményt egyszerű, a könyvtári czéloknek alig megfelelő, sokszor Isten tudja miből átalakított szobákban. A szerző ideális állapotokat tételez fel, amikor példáit, melyeken a könyvtárápítási és berendezési rendszereket bemutatja, a világ legnagyobb, legfényesebb könyvesházairól veszi. Szegény és kicsiny nemzet vagyunk,

amelynek épp úgy nem szabad erején felül kapaszkodni, mint ahogy nem az egyes embernek. Mikor fogunk mi számlálatlan milliókat áldozhatni olyan könyvtárak emelésére, aminő p. o. a washingtoni, a strassburgi, vagy csak a kisebbek is: a stuttgarti, lipcsei, baseli, kieli stb. könyvtárak? A közel jövőben talán felépül a kolozsvári egyetem új könyvesháza, azután belátható időben nagy könyvtár számára nem fognak épületet emelni Magyarországon. Százezer darabot (s minő kevés ez!) meghaladó gyűjteményeinket a tiz újjunkon elszámolhatjuk s ezek közt egy sincs, amelyiknek ez idő szerint okvetlenül új épületre lenne szüksége. Ellenben remélhető, hogy nem sokára épülni fog néhány 40—50 ezer kötetnek való könyvesház. Mi hasznát veszi ezeknek a tervezője és készítője a könyvtárban levő nagyszabású épületek leírásainak?

Könyvünk az érdeklődőt a könyvtárépítési rendszerek minden nemével megismerteti. Bőséges példákon tanuljuk meg, minő előnyei és hátrányai vannak a régibb termes, a (különösen Amerikában kedvelt) sok galériás egytermes és a modern raktár-rendszernek. Magától értetődik, hogy szerző a raktár-rendszer hívének vallja magát, amelynél jobbat eddig még nem ismerünk; sajnos, hogy éppen ebből a fajtából nincs hazánkban egyetlen egy sem.

Az első rész legbecsesebb fejezetei azok, amelyek a könyvtárak bebútorozását tárgyalják. A használatban levő rengeteg faju állványok közül szerző szakértelemmel választja ki a legjobbakat s úgy mutatja be, hogy leírása és ábrái alapján az itthoni mester is elkészítheti a gyakran komplikált szerkezeteket. Reméljük, hogy a munka hatása e tekintetben már a közel jövőben érezhető lesz; a könyvtárak berendezői szakítani fognak a régi móddal s a szinte épület nagyságú, vastag deszkából összerótt, esetlen szekrények helyére könnyű, mozgatható részekből álló vas-állványok kerülnek.

Elmondani, mi mindent ölel fel e tárgyból könyvünk, annyi volna, mint ismételni az idevágó fejezeteket. Az adatok, a kitünő utmutatások sűrűn, minden szóvirágoktól ment, könnyen érthető leírásokban követik egymást. Csak a könyvtárnok tudja hányféle, a laikus előtt ismeretlen butor s felszerelési tárgy van nagyobb könyvtárban használatlan, ami, ha jó, élvezetessé, könnyűvé teszi a munkát, ha pedig rossz, célszerűtlen, megakasztja a kezelést, gátat vet a tisztaságnak s a rendnek, teher és baj a könyvtár kezelői nyakán. Ezt tudva méltányolhatjuk a szolgálatot, amelyet szerző tesz, midőn mindenkől, a könyvállványokon kezdve a legkisebb tokocskáig bemutatja a legszükszerűbbet, a legkönnyebben kezelhető, lehetővé téve azok számára is a könyvtár célszerű felszerelését, akiknek nincs módjukban a mai igényeknek megfelelő külföldi intézeteket tanulmányozni.

Míg nagy és drága könyvtárépületeket a belátható jövőben nem lesz módunkban építeni, addig nincs elzárva előttünk az út arra, hogy meglevő régi könyvesházainkat s az ujonnan készülő kisebb könyvtárakat is a lehető legmodernebbül butorozzuk be. Természetesen igyekeznünk kellene a legújabb találmányokat nem csak írásban és képen, hanem a valóságban is bemutatni. Addig is, míg egyik vagy másik fővárosi nagykönyvtár újra való berendezésére kerülne a sor, a készülőben levő kolozsvári könyvtár lehetne az első minta-berendezésű gyűjtemény, amelybe azután a kisebb könyvtárak kezelőit elküldenők okulás végett. Volna még más, még hasznosabb módja is a példanyújtásnak. Az Iparművészeti Múzeum, amelynek áldásos hatása a magyar műiparra eléggé nem méltányolható, rá szánhatna egy helyiséget könyvtári berendezések bemutatására. A szükséges minta-butorok és tárgyak beszerzése sem túl nagy költséget, sem sok időt nem venne igénybe s az eredmény, a haszon igen nagy lenne. Ha a vidéki könyvtárak felállítására vonatkozó szép tervek valóra válnak, úgy egy ilyen minta-gyűjtemény beszerzése elől nem lehet, nem szabad elzárkózni.

A könyvtártan második része akkora anyagot ölel fel, aminőt a kiszabott szűk keretbe úgy beleszorítani, hogy belőle semmi fontos dolog ki ne maradjon, a legnagyobb művészet. Szerző derekasan megfelelt feladatának. Mondhatjuk, semmi sem hiányzik munkájából, amit a kezdő könyvtárnoknak tudnia kell s a továbbképzésre is megadja a módot, amidőn mindenütt felhívja a figyelmet a megfelelő irodalomra.

A könyvtár kezeléséről szóló rész tulajdonképen két tárgyat ölel fel: a kezelés technikai ágát s a bibliografiai tanulmányok elemeit. A kettő nincs különválasztva, miután az utóbbi tárgyból csupán annyit nyujt a munka, amennyire az elsőnek megértésénél szükség van. Ennek megfelelően például a névtelenül vagy álnév alatt megjelent munkákról s a velük foglalkozó könyvészeti művekről csak a cédulakatalogus megírásánál van szó. Ami azután erről el van mondva, csak a legszükségesebb; akit jobban érdekel a tárgy, kielégítheti tudvágyát a czim szerint idézett művekből.

Sorra véve a második rész gazdag tartalmú fejezeteit, úgy találjuk, hogy az elsőben a könyvtárak nemeiről van szó tekintettel a célra, amelyet szolgálnak. A második a könyvtárak alapításáról s könyvek beszerzéséről ad felvilágosítást. Nagyon becses ebben a fejezetben a két oldalnyi felsorolás a legfontosabb külföldi és hazai bibliografiákról és a legszükségesebb ismerettárakról. Sajnálattal kell konstatálnunk, hogy összegyűjtve még e *legszükségesebbeket* sem tudnók a főváros egyetlen könyvtárában sem megtalálni. Fontosak a könyvek belső és külső érté-

kének, szükséges és hasznos voltának meghatározásai, amelyek egyrészt a céltalan, kapkodó vásárlástól óvják a könyvtárakat, másrészt felhívják a figyelmét az esetleg kezébe kerülő régibb művek egy, vagy más szempontból való érdekességére. A harmadik fejezet ismerteti meg a könyvek beérkezésekor felmerülő teendőkkel, a járuléki naplóval (elfogadott, de minő rossz szó *gyarapodási* napló helyett!), a könyvek megbélyegzésének módjaival. A következő fejezet terjedelemre, de fontosságra is kiválik a többi közül, tárgya a katalogus készítés. A munka egyetlen részéből sem tűnik ki a szerző tapasztalatainak s megfigyeléseinek bősége úgy mint ebből. Dióhéjba összeszorítva mindaz benne van, amit a könyvek osztályozásáról, katalogizálásáról s felállításáról tudni szükséges. Egyet azonban épp e szépen összeállított fejezetnél meg akarunk jegyezni. A szakcímítáraknak s a könyvtárak szakos szerinti osztályozásának szükséges voltát talán nem kellett volna oly erősen hangsúlyozni, mint szerző tette. Úgy tetszik, mintha a szakrendszerek felállítása, amivel a mult könyvtárnokai idejük java részét eltöltötték, a jövőben fölöslegessé válnék. Az emberi tudományosság naponként növekvő terjedelme, szinte elképzelhetetlen sokoldalúsága már-már a képtelenségek sorába utasítja a szakokba való beosztás műveletét. Senki sem tagadhatja, hogy a szakcímítáraknak úgy a könyvtárnok, mint főleg a közönség nagy hasznát veszi. De lehet-e manapság szakcímítárt készíteni úgy, hogy csak megközelítőleg is kifogástalan legyen? Igen, ha a könyvek címeit minden szakba beosztjuk, amelybe az illető munka joggal behelyezhető. Mert olyan szakcsoportokat, amelyekbe az irodalom termékei minden kétséget kizáró módon beleilleszthetők legyenek, amelyek kizárják azt, hogy egyazon munkát három-négy szakcatalogusban kelljen keresni, lehetetlenség felállítani. Viszont van-e, sőt lesz-e valaha könyvtár, amely elegendő személyzettel rendelkezik olyan kimerítő szakcímítárak készítésére, amelyekbe minden könyv annyiszor lesz bevezetve, ahányféle tárgyat érint?

A könyvtár célja: 1. hogy megőrizze a benne levő könyvanyagot, 2. hogy minden könyvet lehető leggyorsabban elő tudjon adni. A kutatónak megmutatni, mit találhat valamely kérdésre vonatkozólag a gyűjteményben, csak másodsorban lehet a könyvtár és könyvtárnok feladata.¹ S ha jut erre idő és erő, úgy a cél legjobban el van érve nem szakrendszerekbe való osztás, hanem a tudomány mai állásának megfelelő csoportok

¹ Meg kell jegyeznünk, hogy ennek a feladatnak a szokásos szakosztályozás és szakcímítárak mellett sem képes a legtöbb könyvtár megfelelni. A kutató a legtrikább esetben akar egy tudományak irodalma felől tájékozódni, rendszerint csak valamely részletkérdés érdekli, amelyre a könyvtárnak éppen nincs szakcímítára.

felállítását s az ebbe tartozó könyvek címeinek összesítése által. Természetesen, ilyen munkák elvégzéséhez nem csak könyvtárnoki általános, hanem megfelelő szakismeretekre is szükség van.

A szakosztályozásra egész sorozat mintát nyújt könyvünk. Itt találjuk *Brunet* híres, de már semmikép sem megfelelő rendszerét, a párizsi *Bibliothèque Nationale* osztályozását, a Hartwig-, Schleiermacher-, Lebas és Langton-, Stein-félet, a budapesti és a kolozsvári egyetemét s végül a Dewey-féle tizedes-szakrendszert. Mindezekre fölösleges lenne kritikát mondani; minden szakosztályozással foglalkozó könyvtárnok tudja, hogy mit érnek.

Az ötödik fejezet a címterek készítésének modern módjait, a czédulák sokszorosítására használt eljárásokat s katalógusok kinyomatását ismerteti.

A katalógusok elkészítését s a könyvczimek minél több csoport szerinti összeállítását rendkívüli módon megkönnyíti, ha a könyvtár összes címmásolatait ki lehet nyomtatni. Azonban — a nagy költségekre való tekintettel — eddig csak igen kevés könyvtár rendelkezik a czédula-katalógusok készítéséhez alkalmas nyomtatott címtárral. Nálunk, igen hosszú időig, ez is csak az elérhetetlen vágyak sorába fog tartozni. A M. Nemzeti Múzeum könyvtárában körülbelül annyiba kerülne évente a szaporodás címeinek megfelelő alakban való kinyomatása, amennyit jelenleg a könyvtár nyomtatványok vásárlására fordít. Ilyen körülmények közt már azt is haladásnak kell tekintenünk, hogy p. o. a budapesti Egyetemi Könyvtárban s az Országos Képtárban géppel írják a katalógus-czédulákat.

Külön fejezet foglalkozik a minden könyvtárban előkelő helyet elfoglaló különleges gyűjtemények címtározási szabályai-val. Könyvünk főleg a régi magyar könyvtárba tartozó művek jegyzékbevételeivel foglalkozik behatóbban, de utasítást ad az ősnymtatványok, az értekezések és értesítők felvételére s kezelésére vonatkozólag is. A térképeket, kéziratokat, egylapos nyomtatványokat és a műlapokat illető utasításai azonban nem elég kimerítőek. Igaz, hogy a hozzá nem értőből néhány lapnyi utasítás nem fog kéziratok címtározására alkalmas szakembert képezni, de azért e téren is vannak olyan általános szabályok, amelyeket minden könyvtárnoknak ismerni kell. Azt sem helyeselhetjük, hogy éppen itt maradtak el az egyebütt bőven folyó utalások a szakirodalomra; nem ártott volna a könyvtárnoknak Horvát Árpád Irástanát, egy-két idegen nyelvű paleografiát,¹ írásminta-gyűjteményt ajánlani.

Az arcképek s általában a metszetek megőrzésére adott utasítások sem egészen megfelelők. A lapokat négy sarkuknál

¹ Kezdők számára a legkitünőbb a *Reusens*-é: *Éléments de paléographie*. Louvain, 1899.

fogva felragasztani ma már sehol sem szokás, miután ez a mód rendszerint a metszetek tönkretételéhez vezet, hanem az egyes lapokat sarok módjára alkalmazott vászon- vagy papirszeletkéekkel erősítik táblapapírra, vagy — s ez az igazi megőrzési mód — egyenesen erre a célra készült paszpartukba helyezik.

A praktikus szabályoknak egész tömegét nyújtja a VII. fejezet. A könyvtár rendben- és tisztántartására, kártételektől való megővésére igazi aranytanácsokat kapunk, amelyeket nem lehet a könyvtárnoknak eléggé figyelmébe ajánlani. Az ezt követő rövid fejezet a könyvkötésre vonatkozó fontosabb tudnivalókat ismerteti, a IX. és utolsó pedig azokat a szabályokat, amelyeknek a használatra nézve minden valamire való könyvtárban formulázva kell lenni.

Nagyjából elmondva az itt felsoroltakat tartalmazza a *könyvtárta*n. Hogy benne e kereteken belül az adatoknak, a hasznos ismereteknek mekkora bősége rejlik, azt csak a használói fogják tudni, akiknek ez a könyv mindenkor igaz és hűséges vezetője, tanácsadója lesz.

A kötetet az Athenaeum tetszetősen állította ki s gazdagon illusztrálta. Ha szabad külseje ellen valami kifogást tennünk, úgy csak azt hibáztatjuk, hogy alakjának nagy nyolczadréteget választottak. Kézikönyvnek megfelelőbb lett volna a kisebb alak.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége fogadja minden szakember köszönetét, hogy alkalmat adott e munka megírására. Szívvel kívánjuk, hogy az ezen kötettel megindult kiadványok mindenike olyan előkelő színvonalon álljon mint az első s belőlük a magyar művelődésnek akkora haszna legyen, mint lesz Ferenczi Zoltán munkájából.

V. E.

Arthur L. Jellinek. *Internationale Bibliographie der Kunstwissenschaft. Erster Jahrgang. 1902.* Berlin, Behr B. kiadása, 1903. X+366 l.

Tetszetős kötetbe foglalva fekszik előttünk Jellinek Arthur képzőművészeti bibliografiájának első évfolyama, mely az 1902. év művészeti irodalmáról számol be. S így együtt látva a hat füzetet gondos név- és tárgymutatóval, még jobban kitűnik a vállalatnak nagy jelentősége s a szerkesztőnek valóban kiváló elismerésre méltó lelkiismeretessége és képessége. A megnyugvásnak bizonyos nemét érezzük, ha arra gondolunk, hogy a mind nagyobb és nagyobb méreteket öltő, de egyszersmind mind inkább és inkább nemzetközi érdekűvé váló képzőművészeti irodalom rengeteg adatának lehetőleg gyors összeállításával szakavatott kezek foglalkoznak.

Igaz ugyan, hogy a művészetekkel foglalkozó időszaki sajtó figyelemmel kíséri az irodalmat s a legtöbb szakfolyóiratnak megvan a maga bibliografiai rovata. De mily nagy már ezeknek

a folyóiratoknak is a száma az összes művelt nemzeteknél. Ki tudja azokat mind szemmel tartani? Már pedig a művészetek terén talán a legnagyobb fokú lévén a nemzetközi érdeklődés, itt igazán sokszor alig sejthető, hogy hol jelenik meg fontos közlemény egy vagy más műalkotásról, művészről, vagy művészeti kérdéssről. Egy szóval óriási területet kell áttekinteni annak, aki a művészetek által inspirált irodalmat a maga egészében ismerni akarja. Ez pedig másként, mint megfelelő apparatussal el sem képzelhető. Jellinek Arthur nagy ügyszeretetére és irodalmi jártasságára vall, hogy ezt az apparatust a maga részére megteremtette. Könyvtárak, szétágazó személyes összeköttetések, nagyarányú levelezés stb. ez apparatus egyes tényezői s az előttünk fekvő kötet élő bizonyosság, hogy a gépezet már és jól működik. Hogy ez az első évfolyam nem lesz tökéletes, hogy több adat hiányozni fog belőle, az bizonyos. De nem lesz ideálisan tökéletes a 2-ik vagy az 50-ik évfolyam se, a mint hogy ilyen kifogástalan *nemzetközi bibliográfia* nem is képzelhető. Az első évfolyam 5524 bibliográfiai adatot foglal magában, s a pár száz adat, a mi esetleg hiányzik, nem fog gátolni abban, hogy a meglévőknek ne vegyük hasznát. S nincs is kétségünk benne, hogy máris sokan vették ezeknek hasznát. A használást nagyon megkönnyíti a világos, egyszerű, minden bibliográfiai kabalisztikától ment beosztása az anyagnak. Minden füzet a következő *nyolcz* főcsoportra oszlik: I. Bibliográfiák, lexikonok, újabb folyóiratok. II. Eszthetika, műbölcsélet, művésztan. III. Művészettörténet. IV. Építészet. V. Szobrászat. VI. Festészet. VII. Grafikai művészetek. VIII. Iparművészet. A III—VII. csoportok a szükséghez — de csakis a szükséghez — mért számú alcsoportokra oszlanak, így a III—VI. A) Általános művek, stíltan, elmélet, kritika ikonografia, életrajzi művek. B) Korszakok és országok. C) Városok, épületek, emlékek, gyűjtemények, kiállítások, iskolák. D) Egyes művészek. A VII. csoport részletezése ez: A) Általános művek. B) Az írás. C) Nyomtatás. D) Fametszet. E) Rézmetszés. F) Litografia. G) Fényképészet. H) Könyvdíszítés. I) Ex-libris. A VIII. csoporté: A) Általános művek. B) Szövő-iparművészet, kosztümtan. C) Könyvkötészet, bőripar. D) Üvegipar és keramika. E) Fa, bútör és belső díszítés. F) Vasipar, fegyverek, órák, bronzok. G) Ötvösség. H) Elefántcsont és zománcz. I) Czímer és pecséttan.

Minket annyival inkább érdekel Jellinek Arthur bibliográfiai munkája, minthogy a magyar képzőművészeti irodalom is a kellő méltánylásban részesül benne. Dr. *Éber* László n. múzeumi segédör gondoskodik az adatok összegyűjtéséről, s az ő szakképzettségének és kritikai érzékének nagy része van abban, hogy az 1902. évi magyarországi képzőművészeti irodalom minden érdemes terméke szerepel a bibliográfia első évfolyamában. Pontos érdek,

hogy közreműködését a további évfolyamoktól se vonja meg. E bibliográfia révén széles körök vehetnek tudomást a mi művészeti törekvéseinkről. S bizonyára ez volt ama szempontok egyike, melyek közoktatásügyi kormányunkat a vállalat támogatására bírták, a mint erről az előszó hálásan meg is emlékezik. Kár, hogy a magyar címek egy részét a sajtóhibák elcsufították. Egyébként akadnak más nyelvűeknél is. A magyar és más, kevésbé általánosan elterjedt nyelvű címek német vagy francia fordításban is közölve vannak. Talán czélszerűbb volna a kettő közül valamelyiknél megállapodni s azt következetesen keresztülvinni. A vállalatnak mindenestre tökéletesbűlni kell még s hogy ez kellő pártfogás mellett nem is fog elmaradni, a szerkesztő ügyszeretete remélni engedi. Tervezi a szerkesztő a reprodukciók jegyzékét is. A II. évfolyam — igen helyesen — nem 6, hanem csak 4 füzetből fog állani, tehát minden évfolyamról egy az eddigiéknél természetesen terjedelmesebb füzet fog beszámolni, miáltal megszűnik az anyagnak tulságos szétforgácsolása. Egy évfolyam ára 15 márka. e. l.

F. Pintor. *La libreria Cosimo de' Medici nel 1418.* Firenze, 1902. 8-r. 15 oldal.

E fentebbi cím alatt *F. Pintor*, a firenzei Biblioteca Nazionale könyvtárnoka kiadta Medici Cosimo könyveinek egy 1417-ben felvett lajstromát. Ez a könyvjegyzék csak része egy nagy leltárnak, a mely a Medici János házában talált összes ingóságokról számol be, s melynek eredetijét a firenzei állami levéltárban őrzik.

Ez az első adat a világhírű gyűjteményről. Bizonyosága annak, minő szerény kezdetből nőtt ki a nagy *Bibliotheca Medicea*. A lajstrom mindössze hetvenegy műről tesz említést; melyek közül hármat Medici János őriztek, a többit pedig Cosimo irodájában (nello scriptorio di Cosimo). A szűkszavú jegyzék csak rövid címeket ad, de a korhoz mérten mégis pontosnak mondható, mert a régibb darabokat megjelöli, ilyen formán: *Tre deche di Livio in due volumi di lettera antica*, vagy: *Giustino di lettera longobarda*. Legnagyobb számmal a régi latin írók vannak képviselve, Cicero egymaga 10 darabbal szerepel a lajstromban. Azt természetesen mondani sem kell, hogy Boccaccio, Petrarca és Dante nem hiányoznak.

Az érdekes füzetkét a középkori irodalom és könyvészet tanulmányozóinak figyelmébe ajánljuk. V.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny XXVII. évfolyamának** 3. 4. 5. 6—7. füzetében (1903 márczius—július) **Kont Ignác** az 1898—1902. évek francia filologiai irodalmát ismer-teti. A 6—7. füzetben ezenkívül **Binder Jenő P.** **Horváth Ádám** énekgyűjteményének a brassói állami főreáliskola könyvtárá-ban levő kéziratát ismerteti s ugyanez a kettős füzet tartalmazza **Hellebrant Árpád** repertoriumát az 1902. évi magyar filologiai irodalomról.

Az **Erdélyi Múzeum XX. kötetének 5. füzetében** (1903 május 15) tudósítás olvasható **Br. Bánffy György** családi levél-tárának az Erdélyi Múzeum könyvtárába való elhelyezéséről. — A 6. füzet (1903 június 15) közli dr. **Erdélyi Pál** jelentését az Erdélyi Múzeum könyvtárának 1902. évi állapo-táról.

Az **Irodalomtörténeti Közlemények XIII. évfolyamának** 2. füzete a következő tartalommal jelent meg: **Bayer József**. Az első magyaryelvű színi előadás a fővárosban és gróf **Waltron**. — **Dézsi Lajos**. Az irodalomtörténet módszerei (II. közlemény). — **Kunfi Zsigmond**, **Toldy Ferencz** (befejező közlemény). — **Dr. Viszota Gyula**, **Dobozi M.** és hitvese tört. költői feldolgozása (bef. közl.). — **Olasz József**, **Szánoki Gergely**. — **Katona Lajos**. Az **Ehrenfeld** és **Domonkos-codex** forrásai (bef. közl.). — **Adattár: Hellebrant Árpád**, **Enyedi György XVI. századbeli latin költeménye**. — **Földvári László**, Egy s-pataki deák tréfás verses prédikációja. — **Gyalui Farkas**, **Tótfalusi Kis Miklós** verses ethicája. — **Dékány Kálmán**, **Kazinczy Ferencz** családi levelezése. (I. közl.) — **Récsey Viktor**, **Böngézet** a pannonhalmi kéziratárból. — **Koncz József**, **Bolyai Farkas** töredékjegyzetei (bef. közl.). — **Esztegár László**, Magyar írók levelei **Egressy Gáborhoz** (bef. közl.). — **Ferenczi Zoltán**, **Wesse-lényi Miklós** levele ifj. **Wesselényi Ferenczhez**. — **Dékány Kálmán**, Az 1649. évi országgyűlésen **Keviczky János** ellen írt gúnyvers. — **Jónás Károly**, Javaslat gr. **Széchenyi István** érdemeinek törvénybe-iktatása iránt **Zsoldos Ignácztól**. — **Ismertetések**. **Bírála-tok**. **Georges Pélassier**, Le mouvement littéraire contemporain. **Ism. Téri József**. — Irodalomtörténeti repertorium **Hellebrant Árpádtól**.

A **Grafikai Szemle XIII. évfolyamának 5. számát** (1903 május) **Gyalui Farkasnak Firtinger Károlyról** szóló megemlé-kezése vezeti be. Hosszabb közlemény ismerteti az **Iparművészeti Múzeum ex-libris kiállítását**. — A 6. szám (1903 június) be is mutat néhányat az ex-librisek közül.

A **Századok XXXVII. évfolyamának** 1—6. füzetében (1903 január—június) *Margalits* Ede és később *Ernyey* József szláv történeti szemléje, az 1. 2-ben *Mangold* Lajostól a hazai hírlapok repertoriuma olvashatók. A 4. füzetben ezenkívül *Naményi* Lajos ismerteti Sennowitz Adolf dolgozatát Manlius Jánosról, *Német* Ambrus pedig két győri benczés tanárnak 1847-48-ban kifejtett könyvrevizori működéséről ír. — Az 5. füzet közli *Domanovszky* Sándor ismertetését R. Fr. Kaindl *Studien zuden Ungarischen Geschichtsquellen* című művéről. Az 5. és 6. füzetben az 1900/1901. évi iskolai értesítőekben megjelent történelmi értekezések repertoriumát közli *Lukinich* Imre.

II.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK.

Centralblatt für Bibliothekswesen. XX. évfolyam 6. szám (1903 június): P. E. *Richter*, Die Regelung der Oberaufsicht über kirchliche Bibliotheken im Königreich Sachsen. — R. *Schmertusch von Riesenthal*, Die Pirnoer Kirchenbibliothek mit ihren Handschriften und Inkunabeln. — Eb. *Nestle*, Die erste Lutherbibel mit Verszählung. — Eb. *Nestle*, Zum Verzeichniss der griechischen Handschriften der K. Universitätsbibliothek in Tübingen. — L. *Cohn*, P. E. *Richter*, A. *Hofmeister*, Tycho Brahes Astronomiae instauratae Mechanica von 1598. — G. *Kohfeldt*, Der Lübecker Vikar Conrad Stenhop, ein mittelalterlicher Illuminator und Büchersammler. — Kurt *Tautz*, Das dem Reichsamt des Innern unterstellte Deutsche Bureau der internationalen Bibliographie in Berlin. — Ad. *Hofmeister*, Ein Vorschlag zur Güte (az egyetemi iratok jegyzéke ügyében). — X. Y. Die Subalternen im Bibliotheksdienst. — Recensionen und Anzeigen: Léon Lejeal, Les antiquités Mexicaines (az irodalom bibliogr. ismertetése a Bibliothèque des bibliographies critiques cz. gyűjteményben) (E. Förstemann) Paul Kristeller, Andrea Mantegna (Er.) Allandó rovatok: Mittheilungen aus und über Bibliotheken. Vermischte Notizen. Neue Erscheinungen auf dem Gebiete des Bibliothekswesen.

Deutsche Litteraturzeitung. XXIV. évfolyam 19. szám (1903 május 9): D. *Jordell*, Répertoire bibliographique des Revues françaises pour l'année 1899. — 20. szám (1903 május 16): Henry *Harrisse*, Les falsifications bolognaises, reliures et livres. — 22. szám (1903 május 30): Leo *Baer*, Die illustrierten Historienbücher des XV. Jahrhunderts. — 23. szám (1903 június 6): F. *Eichler*, Quellensammlung für Geschichte des deutschen Bibliothekswesens. — 24. szám (1903 június 13): I. *Tews*, Wie gründet und leitet man ländliche Volksbibliotheken? — 25. szám (1903 június 20): J. W. *Clark*,

The care of books. — 26. szám (1903 június 27.) W. de Wreese, Eene Bibliotheca neerlandica manuscripta.

La *Bibliofilia* V. *évfolyam* 1—2. szám (1903 április—május): C. Lozzi. Cecco d'Ascoli (bef. közl.) — M. Faloci—Pulignani, L'arte tipografica in Foligno nel XVI secolo. (folyt.) — Giuseppe Fumagalli, Di Demetrico Canevari medico e genovese e delle preziose legature che si dicono a lui appartenute. (folyt.) — 3—4. szám (1903 május—június): G. Fumagalli és M. Faloci—Pulignani közleményeinek folytatásán kívül: Hugues Vaganay, Amadis en français. — Necrologio: Il Prof. Comm. Bernardino Peyron (Carlo Frati).

Le *Bibliographe Moderne*. VII. *évfolyam* 1903 január—áprilisi füzet (37—38. szám): H. F. Delaborde, Le plus ancien inventaire des registres du Trésor des Chartes et les registres de chancellerie. — F. Gerbauw, La papeterie de Buges en 1794. — L. Lecestre, Table de la »Chronologie militaire« de Pinard. — Ch. Enschedé, Le premier ouvrage imprimé de Gutenberg, d'après Otto Hupp. — Chronique des archives: Autriche-Hongrie. France. Italie. Russie. — Chronique des bibliothèques: Allemagne. Autriche-Hongrie. France. Grande-Bretagne. Italie. Pays-Bas. Suisse. — Chronique bibliographique: Deux nouveaux périodiques bibliographiques en Belgique. Un répertoire de synthèse historique. La »Revue générale de bibliographie française«. Le »Bibliographischer Monatsbericht der Schul- und Universitätsschriften«. Le catalogue internationale de la littérature scientifique. Une bibliographie de s'histoire de France depuis 1789. Bibliographie de l'Espagne. Notes bibliographique sur l'histoire des arts industriels en France. Bibliographies de l'histoire de classes ouvrières. Bibliographies philologiques. Bibliographies géographiques et géologiques. Bibliographies de livres liturgiques. Description correcte des livres. Une bibliographie russe. Deux catalogues de la librairie Jaques Rosenthal. Un livre d'Érasme condamné. — Comptes rendus et livres nouveaux: Revues spéciales. Sam. Clason, Studier öfver Arkivväsendet i utlandet (H. S.). Mr. R. Fruin, Rijks Archief-Depot in de Provincie Zeeland; Het archief der O. L. V. Abdij te Middelburg (H. S.). Élie Blanc et Hugues Vaganay, Répertoire bibliographique des auteurs et des ouvrages contemporains de langue française ou latine (H. S.). Dr. Cenek Zibr, Bibliographie České historie (H. S.). J. N. Larned, The literature of American history; a bibliographical guide (H. S.). August Mau, Katalog der Bibliothek des kaiserlich deutschen archeologischen Instituts in Rom (H. S.). Alfred Wotquenne, Catalogue de la bibliothèque du conservatoire royal de musique de Bruxelles (Henri de Curzon).

Revue des Bibliothèques. XIII. *évfolyam* 1—4. szám (1903 január—április): Dr. F. L. Hahn, Note sur les Commentaires de la Faculté de Médecine de Paris et sur quelques autres documents

manuscripts concernant l'ancienne Faculté de Médecine de Paris. — Daniel *Serruys*, Catalogue des manuscrits conservés au Gymnase grec de Salonique. — Bibliographie: Giulio Bertonì, La Bibliotheca Estense e la coltura ferrarese ai tempi del duca Ercole I, 1481—1505 (Léon Dorez.) Paul Lacombe, Bibliographie des travaux de M. Leopold Delisle (Léon Dorez.) Paul Lacombe, Bibliographie des travaux de M. Leopold Delille (Léon Dorez.) — Chronique des bibliothèques: Allemagne. Belgique. États-Unis d'Amérique. France. Italie. Pays-Bas. — 5—6. szám (1903 május—június): I. *Gautier*, Le Décret de 1809 et les droits de l'État sur les manuscrits des bibliothèques publiques. — H. *Omont*, Listes des recueils de facsimilés et des reproductions de manuscrits conservés à la Bibliothèque nationale. — Bibliographie: Bibliothecae Apostolicae Vaticanae Codices manu scripti recensiti iussu Leonis XIII. Pont. Maximi etc. Codices Urbinates latini. Codices Vaticani latini (Léon Dorez.) Andrea, Moschetti, Il museo civico di Padova (Léon Dorez.) Facsimile de livres copiés et enluminés pour le roi Charles V; souvenir de la journée du 8. mars 1905 offert à ses amis par Leopold Delisle. — Chronique des bibliothèques: Allemagne. États Unis. France. Italie.

Rivista delle Biblioteche e degli Archivi. XIV. évfolyam 5—6. szám (1903 május—június): Alessandro d'Ancona e Giuseppe *Fumagalli*, Proposta di una bibliografia italiana. — Giulio *Coggola*, Proposta di reintegrazione nella sede naturale dei fondi farnesiani degli archivi di Napoli e di Parma. — Guido *Biagi*, Lettere edite del Dr. H. Holland a Ugo Foscolo. — Ettore *Gelera*, Angelo Brofferio, contributo, bibliografico. — Bernardino *Peyron* (a turini nemzeti könyvtár tiszteletbeli könyvtárnokáról szóló nekrológ.) — L. R. La libreria del Boccaccio.

Zeitschrift für Bücherfreunde. VII. évfolyam 3. füzet (1903 június): Walter von *Zur Westen*, Moderne Arbeiten der angewandten graphischen Kunst in Deutschland. IV. Das Plakat. — Rudolf *Beer*, Die Privatbibliothek des Fürsten Triulzio in Mailand. — Kritik: F. J. Kleemeier, Handbuch der Bibliographie (Dr. Zaretsky). Douglas Cockerell, Der Bucheinband und die Pflege des Buches (—g.) Ahnenreichen aus dem Stammbaum des portugiesischen Känighauses von H. G. Ströhl mit einer kurzen Abhandlung über die flandrische Buchmalerei des XV. und XVI. Jahrhundert von I. Kömmerer (K. E. Graf zu Leiningen-Westerburg.)

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1903. ÉV MÁSODIK NEGYEDÉBEN.

Összeállítja: DR. GULYÁS PÁL.

- ALAPSZABÁLYAI, Az ó-radnai olvasó-egyesület —. Besztercze. 1902. Botschar T. 8-r. 28 l.
- ALAPSZABÁLYAI, A teregovai magyar olvasó-kör —. Lugos. 1903. Weisz és Sziklai. 8-r. 10 l.
- BARCZA IMRE, Gazdaságtörténelmi irodalmunk 1902-ben. (Magyar gazdaságtörténelmi szemle. X. évf. 3—4. füz.) Budapest. 1903. Pátria irod. váll. és ny. részv.-társ. 8-r. 185—189 l.
- BELL PÉTER I. Csernay József alatt.
- CHOLNOKY JENŐ, Mutató a Földtani Közlöny XIII—XXX. köteteihez. General-Register zu den Bänden XIII—XXX. des Földtani Közlöny (Geologische Mitteilungen). Budapest. 1903. Franklin társulat nyomdája. 8-r. 256 l.
- CERNAY JÓZSEF és BELL PÉTER, Budapesti III. ker. egyesült polgári kör könyvtári jegyzéke. 1903. Budapest. 1903. Wimmer Márton. 8-r. 23 l. Ára 20 fill.
- CSETRI KÁROLY, A tanári könyvtár címjegyzéke. (Folytatás) (A zombori állami főgymnasium XXXI-ik évi értesítőjében az 1902—1903. tanévről.) Zombor. 1903. Bittermann Nándor és fia. 8-r. 29—37 l.
- CZAKÓ ELEMÉR, Az orsz. magyar iparművészeti múzeum ex-libris kiállításának katalógusa. Budapest. 1903. Franklin társulat nyomdája. 8-r. 117 l. 1 levél. Ára 50 fill.
- CZIMJEGYZÉKE, A magyar királyi lugosi 8. honvéd gyalogezred tisztii könyvtárának —. Lugos. 1903. Virányi János. 8-r. 64 l.
- EMBERGER JÁNOS és KÉMÉNYDI ERNŐ, A »Budapest III. ker. nép- és iskolai-könyvtár« könyvjegyzéke. 1903. Budapest. 1903. Wimmer Márton. 8-r. 32 l.
- ÉVKÖNYVE, Magyar könyvkereskedők —. XIII. évf. Szerkesztette Rényi Károly. Budapest. 1903. Pallas részv.-társ. kny. 8-r. XLV, 410 l.
- FRAKNÓI VILMOS, A Korvina könyvtárban másolt kéziratok Emich Gusztáv gyűjteményében. (Különlenyomat a Magyar Könyvszemle 1901. évfolyamából.) Budapest. 1903. Athenaeum részv.-társ. könyvnyomda. 8-r. 14 l. 1 melléklet.
- HAVRANEK ANTAL igazgató évi jelentése a székesfejevári felső- és vizivárosi olvasó-kör 1903. évi február hó 1-én tartott közgyűlésén. Székesfejevár. 1903. Számmer Imre. 8-r. 11 l.
- HÁZSZABÁLYAI, A segesvári magyar kaszinó — és könyvtári szabályai. Segesvár. 1903. Michailovits József. 8-r. 12 l.
- HELLEBRANT ÁRPÁD, A magyar philologiai irodalom 1902-ben. (Egyetemes Philologiai Közlöny. XXVII. évf. VI—VII. füz.) Budapest. 1903. Franklin társulat nyomdája. 8-r. 531—639 l.
- HELLEBRANT ÁRPÁD, Repertorium. (Irodalomtörténeti Közlemények. XIII. évf. 1. 2. füz.) Budapest. 1903. Athenaeum részv.-társ. nyomdája. 8-r. 126—128., 155—156 l.
- INDEX signorum »ex-libris« dictorum bibliothecae ecclesiae metropolitanae Strigoniensis. — Az esztergomi főegyházmegyei könyvtár »ex-libris« könyvjegyeinek lajstroma. Egy színnyomatú és 12 eredeti rézmetszű képpel. Esztergom. 1903. Buzárovits Gusztáv. 8-r. 56 l.
- IRODALMA, Az iparművészet —. 1903. Márczius-április. (Magyar Iparművészet. 11. évf. 3. sz.) Budapest. 1903. Athenaeum részv.-társ. nyomdája. 4-r. V—VI. l.
- IRODALOM, Közgazdasági —. (Lezárva 1903. márczius 31-én) (Közgazdasági Szemle. XXVII. évf. 29. köt.) Budapest. 1903. Pestii könyvnyomda részv.-társ. 8-r. 323—332 l.

IRDALOM, Közgazdasági —. (Lezárva 1903. április 30-án.) (Közgazdasági Szemle. XXVII. évf. 29. köt.) Budapest. 1903. Pesti könyvnyomda részv.-társ. 403—416 l.

IRDALOM, Közgazdasági —. (Lezárva 1903. május 31-én.) (Közgazdasági Szemle. XXVII. évf. 29. köt.) Budapest. 1903. Pesti könyvnyomda részv.-társ. 8-r. 480—492 l.

JEGYZÉK, Könyvtári. Temesvár-gyárvárosi kereskedelmi alkalmazottak önképző-köre. 1. sz. 1903. márczius hó. Temesvár. 1903. Mangold Sándor. 8-r. 12 l. Ára 10 fill.

JEGYZÉKE, A »biharmegyei nemzeti kaszinó« könyvtárának betűsoros —. Szerzők szerint rendezve. 1903-ik év. Nagyvárad. 1903. ifj. Berger Sámuel. 8-r. 255 l.

JEGYZÉKE, A fejeértplomai áll. főgymnasium ifjusági könyvtárának —. (A fejeértplomai m. kir. állami főgymnasium XXVII. értesítőjében). Fejeértplom. 1903. Wunder Gyula. 8-r. 1—18 l.

JEGYZÉKE, A székelyudvarhelyi kaszinó könyvtárában levő összes művek betűsoros —. Székelyudvarhely. 1903. Becsek D. fia. 8-r. 14, 2 l.

JELENTÉS a Magyar Nemzeti Múzeum 1902. évi állapotáról. Közzéteszi a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága. Budapest. 1903. Athenaeum részv.-társ. nyomdája. 8-r. 192 l.

KATALOGUSA, A IX-ik szakosztály könyvtárának —. 1903. (Kereskedelemügyi m. kir. miniszterium.) Budapest. 1903. Athenaeum részv.-társ. nyomdája. 8-r. 48 l.

KÉMÉNYDI ERNŐ I. Emberger János alatt.

KIMUTATÁSA, A magyarországi művezetők I. kerületi könyvtár —. Budapest. 1903. Wimmer M. 8-r. 4 l.

KIVONAT az Országos Magyar Iskola-egyesület vándorkönyvtárainak szabályzatából. Budapest. 1903. Szent László könyvnyomda. 8-r. 8 l.

KOMENDA JÁNOS I. Losonczi Antal alatt.

KÖNYVEK, Új —. (Magyar gazdaságtörténelmi szemle. X. évf. 5—6. füz.) Budapest. 1903. Pátria irod. váll. és ny. részv.-társ. 8-r. 277—283 l.

KÖNYVEK, Új —. (Századok. XXXVII. évf. 4—5. 6. füz.) Budapest. 1903. Athenaeum részv.-társ. könyvnyomdája. 8-r. 389—393., 488—490., 585—559 l.

KÖNYVÉSZET. (Magyar Nyelvőr. XXXII. évf. IV. V. füz.) Budapest. 1903. Athenaeum részv.-társ. nyomdája. 8-r. 228., 284 l.

KÖNYVÉSZET, Külföldi —. II. Modern philologia. (Egyetemes Philológiai Közlöny. XXVII. évf. VI—VII. füz.) Budapest. 1903. Franklin társulat nyomdája. 8-r. 639—640 l.

KÖNYVJEGYZÉK. Bücher-Katalog. 1903. (Szliáci fürdőigazgatóság.) Besztercebánya. 1903. Machold F. 32, 2 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A budapesti cipőfelsőrész készítő munkások és munkásnők szak- és munkaközvetítő egyesületének —. Budapest. É. n. Löbl Dávid és fia. 8-r. 8 l. Ára 10 fill.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A vasvári kaszinó második —. Budapest. 1903. Rózsa Kálmán és neje. 8-r. 19, 13 l.

LEITNER FERENCZ. I. Lomoschitz Károly alatt.

LOMOSCHITZ KÁROLY és LEITNER FERENCZ. A kismartoni kaszinó-egylet könyvtárának 3-ik pótgjegyzéke. Összeállította 1903. június 1-én —. Verzeichniss der seit dem 15. Januar 1901 angekauften Werke der Eisenstädter Casino-Bibliothek. Kismarton. É. n. Gabriel J. 8-r. 22 l. Ára 20 fill.

LOSONCZI ANTAL és KOMENDA JÁNOS. Az óbecsei magyar népkör könyveinek jegyzéke. Ó-Becse. 1903. Lévai Lajos. 8-r. 36 l. Ára 40 f.

MARTINEK BÉLA. A makói kaszinó könyvtárában levő könyvek czimjegyzéke az 1903. évben. Makó. 1903. Gaál László 8-r. 42, 2 l.

(NÉMETH SÁNDOR.) A csanádmegyei tanító-egyesület könyvtár jegyzéke. Makó. 1903. Kovács Antal. 8-r. 15 l.

NÉVJEGYZÉKE, A mezőtúri iparos ifjak önképző-egylete könyveinek betűsoros —. Mezőtúr. 1903. Gyikó K. 8-r. 16 l.

NÉVJEGYZÉKE, A mezőtúri ipartestület könyveinek betűsoros —. Mezőtúr. 1903. Gyikó K. 8-r. 20 l.

NÉVSORA, A kunhegyesi iparos olvasó-kör könyvtárának —. Mezőtúr. É. n. Gyikó K. utóda Kanyó Antal. 8-r. 20 l.

PATAKI BÉLA. A magyar méhészet irodalma. (A »Méhészeti Zsebkönyv« 1903. évre című munkában.) Nagybánya. 1903. Molnár Mihály. 8-r. 123—135 l.

PETRIK GÉZA. Magyar könyvészet. 1886—1900. Az 1886—1900. évek' ben megjelent magyar könyvek, hírlapok és folyóiratok, atlaszok és térképek összeállítása. Tudományos szak- és tárgymutatóval. Első füzet. A — Elmé-
kedések. Budapest. 1903. Athenaeum részv.-társ. könyvnyomdája. 8-r. 160 l.
Ára 5 kor.

PUSZTAI FERENCZ. Nyomdászati mesterszók. Budapest. 1902. Pallas részv.-társ. kny. 12-r. 205 l.

RÉCSEY VIKTOR. Ex-líbris kiállítás Budapesten. (Magyar Szemle. XV. évf. 22. sz.) Budapest. 1903. Hunyadi Mátyás-intézet. 2-r. 254—256 l.

RENDSZABÁLYAI. Az E. M. K. E. balázsfalvi-vidéki köre könyvtá-
rának — és névjegyzéke. Balázsfalva. 1903. Gör. kath. papnövelde nyom-
dája 8-r. 91 l.

RÉNYI KÁROLY I. Magyar könyvkereskedők *évkönyve* alatt.

STAMPFEL KÁROLY kiadványainak jegyzéke. Pozsony. 1873—1903. Pozsony. 1903. Eder István. 8-r. 120 l.

SZABÓ KÁLMÁN. Emlékirat a tiszántúli ev. ref. egyház kerület által felállítandó protestáns nyomda tárgyában. Budapest. 1903. Pesti könyvnyomda részv.-társ. 8-r. 30 l.

SZAKKÖNYVTÁR. (Navratil Ákos: Jelentés a társadalmi múzeum beren-
dezéséről és annak első évi munkásságáról. cz. munkában.) Budapest. 1903. Athenaeum részv.-társ. nyomdája. 8-r. 168—265 l.

VERZEICHNISS der Büchersammlung des Siebenb.-sächs. Landwirtschafts-
Vereines. Nagyszeben. É. n. Krafft V. 8-r. 56 l.

WIESNER JAKAB. A kiadóról és a könyvről. Budapest. 1903. Rózsa Kálmán és neje. 8-r. 15 l. Ára 50 fill.

WIESNER JAKAB. A könyvkereskedő hivatásáról. Budapest. 1903. Rózsa Kálmán és neje. 8-r. 15 l. Ára 50 fill.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

XIII. Leó pápa †. F. évi július hó 20-án röppentette szét a táviró világszerte a hírt, hogy a katolikus egyház látható feje, XIII. Leó pápa, ki ez évben ünnepelte pápaságának 25. évfordulóját, megszűnt élni. Halála millió és millió katolikus hívő szívét borította gyászba, és azon milliók, kiknek XIII. Leó hosszú pontifikátusa alkalmat nyújtott, hogy az apostolok fejedelmének utódját színről színre láthassák, soha sem fogják elfelejteni azt a mély benyomást, melyet a gyöngye testalkatu, de lelkére, szellemére ifju aggastyán mindenkire ki őt látta, gyakorolt. Hatalmas, nagy szellem költözött el vele, ki az egyházat, a pápaságot oly polczra emelte, a melyen csak megtartani is, utódjának nagy gondja leend.

Az egyházfő, a politikus érdemeit méltatni nem e lapokra való. Hogy mégis megemlékezünk róla, annak oka pontifikátusának a tudományokra való nagy jelentőségében rejlik. Az ő uralkodása a tudományok, jelesül a bölcsészet és a történettudományok történetében mély nyomokat hagy maga után. A bölcsészeti tudományban az Aquinói Szent-Tamás által kifejtett tanokon alapuló bölcselkedés föllandulése és behatóbb művelése XIII. Leó pápa nevéhez fűződik. Ép így az ő nevéhez fűződik a történelmi tudományok kimeríthetetlen kincsesbányájának, a *vatikáni titkos levéltárnak megnyitása* is, melynek jelentőségét csak akkor mérlegelhetjük, ha a pápai levéltárak anyagán alapuló és azóta megjelent munkák sorozatán végignézzünk.

Még nem is oly nagyon régen volt az, hogy a vatikáni levéltárak a kutatók elől szigoruan el voltak zárva. Az ott felhalmozott kincsek között csak nagy ritkán kutathatott egy-egy szerencsésebb halandó és még akkor is mily nehézségek gördültek utjába. Hiszen a vatikáni levéltár nagytudomány praefektusa Theiner Ágoston is állítólag azért bocsáttatott el oly hirtelen IX. Pius pápa által, mert a vatikáni levéltárból a tridentinumra vonatkozó okmányokat szolgáltattott ki, és lord Actont a levéltárba bebocsáttotta. XIII. Leó pápa a vatikáni levéltár kezelésébe is változást hozott be. Mindjárt trónralépte után elrendelte a levéltárnak a kutatók részére való megnyitását. Az 1883 augusztus 18-án kelt, De Luca, Pitra és Hergenröther bibornokokhoz intézett »*Saepenumero considerantes*« levél a történettudomány emeléséről és a történetírásról fényes bizonyossága annak, hogy mit tartott XIII. Leó a történetírásról, s hogy mi volt czélja a vatikáni levéltárak és a könyvtár megnyitásával. Az 1884 május 15-iki Hergenröther bibornokokhoz

intézett »La singolare importauza« levél a pápa újabb gondolkodását mutatta, ki a levéltár mellett egy palaeographiai iskola felállítását rendelte el.

Hogy a vatikáni levéltár és a könyvtár megnyitása a történelmi és segédtudományok fejlődésére mély hatással volt, mi sem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy az európai nemzetek majd mindegyike küldi ki történéseit a vatikáni levéltár kincseinek kiaknázására és egymásután keletkeztek az örök városban történelmi intézetek, melyek az ott felhalmozott anyagnak tudományos kiaknázását feladatukul tűzték ki. A történelem és segédtudományainak nem egy homályos pontja nyert megvilágítást a napfényre került anyag által. És midőn pár évvel ezelőtt fölmerült a súlyos aggály, hogy Leó pápának halála esetére az a páratlan liberalizmus, melylyel a levéltári kincsek a kutatók rendelkezésére bocsáttattak, meg fog szünni és a levéltár ajtai újból bezárulnak, a tudományos világban nagy mozgalom támadt. A német történészeknek egyik vándorgyűlésén is kifejezést nyertek ez aggodalmak, melyek remélhetőleg nem fognak megvalósulni. A vatikáni levéltár megnyitása óta mind fényesebben nyert igazolást az 1883 augusztus 18-ki pápai levél azon állítása »A történelem hamisítatlan szava nagyszerűen védelmezi az egyházat és a pápaságot mindazok előtt, kik higgadtan és előítéletek nélkül hallgatnak rá.«

Az egyház és a világpolitika évkönyveiben XIII. Leó nevét kormányzati tényei, államférfui bölcsesége fogják megörökíteni, a történelmi tudományok történetében a vatikáni levéltár megnyitása fogja nevét örökké emlékeztetessé tenni.

A. A.

Dr. Pauler Gyula †. Abban a gyászban, mely dr. Pauler Gyula m. kir. orsz. főlevéltárnoknak f. évi július hó 8-ikán bekövetkezett halálával a magyar tudományosságot érte, a M. N. Múzeum Széchényi orsz. könyvtára is osztozik. Nemcsak annál a viszonynál fogva, mely a könyvtárt nemzeti multunk búváraihoz fűzi, kiknek sorában Pauler Gyula a legkiválóbbak közt foglalt helyet. Szorosabb kapcsolatot teremtett könyvtárunk és a megboldogult között Pauler Gyula illusztris hivatalos állása. Az Országos Levéltár és a M. N. Múzeum könyvtára tudományos tekintetekben igen sokszor vannak egymásra, közös, kölcsönös tevékenységre utalva s e közös munkásság minél nagyobb fokú összhangja a hazai tudományosságnak elsőrangu érdeke. Ezt az érdeket mélyebb belátással és lelkesebb buzgalommal szolgálni alig lehet, mint azt Pauler Gyula tette. Ugy nagyobb ügyeknél, minők a Hunyady-levéltár visszacserélése vagy a Pozsonyi-gyűjtemény megszerzése voltak, mint a minduntalan előforduló kisebb kérdésekben a legmesszebb menő kollegialitást a legnagyobb lelkiismeretességgel párosította. Méltán rászolgált arra, hogy könyvtárunkban hosszú ideig hálával emlegessük nevét.

A M. Nemz. Múzeum díszes koszorút helyezett Pauler Gyula ravatalára, ki buzgó tagja volt a nemzeti múzeumi tanácsnak is. A M. Nemz. Múzeum Széchényi orsz. könyvtára pedig a következő részvétiratot intézte az Orsz. Levéltárhoz:

»A m. kir. orsz. levéltárnak, Budapest. A Magyar Nemz. Múzeum könyvtára mély megilletődéssel értesült arról a súlyos veszteségről, mely az Országos Levéltárat nagynevű főnökének s a hazai tudományosság kiváló

diszének, dr. Pauler Gyula orsz. főlevéltárnok úrnak oly megdöbbentően váratlan halálával érte. Midőn szomorú kötelesség gyanánt sietek könyvtárunk legőszintébb részvétét tolmácsolni az Orsz. Levéltár előtt, önkéntelenül is emlékeznem kell arra a megtisztelő kollegialitásra és szíves szolgálatkésziségre, melyet a megboldogult kiváló férfi a könyvtárunkkal való sűrű hivatalos és tudományos érintkezésben minden egyes alkalommal tanúsított. Emlékét könyvtárunk is hálás kegyelettel fogja megőrizni. A könyvtár igazgatójának távollétében Budapest 1903. jul. 10. Szinnyei József, igazgató-őr.

Ismeretlen római Korvin-kódex. A Rómában tartott nemzetközi történelmi kongresszus alkalmat nyújtott a Korvin-kódexek egy buzgó kutatójának, hogy érdekes felfedezést tehessen. Ez alkalommal ugyanis szép bibliografiai és miniatűr kiállítást rendeztek Rómában a kongresszussal kapcsolatban, a hol többek között a Casanote-könyvtár egy XIII. századi szépen miniatűr kódexe is ki volt állítva. A kódex czímlapján levő czímer nagyon rongált s senki sem sejtette róla, hogy Mátyás király csímerét ábrázolja, következésképen nem tudták róla azt sem, hogy valamikor Mátyás király könyvtárához tartozott. Schönherr Gyula dr., nemzeti múzeumi igazgató őr, ki a római történelmi kongresszuson a Magyar Nemzeti Múzeumot képviselte, figyelmesebben vizsgálva a czímlapon levő rongált czímert, megállapította, hogy az a Mátyás király czímere, következésképen a kódex Mátyás király könyvtárához tartozott. E felfedezés tehát nevezetes azért, mert ezzel a körülbelől százötvenre menő Korvin-kódexek száma egygyel újból gyarapodott. De van a kódexnek nyelvtörténeti jelentősége is. Tartalma ugyanis egy ismeretlen szerző XIII. századi orvosi munkája, mely a gyógyszereket betűrendben sorolja fel. E gyógyszerek túlnyomó része természetesen a növényvilágból van véve, ezek nagy része képekkel van szemléltetőbbé téve s a szöveget díszítő képek között nyolczvanhét darabnak van magyar felírása. E felírások nem egykorúak a kódexszel, hanem a XV. század első feléből származnak. Van a felírásokon kívül több magyar bejegyzés is a kódexben, melyek tartalmából arra kell következtetnünk, hogy szerzőjük valószínűleg egy Buda-környéki pálos szerzetes volt. Összesen nyolczvanhét magyar szó van a kódexben, ebből negyven olyan, mely írásban először e kódexben fordul elő s körülök több már a közhasználatból is kiveszett. Ez a tény biztosítja a kódex nyelvtörténeti becsét. Hogy könyvészeti szempontból mennyire érdekes, ahhoz a mondottak után nem kell bővebb magyarázatot fűznünk.

G. A.

A múzeumi könyvtár tisztviselőinek tudományos utazásai. A f. évben a nm. vallás- és közoktatásügyi minister jóváhagyásával a megfelelő alaphól nyert segélylyel dr. *Melich János* I. oszt. segédőr Dalmáciában folytatja szláv nyelvészeti és bibliografiai tanulmányait. *Havrán Dániel* I. oszt. segédőr a gömöri és gömörkishonti ev. esperességek könyv- és levéltárait, *Varjú Elemér* I. oszt. segédőr a bécsi udvari könyvtár miniatűr-gyűjteményét, dr. *Vértessy Jenő* II. oszt. segédőr Salzburg, München, Augsburg, Stuttgart, Frankfurt, Nürnberg könyvtárait fogja tanulmányozni. Ugyancsak ez évben teszi meg dr. *Esztegar László* őr a mult évben elma-

radt bécsi útját, melynek czéjja irodalomtörténeti kutatások mellett főleg a nagy könyvtárakban eszközölt újítások tanulmányozása.

A kolozsvári egyetemi könyvtárból. A nm. m. kir. vallás- és közoktatásügyi minister ur f. évi május hó 27-ikén 49931—1903. sz. a. leíratával dr. *Veress Endre* dévai áll. főreáliskolai tanárt az 1903/4. tan-évre szolgálattételre a kolozsvári Ferencz-József tud. egyetem könyvtárához rendelte. Veress dr. az Erdélyi Múzeum gazdag levél- és kéziratárát fogja rendezni és katalogizálni.

Magyar Könyvészet 1886—1900. A *Petrik Géza* szerkesztésében készülő s az 1886—1900 években megjelent magyar könyvek, hirlapok és folyóiratok, atlaszok és térképek bibliográfiáját tartalmazó munkából megjelent az 1. és 2. füzet magában foglalva az A-tól Horinká-ig terjedő anyagot. A vállalattal, melyet a M. T. Akadémia támogatásával a Magyar Könyvkereskedők Egyesülete ad ki, legközelebbi füzetünk egyikében érdemlegesen fogunk foglalkozni. Most még csak azt említjük meg, hogy egy-egy füzet ára 5 kor. s a munka az Eggenberger-féle könyvkereskedés bizománya.

Vidéki nyilvános könyvtárak fejlődése. A hazai könyvtárügy fejlődési történetéből ez év első feléből néhány jelentős mozzanatot jegyezhetünk fel. Egyszerre négy vidéki nyilvános könyvtár alakulása, illetve konszolidálódásáról adhatunk örvendetes tudósítást. Az időrendet tekintve először a *pozsonyi városi közkönyvtár* új otthonáról kell megemlékeznünk. Pozsony város igen tekintélyes és jól rendezett könyvanyag felett rendelkezik, a mely egyes nagyobb egyesületi- és magánkönyvtárak beolvasztásával és tervszerűleg eszközöit vásárlásokkal ma már körülbelül 9000 kötetre tehető. A buzgó utánjárásnak eredményeként jegyezhető fel, hogy a kir. főgimnázium u. n. régi könyvtára anyagát, mintegy 8000 kötetet, a mely egy részében a hajdani jezsuita kollegiumé, más részében a nagyszombati egyetemé volt, átengedi a nyilvános könyvtár czéljaira. További tervek szerint a pozsonyi orvos- és természettudományi egyletnek mintegy 15.000 kötetből álló könyvtára és a város birtokában levő régi, részben igen értékes könyvek csatoltatnak a nyilvános könyvtár anyagához. Reménység van arra is, hogy egy-két magánfél szintén átengedi könyveit a nyilvános könyvtárnak, a mely ezen egyesítések létrejöttével 30—35,000 kötetre tehető könyvanyag felett fog rendelkezni. A könyvtár fejlődésével kapcsolatosan napról-napra égetőbb lett az elhelyezés kérdése. A könyvtári helyiségek nemcsak szűkek, hanem e mellett a higiénikus követelményeknek sem felelnek meg. Az illetékes könyvtári körök minden erőt kifejtettek, hogy a város képviselőit akkora áldozatra bírják, a melylyel a czélnek és Pozsony kulturális feladatainak megfelelő épület legyen emelhető. A fáradozás gyümölcsöt termett, a városi közgyűlés elhatározta, hogy a nyilvános könyvtár és múzeum czéljaira az úgynevezett hidász-szertár épületét, egy Mária Terézia-korabeli tekintélyes nagyságú palotát megfelelően és stílszerűen átalakítja. Valószínűleg a következő forum előtt kedvező elbírálás alá esik a határozat és mivel a városnak e czéla 100,000 korona alapítvány és az orsz. főfelügyelőség által kilátásba helyezett tetemes államsegély áll rendelkezésére, Pozsony város nyilvános könyvtára a

közel jövőben alkalmas helyiségekben szolgálhatja kultur-missióját. Ugyanezen időben Temesvárott és Alsókubinban találunk hasonló örvendetes fel lendülést. *Temesvár* város közönsége egész lélekkel szegődött egy nyilvános könyvtár eszméjének zászlaja alá és tervbe vette, hogy a város különböző kulturális egyesületeinek könyvtárait egy cél érdekében nyilvános könyvtárrá egyesíti, a melynek magvát a mostani városi könyvtár anyaga képezné. Ez utóbbi nevezetes gyarapodást nyert a Baróti Lajos tanár könyvtára mintegy 5000 kötetre menő anyagának megvételével. Ha a törekvéseket siker koronázza, Temesvár városa rövid időn belül 20—22 ezer kötetes nyilvános könyvtárral segíti elő a haladás ügyét. Egy nyilvános könyvtár alakulására kedvező a helyzet azért is, mert a város egyik iskolájában tágas és kellő számú helyiségeket bocsáthat rendelkezésre, és itt egy nyilvános olvasóterem megnyitása már most lehetséges. A tervbe vett és igen nagy buzgalommal pártfogolt kulturpalota felépülése pedig a nyilvános könyvtárnak végleges és méltó elhelyezést fog biztosítani. *Alsókubinban* a majdnem 40.000 kötetet számláló Csaplovits-könyvtár végleges elhelyezése nyert megoldást. Az értékes és gazdag anyag nyilvános használata mindeddig nem volt lehetséges, mert részben rendezetlenül, illetve feldolgozatlanul hevert, másrészt a zsúfolt helyiségekben sem alkalmas olvasóterem berendezése, sem a könyvek kezelhető felállítása nem volt keresztülvihető. Az orsz. főfelügyelőség sokszoros utánjárása és buzdítása végre eredményre vezetett és a vármegye az állam segélyével most épít hajlékot a tekintélyes könyvgyűjteménynek Örvendetes fejlődésnek indult *Győr* városnak teljesen új keletű könyvtára. A jelenlegi állomány, a mi 3000—3500 kötetre tehető, egy gazdag ajándékkal, a Milkovics—Zámory-féle, magyar történelmi munkákban igen gazdag könyvtár beolvasztásával, megkétszereződött. Előnyére van a könyvtárnak az a körülmény, hogy az új városházában nemcsak az elhelyezésre, hanem megfelelő olvasóterem berendezésére is nyerhet alkalmas helyiségeket, a mely körülmény remélhetővé teszi, hogy Győr közönségének rövid idő leforgása alatt szép és értékes nyilvános könyvtár áll szolgálatára, a mi csupán a könyvanyag feldolgozásán mulik.

K. L.

Heymann József magyar születésű kairói orvos értékes könyvtárát felajánlotta a M. Nemz. Múzeumnak. Évek hosszú során át gyűjtötte Heymann J. ezen könyvtárát, a melyben Egyiptom történetére, néprajzára, földrajzára és művelődési viszonyaira nézve megjelent értékesebb és fontosabb munkák tekintélyes számban találhatók. A legkiválóbb egyiptológusok kutatásainak eredményét találjuk egybegyűjtve a néhány ezer kötetnyi könyvtárban, Amélineau, Brugset, Budge, Bull, Champollion, Ebers, Lepsius, Maspéro és sok más nevezetes tudós és kutató vannak képviselve a gyűjteményben. A M. Nemz. Múzeum egy önálló egyiptomi vonatkozású könyvtár törzséül kívánja elhelyezni ez anyagot, a mely idővel és kellő fejlesztéssel az egyiptomi régészeti osztályt kívánja szolgálni.

A Kisfaludy és gróf Barkóczy családok levéltárai. Kisfaludy Á. Béla egyetemi tanár halálával a Kisfaludy családi iratok második része is a múzeumban őrzött Kisfaludy-levéltárhoz csatoltatott. Értékes darabok

vannak a középkori anyagban is, de különösen a család két nagy író alakjára Sándorra és Károlyra vonatkozó levelek teszik becessé a letéteményt. A missilis levelek sorában a két Kisfaludy kortársaitól találunk nevezetes darabokat. A levéltár különben szervesen egészíti ki a családi letétemény első felét. — A gróf Barkóczy levéltár a család fejének gróf Hadik-Barkóczy Endrének elhatározásából nyert a M. N. Múzeum családi letéteményei között elhelyezést. A Barkóczy-család XVII. és XVIII. századi előkelő történeti szereplése természetessé teszi, hogy a levéltár ezen része különösen gazdag közérdekű oklevelekben. A család nevezetes katonai alakjainak, mint gr. Barkóczy László ezredesnek, és Barkóczy Ferencznek, II. Rákóczy Ferenc marsalljának, továbbá Barkóczy primásnak előkelő összeköttetéseiből fennmaradt missilis levelek és azon idők politikai történetére vonatkozó adatok szép számmal vannak a levéltárban. A 8000—10,000 darabot kitevő anyag a gr. Hadik-Barkóczy-család pálóczy kastélyából került a Nemz. Múzeumba.

K. L.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1903. június 1-től augusztus 31-ig.

(Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek.)

Bács-Almás:

**Vogel M.

Bács-Szent-Tamás:

Klingwart Róza.

Bonyhád:

*Weisz Jakab.

Brád:

*Roth Ferencz.

Budapest:

Breuer Gyula és Mihály. VI.,
Lovag-u. 2.

Csicsáky János. VIII., Teleki-tér 4.

**Füredi Lipót. VII., Óvoda-u. 24.

Globus műintézet és kiadóvállalat r.
t. (Üzletvezető: Reinitz Zsigmond).

VI., Aradi-u. 8.

Haptá Bernát. IX., Soroksári-u. 49.

*Kállai Armin. V., Bálvány-u. 18.

Kalmár Mór. V., Zoltán-u. 11.

Kósa Rezső. VIII., Szentkirályi-u. 30.

Meisel Sándor. VII., Erzsébet-kör-
ut 34.

**Neumayer Ede. VI., Proféta-u. 7.

Radenkovits Dragutin és Krisztics

Iren Anna. IX., Rákos-u. 11.

Ullmann Vilmos. IV., Régi posta-u. 4.

Facset:

*Molnár Árpád.

Lajta-Sz.-Miklós:

**Prager Gusztáv.

*Stiborszky Fülöp.

Löcse:

Szepesvármegyei közigazgatási
könyvnyomda (tul.: Braun Fülöp).

Nagybánya:

**Molnár Mihály.

Mórvay Gyula és Ung Domokos.

Veinberger Lajos.

Nagyjak:

*Weisz Márk.

N.-Szeben:

**Tipografa részv. társ.

Tipografa-nyomda (tul. Marschall
József).

Német-Palánka:

Kristofek József és Blazsek Józsefné.

Nyitra:

Kapsz Győző és Kramár Vilmos.

Rákospalota:

Deutsch Mózés.

Székesfejérvár:

*Glück Mór.

Szilágysomlyó:

Viktoria nyomda (tul. Lázár János).

Ujverbász:

**Klingwart Róza.

Vercséc:

**Steiger és Glaser

*Glaser Sándor.

Zilah:

**Nadler Béni.

Krausz E. és tsa. (tul. Nadler Béniné,

Krausz Eszter és Krausz Lajos).

A Magyar Könyvszemle új folyama.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlönye, 1876 óta áll a haza tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az év gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvárusi forgalomban 8 kor.; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czimére a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, *IV. Ferencziek-tere 2.* A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—10. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a *Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához* küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1901-ben. I. A magyar hírlapirodalom, id. Szinnyei Józseftől. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok. Kováts Lászlótól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája, id. Szinnyei Józseftől.* Ára 1 kor. 10 fillér.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque du Musée National Hongrois
sous la rédaction de M. François Kollányi.

Quatre livraisons par an; prix du volume | Nouvelle série. XI. volume. 3. liv-
6 couronnes = 6 francs = 5 mares. | raison. Juillet—Septembre 1903.

Sommaire.

François Kollányi. La fondation du Musée Nat. Hongrois et la bibliothèque Széchenyi (Avec un facsimile dans le texte et deux tables.)	193
Elemér Varjú. L'exposition d'Ex-libris au Musée des arts décoratifs à Budapest (I. Article.)	234
Dr. Jules Sebestyén. Les manuscrits de Rudimenta de Jean Telegdi (1598) à Hamburg et à Marosvásárhely. (Avec vingt et un facsimiles dans le texte.)	247
Ladislav Esztegar. Un fragment de manuscrit de Gabriel Dayka dans la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois	281
Indicateur officiel. Rapport sur l'état de la bibliothèque de Musée Nat. Hongrois dans le II. trimestre de 1903	287
La bibliothèque du Musée Transsylvanique en 1902	292
Littérature. Zoltán Ferenczi, Manuel de la bibliothéconomie. Par <i>E. V.</i> — Arthur L. Jellinek, Internationale Bibliographie der Kunstwissenschaft. Par <i>L. e.</i> — J. Pintor, La libreria di Cosimo de Medici nel 1418. Par <i>V.</i> — Revues des revues.	299
La littérature bibliographique dans le II. trimestre de 1903 par le dr. Paul Gulyás	315
Notices. Leo XIII. (<i>A. A.</i>) Dr. Jules Pauler Un manuscrit Corvinien à Rome (<i>A. G.</i>) Voyages d'étude. Bibliographie Hongroise 1886—1900. Bibliothèques provinciales. La bibliothèque égyptienne de Joseph Heymann. Les archives des familles Kisfaludy et Barkóczy	318
Changement dans l'état dans l'imprimeries hongroises de 1 juin 1903 à 31 aout 1903	320
Appendice. Répertoire des journaux de Hongrie en 1902. I. Les journaux hongrois. Par Joseph Szinnyei père. II. Les journaux en langues étrangères. Par Étienne Kereszty . III. Les revues. Par Ignace Horváth . Statistique des journaux et revues hongroises de 1780—1902. Par Joseph Szinnyei père	1—59

Adresse de la rédaction et de l'administration; *Magyar Könyvszemle Budapest, Musée National Hongrois.*

XI. KÖTET, 4. FÜZET. ÚJ FOLYAM. 1903. OKTÓBER—DECZEMBER.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ.

1903. ÉVI FOLYAM.

—||| IV. FÜZET. |||—

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1903.

TARTALOM.

	Lap
Kollányi Ferencz. Javaslatoz és tervezetek a Magy. Nemz. Múzeum szervezetére vonatkozólag 1811-ben. (Egy melléklettel és három hasonmással a szövegben)	322
Varjú Elemér. Az iparművészeti múzeum ex-libris kiállítása. (Második közlemény)	392
A vidéki könyvtárak 1902-ben	401
Tárcza. Évnyegyes jelentés a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának állapotáról az 1903. év. III. negyedében	412
A Magy. Tud. Akadémia könyvtára	416
A szegedi Somogyi-könyvtár 1901—1902-ben	417
Szakirodalom. Fraknoi Vilmos, Gróf Széchényi Ferencz. Ism. —t. — Cockerell Douglas, Der Bucheinband und die Pflege des Buches. Ism. <i>Dr. Gulyás Pál.</i> — Michael Holzmann u. Hans Bohatta, Deutsches Anonymen-Lexicon. 1501—1850. Bd. 2. Ism. <i>St.</i> — Székely Dávid, A magyar tankönyv-irodalom általános jegyzéke. Ism. —g. — Folyóiratok szemléje. I. Hazai folyóiratok (Budapesti Szemle 319., Erdélyi Múzeum XX. 7., Grafikai Szemle XIII. 7. 8. 9., Irodalomtörténeti Közlemények XIII. 3., Századok XXXVII. 7.) II. Külföldi folyóiratok (Centralblatt für Bibliothekswesen XX. 7. 8. 9—10., Deutsche Litteraturzeitung XXIV. 27. 28. 29. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39., La Bibliofilia V. 5—6., Le Bibliographie Moderne VII. 39., Revue des Bibliothèques XIII. 7—8., Zeitschrift für Bücherfreunde VII. 4. 5. 6.)	421
A magyar bibliografiai irodalom az 1903. év harmadik negyedében dr. Gulyás Páltól	431
Vegyes közlemények. A múzeumok és könyvtárak országos szövetsége. Mülbacher Engelbert † (<i>A. A.</i>) A vatikáni könyvtár égése. (<i>G. A.</i>) Régi magyar nyomtatvány I. Lipót korából. (<i>G. A.</i>) Batsányi jegyzetei a Zrinyiáshoz. (<i>Esztegár László.</i>) Thurzó János boroszlói püspök kódexe a vatikáni könyvtárban (<i>G. A.</i>) A könyv- és levéltári anyag jövője (+). Ismeretterjesztő múzeumi előadások. Nők könyvtári szolgálatban (+)	435
Változások a magyarországi nyomdáknál 1903 szeptember 1-től november 30-ig	442
Név- és tárgymutató	443

JAVASLATOK ÉS TERVEZETEK A NEMZETI MÚZEUM SZERVEZETÉRE VONATKOZÓLAG.

KOLLÁNYI FERENCZTŐL.

(Három hasonmással a szövegben és egy melléklettel.)

Junius havában megtörtént az éremgyűjtemény átadása is.

Megérkezvén a gróf junius első napjaiban Pestre, elküldötte egyik emberét Millerhez, felhíván őt, juttassa el hozzá a Múzeumban már négy év óta elhelyezett éremgyűjtemény szekrényeinek kulcsait, mert bizonyos ünnepélyességgel óhajtaná átadni ezen ajándékát is az országnak. Miller azzal a kéréssel jelentette be Széchényi üzenetét a nádornak, hogy az intézet tekintélyének megóvása czéljából őt hatalmazza fel az átvételre.

A nádor ezt meg is tette, utasítván Millert, hogy a kulcsokat megelőzőleg szolgáltatassa át Széchényinek, a kit ismét oly felhívással értesített elhatározásáról, jelentse be, kiknek jelenlétét óhajtaná az ünnepélyes átadásnál. Széchényi ez alatt kifogyott az időből, — Somogy vármegye közgyűlésére kellett leutaznia — ennél fogva junius 10-én arra kérte a nádort, hogy a gyűjtemény átadására a maga részéről Liebenberg Jánost hatalmazhassa fel. A nádor ehhez hozzájárulván, 1810 junius 9-én reggel megtörtént az átadás és átvétel, a mely után a 18 igen szép, hazai fából készült szekrényben őrzött és 702 arany, 1768 ezüst, 193 réz, 12 ón pénzből álló gyűjteményt, melynek értéke Miller becslése szerint meghaladta a 40.000 forintot, megnyitották a nagyközönség előtt.¹⁾

József főherczeg-nádor augusztus havában, midőn Almássy Pál koronaőr 12 drb kéziratot ajándékozott a könyvtárnak, ismét

¹⁾ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1810. Nr. 1343. Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám, II. csomag, 68. szám. Miller kéziratgyűjteménye. XV. 473.

érdeklődni kezdett az iránt, vajjon a könyvtárnak kényesebb tartalmú kéziratái nem jutnak-e esetleg avatatlan kezekbe?

Midőn tehát Almássy ajándékát leküldötte Millernek. Boros Lajos, a nádori kancellária igazgatója által kérdést intéztetett hozzá, van-e az ily kéziratok használatára vonatkozólag külön utasításuk? Ha pedig ilyennel nem bírnának, kérje el az egyetemi könyvtár idevágó szabályzatait és terjeszsze fel hozzá.

Miller 31-én válaszol Boros soraira, kijelentvén, hogy semmi-féle ily utasítást eddig nem kapott. Ő egyedül esküjéhez és az okosság szabályaihoz tartotta magát eljárásában. A nagyközönség a kéziratokat eddig is csak kívülről tekinthette meg; ha pedig valami államtitokról volt valamelyikben szó, vagy tartalma összeütközésbe jutott a felség, vagy az ország jogaival, akkor meg sem mutatták az ilyet senkinek, nem még hogy olvasásra kiadták volna. Ha valaki ily kéziratot kért, a tisztviselők arra hivatkoztak, hogy nem áll hatalmukban a nádor engedélye nélkül kéziratot kiadni. Ő több mindenféle okból nagyon szeretné, ha ő fensége határozott utasításokkal látná el, nemcsak a saját igazolására, hanem az intézet érdekében is. Annál inkább, mert az egyetemi könyvtár szabályzatát már öt év előtt kivette, de be kellett látnia, hogy nem felel meg a Széchényi-országos-könyvtár szükségleteinek. Ennélfogva ő már régebben kidolgozta nemcsak a könyvtár, hanem az egész Múzeum részére a szolgálati szabályzatot, de nem akarta előbb a nádornak jóváhagyás végett benyújtani, míg az intézet meg nem erősödik. Azonban be fogja mutatni nemsokára, a mikor egyúttal le fog mondani állásáról. A mint ugyanis felesége visszanyeri egészségét és ő befejezi a kéziratok katalógusának megírását, a mit megígért Széchényinek, megunván tovább várakozni valamely vigasztalásra, azon lesz, hogy életének hátralévő napjait csendes pihenésben tölthesse.¹

Miller elkedvetlenedését főképen az okozta, hogy még az 1809 év tavaszán folyamodott valami udvari kitüntetésért és ezt még mindig nem intézték el kedvezően. Kérvénye azzal érkezett le a helytartótanács-hoz, hogy miután folyamodványához okmányokat nem csatolt, a helytartótanács nyilatkozzék, érdemesnek tartja-e őt a kitüntetésre vagy sem?

¹ Múzeumi igazgatóság irattára. A. 1810. Nr. 50.

A helytartótanács azt válaszolta erre, hogy a mit Miller, családja felől mond, arról nincs tudomása, kivéven, hogy atyja, mint Budának jegyzője, Mária Teréziától nemességet nyert. De mint tanár 25, mint könyvtáros pedig 6 éven át nagy tevékenységet fejtett ki. Ha esetleg irodalmi dolgai nem érdemesitenék őt az udvari kitüntetésre, felkellene hívni, hogy őseinek, főleg pedig a saját, Biharmegyében szerzett érdemeit okmányok alapján igazolja.¹ A kitüntetés ügye azonban ettől fogva nem jutott előbbre.

Megszólal Millernek e miatti fájdalmas lehangoltsága egy másik felterjesztésében is, a melyet szeptember 19-én intézett a nádorhoz.

I. Ferencz király még az 1810. év tavaszán 600 forint segélyt engedélyezett, 1809 november 1-jétől számítva, a Múzeum tisztviselőinek. Ennek felosztása ügyében Miller junius 10-én azt a javaslatot terjesztette a nádor elé, hogy Strázsay lajstromozó kapjon lakbér czímén 100 forintot, a két iródeák Haliczky és Kutsera egyenkint szintén 100—100 forintot; a könyvtári szolga 50 és a háziszolga 24 forintot; 300 forintot pedig juttason a nádor neki, miután a tüzelőanyag oly drága lett, hogy eddig is 800 forintot adott ki fára. Inkább rájta leszi hogy ez a 300 forint máshonnan megtérüljön. A megmaradt 26 forinton végre lámpát szeretne égetni az épület folyosóján. A nádor azonban nem tartotta elfogadhatónak Miller felosztási tervzetét, mert a legfelsőbb helyen megállapított segély csak azokat illette meg, a kik az egyetemi alaphól húzták fizetésüket; ennél fogva úgy intézkedett, hogy Miller 300, Strázsay 200, a könyvtári szolga pedig 100 forintot kapjon.²

A nádor ezen felosztásával viszont Miller nem volt megelégedve. Ha ugyanis ő keresztül viszi, a mit a nádor leirata tartalmazott, akkor a következő állapot jön létre a fizetés tekintetében. A könyvtári szolga fizetése az egyetemi alaphól 200, a Niczky-féle alapítványból pedig 150, összesen 350 forint volt, a természetbeli lakáson kívül, a mi szintén megfelelt 150 forintnak. Ezzel szemben a második iródeák csak 500 frt fizetést élvezett. Ha már most a szolga fizetése még a 100 frt. segéllyel is meg-

¹ Országos levéltár. Litter. Polit. Nr. 21765.

² U. ott. Acta Musaei. A. 1810. Nr. 1313. Múzeumi igazgatóság irattára. Nr. 33.

javíttatik, akkor éppen egyformán lesz ellátva az első íródeákkal, a ki évenként 600 forintot kapott. Miller abból indult ki, hogy ez nemcsak nem lenne méltányos, hanem nagy mértékben elkedvetlenítené a tisztviselőket is, a kik közül pedig szerinte Haliczky bármikor kinevezhető a régiségtár, Kutsera pedig a természetrajzi osztály órévé, oly kiváló szakértelemmel és buzgósággal teljesítik kötelességeiket. Tekintetbe vevén tehát azt a körülményt, hogy a tisztviselői kar fizetésére lett alapítványok összege már 45.713 forintra rúgott, a minek évi kamataiból ő 500, Strázsay 200 frt pótlékot, Haliczky 600, Kutsera 500, Cservenka 100, Fischer háziszolga pedig 280 frtnyi fizetést élvezett, és emellett még mindig fenmaradt a kamatokból 562 frt, azzal a kérelemmel járult a nádor elé, engedélyezzen a feleslegből Haliczkynek évi 300, Kutserának pedig 250 frtnyi fizetésjavítást. Ez nem csak a két tisztviselő buzgalmát fokozná nagy mértékben, hanem ő is úgy tekintené ezt, mint fáradozásainak megjutalmazását. Miután ugyanis már elérte azt az életkort, a melyben az okos ember mit sem vár a jövőtől, a legnagyobb vigasztalódást abban a tudatban kell keresnie, hogy másoknak javára szolgált, hazájának emléket emelt. Ha mindazonáltal az ő méltányosságból eredő észrevételei nem vétetnének figyelembe, legalább arra kéri a nádort, figyelmeztesse a számvevőséget, hogy a szolgának, miután csak 1810 április 1-jétől van alkalmazásban, ne 1809 november 1-jétől visszamenőleg fizesse ki a segélyt.

A nádor, mint mindenkor, a mikor ezt az intézet érdekeivel összeegyeztethetőnek találta, úgy most is készségesen teljesítette Miller kérelmét; a két tisztviselő fizetését 300, illetőleg 250 forintra felemelte, a szolga segélyösszegét pedig április 1-jétől kiutalta.¹

Régóta tapasztalta Miller, hogy az intézetet látogató közönség jövése-menése, kalauzolása, az elkerülhetetlen magyarázatok, felvilágosítások nyújtása, olyannyira igénybe veszi az összes tisztviselőket, hogy hivatalos teendőik végzésére alig marad idejük. Ennek orvoslására csak egy utat látott maga előtt, ha az egyes gyűjtemények megtekintése bizonyos napokhoz és órákhoz köttetik. Azzal a kérelemmel járult tehát október 10-én József főherczeg-nádor elé, rendelje el, hogy a látogatók az egyes gyűjtemé-

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1810. Nr. 2275. Múzeumi igazgatóság irattára A. 1810. Nr. 57.

nyeket csakis bizonyos napokon délelőtt 9—12, délután pedig 3—6 óráig tekinthessék meg. Vasár- és ünnepnap pedig zárva legyen az intézet, úgyszintén a nagybőjt utolsó hetétől Husvét másodünnepéig, valamint október végső hetében november 2-áig bezárólag, a takarítás céljából. A nádor azonban nem akart erre nézve külön intézkedni, hanem megbizta november 18-án Millert, hogy a tisztviselők számára szolgálati szabályzatot dolgozzon ki, ebbe foglalja bele a látogatási idő szabályozását és az egészet terjeszsze fel jóváhagyás céljából hozzá.¹

Október 22-én a nádor személyesen kívánt meggyőződést szerezni az intézet fejlődéséről és Antal főherczegnek, a németlovagrend nagymesterének társaságában, a délelőtti órákban meglátogatta a Múzeumot. A közel 3 órán át tartó látogatás alatt tüzetesen átvizsgálta a gyarapodási naplót, az egyes gyűjtemények lajstromait, az irattárt és teljes megelégedését fejezte ki a tapasztalt rend felett. A természetrajzi gyűjtemények elrendezése éppen befejezést nyert a könyvtár-teremhez hasonló nagyságú helyiségben, és ő fenségeik nem győzték csodálni és dicsérni az itt látottakat. A gyűjtemény rendezését a nagyszombati születésű ó-budai orvos, Tehel Lajos végezte, nagy szakismerettel. Miller a nádor megelégedését arra használta fel, hogy Tehelt a természetrajzi tár mellé szervezendő őri állásra javaslatba hozza. Elfogadván a nádor Miller ajánlatát, ez október 24-én írásbeli felterjesztésében is megismétli kérelmét, minek alapján a nádor Tehelt november 18-án évi 1200 frt fizetéssel a természetrajzi tár órévé kinevezte.³

A magas látogatók Millert munkában találták; éppen a kézirat-kataloguson dolgozott. A nádor azon óhajtását nyilvánította, bár csak már megjelenék nyomtatásban az első kötet.

Miller siet ezt Széchényivel közölni. Ő mindent el fog követni, írja, hogy a gróf a legközelebbi országyűlésen legalább az első kötetet szétoszthassa. De hogy Madarassy Ferencz esztergom-egyházmegyei áldozó pap, budai cenzor, ne okozzon neki nehézséget, ajánlja a grófnak, küldje el neki annak az udvari rendeletnek a másolatát, a melyben engedélyt nyert a katalogusok kiadására. Sőt tanácsosnak vélné, ha a gróf a revisort is felkérné,

¹ Országos levéltár. Acta Musei. A. 1810. Nr. 2865. Múzeumi igazgatóság irattára. A. 1810. Nr. 64.

ne tartóztassa fel őt a munkában. Mert ezek az emberek úgy szeretnek viselkedni, mintha csupa előkelő politikusok lennének, pedig ugyancsak távol állanak ettől.¹

Ugyanezen alkalommal arról értesíti Miller Széchényit, hogy az éremgyűjtemény katalógusának pótkötetét is nyomják már.²

Ez a munka úgy jött létre, hogy átvevén Miller az intézet nevében Széchényi éremgyűjteményét, minden egyes darabot megszámláltatott és összevettetett a nyomtatott katalógussal; mely alkalommal kiderült, hogy úgy a leírásba, mint a metszetekbe több hiba, tévedés csúszott be, úgyszintén, hogy az újabb szerzemények nem szerepelnek a katalógusban. Hogy ezen addig is, míg Széchényi a katalógus többi pótköteteit közzé teszi, segítve legyen, utasította Haliczkyt, hogy a pótlásokat és javításokat egy függelékben állítsa össze.

Széchényi örömmel fogadta Miller gondosságát és abban a reményben, hogy a hiányok pótlása magának a katalógusnak is csak előnyére válik, és így a közönség is örömmel veszi, felkérte, tudósítsa őt, mennyit fog tenni a nyomdászámbla, hogy ezt somogyi pénztárából kiutalványozhassa.

Abban azonban, hogy a kézirat-katalógus első kötete már a legközelebbi országgyűlésen szétosztható legyen, nem nagyon bizott, bár a munka siettetése érdekében irt úgy Madarassy cenzornak mint Trattner nyomdásznak.

Aggályai voltak a szerkesztést illetőleg is. Ámbár — írja Millerhez november 8-án Bécsből — ismerem bölcsességét és belátását, a melylyel a kézirat-katalógus összeállításában eljár, mégis attól tartok, hogy a nemzeti könyvtár kincseinek ismertetését célzó dicséretes buzgalma zavarba fogja ejteni a cenzort, hogy egyet-mást meghagyjon-e? Szeretném tehát, ha a saját belátása szerint is kétséges helyeket csupán a kézirati lajstromba venné fel, és nem a nyomtatott katalógusba is. Ez által megszűnnék minden nehézség a cenzorra nézve és a tudósok sem vezetetténeek tévútra, ha a nyomtatott katalógusban ez állana: et plura alia, majoris vel minoris momenti. Mindazonáltal nem akarok

¹ Széchényi-levéltár. I. kötet. 9. szám, III. csomag, 56. szám.

² Appendix ad Catalogum Numorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Széchényiani. Pesthini, Typis Trattnerianis, 1810. 8° 252 + 8.

önnek utasításokat adni, miután közelebb áll a forráshoz, a honnan biztonsággal meríthet.

Van azonban még egy kívánságom a katalogusra vonatkozólag. Miután a kézirat-katalogus összes kötetei csak néhány év múlva lesznek kinyomatva, mely idő alatt a nyomtatványi katalogus pótkötete, úgyszintén a térképek, metszetek és czímerek katalogusa sem fog megjelenhetni, sziveskedjék nekem előterjesztést tenni, mit lehetne ezen dolgokban még végezni. Mert hiába, kedves Miller, egyikünk sem fiatal már, s talán jobb, ha mi végezzük el, a mit még lehet, mint ha utódainkra bizzuk, a kik nem hordozzák annyira szívükön az intézet érdekeit, mint mi.

Hogy a főherczegek mindent rendben találtak, az a Múzeum igazgatójának dicsősége s nekem annyiban szolgál örömömre, hogy választásom önre esett. De még teljesebbé lesz örömem, ha önt egyszer az ujonnan felépítendő Múzeumban üdvözölhetem, mert a mostaniban az épület hiányai mérseklik megelégedésemet. Ha a nádor — mint ezt mindnyájan szívből kívánjuk — soká él s magyarjaink készségesebben fizetnek, akkor majd csak létre jön ez is!¹

Trattner, Széchényi felszólítására, hogy adjon be ajánlatot a kézirat-katalogus kinyomatására nézve, időközben úgy nyilatkozott, hogy az ingadozó árak mellett nem határozhatja meg előre a költségeket. Széchényi pedig nem akart ily bizonytalansággal fogni a vállalathoz; ennélfogva értesítette Millert, hogy a katalogus kiadását kénytelen későbbi, kedvezőbb időre halasztani; ő azonban csak folytassa tovább a munkát, hogy a kellő pillanatban annál fokozottabb mértékben láthassanak a nyomtatáshoz.²

Miller hosszabb levélben válaszol Széchényi soraira, a melyben a szerénység, a buzgóság, az önzetlenség váltakozó hangján szól magáról, az intézetről, s a legközelebbi teendőkről.

A megelégedés — olvassuk e levélben, — a melyet Kegyelmességed a Nemzeti Múzeum gyűjteményeinek rendszeres felállítása felett nyilvánítani méltóztatott, nagyon hízegő rám nézve. Gyermekkorom óta hozzá vagyok szokva, hogy előbb mindent komolyan megfontoljak, illő-e, helyes-e, és csak azután intézked-

¹ Miller levelezése. X. 100.

² U. ott. 108.

jem, legjobb belátásom szerint. Ily módon felelnek meg fáradozásaim a főherczeg-nádor kivánságainak is. Most pedig örömmel tapasztalom, hogy a Széchényi-név megörökítésére irányzott fáradozatlan tevékenységemet Kegyelmességed is méltányolja, ámbár a rend fentartásán kívül semmi egyéb érdemem nincsen, mint-hogy megfelelő, világos ítéletű egyéneket választottam munkatársakul.

Ő fensége megbizott, hogy a tisztviselők mindegyike részére szolgálati szabályzatot dolgozzak ki.

A tervezetet elfogadták és a nádori kancelláriában kiállították. Most tehát nagy mértékben meg van alárendeltjeimben az együttérzés és a szolgálati buzgalom.

Hogy munkámat megkönnyitse, ő fensége a személyzetet igen ügyes egyénekkel egészítette ki. Így kinevezte előterjesztésemre nemrég a természetrajzi osztály örévé Tehel doktort. Fő czélom, hogy az országnak értelmes embereket szerezzek, nem pedig szélhámosokat és vaskalaposokat, és hogy jó fizetést biztosítsak számukra. Magammal nem törődöm. Megelégszem a reménnyel, hogy halálom után ki fog tűnni, mit végeztem. Ő fensége bizalmát és Exczellenziád kegyét mindig érdemeim jutalmának fogom tekinteni. Ebben bízva, hiszem, hogy Kegyelmességed jóindulatát az éremtárhoz adandó pótlék szerkesztésével is megnyertem. Kiss és Liebenberg urak mindenesetre átadták már a kinyomott iveket; most van szerencsém az utolsó lapokat Trattner úr számlájával együtt beküldeni. Két példányt megtartottam a könyvtárnak, egyet pedig a magam használatára. Ezen felül egyet ivekben küldöttem meg Exczellenziádnak, egyet pedig Engel kért ismertetés czéljából. 1000 darab be van csomagolva. Méltóztassék intézkedni, hogy ezeket a példányokat az itteni urak, tanácsosok és tudósok közt, Kegyelmességed nevében, szétoszthatom-e? Hogy alkalomadtán adhatok-e belőlük példányokat? Mennyit küldjünk Sopronba? Maradhatnak-e füzött példányok? A kötetlen példányok szétküldését már csak azért sem ajánlják, mert az ily könyvek több helyet foglalnak el és a szükséges gondosságon felül még több alkalmatlanságot is okoznak. A nádor példánya mindenesetre bekötendő; a mintakötet nálam van. Ugyanilyet készítettetek a könyvtár részére is. Teljes készséggel várom ezekre vonatkozólag Kegyelmességed határozatát. Azt hiszem a katalogus elég érdekes lesz és az új

oklevelek hozzáadása váratlan. Ne tekintse ezt a csekélységet Kegyelmes Uram úgy, mint fáradozásaim gyümölcsét, hanem mint hódolatom jelét, és kérem, tiszteljen meg továbbra is megbizásaival.

Hogy Exczellenziád a kézirat-katalogus kiadását jobb időre szándékozik halasztani, ezt a főherczeg-nádor is méltányolja, a ki elutazása előtt beszélt velem erről. Trattner számlájának láttára majd leestem a lábamról. Bár, be kell vallanom, tekintve a folyton növekvő árakat, még sem lehet túlzottnak mondani. Az egyetemi nyomda egy ivért 85 forintot kér. Ha a viszonyok javulni fognak, Exczellenziád értesítésére tüstént hozzá fognak a nyomáshoz. A munka már kész, csak le kell tisztáztatni a cenzura és a nyomda részére.

A mi azonban a térképek, metszetek, látképek katalogusát illeti, nagyon kétlem, hogy dicsőséggel állhatnánk elő vele. Alaposan átnéztem a gyűjteményt és a czimerek arról győztek meg, hogy alig van bennük 150 származása, vagy szereplése révén kiválóbb család képviselve, legnagyobb részük a II. Lipót és Ferencz által nemességre emelt ráczokra, görögökre és egyéb jelentéktelen személyekre vonatkozik

Térképgyűjteményünk is felette szegény. Számos újabb, általános és részleges térképünk hiányzik. Még rajzaink sincsenek az összes vármegyéről. Úgyszintén nincsenek meg a legújabb posta és hajózási térképek, a régebbiek pedig könyvekből lettek kiszedve.

Hasonlóképen kell nyilatkoznom a látképekről is, a melyek közt szintén kevés az új, a régiek pedig ugyancsak egyes munkákból vétettek ki.

Kevés a metszetünk is. 1804. óta semmit sem rendeltünk, a régiek pedig feltalálhatók Ortelius Viedemannál. Az is kérdés, vajjon rendjén van-e azokat is kimutatni, a melyek egyes munkákban vannak? Én legalább kénytelen vagyok beismerni, hogy ilyen katalogust még nem láttam; szerintem az oly könyvekről, a melyekben magyar czimerek, látképek, arczképek vannak, külön lajstromot kellene készíteni. Pl. így: Ortelius redivivus 120. lapján Érsekujvár — minden közelebbi leírás nélkül. Külömben szemfényvesztőknek fognak bennünket tartani. Egyébiránt mint olyan becsületes ember, a ki nem szokott bókolni, hanem a Széchényi-név dicsőségét és nagyságát mindenkor hirdetni tartozik, bevallom, hogy a gyűjteményt nemcsak a főherczeg, hanem mások is

látták és ezek mind úgy nyilatkoztak, hogy nem sokat ér. Mind-azáltal ezekre nézve is megtörténtek már az előmunkálatok, és ha Kegyelmes Uram úgy akarja, ez a katalogus is napvilágot láthat.

A nyomtatványok katatogusához a folytatólagos pótléket Strázsay lajstromozónak adtam át, a ki adósságesinálásra és holmi gépies munkára teljesen alkalmas ember. Éppen ma hagytam meg neki, hogy a czédulákat szedje betürendbe, miszerint láthassam, van-e újabb kötetre való anyag. Az előszót én fogom megírni, valamint a szakosztályozást is én végzem el, hogy Exczellen-ziád teljesen meg legyen elégedve. Az én kötelességem munkálkodni, hogy Kegyelmes Uram minden gondtól meg legyen kimélve, és megmutatni, hogy hálás vagyok.

Nem vagyok ugyan képes meghálálni azt a kegyességet, a melylyel Exczellenziád elhalmoz, de annál inkább érzem, meny-nyivel tartozom. Hízelvek magamnak azzal, hogy az én párt-fogóm és egyetlen jóakaróm bizalmát a jövőben is birni fogom. Bizzék meg Kegyelmességed becsületességemben és én testestől lelkestől Exczellenziádé vagyok életem végső lehelletéig. Amig én egy magam intézkedem, az intézetben mindig a legnagyobb rend fog uralkodni. Mert lehetetlen, hogy zavarok ne származzanak abból, ha ugyanabban a dologban egyszer ez, máskor amaz ren- delkezik. Erről már meggyőztem teljesen a főherczeg ő fenségét is.

Nem lehet tagadni, hogy már közeledem a vég felé; azon- ban szellemem és testi erőm még nem hagyott el, s én, ha időm engedi, a jövő számára is dolgozom. Halálom után meg fogják találni a könyvtár valamelyik polczán irodalmi végrendeletemet, amelyben kifejttem az intézet felvirágoztatását czélzó terveimet. Nem egyszer panaszkodom a sors keserü végzésén, hogy az élet természetszerű törvényei megfosztanak attól a szerencsétől, hogy a létesítendő új épületet még halálom előtt láthassam; ámbár ő fensége mindig azzal biztat, hogy legközelebb bizonyosan hozzá fognak az építkezéshez. Kevéssel elutazása előtt is rendeletet menesztett az egyetemhez, hogy a fűvészkertet minden további előterjesztés és kifogás nélkül áthelyezzék márczius végeig a hat- vani kapu melletti új telekre. Azonban a szükséges anyag hihe- tetlen drágasága mellett, lehetetlen hogy hozzá fogjanak az építéshez.

Ordo Dierum

pro aditu ad
Museum Nationale Hungaricum.

Cum in quibusvis recte ordinatis Institutis publicis civitate donata sit laudabilis illa Consuetudo: vt certi per hebdomadam dies præfixi habeantur, quibus Instituti Thesaurus cum fructu diutius inspicere, commode examinare, singulorumque Objectorum explanationem, pro beneplacito postulare liceat: de Benigno Iussu Serenissimi Cæsarei, ac Hungariæ, & Bohemiæ Regii Hæreditarii Principis, Archi-Ducis Austriæ, Domini Iosephi, Regni Hungariæ Palatini in Museo Nationali Hungarico sine præmisso constituti sunt Dies:

Lunæ & Jovis pro inspicienda Bibliotheca.

Martis & Veneris pro Cimelio Rei nummariæ & antiquariæ.

Mercurii & Sabbathi pro Camera Naturæ Productorum;

quibus ab hora nona matutina vsque duodecimam, & ab hora tertia pomeridiana vsque sextam vespertinam per totius anni decursum aditus patet; duntaxat Diebus Dominicis & Festis, atque tempore, quo pulueres excutiuntur, & Scrinia purgantur, Atria clausa habentur; saluo nihilominus legere volentibus, quotidie, horis præfixis ad Lectorium accessu.

Ad Benignum Suae Caesareo
Regiæ Serenitatis Domini Regni
Hungariæ Palatini Mandatum.

Budae die 30ma Junii 1811.

Ludovicus Boros m. p.

Napi-Rend

A' Magyar Nemzeti
Gyűjteményes Tárnak Szemlélésére.

Mint hogy minden jól elrendeltt Köz-Intézetekben azon dítléretes szokas, átaljában bé vagy on véve: hogy hetenkent bizonyos napok légyenek meghatározva, a' mellyeken az Intézetnek Ritkálágait, 's Gyűjteményeit tetfzes szerént szemlélni, közelebbről-is visgálni, 's felölök magyarázatot-iskivanni leheffen: ugyan é végett Ö Császári 's Királyi Fő-Herczegségének, József, Magyar Ország Nádor Ispánnának kegyelmes Parantsolatjából, a' Magyar Nemzeti Gyűjteményes Tárnak szemlélésére e' következő Napi-Rend határoztatott meg, úgy mint:

Hétfőn és Tsötörtökön láthatni a' Könyvtárt.

Kedden és Pénteken a' Pénzeket és Régi ségeket.

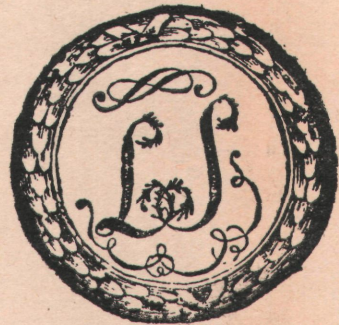
Szerdán és Szombaton a' természeti alkotmányok Gyűjteményét.

Ezen napokon reggeli kilencz Órától, tizenkettőig delután pedig háromtól, hatig szabad a' Bémenegetel. Egyedül a' Vasarnapokon, Ünnepeken, és a' tisztogatás idejekor zárva tartattnak a' Paloták. Egyébberánt, a' kinek az a' szándéka, hogy olvashasson: a' fent megjegyzett órák között minden nap megjelenhet a' Könyvtárban, legottan szándékát minden akadály nélkül tellyesithetvén.

Ö Csász.'s Kir. Fő-Herczegségének
Magyar Ország Nádor Ispánná
nak kegyelmes Parantsolatjára.

Budán Szent-Iván hava 3odik
napján 1811.

Boros Lajos m. p.

Tages-Ordnung

zur Besichtigung des
Hungarischen National Museums.

Da bey allen wohlgeordneten öffentlichen Anstalten; die lobenswerthe Gewohnheit allgemein angenommen ist: daß gewisse Tage der Woche festgesetzt werden, an denen die daselbst aufbewahrten Gegenstände nach Belieben besichtigt, näher betrachtet, ja selbst Erläuterungen über jeden einzelnen Gegenstand gefordert werden können: so sind auf höchsten Befehl Sr. Kaiserl. Königl. Hoheit des Erzherzogs Josephs, Palatinus des Königreichs Hungarn, folgende Tage zur Besichtigung des hungarischen National-Museums bestimmt worden, als:

Montag und Donnerstag zur Besichtigung der Bibliothek.

Dienstag und Freytag für die Antiquitäten-Kammer und das Münzkabinet.

Mittwoch und Sonnabend für das Naturalien Kabinet.

An den obgenannten Tagen wird der freye Zutritt Vormittags von 9 bis 12 Uhr; Nachmittags aber von 3 bis 6 Uhr, das ganze Jahr hindurch gestattet. Bloß an Sonn- und Fest-, dann an denen zum Abstauben bestimmten Tagen sind die Säle verschlossen. Uebrigens können diejenigen, die Bücher zu lesen wünschen, täglich an obbestimmten Stunden, die Bibliothek ungehindert besuchen.

Auf höchsten Befehl Sr. Kaiserl.
Königl. Hoheit des Erzherzogs Pala-
tinus des Königreichs Hungarn.
Ofen am 30ten Junius 1811.

Ludwig v. Boros m. p.

A segélyforintok után befolyó garasokból mindössze 400.000 forint gyült össze. Ehhez számítandó az a 87.000 forint, a mit magam gyűjtöttem. Ebből 29.220 forintnyi kamat a tisztviselői fizetésekre, fűtésre, világításra, irodai költségre, teremberendezésekre, javításokra és más hasonló kiadásokra fordítatik. Néhány vármegye ugyan még nem fizette be az állampénztárba a megajánlott segélyt, azonban mindez nem tesz oly összeget, hogy azon nagyarányú épületet lehessen létesíteni. Még több hozzájárulásnak kell tehát történnie, ha valami nagyon akarunk alkotni. Maga a nádor is nyugtalanul látja, hogy az intézet nem sokáig maradhat meg, a hely szűke miatt sem, a düledező épületben. Már az összes folyosókat lefoglaltam. A termek, szobák tömve vannak mindenféle tárgyakkal, amelyek oly nagy súlylyal nehezdednek a falakra, hogy előbb vagy utóbb össze kell roskadniok. Erősebb szélben az egész épület inog, ropog. A falak mindenféle meg vannak repedezve. Mindig attól félek, hogy egyszer majd az én csontjaimat is az omladékok alól fogják előkeresni.¹

Széchényit, bármennyire olvadozott Miller az iránta való ragaszkodás, a neki tartozó hála érzelmeitől, éppen nem ragadta el túlságosan a fentebbi levél. Nem találta őszintének. Gyanusnak tartotta, hogy Müller a maga érdemének mondotta a megfelelő munkatársak kiválasztását. Hogy hangsúlyozta, miszerint a nádor az ő előterjesztésére nevezte ki Tehelt is. Hogy dicsekedett, miszerint meggyőzte a nádort arról, hogy csak addig fog az intézetben rend lenni, míg ő egymaga intézi az ügyeket. Mindez, kapcsolatban azzal az értesítésével, hogy az összes tisztviselők részére szolgálati szabályzatot dolgozott ki (ami különben nem felelt meg az igazságnak, mert eddig még csak a látogatási idő szabályozására adott be javaslatot, a mit azonban a nádori kancellária még nem állított ki,) azt az aggodalmat keltezte Széchényiben, hogy Miller, a mézédés szavak daczára, bizonyos körülmények közt nem riadna vissza az ő kinevezési jogának kijátszásától sem. Már pedig ő erről lemondani nem akart, és ezt nyíltan meg is mondotta most Millernek.

Szívből kívánom — írja Bécsből december 26-án kelt

¹ Millernek 1810. december 13-án Széchényihez intézett levele. Széchényi-levéltár, I. kötet 9. szám, III. csomag 56. szám.

válaszában — a pénzviszonyok javulását, hogy a kéziratkatálogust mielőbb közreadhassam. Bármily jelentéktelen legyen is azonban a térképek, metszetek és czimerek gyűjteménye, azt hiszem, ezek lajstromát is ki kell nyomtatni, részint hogy e téren is megvessük az alapokat, amelyeken Ön azután szokott buzgalomával tovább munkálkodhassék, részint pedig hogy eleget tegyek az őfelsége és az ország előtt tett ígéretemnek; mert nyomtatott bizonyítékok hiányában könnyen azt mondhatná valaki, hogy kevesebbet tettem, mint a mennyit ígértem. Az újabb térképek, ha a hiányzókról tudomást szerzek, könnyen pótolhatók lesznek. De talán a régebbi czimereket is meg lehetne szerezni, ha előbb mutatóvánnyal szolgálunk. Abban teljesen osztom nézetét, hogy az egyes munkákból kivett metszetek és térképek csupán tárgyük rövid megjelölésével lennének beillesztendők a katalogusba.

A tisztviselők létszámának az Ön ajánlatára történő szaporítása, ezeknek tisztességes díjazása, újabb érdemei Önnek, a haza és az irodalom szempontjából. Ebben magam is biztosítékát látom annak, hogy rólam sem fog megfélekedezni, ha az a két kisebb állás megüresedik, amelyeknek betöltését a királyi intézkedés nekem és gyermekeimnek tartotta fenn. Nem hiúságból kívánom én ezt, s nem azért beszélek erről, hogy Önt erre emlékeztessem, hanem mivel Pesttől távol vagyok, s nem tudhatom, mikor jön üresedésbe egyik vagy másik állás. Nekem utóvégre arra az időre is biztosítani kell magamat, amikor a becsületes Miller már nem lesz az élők közt. Meg fogja tehát bocsátani, hogy ezt bizalmasan feltártam Ön előtt.

Levelének befejező része nagyon aggaszt; mert mi rendíthet meg jobban egy hazája felvilágosításán munkálkodó egyént, mint az a hír, hogy az épületnek, amely e felvilágosodás eszközeit rejtí magában, s annak a férfinak, aki ezen eszközöket a legjobban tudja alkalmazni, állapota aggodalomra ad okot? Ez valóban fájdalmas dolog! De mivel semmi sem tökéletes az ég alatt, s mert Olaszországban is — sajnos — nagyon sok mesterművet láttam romban, abban a gondolatban kell vigasztalódást keresnem, hogy a tisztességesen gondolkozó emberek emléke és az általuk létesített jó haláluk után is fenmarad, s ha — Isten akaratából — összeomlik is az épület, s ha elpusztulunk is mindketten, a katalogusok hirdetni fogják, hogy mi a jót akartuk, és ennek meg-

valósulásán erőnkhez mértén munkálkodtunk. Szerencsére, nádorunk fiatalabb, mint mi, s nem kevésbé buzgó és fáradhatlan, mint magunk vagyunk. Országunk tehát virágozni fog, ha mindjárt mi az épülettel együtt elporladunk is!¹

Miller, akinek ekkor már meg voltak állapítva tervei a jövőre nézve, nem akart ezekből semmit elárulni Széchényi előtt, és válasz nélkül hagyta levelét. Annál könnyebben megtehetette ezt, mert alig három nappal előbb — december 23-án — ugyanis írt a grófnak, kérvén, szerezzen meg egy érmészeti munkát az intézet részére. A régészeti munkákat mind a Múzeum pénzalapjának terhére lesznek kénytelenek — úgymond — megvásárolni, ha csak a gróf nem segít a bajon egy újabb alapítvánnyal. Hálás köszönetet mond a Somogyból küldött 2 hordó vörös borért is. Az elhalt Marczibányi — a budai újságok hire szerint — nagylelkűen megemlékezett a Múzeumról. Ő hivatalosan mitsem tud erről. Míg életben volt, ígérte ugyan a nádornak, de hogy beváltotta-e ígérését, azt majd csak a végrendelet fogja megmutatni stb.²

Miller nemcsak Széchényinél kopogtatott minduntalan ilyen és hasonló kérelmekkel, hanem egyebütt is. Sőt buzgalma néha a kellő határon is túl ragadta. Egy ízben pl. a nádori kancellária igazgatója kénytelen volt őt a nádor megbízásából meginteni, hogy a jövőben tartózkodjék a múzeumi alap növelése céljából a hatóságokhoz felhívásokat intézni. Ám írjon egyes magánosoknak, bár jobb lenne ezeket is előszóval keresni meg. De semmi esetre se engedjen meg magának olyan kifejezéseket, aminőkkel a pesti zsidóhitközséghez intézett soraiban élt, és ne hivatkozzék mindannyiszor a nádorra; hiszen a józan észnek kell megállapítania, mit és mennyit vehet át leveleibe az ő fenségétől hallottakból.³

Mindazáltal el kell ismernünk, hogy ha Miller nem lett volna olyan, amilyen volt, az intézet pénzalapja és gyűjteményei lassúbb növekedést mutattak volna fel.

Az 1810. év alapítványai még az eddigieknél is jobban mutatják Miller buzdításainak hatását.

Niczky István mindjárt az év legelején 8000 forintos alapítványt tesz le, melynek 6°/_o-os kamatait ekként rendeli felosztani.

¹ Miller levelezése. X. 118.

² Széchényi-levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

³ Múzeumi igazgatóság irattára, A. 1810. Nr. 37.

A könyvtár lajstromozója eddigi 600 forintjához kapjon még 200 forintot. Az egyik kanczellista, az eddigi 500 frthoz 100, a másik az eddigi 400 frthoz szintén 100 forintot. A könyvtári szolga fizetése 50, a háziszolgáé pedig 30 forinttal javíttassék meg.¹ April 25-én Szemerédy András táblabíró 500 frtos alapítványt tesz, hogy ennek évi 30 frtnyi kamata nyomtatványok és kéziratok kötésére fordíttassék.² Május végén Valero Tamás pesti polgár 1666 frtot ajánl fel, hogy ezen összeg kamatait a könyvtár vagy könyvek vásárlására, vagy pedig könyvkötésre használja fel.³ Juniushan Juricskay László 2000 forintos alapítvánnyal járul a természetrajzi tár örének fizetéséhez.⁴ Juliusban Csáky László gróf, címzetes püspök, a nagyváradi káptalan nagyprépostja, 5000 frtot áldoz ugyane célra.⁵

A gyűjteményeket 38 egyén ajándéka gazdagította: ebből 230 nyomtatvány és kézirat, a többi pedig régipénz, pecsét, szobor, korszó, kard, ásvány, kép, metszet s más mindenféle régiség volt. Az ajándékozók nevei közül kiemelhetjük Szögyényi Zsigmondét, a ki számos régi pénzt adott; Szentkirályi Lászlóét, a ki egy csomó ásványtani munkát, Ceroni Péterét, a ki 210 drb. metszetet, Almássy Pálét, a ki 12 kéziratot adott. Bartakovich Lászlóét, a ki a Paulik János főstrázsamester hagyatékából örökösödés útján reamaradt 15 kéziratot és 25 régipénzt a könyvtárnak ajándékozta. Ittebei Kiss Antalét, a ki a Radványi esanádi kanonok hagyatékából megvett éremgyűjteményt engedte át az intézetnek.

Az intézet iránt való érdeklődés folytonos ápolásában igen nagy érdeme van az ország nádorának is, a ki nem elégszik meg azzal, hogy 1810 július 29-én leiratot intéz a városi és megyei hatóságokhoz, a melyben felszólítja az ország lakosait, hogy a birtokukban lévő becsesebb tárgyakat engedjék át a Nemzeti Múzeumnak, a melynek felvirágoztatásához minden hazafinak kötelessége hozzájárulni, hanem kész minden egyes alka-

¹ Protocollum Donationalium et Fundationalium Literarum Musei Nationalis Hung. Igazgatósági irattár. p. 17.

² U. ott.

³ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1810. Nr. 1223.

⁴ Protocollum etc. p. 21.

⁵ U. ott.

lommal személyes befolyását is latba vetni az intézet érdekében.¹

Elmondhatjuk, hogy nem volt rá eset, miszerint elmulasztotta volna az intézet gyarapítása céljából valahová megkeresést intézni, ha Miller valamit figyelmébe ajánlott. Amint Millernek tudomására jutott, hogy itt, vagy ott egy ritka kézirat, régiség, műemlék fedeztetett fel, biztosra lehetett venni, hogy pár nap múlva már a nádor is érdeklődik a dolog iránt, és ha csak módját ejtheti, megszerzi az intézetnek.

Pedig, hogy mily nehézségeket kellett nem egyszer leküzdenie, megítélhetjük abból, hogy még a Múzeum tulajdonában lévő tárgyat is szerette volna tulajdonosa visszavenni, ha híúsága, érzékenykedése kellő kielégítést nem nyert. Ez történt pl. Lehoczky András ügyvéd kézírataival. Lehoczky még évekkel előbb több kéziratot ajándékozott Széchényinek, abban reménykedvén, hogy a gróf azokat valamikor kiadja. Miután azonban ezek oly csekély irodalmi becsessel bírtak, hogy kár lett volna nyomdafestéket pazarolni rájuk, a mennyiben csupa olyan dolgot tartalmaztak, a mit más írók már hasonlíthatlanul jobban megírtak, Széchényi nem akart a kiadásra vállalkozni, hanem beköttetvén 5 kötetbe a kéziratot, azt a könyvtárnak engedte át. Lehoczky annyira megbántva érezte magát a gróf ezen eljárása által, hogy visszakövetelte kéziratát. Széchényi — többszöri alkalmatlankodása után — Millerhez utasította őt. Miller pedig azt felelte neki, hogy nem áll hatalmában a Múzeumnak ajándékozott tárgyakat kiadni, annál kevésbé visszaadni. Ekkor Lehoczky közvetlenül a nádorhoz fordult, hogy bizonyos hiányok pótlása céljából adassék ki neki a kézirat. Felvilágosítván Miller öfenségét a dolog háttéréről, a nádor oda utasította a könyvtár vezetőségét, adja ki a kért kéziratot, de csak úgy, ha Lehoczky írásban kötelezi magát annak visszatérítésére.²

Vásárlásra is elég pénzt fordított, tekintve az intézet anyagi viszonyait, a nádor. A nyár folyamán megvette Szirmay Antal udvari tanácsos könyvtárát és kéziratgyűjteményét, ezek közt pl. az 1622. 34. 37. 45. 47. 59. 62. 81-ki országgyűlési

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A 1810. Nr. 1740.

² U. ott. Nr. 1807.

iratokat, 3000 forintért.¹ Szeptember hóban pedig Campe nürnbergi könyvkereskedő Xylotheecájából a magyar részt 353 forintért.² Midőn azonban novemberben Ivanics Zsigmond budai könyvárus felajánlotta a Múzeum számára az elhunyt Fabchich József győregyházmegyei áldozópap és tanár kéziratait s Miller úgy nyilatkozott, hogy bár kívánatos lenne a kéziratok megszerzése, az Ivanics által kért 1500 forintot nem érik meg, József nádor már úgy határozott, hogy a Múzeum pénzügyi viszonyai nem engedik meg a kéziratok megszerzését.³

Az 1810. év végén, az utolsó napok egyikén, december 29-én, délután 2—3 óra tájban, nagy rémületet keltett a Múzeumban a központi papnevelő épületében támadt kéménytűz. Látván Miller, hogy az erős szél a templomon keresztül a Múzeum tetőzetére hajtja a szikrákat, katonaságot kért az intézet őrizetére; ő, tisztviselőtársai és a szolgák pedig az éremgyűjtemény asztalait, a régiségtár becsesebb tárgyait, valamint a ritkább könyveket és kéziratokat lehordták a pinczébe, a melynek nyílásait jól betömtek. Szerencsére időközben a szél más irányt vett és baj nem történt, de azért úgy a katonaság, mint a múzeumi alkalmazottak ébren töltötték az éjszakát

Miller jelentést tevén az esetről a nádornak, nem mulasztja el hangoztatni, hogy ha nem él annyi elővigyázattal, a nemzet kincsei könnyen megsemmisülhetnek volna.

Ez csak még jobban megerősíti őt abban, hogy a külömben is rossz karban lévő épületben az ország tulajdonát képező drágaságok sem a tolvajok, sem pedig a tűzvész ellen nincsenek eléggé biztosítva. Ha a nádor megengedné, hogy, mint külföldön hasonló intézeteknél történik, katonaság ügyeljen fel az épületre, és éjszákankint lámpás égjen a folyosókon, legalább a tolvajoktól nem kellene annyira tartani.⁴

Az 1811. évben Miller nemcsak a rendszeres hivatalos eljárás apró, óvatos lépéseivel igyekszik előbbre vinni a vezetése alatt álló intézet ügyeit, hanem nagy lelkesedéssel, csodálatos találékonysággal írja meg egyiket a másik után azon munkála-

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1810. Nr. 1315., 1751.

² U. ott. Nr. 2240.

³ U. ott. Nr. 2855.

⁴ U. ott. A. 1811. Nr. 60.

toknak, a melyekben egyrészt a tisztviselői kar egymáshoz és az intézethez való viszonyát akarta szabályozni, másrészt pedig a Nemzeti Múzeumot a magyar tudományos és irodalmi élet egyedüli nagy központjává kívánta megtenni.

A nádor azon készsége, a melylyel több kívánságát teljesítette, csak fokozta munkakedvét.

Mindjárt az év kezdetén nagy örömmel értesült arról, hogy a nádor közbenjárása folytán a hadparancsnokság elrendelte, miszerint január 10-étől kezdve éjjel-nappal egy katona álljon őrt a Múzeum kapuja előtt.

Január közepe táján egy másik felterjesztése nyert kedvező elintézését. Az intézet mindaddig 4 öl fát kapott az egyetemtől, a mi, bár csak egy kályhát fűtöttek, nem volt elegendő. Ez évben már nem egy, hanem két kályha fűlt: az irodában, a mely egyuttal olvasóteremül is szolgált, és a természetrajzi ör szobájában. Miller kérésére most a nádor 145 forintot utalványozott fára, miután egy öl fa szállítással és vágással 72 frt. 30 krba került.¹

Márczius 2-án viszont ő jelenthetett örömhirt a nádornak. Ezen a napon történt ugyanis, hogy Marczibányi István örökösei kijelentették előtte és Haliczky előtt, hogy ők a Múzeum számára különféle értékes szobrokat, régipénzeket, és más régiségeket ajánlanak fel. Ezenfelül bizonyos összeget óhajtanak letenni, hogy ennek kamataiból a magyar nyelven irt legjobb munka jutalmaztassék meg; egy másikat pedig, hogy kamataiból a Nemzeti Múzeum által kitűzendő pályadíj megfejtője díjaztassék, és végül bizonyos tőkét a mielőbb szervezendő régiségtári őri állás javadalmazására. Igaz, hogy amidőn később a nádor utasítására megjelent az örökösök előtt, hogy a kilátásba helyezett adományokat átvegye, arra a tapasztalatra jutott, hogy sokkal többet ígértek, mint a mennyit adtak, a pénzádomány sorsa pedig függőben is maradt a főörökös zsugorisága miatt.²

Mialatt ezek történtek, Miller szorgalmasan dolgoztatott szervezeti szabályzatain, javaslatain, a melyeknek megszerkesztésére a nádor 1810 november 16-ki leiratában őt felszólította, úgy hogy ápril 1-jén József nádor elé terjeszthette 1. a szolgálati

¹ Országos levéltár Acta Musaei A. 1811. Nr. 135.

² U. ott. Nr. 496.

szabályzat tervezetét, a melybe mindazt felvette, — kapcsolatba hozván az intézet szellemével — a mit erre nézve 36 éves katonai, irodalmi és politikai pályáján tapasztalt, 2. a tisztviselők eskü-mintáit, 3. az ezek fizetését szabályozó javaslatot, 4. a nagyközön-ség számára megállapítandó napirendet és 5. a Muzeumi Akták czimü kiadvány tervezetét.¹

A szolgálati szabályzatot, mely nem csak az ő terveire derít fényt, hanem az akkori viszonyokat is megvilágítja, két részre osztotta, általánosra és részletesre.

Az általános rész az összes tisztviselői kar által megszivlelendő dolgokat foglalta magában, a következő 19 pontban.

Soha meg ne feledkezzenek a tisztviselők az esküről, melylyel lekötötték szolgálataikat a királynak és az országnak, az intézet dicsőségére és hasznára. Az ország kincseit felelősség terhe alatt tartoznak megőrizni. Hogy még a gyanú se férközhessek hozzájuk, azon kell lenniök, hogy életük minden tekintetben kifogástalan legyen. Óvakodniok kell tehát az adósságcsinálástól, a kéteshirü emberek társaságától, az egyenetlenkedéstől, szóval minden olyantól, a mi nem egyeztethető össze a közhivatalnoki jelleggel, és a mi az intézetre, vagy a tisztviselőtársakra szégyent hozna. Mindnyájan kölcsönös szeretetben, tartós barátságban éljenek egymással, többször tanácskozáván az intézet érdekeinek előmozdítása ügyében, megbeszélvén egymással irodalmi terveiket, hogy valóban mindannyian úgy tűnjenek fel a nagy nyilvánosság előtt is, mint a kik ugyanazon közös czél szolgálatában állanak, és úgyszólván egy tudós társaságot alkotnak. A látogatókkal szemben készséges barátságot tanusítsanak, és óvakodjanak a magas állású embereket meghunyászkodással, vagy erőltetett méltósággal, a többieket, főleg az idegeneket pedig lenézéssel fogadni, és kerüljék a felületességet épp úgy, mint a szórszálhasogatást, ez által is megmutatván, hogy az őrizetükre bízott tárgyakat alaposan ismerik. Ajándékot kérni vagy elfogadni, mint a hogy ez az elég nem szép dolog külföldön divatban van, nem csak nem fér össze a magyar jellemmel, hanem szigorúan tilos is. Az intézet gyarapítására szolgáló ajándékok késedelem nélkül bejelentendők az igazgatónak, a ki bevezettetvén ezeket a gyarapodási naplóba, átadja

¹ Muzeumi igazgatóság irattára. A. 1811. Nr. 22.

Instructio generalis pro toto Musei nationalis Officiolatu.

1.) Atque omnia singulos semper meminisse oportet, Juramenti quo quique se Regi, et Regno ad fidelitatem, ac cum incrementis, ac honore Institutum servandum obstringitur. Quare

2.) Thesauros Regni sibi Deditos sub ore responsionis diligentissime conservabunt.

3.) Et ad omnem subsumtionis ansam a se abstergendam, Actiones suas regulis honestatis conformaverunt, vitabunt Debita contrahere, convicia, Satiricam cum hominibus suspectis, et abiecta Conditionis fore, et iurgia, et similes seu inter se, seu cum aliis excitari, ac vitios se implicare, quae publicum Status Officialem Indecent, et ipsi Infulturo, Collegisque ignominiam, aut pluri damnum inferant. At contra

4.) Et omnes mutuo amore, pietateque amicitia complectentur, Consilia sapientia de Institutum nationalis promotione inter se conferent, Literarum Labores sibi invicem communicabunt, atque rursus se discutient, omnesque ad unum, eandemque finem ex eo unanimi consensione studia sua convertere palam commonefabunt, ut bene exudita Societatem conservata viderentur.

5.) In Hospitiis excipendis se neutquam modestos, et sequens praebeant, Vixos majoris avaritiae, et monastica humilitate, aut affectata gravitate, minoris conditionis, et Peregrinos autem cum contumtu excipere caveant: quidquid Chivaleritiam, vel Pedantismum ridet, declinare judicant, sed Recusum, quae eorum Cupiditate tradita sunt, se omnino perire, et non fuisse traditione praeditos esse testificantur.

az illető örnek, a megfelelő teremben való elhelyezés és lajstromozás céljából. Tartózkodjanak minden pénzbeli kiadástól. Ha valaki a nádor utalványozása nélkül fizet ki valamit, azt sajátjából tartozik fedezni. A szükséges költségek bejelentendők az igazgatónak, a ki azok előteremtéséről gondoskodni fog. Az intézet színvonalának — úgy a hazai mint a külföldi közönség szemében való emelése céljából, irodalmi munkálatokkal, kiadványokkal kell foglalkozniok. Mielőtt azonban valamely kéziratot cenzura alá adnának és kinyomatnának, be kell mutatniok az igazgatónak. Elsősorban kötelessége pedig mindenkinek a Muzeumi Akták szerkesztésében, az intézet tulajdonát képező tárgyakról irt tudós és hasznos értekezések írásával, résztvenni. A hivatalos órákat akként kell betartaniok, — nyáron délelőtt 9—12, délután 3—6-ig, télen pedig — vagyis november 1-jétől márczius 19-éig délután 2—5-ig, kivévén a vasár- és ünnepnapokat és a takarítás idejét, a mikor az összes helyiségek zárva tartatnak. — hogy sem későbben nem szabad jönniök, sem korábban elmenniök. Tilos magánügyek elintézése céljából a hivatalból elmaradni. Ha valaki 3 napon át kimarad, az igazgató jogosítva van ezt az időt tőle számon kérni, kivévén természetesen a betegség esetét. Mindenkinek 6 heti szabadságidő engedélyeztetik pihenés céljából, és pedig akár egyhuzamban, akár több részre osztva. Soha sem lehet azonban távol több egynél; s csak ha ez visszaérkezett, távozhatik a másik. A ki szabadságra megy, kérje fel társát a helyettesítésre; ez viszont vállalja el azt minden vonakodás nélkül, és ne éljen azzal a kifogással, hogy valami nem tartozik ügykörébe. Az igazgatónak gondja legyen rá, hogy első sorban a kanczellisták alkalmaztassanak helyettesekül, hogy ekként megismerkedhessenek a teendőkkal. Senki se vigyen a Múzeum tulajdonát képező könyvet, kéziratot, érmet, régiséget stb lakására, semmiféle ürügy alatt, sem a maga, sem más használatára, mert ily helyen nem lenne kellő biztonságban az illető tárgy. Az intézet falain belül azonban mindenki szabadon használhatja a gyűjteményeket. A város bármely részében üssön ki tűz, mindenki haladéktalanul a Múzeumba siessen, és mindaddig ott maradjon, míg a legkisebb veszedelem el nem mult. A vész növekedtével az ország kincseinek megmentésére, felelősség terhe alatt kövessenek el minden lehetót. A magasabb helyről esetleg elrendelt

munkálatokat ne húzzák-halaszszák fontolgató késedelmeskedéssel, hanem mielőbb lássanak hozzá. Minden időben és alkalommal szemeik előtt lebegjen az intézet érdeke, és ha valahol érdekesebb tárgyra bukkannak, el ne mulasztják azt az igazgató tudomására hozni. A hivatalokban szokásos versengés elkerülése céljából mindenki vegye tudomásul, hogy az örök és segédörök közt van ugyan különbség, a cím és fizetés tekintetében, de nincs a hivatali köteleességekben. Úgy az örök, mint a segédörök és kanczellisták közt a szolgálati idő állapítja meg a sorrendet. A lajstromozó a segédörök után következik. Az előléptetésnél, a fizetésjavításnál és kitüntetéseknel azonban elsősorban a szorgalom, a rátermettség, az irodalmi munkásság és szakismeret jön tekintetbe, nem pedig a szolgálati évek száma.

A szabályzat másik része egyenkint foglalkozik az igazgató, a könyvtári, régiségtári és természetrajzitári örök és segédörök, a lajstromozó, a kanczellisták és szolgák teendőivel.

Az igazgató számára elég tág hatáskört biztosít. Mindenekelőtt lelkére köti, ne téveszsze soha szem elől, hogy az ország kincseinek őrizete az ő belátására, tudására, vezetésére bízott; fordítsa ennél fogva minden igyekezetét arra, hogy az ország és király által beléhelyezett várakozásnak megfelelően. Ha valamit az intézet érdekében előnyösnek vél, azt el ne mulasztja keresztülvinni, esetleg felterjesztéssel fordulván a nádorhoz. Másrészről azonban a lehetőségig takarékos legyen, nehogy az intézet pénzereje mértéken túl igénybe vétessék. A pénzkezelésbe ne ártsa magát, hanem minden egyes pénzadományt utasítson a számvévőséghez. Mindazonáltal ne szakítson meg minden összeköttetést az országos pénztárral, sőt kívánja meg, hogy a számvévőség időnkint értesitse az intézet vagyoni állásáról, részint, hogy a nádort oly javaslatokkal ne terhelje, a melyek nem állanak arányban a Múzeum vagyoni erejével, részint pedig, hogy a Múzeumi Aktákban a pénzalapról évenként beszámolhasson az országnak. A hagyományokat, alapítványokat egy példányban terjeszsze fel a nádorhoz, egy másik példányt pedig helyezzen el az intézet irattárában. Addig is, míg az intézetnek magának lesz ügyésze, jogügyi kérdésekben forduljon a közalapítványi ügyigazgatósághoz. Ha az épületben valamit építeni, javítani kellene, avagy új szekrények lennének beszerzendők, készíttessen előbb a

végzendő munkáról költségvetést és ezt jóváhagyás és kiutalás céljából terjeszse fel a nádor elé. Minden kiadás kiutalványozását a nádortól kérelmezze, és semmit ne előlegezzen a saját erszényéből. Ha valaki könyvet, kéziratot, érmet, régiséget stb. ajándékozik a Múzeumnak, vagy pedig ő vásárol ilyesmit az intézet pénzén, mielőtt azt megőrzés végett átadná az illető osztály örének, tegyen jelentést a tárgy részletes leírásával és az ajándékozó nevének felemlítésével a nádornak, a lajstromozóval vezettesse be a gyarapodási naplóba, és ha jelentékenyebb dologról van szó, a lapoknak is küldjön értesítést.

Az igazgatónak jogában áll a megüresedett tisztviselői és szolgai állások betöltésére vonatkozólag javaslatot tenni, azzal a kötelezettséggel, hogy megelőzőleg kellő tájékozódást szerezzen magának az illetők szakképzettsége, jelleme, szorgalma, nyelvismeretei felől, meg nem elégedvén e tekintetben egyszerű ajánlatokkal, nehogy meg nem felelő egyének jussanak az intézet kötelékébe. Alárendeltjei iránt legyen emberséges. Habár nem tartozik is betartani a hivatalos órákat, a mennyire az ügyek intézése megengedi, jelenlétével és példájával is buzdítsa alantasait szorgalomra. Ha valakinél nyilvánvaló hanyagságot tapasztalna, figyelmeztesse először négy szem közt, barátságosan kötelességére: ha pedig ez nem használna, mások előtt keményebben is intse meg. Ha valaki annyira megfélemedne magáról, hogy olyan adósságokat csinálna, a melyeket nem képes kifizetni, vagy ivásnak adná magát, vagy piszkos beszédeket folytatna, vagy más hasonló bűnökbe merülne el, a mi nem csak a tisztviselői karnak, hanem az intézetnek is romlására vezethetne, és komoly intés után sem mutatkoznék nála javulás, az ilyet jelentse fel a nádornál, hogy hivatalából elmozdítottassék. Az iszákos szolgákat pedig egyáltalában ne tűrje meg, hanem bocsássa el őket a szolgálathól. Figyelemmel legyen arra is, hogy a tisztviselők egymással jó viszonyban éljenek. Miután óhajtható, hogy az intézetben kifogástalan jellemű, valóban tanult, munkás egyének legyenek, buzdítsa a tisztviselőket az irodalmi munkásságra is: hogy lássa a király és az ország, hogy hasznos és alkalmas embereknek ad kenyeret. Ne engedjen azonban semmit közzé tenni, mielőtt a kéziratot maga át nem nézte volna. Ha pedig a Múzeum kézírataiból akarna valaki egyetnást kinyomatni, tegyen erről előbb jelentést a nádor-

nak, nehogy oly dolgok jussanak a nyilvánosság elé, a melyek nem oda valók.

Hogy a Múzeumi Aktákból évenként megjelenhessék egy kötet, a tisztviselőket ösztönözze az írásra, önmaga pedig a szerkesztést vegye kezébe, de az anyag megválasztásához a nádor beleegyezését is kérje ki. Miután úgy illenék, hogy az igazgató »az ország könyvtárosa« és »a nádor történetirója« czimmal is fel legyen díszítve, köteleességévé tétetnék egyes, a közügyekkel kapcsolatos munkálatokat végezni. Úgyszintén, ha egyes vidéki írók valamely tudományos kérdésben felvilágosításért fordulnának hozzá, már az intézet hírnevének öregbitése céljából se tagadja meg a kívánt választ. Az intézet pecsétjét gondosan őrizze meg, és csakis hivatalos ügyekben használja. Távolléte esetén adja át valamelyik őrnek, a kitől visszatérte után az elintézett ügyekről jelentést kívánjon. Az igazgató feladata az öröket szorgalmazni, hogy a katalogusokat, leltárakat, indexeket és lajstromokat minél lelkiismeretesebb pontossággal vezessék, és ezekbe minden ajándékot, vételt haladéktalanul beiktassanak. Az ily leltárak és lajstromok vezetésének módját ő állapítsa meg. Évenként kétszer, vagy többször is, előre meg nem állapított időben, látogassa meg az összes tárákat, és az indexek alapján vizsgálja meg, vajjon meg van-e minden, nem rongálódott-e meg valami. nem lett-e engedély nélkül kikölesönözve, és tapasztalatairól tegyen jelentést az ország nádorának. Az előkelő állású látogatók iránt, kivált ha még külföldiek is, a legmesszebb menő figyelmet tanúsítsa. És miután az egész nemzeti intézetnek a közjóra szolgáló vezetése az igazgató okos belátására van bízva, úgy az alkalmazandó egyének megválasztásában, mint az egyes gyűjtemények el rendezésében, és az ország kincseinek megőrzése körül, lelkiismeretességet, szakértelmet és hűséget tanúsítson.

A könyvtár öre és segédöre részére külön 25 pontozatból álló utasítást szerkesztett Miller, a szolgálati szabályzat keretében.

Azonfelül, a mi az összes tisztviselőkre nézve szabályul lett felállítva, a könyvtár embereinek még azt is lelkükre köti, hogy ne téveszzék soha szem elől, miszerint oly osztálynak őrizete bízott reájuk, a melyben soha sem lehet eléggé ügyelni a visszaélések meggátlására.

Ebből kifolyólag 1. miután az egyes könyvpolczok nem zár-

hatók el külön-külön, gondosan ügyeljenek arra, hogy a könyvekben s kéziratokban senki kárt ne tegyen, és egyes lelkiismeretlen olvasók azokból valamit ki ne tépjenek. 2. Ha több a látogató, főleg az idegenek, a kiket az örnek vagy segédörnek a termekben körül kell vezetnie, a szolgálja legyen mindig körülötte, a többi tisztviselő pedig helyén maradva gyakorolja az ellenőrzést. 3. Ismeretlen egyéneknek tilos a polczokról könyveket leemelni; az e tilalom ellen vétőket barátságosan fel kell kérni, hogy alkalmazkodjanak a szabályokhoz. 4. Ismeretleneknek nem engedhető meg oly kéziratok betekintése, a melyeket nem lenne tanácsos bárkinek kezébe adni. 5. Az előkelőbb látogatókat, különösen a külföldieket, a legnagyobb előzékenységgel kell fogadni, a ritkább, becsesebb munkákat készségesen meg kell nekik mutatni, közben szakszerű, folyékony előadásban elmondani, mi teszi az illető munkát oly ritkává, becsessé, értékessé stb. 6. Éppen azért kellő tájékozottsággal kell bírniok a köz- és magánjogban, a történelemben, a földiratban, statisztikában, a diplomatikában és más rokon tudományágakban, a melyek nélkül a hazai dolgok ismerete nem képzelhető. De nem szabad a nyelvek tanulását sem elhanyagolniok, hogy különféle nemzetiségű emberekkel érintkezhessenek. 7. Nehogy pedig a látogatók fogadása miatt hivatalos teendőik végzésében fennakadást szenvedjenek, a nagyközönség előtt csak hétfőn és csütörtökön kell a termeket megnyitni; az olvasóközönség azonban naponkint használhatja a könyvtárt. 8. A tanulók, ha regényt kérnek, vagy oly munkát, melynek megértése értelmi erejüket meghaladja, az egyetemi könyvtárba utasítandók, nehogy az össze-vissza olvasás miatt tanulmányaikat elhanyagolják. 9. Tiltott könyvek nem adandók ki használatra, sem az oly kéziratok, a melyek a fejedelem jogait, vagy az ország alkotmányát támadják, vagy a melyeket a cenzúra visszautasított. Természetesen kivételnek van helye az oly egyéneknél, a kik hűségesküt tettek; a kik közé a főbb kormányzások tanácsosai, a bírák, az egyházi és világi méltóságok számítandók. 10. A kutatók szigorúan ellenőrzendők, nehogy olyasmit írjanak ki a kéziratgyűjteményből, a mire az örök feledésnek kellene borulnia; annál is inkább, mert az ilyenek abban a hiedelemben, hogy nekik minden szabad, nagyon könnyen engedik magukat visszaélésekre csábítani, a mi az intézetet rossz hírbe dönthetné.

11. Semmiféle halandónak nem szabad sem kéziratot, sem nyomtatványt kikölcsönözni, még térítvény ellenében sem, ha csak a nádor erre megelőzőleg engedélyt nem adott. 12. Igyekezzenek az összes helyiségeket alaposan megismerni, hogy a szekrényeket és polczokat azonnal képesek legyenek megjelölni, nehogy a könyvkeresés órákat vegyen igénybe. 13. A keresés megkönnyebbitése céljából írják minden kötet hátára a szerző nevét és a munka címét. 14. A mennyiben keresztülvihető, úgy a nyomtatványok mint a kéziratok tudományszakokba osztandók; az eredeti kéziratok és ritkább nyomtatványok azonban külön szekrényben őrizendők. 15. A könyvekről kétféle lajstrom készítendő, egy betűrendes és egy szakbeli. Az elsőbe bejegyzendő a kötés minősége, a lapszám, a nagyság, a nyomtatás helye és éve, és a szekrény, polcz, a melyen áll. 16. Ugyanez követendő a kéziratoknál is, azzal a hozzáadással, hogy sajátkezüleg írott-e, eredeti-e, avagy másolat-e az illető kézirat. 17. A ritka nyomtatványokról külön lajstromot kell vezetni, a melybe ezek szakszerű leírása is felveendő, hogy esetleg később kiadható legyen. Ennek végére azon munkák czimeit lehetne feljegyezni, a melyek a könyvtárból még hiányzanak, hogy így nyilvánvaló legyen, mennyire ismerik a magyar bibliografiát. 18. Ügyeljenek arra is, hogy különféle tárgyú és alakú füzeteket össze ne köttessenek, mert az ily takarékoskodás csak a keresést nehezíti. A betűrendes lajstromba tehát az is beiktatandó, hol kell keresni az ily más munkával egybekötött füzetet. Az olyan apró nyomtatványokat azonban, a melyek tárgyra is, alakra is megegyeznek, össze lehet köttetni. 19. Arra is gondjuk legyen a takarítás alkalmával, hogy nem szenvednek-e a könyvek a molytól, a szútól, s ha valamit észrevesznek, jelentsék azt az igazgatónak. 20. Pálmavasárnapján és október végén rendeljék el, hogy a szolga porolja ki a könyveket, mely idő alatt a könyvtár zárva tartandó. 21. A kettős példányok külön helyezendők el és mindaddig megőrzendők, a míg vagy be lehet őket cserélni a könyvtárban hiányzó munkákért, vagy el lehet őket adni, mely esetben a befolyt összeg a Múzeum napi költségeire fordítandó. 22. A könyvtári szolga minden újabb szerzeménybe üsse bele a könyvtár bélyegzőjét. Az ajándékba adott munkákba pedig ezen felül az ajándékozó neve is beleírandó, örök emlékezetül. 23. Ha a kötendő munkák már felszaporodtak,

az igazgató, a könyvtár őrének jelentésére, eszközölje ki a nádornál, hogy a Szemerédy- és Valero-féle alapítványok kamatai kiutalványoztassanak. 24. Hasonló gonddal, mint a nyomtatványok, kéziratok, kezelendők a földabroszok, metszetek, czímerek is, a melyekről szintén lajstrom készitendő, a szükséges feljegyzésekkel, és nehogy széteessenek, bizonyos csoportok szerint bekötendők. 25. A könyvtári őr és segédőr kötelessége az intézetet érdeklő eseményekről naplót vezetni, a melybe az előléptetések, a tisztviselők által kiadott munkák czímei, a különféle rendeletek, az ajándékok évenként bejegyzendők.

A régiségtári és természetrajzi osztályi teendők körvonalozása után, a Múzeum lastromozójának a következő ügykört jelölte ki a tervezet.

A lajstromozó (registrator) gondjaira lesz bízva az intézet levéltára, melynek számára az igazgató útmutatása szerint különféle mutatókat, elenchusokat és jegyzőkönyveket kell készítenie, hogy bármit könnyen elő lehessen adni. Ezenfelül ötféle protocollumot vezessen: egyet a nádor által utalványozott kiadásokról, egyet az összes ajándékokról, egyet a nádori rendeletekről, egyet a nádorhoz intézett felterjesztésekről és jelentésekről és egyet a múzeumi ügyben váltott levelekről. Az összes iratokról idő- és betürendes mutatót kell készítenie. Az összes nyomtatványokat ő lajstromozza, feljegyezvén czédulára a könyv teljes czímét, a szerző nevét, a kiadás helyét és évét, az alakot és lapszámot. A czédulákat betürendben tartsa, hogy az őrök a katalogusok szerkesztésénél felhasználhassák. Az írkokok által leírt leveleket és kéziratokat összeolvasta. Nem volt szabad azonban a levéltárból valamint lakására vinnie, vagy az intézeten kívül álló egyénekkal valamit közölnie. Kezelte az irodai szereket, leltárt készített az intézet bútorzatáról, a hiányokat az igazgatónak bejelentette, szóval ő volt a Múzeum gazdasági felügyelője. Valamint őt szemelte ki a szabályzat arra is, hogy az esetleg tartandó irodalmi ülések jegyzőkönyvét vezesse.

Az írkokoktól (cancellistae) megkivánta a szabályzat, hogy ne csak a szépirásban gyakorolják magukat, hanem a hazai dolgok ismeretében is előhaladást tanusítsanak. Azért, ha csak nem akarták magukat később mellőztetésnek kitenni, nagy szorgalommal kellett a bibliografia, diplomatika, statisztika, jog, pecséttan.

czimertan, régészet, vagy pedig a természettudományok tanulmányozásához látniok, hogy annak idején örökké kineveztethessenek. Hogy a gyakorlati ismereteket is elsajátíthassák, és az egész intézetet mintegy játszva megismerjék, azokon a napokon, a melyeken a gyűjtemények a nagyközönség számára is nyitva voltak, csatlakozniok kellett az örökhöz, hogy ekként a felügyeletet is gyakorolva, hallgassák magyarázataikat, tágítsák ismeretkörüket, helyismeretüket növeljék, miszerint az örök távollétében őket helyettesíteni képesek legyenek. Ugyanígy hozzá kellett látniok a nyelvek tanulásához, a régi írások olvasásához is, hogy az okleveleket hibátlanul olvasni és az érmekek feliratait kibetűzni képesek legyenek. A hivatalos idő alatt az igazgató és az örök által reájuk bízott munkát végezték, és a leltárakat, jegyzőkönyveket, katalógusokat tisztán, olvashatóan leírták. Ha ily irányban nem voltak elfoglalva, a könyvtárnak leírás céljából megküldött kéziratokat másolták. Hogy pedig idejekorán irodalmi névre tegyenek szert és magukat az előléptetésre érdemeseknek mutassák, szabad idejüket irodalmi munkálkodásra kellett szentelniök. Dolgozataik tárgyát vagy maguk választották meg, vagy az örököt kérték meg, hogy számukra ily kérdéseket kijelöljenek, miszerint a Múzeumi Aktákban is lehessen valamit közölni az ő tollukból. Így mozdíthatták elő legjobban előléptetésüket. A reájuk bízott munkákat nem volt szabad magukkal vinni lakásukra, hanem a hivatalos helyiségben kellett elvégezniök. Ha sürgős volt a munka, hivatalos időn túl is tartoztak dolgozni, ekkor azonban más alkalmalomban szabadságidő engedélyezett számukra. Hivatalos dolgokat olyanokkal, a kik nem tartoztak a nádor közvetlen joghatósága alá, tilos volt közölniök.

Kétféle, általános és részletes utasításokat tartalmaz a szabályzat a szolgák részére is.

Az elsőben intetnek, hogy esküjükhöz híven, gondosan kerüljenek mindent, a mi az intézet károsodását vonhatná maga után. Éjjel úgy mint nappal józanok legyenek, hogy mindig, kivált pedig veszedelem idején, képesek legyenek a reájuk bízott dolgokat elvégezni. Az iszakosok rövid úton elbocsáttatnak. Ha a városban bármely időben, bármely részen tűz üt ki, tüstént jelenjenek meg az intézetben. A fűtés körül a legnagyobb elővigyázattal járjanak el, és a hivatalos órák végén a még

égő parazsat oltsák el. Gyanús embereket, koldusokat, zsidókat sem a folyosón ácsorogni, sem a termekbe lépni ne engedjenek, és ilyenekkel szóba se álljanak. Az intézetben lakással bírók soha se legyenek valamennyien egy időben távol, hanem egyikük maradjon mindig odahaza. Szállást sem nappalra, sem éjjelre nem adhatnak senkinek, az igazgató tudta nélkül; a ki ez ellen vét, elbocsáttatik. A reájuk bizott helyiségeket tisztán tartásák. Az okozott károkat tartoznak megtéríteni. Félórával a hivatalos idő előtt kérjék el az igazgatótól a kulcsokat, és az örök jövetelég hozzanak mindent rendbe; azonban senkit be ne bocsássanak. Ha látogatók vannak valamely tárban, ne álldogáljanak tétlenül, hanem iparkodjanak az örök segélyére lenni, kísérenenek mindenkit figyelemmel, és ne engedjenek semmit érinteni. A hivatalos idő végével a tisztviselők jelenlétében zárják be az ajtókat és a kulcsokat vigyék le az igazgatóhoz. Hivatalos időn kívül mindegyik gyakorolhatja a maga mesterségét, csak ne a múzeumi teendők rovására. A tisztviselőkkel szemben tiszteletteljes, szolgálatkész magaviseletet tanúsítsanak. A látogatóktól ajándékot kérniök nem szabad, de a mit önként adnak, elfogadják.

A könyvtári szolgára vonatkozó rész a következő 13 pontban van megfogalmazva. Alkalmazkodjék szigorúan a fentebb előadottakhoz és őrizkedjék mindentől, a mi őt abba a gyanuba hozhatná, hogy a könyvekkel üzérkedik. Az ör, vagy más tisztviselő távollétében senkit sem szabad a könyvtárba vezetnie. annál kevésbé a gyűjteményt valakinek megmutatnia. Igyekezzenek magát a helyiségekben teljesen tájékozni, hogy a kívánt munkákat hosszas keresgélés nélkül előadhassa. Lapozgasson sűrűbben a katalógusokban, hogy körülbelül kívülről is tudhassa, mely munkák vannak meg a könyvtárban, s melyek hiányoznak. A könyvtár bejárójánál foglaljon helyet, hogy a ki- és bemenőket szemmel tart-hassa. A vendégek előtt keljen fel helyéről és vezesse őket az őrhöz. Az olvasóknak csak akkor adjon ki könyvet, ha az őrtől erre utasítást nyert. A kiadott munka címét jegyezze fel egy czédulára, nehogy mást adjanak vissza, vagy teljesen nyoma vesszen. Ügyeljen gondosan az olvasók kezeire, nehogy ezek valamit kivágjanak a könyvekből. Ha észreveszi, hogy valaki a könyvet befirkálta, vagy abban valami kárt okozott, tegyen erről jelentést

az örnek, hogy az illető a könyvtárból kitiltassék. Azt is jelenteni tartozik az örnek, ha valaki meg akarja őt vesztegetni, oly czélból, hogy kiadjon neki valamely nyomtatványt, vagy kéziratot. Ha meghagyja magát vesztegetni, legyen elkészülve a legsúlyosabb büntetésre. Ha észreveszi, hogy a moly vagy szú megrongált valamit, ezt haladéktalanul hozza tudomására az örnek. Főként a husvét előtti és októberi nagytakarítás alkalmával kell erre vigyáznia. Nehogy a hivatalos órák idején, a mikor esetleg sem vendégek nincsenek, sem pedig más teendője nem akad, tétlenül kelljen vesztegelnie, ilyenkor az ór utasítására másoljon kéziratokat. A távozó olvasóktól nem elég a könyvet visszavennie, hanem azt is vizsgálja meg, nem rongálták-e meg azt. Egyébként pedig kerüljön mindent, a mi panaszra adhatna okot.¹

A szolgálati szabályzathoz csatolta Miller a már meglevő és a még kinevezendő tisztviselők fizetésére vonatkozó költség-előirányzatot is.

Ezt azzal vezeti be, hogy az ország méltósága, az intézet czélja és hírneve megköveteli, miszerint az alkalmazottak fizetése az uralkodó drágaságnak, a meglevő pénzalapnak, az egyes tisztviselők teendőinek megfelelő legyen és megszabadítván őket bizonyos mértékben a megélhetés gondjaitól, munkás szorgalmat lehessen tőlük kívánni.

Ennélfogva az igazgató, a ki egyúttal »az ország könyvtárosa« és »a nádor történetírója« czímet is viselné, kétszer annyi fizetést kapna mint egy ór, vagyis 2400 frtot és az irodai költségekre 100 frtot.

A három ór, a kik közül eddig csak a könyvtár és a természetrajzi osztály öre volt kinevezve, évi 1200 frtot élvezne. A 3 segédór kinevezése egyelőre nem lenne szükséges; ha a könyvtár öre igazgatóvá lép elő és új, könyvtári, valamint régiségtári ór fog kineveztetni, egyideig elegendő munkaerő lesz. A segédörök fizetését 1000—1000 forintban kellene megállapítani. A lajstromozó úgy mint eddig 800 frtot, az első írnök 600, a második 500 forintot kapna. Most a könyvtári szolgálta végzi a teendőket valamennyi gyűjteményben. Ha a pénzviszonyok megengedik, a

¹ Könyvtári irattár. A. 1826. dd. 8. Jun. A. 1811. Nr. 1944. Ügyszintén Miller kéziratgyűjteménye. XVII. 171

másik két osztályhoz is egy-egy szolgát kellene kinevezni 365 frt fizetéssel és lakással. A háziszolga havi 14 forint fizetéssel, lakással és ruhával díjaztatik. A képtár örének kinevezését az osztály fejlődésétől kellene függővé tenni. A portásra pedig szintén elég lesz akkor gondolni, ha felépül a Múzeum.

Az összes személyzet járandósága e szerint 12.245 frtot tenne ki. Míg a pénzalap így állott. Az eddigi hét alkalmazott fizetése 6300 frtot emésztett fel, a mihez az egyetemi alap 2350 forinttal járult, az alapítványok kamataiból pedig befolyt 3950 frt. E kamatoknál még évi 530 frt felesleg mutatkozott. Ehhez számítva a legújabban megajánlott 13.950 frtnyi adományok kamatait, nem csak a könyvtárör 1200 frtnyi évi fizetésére lett volna elegendő fedezet, hanem a régiségtári ör fizetésére is maradt volna még 167 frt.¹

A Múzeumi Akták kiadására vonatkozó javaslatát is gondosan igyekezett megindokolni Miller. Az egész országot előzőnlő regények olvasása — úgymond — annyira megmételvezé az emberek izlését, hogy a komolyabb irányú munkák úgyszólván teljesen elveszítették olvasóközönségüket. Ennek szomorú következményeként a haszontalan könyvek olvasása még általánosabbá vált, a latin nyelv művelése és használata számkivettetett, és a hazai dolgok ismerete keresetté, hasznosló foglalkozássá sülyedt. Természetes, hogy ennek hatása alatt a tudományos törekvések is elestek a meczenások támogatásától. Úgy, hogy ma már alig mer valaki nagyobb munka kiadására vállalkozni, előre látván, hogy sem vevő, sem olvasó közönségre nem számíthat. Németországban nemrég figyelemmel kezdtek lenni a baj terjedésére, és ellenszerül újból hozzá fogtak az írók időszaki kiadásához, a mi egy időben Svájcban, Belgiumban, Angliában, Francia- és Olaszországban oly gazdag gyümölcsöket termett. Hazánkban ez időszerint csak egy oly intézet van, mely az áradatnak gátat vethetne, és az ország lakosainak szellemét kigyógyíthatná, t. i. a Nemzeti Múzeum, a melynek már tervezetében is szó volt az Akták megindításáról.

Ezen Aktákból évenkint egy kötetet kellene megjelentetni, nagyobb nyolczadrétü alakban, 32—36 íven, az egyetemi nyomda kiállításában. A kötetet lehetőleg olcsón kellene árúba bocsátani,

¹ Könyvtári irattár. A. 1826. dd. 8. Jun.

csak hogy éppen hogy a kész kiadások megtérüljenek. Az ezenfelül befolyó pénz az intézet céljaira lehetne fordítani. A munkatársak 5 vagy több példányt kapnának dolgozataik fejében. Az egyes czikkek a hazafiak kívánságainak megfelelően latin vagy magyar nyelven lennének irandók. A terjesztés céljából legcélszerűbb lenne felhívást intézni az egyházi és világi hatóságokhoz, hogy előfizessenek. Az első kötetet az országgyűlésnek lehetne ajánlani, a többit pedig olyanoknak, a kik a Múzeum kiváló pártfogóinak mutatták magukat, és ezeknek arczképeit is lehetne adni. A példányokat a lajstromozó kezelné. A könyvkereskedői visszaéléseknek elejét veendő, az összes hazai és bécsi lapokban hirdetni kellene, hogy példányok csakis a Múzeumban kaphatók. Gyűjtők minden 10 példány után egy tiszteletpéldányban részesülnének.

Az egyes kötetek tartalmát így lehetne beosztani. Az első helyen jönne az intézet története, évről-évre, minden nevezetesebb esemény felemlítésével és az ajándékok felsorolásával. Ezt rövid kimutatás követné az intézet pénzalapjáról, a befolyt adományokról és az alkalmazottak létszámáról. A tudományos részt kiadatlan okiratok közlése, részint a múzeumi tisztviselők, részint más tudósok tollából kikerült különféle értekezések, újabb találmányok ismertetése stb. alkotná. A személyi hírekben egyes nevezetesebb egyének kitüntetéséről, haláláról lehetne megemlékezni. Végül az egészset a magyar emberek által közzétett munkák felsorolása, rövid ismertetése zárhatná be.

A szerkesztés teendői az igazgató vállaira nehezednének, a ki az összes kéziratokat tartoznék megelőzőleg a nádornak bemutatni és tőle azok kinyomatására engedélyt nyerni, nehogy olyasmi tétessék közzé az Aktákban, a minek nyilvánosságra hozását vagy a cenzura, vagy pedig a politikai tekintetek meg nem engednék.¹

Voltak Millernek ezen felül még más tervei is; ezekről azonban ezúttal hallgatott és megelégedett azzal, hogy kísérő levelében, a melylyel munkálatait a nádorhoz felterjesztette, jelezte, miszerint egyéb, az intézet szervezésével összefüggésben álló nézeteit is kész előadni, ha ő fenségétől erre nézve parancsot kap.

Az országos viszonyok azonban a lehető legkedvezőtlenebbek voltak minden oly tervezetésre, minden oly fejlesztésre, mely a tisztviselői létszám emelésével hozatott kapcsolatba.

¹ Könyvtári irattár. A. 1826. dd. 8. Jun.

Financrediánk az utolsó évtizedben a végső zavarba jutottak. Hazánk pénzügyi viszonyainak egyensúlya már 1808-ban annyira megrendült, hogy 223 papírforintot kellett fizetni 100 pengő ezüst forintért. Az 1809. évi szerencsétlen háború után még jobban megnövekedtek a terhek, és még inkább apadt a jövedelem. úgy hogy az állami háztartás fentartása, miután kölcsönt már nem lehetett kapni, csak a bankóprás segélyével történhetett. Természetesen a papírpénz értéke ennek arányában kevesbedett. Végre a bukás már nem volt elodázható. Az 1811. február 20-án kelt és márczius 15-én kihirdetett rendelettel a kormány kimondotta a devalvatiót, a melynek értelmében a papírpénz névleges értéke egy ötödére szállított le.

Az állam bukását egyformán megszenvedte szegény és gazdag. Kimondhatlan veszteség sujtotta a Múzeumot is, a mennyiben 479.514 frtot tevő alaptőkéje ettől fogva csak 95.908 $\frac{1}{5}$ forintot ért. József nádor úgy segített az intézet kétségbeesett alkalmazottjain, hogy évdíjukat ötszörösen fizettette ki. De arra már igazán nem gondolhatott, hogy Miller javaslatait megvalósítsa.

Ezt Miller is kénytelen volt belátni. Nem sürgeti tehát egy ideig a többi tervezet megvalósítását, hanem arra kéri a nádort 1811. június 5-én, hagyja jóvá legalább azt a szabályzatot, a mit a látogatókra vonatkozólag benyújtott, miután a vendégek nagyon sok idejét veszik igénybe a tisztviselőknek. Egyúttal, minthogy a helytartótanács többszöri rendelete daczára sem lehetett elérni, miszerint a köteles példányok pontosan beküldessenek. az e körül tapasztalt hibák kiküszöbölése céljából terjeszt a nádor elé javaslatot.

Az a tapasztalat indította őt e lépésre, hogy bár a hatóságokhoz intézett felsőbb rendeletek szigorúan meghagyták a köteles példányok beküldését, ez távolról sem történt meg; hanem ellenkezőleg számos visszaélés burjánzott fel a helytartótanács rendeleteinek kijátszása céljából. Egyedül a pesti egyetemi nyomda képezett kivételt, mely összes nyomtatványait pontosan beküldötte, félvélenkint közvetlenül, az országos könyvtárba.

Hogy a helytartótanács intézkedéseinek betartása körül annyi mulasztás történt, nagy része volt benne Fűskuti Landerer Mihálynak, a ki még 1804-ben kinyilatkoztatta, hogy nemes ember létére nem fogja tűrni, miszerint oly terhet rójanak rá, a mely nem gyöke-

rezik hazai törvényben. Így azután a pozsonyi, pesti, kassai és budai Landerer-nyomdák mit sem szolgáltattak be köteles példányok czimén. Példájukat követték Gottlieb váczzi, Weber pozsonyi, Klapka temesi, Steribig győri, úgyszintén a zágrábi, sárospataki stb. nyomdatulajdonosok.

Így állott elő az a szégyenletes állapot, hogy azok a könyvek, a melyek az országban jelentek meg és itt közkézen forogtak, éppen az ország könyvtárában nem voltak meg. Miután pedig semmi pénzalap nem volt megszerzésükre, hét év alatt nagyon felszaporodott a hiányzó munkák száma. Legfőbb ideje volt tehát, hogy a felsőbb rendeletek végrehajtása céljából bizonyos a külföldön is gyakorlatban lévő intézkedések léptetessenek életbe.

Ezek közül a következőket ajánlotta Miller. A mint valamely könyv, vagy füzet stb. tekintet nélkül tárgyára, nyelvére, nagyságára, alakjára, cenzura alá kerül, a könyvvizsgáló ne csak azt írja rá a kéziratra nyomtatható — »admittitur«, — hanem azt is, hogy ebből négy nyomtatott példány szolgáltatassék be a helytartótanácsához. Így a szerzők és nyomdászok egyaránt emlékeztetve lesznek kötelezettségükre.

A nyomdászok nem a mikor nekik tetszik, hanem azonnal a mint a sajtó alól kikerült, szolgáltatassék be a köteles példányt a helyi hatóságnak.

Akik ez ellen vétének, tartozzanak a négy példányon felül még ezeknek árát is büntetés fejében lefizetni.

Miután a nyomdászok az egyes munkákat gyakran mellékleteik nélkül küldik be a helytartótanácsához, amelyeket nem lehet így a könyvtári használatnak átadni, magyarázzák meg a hatóságok a nyomdáknak, miszerint teljes munkákat kötelesek beszolgáltatni; nemkülömben, hogy a szerzők vagy kiadók, akik metszeteket készíttetnek, csak úgy tartoznak ezt is beszállítani, mint a nyomtatványokat. A helyi hatóságok vizsgálják meg tehát, teljes példányokat kaptak-e kézhez, és ha valami hiányt tapasztalnak, ennek pótlásáról gondoskodjanak, nehogy csonka dolgok kerüljenek a könyvtárba.

A köteles példányok kezelését bízzák a hatóságok irodalmilag képzett, alkalmas egyénre. Ilyen hiányában ruházzák át a nyomdákra vonatkozó rendeletek végrehajtásának ellenőrzését tel-

jes joggal a könyvvizsgálókra, és támogassák őket odaadással működésükben.

Nehogy a nyomdászok arra hivatkozassanak, hogy nem ismerik a felsőbb rendeletek intézkedéseit, a hatóságok hiteles másolatban közöljék velük ezeket.

Ezen felül az ide vonatkozó rendeleteket, valamelyik hatósági kiküldött magyarázza meg a nyomdászoknak. Némelyek ugyanis abban a véleményben vannak, hogy csakis azokat a nyomtatványokat tartoznak beszoigáltatni, amelyek az ő költségükön jelennek meg; az oly nyomtatványokra azonban, amelyeket a szerzők nyomatnak náluk, a nyomdaköltség megtérítése fejében, nem vonatkoznak a királyi rendeletek. Mások ismét úgy vélekednek, hogy csak a könyveket kell beküldeniök, de a kisebb nyomtatványokat, mint pl. verseket, beszédeket, értekezéseket stb. nem. Vannak viszont, akik nem az önálló nagyobb munkákat, hanem csak a legértékteleőbb nyomtatványokat szeretnék beszoigáltatni. Sőt nem hiányoznak olyanok sem, akik azt hiszik, hogy az országos könyvtárba csak a magyar nyomtatványok küldendők be. Abban azonban mindnyájan megegyezni látszanak, hogy a hatóságok által megrendelt nyomtatványok, úgymint a felterjesztések, körrendeletek, pásztorlevelek, jegyzőkönyvek stb. beszoigáltatása alól fel vannak mentve. Hangsúlyozni kell, hogy az ily önkényes magyarázatokból származó kivételeknek, megszorításoknak, semmiféle jogosultságuk nincs. Egyedül a könyvtárnok van hivatva megítélni, mit kell a könyvtár részére megtartani és mit nem.

Ambár a négy köteles példány beszoigáltatását nem lehet tehernek venni, miután minden más országban többet kívánnak meg, mindazonáltal, figyelembe vevén azt, hogy a többkötetes és illusztrált munkák nyomása tetemes költséggel jár, nehogy a nyomdászoknak vagy szerzőknek panaszra legyen okuk, engedtessek meg nekik a négy köteles példány értékét a könyvpiacra szánt többi példány árába beszámítani.

Ha kitudódik, hogy a köteles példányok be nem szoloigáltatásának a szerzők az okai, amint erre is volt már eset, ellenük kell eljárni.

A köteles példányok beszoigáltatására vonatkozó felsőbb rendeletek ellenében semmiféle mentség, ürügykeresés nem

állhat meg; de még a nemesi kiváltságra való hivatkozás sem, miután nem a nemes embert, hanem a nyomdászt terheli a kötelezettség.

Ennélfogva a helyi hatóság minden negyedév végén kérje be a nyomdaktól az ezen idő alatt sajtó alól kikerült nyomtatványokat, és küldje fel Budára.

A szükséges ellenőrzés céljából a helyi hatóságok követeljék meg, hogy a kerületükhöz tartozó nyomdászok évenként pontos kimutatást készítsenek a nyomdaikban napvilágot látott összes nyomtatványokról; e kimutatást a helytartótanács juttassa el a könyvtárnokokhoz, annak megállapítása céljából, beküldött-e minden, vagy sem.

A helyi hatóságok egyaránt felelősek legyenek a köteles példányok és a kimutatás beszolgáltatásáért.

Nehogy pedig a beküldött nyomtatványok bármiképen veszendőbe menjenek, a helytartótanácsnál iktattassanak el, és csak ezután küldessenek le — átvételi elismervény mellett — a kiadóhivatalba, mely szintén ennek ellenében tegye át késedelem nélkül a könyvtárakhoz.

A kiadóhivatalban egy külön erre a célra kiszemelt egyén kezelje a köteles példányokat, és rendszeren iktassa el a könyvtárakhoz leküldött nyomtatványokat, miután némely nyomdász és szerző azt állítja, hogy ők beszolgáltatták amire kötelezve voltak, de a kiadóhivatalban elvesztek.

Miután pedig az országos könyvtár nem csak a nyomtatványokat, hanem a földabroszokat, metszeteket és czimereket is gyűjti, ezeknek beszolgáltatása szintoly kötelessége legyen az illető műintézeteknek, mint a nyomdászoknak a kötelespéldányoké.

Végül a Pozsonyban megjelenő latin és német lapokat kiadó-juk pósta útján közvetlenül a könyvtárba szolgáltatassa be hetenkint, úgy azonban, hogy a szállítási költség az intézet terhére essék.¹

A nádor június 19-én tette át Miller javaslatát a helytartótanácsához, azzal a felhívással, intézkedjék, miszerint a köteles példányok a jövőben pontosan beküldessenek, a mi pedig a multban elmaradt, pótlólag beszállíttassék az illető nyomdák által.²

A helytartótanács július 2-ki ülésében foglalkozott Miller

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1811. Nr. 1614.

² U. ott. Nr. 660.

javaslataival és tüzetes megbeszélés után azt határozta, hogy miután az országos könyvtár vezetője bizonyos teendőket a helyhatóságokra kívánna ruházni, ezekhez kellene a javaslat némely pontjára vonatkozólag kérdést intézni.¹ Ennek alapján július 12-én megküldötte mindazon hatóságoknak, amelyeknek területén nyomdák voltak, Miller javaslatának reájuk vonatkozó pontjait, felszólítván őket, mondjanak ezekről véleményt, és járjanak utána, mi lehet az oka, hogy a nyomtatványok nem érkeznek be pontosan az országos könyvtárhoz.²

Midőn a nádor értesítette Millert eljárásáról, egyttal leküldötte neki a napi rend megerősített latin szövegét, oly meghagyással, hogy ezt nem csak latin, hanem magyar és német nyelven is terjeszsze fel a nádori kancelláriához.

Eleget tevén Miller e meghagyásnak, József nádor június 30-án elrendelte, hogy a napirend nyomtatott példányai az intézet bejáratánál kifüggesztessenek.³

E napirend szerint a könyvtárt hétfőn és csütörtökön, a régiségtárt kedden és pénteken, a természetrajzi gyűjteményt pedig szerdán és szombaton lehetett megtekinteni, délelőtt 9—12, délután 3—6 óráig, kivéve a vásár- és ünnepnapokat és a takarítás idejét. A könyvtári olvasó terem azonban naponkint nyitva volt a mondott órákban.

Millernek már rég kifogása volt az ellen, hogy az egyetemi hallgatók, főleg pedig a bölcészethallgatók, tömegesen szokták az intézetet felkeresni, a mi a tisztviselőket a legnagyobb mértékben zavarta. Most tehát, hogy a látogatási idő pontosan meghatározott, szerette volna az egyetemi hallgatókat is megrendszabályozni, és kérdést intézett a nádorhoz, hogy miután ezek az alkalmatlan vendégek merőben csak kíváncsiságból jönnek a Múzeumba, nem pedig hogy tanuljanak, meg kell-e nekik minden nap engedni a belépést, vagy sem? A nádor úgy határozott, hogy az ifjúságból hetenkint 6-an jöhetnek a dékán ajánlatával. Tanáraik kíséretében azonban bármikor felkereshetik az intézetet. Ily értelemben értesítette azután július 30-án Miller az egyetemi rektort is.⁴

¹ Országos levéltár. Protocollum Depart. Rev. Libr. A. 1811. Sess. 27.

² U. ott. Rev. Libr. A. 1811. Nr. 45.

³ Acta Musaei. A. 1811. Nr. 1706.

⁴ Fogalmazvány az igazgatósági irattárban. A. 1811. Nr. 49.

Közeledvén a Pozsonyba összehívott országgyűlés megnyitási ideje, József nádor, mielőtt erre felutazott volna, két függő-bek maradt múzeumi ügyet intézett el.

Az egyik a könyvek köttetésére vonatkozott. Miller junius közepén ismét panaszkodott, hogy tömérdek a köttetlen nyomtatvány, kézirat, és kérte a nádort, utalványozza ki a Szemerédy- és Valero-féle alapítványok 130 frtot tevő kamatait. A nádor teljesítette a kérelmet, de nem mulasztotta el megjegyezni, hogy bár minden dicséretet érdemel a buzgalom, melylyel Miller az intézetet gyarapítani törekszik, mégis figyelmezteti, hogy a mennyiben ez lehetséges, csak magyar dolgokat gyűjtsön, és a kéziratok, könyvek közül is elsősorban azokat köttesse be, a melyek Magyarországra vonatkoznak és fontosabbak.¹

A másik, Millernek ápril elsején kelt felterjesztése volt, amelyből eddig csak a napirend nyert elintéztést. A többinek keresztül vitele, életbeléptetése számtalan nehézségbe ütközött. Minthogy e nehézségek időközben nem csak nem szűntek meg, hanem még inkább szaporodtak, a nádor most egész röviden csak annyit válaszolt Millernek, hogy miután a legfelsőbb elhatározás a Múzeum szervezetére nézve már kiadatott, az ő tervezetei meghaladott dolgok. Hozzájárul azonban a Múzeumi Akták kiadásához, és egyben megbizta, lásson az első kötet összeállításához, valamint az egész intézet állapotáról, az országgyűlés elé terjesztendő jelentés megszerkesztéséhez.²

Ha dolgozatainak e sorsa nem fokozta is Miller leleményességét, mely a felmerülő nehézségek eloszlatására folyton újabb eszméket vetett fel, nem is apasztotta. Augusztus közepe táján újabb terv foglalkoztatja.

Még június hó 24-én történt, hogy a város felett átvonuló nagy égháború nemcsak az ablakokat zúzta be azon az épületen, a hol a Múzeum elhelyezve volt, hanem a tetőzetet is annyira megrongálta, hogy a padlás átázott. A nádor ugyan elrendelte ennek helyreállítását, a mesteremberek azonban, a kik a munkát végezték, arra a tapasztalatra jutottak, hogy a gerendák is elkorhadtak.

Nagy baj volt az is, hogy a tisztviselőknek nem volt a téli

¹ Igazgatósági irattár. A 1811. Nr. 44.

² U. ott. 47.

időszakra dolgozószobájuk. Miller tett már egy ízben oly javaslatot, hogy az egyetemi épületnek a könyvtárral szomszédos egyik helyisége engedessék át e célra, miután itt több oly szoba is volt, a melyet csak a szolgazemélyzet használt, azonban minden eredmény nélkül. Most tehát arra gondolt, nem lehetne-e esetleg a múzeumi kérdést oly módon előbbre vinni, hogy a legközelebb összeülő országgyűlés érdeklődésének bevonásával, a gyűjtemények rövid időn belül más alkalmas épületben helyeztessenek el?

Erre vonatkozó nézeteit körülbelül ezekben mondhatjuk el.

A herczeg Grassalkovich által ajándékozott telken, az építési anyag rendkívül drága volta miatt, nem lehet kevés pénzzel hozzáfogni az építéshez, annál kevésbé, mert a megyék által megajánlott összegek még mindig nem folytak be az országos pénztárba. Másrésztől azonban az is bizonyos, hogy az ország kincseinek mielőbb méltó helyre kell jutniok, hogy az intézet kiterjeszthesse jótékony hatását az egész országra. Az ajándékok hihetlen mértékben szaporodnak. A könyvtár és a többi osztályok már annyira megteltek, hogy a József császár által létesített papnevelő azon része, mely a Múzeum részére lakásul és raktárul átengedett, már szintén elégtelennek bizonyult. Előállott tehát annak szüksége, hogy az országgyűlés felkérje öfelségét, miszerint a közjó és a nemzeti dicsőség előmozdítása érdekében engedjen át e célra egy megfelelő, kész épületet.

A mit a következőképen lehetne megindokolni. A Múzeum épületének nem csak tágasnak, jól épültnek, tűz- és betörésmentesnek, hanem a magyar névhez méltónak is kell lennie. A mostani épület azonban, a melyben több mint egy milliót érő becses dolog őriztetik, semmiféle tekintetben nem kielégítő. Az egész épületben nincs bolthajtás, hanem csak gerenda, úgy hogy a mennyezet a nagy teher alatt már-már összeroskadással fenyeget. A tető minden nagyobb esőzésnél beázik, a vakolat hull, a falak repedeznek, s ha tűz ütne ki, egy pillanat alatt lángban állana az egész ház. A kémények is rosszul építvék, alacsonyok. És nincs az épületben egyetlen helyiség sem, a melyet télen a tisztviselők dolgozóterem gyanánt használhatnának.

Mindezt tekintetbe véve, a legegyszerűbben akként lehetne e bajokon segíteni, ha a szerviták épülete, a melyben ugyis csak legfeljebb 6, jobbára külföldi származású szerzetes lakik, s a melyet

a pesti szépítő bizottság ugyanis le akar bontatni, hogy ott piacot létesítsen, a Múzeum céljaira engedtetnék át. A kolostor falai oly erősek, hogy könnyen elbirnának egy második emeletet is, emellett az egész épület boltozva van, teljesen szabadon áll, és annyira tágas, hogy nem csak a gyűjteményeket lehetne benne elhelyezni, hanem a tisztviselők lakásait is. A hatvani-utczai telek eladásából remélhető 100.000 forintot azután kellő díszszel át lehetne alakítani az épületet »legfőképen, ha Gömör vármegye Bányáinak birtokossai hazai szeretet által bőkezűsége felgerjesztetődnek és maguk erejek szerint ezen épületet vassal segíteni el nem mulatják«.

Nehogy pedig a szerviták jogos tulajdonukból egyszerűen kiforgattatni látszassanak, birtokukban hagyván egyéb pesti telkeiket, tőkepénzeiket stb. abba az épületbe kellene őket áthelyezni, a melyet a Nemzeti Múzeum jelenleg elfoglal, oly kötelezettséggel, hogy ők végezzék a közelben lévő templomban az egyetemi hallgatók számára az isteni tiszteletet.¹

Ugyanekkor még két más javaslata is lett volna Millernek.

Az egyikben azt ajánlotta, hogy az országgyűlés József főherczeg nádor iránt való háláját tanúsítandó, tekintettel arra, hogy főleg az ő fáradahtlan buzgóságának köszönhető az intézet létrejötte és folytonos gyarapodása, nevezze el az intézetet így: »Museum Statuum et Ordinum Regni Josephinum Palatinale« vagyis »A tettes Nemes Statusok és Rendek s József nádor-ispányi Nemzeti Gyűjteménytár.« Ez a czím megjelölné az intézet tulajdonosát, létrehozóját, és legfőbb vezetőjét.

A másikkal pedig azt a 400.000 forintot, a mely eddig az intézet céljaira befolyt, s a melynek kamatait a tisztviselők fizetésére és a legközelebb felállítandó Magyar Tudós Társaság tagjainak jutalmazására óhajtotta fordítani, ingatlanokba kívánta fektetni.²

¹ Miller kéziratgyűjteményében találtuk meg erre vonatkozó emlékiratát ily czím alatt: *Projectum de monasterio Servitarum Pestiensis in Museum Statuum et Ordinum Regni nationale convertendo*. XVII. 310. Ugyanez meg van magyar nyelven is, úgy látszik Strázsay által fordítva és leírva. Múzeumi kéziratár. Fol. Hung. 473. A javaslat sorsáról külömben nem tudunk bővebbet; úgy látszik félben maradt kísérlet volt az egész.

² Miller kéziratgyűjteménye. XVII. 319.

Nem lévén semmi kilátás rá, hogy az alkotmányon ejtett sérelem orvoslásával elfoglalt Rendek, a szervita-kolostor megszerzésére lépéseket tegyenek, Miller szeptember havában folyamodott a nádorhoz, engedje meg, hogy lakásának egyik helyiségét, 505 forint költségen a tél idejére dolgozószobává alakíthatassa át és itt egy vaskályhát állíttathasson fel; nem lesz ugyan benne — úgymond — elegendő világosság, de a fűtött szobában mégis mindenki szívesebben fog dolgozni. Egyuttal menti magát, hogy a látogatók naponkinti alkalmatlankodása miatt nem volt eddig érkezése elkészíteni jelentését a Múzeum állapotáról, de a hó végén okvetlenül fel fogja terjeszteni.¹

A mióta Széchényi gróf a múlt év december havának végén oly határozottan kijelentette, miszerint ragaszkodni akar a királyi diplomában biztosított kinevezési jogához, nem váltott több levelet Millerrel, a ki különben sem tartotta szükségesnek őt terveiről, javaslatairól értesíteni.

A gróf hosszas hallgatásának oka nagyon szomorú körülményben rejlett: az a veszély fenyegette, hogy elvesziti látását. Szeme világa az utóbbi időben annyira elhomályosult, hogy kevés olvasásra is csak meggyengült idegeinek érzékeny megerőltetésével volt képes és attól tartott, »hogy nemsokára a járásban is mások segítségére lesz utalva« — mint egyik levelében a nádornak írja. Reménylette ugyan, hogy a Beer orvos által a tél kezdetén végrehajtandó műtét sikerülni fog, ámde szemei csak annál nagyobb kiméletet igényeltek. Erre való hivatkozással, a királyhoz benyújtott folyamodásában, 1811 június 12-én összes hivatalairól lemondott.

Elhatározásáról, augusztus 14-én kelt levelében értesítette Millert. Ugyanaz a szomorú ok, — olvassuk ebben — mely arra kényszerített, hogy az állami szolgálattól megváljak és a mostani fontos országgyűléstől távol maradjak, fog abban is meggátolni, hogy a nemzeti könyvtárban, és annak eddig szerzett kincseiben életem hátralévő napjaiban gyönyörködhessen. Mindazonáltal, minthogy még élek, és legalább lélekben oda tudom képzelni magamat, a hová szemem világa többé talán már el nem ér, tehetségemhez mérten, és azon korlátok közt, a melyeket a mostani kedvezőtlen viszonyok minden jó szándéknak megszabnak, filléreimet ezentúl is édes hazám

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1811. Nr. 2560.

oltárára fogom áldozni. E szándék által vezéreltetve, legközelebb ismét egy láda új könyvet és régebbi kéziratot fogok Xántos Ignác ügyvéd úr által küldeni. Ez utóbbiak közt a legbecsesebbek a most Bécsben tartózkodó pápai nunczius azon beszédei, a melyeket Bécsnek a francziák által történt megszállása alkalmával, menekülése közben, Magyarország különböző vidékein tartott, s a melyeket egy ugyanitt látható irással együtt, a nemzeti könyvtár részére nekem átadott.

Hogy az éremkatalogusom függeléke gyanánt az Ön tollával megírt szép munkát csak az országgyűlés alkalmából szándékozom szétosztatni, azt még Bécsből jeleztem. Most tehát csupán megújítom kérésemet, hogy ezt vagy személyesen végezze el, ha enélkül is szándéka volt az országgyűlésre felmenni, vagy pedig Xántos úr által eszközöltesse; ez esetben azonban sziveskedjék őt a szükséges utasításokkal ellátni.

Óhajtottam volna e munkát a katalogusok mintájára bekötetni; de hogy mily aránytalanul drága most minden ily dolog, azt Önnek is tapasztalnia kellett s így ki tud engem e tekintetben menteni.

Szeretném, ha Xántos úrnak még egyszer annyi példányt adna át, mint a mennyi a bécsi, soproni és győri tudósok és előkelőségek közt kiosztandó lesz; a többbit Ön ossza szét az erdélyi és magyarországi tudósok közt. A magam és enyéim számára is kérek néhány példányt; hatot finomabb papíron, hogy ebből négyet Franciaországba, kettőt pedig Angliába küldhessek. a hova felsőbb jóváhagyással katalogusaim is elküldettek.

Ezekben foglalom össze a világtól elzárt remetének óhajait, a ki csak azt fűzi még kérelmeihez, hogy bizvást reményli és elvárja, miszerint Ön feleségével együtt, kit mindketten szívélyesen üdvözlünk, meg fogja látogatni. Isten Önnel tehát! És ha szemeit nagyon megtalálja erőltetni, úgy hogy kénytelen lesz az olvasással felhagyni, vagy tollát letenni, gondoljon az Ön barátjára.¹

Miller szintén bizonyos borongós hangulatban felel a gróf levelére. Ámbár hallotta már, hogy bucsút mondott az állami szolgálatnak, de nem vette addig megtörtént dolognak, míg maga nem tudatta vele. Be kell vallania, hogy a legnagyobb fájdalommal

¹ Miller levelezése. XI. 83.

olvasta a szomorú hirt, és hogy ezt figyelmeztetésnek vette magára nézve is. Ámbár még elég szerencsés, hogy nem kell szemüveget használnia, ennek daczára tudja, hogy ő reá sem várhat más sors. Ennélfogva elhatározta magában, hogy követni fogja a gróf példáját. Jövő hó 3-án belép negyvenedik szolgálati évébe; ezt még becsülettel be akarja tölteni, azután azonban — a míg a Gondviselésnek tetszeni fog — a nyugodalmat kívánná élvezni.

Eddig sem várákozott volna, ha felesége nem esik egyik betegségből a másikba. Most is, alig hogy feléptült régebbi bajából, a sorvadás jelei mutatkoznak rajta. Kénytelen tehát fiatalabb korában megtakarított vagyonát az orvosokra elkölteni. Sietne Czenkre, hogy a gróf társaságában vigaszt és enyhülést keressen, ha ez a körülmény le nem kötné. Ugyanezen okból volt kénytelen a nádort is kérni, mentse fel az országgyűlésen való megjelenéstől, a hol arra volt kiszemelve, hogy a nádor részére a felső táblán a jegyzőkönyvet vezesse.

A mi a könyveket illeti, küldje ezeket a gróf egyenesen Pestre az ő címére, hogy ezek is szerepelhessenek a Karok és Rendek elé terjesztendő jelentésében. Csak azzal bátorkodik még megtoldani kérelmét, hogy kötve küldje ezeket. Most is egy egész kamra van telve kütetlen munkákkal, és ezek addig fognak itt heverni, míg nem akad valaki, a ki bekötötetésükre aldozna. Ő neki csakis a kéziratok kötésére áll rendelkezésre évi 130 frt a Szemerédy- és Valero-féle alapítványokból. A nyomtatványok köttetésére azonban senki sem akar alapítványt tenni, mert a könyvtár a gróf nevére van elnevezve, és mert mindenki attól tart, hogy ez által megtalálná sérteni az alapító grófot. Legkevesebb 20,000 forintnyi tőkére lenne szükség, a külföldön megjelent magyar vonatkozású nyomtatványok megszerzésére és bekötötetésére.

Nagyon árt a könyvtár hírnevének az is, hogy az újabb írók, mint pl. Lakics, Márton, Engel, Rumi, Farkas, Genersich, Piringer, Gustermann stb. munkái vagy teljesen hiányzanak, vagy pedig csak részben vannak meg, mint pl. Hormayer kiadványai. Ez az oka annak is, hogy mindig csak a kéziratokat, és soha sem a nyomtatványokat keresik. A nádor öfensége e tekintetben is bizik a gróf nagylelkű aldozatkésztségében és hazaszeretetésében és reményli, hogy a jövőben a legkifogástalanabb teljességgel

lesznek kiadhatók neve alatt a katalogusok. A nádor csupán kéziratok és régiségek vásárlására szorítkozik. Azóta, hogy ő Temesvárról visszatért, 30,000 forinton felül költött e célra öfensége. Úgy látszik a nyomtatványokról való gondoskodást teljesen a grófnak akarja átengedni.¹

Szeptember havában végre elkészült Miller a Múzeum állapotáról írt kimerítő jelentésével, és 30-án felterjesztette azt a nádorhoz.

Kísérő soraiban elmondja, hogy a francia háború befejezte után az intézet, a haza polgárainak nagylelkű áldozatkészsége folytán, két év alatt oly rohamosan fejlődött, hogy még az idegenek is csak elismeréssel nyilatkozhatnak felőle. Nincs is most más egyéb hátra, mint hogy megfelelő épületet kapjon, miután ennek hiánya nagyban hátráltatja a további fejlődést. Az az épület, a hol a gyűjtemények most elhelyezve vannak, valósággal roskadozik, ezen felül szűk is, úgy hogy sok tárgy ládában hever; a helyiségek sötétek, nem tűz- és betörésmentesek stb. A tisztviselőknek, a kik pedig az egész világon benn laknak a hasonló intézetekben, nincs benn lakásuk. Addig is tehát, a míg egy új épület létesül, legalább arról kellene gondoskodni, hogy a gyűjtemények boltozott helyiségekben őriztessenek.

Azután egyenkint ismerteti a Múzeum három osztályát.

A könyvtárról szóló rész, az 1803 május 1-jétől 1811 október 1-éig terjedő időt öleli fel. Néhány szóval elmondja a könyvtár létrejöttét és azután rátér a gyűjtemény anyagára.

Az összes anyag 20 kettős és 2 hármas szekrényben nyert elhelyezést. Úgy a szekrényeket, mint az asztalokat, székeket stb. a nádor készítette.

Az A. betűvel jelzett szekrényben vannak a ritka nyomtatványok. A B-ben az irodalomtörténeti munkák. C-ben az osztrák uralkodóház történetére vonatkozó könyvek. D. E-ben a magyar köz- és magánjog. F. G-ben politika és statisztika. H. I. és K. L-ben Magyarország, Franciaország, Anglia, Dalmácia, Horvátország, Szerbia, Bulgária, Bosznia, Oláhország, Moldva és Erdély története. M. N-ben magyar egyháztörténelem. O. P-ben bármely

¹ Millernek 1811 szeptember 4-én kelt levele. Széchényi-levéltár. I. kötet. 9. szám, III. csomag, 56. szám.

vallású magyar vallásanirók. Q-ban természettan, ásványtan, orvostan, gazdaságtan. R-ben mennyiségtan és csillagászat. S-ben nyelvtanok és szótárak. T-ben vegyestartalmú nyomtatványok. U-ban illyr és oláh nyelvű munkák. V-ben magyar hírlapirodalom. W. X. Y. Z-ben magyar nyelven írt munkák. A. A. B. B-ben földabroszok, metszetek, címerek. C. C. D. D-ben politikai és jogi tartalmú kéziratok. E. E. F. F-ben a történelmi kéziratok. G. G-ben diplomatikai kéziratok. H. H-ban vegyestartalmú kéziratok. I. I-ben irodalomtörténelmi kéziratok. K. K-ban Autografok. L. L. M. M. N. N-ben segédkönyvek, úgyszintén O. O. P. P. Q. Q-ban is.

Az összes nyomtatványok száma a legutolsó revízió szerint 7730; ebből kötött 7324, kötetlen 406.

A nádor parancsából minden ajándékba kapott munka első lapjára beírják az ajándékozó nevét, az ajándékozás idejét és ráütik a könyvtár ily feliratú bélyegzőjét: Ex Museo Hungarico, mint a hogy a Széchényi által ajándékozott munkákban ez a bélyegző olvasható: Ex Bibl. Com. F. Széchényi.¹ A lajstromozó minden legcsekélyebb ajándékot bevezet a gyarapodási naplóba.

A metszetek, földabroszok, címerek gyűjteménye kevés kivétellel oly állapotban maradt, a mint azt Széchényi az országnak ajándékozta. A metszetek 102 kötetben voltak összegyűjtve, a 2019 darab czimer 28, a földabroszok pedig 40 tékában őriztettek.

A kéziratok száma meghaladta a 2001 kötetet, a melyekről kétféle katalogus készült; az egyikbe jöttek a Széchényi által ajándékozott kéziratok címei, a másikba pedig azokéi, a melyeket vagy mások ajándékoztak a könyvtárnak, vagy pedig készpénzen vásárolt az intézet.

A jelentés azt is szóvá teszi, hogy a könyvtár semmiféle pénzalappal nem rendelkezik; a minek azután az a következménye, hogy a külföldi magyar vonatkozású munkák nincsenek meg a gyűjteményben. Már pedig nem válik az intézet dicsőségére, ha olyan munkák hiányoznak belőle, a melyeket a városban már

¹ Néhány, igen kevés nyomtatványban és kéziratban, ilyen ex librist találunk beragasztva: a magyar czimer körül e feliratot: Ex Museo SS-et O. O. Regni Hungarico — mint ez a túloldalon látható. Ez bizonyára Miller kísérletezése volt, mindjárt az első évekből.

szélteben olvasnak. Erre a célra egy 20,000 forintos alapot kellene létesíteni, a melynek évi 1200 frt kamatait a külföldi magyar vonatkozású munkák, valamint ritkább nyomtatványok és kéziratok vásárlására lehetne fordítani. Ugyanez mondható a könyvkötési munkálatokról is. A Szemerédy és Valero-féle alapítványok

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI-ORSZÁGOS-KÖNYVTÁRÁNAK BÉLYEGZŐI.

kamatai mindössze 130 forintot tesznek. A legközelebbi multban is Ittebei Kiss Antal adott 266 forintot könyvkötésre.

Végül megemlékezik a jelentés a köteles-példányok ügyéről is, s felemlíti, hogy a pozsonyi, pesti, budai és kassai nyomdaktól mit sem kap a könyvtár, és hogy a pozsonyi ujságok sem

érkeznek be. Ezen a bajon törvényhozási úton kellene segíteni és a mulasztásokat pénzbírsággal sújtani.

Hasonló jelentést nyújtott be Miller a régiségtár és a természetrajzi tár gyűjteményeiről is. Azután felsorolta az összes alapítványokat és pénzadományokat. Mellékelte a tisztviselők számára már előbb kidolgozott szolgálati szabályzatot. A Museumi Akták kiadására vonatkozó javaslatát. S végül a tisztviselők létszámának és fizetésének kimutatását azon kérelemmel, nevezze ki a nádor mielőbb a könyvtárórt, a régiségtár őrét, s a természetrajzi tár segédőrét, valamint ide egy szolgát, mert a naponkint szaporodó munkát már sem ő, sem pedig a többiek nem képesek elvégezni.

A napirend ugyan már meg van erősítve, de ez az intézet fejlődésére nem elegendő. Már kezdetben kell ugyanis kiválasztani az intézethez oly kiváló tehetségű egyéneket, a kik az intézettel együtt fejlődvén, ennek szolgálatában öregedjenek is meg.¹

Október havában elterelte kissé Miller figyelmét a hivatalos dolgokról, nejjének folyton súlyosbodó állapota. A szegény beteg asszony ereje napról napra hanyatlott, szenvedései fokozódtak; s Miller a szerető férj vigasztalan aggodalmával látta közeledni az elválás rettegett pillanatát

Ezekben a reá nézve oly szomorú napokban írta meg Széchényi válaszáat, szeptember 1-én kelt levelére.

A részvét — írja a nemeslelkű gróf — melyet lemondással szemben tanusított, azon baráti ragaszkodásról tanuskodik, a melylyel irántam mindig viseltetett, de éppen mivel ezt mindig szívélyesen viszonzni törekedtem, kötelességemnek tartom Önt példám követésétől visszatartani.

Az én állásomat s a reám bízott teendőket nem nehéz más, épp oly hűséges és nálamnál arra valóbb vállakra ruházni; nem mondható azonban ez az Önéről, a mely nem csak alapos készültséget követel, hanem azt is, hogy az illető egyszersmind felvilágosodott, munkás, józan hazafi legyen. Hogy nem hízlegek, mutatja az Ön kedves társaságában töltött évek hosszú sora is. Kötelességet teljesítek tehát, hazám és a felvirulni kezdő magyar irodalom iránt, midőn Önt állásában való kitartásra buzdítom. Maga a veszedelem, mely azzal fenyegeti, hogy ritka jó feleségét elveszíti,

¹ Országos levéltár. Acta Musei. A. 1811. Nr. 3000. Igazgatósági irattár. A. 1811. Nr. 66. Miller kéziratai XVII. 245.

indítsa kérelmem teljesítésére; hiszen szíve, lelke szórakozásra fog szorulni, és vajjon hol lehetné fel ezt jobban, mint hivatásában, a melyet közmegelegedésre és haszonnal tölt be. Ön tehát maradni fog kedves Miller! S mivel utódja kinevezésénél nekem is van szavam, ezennel kijelentem, hogy nem akarok jogommal élni, a míg Ön marad. Kedves nejének minden jót! Adja kérem tudtára, hogy rendelkezésére állunk, ha valamiben könnyebbülésére lehetünk. Isten óvja és segítse Önt!

Ha Tibolthot nem akadályoznák a gazdaság körüli teendői, Liebenburgot pedig betegsége, akkor az újabban megrendelt könyveket, kéziratokat és érmekeket már rég megkapta volna. Így azonban várni kell ez utóbbi felépüléséig, és még akkor is egy részük kötetlenül, vagy a legjobb esetben fűzve fog elküldetni, mert még nem mult el az az idő, a mely az irodalom művelőit és a meczenásokat csábítja a költekezésre, de ugyanakkor vissza is tartja attól. Mindenesetre hizelgő rám nézve, hogy offensége ily kiadásokra buzdít, s ebbeli buzgóságom nem is fog halálomig megszűnni; de offensége is be fogja látni, hogy a jelen viszonyok közt a legkedvesebb tervekkel is fel kell hagyni, ha az állami szükségletek kielégítésére készek lenni akarunk. Ha a régi aranykor visszatér, bizonyára nem leszek az utolsók között, a kik filléreiket a hazai oltárára szentelik.¹

Még el sem jutottak e sorok Miller kezeihez, midőn az isteni gondviselés október 30-án kiszólitotta az élők sorából »felejthetetlen nejét«, »egyetlen földi boldogságát.« Vigasztalódást, feledést keresni egyik rokonához ment Komáromba, s csak midőn innen három hét múlva visszatért, olvasta a gróf levelét, a melyre november 29-én a következőkben válaszol.

Igaz ugyan, hogy az elismerés, a melylyel a gróf az ő szolgálati buzgalma felől nyilatkozik, mást mindenkit arra birt volna, hogy állásában megmaradjon; nála azonban több oly körülmény állott be, mely továbbra is távozásra készíti. Ahhoz a mérhetetlen fájdalomhoz, hogy elveszítette legdrágább kincsét, mely őt annyira lesújtotta, hogy teljesen képtelennek érzi magát a további szolgálatra, járul még az is, hogy az ő jó főhercege méltónak találta őt szolgálati megjutalmazása czéljából ő felsé-

¹ Széchényinek 1811 október 27-én kelt levele. Miller levelezése XI. 107.

gének kitüntetésre ajánlani, és a válasz úgy hangzott, hogy egy országos intézet szolgálatában királyi kitüntetésre igényt tartani nem lehet. Oly államban, a hol az érdem ezen az alapon mérlegeltetik, az olyan tisztességes ember, a ki sem nem ex jezsuita, sem nem lutheranus, sem nem szabadkőműves, kénytelen mindentől visszavonulni. Ő már kérelmezte felmentését a főherczeg nádornál, és reményli, lemondása el is fogadtatik, a miről a gróftól értesíteni el nem mulasztandja. Lelkiismerete azt mondja, hogy mint hivatalnok megtette kötelességét, s bizik abban, hogy az utókor elismeréssel lesz szolgálataira iránt és elfogja döntenit, kinek a szégyene, hogy őt kitüntetés nélkül bocsátották el. az övé-e, avagy az előadó államtanácsosé?

Leveléhez mellékeli annak a kimutatásnak mását, a melyet a Múzeum állapotáról a nádorhoz szeptember végén benyújtott. Mindent elkövetett, hogy a könyvtár javára egy alapot létesítsen; azonban a féltékenykedés nagyon is nagy mérveket ölt és mindenki a grófra akarja háritani a költségeket. A főherczegben igazán megvan a kellő méltányosság és ismeri is az állami szükségleteket: ennek daczára, bár a többi osztály a jelenlegi kedvezőtlen viszonyok közt is egyre gazdagszik, nem csak pénzadományokban, hanem mindenféle ritkaságokban, a könyvtár fejlődésese teljesen megakadt. Talán szerencsésebb lesz utódja, ha szabad kezet nyer annak kierőszakolására, a mit az ő működési köre a könyvtárnál nem engedett meg.¹

Miller ez ideig csak Széchényihez irt leveleiben emlegette lemondási szándékát, a nádor előtt azonban mélységesen hallgatott erről. Most elérkezettnek látta az időt a nádornak is tudomására hozni, hogy oly nagymérvű elkedvetlenedés vett rajta erőt, miszerint a lemondás gondolatával foglalkozik.

Deczember hó 5-én újabb felterjesztést intéz a nádorhoz, a melyben elmondja, hogy mielőtt 38 évi szolgálat után felmentését kérné az állástól a melyet — lelkiismerete megnyugtatja ez iránt — a mai napig hűségesen és hasznosan töltött be, törekvéseinek mintegy koronájául, még két dolgozattal akarja kiegészíteni mindazt, a mit szeptember 30-án őfensége elé juttatni szerencsés volt. Az egyik az intézet szervezetére vonatkozik, a másik

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 9. szám. III. csomag, 56. szám.

pedig azok óhajának akar eleget tenni, a kik a Magyar Tudós Társaság felállítását szorgalmazzák.

Az elsőt a már beterjesztett szolgálati szabályzatok kibővítése céljából állította össze, hogy ezeket a tisztviselők kinevezésére, javadalmazására, az intézet pénzalapjának kezelésére, a gyűjtemények gyarapítására és az ügykezelésre vonatkozólag újabb javaslatokkal toldja meg, a melyek közt, nem lehet tagadni, vannak az intézet színvonalának emelésére szolgáló pontozatok is, de vannak olyanok is, a melyeknek keresztülvitele sem üdvös, sem hasznos, sem pedig jogos nem lett volna.

Mindenek előtt hangsúlyozni kívánta, hogy a Múzeum nem az iskolás fiúk tovább képzésére szolgáló intézet, hanem oly nyilvános állami intézmény, mely hivatva van a közhivatalokban levő polgároknak, vagy a hazai dolgok ismertetésével foglalkozó tudósoknak segélyére lenni. Oly gyűjteménye tehát a segéd-eszközöknek, a melynek felhasználása az ország politikai, irodalmi, történelmi, érmészeti, régészeti, természetrajzi és ipari viszonyainak megismerését mozdítja elő, és a melynek segélyével az uralkodónak, a főkormányzéseknek és törvényhatóságoknak megbízásából, az intézet tisztviselői bármely kérdés megvilágítását, tisztázását megadhatják.

Miután az ily nyilvános intézetek főleg akkor működhetnek eredményesen, ha élükön világi emberek állanak, és ha ezek a hazai dolgok iránt való érdeklődést népszerűvé teszik, a Múzeum kötelékébe sok mindenféle oknál fogva csak oly világi ember veendő fel, valláskülönbőség nélkül, a ki kiválóbb tehetséggel, hajlammal rendelkezik a hazai tudományok művelésére. Ekkor is csak úgy, ha az igazgató előzetesen tájékozódást szerzett magának az illető képességeiről.

Nem fogadhat el tehát az intézet oly alapítványokat, a melyekben a kinevezési jog valamely állásra fentartatik. Ez, az intézet természetéből és rendeltetéséből kifolyólag, egyedül az ország nádorát kell hogy megillessen, mert csak így lehet megakadályozni, hogy tanulatlan, rest, haszonleső, tapasztalatlan, szélhámoskodó vagy szórászhasogató egyének jussanak, az érdemesebbek kiszorításával, az intézetbe.

Miután pedig a jól végzett munkának illő jutalomban is kell részesülnie, a múzeumi alkalmazottaknak, mint állami köz-

tisztviselőknek, joguk van ahhoz, hogy egyenlő rangban legyenek a főbb kormányzések embereivel s hogy rendes fizetésükön felül, érdemeikhez mért évi személyi pótlékot kapjanak. Ugyanezért, a közadakozásból létesített pénzalap továbbra is fentartandó. a nélkül, hogy abból valami az adakozók szándékán felül az építkezés céljaira fordíthatnák. A szükségleten felül megmaradt összeget el kellene elhelyezni kamatozás céljából, hogy a mielőbb szervezendő tisztviselői kar számára tisztességes fizetés biztosíthatassék.

A tisztviselők kinevezését a hirlapokban, kellene közzé tenni, az igazgatóét pedig, a nádori körlevél útján, a hatóságokkal is czélszerű lenne közölni, az állandó összeköttetés fentartása céljából.

Legyen a Múzeumnak is saját pecsétje, a mely a magyar czimert tüntetné fel e felirattal: *F. I. Imp. Aust. R. Apost.* alul: *Art. 8. An. 1808*; körül pedig: *S. Mus. SS. et OO. Hung. Joseph. Palatin.*

Miután az öröknek, hivatalos utasításaik értelmében mindent el kell követniök a gyűjtemények gyarapítására, a könyvtár őrei írják össze az oly kéziratok, nyomtatványok czimeit, a melyek hiányoznak ugyan a könyvtárból, de a melyekről tudni lehet, hogy itt, vagy ott megvannak, miszerint alkalom adtán a hatóságok útján meg lehessen ezeket szerezni. Mert a Múzeum ügyeinek előmozdítására kétségkívül a hatóságok tehetnek legtöbbet az által, ha a haza polgárait a nyilvánosság előtt is buzdítják egyes tárgyak átengedésére. És ha a múzeumi tisztviselők ilyen czélből, úgynevezett irodalmi utazásokra küldetnek ki a nádor által, természetesen a hatóságok vannak első sorban hivatva őket a legmesszebb menő támogatásban részesíteni.

A Karok és Rendeknek, mint az intézet alapítóinak, jogát biztosítandó, törvényben kellene kimondani, hogy a Múzeum más valamely intézettel ne egyesíthessék, és a pénzalap más pénztárba ne utaltassék. A pénzt kezelje az országos pénztár, az intézkedés pedig a nádor kezében legyen, a nélkül természetesen, hogy ezáltal a felség legfőbb felügyeleti joga csorbitást szenvedne.

Az a vizás állapot, hogy a múzeumi tisztviselőket az országos névtárban megelőzi az országos pénztár kezelő személyzete. a kik a Múzeum pénzeiről elszámolni tartoznak, megszüntetendő, és a Múzeum tisztviselői közvetlenül az országos levéltár után

sorolandók fel, nemcsak foglalkozásuk rokonsága miatt, hanem az alapítók méltóságára való tekintetből is.

Miután a nemzeti intézet gyümölcseiben az egész országnak kell részesülnie, életbe léptetendő lenne, hogy a hazai dolgok ismeretébe mélyebben behatolni kívánó ifjúság köréből nevezzen ki a nádor, az igazgató javaslata alapján, gyakornokokat az intézethez: a kiknek szabad bejárásuk lenne a gyűjteményekbe, s a kiket az örök vezetnének be a szakismeretek sajtóságos világába. Hogy pedig bármit bátorságosan a kezükbe lehessen adni, a mit olvasni, tanulmányozni, összehasonlítani akárnak, esküt tennének, miszerint nemcsak nem fognak semmit megrongálni, vagy elidegeníteni, hanem ellenkezőleg, mindenre feltékeny gonddal ügyelnek. Az örök viszont a szükséges felvilágosításokkal, útbaigazításokkal, irányításokkal támogassák őket törekvéseikben. A technologiai és természetrajzi osztályban pl. minden egyes tárgy rendeltetését meg kellene nekik magyarázni, annak hozzáadásával, mi hol található. A könyvtárörök a régi oklevelek olvasásába, a diplomaticába, a magyar bibliografiába, heraldikába, geografiába stb. vezetnék be őket. A régiségtár vezetője az érmészettel, a régi szobrokkal stb. ismertetné meg őket. Csakis ez úton lehetne elérni, hogy az országban terjedjenek az ismeretek, és növekedjék az érdeklődés a Múzeum iránt.

Ezen intézet foglaltván magában az egész ország dicsőségét, terjedjen ki a hatóságok gondja arra is, hogy úgy a már kiadott, mint a még kiadandó katalogusok, valamint az Acta Musaei című vállalatnak — mely az 1812. év kezdetén fog megindulni — kötetei, levéltáraikban megőriztessenek, hogy ezek segélyével adandó alkalmal a kívánt felvilágosításokat megadhassák.

A hatóságoknak, sőt egyeseknek kérelmére is, az intézet igazgatója kiadhatná ugyan a nádor külön engedélye mellett, egyes, a Múzeum tulajdonában lévő okleveleknek, az intézet irnokai által készített másolatát, azonban mindenkor csak a nádori kancellária hitelesítése mellett.

A jelenleg csak készpénzből álló alapnak²⁴ kezelése a legnagyobb gondot igényelvén, törvényhozásilag kellene elrendelni, hogy valamint más alapítványokra, úgy erre is, a közalapítványi ügyigazgatóság ügyeljen fel, és a Múzeumnak a Ludovika Akadémiával együtt külön ügyésze legyen.

Elérkezett annak ideje is, hogy nyugdíj-alapról gondoskodjanak a tisztviselők részére; ezt vagy a már meglévő tőkék kamataiból kellene létesíteni, vagy pedig erre is külön alapot gyűjteni, és ezt gyümölcsözőleg elhelyezni.

Vége, minthogy a Nemzeti Múzeumot az 1808. törvény 8. fejezete már megteremtette, most még az van hátra, hogy őfelsége erősítse meg az intézet nevét is, mely ez lehetne: *Museum SS. et OO. Hungariae Josephinum Palatinale*; úgyszintén a nádor czimét, mint az intézet örökös védnökét, a Múzeum pecsétjét, és a nádor jogait a tisztviselők kinevezésére, az intézet szervezésére vonatkozólag.¹

Úgy látszik azonban, hogy Miller nem annyira ezt, mint inkább az ugyanezen alkalommal felterjesztett másik dolgozatát tekintette törekvéseinek. terveinek betetőzése, koronája gyanánt. Ebben ugyanis minden eddiginél nagyobb, merészebbet tervezett. Azt akarta, hogy az ország két legelőkelőbb kulturális intézete: a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Tudós Társaság egy és ugyanazon alapon létesíttessék.

A mióta az 1790-iki országgyűlés a felállítandó Tudós Társaság sorsát egy irodalmi bizottság kezébe tette le, a bekövetkezett francia háborúk miatt az ügy többé tárgyalás alá nem kerülhetett. Az irodalom azonban nem szűnt meg foglalkozni az eszmével. Schedius és Öttinger után, Kultsár István buzdítására Kis János, Pánczél Pál és mások szólnak a dologhoz. Majd gróf Teleki László teszi közzé 1806-ban a Tudós Társaság felállítására vonatkozó terveit, a melyeket 1810-ben javítva és bővitve ismét kiad. 1809-ben pedig megjelenik Fejér György értekezése »Egy magyar Társaság legkönyebb, leghelyesebb felállításáról« stb.

Miller nem vesz részt nyilvánosan az eszmevesztésben, de érdeklődik a mozgalom iránt és foglalkozik a kérdés megoldásával. Sok tépelődés, fontolgtatás után arra a megállapodásra jut, hogy legzeleszerűbb lenne a Tudós Társaságot a Múzeummal kapcsolatba hozni. Tervével nem lép a nyilvánosság elé, hanem egyenesen József nádor elé viszi.

Az eddig felmerült tervek keresztülvihetőségében nem bízott. Abban a véleményben volt, hogy a mit eddig összeirtak, a mit

¹ Supplementum ad organisationem Musaei Hungarici. Országos levéltár. Acta Musaei A. 1811. Nr. 3002. Igazgatósági irattár. A. 1811. Nr. 73. Miller kéziratai. XVII. 258.

ügyszólván legnagyobb részben a külföldről kölcsönözve a magyar viszonyokra alkalmaztak, azt mind nagy élvezettel lehet elolvasni, de nem igen lehet megvalósítani.

Az első nehézség a pénzkérdés. Az ily Tudós Társaságnak sok mindenfélével kell rendelkeznie, úgymint: alaptökével, házzal, könyvtárral, természetrajzi osztályllyal, ipari termékek gyűjteményével, fizikai és mechanikai szerekkel, vegytani szertárral, érem- és régiséggyűjteménnyel, nyomdával stb. Ehhez járul még az irodai költség, a világítás, fűtés, a tagok díjazása, a tisztviselők, a gazda, az igazgatók, titkárok, irnokok, korrektorok, a festő, szépirő, nyomdász, a szolgák fizetése, a jutalmak, pályadíjak, a posta-költség, és számos egyéb, alkalmilag felmerülő kiadás.

Mindez legalább is évi 50,000 forintot igényelne, a mi 832.000 forint tőkének felel meg. Ezt az összeget az egyik a tanulmányi, egyetemi alaphól, nyomdai jövedelemből, a másik a hírlapok, naptárak egyedárúságából, a harmadik közadakozásból akarná létrehozni. Ez mind nehézségekbe ütközik, a mit azonban a tudósok nem akarnak belátni, mert azt hiszik, hogy az ő ügyeikben mindent meg lehet és kell kísérteni, de arra nem gondolnak, összeegyeztetethető-e valami az állam érdekeivel, vagy sem.

Miután azonban csak azt szabad óhajtani, a mi a közjó előmozdítására szolgál, valóban érdemes fontolóra venni, tanácsos-e Magyarországon Tudós Társaságot alapítani, a mely a tudományosság örve alatt könnyen mindenféle viszály és versengés tanyájává válhatnék, tekintettel arra, hogy a tudósok közül egyik sem akar engedni a másiknak, és mindegyik egyeduralmat akar gyakorolni az irodalom terén. Azután az ily társaságok révén is történhetnek visszaélések, a melyek egyaránt veszélyt hozók az irodalomra és az államra, s a mit semmiféle rendőrség nem képes megakadályozni; hiszen tapasztalataink vannak arra nézve, hogy az irodalom művelése csak ürügy volt, a titkos ülések palástolására. Ámbár sokan mosolyognak e félelem felett és alaptalannak tartják, mégis szükséges az igazat megmondani, és az ellenkező nézeten lévőkötől megkérdezni, vajjon a tudósok ily gyülekezete fog-e annyi hasznot hajtani az országra, hogy ezért érdemes lenne évi 50,000 forintot elkölteni?

Távolról sem gondol senki arra, hogy visszautasítván most már mindazt a kiváló javaslatot, a melyeket erre vonatkozólag

a hazaszeretet eddig létrehozott, a magyar irodalom elhanyagoltassék, vagy ellene háború indítottassék. Ellenkezőleg, mindenki azon van, hogy a nemzet régi óhaja mielőbb, tartós alapokon, hasznosan, és óriási kiadások nélkül létesíttessék.

Oly intézményt kell azonban alapítani, a mely képes legyen évi kiadásait fedezni; a mely rendelkezék a szükséges segédeszközökkel; a mely teljes biztosítékot tudjon nyújtani a királynak és az országnak, törekvéseinek, szándékainak tisztaságáról; a melyben a visszaéléseknek semmi helyük ne legyen; a mely tagjait minden részrehajlás nélkül az alapos képzettségű, munkás írók köréből válassza; a mely nem vallási vitatkozásokkal és bölcselkedésekkel tölti idejét, hanem a hazai dolgok fáradhatlan megvilágításával foglalkozik; a mely az érdemes magyar írókat képes jutalomban részesíteni, és végre, a melynek fennállása a közfelfogás szerint is, az egész nemzetre nézve nemcsak hasznos, hanem szükséges is lenne.

Ennek megvalósítását már előkészítette József főherczeg nádornak a magyar nemzet iránt való szeretete, a midőn karöltve a Karok és Rendek nagylelkűségével, megalapította a Magyar Múzeumot, hogy a tudósok mindig feltalálhassák itt a szükséges irodalmi segédeszközöket. És az intézet most is szakadatlanul fejlődik, gyarapszik, daczára a mindenféle szerencsétlenségnek, úgy hogy a Magyar Tudós Társaság alapjai már lehető legjobban meg vannak vetve a gazdag gyűjteményekben.

Mert van-e Európában oly Tudós Társaság, a mely több irodalmi segédeszköz felett rendelkezék, mint a mennyit a Magyar Nemzeti Múzeum, már most is, fejlődése első éveiben, nyújtani képes azoknak, a kik a hazai dolgok megírására szentelik idejüket? Itt van a gazdag könyvtár és kéziratár; a válogatott ásvány- és növénygyűjtemény; a régiségek, fegyverek és drágaságok gyűjteménye; a mechanikai, chemiai, fizikai szerek tára, a melyek mindmegannyi nélkülözhetlen segédeszközei az irodalmi munkálkodásnak.

Nekünk Franciaország példáját kellene utánoznunk, a hol eltörültetvén nem rég több tudós kollegium, a nevesebb, munkáik révén ismertebb írókat a hirneves párisi nemzeti intézet tagjaivá választották meg, az egyiket a történelmi, a másikat a természetrajzi, a harmadikat a nyelvészeti osztályba sorozván;

az irodalom legnagyobb nyereségére. Ha a Tudós Társaságnak a Magyar Nemzeti Múzeummal való egyesítése a hazára nézve üdvös és hasznos lenne, bizonyára csak helyeselni lehet ennek az eszmének a felvetését.

A Múzeumnak nemcsak az a célja, rendeltetése, hogy az irodalom kincsei, a természet és művészet termékei falai közt összegyűjtessenek, és a látogatók által megtekintessenek, hanem hogy azok által, a kik a hazai dolgok tüzetesebb ismeretére vágyódnak, fel is használtassanak. Mindaz ide tartozik, a mi magyar, vagy a mi Magyarország javára valamely módon kiaknázható. Nem lehet tehát száműzve a Múzeumból a nyelvtudomány, a jog, politika, világi és egyháztörténelem, természetrajz, érmészet, gazdaságtan, orvosi tudomány, vegytan stb., hanem ellenkezőleg minél tágabb tért kell nyújtani a tudósok kutatásainak.

A létesítendő Tudós Társaság célja tehát tökéletesen megegyezik a Múzeuméval, mely nem más, mint a hazai dolgok ismeretének és a magyar irodalomnak művelése. Kitetszik az eddig közzé tett legéleltrevalóbb tervezetekből is, hogy a Múzeum tisztviselői ugyanazt a munkát végzik, a melyek a Tudós Társaság leendő tagjaira várnak. Felesleges tehát rengeteg pénzt fordítani két ugyanazon célú szolgáló intézetre — mint mondani szokás »entia multiplicare sine necessitate«, midőn az egyik, a már meglévő, minden irányban képes a szükségletet kielégíteni. Nemcsak a tudományos társasághoz szükséges személyzet van már meg részben, részben pedig meglesz legközelebb a Múzeumnál, hanem a megkivántató pénzálap is rendelkezésre áll, a mennyiben, hála a hazafias nagylelkűségnek, évi 30,000 forintot képes arra a célra fordítani, a melyre a Tudós Társaságnak 50.000 frt sem lenne elegendő.

Mindezt tekintetbe véve, el kell ismerni, hogy a nemzetre sokkal több dicsőség és előny származnak abból, ha a már megalapított intézet tovább fejlesztetnék, mintha egy másik létesítetnék, a mely nem nyújtana egyebet, mint a fennálló Múzeum. Tekintetbe véve, hogy ennek az igazgatón kívül van három öre, ugyanennyi segédőre, egy lajstromozója, két írnoka, festője, szépírója, szolgálói stb. hogy a magyar nyelv és irodalom kellő műveléséről gondoskodva legyen, nem hiányzik egyéb, mint hogy a Múzeum levelező-tagokkal egészítse ki magát.

A tagok választása így történhetnék. Miután mindaz, a mi a Nemzeti Múzeummal összefüggésben van, komoly és tartalommal teljes, és egyaránt hasznos a királyra és országára, természetesen ez a tagok választásában sem lenne szem elől tévesztendő. A Múzeumban nincs helyük az olyanoknak, a kik többnek akarnak látszani, mint a mik. Csakis azok lennének tehát befogadandók, a kik tudományos készülségüket bebizonyították. E célból a múzeumi örök, megbeszélvén egymás közt a dolgot, több pályakérdést tűznének ki. Szabadságában állana azonban bárkinek ily kérdéseket bármely tudománykörből, az intézetbe beküldeni. Ezekből az igazgató kiválasztana négyet, vagy akár többet is, és ezeket augusztus vége felé felterjesztené a nádorhoz jóváhagyás céljából. Minek megtörténte után, annak emlékezetére, hogy a Múzeum I. Ferencz király áldásos uralma alatt létesült, október 4-én tennék közhírré a pályakérdéseket, részint a nádori hivatal körlevele, részint pedig a hírlapok útján. A kérdések kidolgozására egy évi határidő engedtetnék.

Magyar embernek csak magyar, vagy latin nyelven lehetne dolgoztatát megírni. A nemzeti nyelv művelése ugyanis kötelesség, és mindenki igazat fog adni abban, hogy nyelvében él a nemzet. Másrészről azonban azt sem lehet tagadni, hogy a latin nyelv a forrása minden tudománynak. És bizonyára csak dicséretünkre válik, hogy bár máshol már kiszorította az élőnyelv, nálunk még a közügyekben és az iskolákban közhasználatnak örvend. Nem szabad tehát megengedni, hogy a hazai nyelvről való gondoskodás folytán a latin elhanyagoltassék, és az országba visszatérjen az első századok barbársága. Külföldiek használhatnák a pályatételek kidolgozásánál a német, francia és olasz nyelvet is.

A dolgozatokat negyedrétre írva, tört lapokon, hogy a bírálók rájegyezhe ssék észrevételeiket, jeligés levél kíséretében, névtelenül kellene beküldeni. A jeligés levél rejtene a szerző nevét, állását, lakását. A papirnak azért kellene egyenlő nagyságúnak lennie, hogy a pályadíjat nem nyert dolgozatok is beköthetők és az országos könyvtárban elhelyezhetők legyenek.

A munkálatokat az igazgató osztaná ki az illető örök és más szaktudósok közt, megbírálás céljából, a mint azok kezeihez beérkeztek. A bírálók a nélkül mondanának véleményyt, hogy a szerzők után kutatnának. Megbírálás után visszaküldenék a dol-

gozatokat az igazgatónak, a ki azokat az eredmény kihirdetéséig megőrizné.

A kihirdetés, örök emlékezetül József nádorra, a kinek a Múzeum létrejöttét köszöni, szent József napján történnék, és erre az igazgató által az ország nádora is meghivatnék. Akár személyesen jelennék meg, akár képviseltetné magát valamely főrangú egyén által, a kapuban úgy őt, mint képviselőjét a tisztviselői kar és a szolgaszemélyzet fogadná, és a kijelölt terembe kísérené. Az ünnepélyen a nádor, vagy képviselője foglalná el a főhelyet; tőle jobbra a bírálók és a meghívott vendégek, balra pedig az igazgató, az örök, segédörök és a lajstromozó ülnének.

Az igazgatónak, vagy valamelyik öröknek latin vagy magyar nyelven tartott alkalmi beszéde után, a lajstromozó, a ki a jegyzőkönyv vezetésével is megbizatnék, az igazgatótól átvett jeligés levélkéket egy edénybe tenné és átadná az elnöknek. Miután az illető ör felolvasta a pályanyertes dolgozatot, a lajstromozó felbontaná a jeligés levelet és kihirdetné a szerző nevét.

Ha egy alkalommal nem lehetne végezni valamennyi dolgozattal, az ülést másnap folytatni kellene. Ha pedig az egyes kérdésekre nem érkeznének be elfogadható munkálatok, ezeket újból ki kellene tűzni.

Meggátolva így minden részrehajlást, a jutalmazásra kerülne a sor.

A Múzeum nemcsak nem akarja ezt a jutalmat készpénzben nyújtani, de nem is képes erre. Sőt a nagylelkű magyar jellemmel sem fér össze a pénz ily áhítozása, és a nemesebb gondolkozású ember inkább felhagy az írással, mintsem hogy munkáját arannyal, ezüsttel megfizettesse. A király iránti hűségnek és a hazaszeretetnek kell ösztönzésül szolgálnia a pályázatra, a legnagyobb jutalomnak pedig a közelismerésben kell rejlenie. A készpénzért való munkálkodásra szolgáló hajlandóság és az a lábrakapott szokás, a mely az irodalmat pénzkeresetté alacsonyította le, már annyira megrontott bizonyos írókat, hogy nem szégyelnek 50, 100, 200 forintos díjakra pályázni. Vissza kell állítani eredeti tisztaságába azt a régi nemzeti vonást, a mely a közelismerést mindennél nagyobbra becsüli.

Remélni lehet, hogy a pályázók is erre az álláspontra helyezkednek. Valóban a legnagyobb jutalmul kell tekinteni a tudo-

mányokkal foglalkozó embernek, ha az illetékes bíróság pályakoszorúval tünteti ki művét, és ez a Múzeumi Aktákban közzététezik; ha az Aktákat ingyen kapja; ha a Nemzeti Múzeum levelező-tagjává választatik, mely czímmel bármikor és bárhol szabadon élhet; ha erről a nádori hivataltól hiteles okmányt kap, és a nádor, e kitüntetéséről az összes hatóságokat és irodalmi társulatokat körlevélileg értesíti és ez a külföldi és hazai lapokban is közzététezik; ha neve és állása beiktattatik az országos névtárba, közvetlenül a múzeumi tisztviselők névsora után; ha mindenkor szabad belépés engedtetik neki a gyűjteményekbe és ugyanazon előjogokkal ruháztatik fel, a melyeket a felesküdt tisztviselők élveznek; és ha a pályadolgozatok bírálójává tétetik.

Minthogy pedig Magyarorszáiban ez időszerint az irodalom művelői odáig jutottak, hogy bármily bokros érdemei legyenek is valakinek, kitüntetésre nem számíthat, ha csak igen előkelő ajánlatokkal nem rendelkezik, és ekkor is nem ritkán csak akkor jut hozzá, ha egyik lábával a sírban van, és a hasznos munkálkodásra képtelen lett, azt kell hinni, hogy bizonyos végzetszerűség van abban, hogy egy irodalmi állásban levő nemes embernek le kell mondania azokról a kitüntetésekről, a melyekben más pályán okvetlenül része lett volna. Mintha csak attól tartanának, hogy a tudósok megérdemelt jutalmazásával az udvaroncok rövidséget szenvednek.

Világos, hogy a kiváló elmék ezen mellözése és a magas rangúak ezen indokolatlan politikája hátránnyal jár úgy az udvar, mint az állam érdekeire. De egyúttal okul szolgál arra, hogy a nemzet pótolja ki, a mit kérelmekkel elérni nem lehet, és módot nyújtson arra, hogy a király és haza szolgálataiban kitünő polgárok megjutalmaztassanak. Ez pedig úgy történhetnék, hogy a Nemzeti Múzeum választott tagjainak, öfelsége hozzájárulásával, valamely megkülönböztető jelvény engedélyeztetnék. Ez sem a lovagrend jelvényeihez, sem a katonai, vagy polgári kitüntetés érmeihez nem lenne hasonló, hanem tojásdadalakú zománczos pajzsocskából állana, melynek vörös felső lapján, közepén, az ország czimere lenne látható, felül *F. R. A.* vagyis: Franciscus Rex Apostolicus arany betűkkel, alul pedig ezzel a felíráttal: *Ar. S. An. 1808.* Hátsó, zöldszinű lapján két ezüst babérokoszorúval övezve ez a felírás állana: *Praemium Eruditionis.* Köröskörül pedig, ugyancsak ezüst

betűvel: *Mus. SS. Et. OO. Reg. Hung. Jos. Palat.* vagyis: *Museum Statuum et ordinum Regni Hungaricum Josephinum Palatinae.* Az aranyozott szélű pajzsocska koronán függne, a melyet két újni széles, nemzeti színű selyemszalagon kellene a mellre tűzve viselni.

A jelvényt nem járna semmi udvari előjog, vagy különös kiváltság, hanem csak arra szolgálna, hogy megkülönböztető módon jelezze, miszerint az illető a király és a haza szolgálatában buzgólkodott és a magyar irodalom terén jeleskedett. A jelvényt a nádor külön okmánynyal adományozná, és általa az illető a Nemzeti Múzeum tagjává avattatnék. Halála után az örökösök tartoznának visszaküldeni a jelvényt a nádori irodába.

A kitüntetés e módja, bár semmiféle hasznot hajtó előnyökkel nem lenne egybekötve, a nemzeti szellemnek mégis legmegfelelőbb jutalom volna, és a tudósokat, írókat nem kevésbé serkentené a munkálkodásra, mint a mennyire Mária Terézia keresztje lelkesíti bátorságra a katonát. Miután hazánkban a tanult emberek nagyobb része arra az útra szokott lépni, a mely a kitüntetések felé vezet, vagy a hol valamely anyagi előnyt lehet kivívni, arra is kellene gondolni, hogy az irodalmi foglalkozás is gyümölcsöző legyen, és necsak a szegényebb sorsban lévők, hanem a tehetősebbek is áldozatul hozzák tanultságukat a haza oltárára.

A tervezett jelvény bizonyára nagyban előmozdítaná ezt, és dicsőséget árasztana külföldön is a magyar névre. E mellett, a mint nem ellenkezik az állam érdekeivel, úgy nem járna keresztülvitele nagyobb költséggel sem. Ha minden évben 4—6 tag választatnék is meg a titkos szavazás útján, a Múzeum pénzalapját alig terhelné ez meg évi 1000 forinttal, eltekintve attól, hogy talán még jóltevők is akadnának, a kik a költségek viselését magukra vállalnák.

Minthogy a jelvény csakis olyanoknak adományoztatnék, a kik irodalmi munkáikkal kitűntek, oly módon, hogy a jelenlévőknek azonnal mellükre függesztetnék, a távollevőknek pedig elküldetnék, akár hírneves emberek voltak már eddig is az illetők, akár teljesen ismeretlenek, nem szorul külön magyarázatra, hogy a kitüntetett erkölcsi életének egyenlő színvonalon kell állania tudományos készségével. Ha tehát netalán megtörténnék, hogy valaki, a ki a Nemzeti Múzeum jelvényével feldíszítettett, államellenes mozdalmakba keveredett, vagy valamely bűntényt köve-

tett el, a mi nevét meggyalázná, azt azonnal meg kellene fosztani e tiszteleti jelvénytől és minden a Múzeum tagját megillető kiváltságtól.

A mint nem lehet attól tartani, hogy ily sajnálatos bukás előfordul, úgy ellenkezőleg remélni kell, miszerint a tagok a legnagyobb készséggel teljesítendik köteleességeiket. Ezek a következők lennének. Szorgalmasan kellene foglalkozniok az irodalommal és a Múzeum ügyeivel. Jelezni a gazdaság, vegytan, fizika stb. terén elért újabb eredményeket, a felfedezett érmekeket, régiségeket, természeti ritkaságokat, valamint az olyan dolgokat, a melyeknek megszerzése az intézetnek érdekében áll. Jelenteni a Múzeumnak tett adományokat. Az ajándékokat átvenni és alkalomadtán beküldeni. Pártfogókat, jótéveket szerezni a Múzeumnak. A reájuk bizott munkákat elvégezni. Felszólításra a pályadolgozatokat részrehajlás nélkül megbírálni. A Múzeum érdekeit mindenkor előmozdítani.

A Múzeum választott tagjainak eme kitüntetéséből nem csak dicsőség és fény származnék az egész magyar nemzetre, hanem a hazára nézve is hasznos gyümölcsöket teremne. Sok új tehetség nyerne szárnyalást, sok kiváló ember lépne a nyilvánosság elé, a kiknek neve eddig ismeretlen volt. És remélni lehetne, hogy a sok csélcsep verselő, a mindenféle regényes, a lelket teljesen elpuhító, mesék kiadói, a kik most a Parnassuson követelnek maguknak helyet, végre háttérbe szorulnak. S az által, hogy e kitüntetés csakis az alapos készütségnek jutna osztályrészül, megszűnnék a szélhámoskodás is. Az ország meglátná polgárait, a kik ebben vagy abban a tudományban kitűnnek; s a kiknek nem volt eddig alkalmuk tudásukat bemutatni. Itt egy nyelvész, amott egy történetbúvár, politikus, gazdász, természetkutató tűnnék fel. S a különféle kormányzéseknel, hatóságoknál soha sem lenne hiány az oly férfiakban, a kikre valamely dolog felkutatása, feldolgozása rábízható.

Így fog előbbre jutni — a leghelyesebb úton — a magyar nyelv művelése is. A jövőben magyar, vagy latin nyelven fogják a kiváló szellemek elmondani gondolataikat, a kik eddig csak azon okból kárhoztatták magukat hallgatásra, mert az írók bizonyos osztálya annyira ragadtatta magát a pénzvágý által, hogy vevőik számát szaporítandók, nem átallozták elméjük szüleményeit

német nyelven közzétenni. Bármennyire hangoztassák is ezek ajánlásaikban, vagy az előszóban, a hazaszeretetet, senki sem fogja elhinni nekik, hogy ez volt irodalmi vállalkozásuk rugója, midőn nem egyszer halljuk őket a nemzeti szokások felett gúnyolódni, és a külfölddel való összehasonlítás kapcsán ennek, vagy annak, haragos éllel nekitámadni. Így nem lehet megjavítani az oly népet, a melyet dicséretes nemzeti lelkesedés éltet.

A Múzeum tiszteleti jelvényét a nemzet a felségjogok sérelme nélkül adományozhatja, mert sem nem egyenlő a lovagrendekével, sem különös kiváltságokkal nem jár, hanem egyedül azokat kívánja nyilvános megtiszteltetésben részesíteni, a kik a király és haza üdvét szívéükön viselik. Ha szabad ilyeneket egyes magánszemélyeknek megjutalmazni, ki fogja elvitatni akarni e jogot a törvény erejével létesített nyilvános intézettől?

Senki sem tagadhatja, hogy ez lenne a módja a legeggyenesebb úton, nagy költség nélkül, a nemzet méltóságának megóvásával, a közjó előmozdításával, teljesíteni azoknak a kívánságát is, a kik az ország boldogságát egy Tudós Társaság felállításában látják biztosítva.¹

Bármiként vélekedjünk is mi most, közel 100 év múlva, Miller e tervéről, annak kivihetőségéről, azt az egyet nem fogjuk tagadhatni, hogy egészen eredeti módon kívánta a vezetése alatt álló intézetet a tudomány és irodalom egyetlen nagy központjává meg tenni.

Ugyanazon alkalommal, midőn a nádor előtt mindezt kifejtette, néhány kisebb jelentőségű ügy elintézéséről jelentést tevén, azt is elpanaszolta, hogy Schmelczer tábornok, a ki nem nagyon rajongott a magyarokért, és abból indult ki, hogy a Múzeumot, nem lévén királyi intézet, a katonaság nem tartozik őrizni, kinyilatkozatta, hogy e célra csak esti 7 órától virradatig ad őrséget.

Hogy ez nem elegendő, kitűnik abból is, hogy három napra rá egy gyanus alak lopódzott be az intézetbe, a ki csak akkor futott el, a mikor észrevette Miller szolgáját. Deczember 3-án pedig ebéd ideje alatt, két gyanus ember akarta feltörni

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1811. Nr. 3002. Miller kéziratgyűjteménye. XVII. 267. Szász Károly, a ki »Gróf Széchenyi István és az Akadémia megalapítása« című munkájában (Budapest, 1880.) az akadémiai eszme történetét hazánkban részletesen ismerteti, nem tudott Miller ezen érdekes tervezetéről.

cuniae valorem reuertunt. Uni vero, et alii Debitorum classi. id fors pro sui facilitatione tribuendum esset; ut eiocata apud eosdem Capitalia, excepto evidenti periculo defectus fundi, per futurum decennium edici nunquam possint.

Anno 1812. die 8-a Januarii Posonii, sub Sessione Regnicolari Mixta; praesens officiosa Relatio: De Statu Academiae Militaris Ludovicae, per Serenissimum A. D. Haereditarium Principem, et Regni Palatinum Dominum Dominum Josephum, penes disertam verbalem Propositionem benigne exhibita est; quae posteaquam per extensum praelecta fuisset, Excelsi Procères, et II Status ac OO. diaetaliter congregati, sensa grati sui animi, Suae Celsitudini Caesareo Regiae pro impensa indefesso conatu, in emolumentum, et decus Hungariae Nationis eximia opera, medio E. D. A. Episcopi Agriensis L. B. a Fiseher, amaene in rem praeloquentis, non secus Illustrissimi quoque Personalis Georgii Majláth Dictionem hanc, ex parte Inclutorum SS. et OO. obsecundantis ediderunt, uberiusque acclamationibus Vivat! manifestaverunt. — Sign. Magr. Josephus Szilassy, Excelsi officii Palat Proterius m. p.

XLII-ik SZÁM L-ik ÜLÉSÉBEN.

Ő Tsászári Királyi Hertzegségének a' Magyar Nemzeti Musaeum Cassájának mivoltáról bé nyujtott Tudositása.

Nro. XLIIo SESSIONE L.a

Suae Serenitatis Caesareo Regiae officiosa Relatio de Statu Cassae Fundi Musaei Nationalis Hungarici.

PECULIARIS Cura, ac Providentia Siatuum et OO. Regni Hungariae, Partiumque adnexarum, qua semper Nationalis culturae, ac Litteraturae florem prosequebantur, anno praepremis 1808. eminuit, dum in Comitibus congregati, praeter militarem Academiam Ludoviceam largioribus Oblatis fundatam, de erigendo Musaeo Nationali, eoque dotando Consilia inivere, horumque Resultatum, Legum Tabulis intulerunt.

Praeter alias, quae articulo 8-vo eatenus condito recensentur Dispositiones; id etiam in eodem continetur, ut Officium, pecunias pro Musaeo destinatas percepturum, quotannis Rationes suas exhibeat, earumque Synopsis, cum fine Anni universis Jurisdictionibus transmittatur.

Anno 1809 bellicosa tempora obstiterunt, quin pecuniaria Musaei Nationalis negotia, ad plenam perducerentur consentiant, licet sine inducendi requisiti in Ratiociniis Ordinis cum fine Decembris 1808. Cassa Regni, cui et Fundi Academiae Ludovicae, et Musaei Nationalis administratio concredita fuit, stabilem, atque magis accommodam accepisset Coordinationem, licet praeterea Jurisdictiones, ad depurandas oblatas, ad rationem Musaei Nationalis Summas, initio anni 1809. inviatas fuissent. Nec relate ad augendam Litterariam suppellectilem, quidpiam toto hoc Anno cum fructu agi potuit, et quae ea in parte accesserunt huic Insti-

ad Pag. 223

Sub f. f. 3. f. 5

Status Cassae												
Fundi Musaei Nationalis Hungarici.												
f.	in literis obligationalibus				in Parata				Remanentia			
									in literis obligationalibus		in Parata	
	fl.	xr.	fl.	xr.	fl.	xr.	fl.	xr.	fl.	xr.		
Cum fine anni 1809.												
Perceptio totalis	-	-	402,393	11 $\frac{1}{2}$	124,089	23 $\frac{1}{2}$						
Erogati sunt	-	-	125,375	56 $\frac{1}{2}$	34,907	36 $\frac{1}{2}$						
Manent	-						276,917	14 $\frac{1}{2}$	89,181	47		
f. 3												
Cum fine anni 1810.												
Antiqua remanentia	-		276,917	14 $\frac{1}{2}$	89,181	47						
noviter percepti sunt	-		411,655	7 $\frac{1}{2}$	129,643	16 $\frac{1}{2}$						
Summa Perceptionum			688,572	22 $\frac{1}{2}$	218,825	3 $\frac{1}{2}$						
Erogati vero sunt	-		242,501	48 $\frac{1}{2}$	209,193	13 $\frac{1}{2}$						
Manent	-						446,070	34 $\frac{1}{2}$	9,631	49 $\frac{1}{2}$		
f. 5												
Cum ultima Septembris 1811.												
Remanentia die 16-a Augusti												
1811 adinventata	-		447,969	24 $\frac{1}{2}$	1,282	16 $\frac{1}{2}$						
Noviter percepti sunt	-		77,000		7,887	26						
Summa Perceptionum			524,969	24 $\frac{1}{2}$	9,169	42 $\frac{1}{2}$						
Erogati vero sunt	-		79,594	42 $\frac{1}{2}$	7,696	47 $\frac{1}{2}$						
Manent	-						445,374	41 $\frac{1}{2}$	1,472	54 $\frac{1}{2}$		

a régiségtár ajtaját. Szerencsére egyikük elejtván valami szerszámot, zajt ütött, mire a figyelmessé lett cselédség elzavarta őket. Ettől az időtől fogva kénytelenek voltak a kaput zárva tartani, de még így sem érezték magukat az épületben lakók bátorságban.

A nádor tudomásul vevén Miller összes felterjesztéseit, deczember 13-án kelt leiratában értesítette, hogy az őrség meghagyása végett intézkedett.¹

Ezalatt Pozsonyban, az országgyűlésen, mindinkább nyilvánvalóvá lett, hogy a kormány nem képes az ország törvénytelen megterhelését keresztülvinni. A rendek megtagadták, hogy a február 20-iki patens felől tanácskozzanak, a melyet törvényesnek el nem ismerhettek; a hadiköltség felemeléséről pedig hallani sem akartak. Felirataikat, a melyekben ezt kifejtették, annyira zokon vette a bécsi kormány, hogy az országgyűlést azonnal feloszlalni kívánta, és a mit törvényes úton keresztülvinni nem birt, udvari rendeletekkel szándékozott életbe léptetni. Ennek megakadályozása czéljából József nádor Bécsbe utazott, a honnan csak 1812 első napjaiban tért vissza azzal az eredménnyel, hogy a kormány erőszakos terveitől elállott.

A nádor az ezt követő pillanatnyi nyugalmat a Nemzeti Múzeum állapotáról szóló jelentés bemutatására használta fel. Január 8-án az 50. ülésben olvasta ezt fel az országgyűlésnek Szilassy József tanácsos, a nádori hivatal főjegyzője.

A jelentés felemlíti az eddig tett intézkedéseket, beszámol az intézet pénzalapjáról, elismerést szavaz Millernek fáradhatlan buzgalmaért, s azután elmondja, hogy a béke helyreállta után 1810-ben felszólítottak az egyes törvényhatóságok is, hassanak oda, miszerint az egyes magánkezekben lévő ritkaságok, régiségek a Múzeumnak engedtesse nek át. Majd midőn Kovachich Márton György azt a megbízást nyerte, hogy kutassa fel az ország levéltáraiban a banderiumokra vonatkozó anyagot, egyuttal az is meghagyatott neki, jegyezze fel egyidejűleg azon írott emlékeket is, a melyeket a Nemzeti Múzeum szempontjából becseseknek tart, sőt igyekezzék ezeket megszerezni, vagy legalább másolatot venni róluk. Ez úton szintén nem egy becses szerzeményhez, másolathoz jutott az intézet.

¹ Igazgatósági irattár. A. 1811. Nr. 76.

A sok és nagyméretű gyarapodás nemcsak a személyzet szaporítását tette szükségessé, hanem egy új épület létesítése is elodázhatlanná vált. Az erre vonatkozó újabb tervek, a költségvetéssel együtt, 1810 augusztus 15-én felterjesztettek a legfelsőbb helyre. A döntés azonban a pénzviszonyok közbejött megváltozása folytán függőben maradt.

Az intézet iránt való meleg érdeklődés nem csappant az 1811. évben sem, sőt az újabb pénzadományok által a múzeumi alap oly kedvező helyzetbe jutott, hogy már legközelebb az építkezéshez lehetett volna kezdeni, ha a pénzügyi viszonyok kedvezőtlen volta és az építési anyag megdrágulása nem javalták volna a várakozást. Addig is, míg a dolgok jobbra fordulnak, azon kell lenni, hogy a már létező gyűjtemények lehetőleg kiegészíttessenek, rendeztessenek és a szükséges előkészületek megtörténjenek.

Hogy az országgyűlés úgy a Múzeum jelen állapotáról, mint a jövő teendőiről minél hívebb képet nyerjen, a nádor a Karok és Rendek elé terjesztette Miller jelentését a Széchényi-országos-könyvtárról, az éremgyűjteményről szóló kimutatást, a régiségtár leltárát és a természetrajzi tárgyak lajstromát.

A könyvtárra vonatkozólag azonban megjegyezte, hogy a nyomtatványok és kéziratok vásárlására fordítandó összeg csak akkor lesz megállapítható, ha az építkezés befejeztével tudni lehet, mennyi készpénz maradt fenn az egyes osztályok szükségleteire. Addig csak esetről esetre lehet ily célból pénzt utalványozni, az ország könyvtárosának előterjesztése alapján.

Az intézet szervezésére vonatkozólag bemutatta a nádor Miller tervezetét a személyzet létszámáról és díjazásáról, azzal a változtatással, hogy a természetrajzi tár választassék el a technológiai osztálytól és ennek élére külön ór, segédór és szolga állíttassék. Egyébiránt abban a nézetben volt, hogy a személyzet kiegészítésében lépést kell tartani az intézet anyagi erejével és a gyűjtemények gyarapodásával.

Egyelőre, a míg t. i. a Múzeum nem jön más helyiségbe, elegendő lenne a könyvtárort kinevezni, a kit a régiségtár vezetésével is meg kellene bízni, azon kívül a természetrajzi osztályba egy segédort és egy szolgát. Az igazgató fizetését pedig 500 forinttal kellene megjavítani.

Ugyancsak mellékelte a nádor Miller szolgálati szabályzatát,

az eskümintákat, a napirendet, az alapítók, adományozók, jötevők névsorát is.

Mindezek kapcsán a következőket ajánlotta az országgyűlés figyelmébe.

Az ország érdemes polgárainak hazafias igyekezetei, a hatóságok jóakarata, egyesek bőkezősége a nemzethez méltó, sőt lehet mondani a maga nemében páratlan intézetet sok segédeszközzel látta el, s főleg egy elsőrangú könyvtárhoz juttatta. Ennek daczára, még sok a tenni, a kiegészíteni való. A régiségtár és a technológiai tárgyak gyűjteménye teljesen kezdetleges. Sok oly oklevél, régiség hever gondozatlanul részint egyesek, részint a hatóságok birtokában, a melyek a Nemzeti Múzeumban elhelyezve nagyban hozzájárulnának a magyar történelem megvilágításához. Ha a törvény, a Múzeum céljaira fordítandó pénzbírság mellett szorítaná a nyomdákat, kiadókat, feltalálókat arra, hogy munkáik egy példányát a Nemzeti Múzeumba beszolgáltassák, ha őfelsége hozzájárulásával kimondatnék, hogy a talált régiségeket bizonyos méltányos áron a Múzeum váltsa magához, ha az ország lakószai arra buzdíttatnának, hogy mindazt, a mi az intézet irodalmi kincseit növelhetné, engedjék át a Múzeumnak, akkor a Nemzeti Múzeum rövid időn belül oly tökéletességre tenne szert, hogy hasonló intézet — tekintve nemzeti jellegét — egész Európában nem lenne található.

A Nemzeti Múzeum szervezetének tökéletessé tételéhez pedig, ha már mindaz életbeléptethető lesz, a mit az ország könyvtárosa a személyzeti létszámra, a szolgálati szabályzatra és a Múzeumi Akták kiadására vonatkozólag javaslatba hozott, még három dolog kívántatnék.

Először, hogy minden év végén közszemlére tegyék ki az azon évi gyarapodást. Ez alkalommal azok közt, a kik találmányukkal kitűntek, vagy az irodalmi téren hasznosan működtek, jutalmat kellene kiosztani, azok neveit pedig, a kik az intézetet valamely módon gazdagították, vagy a kik a nemzeti művelődés és irodalom körében kiváló alkottak, meg kellene örökíteni, vagy érdemeik nagyságához mérten, a legközelebbi országgyűlésen bezikkelyezni.

Másodszor, hogy az intézet mellett Tudós Társaság létesíttessék, a melyet két osztályra kellene osztani, úgymint, nyelv-

tudományi, történelmi, irodalmi és természettudományi osztályra. Szabályzatait, alapul véve az országos bizottság és az országgyűlés határozatait, tudós férfiak dolgoznák ki, és az országgyűlés jóváhagyná.

Végre harmadszor, hogy egy minden tekintetben megfelelő épület emeltessék az intézet céljaira. Ehhez a telek, Grassalkovich herczeg nagylelkűségéből már meg van. Hogy azonban az építkezést mikor és mily arányokban lehet megkezdeni, az a pénzalaptól függ. Erre eddig befolyt 400,541 frt 38 krajczár. Levonván ebből 93,100 frtot a folyó kiadásokra, az építkezésre maradna 303,084 frt. Ez tagadhatlanul kevés. De bizonyára lesznek még nagylelkű jótevők, a kik a hiányzó összeget összeadják. És remélni lehet, hogy a jövő országgyűlésen a Karok és Rendek bölcsessége, jóakarata lehetővé fogja tenni, hogy a megkezdett mű befejeztessék.¹

Felolvastatván egész terjedelmében a nádor jelentése, az országgyűlés hálás köszönetet szavazott öfenségének azon fáradhatlan buzgóságért, a melyet a magyar nemzet javának és dicsőségének előmozdítása érdekében kifejtett.

Azon a napon, a melyen ez Pozsonyban történt, Széchényi gróf levelet írt Millernek, hogy lemondási szándékától eltérítse. Szándékosan nem válaszolt eddig — úgymond — novemberi soraira, mert a seb, melyet a nagy veszteség szíven ütött, még nem hegedt be annyira, hogy egy részvéttel viseltető jó barát levele azt újból fel ne szaggatta volna. Reményli, jóakaró emberei rábírták, hogy felmentését ne sürgesse, mint azt keserves fájdalmában tette. Ebben a hitben ismétli ő is kérését, hogy tartson ki továbbra is. A válasz, a mely a jóságos nádor ajánlata daczára a felségtől leérkezett, bizonyára nem szolgálhat vigasztalására, sem pedig nem serkentheti újabb tevékenységre. Miután azonban némely ember a saját öntudatában is megtalálja a vigasztalódást, nyújtson ez neki is nagyobb megnyugvást, mint a mit bármely kitüntetés adhatna. Érdemes emberek nagyra-becsülése, és munkáinak sorozata, mely nevét oly ismertté tette, vigasztalják meg tehát annyira, hogy a míg csak ereje engedi, tartson ki a jó mellett, a melyet már eddig létesített, és még

¹ Magyar Ország Gyűlésének írásai. Pozsony, 1811. 222.

folytón létesíthet. Ez az ő legőszintébb óhaja. Egyébiránt nagyon köszöni a megküldött jelentést, és miután időközben ismét számos könyvet és érmet szerzett be, és őt is szeretné már látni. Jöjjön el Czenkre, hogy ezeket április vagy május havában magával vigye. Millernek ez szórakozás lesz, reá nézve pedig valódi élvezet.¹

Csakhogy Milier nem tartozott azon egyéniségek közé, a kik a jól végzett munka jutalmát saját öntudatukban is képesek megtalálni. Az ő lelke inkább az elismerés külső jelei, a siker értékelhető nyilvánulásai után áhítozott. Még pedig oly régtől fogva, és annyira türelmetlenül, hogy végre tökéletesen elveszítette nyugodtságát. Ámbár nagyon jól tudhatta, hogy a nádornak elhatározott szándéka a legközelebbi jövőben igazgatót állítani az intézet élére, és hogy ez állásra kivüle más szóba sem kerülhet, nem tudta bevárni ennek megtörténtét, hanem január 29-én benyújtotta lemondását a Múzeumnál eddig elfoglalt állásáról.

Előbb néhány hivatalos ügyről tesz jelentést. A Nagyszombatban 1000 frton megvásárolt rovar- és lepkegyűjtemény árát kifizette. Miután azonban az ily dolgot sem kocsin, sem hajón szállítani nem lehet, Stipsics Ferencz kanonok azt a tanácsot adta Tehelnek, hogy megbízható emberek vállon hozzák el a gyűjteményt Pestre. Kéri tehát a nádort, hogy ezen emberek fel fogadása érdekében írjon a városi, vagy megyei hatóságnak.

Tehel, természetrajzi ór már 1810 óta hivatalban van a Múzeumnál és neve még mindig nem szerepel az országos névtárban. Ő már beküldötte egyszer a nyomdának az adatokat, de a helytartótanács azon tagja, a kire a névtár összeállítása bízva van, azt vetette ellen, hogy felsőbb rendelet nélkül nem iktatható be. Kéri erre vonatkozólag is az intézkedést.

Majd így folytatja.

Ő fensége még 1810 november 18-án bekívánta tőle a tisztviselői kar szolgálati szabályzatát, a mit ő rövid idővel rá felterjesztett.

Meg van róla győződve, hogy ebbe mindaz gondosan fel van véve, a mi az intézet szervezésével összefügg. De éppen ez okból nagyon fontosnak tartja, hogy a nádor mielőbb életbe

¹ Miller levelezése. XII.

léptesse, mert attól lehet tartani, hogy vagy mindjárt kezdetben fejtelenség kap lábra az intézetnél, vagy pedig hogy ő, a kinek semmiféle hivatalos hatalma nincs, az önkénykedés gyanujába esik.

Ismételnie kell kérelmét a tisztviselők létszámának szaporítását illetőleg is, azon az alapon, a melyet 1811 szeptember 30-án kelt felterjesztésében megjelölt. Mindenki kénytelen belátni, hogy mennyire szükséges lenne egy ór a könyvtárnál, egy a régiségtárnál és egy segédőr a természetrajzi osztályban. De első sorban mégis ő érzi ezt, roskadozva a teher alatt.

A könyvtárőri állásra már előbb is ajánlotta az országbíró a nádornak, titkárnak, Horvát Istvánt, a ki mintha csak erre született volna. Kiváló tehetsége, éles ítélete, szorgalma, nyelvismertetei, történelmi, könyvészet, oklevéltani jártassága stb. egy idősebbnek is becsületére válnék, eltekintve attól, hogy a tudós világ már több igen becses dolgozatát ismeri.

A régiségtár őrévé Haliczky Antal irnokot oly szerencsés eredménnyel képezte ki ő maga, hogy valósággal büszke rá, mert tudja, hogy bámulatos szorgalmával, tárgyszeretetével diszére fog válni hazájának.

A természetrajzi osztályban szervezendő segédőri állásra is van már kész ember Kutscherfeld (Kutsera) személyében, a ki szintén nagyon használható tagja az intézetnek. Annál inkább bátorodik e három kiváló egyént öfensége figyelmébe ajánlani, mert attól lehet tartani, hogy ha sokáig nem gondolnak velük, más pálya után néznek.

Ő tőle pedig bizonyára nem lehet rossz néven venni, hogy változott viszonyaira való tekintettel, állásáról, a melyet legjobb igyekezete szerint töltött be, le kell mondania.

Egyik kényszerítő oka e lépésének az a körülmény, hogy nemrég elhalt nejének hosszadalmas betegsége minden vagyonát felemésztette, minek következtében a nagy drágaság miatt nem képes többé eddigi fizetéséből Pesten megélni, hanem kénytelen öregedő korában más kereset után nézni. Növeli baját az a keserű tapasztalat is, hogy jószándékú törekvései nem találkoztak az udvar tetszésével.

Két éve immár, hogy királyi udvarnokságért folyamodott, (kevesebbet nem kérhetett) nem annyira saját, mint inkább az intézet kitüntetését óhajtván ez által elérni, és daczára a nádor köz-

benjárásának, nem vétetvén figyelembe őseinek érdemei, az ő szolgálatai, kérelmétől egyszerűen elütötte. Ez a váratlan eset és megszégyenítés annyira lesújtotta, hogy kétségbeesésében nem képes többé reményleni. Hálásan ismeri el a nádor kegyességét, a melylyel neki még 1809 január 12-én kilátásba helyezte, hogy mihelyt a Nemzeti Múzeum felállittatik, elnyeri méltó jutalmát. A mi tőle tellett el is követett mindent, hogy ez mielőbb megtörténjék. Tanusítják ezt a mindenféle adományok, többrendbeli munkálatai, a melyek a nádor kezei közt vannak, az a 96,150 frt és 37 krajczár, a melyet gyűjtött, a 3 krajczáros megadóztatás, mely szintén keresztülvitetett; úgy hogy most már igazán nincs más hátra, mint a tisztviselők kinevezése, a miért újból és ismételten esedezik.

Az épület befejezését nem engedi meglátnia az emberi élet természetes folyása. Mostani viszonyai közt késő lenne munkálkodásának megjutalmazását reményleni, avagy kérelmezni. A fentebbiek által indítatva, s a sors igazságtalansága által mintegy kényszerítve, kéri tehát elbocsáttatását, hogy 38 szerencsétlen szolgálati évét az ország valamely zugában megsirassa. Végül arra kéri a nádort, hogy a király és haza érdekében kifejtett munkásságát, ébren töltött éjszakáit, igyekezeteit, tartsa meg jó emlékezetében, és ha távol lesz is a Múzeumtól, ne szünjék meg őt továbbra is pártfogolni. Ő mindenkor hálás lesz azon bizalomért, melylyel megtisztelte.¹

József nádor 1812 márczius 1-jén válaszol Pozsonyból Miller lemondási nyilatkozatára.

A mi a könyvtárőr és a többi tisztviselő kinevezését illeti, erre vonatkozólag az országgyűlésről való visszatérte után fog határozni. Reményli, hogy Miller előrelátása, éber őrködése, elejét fogja venni, hogy az intézetre valami baj származzék abból, ha a szolgálati szabályzat kibocsátása még egy ideig függőben marad.

Azonban, minél nagyobb örömmel emlékezik vissza a fáradhatlan buzgalomra, a melylyel Miller az intézet céljait mindenkor szolgálta, annál kevésbé van kedvére, ha szándékához, hogy megválíék állásától, melyet eddig teljes megalégedésére töltött be,

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1812. Nr. 370.

tovább is ragaszkodik. Bizik az irodalom iránt táplált szeretetében, és abban a ritka készségben, a mit az irodalom segéd-eszközeinek összegyűjtésében tanusított, hogy most, a mikor a Nemzeti Múzeum már létrejött, s a mikor éppen az ő munkássága és hathatós közreműködése folytán oly szépen gyarapszik, s a mikor arról van szó, hogy az intézetben alkalmazott egyének az ő bölcs vezetése alatt, úgy tudományos készült-ségüket, mint hivatalos teendőik ellátását illetőleg teljesen hivatásuk magaslatára jussanak, nem fogja megvonni segítségét az országtól, az ifjúságtól, és azoktól, a kik a Nemzeti Múzeum gazdag kincstárából akarják kielégíteni tudományszomjukat, hanem a jövőben is kiváló buzgósággal fogja az intézet fejlődését elő-mozdítani.

Hogy pedig az általános drágaságban képes legyen kiadásait fedezni, a mai naptól számítva, felemeli fizetését évi 500 forintra és egyuttal kinevezi a Nemzeti Múzeum igazgatójává. De ne mondjon le azon reményéről sem, hogy őfelségétől ki lesz eszközölhető a kitüntetés, a mely magára az intézetre is fényt fog deríteni.¹

A nádor levele — mint ezt előre lehetett látni — meg-tette hatását. Miller köszönetet mondván a kinevezésért, kinyilat-koztatta, hogy megmarad az intézetnél.

El volt ugyan tökévelve, hogy nyugalomba vonul, és erre komoly okai is voltak, sőt mások is tanácsolták ezt neki. A nádor jósága és akarata előtt azonban készséggel meghajlik és hódolatteljes hálával veszi az irányában tanusított bőkezű nagylelkű-séget, igérvén, hogy míg él, azon lesz, hogy mindenkor és mindenben őfensége kívánságai szerint járjon el. Ebben sem a kor, sem más egyéb ok nem fogja megakadályozhatni. A míg testi és lelki épsége csak engedi, végső lehelletéig igyekezni fog az intézet ügyeit a király és haza javára, a nádor utasításai szerint és a magyar nemzet iránt érzett szeretetének megfelelően intézni.²

¹ Igazgatósági irattár. A. 1812. Nr. 11.

² Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1812. Nr. 500. Igazgatósági irattár. A. 1812. Nr. 11.

AZ IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM EXLIBRIS-KIÁLLÍTÁSA.

VARJÚ ELEMÉRTŐL.

(Második közlemény.)

A XIX. századi magyar könyvtárjegyek kiállított sorozata számra nézve alig haladta meg az előző századbeliak csoportját. A XIX. század első felében az exlibrisek használata majdnem teljesen kiment a divatból, annak pedig, hogy újból szokásba jött, nálunk még alig egy-két éve. Ehez képest a túlnyomó rész felében a XIX. század első két tizedéből, fele részben pedig a legutolsó évtizedből való; a közbeeső hosszú időt néhány csekély jelentőséggel bíró darab képviseli.

Az anyagot nem ártott volna megfelelően elkülöníteni s a legújabb, mondjuk az 1890 óta készült lapokat teljesen önálló csoportba sorozni. A régiebb könyvtárjegyek pusztán gyakorlati czélokat szolgáltak; az újakat többnyire a felébredt művészi érzék, a szépnek mindinkább terjedő kultusza hozta létre; modorban, kivitelben merőben különböznek az előző kornak szülöttjei a jelenkoriaktól.

Mielőtt úgy a régi, mint az új könyvtárjegyek felett szemlét tartanánk, elsoroljuk azoknak a neveit, kiknek exlibrisei a XIX. (és XX.) századból a kiállításon láthatók voltak.

Alagovich Sándor püspök, két változat (105., E. 10.), *Bajzáth György Endre br.* háromféle (305—307.), *Bálint Imre* (350.), *Balogh Pál* (296.), *Balogh Sándor* (218.), *Baróti Lajos* (332.), *Bátori Ferencz* (416.), *Battlay Géza* (377.), *Bedöcs Paula férj.* *Prandau báróné* (311.), *Beke Géza dr.* (405.), *Bélik József* kanonok (114.), *Berend Matild, férj.* *Abelné* (349.), *Bernáth Mihály* (262.), *Bojničić István* (329.), *Bojničić Iván dr.* négyféle (320—324.), *Brunsvik Antal gr.* (37.), *Christóffy Ignác* *László* (222.), *Csáky Miklós gr.* kanonok (E. 59.), *Csekonics*

Endre gr. (316.), *Cserna Rezső* (389.), *Czakó Elemér* (414.), *Czövek Lajos* (333.), *Dankó József* prépost háromféle (308—310.), *Dirner Gusztáv* (417.), *Dírsztay Béla* (236.), *Dobó Gyula dr.* (397.), *Dóczi Jenőné* (418.), *Domokos László* kétféle (343, 408.), *Drahotuszky Ferencz* kanonok (299.), *Du-Pont-Berzeviczy Ilona* brnő (313.), *Eklér Imre* (221.), *Eklér Mihály* (220.), *Emich Gusztáv* kétféle (300, 426.), *Erdődy György Gyula gr.* (249.), *Erdődy Sándor gr.* (255.), *Erdődy grné* szül. *Drasche Lujza* két nagyság (284, 285.), *Ernszt Lajos* (338.), *Eszterházy Albert gr.* kétféle (252, 253.), *Eszterházy Miklós gr.* (251.), *Eszterházy gr.* háromféle (229, 244, 245.), *Eszterházy grné* szül. *Plettenberg grnő* kétféle (246.), *Farkas Imre* (396.), *Fáy János* (258.), *Festetich grófok* könyvtára Keszthely, ötféle (269—274.), *Firtinger Károly* (429.), *Förk Emília* (355.), *Förk Ernő* két nagyság (356, 357.), *Gerstner Ignác* (419.), *Girk Alajos* (213.), *Glock Tivadar* (385.), *Gulyás Pál dr.* (335.), *Györy Ferencz* (203.), *Györi püspöki papnövde* (211.), *Györi székesegyház* (219.), *Gyurgyik Gyula* (298.), *Gyurkovits család* (228.), *Háberern Pál Jonathán* (346.), *Hajós Edít* (359.), *Hegedüs József Ferencz* (256.), *Hemptner Flórián* (279.), *Hevánszky Lipót* (E. 111.), *Hornig Károly* püspök, kétféle (288—289.), *Horti Pál* (448.), *Horvát országos levéltár* (319.), *Huber Mariska* (420.), *Iparművészeti Múzeum és iskola* (348.), *Jacskó Pál* (442.), *Jancsó Mihály* (265.), *Jászi Oszkár* (436.), *Jászói premontrei rend* (214.), *Jordánszky Elek* kanonok (E. 143.), *Karkoványi Akos* (413.), *Károly-Ambrás fhg.* primás (E. 53.), *Kelecsényi József* (301.), *Kiszely Géza* (424.), *Klinger György* prépost (E. 154.), *Knauz Nándor* prépost (E. 155.), *Kopácsi József* hgprimás kétféle (E. 160, 292.), *Kovachich Márton György* (68.), *Kovács Adám* kanonok (E. 163.), *Kovalik János* kanonok (133.), *Krammer Ferencz* kanonok (E. 164.), *Krejcsi Rezső* (439.), *Kriesch Aladár* (425.), *Krotky József* kanonok (E. 167.), *Krpelec György* (242.), *Kruppay Imre* premontrei kanonok (208.), *Kurbélyi György* püspök (109.), *Kuun Géza gr.* (341.), *Laszovszki Emil* négyféle (325—328.), *Leiningeren* — *Westerburg Armin gr.* (342.), *Lápcsey József* (415.), *Lippich Elek* (430.), *Lisznyay-Damó Endre* (340.), *Lonovics József* érsek (290.), *Lónyay Erzsébet* (317.), *Lőcsei premontrei rendház* (217.), *Luby Károly* (339.), *Lukács Pál* (378.), *Lyka Károly* (433.), *Maller Imre* (344.), *Margitay Ernő* (379.), *Marosvásárhelyi főiskola* (238.), *Mateovich József* (181.), *Meinig Gábor* (361.), *Mikó Imre gr.* (248.), *Milkó Ferencz* (390.), *Molnár Ferencz* (383.), *Nagy Gábor* (302.), *Nákó Kálmán gr.* (254.), *Nedeczky Imre* kanonok (E. 196.), *Nyáry Rudolf gr.* (E. 198.), *Nyitrai egyházmegyei könyvtár* (212.), *Ordódy Tivadar* kanonok (293.), *Pálffy Károly gr.* (250.), *Palkovics György* kanonok (E. 214.), *Pauer János* püspök (225.),

Pauer József kanonok (E. 215.), *Pénzüntézeti tisztviselők országos egyesülete* (362.), *Perczel* (57.), *Piacsek János* kanonok (E. 221.), *Podmaniczky Géza br. és neje Dégenfeld-Schomburg Berta grnő* háromféle (259—261.), *Poór Lilli* kétféle (387, 388.), *Posevitz Manda* (381.), *Pottornyay András* (E. 224.), *Prikkel János* kanonok (113), *Frónay Sándor br.* (33.), *Puky József* (337.), *Ráthonyi Akos* (374.), *Rauscher Miklós* kanonok, háromféle (112, E. 231, E. 232.), *Reinitz Adolf* (297.), *Rudnay Sándor* hgprimás, kétféle (171, 172.), *Sábel István* (E. 240.), *Schedel (Toldy) Ferencz* (204.), *Scholtz Róbert* (360.), *Scitovszky János* hgprimás kétféle (294, 295.), *Segesvári István* (241.), *Solymossy Sándor dr.* (422.), *Speidl Zoltán* (402.), *Stipsics Ferencz* (268.), *Szalatnay József Gusztáv* (315.), *Szana Tamás* (303.), *Szapáry Péter gr.* (264.), *Széchen Antal gr.* kétféle (276, 277.), *Szemere Miklós* (395.), *Sztankovits Miklós* (209.), *Talabér Boldizsár* kanonok (E. 268.), *Tarkó Béla* kanonok kétféle (E. 270.), *Teleszky Stefánia* két változat (330, 331.), *Térey Gábor* kétféle (318, 351.), *Tibolth család* (65.), *Toldy László* (205.), *Tomka Móricz* (283.), *Tóth de Csáford* (188.), *Török János* (189.), *Török Kornel* (353.), *Tüköry-Falkenberg Paula* (334.), *Udvary Palika* (376.), *Ujfalvi* (224.), *Ürményi Péter* kanonok két változat (79, E. 281.), *Valkovics Antal* (263.), *Vasvári Izsó* (394.), *Véber József* prépost (E. 286.), *Vurum József* püspök (207.), *Waltherr László* (67.), *Weisz Pista és Imre* (358.), *Zerkovitz Béla* (412.), *Zichy Ferencz gr.* (291.), *Zilahi Dezső* (312.).

Ha e sorozatot ugyanolyan szempontokból vizsgáljuk, mint az előző századit, első sorban az tűnik fel, hogy míg előbb a kat. papság járt elől az exlibrisekkel, a XIX. században a világiak vannak túlsúlyban. Az arány a század elején még elég kedvező az egyháziakra, majdnem megfelel a XVIII. századnak: később egyre fogy a könyveiket exlibrisekkel díszítő főpapok száma s velük szemben hatalmasan megnő a világiaké. A század derekán túl csupán néhány műkedvelő hajlamairól ismert püspökkel találkozunk, a kik felújítják a régi szép szokást. Ugyanez áll a főrendűekre nézve is. A tudomány- s az irodalom-pártolás a középosztály öröksége lett; ennek megfelelően, minél jobban közeledünk a jelenkorhoz, annál több középrendű birtokos, tanár, *honoratior* nevét olvassuk könyvtárjegyeinken, viszont mind kevesebb főrangú könyvbarátét.

Majdnem teljesen hiányoznak a XIX. században a közkönyvtárak exlibrisei. Természetes dolog, hogy ma, a mikor a kisebb

nyilvános könyvgyűjtemények is tizezreket számláló könyvtömeget foglalnak magukban, szinte lehetetlen volna az összes könyveket exlibrisekkel ellátni; az is kétségtelen, hogy a könyvtárjegy korántsem nyújt akkora biztonságot a könyvlopások ellenében, mint a könyvre nyomott bélyeg. Ennek daczára nyilvános könyvtárak is használnak könyvtárjegyet, nem ugyan nálunk, hanem a külföldön, csakhogy e mellett még le is bélyegzik könyveiket. Közkönyvtáraink közül újabb időben egyedül az Iparművészeti Múzeum könyvtára csináltatott könyvtárjegyet; a tetszetős lapocska azonban még nincs használathá véve, valószínűleg azért, mert hiányzik belőle a nyilvános intézethez illő komoly jelleg. Kisebbség még fejlődésben levő könyvtáraknak nem ajánlhatjuk eléggé, hogy exlibrist készíttessenek; a díszes könyvtárjegy, a mellett, hogy magán viselhet sok minden, a könyvtár alapítására, korára, czéljára, stb. vonatkozó és bélyegzőn semmikép sem alkalmazható adatot, egyben növeli a könyv értékét, művészi becset kölcsönöz a legegyszerűbb nyomtatványnak is. Azt a czélt is szolgálhatja, hogy eszébe juttassa az olvasónak a könyvtár használatánál szem előtt tartandó legfontosabb szabályokat. Ilyen exlibrisek mintája lehet a *Vargus-Macciucca* Tamás herczegé, melynek elmésen megírt szövege a könyvre ártalmas, pontonként felsorolt dolgoktól óvja a használót.¹

¹ Az érdekes s tudunkkal még sehol sem ismertetett lap nyomtatott szövege a következő: Leges, volumina ex bibliotheca nostra commodato accepta, lecturis. Secundum auspicia lata Lictor lege agito in legirupionem. Mas vel foemina fuas, hac tibi lege, Codicis istius usum non interdicimus. I. Hunc ne mancipium ducito. Liber est: ne igitur notis compugito. II. Ne coesim punctimve ferito: hostis non est. III. Lineolis, intus, forisve, quaquaversum, ducendis abstineto. IV. Folium ne subgito, ne complicato, neve in rugas cogito. V. Ad oram conscribillare caveto. VI. Atramentum ultra primum exesto: mori mavult, quam foedari. VII. Puroe tantum papyri philuram interserito. VIII. Alteri clanculum palamve ne commodato. IX. Murem, tineam, blattam, muscam, furunculum absterreto. X. Ab aqua, oleo, igne, situ, illuvie arceto. XI. Eodem utitor, non abutitor. XII. Legere, et quaevis excerptere, fas esto. XIII. Perlectum, apud te perennare ne sinito. XIV. Sartum tectumque, prout tollis, reddito. XV. Qui faxis, vel ignotus amicorum albo adscribitor: qui secus, vel notus eradetur. Has sibi, has aliis praescribit leges in re sua, Ordinis Hyeresolimitani (*így!*) Eques Dux Thomas Vargus Macciucca. Quoi placeas annue, quoi minus, quid tibi nostra tactio est? Facesse. (XVIII. század. Esztergomi főegyházmegyei könyvtár.)

A XIX. századi exlibris-tulajdonosok közt a nők száma elég tekintélyesnek mondható. A kiállításon 15 hölgy könyvtárjegyét láttuk, valamennyit az utolsó két évtizedből, bizonyosságául annak a versenynek, [a melyet napjainkban a nők minden téren s így a könyvgyűjtésben is felvettek a férfinemmel szemben.

Ha művészi szempontból akarjuk vizsgálni az imént múlt száz év exlibris anyagát, úgy el kell választanunk a régebbiek csoportját a jelenkoriakétól.

A század első felének könyvtárjegyei keveset különböznek az előző korszakéitól. Többnyire egyszerűek, csupán czimer és felírás van rajtuk, meglehetősen művészietlen kivitelben. Minél előbbre megyünk korban, annál sűrűbben találkozunk az egyszerű nyomtatott lapocskákkal, a melyek mindennemű dísz nélkülöznek. Szébb, finomabban metszett darabokat alig van alkalmunk látni. Az esztergomi káptalan tagjainak s az ország primásainak könyvtárjegyei a régi mintára vannak készítve: középen czimer, körötte tojásdad vonalban a felírás; hasonlítanak ezekhez a főuri exlibrisek is. Igazán esinos egyik fajta közt sem találkozik. A leg-tetszetősebbnek egy 1803-ból való kis lapocskát találtunk, a Segesvári István orvosdoktor könyvtárjegyét, a mely egyszerűsége mellett (virágkoszorú, benne a név) finom kivitelével s izléses voltával tünt ki.

A század derekáról csak elvéve találunk könyvtárjegyet, úgy, hogy fejlődésről, a mely a mai exlibriseket létrehozta volna, szó sem lehet. Az újabb időbeli lapok ennél fogva merőben elűtnek mindattól, a mit hazánk a múltban felmutatott; meglátszik rajtuk, hogy teljesen idegenből vannak átvéve.

Az újab ex-libris divat körülbelül akkor kezdődött, a mikor a könyvtárjegy-gyűjtés és készítés külföldi mozgalmainak híre folyóiratok és könyvek útján hozzánk is eljutott. A mint a figyelem felébredt, mind többen akadtak, a kik könyveiket exlibrisekkel óhajtották ellátni s művészek és műkedvelők egyszerre elkezdtek — minden előtanulmány nélkül — könyvtárjegyeket rajzolni. Régi magyar minták nem igen állottak rendelkezésükre, tehát oda fordultak, ahol legközelebb kaptak eltulajdonítható eszméket és lemásolható alakokat: német forráshoz. Tegyük még azt is hozzá, hogy az exlibris-divat feleledése a szecsesszió korába esett s aztán megmondhatjuk, hogy jelenkori könyvtárjegyeinknek főjelle-

vonása: a magyartalanság — a mi nálunk a németességgel körülbelül egyértelmű — és a szecsessziós modor.

Nem lehetett az exlibris-kiállítás modern részét bosszankodás, sőt arczpirulás nélkül végig nézni. A mit ott látott az elfogulatban szemlélő, az csak arra való volt, megmutatni, minő ne legyen a könyvekbe való lapocska. Értelmetlen, sokat mondani akaró, de semmit ki nem fejező képecskék, többnyire a »vad« szecsesszió modorában, a melyeknek jó részt még annyi érdemük sincs, hogy valamennyire eredetiek volnának. Az eszme, egy-egy alak legtöbbször Hildebrandt, Seiler, s más közismert német rajzoló exlibris füzeteiből került ki; de van olyan is, a melyik szemérmetlenül le van (a lehető legdurvábban) másolva s alatta ott áll a honi »művész« neve. A türhetőbbek közül némelyik legalább szorgalmas munka benyomását kelti; akad olyan, a melyiken meglátszik, hogy készítője igyekezett jót adni; de egy sincs, a melyiken a szem örömmel pihenne meg, a melyik ne lenne köznapi, a melyik mondana valamit, s többet tanusítana annál, hogy készítője járatos volt a rajztoll kezelésében.

A régiekkel szemben még hátrányban is vannak ezek az új termékek. Azok legalább (kevés kivétellel) rézbe vannak metszve s durvaságaikat, köznapias voltukat enyhíti az előkelő sokszorosító modor. A jelenkoriak — nagyon kis kivétellel — a leggyarlóbb módon vannak reprodukálva: nagy méretű rajzoknak kisebbitett horganymaratásai. Ügyes, dolgát értő művész tud olyan rajzot készíteni, a mely még a horganymaratásról nyomva is fametszet hatását kelti. Ilyen azonban alig akadt a kiállításon szereplők közt. Volt ellenben olyan, akinek rajza még akkor is gyarló czinkografia benyomását keltette, amikor azt Morelli tanár metszette fadúcra nyomtatták.

Sokat, igen sokat kell rajzolóinknak, de a megrendelőknek is tanulni, hogy e téren jót alkothassanak. Először is nem lehet eléggé figyelmükbe vésni azt, hogy a könyvtárjegy merőben más valami, mint a könyvbe illesztett illusztráció. Önálló lap, a melynek valamely eszmét vagy ábrázolást befejezett alakban, magyarázatra nem szoruló módon kell kifejezni. Meg kell tanulniok, hogy ismét azért, mert az exlibris önálló műlap, nem szabad azt másként, mint művészi módon sokszorosítani, tehát fa vagy rézmetszés útján. Arra is gondolniok kell, hogy az exlibrisnek első

sorban a tulajdon megjelölésére kell szolgálni; nem szabad tehát valamely a könyvvel s a tulajdonossal semmi összefüggésben nem álló képecskét könyvtárjegynek elkeresztelni, csupán azért, mert véletlenül valakinek a neve is rajta áll a szokásos »*Ex libris*« kíséretében.

Nem hagyhatjuk szó nélkül jelenkori könyvtárjegyeink nyelvét sem. Hogy a század első feléből való könyvveljzöink közt kevés a magyar és sok a latin s hogy főuraink exlibrisei közt van francia, német, angol s csak magyar van igen kevés, az mind nem ok arra a zagyva nyelvkeveredésre, a melylyel a jelenkoriakon találkozunk. A legtöbb megtartja a régi latin jelzést »*ex libris*«. De hogyan illik ez korunkhoz, hogyan a csupa nem latin nyelvű könyvhöz, a szecessziós rajzhoz, a magyaros keresztnevekhez? És minő szép aztán, mikor a latinhoz nem is konyító megrendelő s a szint' ezen bajban szenvedő művész oda írják a lapocskára: *Ex libris* (például:) *Kovács János*, vagy *Ex libris Johannes* (igy! alanyesetben) *Kovács*, esetleg, s erre is van példa: *Ex libris Kovács János könyveiből*.

Járatlan művészeinknek óhajtottak kezére járnai a kiállítás rendezői, a mikor a magyar könyvtárjegyek mellett tekintélyes számú külföldit is közszemlére tettek ki. Nyílt kérdés azonban, elérték-e a kitüzött czélt s hasznos szolgálatot tettek-e, amikor a külföldiek sorozatából kizárták a régi exlibriseket és nem használták fel csak az angolokat s (kisebb számban) a németeket.

A laikusra nézve rendkívül tanulságos lett volna egy olyan sorozat, amely az exlibris keletkezését s négy századon át való fejlődését mutatta volna be, annál is inkább, mert hiszen a magyar részben a XV. század egyátalán nem, a XVI. és XVII-ik pedig rendkívül kevés darabbal volt képviselve. Látni, mint jutottak az első durva fametszetektől fél század alatt Dürer remekeihez, hogy használták fel a könyvtárjegyeknél a sokszorosítások minden fajtát, mint változott korszakok s országok szerint az izlés, miként lépett a latin feliratok helyére mindenütt a nemzeti nyelvü, stb. igen érdekes lett volna. De még érdekesebb, még tanulságosabb lett volna a művészekre nézve meglátni Dürer s Kranach korának eredetijeit, azokat az eredetieket, a melyek mintául szolgálnak, technikát s modort szolgáltatnak éppen a német s az angol exlibris rajzolóknak, kiknek műlapjait a kiállítás tartalmazta.

Mert mit is csinálnak tulajdonkép az exlibris rajzoló és kül-

földi modern művészek? Másolják, vagy a korhoz idomítják a reneszánsz nagy fametszőinek munkáit. Igyekeznek tollal visszaadni azt, a mit azok a fából véstek ki s a fadúczról nyomtak le. Rajzaik megtévesztésre vannak szánva, fametszetnek akarnak látszani. Utánozzák a *chiaroscurot*, a serétnyomást, az ércmetszetet (Metallschnitt), az ügyesebbek néha csalódásig hűen. S tudva azt, még sem az eredetieket mutatjuk nekik, nem Dürerhez, Virgil Solishoz küldjük őket tanulni, hanem a nagy mesterek jelenkori utánczóihoz.

Maga a kiállítás mutatta meg, minő szomorú eredménye van a külföldi modernnek követésének. Még jobban bele akarjuk vinni a rajzolókat a kátyuba? Még inkább eltérítjük az igazi forrástól? Félős, hogy az eredmény cseppet sem lesz kielégítő.

A tiszta izlésű emberre a külföldi sorozat sem tett egészen jó benyomást. Egy-két szép darabot lehetett látni a németek és az angolok közt; az előbbieket nagy része ezeken felül is tisztességesen megrajzolt dolog volt, ellenben az utóbbiak közt igen nagy számmal láttunk elnagyolt vagy erősen affektált lapokat. A gyűjtemény egészben véve igen vegyesnek látszott. Mintha nem a létezők javát válogatták volna össze, hanem a véletlenül összerakultakat adták előnkbe. Ha még egyszer exlibris-kiállítást rendez az Iparművészeti Múzeum (s reméljük, hogy első ilyenmű vállalkozása nem volt az utolsó is), úgy kevesebbet, de gondosabban megválogatott lapokat kérünk a jelenkori csoportban.

Az exlibriseken kívül egy szekrényben a sokszorosító művészetek három főfajának eredeti szerszámokban való bemutatásával kedveskedett a rendezőség a közönségnek. A fametszéshez szükséges műszereket, egy dúczot, stb. Morelli Gusztáv tanár, a rézmetsző tüket Doby Jenő tanár, a könyomás eszközeit a Riegler-czég állította ki.

A kiállításról két díszes külsejű katalógus adott számot. Az elsőt, a törzskiállításról *Czakó Elemér*, az Iparművészeti Múzeum könyvtárnoka készítette. A 117 oldalas, szépen nyomott kötet (a Franklin-Társulat nyomása) a szükséges előszón, a bemutató sorokon kívül közel 800 könyvtárjegyről számol el. Több hasonmás díszíti, a régebbieket már a Magyar Könyvszemle 1895-iki folyamából ismerik olvasóink, az újabbak pedig részben a Magyar Iparművészetben jelentek meg. A kötet maradandó

becsesel bír, csak azt sajnáljuk a használhatóság érdekében, hogy nincs névmutatóval ellátva.

Az esztergomi rész katalógusa szintén terjedelmes füzet.¹ Háromszáz ötven könyvtárjegyet ír le meglehetősen kimerítő módon. Hibája, hogy benne a külföldi exlibrisek teljesen össze vannak keverve a magyarokkal; s az össze nem illő és csupán az abc rendjébe szedett darabok közt nehéz eligazodni. Aránylag kevés hazai lapról van benne említés, jóval több az idegen. s ez utóbbiak közt — sajnos — nincsenek nagy számmal az érde-
mesebbek. Értékét nagyban emelik a hozzá csatolt műmelléletek; az első színes, Mátyás király czímerét ábrázolja egy az esztergomi könyvtárban levő ösnyomtatványról; a többi esztergomi kanonokok könyvtárjegyeinek megmaradt rézdúczaírók van nyomva.

Az exlibris kiállítás azok közé a tárlatok közé tartozott, melyeknek hatását és eredményét rögtönösen nem lehet meglátni, de a melyek annál messzebbre terjedő s mélyebbre ható benyomást keltenek. Évek mulva, ha majd az exlibris-ügy haladásáról egy újabb kiállítás révén alkalmunk lesz meggyőződni, fogjuk csak látni, minő haszna volt ennek a szerény keretben mozgó kiállításnak. Azok, a kiknek néhány élvezetes órát szerzett, s a kik okultak belőle, felhasználták anyagát, hálásak lehetnek a rendezőknek, első sorban Radisich Jenőnek, az Iparművészeti Múzeum igazgatójának, a kié a kezdeményezés érdeme, azután a tevékeny Czakó Elemérnek, ki a rendezés és a katalogizálás fáradságos munkáját vállalta magára, végül pedig Némethy Lajos esztergom-vizivárosi plébánosnak, az eszterg. főegyházmegyei könyvtár őrének, a ki az őrzése alatt álló nagy könyvtár ide vágó anyagát gyűjtötte össze igen nagy fáradsággal.

¹ Címe: Index signorum »ex-libris« ditorum bibliothecae ecclesiae metropolitanae Strigoniensis. Az esztergomi főegyházmegyei könyvtár »ex-libris« könyvjegyeinek lajstroma. Esztergom, 1903., 8-r., 56 old. és 13 műmelléklet. Megjegyzendő, hogy a benne felsorolt lapok nagy része nem volt a kiállításon közszemlére téve.

A VIDÉKI KÖNYVTÁRAK 1902-BEN.

A múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége hivatalos jelentésének a könyvtárakra vonatkozó adatai.

1901. január 10-én erősített meg a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének új szervezeti szabályzata, minek alapján annak megbízatása újabb öt évi időre terjesztetett ki. Az új megbízatás második évében kifejtett munkásságról számolnak be az orsz. főfelügyelőség hivatalos jelentésében Fraknoi Vilmos orsz. főfelügyelő, Szalay Imre főfelügyelő-helyettes és dr. Schön-herr Gyula az orsz. főfelügyelőség előadó titkára.

A főfelügyelőség hatáskörébe az 1902. év folyamán a hivatalos jelentés szerint a következő 59 gyűjtemény tartozott:

- az árvamegyei Csaplovits-könyvtár Alsó-Kubinban,
- a Kölcsey-egyesület múzeuma Aradon,
- Bars vármegye múzeuma Aranyos-Maróton,
- a besztercebányai városi múzeum,
- a békéscsabai múzeum-egyesület múzeuma,
- a budapesti könyvtár-egyesület központi könyvtára,
- a debreczeni ev. ref. főiskola gyűjteményei,
- a szolnok-dobokamegyei irodalmi, történelmi és ethnográfiai társulat múzeuma Deésen,
- a hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat múzeuma Déván,
- az esztergomvidéki régészeti és történelmi társulat múzeuma Esztergomban,
- a felkai Tatra-múzeum,
- a városi könyvtár Győrött,
- a békésvármegyei közművelődési egyesület múzeuma Gyulán,
- az alsófehérmegyei történelmi, régészeti és természettudományi egyesület múzeuma Gyulafehérvárott,
- az ev. ref. főgimnázium gyűjteményei Halason,
- az ev. ref. főgimnázium könyvtára Hódmezővásárhelyt,
- a hontvármegyei múzeum-társulat múzeuma Ipolyságon,
- a városi múzeum Kassán,
- a városi múzeum és könyvtár Kecskeméten,
- a balatoni múzeum-egyesület múzeuma Keszthelyen,

- az erdélyi Kárpát-egyesület múzeuma Kolozsvárt,
 a vármegyei és városi múzeum-egyesület múzeuma Komáromban,
 a városi közkönyvtár Losonczen,
 a mosonmegyei történelmi és régészeti egyesület múzeuma Magyaróvárott,
 az ev. ref. főiskola könyvtára Máramaros-Szigeten,
 a máramarosvármegyei múzeum-egyesület múzeuma Máramaros-Szigeten,
 a borsod-miskolczi közművelődési és múzeum-egyesület múzeuma Miskolczen,
 az ág. ev. egyház könyvtára Miskolczen,
 a városi múzeum Nagybányán,
 a Bethlen-főiskola múzeuma Nagyenyeden,
 az erdélyi Kárpát-egyesület múzeuma Nagyszebenben,
 a biharmegyei és nagyváradi régészeti és történelmi egyesület múzeuma Nagyváradon,
 a kir. jogakadémia könyvtára Nagyváradon,
 a szabolcsvármegyei múzeum Nyíregyházán,
 Szabolcs vármegye törvényhatósági közkönyvtára Nyíregyházán,
 Nyitra vármegye múzeuma Nyitrán,
 a városi múzeum Pécssett,
 a magyarországi Kárpát-egyesület múzeuma Poprádon,
 az orvos- és természettudományi egyesület múzeuma Pozsonyban,
 a pozsonyi városi könyvtár,
 a pozsonyi városi múzeum,
 a városi múzeum és könyvtár Selmeczbányán,
 a székely nemzeti múzeum Seps-Szentgyörgyön,
 Sopron vármegye és Sopron sz. kir. város régiségi múzeuma,
 a közkönyvtár- és múzeum-egyesület múzeuma és közkönyvtára Szabadkán,
 a Kölcsey-kör múzeuma Szatmárt,
 a Somogyi-könyvtár és városi múzeum Szegeden,
 Tolna vármegye múzeuma Szegzárdon,
 a csongrádvármegyei történelmi és régészeti társulat múzeuma Szentesen,
 a szolnoki nyilvános könyvtár,
 a vasvármegyei kultur-egyesület múzeuma és könyvtára Szombathelyen,
 a délmagyarországi természettudományi társulat múzeuma Temesvárott,
 a délmagyarországi történelmi és régészeti múzeum-társulat múzeuma Temesvárott,

a temesvári városi könyvtár,
 a tiszafüredi múzeum- és könyvtáregylet múzeuma Tiszafüreden,
 a múzeumi tót társaság múzeuma Turócszentmártonban,
 a váczzi múzeum-egyesület múzeuma Váczott,
 a verseczi városi múzeum,
 a bács-bodroghvármegyei történelmi társulat múzeuma Zomborban.

E gyűjtemények mindegyikével könyvtárak állanak kapcsolatban, melyek vagy nyilvános könyvtárak már, vagy tervbe van véve nyilvános könyvtárakká szervezésük, vagy pedig tudományos szakkönyvtárak. Csupán néhány gyűjtemény az, melylyel kapcsolatos könyvtár nem áll fenn. Így az erdélyi Kárpát-egyesület nagyszebeni múzeuma, mely az erdélyi természettudományi egyesület múzeumában nyert elhelyezést; a szabolcsvármegyei múzeum Nyíregyházán, mely mellett külön törvényhatósági közkönyvtár áll fenn; végül pedig Sopron vármegye és Sopron sz. kir. város régi-ségi múzeuma.

Tisztán könyvtári czélokat szolgálnak a következő gyűjtemények: az alsó-kubini Csaplovits-könyvtár, a budapesti könyvtáregyesület központi könyvtára, a győri városi könyvtár, a hódmezővásárhelyi ev. ref. főgimnázium könyvtára, a losonczy városi közkönyvtár, a máramarosszigeti ev. ref. főiskola könyvtára, a miskolczy ág. ev. egyház könyvtára, a nagyváradi kir. jogakadémia könyvtára, a nyíregyházai törvényhatósági közkönyvtár, a pozsonyi városi könyvtár, a szolnoki nyilvános könyvtár és a temesvári városi könyvtár.

A felsorolt 59 gyűjtemény közül a hódmezővásárhelyi ev. ref. főgimnázium könyvtára, a máramarosvármegyei múzeum, a miskolczy ág. ev. egyház könyvtára, a nyitravármegyei múzeum és a szolnoki nyilvános könyvtár az 1902. év folyamán kerültek a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőségének hatáskörébe.

A múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének az 1902 évben 90,000 korona rendes javadalom állott rendelkezésére, melyet a hatáskörébe tartozó gyűjtemények segélyezésére, kutatások és gyűjtések támogatására, beszerzésekre és gyűjtemények rendezésére fordított. Rendkívüli kiadása 39,500 korona volt, mit nagyobb építkezési és berendezési segélyek esedékes részleteinek törlesztésére használt fel.

A rendes javadalom azon intézetek könyvtári, régiségtári, iparművészeti, néprajzi és természetrajzi gyűjteményeinek segélyezésére használtatott fel, melyek az előbbi években kapott államsegélyt eredményesen használták fel, a felhasználásról szabályszerű jelentést tettek, s az államsegély elfogadásával rájuk háramlott kötelezettségeknek egyébként is megfelelték.

A segélyezések rovatában a könyvtárak a következő tételek alatt fordulnak elő:

az aradi Kölcsey-egyesület múzeumának az Atzél-könyvtár vételárának folytatólagos törlesztésére 1000 kor.,

a besztérczebányai városi múzeumnak könyvtári osztálya gyarapítására 500 kor.,

a békés-esabai múzeumnak könyvtári osztálya gyarapítására 500 kor.,

a budapesti könyvtár-egyesületnek központi könyvtára gyarapítására 800 kor.,

a debreczeni ev. ref. főiskolának könyvtára gyarapítására 8000 kor.,

a szolnok-dobokamegyei irodalmi, történelmi és ethnografiai társulat dési múzeumának könyvtári osztálya gyarapítására 300 kor.,

a győri városi könyvtár gyarapítására 500 kor.,

a halasi ev. ref. főgimnáziumnak könyvtára gyarapítására 1000 kor.,

a hódmezővásárhelyi ev. ref. főgimnáziumnak könyvtára gyarapítására 800 kor.,

a hontvármegyei múzeum-társulat ipolysági múzeumának könyvtára gyarapítására 300 kor.,

a kecskeméti városi múzeumnak könyvtára gyarapítására 600. kor.,

a losonci városi könyvtár gyarapítására 600 kor.,

a miskolczi ág. ev. egyház nyilvános könyvtárának gyarapítására 1000 kor.,

a nagybányai városi múzeumnak könyvtára gyarapítására 400 kor.,

a poszonyi városi közkönyvtár gyarapítására 2000 kor.,

a selmeczbányai városi múzeumnak könyvtára gyarapítására 500 kor.,

a sepsiszentgyörgyi székely nemzeti múzeumnak könyvtára gyarapítására 600 kor.,

a szabadkai közkönyvtár és múzeumnak a könyvtár gyarapítására 600 kor.,

a szatmári Kölcsey-kör múzeumának könyvtára gyarapítására 400 kor.,

a szegedi Somogyi-könyvtárnak és városi múzeumnak a könyvtár gyarapítására 1200 kor.,

Tolna vármegye szegzárdi múzeumának könyvtára gyarapítására 500 kor.,

a Szolnokon létesítendő nyilvános könyvtár céljaira 500 kor.,

a vasvármegyei kultur-egyesület szombathelyi múzeumának könyvtára gyarapítására 800 kor.,

A múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége a szak-könyvek beszerzési rovatából az 1902. év folyamán a következő munkákat vásárolta meg a hatáskörébe tartozó vidéki könyvtárak számára: a bécsi képes krónika hasonmás-kiadásának 25 példányát 500 koronáért, a Beöthy-féle képes irodalomtörténet II. kiadásának 30 példányát és Horváth Árpád oklevéltani jegyzeteinek a (hozzávaló hasonmás-gyűjteménnyel) 20 példányát 960 koronáért, Cserni Béla »Alsófehérvármegye története a római korban« című munkájának 20 példányát 120 koronáért, a Magyar Minerva II. évfolyamának 100 példányát 400 koronáért, Pulszky Ferenc »Magyarország archeológiája« című munkájának 10 példányát 112 koronáért, végül a 30 példányban megrendelt »Magyarország történelmi emlékei az 1896-iki ezredéves országos kiállításon« című diszmunka vételára 600 koronával törlesztett.

A rendkívüli segélyek rovatából a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége a budapesti könyvtáregyesület központi könyvtárának bútorozására előirányzott 5000 koronából 1000 koronát törlesztett, a kassai városi múzeum könyvtárának kiegészítésére adott 20.000 korona segély utolsó részleteképen pedig 2500 koronát fizetett ki. Előirányzatba volt hozva még 4000 korona a máramarosszigeti ev. ref. főiskola könyvtárának olvasótermére és a pozsonyi városi közkönyvtár kiegészítésére felvett 40.000 korona segély törlesztésére 4000 korona, de ez összegek folyósítása egyelőre függőben maradt.

Az elősorolt segélyezéseken és adományokon kívül a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége az 1875-ben feloszlott turócszentmártoni tót Maticza könyvtárát a nyitrai vármegyei múzeumnak engedte át azzal, hogy annak anyagából a nemzeti-ségi izgatásra és félreértések keltésére alkalmas darabok ki fognak választatni, továbbá a Maticza kiadványainak sok példányban meglévő készletéből vagy egyéb nyomtatványok többes példányai-ból első sorban a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának anyaga nyer kiegészítést, a fenmaradó példánykészlet pedig a főfelügyelőség közvetítésével a vidéki könyvtárakkal létesítendő csere utján lesz értékesítendő.

Az 1902. év folyamán és az előző években ajándék és vétel utján összegyűlt könyvekből a főfelügyelőség a következőket osztotta szét a vidéki könyvtárak között:

a m. k. vallás- és közoktatásügyi minisztérium ajándékából Balogh Pál »A népfajok Magyarországon« című munkájának 39 példányát,

a m. k. belügyminisztérium ajándékából a Balneologiai Értesítő 1901. évi folyamának 50 példányát Preysz Kornél »Die Bäder am Plattensee« és »Ásványvízkereskedésünk fejlődése 1878—1900.« című munkáinak 50—50 példányát,

a m. k. pénzügyminisztérium ajándékából »Az Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képbén« című munka XX. és XXI. köteteinek 89 példányát,

a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatóságának ajándékából a Magyar Nemzeti Múzeum 1901. évi jelentésének 100 példányát és a Magyar Könyvszemle 1901. évi 2—4., továbbá 1902. évi 1—2. füzetének 48 példányát,

gróf Széchényi Béla v. b. t. tanácsos ajándékából a »Gróf Széchényi Béla keletázsiai utazásának tudományos eredményei« cz. munka I—III. kötetének 27 példányát, a »Széchényi-gyász« cz. munka 77 példányát, az »Amerikai utam« cz. műnek 100 példányát, a »Trouvailles de l'âge de la pierre dans le bassin du lac de Neusiedl« cz. munkának 49 példányát és e munka német fordításának »Funde aus der Steinzeit im Neusiedler Seebeck« 9 példányát,

az orsz. főfelügyelőség által megvásárolt munkák közül Beöthy Zsolt képes irodalomtörténete I—II. kötetének 30 példányát, a Bécsi Képes Krónika 25 példányát, Cserni Béla »Alsófehérvármegye története a római korban« cz. munkájának 20 példányát, Horvát Árpád diplomatikai jegyzetei I—III. füzetének és »Oklevélhasonmások gyűjteménye« cz. kiadványának 20 példányát, a Magyar Minerva II. évfolyamának 59 példányát és Pulszky Ferencz »Magyarország archaeológiája« cz. művének 10 példányát.

A hazai nyomdatermékeknek a sajtóügyi vádhatóságokhoz beküldött köteles példányait a következő könyvtárak kapták meg: az erdélyi múzeum könyvtára, a budapesti könyvtáregyesület, a a debreczeni ev. ref. főiskola könyvtára, a kassai városi múzeum, a nagyváradi kir. jogakadémia könyvtára, Szabolcsvármegye nyiregyházi törvényhatósági közkönyvtára, a pécsi városi múzeum, a pozsonyi városi közkönyvtár, a selmeczbányai városi múzeum, a szegedi Somogyi-könyvtár, a vasvármegyei kultur-egyesület szombathelyi könyvtára és a temesvári városi könyvtár.

Az orsz. főfelügyelőség a vidéki könyvtárak fejlődéséről egyrészt az állami segélyek felhasználásáról beszámoló évi jelentésekből, másrészt közvetlen megfigyelés útján győződött meg. Fejérpataky László, orsz. felügyelő, a miskolczi ág. ev. egyház nyilvános könyvtárát, ugyancsak Miskolczon a borsod-miskolczi közművelődési egyesület múzeumát, az esztergomi múzeumot, a kassai városi múzeumot, a losonci városi könyvtárt, a selmeczbányai városi könyvtárt, az alsókubini Csaplovits-könyvtárt és a besztercebányai városi múzeumot látogatta meg; azonkívül az orsz. főfelügyelőség megbízottaként eljár Túróczszentmártonban a tót Maticza gyűjteményeinek a nyitravármegyei múzeum részére történt átadásában.

Az orsz. főfelügyelőség által 1902. július 7—19-ike között

tartott harmadik könyvtárnoki tanfolyamról a Magyar Könyvszemle múlt évi folyamának 3—4. füzetben számoltunk be. A tanfolyam egyik előadója, dr. Ferenczi Zoltán »A könyvtártan alapvonalai« cz. művével az orsz. főfelügyelőség megnyitotta a múzeumi és könyvtári kézikönyvek sorozatát.

1902-ben adta ki az orsz. főfelügyelőség a Magyar Minerva II. (1901—1902. évi) folyamát, mely 619 könyvtár adatait foglalja magában.

A vidéki gyűjteményekkel szemben a főfelügyelőség tevékenysége első sorban oda irányult, hogy azok véglegesen elhelyeztessenek, szakavatott munkaerők vezetése alá kerüljenek s a helyi tényezők is hozzá járuljanak fejlesztésükhöz.

Az alsókubini Csaplovits-könyvtár egyike az ország ama közgyűjteményeinek, melyek a megfelelő helyiség hiánya miatt csak részben felelhetnek meg a rájuk váró feladatoknak. Az önálló épületére kért rendkívüli segély az év folyamán vétetett fel az állami költségvetésbe. A vármegye a telken kívül 20,000 koronát adott az építkezés céljaira, az állami segély pedig 30,632 koronában állapítottatott meg, melynek első 5000 koronás részlete az 1903-évi előirányzatba vétetett fel. A könyvtár használata a kedvezőtlen elhelyezés miatt egyelőre a legszűkebb korlátok között mozog s a rendezési munkálatok is csak lassan haladhatnak. A könyvtárnoki állást ez év folyamán Rexa Dezső foglalta el, ki a kéziratok, ősnymtatványok, régi magyar nyomtatványok és egyéb ritkaságok lajstromozásával a könyvtár használhatóságát már is előmozdította.

Az aradi Kőlcsey-egyesület kulturpalotájának építési tervei nem voltak elfogadhatók s az építkezés elmaradt. Ennek következtében a Kőlcsey-egyesület kezelése alatt létesítendő nagy nyilvános könyvtár kérdése is levétetett a napirendről. Az egyesület az 1902. évre kapott 1000 korona könyvtári segélyt, mint az előző években, az Atzél-könyvtár vételárának törlesztésére fordította, magának az értékes anyagnak rendezését alkalmas helyiség hiányában ez évben sem lehetett megkezdeni.

A beszercebányai városi múzeum gyűjteményei a régi helyiségükből már kiszorúlnak. A város intéző körei a Mátyás király háza nevet viselő épületnek múzeumi czélokra leendő átalakításával remélik a kérdést megoldhatni, s ha ez sikerül, a város tulajdonában levő könyvek és a beszercebányai történelmi társulat könyvtára egyesítésével szervezendő nyilvános könyvtárban számottevő könyvanyag fog a közönség rendelkezésére állani.

A budapesti könyvtáregyesület központi könyvtárát eddigi szűk helyiségéből a budai vigadónak könyvtári czélokra alkalmasabb termeibe költöztette át. Az így nyert helyiség bebutorozásának költségeihez az orsz. főfelügyelőség 5000 kor. rendkívüli

butorzási segélyvel járult hozzá, melynek 1000 koronás első évi részlete ez év folyamán lett kiutalványozva. A központi könyvtár könyvanyaga a vásárlásokon kívül jelentékeny gyarapodásban részesült a budapesti nyomdatermékek sajtóügyi köteles példányai-ból, melynek helyi vonatkozású anyaga e könyvtár gyarapítására ez évben is az erdélyi múzeum könyvtárát megillető anyagból választatott ki.

A debreczeni ev. ref. főiskola gyűjteményei az év folyamán részesültek először állami segélyben. A könyvtár jelentőségének megfelelően az orsz. főfelügyelőség az évi segélyt a legmagasabb tételben, 8000 koronában állapította meg, mely összeg rendeltetési céljául a könyvtár czédula-katalogusának elkészítése jelöl-tetett ki.

A győri városi könyvtár létesítése érdekében megindított mozgalom a város intéző köreinek érdeklődése daczára az év folyamán nem tudott látható eredményeket felmutatni. Az e célra rendelkezésre álló könyvanyag kötetszáma már közel áll a 10.000-hez, de kellő helyiség hiányában nem adható át rendeltetésének. A könyvtár gondozása a városi levéltárnokra van bízva, ki a szükséges szakismeretek elsajátítása céljából részt vett a főfelügyelőség könyvtárnoki tanfolyamán is. A kapott évi segélyt a könyvtár a helyi vonatkozású irodalom beszerzésére használta fel.

A halasi ev. ref. főgimnázium a könyvtára gyarapítására kapott 1000 korona segélyt az újabb hazai irodalom legkiválóbb termékeinek beszerzésére használta fel.

A hódmezővásárhelyi ev. ref. főgimnázium könyvtára az 1902. év folyamán részesült először állami segélyben, melynek 800 koronát kitevő összege első sorban a könyvtár rendezéséhez szükséges bibliografiai segédkönyvek beszerzésére fordított. A tekintélyes könyvtár anyaga egyelőre még nem hozzáférhető a közönség számára.

A kassai városi múzeum könyvtára részére engedélyezett 20.000 kor. redkívüli segélyből ez év folyamán az utolsó 2500 koronás részlet is kiutalványoztatván, a rendezés vezetésével megbízott miniszteri biztos a főfelügyelőség által előzetesen jóvá-hagyott tervezet alapján hozzáfogott a könyvtár kiegészítéséhez. A könyvtár lajstromozása ez év folyamán befejeztetett s a könyv-anyag az orsz. magyar iparművészeti múzeum könyvtárának mintájára készült szekrényekben nyert elhelyezést. Ugy a könyv-tár bútorzatát, mint a múzeum többi gyűjteménzeinek befoga-dására szánt szekrényeket a város árlejtés útján helybeli iparo-sokkal állíttatja elő.

A kecskeméti városi múzeum könyvtára, melynek fejleszt-

tésére a város jelentékeny áldozatokat hozott, teljesen rendezett állapotban várja, hogy a közhasználatnak átadassék.

A losonci városi közkönyvtár az 1902. évi javadalomból kapott 600 korona felhasználására oly tervezetet nyújtott be, mely a könyvtárnak népies irányban eszközrendő fejlesztését látszott szem előtt tartani. A könyvtár tudományos irányban eszközrendő fejlesztésének biztosítása mellett az orsz. főfelügyelőség sűrgetőleg lépett fel a könyvtári növedéknapló pótlása és a nyilvános olvasóterem kérdésének megoldása érdekében.

A máramarosszigeti ev. ref. főiskola könyvtára az 1901. évben nyert 1100 kor. segély felhasználásáról nem tett jelentést s a könyvtárnoki tanfolyamra sem küldött résztvevőt, minek következtében az orsz. főfelügyelőség az olvasóterem berendezésére megajánlott 4000 korona rendkívüli segélyt egyelőre függőben tartotta.

A miskolci ág. ev. egyház nyilvános könyvtára ez évben először részesült állami segélyben. Az orsz. főfelügyelőség, méltányolva az egyház előjáróságának azon törekvését, hogy a könyvtárt önálló épületben a nyilvános használat számára hozzáférhetővé tegye, 20.000 korona rendkívüli építkezési segélyt ajánlott meg, melynek 2000 koronás első részlete az 1903. évi költségvetésbe vétetett fel.

A nagybányai városi múzeum vezetőségének tevékenységét ez évben a helyiség kérdésének megoldása vette igénybe. A város az u. n. régi városháza földszinti helyiségeit bocsátotta a gyűjtemények elhelyezésére rendelkezésre. A múzeum könyvtára ez év folyamán könyvek beszerzésén kívül könyvtári szekrények beszerzésére fordította első sorban a kapott állami segélyt.

A szabolcsvármegyei törvényhatósági könyvtár szervezetének kérdése még nem jutott megoldásra, mert nyilvánossá tétele érdekében, a vármegye területén megjelenő sajtótermékek köteles példányaiban való részesedése daczára, kellő lépések nem tétettek.

A nyitravármegyei múzeum a legfiatalabb vidéki múzeumok közé tartozik. A múzeum szervezeti szabályzata ugyanis az orsz. főfelügyelőség véleménye alapján helybenhagyatván, a vármegye 1902 tavaszán megalakította a múzeumi választmányt és ez megkezdte a múzeumi tárgyak gyűjtését. A főfelügyelőség addig is, míg a múzeumot állandó évi segélyben részesítheti, az 1875-ben feloszlott tót Maticza gyűjteményeinek átengedésével kívánt a múzeum fejlesztéséhez hozzájárulni. A gyűjtemények még a nyár folyamán Nyitrára szállítottak, végleges átadásuk a leltározás megajtése után fog, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára és az országos főfelügyelőség előválasztási jogának fentartása mellett, eszközöztetni.

A pozsonyi városi közkönyvtár amaz intézmények közé tar-

tozik, melynek működéséhez az orsz. főfelügyelőség különös reményeket fűz. Felette fontos tehát e gyűjteményre nézve a helyiség kérdésének kedvező megoldása, mert a jelenlegi helyiség könyvtári célokra teljesen alkalmatlan. A könyvtár az 1901. évre 2000 korona rendes segélyben részesült és az év első negyedében utalványoztatott ki az 1901. évi költségvetés terhére a 40,000 korona rendkívüli beruházási segély első 4000 koronás részlete. A rendes segély a legújabb irodalmi termékek beszerzésére fordított, a rendkívüli beruházási segély a helyiség kérdésének végleges megoldásáig a város részéről gyümölcsözőleg helyeztetett el. A könyvtár továbbá ez évben is megkapta a pozsonyi kir. főügyészség területén megjelenő nyomdatermékek sajtóügyi köteles példányait.

A selmeczbányai városi múzeum és könyvtár fejlesztése érdekében a város intéző körei ez évben is tetemes áldozatokat hoztak. A könyvtár elhelyezésére szánt helyiség átalakítását a város legközelebbi feladatai közé sorozta. A könyvtári segély első sorban a helyi vonatkozású régi irodalom termékeinek beszerzésére fordított.

A sepsiszentgyörgyi székely nemzeti múzeum állandó épületének kérdése ez évben sem nyerhetett még megoldást, a telek megvásárlásának kérdése hátráltatta ez ügyet. A gyűjtemények rendezésének ügye nagy lendületet vett az által, hogy az új könyvtárnok részt vehetett a főfelügyelőség könyvtári tanfolyamán.

A szabadkai közkönyvtár a város által rendelkezésre bocsátott helyiségben felállítva ez év folyamán zajtalanul, minden megnyitó ünnep nélkül adatott át a közhasználatnak. A végleges elhelyezés kérdése ezzel még nem nyert ugyan megoldást, de az eddigi eredmények kedvezően hatnak a közönség érdeklődésének ébrentartására.

A szatmári Kölcsey-kör gyűjteményei nem nyerhetvén még eddig kellő elhelyezést, csupán könyvtára gyarapodott az év folyamán a kapott állami segélyből. Gyarapítását az orsz. főfelügyelőség egyelőre a helyi vonatkozású irodalom összegyűjtése által eszközölnék tartotta.

A szegedi Somogyi-könyvtár állománya oly örvendetesen gyarapodik, hogy a kötetek száma eddig már meghaladja a 60,000-et. A könyvtár az állami segélyből és a városi javadalomból beszerzett könyvekkel kívül a szegedi kir. főügyészség sajtóügyi köteles példányaival is gyarapodott. A köteles példányok beszolgáltatásában azonban az egyes nyomdatulajdonosok nagy hanyagságot tanúsítanak, a mivel szemben a könyvtár igazgatósága a főügyészség segélyét volt kénytelen igénybe venni.

Tolna vármegye szegzárdi új múzeuma 1902. szeptember 1-én nyílt meg s ezzel a könyvtár is kedvező viszonyok közé jutott. A múzeum állapotáról a megnyitásakor szerzett benyomások ked-

vező képet nyújtottak a gyűjtemények értékéről és a vármegye közönségének áldozatkészsége szép reményeket enged fűzni az intézet jövőjéhez.

A Szolnokon létesítendő nyilvános könyvtár céljaira az orsz. főfelügyelőség ez év folyamán Jász-Nagykun-Szolnok vármegye főispánjának kezeihez 500 koronát folyósított.

A vasvármegyei kulturegyesület szombathelyi múzeuma számára emelendő kulturpalota kérdése, bár az állami segély összege 40,000 koronáról 80,000-re emeltetett, az építési terveken eszközölt változtatások és a telek megválasztása körül felmerült akadályok miatt nem nyerhetett megoldást. A gyűjtemények ennek következtében ma is jóformán hozzáférhetetlen helyiségekben, raktárszerűleg vannak elhelyezve. Gyűjteményei között legszebben fejlődik a könyvtár, mely anyagát két év leforgása alatt megkészserezte. Gyarapításához a pénzbeli segélyen kívül a vasvármegyei nyomtatványok sajtóügyi köteles példányai is járulnak, melyeket a nagyméltóságú m. k. igazságügyminiszter úr engedélyével a győri kir. ügyészség közvetlenül szolgáltat át a vasvármegyei kulturegyesület megbízottjának.

A temesvári városi könyvtár nyilvánossá tétele a temesvári kulturpalota építésének kérdésével áll összefüggésben, de a főfelügyelőség az év folyamán is sürgette, hogy az értékes könyvanyag e kérdés megoldásáig is használhatóvá tétessék. A könyvtár gyarapítására a város az idén jelentékeny összeget áldozott s a temesvári kir. főügyészség sajtóügyi köteles példányai tekintélyes anyaggal járultak gyarapításához.

Uj múzeumok vannak alakulóban Bártfán, Debreczenben, Győrött és Veszprémben, mely utóbbi múzeum könyvtárának gyarapítására a veszprémi püspök már előzetesen évi 1000 koronát ajánlott meg.

TÁRCZA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1903. ÉV III. NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványok osztályának* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 1831 drb, ajándék útján 149 drb. vétel útján 123 drb, vagyis összesen 2103 drb nyomtatvánnyal szaporodott. Ezen felül köteles példány czímén beérkezett: színlap 1645 drb, gyászjelentés 1429 drb, falragasz 884 drb, zárszámadás 521 drb, műsor 402 drb, alapszabály 196 drb, püspöki körlevél 64 drb, perirat 17 drb, hivatalos irat 187 drb, vegyes 619 drb, összesen 5964 drb aprónyomtatvány.

Vásárlásra fordítottatott 1414 korona 38 fillér és 113 márka 80 pfennig.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a nyomtatványi osztály anyagát: Alexics György, Alsófehérmegye alispánja Nagy-Enyed, M. kir. Belügyminiszterium, Bosnyák-Herczegovinai országos kormány Bécs, Da Costa Ferreira, Coimbra 2 drb, Donebauer Frigyes Prága 8 drb, Fővárosi közmunkák tanácsa, Fraknói Vilmos 9 drb, Gárdonyi Albert 3 drb, Gohl Ödön 7 drb, Györy Tibor 3 drb, Handelsministerium Wien, Havas Rezső, Higgiuson Eduard Southampton, Hornig Károly báró Veszprém, Kaiserl. Akademie der Wissenschaften Wien, Kereskedelmi és iparkamara Miskolcz, Kereszty István 10 drb, Königlische Universitäts-Bibliothek Upsala, Kvassay István 3 drb, Magyar Kárpátgyesület Igló 2 drb, M. kir. közp. statisztikai hivatal, M. N. Múzeum igazgatósága 2 drb, Makay Béla, Márki Sándor Kolozsvár, Maros-Tordamegye alispánja Maros-Vásárhely, Melich János, Mihályfi Akos, Ministero della istruzione Roma, Nagybányai Múzeum-egylet, Országos elmeorvosi értekezlet, M. kir. pénzügyminiszterium 2 drb, Rexa Dezső Alsó-Kubin 3 drb, Rindauer

Valeria, Román közoktatásügyi miniszterium Bucarest, Róna Sámuel, Schweng József Besztercebánya. Statistische Central-Commission Wien 6 drb, Szabó Ervin 1 drb, Székely Dávid 2 drb, Székesfehérvár városa iskolaszéke, Szilágymegye alispánja Zilah, Tarsoussi-Zade Nizza 6 drb, Tudományegyetem bölcsészettudományok karának dékáni hivatala 43 drb, Vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium, Városey Gyula 4 drb.

Nevezetesebb szerzemények: 1. Comenius Joh. A. Orbis sensualium pictus. Leutschoviae, 1685. 2. Comenius Joh. A. Janua aurea, Francofurti, 1662. 3. Elevenkuti A. Symbolum philosophicum, Tyrnaviae 1663. (50 korona.) 4. Pretiosa occupatio sodalis Mariani. Tyrnaviae 1696. (50 korona.) 5. Sennyey L. Aborigines sapientiae. Tyrnaviae, 1671. (30 korona.) 6. Soarii Cypri. De arte rhetorica libri III. Tyrnaviae, 1695. (60 korona.) 7. Viszoczany Fr. Synopsis vitae. Tyrnaviae, 1671. (20 korona.)

A könyvtár helyiségeiben 1927 egyén 5002 kötet nyomtatványt, kölcsönzés útján pedig 757 egyén 1349 kötetet használt.

A lefolyt évnegyedben 430 munka osztályoztatott, a melyekről összesen 689 czédula készítettett. Kötés alá adatott 100 munka 126 kötetben. A köteles példányok átvételére berendezett helyiségbe a negyedév folyamán 491 drb csomag érkezett; ugyaninnen 538 levél expedáltatott, a miből 107 reklamáció volt. Az 1897: XLI. t. cz. intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosok ellen peres eljárás megindítása 21 esetben kéretett.

II.

A *kézirattár* 42 kézirattal és 44 irodalmi levéllel gyarapodott. Vételre összesen 130 korona fordítottott. Ajándékozó kettő volt: Szenté Imréné úrnő, a ki egy vidéki szinpadon előadott vígjáték 1821-ki kéziratával, s Rexa Dezső, a ki Döbrentei Gáborhoz írott 41 drb levéllel gyarapította a kézirattár anyagát. A báró Eötvös-kollegium Mednyánszky-gyűjteményéből áthelyezett egy-egy Kazinczy Ferencztől, Czuczor Gergelytől és Toldy Ferencztől származó levél. Mint az évnegyed legnevezetesebb gyarapodását ki kell emelnünk, hogy abból a gazdag letéteményből, melylyel néhai Kisfaludy Árpád Béla örökösei nevében Kisfaludy Zs. Lajos a család idősebb ágának már régebben letéteményezett múzeumi levéltárát kiegészítette, a kézirattárban helyeztettek el: Kisfaludy Sándor »Himfy szerelmei«, »Francia fogságom«, »Két szerető szívnek története«, »Gondolatok«, »Prologus a füredi játékszínnek megnyitására« című műveinek eredeti kéziratai, önéletrajzi jegyzetei és több kézirati töredéke; továbbá Szegedy Róza emlékkönyve és Dukai Takács Judit négy kisebb kézírata. A szerzemények közül megemlítendő egy középkori magyarországi missale pergamen kézírata.

A negyedévi szerzemények feldolgozásán kívül folytattott az irodalomtörténeti levéltár betürendes átalakítása.

A negyedév folyamán 37 kutató 184 kéziratot használt.

III.

A *hírlap-könyvtár* gyarapodása. I. a) Köteles példányokból 175 évfolyam 22,059 szám (ezek közül számonként 5169 szám). b) Vásárlás 29 évfolyam 2305 szám, összesen 204 évfolyam 24,364 szám.

II. a) Horovitztól vásároltatott: Pesther Handelszeitung 1848. 1—22. száma 5 koronáért. Rexa Dezsőtől: Komáromi Lapok 1849. teljes évfolyama (mely a legritkább magyar hírlap) 150 koronáért. Miku Emiliántól négyféle oláh hírlapnak 1838—1864 időközből való 28 évfolyamának 2214 száma, kiegészítésül, 512 koronáért.

A könyvtárban 330 olvasó 819 kötetet, házon kívül 14 olvasó 135 kötetet, összesen: 344 olvasó 954 kötetet használt.

Czéduláztatott 27 új hírlap 29 évfolyama; átnézetett 209 évfolyam 20591 száma. Könyvkötőnek átadatott 160 köteg hírlap, ugyanattól visszaérkezett 485 drb bekötött hírlap; ezért utalványoztatott 1482 kor. 8 fillér.

A köteles példányok, melyek kimutatással (csomagokban) beérkeztek, a gyarapodási könyvbe irattak és a nyilvántartási lapokra vezettettek, ezeken kívül a számokban beérkezett hírlapok is összegezve hetenként beirattak, betürendbe osztályoztattak és elhelyeztettek. A csomagküldeményekben hiányzó számok azonnal reklamáltattak és ezek is följegyeztettek.

IV.

A *levéltár* a lefolyt évnegyedben ajándék, illetve más osztályból való áttétel útján 27, vétel útján 1312, összesen 1339 darabbal és letéteményezés útján 3 családi levéltár több ezer darabra menő anyagával gyarapodott.

Vételre fordítottatott 6490 korona.

A törzsanyag gyarapodásából a középkori iratok csoportjára 322 drb eredeti, 7 drb másolat, — az újbabkori iratokéra 997 drb, a nemesi iratokéra 1 drb, az 1848/49-es gyűjteményre 12 drb csik.

Ajándékaikkal a budapesti Eötvös-kollegium igazgatósága, Dóry Ferencz orsz. levéltári fogalmazó, dr. Iványi Béla orsz. levéltári gyakornok, Kaszap Andor, Reinhard József salgótarjáni gyógyszerész és Baktai Tattay István, m. kir. honvédszázados gyarapították a gyűjteményt. A törzsanyag gyarapodásából első helyen kell megemlítenünk az Ibrányi család levéltárát, a mely 1886 óta mint ideiglenes letétemény őriztetett

a levéltárban s most a család által eladóvá tétetvén, 6000 koronáért örök áron a múzeum tulajdonába ment át. A levéltár anyagáról annak idején a Magyar Könyvszemle részletes ismertetést hozott. Az átvétel alapjául szolgáló régi lajstrom szerint a levéltár 1048 drb iratot, köztük 216 drb mohácsi vész előtti oklevelet tartalmazott. A rendezés után és most a megvásárlás alkalmával véglegesen megállapított adatok szerint a levéltár 1 drb Árpád-kori, 40 drb XIV., 167 drb XV. és 93 drb XVI. sz-i mohácsi vész előtti eredeti okiratot, 7 drb másolatot, 190 drb XVI., 604 drb XVII., 9 drb XVIII., 18 drb XIX. századi iratot, 16 drb genealógiát és 14 drb elenchust, összesen 1159 drbot foglalt magában. Nevezetes továbbá egy, vétel útján megszerzett 20 drb középkori és 17 drb újkori válogatott iratokból álló sorozat, melyek Vas és Sopron vármegyének régi családaira vonatkoznak.

1848/49-es gyűjteményünk 10 drb kiáltványon kívül az Ellenzéki Kör tagajánló könyvével és 1847 június 27-ikétől 1849 június 29-ikéig vezetett jegyzőkönyvével gyarapodott. Újkori irataink gyarapodásából kiemeljük gróf Széchenyi István 1845 október 7-én Tisza-szabályozási körútjából való hazatérte után Kállay Menyhért szabolcsi alispánhoz írott levelét és a Deák Ferencz kehidai birtoka eladására vonatkozó 5 drb 1854. évi iratot.

Nemesi irataink gyűjteményének egyetlen szaporulata Fischer János Teofil címerkerő folyamodása az 1689 május 29-ikén Bécsben kelt adományozási záradékkal ellátva.

Az örök letéteményül elhelyezett családi levéltárak sorozata három levéltárral gyarapodott. Gróf Hadik-Barkóczy Endre v. b. t. tanácsos a Szalai gróf Barkóczy család levéltárát, Szőgyény-Marich László v. b. t. tanácsos, berlini nagykövet a Magyar-szőgyényi és Szolgaegyházi Szőgyény-Marich család levéltárát, Antos János nagyabonyi földbirtokos a Rétyi Antos család levéltárát helyezték el a múzeumban. Letéteményeikkel családi levéltáraink száma 62-re emelkedett.

A lefolyt évnegyedben 25 kutató 3442 drb iratot, 182 drb nyomtatványt, 1 drb fényképet, összesen 3649 drbot használt; kikölcsönözöttet 7 térítvényre 154 drb irat és 7 drb fénykép, összesen 161 drb.

A törzsanyag új szerzeményeinek földolgozásán kívül, melynél az Ibrányi család levéltárának lapszámozása és a növedéki naplóba való beiktatása adta a legtöbb dolgot, folytatottat a középkori iratok és az 1848/49. évi kiáltványok czédulázása; az előbbi csoportnál 1440. évig haladtunk, az utóbbinál a levéltár régebbi szerzeményei teljesen feldolgoztattak s a művelet folytatása a Véghely-féle gyűjtemény anyagára terjesztetett ki.

A családi levéltárak közül a Szerdahelyi és Ghyczy levéltárak rendezése és a Szent-Ivány család levéltárának folytatólagos lajstromozása van folyamatban. A már korábban rendezett levéltárak közül a Melczer család levéltára évszám szerint felállított, és a gróf Teleki és gróf Rhédey családok levéltárai a földszinti helyiségben nyertek új elhelyezést, hogy a Kisfaludy család idősb ága iratainak a család korábbi letéteményével együtt való felállítása lehetségessé váljék.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA 1902-BEN.

A M. Tud. Akadémia Könyvtárának 1902. évi állapotáról az Akad. Értesítő f. évi májusi (161) füzeté a következő jelentést közli:

A könyvtári munkálatok a lefolyt évben is a rendes mederben hajtottak végre. A könyvtárnokság a megkezdett pótlásokat, valamint a kisebb füzetes munkák lajstromozását a legtöbb szakban végrehajtotta, noha ez utóbbiak száma jelentékeny lévén, még ez évben is gondot okoznak. A könyvtár rendezéséről a következő adatok tanúskodnak. A rendezett tudomány-szakok száma 53; ezek 66,112 munkát tartalmaznak, és pedig:

Bibliografia 1203, Encyklopaedia 144, Filozófia, 1529, Mythologia 120, Theologia 4517. Paedagogia 1964, Széptudomány 791, Anthropologia 363. Jogtudomány 1316, Magyar jogtudomány 1773, Politika 2748, Magyar politika 1769, Történelem 6035, Magyar történelem 3006, Magyar országgyűlés 95, Életrajzok 3119. Földrajz 1086, Magyar földrajz 472, Térképek 927, Utazás 1256, Statisztika 723, Schematismus 287, Hadtudomány 698, Régészet 1486, Éremtudomány 233, Matematika és csillagászat 1206, Természet-tudomány 192, Természettan 998, Vegytan 457, Természetrajz 137, Állattan 505, Növénytan 455, Ásvány- és földtan 516, Gazdaságtan 3607, Orvostudomány 2555, Nyelvtudomány 2182, Classica filologia 869, Görög irodalom 861, Latin irodalom 946, Új latin irodalom 798, Magyar nyelvészet 560, Régi magyar irodalom 658, Magyar irodalom 4648, Germán irodalmak 1889, Francia irodalom 755, Olasz-spanyol irodalom 263, Szláv irodalom 463, Keleti irodalom 1867, Incunabulum 367, Akadémiák és társulatok kiadványai 608, Külföldi folyóiratok 202, Hazai ujságok és folyóiratok 386, Bolyaiana 32.

Az 1901-iki jelentésben a rendezett munkák száma 63,652-t tett ki. A lefolyt évben tehát a szaporodás 2500; vagyis ennyi munkáról készült generalis cédulakatalogus, szakkatalogus és inventarium-

beli czímmás, tehát összesen 7000 czímmás; a mi, tekintve a tisztviselők számát, élénk munkásságra vall.

A szakkatalogus áll 108 kötetből és 58 czéduletokból. Az általános czéduletkatalogus 169 tokban van elhelyezve.

A könyvtár gyarapodása a járulék-napló kimutatása szerint a következő: Vétel útján 635 mű, 957 kötetben, 182 füzetben. Köteles példányként 341 nyomda 8640 művet 2172 kötetben, 7050 füzetben küldött. Ehhez járul 152 zenemű 4 kötetben, 217 füzetben, 775 ujság és 100 folyóirat, 72 térkép, 223 akadémiától és tudományos társulattól 738 mű, 483 kötetben, 622 füzetben érkezett a könyvtárba. Magánosok ajándékából és hatóságoktól 228 művel, 132 kötetben, 166 füzetben gyarapodott a könyvtár. A könyvtár az Akadémia saját kiadványaiból 16 művet, 22 kötetben, 10 füzetben kapott. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium 138 iskolai értesítőt ajándékozott a könyvtárnak. Az ajándékozásba nincs felvéve a Siskovics örökseitől ajándékozott Siskovics könyvtár, mely a mult év tavaszán került a könyvtárba. Bővebbet erről a róla szóló jelentés tartalmaz Itt csak annyit, hogy ebből a könyvtárból 833 oly művel gyarapodott az Akadémia könyvtára, melyek még nem voltak meg. Azon kívül egy teljes Fehér Codex diplomaticusának szép példánya is jutott a könyvtár birtokába. Megemlítendőnek tartjuk még azt, hogy a belügyminiszteriumtól kapott 2000 koronáért jelentékeny diplomatariumok is vásároltattak.

A könyvtár olvasó termében a lefolyt évben 6611 olvasó 8310 művet használt, míg a házi használatra 143 kölcsönző 1053 művet vett ki a könyvtárból.

Végül a könyvtárt ért kétszeres veszteségről is meg kell emlékeznünk. Mult év szept. 4-ikén meghalt Heller Ágost főkönyvtárnok, a ki 1894-től kezdve volt a könyvtár élén, s kinek a physikai irodalom terén kifejtett munkásságát a külföld is méltányolta. Szeptember 23-án pedig Lindner Ernő alkönyvtárnokot vesztette el a könyvtár. Lindner Hunfalvy Pál meghívására 1867-ben került az Akadémia könyvtárához, hol, míg betegsége meg nem akadályozta, buzgalommal, széleskörű ismerettel teljesítette kötelességét. Hivatalos működése mellett nagy készütséggel foglalkozott a magyar költészet, különösen Petőfi remekeinek fordításával. — Lindner Ernő helyébe az elnökség Pápai Józsefet nevezte ki könyvtártisztáttá.

A SZEGEDI SOMOGYI-KÖNYVTÁR ÁLLAPOTA 1901—1902-BEN.

A Somogyi-könyvtár igazgatója, Reizner János, a könyvtár 1902/1903-ik évi gyarapodásáról, használatáról és közérdekű állapotairól a következő jelentést terjesztette elő:

A mult évi július 1-től a folyó évi június végéig terjedő idő-
Magyar Könyvszemle. 1903. IV. füzet. 27

szakban, vagyis a könyvtárnak a nyilvános használatra történt átadásától számított immár 20-ik éve alatt, a gyarapodás kedvező arányu volt. Bár a beszerzések zöme a nagyobb és drágább kiadványokra irányult, mégis az elmúlt év szaporulata 467 műből 1025 kötetre rug. Ezen szaporulatba nemcsak a városi rendszeres költségalapon (évi 2000 K.), hanem a vallás- és közoktatásügyi kormánytól nyert 1200 K. államsegélyen vásárolt 54 mű (125 kötet), valamint a szegedi kir. főügyészség területén működött összes nyomdák 1901/1902. évi köteles példányai, úgyszintén a különböző czímen nyert adományok is betudva vannak. Nevezetesen alapítványi illetményként a Magyar történelmi társulat, a Kir. magyar természettudományi társulat, a Szent István- és Kisfaludy-társaságok, az Orsz. magyar képzőművészeti egyesület és évi tagilletményként a Magyar numizmatikai társulat kiadványaikat megküldötték és adományul megkaptuk a Magyar tudományos akadémia összes kiadványait, valamint a Magyar földrajzi társulat, a Magyar földtani intézet, a Magyar mérnök- és építész egyesület kiadványait, illetőleg folyóiratait, továbbá a magyar országgyűlés képviselőházának nyomtatványait, a földművelésügyi, a kereskedelemügyi kormányoknak, a központi magy. kir., úgy a székesfővárosi statisztikai hivatalnak szokott közleményeit.

Mindezekon kívül becsesebb adományokat kaptunk a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumtól, a Múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőségétől, Szeged város tanácsától. Brassó város közönségétől, a csanádegyházmegyei hatóságtól, Kállay Albert főispántól, úgy Becker Hugó, Engel Lajos, Koncz Antal, Koncz Sándor, Lázár Béla, dr. Löw Immánuel, Marosi Sámuel, Paral Bertalan, dr. Szigethi Vilmos, Szűts Mihály szegedi és dr. Horváth János, dr. Kőrösy József, dr. Lipcsey Ádám budapesti, Érdujhelyi Menyhért zentai. Jánossy Gábor szombathelyi. Tóth Mike kalocsai, Széll Farkas debreczeni, Mihalovics Béla székelyudvarhelyi és Koncz József marosvásárhelyi lakosoktól. Többes példányokra nézve a pozsonyi kir. főgymnasiummal és a kolozsvári múzeumi s egyetemi könyvtárral bocsájtkoztunk cserébe.

Megemlítem egyttal azt, hogy a városi tanács által hirdetett 1000 koronás színműpályázatra beérkezett művek kéziratái is a Somogyi könyvtárban helyeztetek el.

Az évi gyarapodáshoz képest ennél fogva a czímtározott állománya a Somogyi-könyvtárnak szakonként a következő:

Önyomtatvány (idegen és magyar)	184 mű	203 kötet	174 drb.
Vallástudomány (6 alszak)	7.093 »	12.623 »	11.215 »
Jogtudomány (8 alszak)	2.461 »	4.296 »	3.866 »
Államtudomány (5 alszak)	1.112 »	2.030 »	1.888 »
Orvostudomány (6 alszak)	1.213 »	2.066 »	1.873 »
Mathematika és természettud. (5 alszak)	2.646 »	4.704 »	4.401 »
Bölcsészeti, nevelés, széptudom. (3 alszak)	3.034 »	5.147 »	4.770 »

Történelem, földrajz (9 alszak)	6.140	>	12.337	>	11.687	>
Nyelvészet és irodalom (6 alszak)	4.901	>	9.708	>	8.609	>
Vegyes (6 alszak)	1.044	>	7.691	>	7.410	>
Hírlapok (3 alszak)	330	>	1.954	>	2.431	>

Összesen 30,158 mű 62,759 kötet 58,324 drb.

Kiemelem ezuttal, hogy a Somogyi Károly könyvtáralapítótól átvett nagyértékű gyűjtemény, vagyis a törzskönyvtár eredetileg 20.370 műből, illetőleg 43.701 kötetből állott. Húsz év alatt tehát a város' áldozatkészsége és egyesek buzgalma következtében a törzskönyvtár 50°/_o-os gyarapodásban részesült.

A szaporulat arányai külsőleg is szembeötlők főképp a hírlaposztálynál, hol a kir. ügyészségtől átvett köteles sajtótermékek, illetőleg hírlapok nagy tömegénél fogva az elhelyezés már is nehézségekkel jár. Külön előterjesztésben javaslom ennél fogva, hogy a földszinti helyiség nagytermének a hírlaposztály elhelyezésére alkalmas berendezése iránt az előintézkedések tétessenek meg.

A könyvkötések is az elmúlt évben nagy arányokat öltöttek. A múlt évi szeptember 1-től ez évi június hó végéig 1450 K. 44 f. költségen 1223 kötetből, illetőleg darabból álló 679 különböző munka lett bekötve.

A könyvtárt használó látogatók száma az előző évihez képest 1071-gyel, a napi átlagos szám pedig 2-vel növekedett, mit részben annak tulajdoníthatni, hogy a Képzőművészeti egyesület tárlatai ritkábbak és kevésbé zavarók voltak, de ezentul az épület léghezamoságát illető bajok is részben orvosolva lettek.

A könyvtár-használatra vonatkozó havonkénti számszerű kimutatást a következőkben közlöm:

Év és hónap	Olvasók száma		Napi létszám	
	összesen	napi átlag	leg- nagyobb	leg- kisebb
1902. szeptember ¹	679	47 ⁴ / _{..}	74	33
» október	1564	57 ²² / _{..}	101	39
» november	1189	49 ¹³ / _{..}	82	28
» december	818	43 ¹ / _{..}	79	20
1903. január	1316	52 ¹⁶ / _{..}	99	16
» február	1302	56 ¹⁴ / _{..}	100	25
» márczius	843	33 ¹⁸ / _{..}	55	20
» április	513	24 ⁷ / _{..}	41	7
» május	486	19 ¹¹ / _{..}	34	9
» június	216	9 ¹⁸ / _{..}	25	5
Összesen :	8923	35 ⁴⁸ / _{..}	—	—

¹ Befoglalva a szüneti olvasók is.

A 8923 olvasó összesen 9975 művet használt. Az olvasók közt társadalmi állás és foglalkozás szerint volt 4 lelkész, 146 tanár s tanító, 7569 tanuló, 14 író, 32 művész, 67 ügyvéd, 37 katona, 40 törvényhatósági, 146 állami, 339 magántisztviselő, 2 orvos, 10 gyógyszerész, 6 gaztlázkodó, 5 gazdatiszt, 132 építész és műiparos, 66 kereskedő, 150 házbirtokos és magánzó, 157 nő.

Az olvasók közül a 6 órai időn túl eső időközben 3145-en használták a könyvtárt.

Nemcsak a könyvtár, de a múzeum különféle tárgyainak elrendezése és gondozása is feladataink közé tartozván, bár a könyvtári szolgálat körül való teendőink a fokozatos fejlődésnél fogva mindinkább növekedtek, mindazáltal a könyvtárrendezés és a szaporulatok czímtározása, valamint az ezzel kapcsolatos további teendők hátrálék nélkül elintézve lettek.

Ezt csak annak köszönhetjük, hogy Szász Gyula néptanító hivatalos elfoglaltságától ment összes idejét, nemes buzgalomtól és kitartó ügyszeretettől vezéreltetve, a könyvtárnak szenteli és már az 1901. évi június hó 1. óta, mint önkénytes kisegítő a könyvtári munkálatok egy részében elismerésre méltóan részt vesz, mit ezuttal köszönetem kifejezésével tanusítok, annak megjegyzésével, hogy nevezett a múlt év július havában a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége részéről rendezett könyvtárnoki tanfolyamon is, mint önkénytes hallgató résztvett.

Ennek előrebocsájtással jelentem, hogy az összes gyarapodás feldolgozva van, a járuléknapló és a látogatási könyv vezetése szakadatlanul történt, a törzskönyvtári példányok lebélyegzése folytattatott s a könyvtár használata körül naponkint felmerülő helybeli és vidéki tudakolások és más igények lehetőleg kielégítve lőnek.

Az iktató-könyvbe a múlt év végéig beérkezett 316, úgy a f. é. június végéig érkezett 178 ügyirat néhány kivétellel elintézve lett.

A könyvtárbizottság az elmúlt évben összesen nyolcz ülést tartott (jul. 1., nov. 19., decz. 23., jan. 10., 21., apr. 16., 17., máj. 22.).

Megjegyzem egyúttal, hogy a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium múlt évi jelentésünket f. é. július 10-én 26.757. sz. leiratával a város közönségének lelkes áldozatkészsége és az intézet vezetése iránt való elismerésének kifejezése mellett tudomásul vette.

SZAKIRODALOM.

Fraknói Vilmos. *Gróf Széchenyi Ferencz.* Budapest, 1902. 8-r., 384 l. (A Magyar Történeti Életrajzok XVIII. évf. 3—5. füzetei.)

A Nemzeti Múzeum százéves örömnépe a nagy emlékkönyvön kívül történeti irodalmunkat egy más értékes munkával is gazdagította. Ebből az alkalomból írta meg ugyanis a nagynevű alapítónak, gróf Széchenyi Ferencznek első komolyabb igényű életrajzát kiváló történetirónk Fraknói Vilmos, a Széchenyi országos könyvtár egykori őre. Ezzel a könyvvel tartozott történeti irodalmunk ama férfiú emlékének, a kinek nevezetes alapítványa első sorban a hazai történettudomány terén lett korszakalkotóvá. A Fraknói lelkes szorgalma s az életrajzot közlő vállalat érdemes szerkesztőjének, Schönherr Gyulának buzgólkodása pedig lehetővé tették, hogy a munkának legalább első része már a jubileum napján megjelent s így hozzájárulhatott a kegyeletes hangulat emeléséhez.

Csakhamar elkészült az egész mű, s most már előttünk áll gróf Széchenyi István atyjának élete és tevékenysége, a körvonalak kellő megvonásával s a lényeges szempontoknak világos megjelölésével. Hogy a végleges életrajz, mely ez eseményekben gazdag pálya minden motivumára kiterjeszkedik, nem készülhetett el a rendelkezésre állott rövid idő alatt, egészen érthető lesz, ha meggondoljuk, hogy épen a múzeumi jubileum alkalmából indult meg a Széchenyi Ferenczre vonatkozó behatóbb levéltári kutatás, melynek eredményei bizonyára sok új vonással fogják gazdagítani a kiváló férfiú áldásos pályafutásának rajzát. Es ezek mind szépen elhelyezhetők lesznek azokban a keretekben, melyekben Fraknói e pálya egyes időszakait a nála megszokott áttekinthetőséggel bemutatja.

Munkájának első része »az elődök«-ről szóló szép tanulmány, a mely a Széchenyi család történeti szerepléséről nyújt igen világos képet s ezzel sokban hozzájárul úgy Ferencz, mint István nagyszabású egyéniségeinek megértéséhez. Ugyanez a fejezet tartalmazza Széchenyi Ferencz gyermek- és ifjúkorának rajzát,

tanulmányainak ismertetését. S megtaláljuk itt azt a jellemző adatot is, hogy a későbbi nagy könyvgyűjtő már mint terézianumi növendék érdeklődéssel hallgatta Denis Mihálynak a bibliografiából tartott s különben a növendékekre nem kötelező előadásait. A második fejezet a pálya kezdetét tárja elénk, a háttérben II. József korának főbb körvonalával. Látjuk Széchenyi Ferenczet a bírói pályán, majd mint helyettes horvátországi bánt, s míg egyrészt lassanként kibontakozik előttünk politikai egyéniségének képe, másrészt megismerkedünk rendkívüli kulturai fogékonyságának genezisével. A könyv derékrészét a nagy tudományos irodalombarát korszakalkotó tevékenységének rajza s első sorban a Széchenyi orsz. könyvtár megalapításának története foglalja el. Ez utóbbinál a szerző azt a tanulmányt vette alapul, mely erről a kérdéstről a Magyar Könyvszemle jubileumi füzetében jelent meg. Érdekes adatokat hoznak felszínre azok a részek is, melyek Széchenyinek a magyar írókkal való különböző irányú összeköttetéseiről számolnak be. Ezeknek az irodalomtörténet is hasznát fogja venni. A végső fejezetben Széchenyi Ferencznek családi életébe pillantunk be s megismerkedünk azokkal az intézkedésekkel, a melyeket a mintaszerű családapa gyermekei nevelése s a család erkölcsi és anyagi jövőjének biztosítása érdekében tett. És itt megjelenik már a legnagyobb magyar gyermek- és ifjúkori silhouette-je is.

A könyv gazdagon és ízléssel van illusztrálva s az illusztrációk egy része szorosan a Széchenyi-országos könyvtár megalapítására és történetének első időszakára vonatkozik.

E folyóiratban, a hol már második éve folyik a Széchenyi orsz. könyvtár történetének részletes előadása, a Fraknoi Vilmos érdemes munkájának aprólékos ismertetése fölöslegesnek látszik. E pár sorral az érdeklődők figyelmét akartuk felhívni a műre s első sorban a könyvtár hálóját tolmácsolni Fraknóinak azért a buzgóságáért, melynek eredményeként a Nemzeti Múzeum alapítójának életrajza a jubileum alkalmából megjelenhetett.

—t.—

Cockerell Douglas. *Der Bucheinband und die Pflege des Buches. Ein Handbuch für Buchbinder und Bibliothekare. Aus dem Englischen übertragen von Felix Hübel.* Leipzig, 1902. Hermann Siemann Nachfolger. 8-r. 4, 275, 4 l. + 8 melléklet. Ára 5 M.

Az ipari mesterségek *szakszerű* leírásának irodalmát *Diderot* indította meg az *Encyclopédie* kiadásával, a mikor is időt, fáradságot nem kímélve, műhelyről műhelyre vándorolt, hogy az *amateurok* írásbafoglalt közleményeit, a munkások szóbeli felvilágosításaival és a saját, személyes tapasztalataival egyesítve, az így szerzett ismereteket tömör cikkekbe foglalja. E szerény, bár

összességében imponáló kezdet óta eltelt másfél század alatt sokat haladtunk e tekintetben. Ma már nem érzük be a lexikonok szükre szabott terével, hogy egy pár tömören megírt lapon általános képét adjuk egy-egy technikai eljárásnak, hanem külön kötetekben, aprólékos részletességgel tárjuk fel az illető mesterség legrejtettebb titkait. A terjedelem növekedtével azonban a cél is változott. Az összefoglaló, lexikális jellegű czikkek csak arra voltak jók, hogy egy-egy iparág iránt a laikus közönség érdeklődését fölkeltsék és kielégítsék; a mai, gyakran vastkos kötetek pedig első sorban a szakembereknek szólnak, hogy gyakorlati úton nyert ismereteiket kiegészíthessék s a sokszor csak, hogy úgy mondjam gépiesen elsajátított műveletek igaz jelentőségét tudatosá tegyék. Egy másik változás, mely az előbbinek szükségképi folyománya, a szerzők személyiségében állott be. Ugyanis addig, míg az ily fajta munkák pusztán népszerűsítő czélzattal íratkák, a szerző ügyes tolla volt a fődolog: maga a technikai tudás, mely úgyis csak madártávlatban szerepelt, másodkézből való is lehetett; mihelyt azonban szakszerű színezetet kezdett ölteni a technikai irodalom, az írói gárda kizárólag a mesteremberek köréből került ki. Ez eleinte meg is látszott a könyveken: a maga szerszámát ügyesen forgató mesterember kezében sokáig rakonczátlankodott a toll s csak hosszas gyakorlat után volt engedelmességre szorítható. Ma már annyira vagyunk, hogy a legtöbb ipari szakmunka, ha nem is valami stílremek, legalább könnyen folyó, világos nyelven adja elő a maga mondani valóját, sőt elvétve akad olyan is, melyben itt-ott a szellemesség ere is meg-megcsillan.

Ez utóbbiak közé tartozik a czímben jelölt munka is, melyet a jó hírű lipcei kiadóczég *Handbücher des Kunstgewerbes* czímen a közelmúltban megindított vállalatának egyik kötete gyanánt bocsátott a könyvpiacra. Németország technikai művekben is gazdag irodalma eleddig két, hazai könyvtárainkban s nevesebb könyvkötő-műhelyeinkben is jól ismert, kiváló munkával rendelkezett e tárgyról a *Baueréval* és az *Adaméval*. *Cockerellé* méltón sorakszik harmadiknak a szövetséghez. Létjogosultságát különben, a szerző személyiségén kívül¹, a külső csín és rendkívüli tartósság szempontjából párját ritkító angol kötések napról-napra erősödő divatja is igazolja. A német s részben a magyarországi könyvkötő mesterek eddig csupán a külső disztítésben s az anyag megválasztásában utánozták több-kevesebb szerencsével az angol mintákat, de a szerkezeti részben, kellő útmutatások híján, az elődök hagyományos utain haladtak. *Cockerell* könyve az első, mely a

¹ *Cobden-Sanderson*-nak, a nagy könyvreformátornak egyik lelkes közvetlen tanítványa!

könyvkötési munkálatok minden részletében az angol technikát tartja szem előtt.

A mű két részre s ezen belül huszonnégy fejezetre oszlik. Az első, a könyv zömét kitevő rész húsz fejezetből áll s a könyvkötésre vonatkozó összes műveletek gondos leírását tartalmazza, míg az utolsó két szakasz a bekötött könyvek ápolásával foglalkozik. — A rendelkezésünkre álló tér nem engedi, hogy szerzőt az elejétől végig tanulságos fejezeteken át nyomról-nyomra kövessük, hanem be kell érünk azzal, hogy egy pár fontosabb megjegyzését röviden reprodukáljuk.

Igy pl. igen talpraesettek azok a megjegyzések, melyeket az általános bevezető fejezetben találunk a könyvek díszítésére vonatkozólag. Szerinte a legtöbb könyvet, habár finom is kötésük, legczélszerűbb éppen semmi, vagy csak igen kevés díszszel látni el. Ha azonban a megrendelő egy-egy kedves könyvét gazdagabb kötésben szeretné látni, úgy a mesterember bátran alkalmazhatja a dúsabb aranyozást, vagy a ragyogóbb mozaikot; a túlterheltség vádja ezért még nem érheti: hiszen — úgymond — a könyvet soha sem szabad, mert nem is lehet, mint valami elszigetelt, pusztán ornamentikai darabot megítélni, hanem mint az egész környezetbe illeszkedőt. E környezet józan egyszerűsége pedig szinte megkívánja helylyel-közzel az élénkebb színfoltokat. Fölötte tanulságos e passzus, mert azt mutatja, hogy mily szoros egységet képez az angol ember szemében lakásának minden legkisebb részlete is, melyek folytonos összhangba hozása az egészszszel adja meg a keltett hatás utánozhatatlan, előkelő tónusát.

Egy másik, hogy úgy mondjam, a könyvkötő adminisztratív munkásságára vonatkozó megjegyzése, melynek betartása fölötte kívánatos volna, a következő. A kötésre adott könyvek címét a mester külön könyvbe vezesse, pontosan melléje jegyezvén nemcsak a beérkezés idejét s a tulajdonos nevét, meg lakását, hanem a megrendelőnek minden legapróbb kívánságát is. Félreértések kikerülése végett az egyes tételek folyószámmal volnának ellátandók, melyet a könyvre is ráírnának. Sok kellemetlenséget háríthat el így a könyvkötő, mert a most divatozó két móddal (a könyv külső táblájára írott megjegyzésekkel, vagy a könyvhöz csatolt külön papírlappal) sokszor nem érünk czélt.

De izelítőül elég talán ennyi a könyv gazdag tartalmából, melynek olvasása alól — merjük állítani — egy lelkiismeretes könyvtáros, vagy magasabbra törekvő mesterember sem vonhatja ki magát. Még csak a munka végén található táblázat reprodukálására szorítkozunk, a hol *Cockere'll* áttekinthető módon sorolja fel azokat a követelményeket, melyeket a jó kötés elengedhetetlen kellékeinek tart.

Négyféle könyvkötést különböztet meg; úgy mint: I. Egész

bőrdíszkötést, becses könyvek számára; II. jó fél- vagy egész bőrkötést lexikonok, katalogusok és egyéb nehéz és sokat használt könyvek számára; III. egyszerű félbőrkötést és IV. egész- vagy félvászon kötést; e két utóbbi csoportba foglalt kötések főleg a közkönyvtárak rendes szükségleteit elégítik ki. A felállított követelmények a következők: a) *Ivek.* I. Az íveket gondosan újra kell hajtogatni, s ha a könyv régi, a hibás lapokat gondosan ki kell javítani. Az egyes lapok leffentyűkkel erősítendőek a szomszédos ívhez. A táblákat leffentyűkre kell varrni, de ráragasztásuk tilos! Ugyanez áll a II—IV. csoportra is. b) *Órlap.* I. Jó papirosból kell a könyvhöz varrni. Papiros helyett esetleg pergament is használhatunk. Néha bőrizület szükséges. II. Jó papirosból kell a könyvhöz varrni. Nehéz könyvekhez vászon izület alkalmazandó. III. és IV. Jó papirosból kell a könyvhöz varrni. c) *Préselés.* I—III. Merített papírra nyomtatott könyvek erős préselése tilos. d) *Metszés.* I. Fűzés előtt kell megmetszeni és megaranyozni. II. Géppel kell körülmetezni s betáblázás után aranyozni vagy festeni. III. Vágtatlanul is hagyható, de ha nem, úgy az eljárás II-vel megegyezik. Esetleg csak felül van aranymetszés. IV. Pusztá körülmetzés géppel. e) *Fűzés.* I. Öt erős (kiálló) fonálra fűzendő selyemszállal. II. Fejérintetlen czérnával fűzendő öt kiváltkép erős fonálra. III. Legalább négy fejérintetlen vászon szalagra fűzendő jó fejérintetlen czérnával. IV. Ugyan így, de csak három szalagra. f) *Hát.* I—IV. Lehetőleg egyenesen hagyandó, de ügyelni kell arra, nehogy használat folytán homorúvá legyen. g) *Tábla.* I—II. Legjobb szürke kéregpapírból készül. Fölötte nagy és súlyos könyveknél 2—2 táblát ragasztunk egymásra, melyeken áthúzzuk mind az öt varrószalagot. III. Szürke kéregpapirossal bélelt szalma kéregpapír, közibe rejtett varrószalagokkal. IV. Ugyanily minőségű papír, de bélés nélkül. h) *Szegőszalag.* I. és II. Selyemből készül vékony pergamen darabon, melyet a hát felső és alsó részéhez enyvezett jó papirossal vagy bőrdarabbal erősítünk meg. Nagy könyvek hátát vékony bőrral vonatjuk be. III. Vagy olyan mint az előbbi, vagy egy darabka zsinórral helyettesíthető. IV. Nincs. i) *Boríték.* I. Kecskébőr (maroquin), disznó- vagy fókabőr, melyet közvetlenül a háthoz erősítünk II. Mint I-nél, de jól kikészített birkabőr is használható. Félbőrkötéseknél csupán a hát készül bőrből. A sarkokat pergamen védi. A táblákat jó papírral vagy vászonnal borítjuk. III. Ép úgy készül mint II, csak hogy a használt anyagban található apróbb szépséghibákat nem kell kikerülni. IV. Egész- vagy félvászon (papirossal). j) *Czímnyomás.* I—IV. Pontos és olvasható legyen. k) *Diszítés.* I. Gazdag vagy egyszerűbb, a mint a könyv jellegéhez illik. II. Egész egyszerű. III—IV. Semmi. — Általában minden művelet a leggondosabban (II—IV-nél kevésbé finoman, de mindig tisztán) készítendő.

Ime azok a követelmények, melyek *Cockerell* szerint a hibátlan kötések szükséges kellékei, s melyekről munkájában nagy szakértelemmel és bőven emlékezik meg, *Noel Rook* ügyes rajzaihoz fordulva segítségül ott, a hol a puszta leírás nem elég a megértésre.

A mi a munkában legjobban feltűnik, az az u. n. mélyített kötőkre való fűzés s ezzel kapcsolatban a nálunk szinte kizárólag alkalmazott üres hátú kötések föltétlen elvetése. Minthogy a közel jövőben úgy is bővebben ki fogom fejteni e helyen erre vonatkozó nézetemet, *Cockerell* véleményének taglalásába ezúttal nem bocsátkozom; csak azt jegyzem meg, hogy a tapasztalat e tekintetben nem ad egészen igazat szerzőnknek: ha jól van megcsinálva, az üres hátú kötés csak oly tartós, mint az, hol a bevonásra használt bőrt közvetlen a könyv hátára erősítik és sokkal tovább tartja meg tetszetős formáját.

Dr. Gulyás Pál.

Michael Holzmann und Hans Bohatta, *Deutsches Anonymen-Lexicon 1501—1850. Aus den Quellen bearbeitet. Band 2. E—K.* Weimar. Gesellschaft der Bibliophilen, 1903. IV + 381 l.

A munka, melynek immár második kötete fekszik előttünk, a könyvtárnokot, valamint más tudóst is, sok fáradságtól fogja megkímélni. Nem kevesebb mint 12734 anonima van e második kötetben megoldva. A nyujtott anyag gazdagságáról tiszta képet adnak a következő spácziumok. 100-nál többször fordulnak elő a következő tárgyczímek: Entwurf, Epistola, Erinnerung, Erzähler (-ung), Etwas, Fragment, Gesangbuch, Gespräch, Grund (és összetételei). Gedanken 449-szer, Gedicht 211-szer, Geschichte 855-ször, Handbuch 207-szer, Histoire 213-szor fordul elő. Az anyag elrendezése, valamint az első kötetben, úgy a másodikban is a bibliografiákban szokásos. Tárgyczím a czímnek első főneve, ha nominativusban áll. Különben a czím első szava. Az anonymen-lexicon szót annyira tág értelemben vették a kiadók, hogy pl. idegen nyelvű művek fordításait is, melyeknek szerzője meg van nevezve, a szerző neve alatt felsorolják, ha a fordító vagy kiadó névtelen maradt. Ha a különböző források más-más szerzőt neveznek meg, és a dolog eldöntése ma már nem volt lehetséges, a két (esetleg több) szerző egymás mellett szerepel a lexikonban, természetesen mindegyik az őt nevező forrással. A munka fele úton van, hogy összességében nélkülözhetetlen segédkönyvvé legyen. A bibliofilek tevékeny társasága nagy vonzóerejű tagsági illetményre talált benne. A társaság tagjainak számát ez a könyv már eddig is kétszázal megszaporította. Pedig a munkának legalább négy kötete még hátra van. A tagok száma körülbelül 700. Ebből Ausztriára esik 78, Magyarországra 8. Végre álljon itt, hogy a legelsőrendű német szaklapok egyhangú elismerésben részesítették

a vállalkozást. (L.: Deutsche Literaturzeitung (Berlin). 28. 8. 1903. Allgemeines Literaturblatt (Wien). No 19. Jg. 11. S. 591. Literarisches Centralblatt (Leipzig). No 41. 10. 10. 1902. S. 1370—71. Magazin für Literatur (Berlin). No 34. 23. 8. 1902. Centralblatt für Bibliothekswesen. (Leipzig). 1903. S. 74—76. Zeitschrift für österreichische Gymnasien. Jg. 53. 1902. SS. 758—760. Mittheilungen des österreichischen Vereines für Bibliothekswesen (Wien). Jg. 6. SS. 74—77. Börsenblatt für den deutschen Buchhandel (Leipzig). 1902. No 277. S. 9920—9921.) *St.*

Székely Dávid. *A magyar tankönyv-irodalom általános jegyzéke.* 1903. Budapest, 1903. 115 l. 8-r.

Első sorban kereskedői célokat szolgáló összeállítás a forgalomban levő magyar tankönyveknek a szerzők betűrendjében és végül eléggé részletes szakmutatóval ellátva. Ilyesminek bibliografus és könyvtárnok is sokszor hasznát veheti s ezért kár, hogy a szerző nem számol be arról az időkörről, melyet jegyzékében átölel. Talán erre nem is gondolt s csak a most forgalomban levő könyvekre vetett figyelmet. De ez a »most« különösen tankönyveknél igen ingadozó időmegjelölés. S épen ezért, ha az egyébként szolgálomról tanuskodó kis munka újabb kiadást érne, nagyon helyes volna, ha a szerző egy kissé visszamenőleg is kiegészítene anyagát s mondjuk az utolsó félszázad magyar tankönyv-irodalmáról nyujtana pontos áttekintést. Nem ártana az sem, ha a címekben a sok rövidítést kerülné. Egy ily módon összeállított bibliografia szélesebb körök érdeklődésére is számíthat s különösen pedagógia-történeti kérdéseknél hasznos szolgálatokat tehetne. De a 3 frt eladási ár még akkor sem volna indokolt.

—g.

FOLYÓIRATOK SZEMLEJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

A Budapesti Szemle 319. száma (1903, július) ismerteti a Magyar Minerva II. évfolyamát.

Az Erdélyi Múzeum XX. kötetének 7. füzeté (1903, szeptember 15.) adalékokat közöl az Erdélyi Múzeum-Egylet régebbi történetéhez.

A Grafikai Szemle XIII. évfolyamának 7. számában (1903 július) *Gyalui Farkas* Honternek Brassóban még meglevő sajtójára hívja fel a figyelmet (v. ö. M. K. Sz. 1903. évf. 2. f.) — **A 8. számban** (1903, augusztus) *Schopp* János a bécsi grafikai tanintézetet ismerteti. — Egy másik közlemény bő kivonat-

unveröffentlichte Bücherverzeichnisse aus dem XI. und XIII. Jahrhundert. — Eb. *Nestle*, Irreleitende Titel. — G. *Kohfeldt*, Einige Fälle von Inkunabel Doppeldrucken. — Gottfried *Zedler*, Peter Schöffers und seiner Söhne Konflikt mit dem Könige von Frankreich. — Recensionen und Anzeigen: Bibliothecae Apostolicae Vaticanae codices manuscripti recensiti iussu Leonis XIII. P. M. (Wilh. Weinberger.) Szabó Ervin, A budapesti kereskedelmi és iparkamara könyvtárának katalogusa (H. Reinhold). G. K. Fortescue, Subject Index of the Modern Works added to the Library of the British Museum in the years 1881—1900. Vol. I. A. E. (Graesel). — 9—10. füzet. (1903 szeptember-október): O. *Grundtvig*, Gedanken über Bibliographie. — Joseph *Hilgers*, Indices verbotener Bücher aus dem 16. Jahrhundert. — Otto *Hartwig*, Nachtrag zum »Nachtrage« [polémia Ingold A. M. P.-vel a Pellechet Marie származása ügyében]. — E. A. *Wolter*, Russische Bücherraritäten. — W. *Schmid*, Zum Verzeichniss der Tübinger griechischen Handschriften. — Recensionen und Anzeigen: James Duff Brown Manual of Library Economy (G. A. Crüwell). Cecil Bendall. Catalogue of the Sanskrit Manuscripts in the British Museum (Justi.) V. Gardthausen, Sammlungen und Kataloge griechischer Handschriften (Wilh. Weinberger). Reinhold Wagner, Verzeichnis der deutschen Antigone-Übersetzungen (Rudolf Klussmann). Van Eys, Bibliographie des Bibles et des Nouveaux Testaments en langue française des XV et XVI siècles (Hermann Suchier). Edmond Lefèvre, Catalogue félibrien et du midi de la France (Hermann Suchier). F. J. Leontovič, Istorija russkago prava; vypusk pervyj; literatura istorii russkago prava [az orosz jogi irodalom történeti ismertetése]. (I. v. d. Heyden Zielewicz.) Dr. S. Frankfurter, Register zu den archeologisch-epigraphischen Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn (H. Reinhold.) Dr. Aloys Meister, Die Anfänge der modernen diplomatischen Geheimschrift.

Deutsche Litteraturzeitung XXIV. évfolyam 27. szám (1903 július 4.): H. *Stein*, Le livre, les archives, les bibliothèques, la bibliographie à l'Exposition universelle à Paris. — **28. szám** (1903 július 11.): Hieronymi Chronicarum codicis Floriacensis fragmenta Scidensia Parisina Vaticana phototypica edita. (Dr. Alfred Schöne.) — L. *Stainier*, Le IIIe centenaire de la Bibliothèque Bodléienne. — Vierteljahrskatalog der Neuigkeiten des deutschen Buchhandels; Jan.-März 1903. — **29. szám** (1903 július 18.): The literature American history; a bibliographical guide. — H. W. *Singer*, Versuch einer Dürer-Bibliographie (Dr. Max I. Friedländer.) — **31. szám** (1903 augusztus 1): Index Britanniae Scriptorum (Dr. Felix Liebermann.) **32. szám** (1903 augusztus 8): K. *Bücher*, Der deutsche Buchhandel und die Wissenschaft (Dr. Friedrich Paulsen, Dr. Alfred Giesecke.) — **33. szám** (1903 augusztus 15.): Bücher-Verzeichnis

der Öffentlichen Bücherhalle zu Hamburg (Dr. Richard Böhme.) — *34. szám* (1903 augusztus 22.): C. Bendall, Catalogue of the Sanskrit Manuscripts in the British Museum (Dr. Richard Pischel). — J. Eno, The earlier work of Gutenberg. — *35. szám* (1903 augusztus 29.): Per la storia del libro in Italia nei secoli XV. XVI. — *36. szám* (1903 szeptember 5.): E. Voulliéme, Der Buchdruck Kölns bis zum Ende des XV. Jahrhunderts (Dr. Otto Zaretsky). — *37. szám* (1903 szeptember 12.): Katalog der Bibliothek des Universitätsprofessors Konrad v. Mauer. — D. Cockerell, Der Bucheinband und die Pflege des Buches. — *38. szám* (1903 szeptember 19.): J. Gass, Strassbourgs Bibliotheken. — W. Voynich, On the Study of early printed Books. — *39. szám* (1903 szeptember 26.): R. Klussmann, Systematisches Verzeichnis der Abhandlungen, welche in den Schulschriften sämtlicher an dem Programmatausche teilnehmenden Lehranstalten erschienen sind; IV Bd: 1896—1900. (Dr. Wilhelm Paszkowski.)

La Bibliofilia. V. évfolyam 5—6. füzet (1903 augusztus-szeptember): Hugues Vaganay, Amadis en français. (Folytatás.) — Giuseppe Fumagalli, Di Demetrio Canevari medico a bibliofilo genovese e delle preziose legature che si dicono a lui appartenute (Befejező közlemény). — M. Faloci-Pulignani, L'arte tipografica in Foligno nel XV. secolo. — Recension: Francesco Dini, Maestro Bono die Bethun stampatore di libri in Collé Valdelsa. C. Lozzi, Le Profezie zu la successione dei papi.

Le Bibliographe Moderne VII. évfolyam 1903 május-juniusi (39.) füzet: Léon G. Pelissier, Lettres de Nicaise au cardinal Noris. — P. Arnauld, Inventaire de la bibliothèque du château de Blois en 1518 (Folyt.). — Alfred Leroux, Comment on déménage un dépôt d'archives. — Chronique des archives: Le Congrès des sciences historiques de Rome. — Chronique des bibliothèques: France. Grande-Bretagne. — Chronique bibliographique: Bibliographie agricole. Bibliographie de l'enseignement technique. La bibliographie au congrès des sciences historiques de Rome. — Comptes rendus et livres nouveaux: Revues spéciales. Inventario sommario del R. Archivio di Stato di Firenze. (H. S.) Friedr. Joh. Kleermeier, Handbuch der Bibliographie. (H. S.) André Waltz, Bibliographie de la ville de Colmar. (H. S.) Dr. M. B. Mendes da Costa, Bibliothek der Universiteit van Amsterdam; catalogus der Handschriften (H. S.) Alfred Wotquenne, Catalogue de la Bibliothèque du Conservatoire royal de musique de Bruxelles; I. Libretti d'operas et d'oratorios italiens du XVIIe siècle (Henri de Curzon.) I. B. Brincourt, Jean Jannon, ses fils, leurs oeuvres (H. S.) Paul Heitz, Les filigranes des papiers contenus dans les incunables strasbourgeois de la Bibliothèque impériale de Strasbourg. (C. M. Briquet.)

Revue des Bibliothèques XIII. évfolyam 7—8. füzet (1903 július—augusztus): H. *Omont*, Manuscrits de la bibliothèque de sir Thomas Phillipps récemment acquis par la Bibliothèque nationale. — Léon *Dorez*, Le manuscrit de Dante offert au roi François Ier en 1519 par Jaques Minut, président aux parlements de Bordeaux et de Toulouse. — Émile *Chatelain*, Le manuscrit d'Hygin en notes tiraniennes. — Léon *Dorez*, Les Archives du gouvernement à Luxembourg. — Bibliographie: C. Houlbert, Les Insectes ennemis des livres; Leurs moeurs; Moyens de les détruire. (L. D.) Jean Gautier, Nos bibliothèques publiques; leur situation legale; avec appendice contenant les décrets, arrêtés et circulaires relatifs aux Bibliothèques publiques parus dans ces vingt dernières années (Félix Chambon). — Chronique des bibliothèques: Allemagne, Belgique, France, Italie, Pays-Bas.

Zeitschrift für Bücherfreunde VII. évfolyam 4. füzet (1903 július): Konrad *Haebler*, Hans Rix von Chur, ein deutscher Buchhändler in Valencia im XV. Jahrhundert. — G. A. *Grumpelt*, Die Bibliophilen: Julius Platzmann. — 5. füzet (1903 augusztus): Erich *Ebstein*, Bürgers Gedichte in der Musik. — Heinrich *Meisner*, Soldatenkatechismen. — Hans *Lafrenz*, Die Bibliophilen: Weiteres über Georg Burkhard Kloss und seine Bibliothek. — Ernst *Arnold*, Abraham Lambers Zweite Geschichte. — 6. füzet (1903 szeptember): Arthur *Kopp*, Neues über den Doktor Eisenbart. — Leopold *Hirschberg*, Totentänze neuerer Zeit. — Hans *Müller-Brauel*, Eine plattdeutsche Bücherei. — K. E. Graf zu *Leiningen-Westerburg*, Zur Ex-libris Bewegung.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1903. ÉV HARMADIK ÉVNEGYEDÉBEN.

Összeállította: DR. GULYÁS PÁL.

ALAPSZABÁLYAI, Bicskei függetlenségi olvasókör — Gyoma. 1903. Kner Izidor. 8-r. 12. l.

ALAPSZABÁLYAI, A csornai iparos társaskör — és könyvtárának jegyzéke. Csorna. 1903. Csornai nyomda-vállalat. 8-r. 15. l.

ALAPSZABÁLYAI, Tisza-csegei olvasóegylet — Budapest. 1903. Krammer és Erhardt. 8-r. 11. l.

AUGENFELD M. MIKSA. A mesterszedés. Gyakorlati utmutatások a mestermunkák szedéséhez és nyomásához. Gyoma. 1903. Kner Izidor. 8-r. 103, 1 l.

APÁTHY ISTVÁN. A kolozsvári tudományegyetem állattani intézetéből kikerült tudományos dolgozatok jegyzéke időrendben. (Függelék »A kolozsvári tudomány-egyetem állattani és összehasonlító anatomiai intézete és az ezzel ideiglenesen összekapcsolt szövet- és fejlődéstani intézet« cz. műhöz.) Budapest. 1903. Hornyánszky Viktor. 8-r. 113—122. l.

(BACSINSZKY EDE.) III. pótjegyzék a Budapest IX. kerületi (soroksári-úti) nép- és iskolai könyvtár könyvjegyzékéhez. Budapest. 1903. Szent László kny. 8-r. 16. l. Ára 20 fill.

BERKES IMRE. A budapesti VIII. ker. munkásotthon könyvtárának czimjegyzéke. Budapest. 1903. Szent László ny. 8-r 211, 1 l.

BIBLIOGRAPHIA Universalis. Publication coopérative de l'Institut International de Bibliographie. Bibliographia economica universalis. Répertoire bibliographique annuel des travaux relatifs aux sciences économiques et sociales. Publié par Jules Mandello. I-ière année. Travaux de l'année 1902. Rédigés par Ervin Szabó. Budapest. é. n. (1903.) Pesti kny. részv.-társ. 8-r. XXI, 170 l.

BIBLIOGRAPHIE, Österreichische und ungarische —. Verzeichnis der in den Programmen der österreichischen Gymnasien, Realgymnasien und Realschulen über das Schuljahr 1901/2. veröffentlichten Abhandlungen. (Fortsetzung.) (Österr.—ungar. Revue. 1903. évf. 30. köt. 3—5. sz.) Sopron. 1903. Röttig Gusztáv. 8-r. 215—218; 279—282; 347—348 l.

CATALOGUL cărților din biblioteca seminariului pedagogie—teologic »Andreian« al arhidiecesei ortodoxe române transilvane pân la 16/29 Juniu 1903. Nagy-Szeben. 1903. Gör. kath. egyházmegyei kny. 8-r. 69 l.

CATALOGUL cărților din biblioteca societății de lectură »Andrein Saguna« până la 30 Juniu 1903. Nagy-Szeben. 1903. Gör. kath. egyházmegyei kny. 8-r. 115 l.

CZIMJEGYZÉKE, A nagyszalontai egyházmegyei lelkészegyesület könyvtárának —. Nagyszalonta. 1902. Reich Jakab. 8-r. 7 l.

ÉVKÖNYVE, A rimaszombati katolikus olvasóegylet — 1893—1902. évekre. Az olvasóegylet tiz éves fennállásának megünneplése alkalmából kiadja Kapor János. Losoncz. 1903. Losonczy Sándor. 8-r. 47 l.

HARÁCSEK BÉLA. A nagybányai casino-egyesület könyvtárának jegyzéke. Nagybánya. é. n. Morvay és Undy. 8-r. 32 l. Ára 20 f.

HELLEBRANT ÁRPÁD. Néprajzi könyvészet 1902-ből. a) Magyarországi. (Etnographia. XIV. évf. 6. füz.) Budapest. 1903. Hornyánszky Viktor. 8-r. 310—311 l.

HELLEBRANT ÁRPÁD. Repertorium. (Irodalomtörténeti közlemények. XIII. évf. 3. füz.) Budapest. 1903. Athenaeum könyvnyomdai részv.-társ. 8-r. 383—384 l.

IRODALOM, Közgazdasági —. (Lezárva 1903 június 15-én.) (Közgazdasági Szemle. XXVII. évf. 30. köt. 1. sz.) Budapest. 1903. Pesti kny. részv.-társ. 8-r. 564—572. l.

IRODALOM, Közgazdasági —. (Lezárva 1903. július 31-én.) Közgazdasági Szemle. XXVII. évf. 30. köt. 2. sz.) Budapest, 1903. Pesti kny. részv.-társ. 8-r. 641—652 l.

IRODALOM, Közgazdasági —. (Lezárva 1903 augusztus 31-én.) Közgazdasági Szemle. XXVII. évf. 30. köt. 3. sz.) Budapest. 1903. Pesti kny. részv.-társ. 8-r. 722—732 l.

JEGYZÉKE, Az abrubbányai népkönyvtár —. A muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Bpest. 1903. Athenaeum nyomdai részv.-társ. 8-r. 20 l.

JEGYZÉKE, Az alsólendvai polgári olvasóegylet könyvtárának —. Alsó-lendva. 1903. Balkányi Ernő. 8-r. 13 l. Ára 20 fill.

JEGYZÉKE, A balatongyörökön nyaralók könyvtárának —. Budapest. é. n. Nagy Sándor. 8-r. 6 l.

JEGYZÉKE, A balmazújvárosi népkönyvtár —. Muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest. 1903. Athenaeum nyomdai részv.-társ. 8-r. 34 l.

JEGYZÉKE, A békéscsabai népkönyvtár —. Muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest. 1903. Athenaeum nyomdai részv.-társ. 8-r. 34 l.

JEGYZÉKE, A debreczeni kereskedelmi csarnok szépirodalmi könyvtárának II. sz. betűsoros —. 1903. augusztus hó. Debreczen. 1903. Hoffmann és Kronovitz. 8-r. 32 l.

JEGYZÉKE, A hajdu-dorogi népkönyvtár —. Muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest. 1903. Athenaeum nyomdai részv.-társ. 8-r. 34 l.

JEGYZÉKE, A kaposvári népkönyvtár —. Muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest. 1903. Athenaeum nyomdai részv.-társ. 8-r. 34. l.

JEGYZÉKE, A kassai m. kir. gazdasági tanintézet ifjúsági könyvtárának — 1903. 4. tanévre. Kassa. 1903. Vitéz A. 8-r. 16 l.

JEGYZÉKE, A kolozsvári népkönyvtár —. A muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest, 1903. Athenaeum nyomdai részv.-társ. 8-r. 34 l.

JEGYZÉKE, A lipótszentmiklósi népkönyvtár —. A muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Bpest. 1903. Athenaeum nyomdai részv.-társ. 8-r. 34 l.

JEGYZÉKE, A nagyváradujvárosi népkönyvtárak. —. A muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest. 1903. Athenaeum nyomdai részv.-társ. 8-r. 20 l.

JEGYZÉKE, A pancsovai népkönyvtár —. Muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest. 1903. Athenaeum nyomdai részv. társ. 8-r. 20 l.

JEGYZÉKE, A piskii népkönyvtár —. A muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest. 1903. Athenaeum nyomdai részv. társ. 8-r.

JEGYZÉKE, A selmeczbányai népkönyvtár —. Muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest. 1903. Athenaeum nyomdai részv. társ. 8-r. 34 l.

JEGYZÉKE. A szarvasi népkönyvtár —. Muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest. 1903. Athenaeum ny. részv.-társ. 8-r. 34 l. 20 l.

JEGYZÉKE, A vágszeredi népkönyvtár —. A múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest. 1903. Athenaeum nyomdai részv.-társ. 8-r. 20. l.

JEGYZÉKE, A zalatnai népkönyvtár —. A muzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest. 1903. Athenaeum nyomdai részv.-társ. 8-r. 20. l.

KAPOR JÁNOS. V. ö. A rimaszombati katolikus olvasó-egylet évkönyve.

KATALOGUSA, A budapesti V. kerületi m. kir. állami főgimnázium tanári könyvtárának —. Budapest. 1903. Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 60 l.

KÓSSA GYULA. A magy. kir. állatorvosi könyvtárának főiskola katalógusa. (II. pótiék: 1902/1903. évi gyarapodás.) (A magy. kir. állatorvosi főiskola kiadványai. 9. sz.) Budapest. 1903. Franklin társulat nyomdája. 8-r. 19 l.

KOWARIK KARL PHILIPP. Fünfundzwanzig Jahre. Geschichte des Vereines der Buchrucker und Schriftgiesser Pressburgs. Pozsony 1903. Angermayer Károly. 8-r. 84 l.

KOWARIK KÁROLY FÜLÖP. Huszonöt év. A pozsonyi könyvnyomdászok és betűöntők egyletének története. Pozsony. 1903. Angermayer Károly. 8-r. 76 l.

KLAUZ ÁRLÁD. A beszterczebányai kereskedő ifjak önképző egyesülete könyvtárának címjegyzéke. Beszterczebánya. 1903. Machold Fülöp. 8-r. 16 l.

KÖLCSÖNKÖNYV a budapesti X. ker. »Kőbányai Casino« könyvtárából. Budapest. 1903. Első kőbányai könyvnyomda. 16-r. 16 l. Ára 20 fill.

KÖNYVEK, Uj magyar —. (Budapesti Szemle. 1903. évf. 320. 321. 322. sz.) Budapest. 1903. Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 316—320; 476—480; 159—160 l.

KÖNYVÉSZET. (Magyar Nyelvőr. XXXI. évf. 7. füz.) Budapest. 1903. Athenaeum részv.-társ. nyomdája. 8-r. 383 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, A M. Á. V. gépgyári tisztviselők olvasó- és dalköré könyvtárának —. Budapest. 1903. Fővárosi nyomda részv. társ. 8-r. 31 l.

KÖNYVTÁRAK, F. M. K. E. —. (A felvidéki magyar közművelődési

egyesület évkönyve 1902/3. Szerkesztette Clair Vilmos.) Budapest. 1903. »Pátia« irodalmi váll. és nyomdai részv.-társ. 8-r. 159—176 l.

LIPPERT GYULA. A budapesti X. kerületi »Kőbányai Casino« könyvtárának czimjegyzéke. II. bővített kiadás. Budapest. 1903. Első kőbányai könyvnyomda. 8-r. 24, 2 l. Ára 30 fill.

MANDELLO JULES I. Bibliographia universalis.

MILESZ BÉLA. A tiszafüredi muzeum és közkönyvtár az 1902-ik évben. Eger. 1903. Érseki lyceum könyvnyomdája. 8-r. 16 l.

MUTATÓJA, Az iparművészeti irodalom —. 1903. május, június, július. (Magyar Iparművészet. VI. évf. 4. 5. sz.) Budapest. 1903. Athenaeum nyomdai részv.-társ. 4-r. V; V l.

(MÜLLER BÉLA.) A debreczeni »Iparoskör« könyvtárának betűsoros jegyzéke. Debreczen. 1903. Hoffmann és Kronovitz. 8-r. 22 l.

OLVASÓ- ÉS DALOSKÖREI, A F. M. K. E. —. (A felvidéki magyar közmívelődési egyesület évkönyve 1902/3. Szerkesztette Clair Vilmos.) Budapest. 1903. »Pátia« irodalmi váll. és nyomdai részv.-társ. 8-r. 177—181 l.

PETRIK GÉZA. Magyar könyvészet 1886—1900. Az 1886—1900. években megjelent magyar könyvek, hírlapok és folyóiratok, atlaszok és térképek összeállítása. Tudományos szak- és tárgymutatóval. Második füzet. Elosztó—Horinka. Budapest. 1903. Athenaeum nyomdai részv.-társ. 8-r. 161—320 l. Ára 5 kor.

(PLACINTÁR JÁNOS.) A tordai kereskedők olvasó- és társalkodó körének könyv tári jegyzéke. 1903. Torda. 1903. Füssy és Stupjár ezelőtt Haémath J. 8-r. 20 l.

(PÓTLÁS a besztercebányai kaszinó-egyesület könyvjegyzékéhez.) Besztercebánya. (1903.) Machold Fülöp. 8-r. 4 l.

PRIRASTAJ knjiga u biblioteczi maticze szrpszke od g. 1899. (Rad i imenik maticze szrpszke godine 1902.-cz. műhöz.) Ujvidék. 1903. Popovics M. testvérek ny. 8-r. 59 l.

RÉTHLY ANTAL. Az ógyallai m. kir. orsz. meteorologiai és földmágnességi observatorium könyvtárának név- és tárgymutatója. — Namen- und Sachregister der Bibliothek des königl. ung. meteorologisch-magnetischen Observatoriums in Ó-Gyalla. Budapest. 1903. Pesti könyvnyomda részv.-társ. 8-r. 115 l.

ROSS NÁNDOR. Függetlenül az 1896. évben megjelent czim- és tartalomjegyzékhez. A főváros »VII. ker. erzsébetvárosi kör« könyvtárának könyveiről, az 1903. június 30-án talált leltárállapot szerint. Budapest. é. n. Elek Lipót. 8-r. 8 l. Ára 20 fill.

SCHUSTER HEINRICH. Katalog der Bibliothek des evang. Gymnasium A. B. in Szászrégen (Sächsisch-Reen). Beilage zum Gymnasial-Programm 1902/1903. Nagy-Szeben. 1903. Krafft W. 8-r. 71 l.

SZABÓ ERVIN I. Bibliographia universalis.

(SZABÓ ERVIN.) A társadalomtudományi társaság Pulszky Ágost könyvtárának betűrendes katalógusa. 1903. Budapest. 1903. Krausz és Kalmár. 8-r. 111 l.

(SZAPORODÁSA, A soproni kaszinói könyvtár — 1902/3-ban.) Sopron. é. n. Romwalter Alfréd. 8-r. 261—273, 1 l.

SZÉKELY DÁVID. A magyar tankönyvirodalom általános jegyzéke. 1903. Kézikönyv könyvkereskedők, paedagogusok és iskolai könyvtárak számára. Budapest. 1903. Gelléri és Székely. 8-r. IV, 4, 115 l., hirdetések. Ára 6 kor. netto.

SZILÁDY ZOLTÁN. A magyar állattani irodalom ismertetése. III. 1891 — 1900. Budapest. 1903. Pesti Lloyd-társulat könyvsajtója. 8-r. VI, 502/2, 4 l.

VÖRÖS PÁL. A debreczeni magy. kir. gazdasági tanintézet könyvtárának czimjegyzéke. 1902. Debreczen. 1903. Csokonai-nyomda (Ruzicska Gyula és társa). 8-r. 4, 139 l.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A muzeumok és könyvtárak országos szövetsége f. évi december hó 6-ikán tartotta meg évi közgyűlését a M. Nemz. Muzeum disztermében *Thaly* Kálmán másodelnök elnöklése alatt és összesen hetvennyolcz fővárosi és vidéki küldött részvételével. A közgyűlés egyik főtárgya a tisztikar megválasztása s első sorban az időközben vallás- és közoktatásügyi miniszterré lett elnök *Berzeviczy* Albert lemondásával megüresedett elnöki állás betöltése volt. A megejtett szavazás eredményeként megválasztottak elnökké *Wlassics* Gyula, alelnökké *Thaly* Kálmán és gróf *Teleki* Sándor, titkárokká *Porzolt* Kálmán, *György* Aladár és *Sándor* József. Megválasztottak továbbá a muzeumok és könyvtárának Országos Tanácsának tagjai. A közgyűlésen szétosztották nyomtatásban az Országos Tanács 1902—1903. évi működéséről szóló jelentést, melyhez csatolva van a muzeumok és könyvtárak Országos Szövetségének szervezete, az 1903. évben kiosztott segélyekről szóló részletes kimutatás, a nép- és vándorkönyvtárak kezelési szabályzata, az Országos Tanács felügyelete alá tartozó népkönyvtárak jegyzéke s az ezek 1903. évi állapotáról szóló jelentés, végül az Országos Tanács 1902. évi záró számadása. Mindezek a hazai könyvtári ügy fejlődésére nézve igen sok tanulságos és örvendetes adatot foglalnak magukban. A közgyűlés könyvtári érdekű pontja volt még dr. *Gyalui* Farkas kolozsvári egyetemi könyvtári őr felolvasása »könyvtáraink jövőjéről«, melyben megismételte és összefoglalta az utóbbi évek könyvtári mozgalmi révén napirendbe került kérdéseket. Az indítványok között dr. *Récsey* Viktor a könyvtárak duplum-példányai katalogusainak kinyomatását sürgette, dr. *Oberschall* Pál pedig figyelmessé tette a közgyűlést az új vámtarifa azon tételére, mely a kötött könyvek szállítására vonatkozik. *Bellai* Lajos Temesvár város részéről azt a kérelmet terjesztette elő, hogy a szövetség legközelebbi közgyűlését Temesvárott tartsa meg. Ehhez a magunk részéről csak azt az észrevételt csatoljuk, hogy a jövő közgyűléseket sokkal gyümölcsözőbbé lehetne tenni az által, ha nem csupán pár órára szorítókozó gépies referádákra hívnók össze az ország minden részéből az egyes intézetek képviselőit, hanem ha egy-két napra terjedő kongresszus-jellegű tanácskozásokra és vitatkozásokra is felhasználtatnék a kedvező alkalom. Megfelelő programmal és előkészületekkel míg egyrészt a könyvtári és muzeumi tevékenység egységes

irányítása terén szép eredményeket lehetne elérni, másrészt az ilyen természetű összejövetelek, mint az annyira szükséges társadalmi propaganda eszközei is, kétség nélkül nagy hatásuaknak bizonyulnának.

Mühlbacher Engelbert †. A középkori történet és a történeti segédtudományok súlyos veszteséget szenvedtek Mühlbacher Engelbertnek, a bécsi egyetem tudós tanárának f. évi július hó 17-én bekövetkezett elhunytával. A történeti segédtudományoknak, a folyóiratunk tárgykörében is nagy szerepet játszó diplomatikának és palaeográfiának Sichel Tivadar nyugalomba vonulta óta egyik leghivatottabb művelője volt Mühlbacher, ki e tudományágakon kívül még az összefoglaló történetírás terén is maradandó becsű műveket hagyott hátra. Mint diplomatikus számos kisebb értekezésén kívül a Böhmer-féle Regesta Imperii-vállalatban megjelent, a Karolingok oklevélregestáit tartalmazó kötettel és a Monumenta Germaniae-ban most megjelenő Karoling-oklevelek első kötetével örökítette meg nevét. Mindkét publicatiója valóban mintaszerűnek mondható. Mint történetíró főleg a »Deutsche Geschichte im Zeitalter der Karolinger« cz. művével alapította meg hírnevét, mely a »Bibliothek der deutschen Geschichte« vállalat egyik legjobb kötete. Mint tanár is élénk tevékenységet fejtett ki. Az újabb osztrák történetírói nemzedék javarésze az ő tanítványai sorából került ki. A bécsi »Institut für österreichische Geschichtsforschung«-nak előbb tanára, majd Zeissbergnek az intézettől megválasa után igazgatója volt és e minőségében az intézet fejlesztése, tudományos színvonalának emelése körül nagy érdemeket szerzett magának. Az intézet közlönyének a »Mittheilungen« folyóiratnak kezdettől fogva szerkesztője volt és fáradozásainak sikerült azokat oly magas színvonalra emelni, hogy e folyóirat manapság a történelmi tudományoknak legszámtovább organuma. Tudományos érdemeiért számos elismerésben részesült, rendes tagja volt a bécsi császári akadémiának, levelező tagja a bajor királyi akadémiának, a Monumenta Germaniae központi igazgatóságának tagja, sőt ujabban ez utóbbi elnöki tisztére is első volt terjesztve. Tanítványai és tisztelőit, kik közt a magyar tudománosság több képviselője is helyet kér magának, csak nemrég indítottak mozgalmat, hogy 60. születésnapja alkalmából, melyet az idén ősszel kellett volna megünnepelnie, az Institut részére emlékszobrát elkészíttessék. Most e mű valóban emlékszobra lesz. Igaz tudós dönt ki vele, kinek emlékét tanítványai mindig kegyelettel fogják megőrizni.

A. A.

A vatikáni könyvtár égése. Külömböző hírek keringtek a közelmultban e szerencsétlenségről, melyek czáfolatául a Kölnische Volkszeitung november 13-iki esti számában a vatikáni könyvtár prefektusa, Ehrle atya, a következőket mondja el: A tűz sem a könyvtárban, sem Ehrle atyának a könyvtár szomszédságában fekvő Corridore delle Iserizioni fölötti lakásában. sem az ismert kéziratkonzerváló, Marre Károly szomszédos szobáiban nem ütött ki, hanem Marre Károly lakása mellett egy üres padláshelyiségben. E padláshelyiség bejáratában helyezte el Marre könyv- és metszetgyűjteményének azon részét, mely dolgozószobájában el nem fért. Azt híresztelték, hogy e padláshelyiségben olyan kódexek is heverték, melyeket Marre munkába

vett. Ez körülbelül olyan állítás, mintha valaki egy bankár lakásának leírása közben azt mondja, hogy a magtárban százasok és ezresek heverték a földön. Hogy az 1898. évi szentgalleni kongresszus óta a vatikáni könyvtárban sem nyomtatványokat, sem kéziratokat nem retusíroznak, azt minden szakember tudni fogja. A meglevő anyagot konzerválják csupán biztosabb fenmaradás céljából, de savak használata nélkül. Egy szóval a kérdéses padláhelyiségbe sohasem került a vatikáni könyvtár egyetlen darabja sem. A leégett padláhelyiség melletti dolgozószobában azonban volt a tűz kitörésekor egy XVII. századi papírkézirat és néhány értékes hártyakézirat. Az értékesebb kéziratokból ugyanis Ehrle atya annyi lapot, illetőleg fascikulust szokott kiadni, a mennyi a konzerválókat néhány napon át foglalkoztatja. E kéziratok a tűz tovább terjedése esetén veszélyeztetve lettek volna.

Mindenszentek napján este 8 óra körül egy vatikáni tűzoltó jelentette Ehrle atyának a tüzet s Ehrle atyával együtt azonnal átmentek Marre lakásába, melyből a padláhelyiségbe lehetett jutni. A padláhelyiség ajtaját felnyitván, azt lángokban találták. Ehrle atya lakásán volt a vatikáni levéltárból néhány darab, melyeket esténként otthon tanulmányozott; ezeket rövid idő alatt biztonságba helyezte, átvivén a vatikáni könyvtár hatalmas előcsarnokába. A tüzet nehezen lehetett megközelíteni azon keskeny lépcsőről, mely a Corridore delle Iscrizioni-ról oda felvezetett. Mindamellett csakhamar sikerült Marre hálószobájában egy szivattyút felállítani s a Cortile delle Pigne hatalmas kútjából bőségesen szállították hozzá a vizet. Midőn a maestro di casa a városi tűzoltóság igénybevételét javaslatba hozta, Ehrle atya eziránt is azonnal intézkedett s ezek csodálatos gyorsasággal érkeztek meg a via delle fondamenta-n keresztül a cortile della pignához, a hol hosszú létráik segítségével egészen megközelíthették a lángban álló padláhelyiséget. Két órai munka után este 10 óra körül a tűz továbbterjedése meg volt akadályozva.

A tűz összes leírásaiban nem volt eléggé kiemelve, hogy az a Corridore delle Iscrizioni hatalmas boltozata felett támadt. E boltozat mentén a Marre szobáin keresztül az Ehrle atya lakásáig juthatott volna, ha tovább terjedését meg nem akadályozzák. A szobákat elválasztó hatalmas falak azonban útját állották a tűznek. A Corridore delle Iscrizioni magas bolthajtása kitünően bevált. Legkevésbé sem ingott meg, midőn a nehéz tető reá szakadt, s a reáömlő víztömegeből mi sem szívárgott keresztül. A vatikáni könyvtár kincsei a Corridore delle Iscrizioni mellett feküdtek egy másik hatalmas boltozat alatt. Csak a szomszédos dolgozószobát fenyegette veszedelem, melynek nem volt bolthajtása, de inkább a víztől mint a tüztől kellett itt is félni. Ezért hordta át innen Ehrle atya a használatban levő kéziratokat.

A veszély kellő megítélése céljából meg kell jegyezni, hogy a vatikáni könyvtár kincsei jobban el vannak szigetelve, mint bármely római és a legtöbb más könyvtár anyaga. Biztonságát a kőpadló és a hatalmas bolthajtás alkotják, minek emelésére szolgál ama körülmény, hogy a kis és alacsony kézíratszekrények távol állanak egymástól. Sok tehát semmiesetre sem éghet egyszerre, egy ponton intenzívebb tűz nem támadhat, mert a tűzveszélyes anyag nagy területen oszlik meg.

Egyes hírlapokban valami Marcellianus-kódexet emlegettek, mely a tűzvész alkalmával elpusztult. E hamis hír magyarázata a következő: Marre fájdalommal panaszkolta el egy tudnivágyó újságírónak, hogy Marcellianus-kódexre elégett. Évekkel ezelőtt a vatikáni könyvtárban őrzött Marchalianus-kódexről hasonló kiadás készült. E kódex egy hatodik századi kézirata, mely a próféták görög szövegét tartalmazza. Marre úr szerzett magának e kiadásból egy példányt s ez volt az ő Marcellianus-kódexe. Ez elégett, de az igazi Marchalianus-kódex most is benn van a vatikáni könyvtárban.

Még egy becses papyrusról is beszéltek, a mely elégett. Régebben ugyanis Ercolanóban találtak egy római könyvtárt, mely természetesen papyrus-tekercekből állott. E könyvtár Titus császár idejében 79-ben teljesen megszenesedett. Az olasz kormány Marre úrnak is juttatott egy ilyen megszenesedett papyrus-példányt azzal, hogy kísértené meg a helyreállítását. Kísérletei azonban nem vezettek eredményre. E megszenesedett papyrus égett el a padláshelyiségben Marre egyéb könyveivel együtt.

A Times XIII. Leó magánkönyvtárának pusztulásáról is ír, de s önmagával ellenmondásban megjegyzi, hogy e könyvtár V. Sixtus nagytermében minden veszély ellen meg volt óva.

G. A.

Régi magyar nyomtatvány I. Lipót korából. Az irodalom-történeti közlemények ez évi harmadik füzetében Zoványi Jenő egy I. Lipót korából származó magyar hitvitázó könyvecske töredékét ismerteti, melyet a sárospataki református kollégium könyvtárában talált. Címe: Lelki fegyvertartó ház, kiből elégséges ragyogó és tündöklő fegyver találtak és a szép Jesus iskolájában vitézkedőnek adattatik, mellyel minden eretnekeket és tévelgőket meggyőzhetnek és leronthatnak, építetet a megmozdíthatatlan kősziklán egy kegyesség szerető és minden igaz keresztyének lelkek idvőségét szívből kívánó Anonymus által idegen országban. A munka, mint e címből is kitetszik, névtelenül jelent meg, s a nyomtatás helye és ideje sincs rajta. Egy lutheránus írónak polemikus munkája, a mit a töredék egyik olvasója a címlapon is megjelölt az Anonymus után e szavakkal: « a ki vastag Lutheranus volt » Különbözik tehát a XVII. században ugyancsak névtelenül megjelent katolikus irányú »Lelki fegyverház«-tól. Sándor István ismerte e munkát s tévesen a XVIII. századbeli nyomtatványok közé sorozta, holott a szövegből kitetszik, hogy abból az időből való, mikor I. Lipót a törökkel és francziával viselt diadalmas hadjáratokat, tehát 1697 előtről.

A munka megjelenésének helyéül a könyv címlapja »idegen országot« jelöli meg (ha ugyan nem csupán az írásra vonatkozik ez), közelebbi adatot erre nem találunk a megmaradt töredékben. A szerzőre vonatkozólag érdekes adatokat tartalmaznak a sárospataki példány széljegyzetei, melyek a szerzőt gúnyolni törekcsenek, s melyekből Zoványi azt következteti, hogy keresztnevén Antalnak hívták. Az egész töredék 19 negyedrétű levélből áll s Szombathy János sárospataki könyvtárnok 1797-ben más apróbb művecskével egybekötötte. Érdekes adalék e közlemény a régi magyar könyvtár kiegészítéséhez.

G. A.

Batsányi jegyzetei a Zrinyiáshoz. Szinnyi Ferencz rámutat arra, hogy Batsányi eléggé tudta méltányolni a Zrinyiász epikai kiválóságait, habár a verseléssel és a nyelvvél sehogy sem tudott megbarátkozni. (Irodalomtört. Közlemények VIII. 1898. évf. 169—170. ll.) Ez adatot Batsányinak 1821-ben *A magyar tudósokhoz cz.* alatt megjelent értekezése szolgáltatta. Tanulságos kiegészítésül szolgálhatnak ehhez Kazinczy híres ellenfelének azok a jegyzetei, melyek a Kazinczy-féle Zrinyi-kiadásnak a Batsányi könyvtárával a M. Nemz. Múzeumba került példánya végén találhatók (P. o. hung. 1617. a.). Az ítéletbe bizonyos mértékben itt is belevegyül a Kazinczy iránt való túlságos elfogultság hangja, azonban a stilus szépségeinek fontosságát a költői művek *hatásában* egészen helyesen emeli ki épen Gyöngyösisvel és Zrinyivel kapcsolatosan. Érdemesnek tartjuk Batsányi jegyzeteit itt közzétenni:

Ennum, sicut sacros vetustate lucos adoremus, in quibus grandia et antiqua robora jam non tantam habent speciem, quantam religionem.

Quintilianus
X. 1.

A' nyelvre és versalkotásra nézve, ugyanezt mondhatni Zrinyiről, Gyöngyösi Istvánhoz képest, a' kit ma némelly értetlenül tsevegő kis Criticusok (Kazintzi, Rumi etc) olly igen kissebbittenek; azt sem tudván a' szegény jámborok, mit és miről beszélnék. Az okos magyar olvasó tiszteli, betsüli, 's szereti mind a kettőt, és ditséri mindenikben *azt*, a' mi valóban ditséretre méltó; legkevesebbet sem ügyelvén az ollyan balgatag kis-birákra!

Batsányi.

Nitor, et summa in excolendis operibus manus, magis videri potest temporibus, quam ipsis (Accio et Pacuvio, Tragediae scriptoribus) defuisse.

Quintilianus
X. 1.

Olvasd Zrinyinek saját szavait »*az olvasóhoz.*«

Dans la poésie, le génie de l'expression est, si je l'ose dire, le génie de nécessité. Le poëte épique le plus riche dans l'invention des fonds, n'est point lu s'il est privé du génie de l'expression; au contraire un poëme bien versifié est plein de beauté de détail et de poesie, fut-il d'ailleurs sans invention, sera toujours favorablement accueilli du public.

Helvetius.

Érdekes, hogy egy pillanatra úgy tetszik, mintha Batsányinak a költői stilust, Kazinczyval, a magyar költői stilus örök érdemü reformatorával szemben kellene védelmeznie.

Midőn Batsányi a Quintiliánból vett idézet után Zrinyi előszavára hivatkozik, kétségtelenül ennek ama soraira gondol, a hol a költő beszámol a nehéz viszonyokról, melyek közt művét írta s a hol e szavak is olvashatók: »osztán szegény az magyar nyelv; az ki históriát ír, el-hiszi szómat.«

Esztegár László.

Thurzó János boroszlói püspök kódexe a vatikáni könyvtárban. A vatikáni könyvtár kódexeinek katalogusából, Vattasso Márk és Franchi de' Cavalieri Pius szerkesztésében, 1902-ben jelent meg az első kötet, 678. kódex leírását tartalmazza e könyv, s az ismertetett kódexek egyike, az 524 számú, egykor Thurzó György boroszlói püspök tulajdonát képezte Czim lapján ugyanis, a kódex másolójának kezével írva, ezeket olvassuk: Pio Lectori S(alutem). Lector, quod hoc divinum opus leges, Joanni Turzoni, Sacratissimo Vratislaviensis Presuli, Gratias Habeto. Anno Domini MDXV. E felírás alatt látható a püspök festett czimere: Álló pajzs felső vörös mezejéből kiemelkedő koronás arany oroszlán, alsó arany mezejében három vörös rózsza, a pajzs felett püspöki süveg és pásztorbot. A püspök czimerétől jobbra a boroszlói püspökséghez tartozó neissei herczegség, balról a boroszlói egyházmegye czimere, látható. Thurzó János a magyarországi Thurzó családból származott. Bátyja Thurzó Elek II. Lajos és I. Ferdinánd királyok országbírája volt. Rokonai közül Thurzó Szaniszló olmücsi püspök, Thurzó Zsigmond pedig előbb váradi, majd nyitrai püspök volt. A családnak nem csupán Magyarországon, de Lengyelországban is terjedelmes birtokai voltak s a püspök atyja, Thurzó János, Róth János boroszlói püspökkel (1482—1506) baráti jóviszonyban állott. Így történt, hogy a hetvenkét esztendő püspök 1502 márczius 11-én őt, a boroszlói káptalan akkori dékánját, vette maga mellé koadjútornak. Róth János püspök halála után, 1506 márczius 22-én boroszlói püspökké lett s 1520 márczius 2-án halt meg. Thurzó János nagyműveltségű férfi volt s kora tudósaival élénk összeköttetésben állott. Az egyház érdekében kifejtett munkássága messze földön ismert volt s ennek köszönhette, hogy a boroszlói káptalan, idegen származása daczára, püspökké választotta. A vatikáni könyvtárban őrzött kódex is, melyet czímiratának tanúsága szerint az ő rendeletére másoltak, egyházi jellegű, szent atyák iratait tartalmazza. A kódexnek 176 fólió lapja a következő iratokat tartalmazza: Paulinus nólai püspök leveleit, Ausonius levelét, Uranius presbyter levelét, Ignác antiiochiai püspök leveleit és szent Antal leveleit.

A kódex 157. lapján Ignác antiiochiai püspök 11 levelének címei vannak felsorolva. Az ötödik cím után egykorú kézzel írva egy érdekes jegyzetet olvasunk: In qua (tudniillik epistola) perperam in multis exemplaribus inter exaratas Divus Paulus ponitur, ut nostrum testatur exemplar grate vetustatis ex Bibliotheca Invicti-simi Regis Mathie Corvini Pannoniarum, desiderabilis memorie, quod nomen Pauli non habet. A Korvin-kódexek egyik darabja tehát, mely Ignác antiiochiai püspök leveleit is tartalmazta, 1515-ben, Thurzó János kódexének iratása idején, már a boroszlói püspök könyvtárában volt, annak tulajdonát képezte. Egyik emléke ez annak, hogy Mátyás király híres könyvtára nem sokáig képezte Buda díszét, hamar elhordták a szélrózsza minden irányában. Boroszlóba talán éppen Thurzó János püspök hozta el?

G. A.

A könyv- és levéltári anyag jövője aggasztja — és méltán! — *Menier* Gaston francia képviselőt: törvényjavaslatot nyújtott be az iránt, hogy az örök megőrzésre szánt (= köteles) példányok olyan papírra nyomas-

sanak, mely az idő romboló hatásának ellenáll. Ilyen törvényre természetesen nálunk is a legsürgősebb szükség van, mert bizonyos, hogy a fával készült papír nem igen hosszú évtizedek múlva magától elporlik. A probléma nem is megoldhatatlan: a régi rongypapírról bebizonyult, hogy maradandó; görögcsövi vizsgálat kiderítette 1500 éves turkesztáni kéziratok ma is ép papírról, hogy vászonhulladékból készült. Sajnos, hogy a mostanában írásra használt tintanemek sem őrzik meg átható voltukat; s bizony czélt tévesztett intézkedés volna, a hosszú időre megőrzendő okmányokat maradandó papírra, de halványodó, megsemmisülő tisztával írni. Menier indítványa tehát komolyabb és fogósabb, mintsem első tekintetre látszik; s illetékes szakértők megfontolt hozzászólását igényeli. (+)

Ismeretterjesztő múzeumi előadások. A könyvtárból a folyó év folyamán november 14-ikén *Kereszty István* ör a XIX. századi zeneirodalom magyar elemeiről, november 31-ikén dr. *Sebestyén Gyula* ör a középkori magyar irodalomról és november 28-ikán dr. *Esztegár László* ör Kazinczy Ferenczről tartottak ismeretterjesztő tudományos előadásokat.

Nők könyvtári szolgálatban. Ez a czímfelirat kész vezércikkthéma, akkora perspektívát nyit első látásra; de szorítkozzunk csak arra a néhány tényre, hogy Berlinben dr. Wolfstieg tanár, a képviselőház könyvtárnoka, és Peiser Bona k. a., a »Gesellschaft für ethische Kultur« könyvtárosa, (önként segédek gyanánt jelentkezett) nőket képeznek ki erre a nők előtt új életpályára gyakorlati úton; míg dr. Hottinger tanár (Berlin-Südenében) 23 évi kir. könyvtárnoki pályája után hivatva érezte magát szaktanfolyam nyitására, melynek az a czélja, hogy felsőbb leányiskolát járt és 16 évet meghaladott nőket népkönyvtárak önálló vezetőivé, illetőleg tudományos könyvtárak hasznos adminisztratív erőivé képezzen ki. E tanfolyam tárgyai: általános műveltség (beleértve az algebra és geometrie elemeit. Forrásunk, a müncheni Allg. Ztg., sajnos, nem határozza meg közelebbről az »általános műveltség« tág fogalmát); továbbá a tudományok encyclopaediája és módszertana, a világirodalom története (főleg a népkönyvtárakba való anyagé), könyvtártan és könyvtári gyakorlati foglalkozás; papír-ismeret, betűszedés, könyvnyomtatás; emennek s a könyvdiszítésnek története; a sokszorosítás művészete, könyvkötés, könyvkereskedelem, antiquariátus, hirdap-ismeret, muzeum-vezetés (kezelés), sajtó-jog; franczia, angol, latin és görög nyelvek. — Hottinger már vizsgálatot is tétetett nyolcz tanítványával, a kiknek elméleti és gyakorlati készültsége felől a jelenvolt szaktekintélyek (pl. dr. Schweneke tanár, a kir. könyvtár osztályigazgatója) teljes elismeréssel nyilatkoztak. (+)

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1903. szept. 1-től november 30-ig.

(Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek.)

Aranyos-Maróth :

Merkur Kny.
(Tul. Kohn Bertalan.)

Bács-Almás :

Babágh József.

Budapest :

Balassa Béláné. VIII., Baross-u. 69.
Bendtner Győző. V., Zoltán-u. 11.
Fisch Fülöp. VIII., Baross-u. 66—68.
Goldstein Albert és Bruck Zsigmond.
VII., Kertész-u. 35.
Károlyi Ödön. IX. Ferencz-körut 28.
Muskát Miksa. VI., Szondy-u. 8—10.
Nadel Jakabné. VII., Károly-körut 7.
**Schröder János. IX., Sarkan-
tyus-u. 3.
Singer és Spenn. VI., Szondy-u. 11.
Özv. Várnai Fülöpné és Várnai Dezső.
IV., Régi posta-u. 3.

Gyergő-Szt.-Miklós :

*Sándory Mihály.

Hátszeg :

Hátszeg és Vidéke ny. (Tul. Klafter
Ignác.)

Kassa :

Breitner Mór.
Gutenberg ny. (Tul. Lukács G.)
Schillinger Zoltán.

Kézdi-Vásárhegy :

Turóczi István.

Kisczell :

*Dinkreue Nándor.

Liptó-Szt.-Miklós :

Klímes és Pivko.

Ó-Szivacz :

**Özv. Lövy Miksáné.
Sonnenfeld Ármin.

Perjámos :

**Gatter és Frischmann.
Reimholz Ferencz.

Pozsony :

Persiwofsky János.
**Preisak Ferencz.

Rozsnyó :

Görbics és Bauer.

Zenta :

Plésity és Horvát.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

Rövidítések: áll. = állami; cs. = család; czl. = czímerlevél; egy. = egyetemi; kir. = király, királyi; kny. ny. = könyvnyomda, nyomda; ktár. = könyvtár; ltár. = levéltár; min. = minisztérium; pk. = püspök; r. t. = részvény társulat; szerk. = szerkesztőség; vár = városi; vm. = vármegye.

Abafi Lajos l. **Aigner Lajos**.

Accius 439.

Achard C. F. 85.

Achen 177.

»**Acis et Amyndas**« 258.

Acton lord 315.

Adalbert főúr 92.

Adam 423.

Adrian J. V. 256, 273.

Aëro-Club, Magyar — 63, 101.

Agha András 167.

Agnethler Mihály Gottlieb 241, 244, 246,

Aigner (Abafi) Lajos 100, 282.

Ajándékozások a M. Nemz. Múzeum ktára
számára 65—68, 100—102, 106—109,
174—176, 287—290, 412—414.

Akadémia, Bajor kir. — 436. **M. T.** —
65, 101, 174, 191, 287, 318, 381, 418;
ktára 254, 257—259, 262, 271, 279,
416, 417.

»**Akadémiai Értesítő**« 38, 183, 416.

Alagovich Sándor 246, 392.

Alexis György 412.

Alkalay Adolf 104.

»**Alkotmány**« 93.

»**Allgemeines Litteraturblatt**« 427.

Almásy Antal 27. — **Pál** 14, 321, 322,
334.

Alphabetum Russarum (Stockholm) 258.

Alsó-Fejér vm. 412. —i tört., rég. és
természettud. egylet 401.

Alsó-Kubin 319, 401, 412.

Alvinczy József 228.

Amélineu 319.

Amsterdami nemzeti múzeum 298.

Antal főherczeg 325. — (Szent) levelei
440.

Anthoninus 239.

Antos (Rétyi) cs. ltára a M. Nemz.
Múzeum ktarában 415.

Antos János 415.

Apponyi Sándor gr. 100.

Apró nyomtatványok a M. Nemz. Múzeum
ktarában 65, 100, 174, 287, 412.

Aquileia 38.

Arad vm. 206.

Arad (város) 127, 227, 401. —i első taka-
rékpénztár 100.

Aradi Lajos 104.

Arady Ker. János 241.

Aranka György 142, 279.

Arany János 94, 289.

Aranyos-Marót 401.

Arbe 58.

»**Archeologiai Értesítő**« 250.

»**Archiv für slavische Philologie**« 48.

»**Art, Von der — und Eigenschaft eines**
Madrigals« 258.

Asperni ütközet 225.

Athenaeum r. t. 72, 299, 305.

Atzél ktár Aradon 404, 407.

Atzél Richárd 77.

- Aubamus, Joannes Boemus — Teutonicus 248.
- Augsburg 102, 189, 317. —i vár. ktár 256.
- Ausonius 440.
- Ayrmann Ch. F. 254.
- Ábrányiné Katona Klementin 100.
- Ágoston (Szent), Haereseon catalogus (Brassó, 1539.) 66, 103. — Sententiae ex omnibus operibus (Brassó, 1539.) 66, 103.
- Áldásy Antal 73, 74, 98, 100, 110, 114, 158, 174, 176, 190.
- Áldory Manó 104.
- Állami számvevőszék 100.
- Államtanács 126.
- Államvasutak igazgatósága, M. kir. — 174.
- Állatvédő egyesület, Orsz. — 101.
- Árkosi Benedek elmékedései és könyörgései 67.
- Árva vm. 206, 209.
- B**acsányi János 282, 439.
- Baernkopf Ignác 241.
- Bagó Alajos 104.
- Baitay Antal 9.
- Bajzáth György Endre br. 392. — József 241.
- Baksy Barna 104.
- Balassa br. cs. ltára a M. Nemz. Múzeumban 96, 111.
- Balassa Bálint gr. 96. — Pál gr. 241.
- Balassagyarmati kny. 104.
- Balaton-bizottság 174.
- Balaton múzeum-egyesület 401.
- Ballagi Mór 81.
- Balló István 287.
- »Balneologiai Értesítő« 405.
- Balogh Loránd 100. — Pál 392, 405. — Sándor 241, 392.
- Barabás Miklós 67, 78, 109.
- Baranya vm. 206.
- Baranyai Béla 65, 100.
- Baranyi Péter 175.
- Barbier 81.
- Barciann Aurél 104.
- Barcza Károlyné 176.
- Barkóczy gr. cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 319, 320, 415.
- Barkóczy Ferencz esztergomi érsek 240, 241, 320.; Rákóczy Ferencz marsallja 320. — László 320.
- Baróti Lajos 319, 392. — Szabó Dávid l. Szabó Dávid.
- Bars vm. 206. —i múzeum 401.
- Bars-szent-kereszt püsp. ktár 245.
- Bartakovich László 334.
- Bartakovics Pál 241.
- Bartal cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 290—292.
- Bartal Béla 290.
- Bartenstein br. 158.
- Bartha Miklós 100.
- Baseli egyetemi ktár 256.
- Batthyány Ignác gr. gyula-fehérvári pk. 241, 244.; csillagászati intézete 21.; ktára 244. — József gr. esztergomi érsek 2, 135, 241, 243.; nógrádi főispán 119, 120, 153. — Károly herczeg 241.
- Battlay Géza 392.
- Baudrand Lexicona 259.
- Bauer 423.
- Bayer Jakab. Filum labyrinthi (Kassa, 1663.) 103.
- Bayzáth József veszprémi pk. 27, 29.
- Bács-Bodrog vm. 206. —i tört. társulat 403.
- Bácsi csatorna 21.
- Bálint Imre 392.
- Bánffy br. cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 68, 111, 178, 291.
- Bánffy Dénes gr. 241, 244. — György gr. 241, 244.
- Bányay László 241.
- Báránd 229.
- Bártfa 77, 240, 411.
- Báthory Gábor erdélyi fejedelem 177.; prédikátor 18. — István 156.
- Bátori Ferencz 392.

- Bärnkopf Ignác 18, 33, 35, 132, 133, 136, 138, 139.
- Becker Ágost 174. — Hugó 418.
- Bedőcs Paula 392.
- Beer orvos 360.
- Behr B. 305.
- Beke Géza 392.
- Belam Hans Sebald 80.
- Beleznay Sámuel gr. 210.
- Bella Gáspár czle (1612.) 290.
- Bellai Lajos 435.
- Bellosztenecz János 43.
- Belnay pozsonyi knyomtató 25, 131.
- Belső József 176.
- Belügyminisztérium, Magyar kir. — 100, 287, 405, 412, 417.
- Benesch Ágost 174.
- Benkő Ferencz 18.
- Benyiczky Péter, Magyar rithmusok (Kolozsvár, 1682.) 66, 103.
- Benyovszky János esztergomi kanonok 241, 246.
- Beöthy László 216. — Zsolt 405, 406.
- Berchtold gr. besztercebányai pk. 165.
- Béreg vm. 206.
- Berend Matild 392.
- Berendy Béla 100.
- Berényi Zsigmond gr. pécsi pk. 241, 244.
- Beringer Menyhért 241.
- Berlin 98, 287, 305, 427, 441. — i kir. ktár 256, 441.
- Berlin-Südende 441.
- Bernát-féle lectionarium 41—47, 61.
- Bernáth Mihály 392.
- Berzeviczy Albert 435. — Gergely 27, 107, 156.
- Berzsenyi Gerő 67, 109.
- Besztercebánya 413. — i tört. társulat 407. — i vár. múzeum 401, 404, 406, 407.
- Bethlen gr. cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 68, 111, 178, 291.
- Bethlen Farkas 9. — Gábor 20. — Pál gr. 241.
- Benich Tamás 76.
- Beythe András 9.
- Beznák Pál esztergomi kanonok 241, 246.
- Bécs 13, 17, 19, 65, 68, 82, 94, 96, 101, 122, 124, 125, 153, 159, 164, 174, 177, 189, 199, 225, 229, 249, 254, 287, 288, 290, 326, 331, 361, 384, 412, 415, 427. — i Augarten 164. — i cs. akadémia 65, 100, 287, 412, 436. — i egyetem 436.; ktára 30, 254. — i Institut für öster. Geschichtsforschung 436. — i központi statisztikai bizottság 66, 101, 175, 288, 413. — i udv. ktár 3, 254, 317. — i világiállitás (1873.) 95.
- Bécsujhely 164.
- Békésmegyei közművelődési egyesület 401.
- Békéscsabai múzeum egyesület 401, 404.
- Békés-Gyula 401.
- Bél Mátyás 9, 175, 240, 277.
- Béldi István 176.
- Bélik József esztergomi kanonok 246, 392.
- Bérczy János 16, 142.
- Bibliografiai, Magyar — irodalom 89, 90, 187, 188, 312—314, 431—434.
- »Bibliothèque de l'École des Chartes« 184.
- Biedermann Rezső 287.
- Bigoni Guido 100.
- Bihar vm. 206, 216, 227, 230, 290, 325. — ltára 227. — i és nagyváradi rég. és tört. egyeslet 402.
- Bihari Jenő 100.
- Binder Fülöp 245.
- Bisztriczey József 216.
- Blagay gr. cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 110.
- Blau Simon 104.
- »Blätter für Volksbibliotheken und Lesehallen« 87.
- Bobics Ker. János 241.
- Boccaccio 82, 307.
- Bochkai György czle (1414.) 177.
- Bocsor J. 168.
- Bod Péter 254, 259, 273.
- Boda András nemesi bizonyítványa (1835.) 290. — Antal nemesi bizonyítványa (1834.) 290.

- Boddart J. E. 255.
 Bogovich István czle (1655.) 109.
 Bogsch János 18.
 Bohatta Hans l. Holzmann.
 Boissevain M. Ph. 255.
 Bojničić István 392. — Iván 392.
 Bologna 175.
 Bolyay Gergely 107.
 Bomelius Tamás, Statuta iurium municipalium Saxonum in Transsilvania 289.
 Bonfini Antal 248.
 Bonnanói Polikárp 241.
 Bonni egyetem 91. — ktára 256.
 Borbélyczéhek, Magyarországi —re vonatkozó gyűjtemény (XVI—XVII. sz.) 68.
 Born Ignác 9.
 Boros Lajos 322.
 Borosnyai N. Zsigmond 95.
 Boroszló 92. —i egyetem 91. ; ktára 91, 256. —i egyházmegye 440. —i kir. ktár 256. — vár. ktár 256.
 Borsod vm. 206.
 Borsod-miskolczi közművelődési egyesület 100, 402, 406.
 Boscotrecase 287.
 Boskovich Roger 9.
 Bosnyák-hercegovinai orsz. kormány 412.
 Bosnyák József 241.
 Bostoni Museum of Fine Arts 298.
 Boucher 75.
 Böhmer-féle »Regesta Imperii« vállalat 436.
 »Börsenblatt für den deutschen Buchhandel« 427.
 Brandt Román 62.
 Brassó 66, 77, 103, 192, 288, 418.
 —i ág. ev. főgymnasium ktára 192.
 —i ág. ev. főtemplom 192.
 »Brassói Lapok« 192.
 Breithor Elias, Das gute Theil der Kinder Gottes (Löcse, 1691.) 175.
 Bretschneider Henrik 18.
 Brózsa Ottó 104.
 Bruckenthal-gyűjtemény 21, 279.
 Brugset 319.
 Brunet 304.
 Brunsvik Antal 392.
 Brunswik József gr. 122—125, 133.
 Bruxellesi kir. ktár 256.
 Brünni morva tart. bizottság 101.
 Bubics Zsigmond 287.
 Buda 15, 34, 75, 77, 83, 125, 132, 133, 135, 148, 177, 191, 205, 218, 224, 226, 227, 244, 245, 317, 325, 355, 440. —i domokosok 241, 244. —i egyetemi ktár 93. —i ferencziek temploma 35. —i karmeliták kolostora 35. —i várkastély 191. —i vigadó 407.
 Budaházi szolgabíró 229.
 Budai Ferencz 144.
 Budai Krónika 19.
 Budapest 14, 72, 78, 79, 105, 181, 189, 258, 281, 299, 316, 317, 381, 421, 427. —i államrendőrség 100. —i főv. közmunkatanács 65, 100, 412. —i főv. statisztikai hivatal 100, 418. —i főv. tanács 100. —i gyorsíró-egylet 287. —i kir. orvos-egylet 287. —i ktár-egyesület ktára 401, 403—408. —i növendék-papság 100. —i tud. egyetem 10, 13, 15, 100, 133, 134, 140, 146, 162, 206, 208, 218, 227, 228, 229, 241, 244, 330, 337, 413. ; —i ktár 7, 9, 30, 31, 132, 145, 227, 232, 245, 299, 304, 322. ; —i nyomda 31, 329, 350, 352. ; —i tanács 7, 100. V. ő. Pest.
 »Budapester Tagblatt« 174.
 »Budapesti Szemle« 94, 100, 248, 427.
 Buday Sándorné 100, 174.
 Budge 319.
 Bukarest 65, 101, 413.
 Bull 319.
 Bulyovszky Gyula 109. — Sándor 109.
 Butt F. William 287.
 Calametta 76.
 Calendarium Tyrnaviense (1709.) 103.
 Callot Jacques 75.
 Calovino József 241.

- Campe nürnbergi könyvkereskedő 336.
- Campianus, Edmundus, Rationes decem (Nagy-Szombat, 1700.) 103.
- Casanote-ktár 317.
- Cassel 94.
- Catalogus Nummorum Instituti Nationalis Széchényiani (Pest, 1807.) 210.
- Cato, Disticha moralia (Brassó, 1539.) 66, 103.
- »Centralblatt für Bibliothekswesen« 87, 184, 309, 427, 428.
- Ceroni Péter 334.
- Champollion 319.
- »Charecteres Sicularum« 274.
- Charlet 76.
- Chernel-féle alapítvány 172.
- Chicagói Crerar John ktár 101, 287. — egyetemi nyomda 66, 101. — Tred Columbian Museum 101.
- Chodowiecki 75.
- Christóffy Ignác László 392.
- Chrysogonus (Szent) 38, 39.
- Cicero 196, 307.
- Cim, Albert, Une bibliothèque (Páris, 1902.) 84—86.
- Cobden-Sanderson 80, 423.
- Cockerell Douglas, Der Bucheinband und die Pflege des Buches (Leipzig, 1902.) 422—426.
- Coimbra 412.
- Coller Kristóf czle (1733.) 290.
- Collins 81.
- Comenius, Janua aurea (Frankfurt, 1662.) 413. — Janua linguae Latinae (Lőcse) 66, 103. — Orbis pictus (Lőcse, 1685.) 413.
- »Commentarius in Ciceronis Dialogos« 258.
- Copernicus 190.
- Cornides Dániel 9, 254. — féle gyűjtemény 32.
- Corridore delle Iscrizioni 436, 437.
- Cortile della Pigne 437.
- Corvin kodex, Ismeretlen — 317.
- Corvin ktár 20, 239, 317, 440.
- Cothmann Antal 241.
- Cros, Charles 182.
- Curzola 39, 63. —i ferences kolostor 39, 63.
- Cushing 81.
- Cyrus 260.
- Családi ltárak a M. Nemz. Múzeum ktárában 67, 68, 109—111, 176—178, 290—292, 319, 320, 414—416.
- Csanád vm. 206, 264, 275, 418.
- Csaplár Benedek 174.
- Csaplovics ktár Alsó-Kubinban 319, 401, 403, 406, 407.
- Csatáry Lajos 101.
- Csáky Antal gr. 241. — László gr. 334. — Miklós gr. 241, 246, 392.
- Csánki piarista 18.
- Csekonics Endre gr. 392.
- Csepreg 103.
- Csergheő Ferenc 27, 142.
- Cserna Rezső 393.
- Cserni Béla 405, 406.
- Csernovics 241.
- Cservenka András 232, 233, 324.
- Csics Ödön 65, 101.
- Csik-Somlyó 287.
- Csikszentmiklósi felirat 250—254, 265, 273, 277, 279, 280.
- Csik-Szereda 67.
- Csikós György, Komáromi 279.
- Csokonai Vitéz Mihály 16, 18, 281, 282.
- Csokonya 135.
- Csongrád vmegyei tört. és rég. társulat 402.
- Csögör család nemesi bizonyítványa 177.
- Czakó Elemér 73, 74, 77, 393, 399, 400.
- Czapkay Imre 68, 109, 110. — József 68, 110.
- Czegléd 65.
- Czeglédi István, Lelki harc (Kassa, 1659.) 103.
- Czeh censor 93.
- Czeizel János 282.
- Czenk 1, 7, 8, 16, 121, 362, 388.
- Czetter Sámuel 77.
- Czéhíratok a M. Nemz. Múzeum ktárában 67—69, 176, 290.

- Czimeres levelek és nemesi iratok a M. Nemz. Múzeum ktárában 67—69, 109, 110, 176, 177, 290, 414, 415.
 Czöbel István 101.
 Czövek Lajos 393.
 Czuczor Gergely 413.
 Czuppon György 27.
 Czwittinger Dávid 9.
- Da** Costa Ferreira 412.
 Dahlmann Péter, Schauplatz derer masquirten und demasquirten Gelehrten (Leipzig, 1719.) 81.
 Danch János czle (1626.) 177.
 Dankó József 393.
 Dante 397. — Divina comediája (Jesi, 1472.) 102.
 Darius 260.
 Darvas Aladár 174.
 Daumier 76.
 Davanzati, Vampiri, XVIII. sz.-i kézirat 289.
 Dayka Gábor 281—286.
 Deák Ferencz 68, 94, 415.
 Debreczen 77, 83, 103, 411. —i ev. ref főiskola 401, 404, 406, 408.
 Decsi János, Baranyai 250, 253—255, 259, 274, 279.
 Deés 401.
 Delhaes István 101, 109. — gyűjteménye 102.
 Delisle Leopold 257.
 Dellevaux Fülöp 27.
 De Luca bibornok 315.
 Demjén Antal 27. — Sámuel 142.
 Denis Mihály 422.
 Deschan administrator 126.
 Deseő Béla 101.
 Dessewffy grófok exlibrise 241.
 »Deutsche Litteraturzeitung« 87, 185, 309, 427, 429.
 Devalvatio (1811.) 352.
 De Vries 256.
 Dervej-féle tizedes szakrendszer 304.
 Dezsericzky Incze 251, 252.
- Décsi Sámuel 217.
 Dégenfeld-Schomburg Berta grófnő 394.
 Délmagyarországi természettud. társulat 402. — történelmi és múzeum-egylet 101, 287, 402.
 Dési, Udvarhelyi —, Alphabetum Ungaricum 273, 277.
 Détései család albumai 107.
 Déva 66, 175, 401.
 Dévai, Quies hiberna (Lőcse.) 66, 103.
 »Diario Official« 289.
 Dickens 293.
 Dictionarium trilingue, XV. sz.-i kodex 93.
 Diderot 422.
 Dietericus János 272. — János Konrád 272. — Konrád 259, 272.
 Diószegi Sámuel Magyar fűvészkönyve 217.
 Direction de la Chronique de France Auxerre 174.
 Dirner Gusztáv 393.
 Dirsztay Béla 393.
 »Discorsi della guerra d'Ungaria et rendita di Giavarino«, XVI. sz.-i kézirat 107.
 Dobai István, Litterae Siculae (1753.) 273, 277.
 Dobó Gyula 393.
 Dobróczy Lajos 103.
 Doby Jenő 399.
 Doloviczényi Sándor 210, 218.
 Domokos László 393.
 Donebauer Frigyes 412.
 Doorninck 81.
 Doré Gusztáv 76.
 Dóczy Jenőné 393.
 Döbrentei Gábor 289, 413.
 Dőry Antal, Jobbaházai 18. — Ferencz 414.
 Drahotuszy Ferencz 393.
 Draskovich György 156.
 Draveczy Ferencz 241.
 Drezda 98, 159.
 Drotleff Péter 104.
 Dubnicz 242.

- Dudich András 156.
 Dudits, Dionysii Halicarnassei de Thucydidis. *Historiarum iudicium* (Velencez, 1560.) 288.
 Duna 131.
 Dunamelléki ref. egyházkerület 65, 101, 287.
 Dunántúli ev. ref. egyházkerület 166, 169.
 Dunyov ezredes 111.
 Du-Pont Berzeviczy Ilona brnő 393.
 Dürer Albert 75, 80, 237, 398, 399.
 Düsseldorf kir. orsz. ktár. 256.
 Dziatko Karl 91, 92.
- E**
 Ebendorffer »*Summula legum*«-ja 175.
 Ebers 319.
 Eckius, *De mundu contemptu* (Krakó, 1528.) 66, 103.
 Eder 182.
 Eger 229. — i érs. iroda 101, 174.
 Eggenberger József 18, 142, 216, 318.
 Egressy Gábor iratai a Magyar Nemzeti Múzeum ktárában 108.
 »Egri Egyházmegyei Közlöny« 108.
 »Egyetemes Philologiai Közlöny« 86, 183, 282, 308.
 Egyiptomi kéziratok a M. Nemz. Múzeumban 106, 107.
 Ehrle atya 436, 437.
 Eisen 75.
 Eklér Imre 393. — Mihály 393.
 Elefánti pálos kolostor 93.
 Elefánti Vencel 93.
 Elevenkúti A., *Symbolum philosophicum* (Nagy-Szombat, 1663.) 413.
 »Ellenzék« *knyomda Kolozsvárrott* 101.
 Ellenzéki Kör 415.
 Elmeorvosi értekezet, Orsz. — 412.
 Elyan Gáspár 92.
 Elzevir Bonaventura 80. — Lajos 80.
 Emich Gusztáv 393.
 Endlicher József 289.
 Endrődy János 18.
 Engel Keresztély János 21—27, 121, 149, 212, 328, 362. — Lajos 418.
- Engelmann 82.
 Entz Géza ifj. 101.
 Eötvös József br. 94, 289. — kollégium 413, 414.
 Eperjes 287, 288. — i Széchényi-kör 101.
 Eperjesi Márton czle (1627.) 290.
 »*Ephemerides Statistico-Politicae*« 131.
 Epictetus 289.
 »*Epitaphium Geileri Keyserbergii*« 258.
 Erdélyi László 78. 79. — Pál 281, 282, 292.
 »Erdélyi Múzeum« 86, 183, 294, 295, 308, 427.
 Erdélyi Múzeum-egylet 108.; ktára 292—298, 318, 406, 408, 418. — természettudományi egyesület 403.
 Erdődy-féle ház Budán 132.
 Erdődy Antal gr. 241, 244. — György Gyula gr. 393. — Sándor gr. 393.
 Erdődyné Drasche Lujza grnő 393.
 Ernst József 18. — Lajos 393.
 Ersch 81, 82.
 Erzsébet, m. királyné, Ferencz József felesége 290. — Nagy Lajos felesége 38, 63.
 Erzsébetfalva 65.
 Eszék 126.
 Esztergár László 96, 99, 114, 281, 317, 439, 441.
 Esztergom 66, 245, 400, 401. — i egyházmegye 96, 174, 246; ktára 239, 243, 244, 395, 400. — i káptalan 243, 396. — i múzeum 406.
 Esztergomvidéki rég. és tört. társulat 401.
 Eszterházy Albert gr. 393. — János gr. 4, 15, 18. — József gr. 18, 29, 122—124, 142, 151, 194, 216, 224, 241, 244. — Jozseffa grófnő 241, 244. — Károly gr. 242. — Miklós gr. 156, 242, 393. — Pál gr. 156.
 Eszterházy Plettenberg grnő 393.
 Eugen, Savoyai — herceg 158.
 Exequiae principales (Gyula-Fehérvár, 1624.) 103.
 Exlibris-kiállítás az Iparművészeti Múzeumban 234—246, 392—400.

- Éber László 73—76, 306.
 Éder György (Soproni) nemesi bizonyítványa (1825.) 290. — József Károly 215, 245. — Pál 290.
 Édes József Károly 241.
 Építészeti hivatal, Orsz. — 32.
 Érdújhelyi Menyhért 418.
 Érsekújvár 329.
- F**abchich József 336.
 Fabián József 18.
 Fabricius, Anleitung zum Brauch des verneuten Calenders (Bécs, 1583.) 288.
 Falka rézmetsző 196.
 Faludi Ferencz 9.
 Farkas András 262. — Imre 393. — Sándor 174.
 Farnady József 106.
 Fasciculus piarium considerationum (Nagy-Szombat, 1690.) 66, 103.
 Fasser Ferencz 18.
 Fába Simon 242.
 Fáy András 107, 289. — János 393.
 Fehér vm. alispáni hivatala 101, 177.
 Fejes János 223.
 Fejér György 239, 240, 372; Codex diplomaticusa 417. — József 101.
 Fejérpataky László 99, 101, 111, 406.
 Fejérváry Károly 242, 245.
 Fekete Ferencz 242; Galánthai gr. 27. — János gr. 241, 244.
 Felber Antal 242.
 Felkai Tatra-muzeum 401.
 Fellegi Viktor 287.
 Fenessy György 96.
 Ferdinánd (I.) m. kir. 177, 219, 440. — (II.) m. kir. 177, 290. — (III.) m. kir. 68, 109, 290. — (V.) m. kir. 10, 149, 154, 214.
 Ferencz (I.) m. kir. 11, 12, 14, 30, 32—34, 122—125, 133, 136—140, 148—151, 154, 155, 204, 208, 218, 220, 222, 227, 228, 233, 323, 329, 360, 376, 378. — (I.) német császár 159—161.
 Ferencz József m. kir. 158.
- Ferenczi Zoltán, A könyvtárta alapvonalai (Bpest, 1903.) 299—305, 407.
 Fessler Ignác 289.
 Festetich Antal 209.
 Festetich ktár Keszthelyen 393.
 Fényi Gyula 191.
 Fényképmásolatok a M. Nemz. Múzeum ktárában 67, 68, 106, 110, 176, 289, 415.
 Fiala Ferencz 27.
 »Figyelő« 282.
 Filó János 242.
 Firenze 288, 307. — i állami ltár 307. — i nemzeti ktár 307.
 Firtinger Károly 189, 190, 393.
 Fischel Fülöp 104.
 Fischer Flórián 224, 324. — János Teofil 415. — Károly Antal 253, 254, 261, 274.
 Flammarion Ernest 84.
 Fleissig Lipót 104.
 Fodor A. 174.
 Fogarasi János 81.
 Folliot-Crenneville gyűjtemény 102, 289, 290.
 Forgách Ferencz 9. — Pál gr. 242.
 Forster, Klein és Ludvig miskolczi kny. czég 104.
 Fortuna kny. 105.
 Főfelügyelősége, Múzeumok és ktarak orsz. — 69, 70, 98, 101, 298, 299, 305, 318, 319, 401—411, 418, 420.
 Földhitelintézet, Magyar — 290.
 Földművelésügyi miniszterium, M. kir. — 65, 101, 287, 418. Osztrák — 288.
 Földrajzi társulat, Magyar — 418.
 Földtani intézet, M. kir. — 101, 174, 418.
 Főrck Emilia 393. — Ernő 393.
 Fragonard 75.
 Fraknói Vilmos 8, 65, 101, 179, 287, 401, 412. — Gr. Széchényi Ferencz (Bpest, 1902.) 421, 422.
 Franchi de' Cavalieri Pius 440.
 Frankfurt 150, 317, 413. — i Rothschild ktár 101. — i vár. ktár 256.

- Franklin r. t. 399.
 Fränkel Bertalan 65.
 Frecskay János 81.
 Freiburg 91, 248.
 Fried S. 105.
 Fritz Ármin 105.
 Fuchs Sámuel 18. — Xav. Ferencz nyitrai
 pk. 242, 245, 246. — Zsigmond, A
 színes festékek a nyomdászatban
 (Bpest, 1903.) 181.
 »Fürstenlob, Alexandrinisches — auf
 Churfürsten Carls sein Geburtstag«
 258.
- G**aal György 289.
 Gaedeke 82.
 Gaillard 76.
 Galgóczi 83.
 Galgóczi János 165.
 Galgóczy Ferencz 242.
 Garcia Genaro 64, 101. •
 Gavarni 76.
 Gazdasági egyesület, Orsz. magyar — 101.
 Gazelli Árpád 298.
 Gábor János 242.
 Gárdonyi Albert 412.
 Gebhardt O. L. 65, 101.
 Geibel 94.
 Geiger 76.
 Genesich János 216, 362.
 Genti egyetemi ktár 256. — vár. ktár
 256.
 Genua 100.
 Georgiewiz, B., De Turcorum moribus
 (Páris, 1568.) 288.
 Georgikon, Keszthelyi — 21.
 Gergely (IV.) pápa 156.
 Gerstlacher tanácsos 164.
 Gerstner Ignác 393.
 Gesellschaft der Bibliophilen 426. — für
 ethische Kultur 441.
 Ghyczy-család ltára a M. Nemz. Múzeum
 ktárában 177, 416.
 Ghyczy Béla 176. — György czle (1564.)
 177.
- Giessen 272. —i egyetem 272; ktára
 254, 256, 273.
 Gilg János 242.
 Gilhofer és Ranschburg bécsi czég 289,
 290.
 Giovane Julia hercegné 122—124, 193.
 Girk Alajos 393.
 Giustino 307.
 »Glasnik« 49.
 Glattfelder Gyula 101.
 Glock Tivadar 393.
 Glosius Dániel 26.
 Gohl Ödön 65, 101, 287, 289, 412.
 Gombos Ferencz 105.
 Gomez tértana 175.
 Gosztonyi István esztergomi kanonok
 242, 246.
 Gothai hercegi ktár 256.
 Gottlieb váci könyvnyomtató 353.
 Gotzigh Ignác 18, 20, 142.
 Goya 75.
 Gömör vm. 206, 359.
 Gömöri és gömörkishonti ev. esperes-
 ségek 317.
 Görgey István 94. — Márton 242.
 Görög Demeter 288.
 Göttingai egyetemi ktár 91, 256. —
 tudós társaság 25.
 Graesel 84.
 »Grafikai Szemle« 86, 183, 190, 308, 427.
 »Grammatica Lyriaca« 258.
 Grassalkovich Antal 207—209, 222, 242,
 244, 358, 387.
 Grác 174. —i egyetemi ktár 256.
 Groningen 255. —i egyetem 255; ktára
 256.
 Gross Jakab 105.
 Grotefend 73.
 Gróh István 73.
 Gruber Károly Antal 18, 119—121, 126,
 128, 142, 149, 151, 153, 154, 193.
 Grün Hermann 105.
 Grünfeld Vilmos 105.
 Grünhut Alfréd 175, 176.
 Grün Albert 84, 116.
 Grünstein Mór 105.

- Gulik László 242.
 Gulyás Pál 78, 84, 90, 117, 187, 312, 393, 426, 431.
 Gustermann 362.
 Gutenberg 82, 92.
 Gutgesell Dávid bártfai nyomtató 240
 Gyalui Farkas 101, 180, 192, 435.
 Gyöngyösi István 9, 439.
 Győr vm. 206.
 Győr (város) 226, 227, 319, 411. —i kir. ügyészség 411. —i püsk. papnövelde 393. —i székesegyház 393. —i vár. ktár 319, 401, 403, 404, 408.
 György Aladár 435.
 Győri Ferencz 393.
 Győry Tibor 412.
 Gyulafehérvár 77, 103, 177, 244, 401.
 Gyulafi Lestár 156.
 Gyulai István 105. — Pál 94.
 Gyurcsánsszky János nemesi bizonyítványa (1820.) 290.
 Gyurgyik Gyula 393.
 Gyurikovits Ferencz 175, 176. — György 106, 108, 175, 176, 289. — Márkus 242.
 Gyurkovits cs. exlibrise 393.
Haarlemi kir. ktár 256.
 »Hadi Lapok« 67.
 Hadi tanács 126.
 Hadik András gr. 242, 244. — Barkóczy Endre gr. 320, 415.
 Haftl Kálmán 105.
 Hajós Edit 393.
 Halasi ev. ref. főgymnasium 401, 404, 408.
 Haliczky András 18, 130, 142, 216, 221. — Antal 221, 224, 228, 229, 323, 324, 337, 389.
 Halkett 81.
 Halle 254. —i egyetemi ktár 256.
 Haller Ferencz gr. 230. — Gusztáv 101, 287. — László 9. — Pál gr. 15, 17.
 Hamburg 81, 98. —i. vár. ktár 257, 258.
 Hannoveri kir. ktár 256.
 Hannulik János Dániel 16.
 Harangozó József 105.
 Hardegg gróf 164.
 Harsányi István 277.
 Hartleben könyvkereskedő 219, 220.
 Hartwig-féle rendszer 304.
 Hauron, Ducos de — 182.
 Havas Rezső 412.
 Havrán Dániel 115, 317.
 Háberern Pál Jonathán 393.
 Hágai kir. ktár 256.
 Hámornik János 209.
 Háromszék 274.
 Hegedüs József Ferencz 393.
 Heidelbergi egyetemi ktár 256.
 Heinsius 82.
 Hell Miksa 9.
 Heller Ágost 417.
 Helmuth Gáspár 242.
 Heltai Gáspár Új-Testamentuma (Kolozsvár, 1562.) 66, 103.
 Helvetius 459.
 Helytartótanács, M. kir. — 4, 6—8, 13—15, 27, 30—34, 94, 119, 123—126, 130, 133, 135, 137, 139, 140, 145, 151, 154, 159, 213, 222, 227, 229, 232, 242, 244, 322, 323, 352—355, 388.
 Hemptner Flórián 393.
 Hennig Alajos 101.
 Henriguel 76.
 Henei áldozár 18.
 Heraldikai és geneologiai társaság, Magyar — 101.
 Herbarium (Augsburg, 1486.) 102.
 Herculanum 438.
 Hergenrother bibornok 315.
 Herlein Ferencz 242.
 Hermann Ottó 101, 250.
 Hermina főhercegnő 290.
 Hertz és tsa brassói kny. czég 105.
 Hess András 19.
 Hevászky Lipót 393.
 Hevenessy György 9.
 Heves vm. 206, 216.
 Heymann József 106, 107, 319.

- Hétszemélyes tábla 28.
 Higgiuson Ednard 412.
 Hild építész 194, 196.
 Hildebrandt 397.
 Himfy dalainak kézírata 291, 413.
 Hinrich-féle lajstrom 83.
 Hirlaposztály a M. Nemz. Múzeum
 ktárában 67, 108, 109, 176, 289, 414.
 Hlavács János 242.
 Hoffmann M. I. 105.
 Hogarth 75.
 Holbein János 75, 77.
 Hollósi György 242.
 Holbarr János 93.
 Holzmann Michael és Bohatta Hans,
 Deutsches Anonymen-Lexikon 81, 82,
 426, 427.
 Hont vm. 206. —i múzeum-társulat
 401, 404.
 Honter János 66, 103, 192.
 Hopfer 75.
 Horányi Elek 242.
 Horinka 318.
 Horkovich József 142.
 Hormayr József 372.
 Hornig Károly br. 287, 393, 412.
 Horovitz Lajos 414.
 Horthy Ignác 242.
 Horti Pál 393.
 Horvát Árpád 304, 405, 406. — István
 216, 389.
 Horvát orsz. Itár 393.
 Horváth (Zalabéri) család Itára a M.
 Nemz. Múzeum ktárában 177, 178,
 Horváth Béla 287. — Ferenc czle
 (1713.) 177. — Gábor 105. — Géza
 101, 174. — Ignác 113. — János
 9, 418.; (Wojnovith) czle (1713.)
 177. — Jakab 18. — Mihály 94. —
 Ödön 287. — Sándor 101.
 Hottinger tanár 441.
 Hódmezővásárhelyi ev. ref. főgymnasium
 401, 403, 404, 408.
 Hönig Józsefné 105.
 Huber Mariska 393.
 Hubert Emil 98. — Ferenc 242.
 Hunfalvy Pál 289, 417.
 Hungária kny. 105.
 Hunyad vmegyei tört. és rég. társulat
 401.
 Hunyady cs. Itára 316.
 Huszár Károly 168.
 Huszti Mihály 242.
 Hutter, Az szentírásbeli hitünk ágainak
 rövid össze szedése (Csepreg, 1635.)
 103.
 Hübel Félix 422.
 Hween-sziget 190.
 Hyross János 242.
 Ibrányi cs. Itára a M. Nemz. Múzeum
 ktárában 414, 415.
 »Ideal Book« 80.
 Igazságügyminisztérium, M. kir. — 411.
 Igló 412.
 Ignác antiochiai pk. 440.
 Illéssy János 101.
 Illyés J., Soltári énekek (Nagyszombat,
 1692.) 288.
 Illyésházy János gr. 242, 244.
 Illyésházy ktár 242, 245.
 Imrefia János 239.
 Incze (III.) pápa 156. — (IV.) pápa
 156.
 Ince Henrik 174.
 Inkey Imre 101.
 »Inscriptio in latere Calicis Ecclesiae
 Rétyiensis« 274.
 »Inventarium totius supellectilis con-
 ventus monasterii sacri montis Panno-
 niae« (1558.) 92.
 Iparművészet, Az — könyve (Bpest, 1902.)
 72—78.
 Iparművészeti Múzeum, Magyar — 192,
 234—236, 138, 302, 392, 393, 399, 400;
 ktára 395, 408. — társulat 72, 101.
 Ipolyság 401.
 Irodalmi levéltár a M. Nemz. Múzeum
 ktárában 67, 93, 106—108, 279, 281,
 289, 413, 414.
 Irodalomtörténeti kiállítás a M. Nemz.

- Múzeum ktárában 36, 66—69, 97, 99, 175.
 »Irodalomtörténeti Közlemények« 86, 183 308, 428, 438, 439.
 »Iskolai Kis tükör« 289.
 Ismeretterjesztő előadások a M. N. Múzeumban 98, 441.
 István (Szent) m. kir. 191. — nádor 288
 Istvánffl Gyula 65, 101.
 Istvánffy Miklós 9, 240.
 Ivanics János 242. — Zsigmond 336
 Iványi Béla 414.
 Izraelita irodalmi társaság, Magyar — 101, 174.
- Jacsó Pál** 393.
 Jaklin István Miklós 242.
 Jakosich József 242. — Kapisztrán 18.
 Jancsó Mihály 393.
 Jankovich Miklós 32, 280.
 Janus Pannonius 9, 261.
 Jaszvitz János Ferencz 242.
 János-lovagok budafelhevizi rendháza 191.
 Jánossy Gábor 418.
 Jász-Nagykún-Szolnok vm. 411.
 Jászi Oszkár 393.
 Jászói premontrei rend 393.
 Jekelfalussy József 223.
 Jellinek L. Arthur, Internationale Bibliographie der Kunstwissenschaft (Berlin, 1902.) 305—307.
 Jeney György 168. — János 253, 255.
 Jeszenák br. cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 111.
 Jeszenák János 242.
 Jéna 197.
 Jireček Constantin 38.
 Jogász-egylet, Magyar — 287.
 Jones Burne 80.
 Jordánszky Elek 27, 393.
 Jorga N. 65, 101.
 Josits Kosmos 142.
 Jóba Elek 105.
 Jósika Miklós 107.
- József (II.) m. kir. 136, 159, 160. 162, 244, 358, 422. — nádor 7, 9, 28—30, 33, 122—128, 131, 133, 135, 137, 139, 140, 148, 154—157, 193, 194, 196, 204—233, 290, 321—325, 327—337, 351, 352, 356, 357, 359, 362—364, 366—368, 370, 372, 374, 377, 381, 384—391.
- Jöcher 82.
 Jördens testvérek 105.
 »Jövökn« 108.
 Junker Kristóf 245.
 Juricskay László 334.
 Justh György 18.
- Kaczvinszky Zoltán** 105.
 Kalisch Ignác 105.
 Kalmárfy Ignác 18, 27.
 Kalocsai érs. iroda 101, 174 ; ktára 190. — székeskáptalan 242, 244.
 Kamara, M. kir. — 14, 126, 130.
 Kancellária, Erdélyi udv. — 21. M. kir. — 14, 32, 124, 126, 133, 139, 140, 151, 222, 224.
 Kapossi, Litterae Hunno-Scythicae 273, 277.
 Karacs rézmetsző 196.
 Karczag 216, 229.
 Karkovány Ákos 393.
 Karlsruhe 91. —i udv. ktár 256.
 Kassa 77, 103, 142, 218, 287, 288. —i dominikánusok ktára 98, 107. —i jogakadémia 20; ktára 20. —i vár. múzeum 401, 405, 406, 408.
 Kaszanyiczky Ádám 242.
 Kaszap Andor 414.
 Katalin, Brandenburgi — erdélyi fejedelemszony 240.
 »Katholikus Szemle« 191.
 Katona István 3.
 Kayser 82.
 Kazay János czle (1618.) 109.
 Kazinczy Arthur 288. — Ferencz 18, 107, 281, 282, 284, 286, 289, 413, 439, 441. — Gábor 288.

- Kájoni János 279.
 Kállay Albert 418. — Menyhért 415.
 Kálmán M. 105. — László 242. — Sándor 242.
 Kámánházy Ferencz 242.
 Károly főherceg 225. — (II.) m. kir. 291. — (III.) m. kir. 68, 109, 177.
 — Ambrus főherceg esztergomi érsek 393. — Lajos főherceg 290.
 Károlyi Gáspár Bibliája (Basel, 1751.) 102.
 Kárpát-egyesület, Erdélyi — 402, 403.
 Magyarországi — 101, 402, 412.
 Kecskeméti Dániel 168. — János, Prédikációk (Debreczen, 1643.) 103. — Zsigmond 168.
 Kecskeméti vár. múzeum és ktár 401, 404, 408.
 Kezzer Ferencz czle (1514.) 68, 109.
 Keglevich Zsigmond 242.
 Kegyelmi patens (Kassa, 1673.) 288.
 Kehrler L. 105.
 Kelecsényi József 393.
 Kelemen (XIV.) pápa 163.
 Keller György esztergomi kanonok 242, 246.
 Kemencey Mihály czle (1558.) 177.
 Kemény László gr. 242.
 Kerchelich Boldizsár 9.
 Kereskedelemügyi miniszterium, Magyar — 65, 67, 101, 106, 287, 418. Osztrák — 101, 287, 412.
 Keresztes 229.
 Kereszty István 65, 98, 101, 113, 412, 441.
 Kerkápoly Károly 167.
 Kertbeny Károly 82, 83.
 Keszthely 393, 401. —i Georgikon 21.
 Kéler 212.
 Képes Krónika 239, 247, 248, 405, 406.
 Képviselőház, Magyar — irodája 65, 101, 174, 418.
 Képzőművészeti egyesület, Orsz. magyar — 418.
 Késmárk 209, 218.
 Kézai Simon 247, 248.
 Kézirattári osztály a M. N. Múzeum ktárában 4, 8, 67, 98, 106—108, 119, 141, 149, 175, 176, 212, 214, 215, 281, 288, 289, 291, 359, 413, 414.
 Khevenhüller-Metsch János József herceg 159, 175. — József János herceg 158—165. — Zsigmond gr. 158, 159.
 Kilbling udv. káplán 1.
 Kíndi Mátvás 16, 17, 216.
 Kis János 372. — Miklós, Tótfalusi 95.
 Kisfaludy cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 290—292, 319, 320, 416.
 Kisfaludy Árpád Béla 290, 319, 413. — Károly 320 — Mihály és György czle (1641.) 290. — Sándor 320, 413. — Zs. Lajos 290, 413.
 Kisfaludy-társaság 418.
 Kiss Antal, Ittebei — 209, 218, 334, 365. — István 18. — József 18.
 Kis-Szeben 67.
 Kiszely Géza 393. — Pál, Benedekfalvi 16, 149, 216.
 Kitaibel Pál 142.
 Kitaibelné 128.
 Klapka temesi könyvnyomtató 353.
 Kleemeier, Friedrich Johann, Handbuch der Bibliographie (Bécs, 1903.) 82—84.
 Klein Gyula 174. — Ignác 105. — János Sámuel Nachrichtenjei 175. — Sámuel 18.
 Klemm György 287.
 Klimó György pécsi pk 242, 244.
 Klinger György 393. — Max 76.
 Knauz Nándor 77, 393.
 Kodexek a M. Nemz. Múzeum ktárában 67, 107.
 Koháry-féle út 21.
 Koháry grófok exlibrise 242.
 Kollányi Ferencz 1, 97, 98, 112, 193, 287, 321.
 Kollár Ádám 2, 3.
 Koller Ignác 242.
 Kollinovic Gábor 27.
 Kollonics Lipót esztergomi érsek 20, 242.
 Kolosmonostori konvent 177.
 Kolosy István 68, 101, 103, 109, 290, 291.

- Kolozsvár 65, 66, 77, 103, 180, 287, 288, 402, 412. —i kir. főügyészség 295. —i tud. egyetem 108. 175, 180, 244, 292, 294, 297, 298; ktára 295, 301, 302, 304, 318, 418.
- »Kolozsvári Magyar Futár« 108.
- »Kolozsvári Színházi Közlöny« 108.
- Komárom vm. 18, 206. —i Múzeum-egyesület 101, 402.
- Komárom (város) 20, 367, 402.
- »Komáromi Lapok« 414.
- Koncz Antal 418. — József 174. 418. — Sándor 418.
- Kopácsi József esztergomi érsek 393.
- Kopenhágai egyetemi ktár 256. — kir. ktár 190, 256.
- Koppauer bíró 126.
- Korenus, Payss. Csiki klastrom (1682.) 288.
- Kornis cs. exhibrisze 242, 246.
- Kornis Elemér 174.
- Kossuth Lajos 68, 93, 94, 110, 111. — Országgyűlési Tudósításai 175.
- Koszanics Miklós 105.
- Kovachich József 213, 214, 242, 244. — Márton György 3, 21, 107, 131—133, 153, 211—215, 384, 393. — Miklós és társai czle (1646.) 290.
- Kovács Ádám 393. — József 18. — Sándor 65, 101, 287.
- Koválik János esztergomi kanonok 246, 393.
- Kováts László 98, 115, 291.
- Kozma Bernát 174. — Gergely 27. — Lőrincz és Simon czle (1730.) 68, 109.
- Kögl kapitány 18.
- Kölsey Ferencz 107, 293. — egyesület Aradon 401, 404, 407. — kör Szatmáron 402, 404, 410.
- Kölni Biblia (1490.) 75.
- »Kölnische Volkszeitung« 436.
- Königsbergi egyetemi ktár 256. — kir. ktár 256.
- Könyvkereskedők egyesülete, Magyar — 318.
- Könyvszemle, Magyar — 65, 73, 74, 97, 98, 101, 166, 174, 239, 240, 244, 399, 406, 407, 415, 422.
- Könyvtárnoki tanfolyam a M. Nemzeti Múzeum ktárában 99, 407, 408, 410, 420.
- Körösy József 418.
- Kőszeghy László csanádi pk. 207, 242.
- Kőszegi szijgyártó cézhek iratai a M. Nemz. Múzeum ktárában 68.
- Köteles Mihályné 65, 101.
- Köteles példányok 30, 31, 65—67, 100, 104, 108, 145, 174—176, 198, 216, 217, 232, 287—289, 352—356, 366, 406, 408—414, 417—419, 440.
- Kövi Sándor 31.
- Közalapítványi kir. ügyigazgatóság 104, 175.
- Közoktatásügyi miniszterium, Francia — 65, 101. Olasz — 101, 174, 412. Román — 413.
- Krakó 66, 103, 248. —i Jagello ktár 256. —i tud. akadémia 287.
- Krammer Ferencz esztergomi kanonok 242, 246, 393.
- Kranach Lukács 398.
- Krassó vm. 206.
- Kraszna vm. 290.
- Krausz és Fischer szabadkai kny. cég 105.
- Kräuter-Wein (Zsolna, 1670.) 103.
- Krejcsi Rezső 393.
- Kribel János 242.
- Kriesch Aladár 393.
- Kristofek József 105.
- Krivácsy József 177.
- Kroó Hugó 105.
- Krothy József 393.
- Krpelec György 393.
- Kruppay Imre 393.
- Kubinyi Péter 142, 216, 224.
- Kulcsár István 168.
- Kultsár István 18, 217, 372.
- Kurbélyi György pk. 393.
- Kutsera János, Kutscherfeldi 224, 225, 233. — József 101, 323, 324, 389.
- Kuun Géza gr. 393.

- Külügyminisztérium, Osztrák-magyar — 174.
- Kvassay cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 68, 110, 111, 291.
- Kvassay István 412. — Jenő 110.
- Kytaibl 194.
- Labas** cs. exlibrise 242.
- »La Bibliografia« 88, 186, 310, 430.
- »La chronique de France« 101.
- Laing Marchimont 81.
- Laiszky János 105.
- Lajos (Nagy) m. kir. 36, 38, 39, 41, 63. — (II.) m. kir. 177. 440.
- Lakatos István 279.
- Lakics György 362.
- Lambek György 241.
- Landerer Mihály 31, 142, 220, 352, 353.
- Landesmann B. 105.
- Lang Móríc 240.
- Langton-féle rendszer 304.
- Laszovszki Emil 393.
- Latinovich János 15, 27, 216.
- Láczai József 167.
- Láng Ádám 175. — József 174. — Nándor 101.
- László (I.) m. kir. 92. — (IV.) m. kir. 191. — (V.) m. kir. 93, 177; kódexe a vatikáni ktárban 93.
- Lászlóvszky József 142.
- Lázár Béla 418.
- Lebas-féle rendszer 304.
- »Le Bibliographie Moderne« 88, 310, 430.
- Le Blond 182.
- Lehoczky András 3, 27, 335.
- Leiningen-Westerburg Ármin gr. 393.
- Leipzig 65, 81, 98, 101, 143, 422, 427. —i vár. ktár 256.
- Leitgeb Imre 201.
- »Lelki fegyverház«, XVII. sz.-i nyomtatvány 438.
- »Lelki fegyvertartóház« XVII. sz.-i nyomtatvány 438.
- Leményi Péter Kelemen czle (1610.) 177.
- Lemgo 81.
- Ineau Miklós 288.
- Lengyel-Tóti 67.
- Leó (XIII.) pp. 315, 316, 438.
- Leövey család ltára a M. Nemz. Múzeum-ban 177, 178.
- Leövey Péter fainak czle (1455.) 177. — Sándor 176.
- Lepsius 319.
- Leszik Károly 106.
- Letschworth W. 174.
- Levélári osztály a M. Nemz. Múzeum ktárában 67—69, 98, 109—111, 176—178, 289—292, 414—416.
- Leyden 95, 96, 253—255, 257. —i egyetem 158, 255; ktára 256.
- Leyden, Lucas von — 75.
- Lépes Bálint, Az halandó emberi nemzetnek fényes tüköre (Prága, 1616.) 288.
- Liebenberg János 321, 328, 367.
- Liechtenstein Rudolf herczeg 158, 175.
- Limbeck Béla 68, 109.
- Lincoln Ábrahám 68, 110.
- Lindner Ernő 417.
- Linz 125.
- Lipcsey Ádám 418. — József 393.
- Lipót (I.) m. kir. 177. 438. — (II.) m. kir. 329.
- Lippay György esztergomi érsek 240.
- Lippich Elek 393.
- Lipsius Justus 255.
- Lisznyay-Damó József 393.
- »Literae antiquae Hunnorum« 273.
- »Literarisches Centralblatt« 427.
- Litteráti Sámuel 191, 192.
- Livius 307.
- Lobkovitz herczeg 153.
- Londoni British Museum 82, 256, 257, 293.
- Longhi 76.
- Lonovics József érsek 393.
- Losonczí vár. köztár 402—404, 406, 409.
- Louvain 304.
- Lónyay Erzsébet 393.
- Lőcse 66, 77, 103, 175, 288, 413. —i premontrei rendház 393. —i Szent Jakab egyház 239.

- Lőw Immánuel 418.
 Luby Károly 393.
 Lucius Jacobus Coronensis 77.
 Ludovika Akadémia 21, 371.
 Lugosy József 254.
 Lukács Pál 393.
 Luxemburg 177.
 Luzern 91.
 Luzsénszky László br. 242.
 Lübeck Károly 18.
 Lübecki vár. ktár 256.
 Lüttichi vár. ktár 256.
 Lyka Károly 74, 393.
- M**adarassy Ferencz 325, 326.
 »Magazin für Literatur« 427.
 Magdeburg 254.
 »Magyar Hirmondó« 16, 17, 27, 142.
 »Magyar Iparművészet« 399.
 »Magyar Könyvészet 1886—1900.« 318.
 »Magyar Kurir« 27, 142, 154.
 Magyar légió, Olaszországi — Itára a
 M. Nemz. Múzeum ktárában 111.
 »Magyar Minerva« 405—407.
 »Magyarország tört. emlékei az 1896-i
 kiállításon« cz. diszmunka 405.
 Magyar-Óvár 402.
 Mahler Ede 101.
 Mahoritz Tóbiás 18.
 Mai János Henrik id. 272, 273. — ifj.
 254, 256, 257, 272, 273.
 Mainz 82.
 Maire 84.
 Majláth József gr. 29, 289.
 Majthényi Imre 242.
 Makay Béla 412.
 Maller Imre 393.
 Mandel 76.
 Mangold Gusztáv 174.
 Marcellianus kodex 438.
 Marczali Henrik 73.
 Marczibányi István 145, 207, 333, 337.
 Maretic T. 41, 48.
 Margitay Ernő 393.
 Markó Károly 289.
 Marlborough herczeg 82.
 Marosi Sámuel 418.
 Maros-Torda vm. 412.
 Maros-Vásárhely 66, 176, 255, 274, 412.
 —i ev. ref. főiskola 251, 255, 393,
 —i kir. főügyészség 295.
 Marre atya 436—438.
 Martini tábornok 126, 127.
 Maspéro 319.
 Maszák Hugó 174, 176.
 Mateovich József 393.
 Matica Srpska Ujvideken 101, 287.
 Túróczszentmártoni tót — ktára 405,
 406, 409.
 Matrone J. 287.
 Maxvel J. Clark 182.
 Mayer István 78. — Sándor 105.
 Máдай Dávid 9.
 Máhl György 223.
 Máramaros vm.-i iparfejlesztő bizottság
 174. — múzeum-egylet 402, 403.
 Máramaros-Sziget 174, 402. —i főgym-
 nasium 17. —i főiskola ktára 402,
 403, 405, 409.
 Mária Krisztina főherczegnő 164.
 Mária Lujza 122.
 Mária Terézia m. királynő 109, 158—165,
 177, 244, 318, 325, 379.
 Márki Sándor 65, 101, 287, 412.
 Márton István 167, 168, 362.
 Mártonfi József erdélyi pk. 18.
 Mátray Gábor 118, 191.
 Mátyás (I.) m. kir. 236, 239, 317, 400,
 407, 440. — (II.) m. kir. 109, 290.
 Mátyási János 27. — József 27.
 Medici Cosimo 307. — János 307.
 Mednyánszky Alajos 216. — Miklós 242.
 Mednyánszky-gyűjtemény a br. Eötvös
 kollégiumban 413.
 Meinig Gábor 393.
 Melcer cs. Itára a M. Nemz. Múzeum
 ktárában 110, 416.
 Melcer Fülöp czle (1598.) 109.
 Melich János 36, 91, 98, 114, 174, 317,
 412.
 Melzi 81.

- Menier Gaston 440.
 Menzel Adolf 76.
 Merwart Karl 65, 101.
 Meski Ádám br. 242.
 Meteorologiai és földmágnességi intézet,
 Magyar kir. — 101, 174, 287.
 Metsch Adolf gr. 159. — Karolina Mária
 Augusztá 159.
 Mensel, Gelehrtes Teutschland (Lemgo,
 1788—96.) 81.
 Mexikó 65, 101. —i kormány 289.
 Mezőlak 167.
 Méhes Kálmán 109.
 Mérey Sándor 142.
 Mérnök- és építészegylet, Magyar —
 101, 418.
 Mészáros András 142 — Márton 168 —
 Mátyás 142.
 Michael de Hungaria, Evagatorium 103.
 Migazzy Kristóf érsek 242.
 Mihali István 96.
 Mihalovics Béla 418.
 Mihályfi Ákos 412.
 Miklosich Ferencz 62.
 Miklós (I.) orosz császár 177.
 Mikó Imre gr. 279, 393.
 Miksa főherczeg 163, 164. — m. kir. 177.
 — mexikói császár 290. — (I.) német
 császár 237.
 Miku Emilián 414.
 Milano 288.
 Milenkovits István 105.
 Milkó Ferencz 393.
 Miller es. exlibrise 242.
 Miller Nándor Jakab 1—20, 27—35,
 118—121, 123, 124, 126—135, 140—
 145, 149, 151, 153—157, 193, 194,
 209, 215—233, 242, 244, 245, 321—
 337, 339, 343, 349—363, 366—368,
 372, 381, 384—391. —né 128, 361,
 362, 366, 367, 389.
 Milwaukee 287.
 Mimus Publianus, Enchiridion Xisti
 Pythagoria (Brassó.) 66, 103.
 Minerva kny. 105.
 Miskönyv a XIV. sz.-ból 36—64.
 Miskolcz 402, 406. —i ág. ev. egyház
 ktára 402—404, 406, 409. —i ker. és
 iparkamara 287, 412.
 Miskolczy C. Gáspár 279.
 Mitterpacher apát 194.
 »Mittheilungen des Institut für öster.
 Geschichtsforschung« 436.
 »Mittheilungen des öster. Vereines für
 Bibliothekswesen« 427.
 Mizsúr Ádám 105.
 Mokus Gyula 166.
 Mokosini Illés Imre czle (1694.) 177.
 Molnár Eveline 101. — Ferencz 393.
 »Monumenta Germaniae« 436.
 Moreau 75.
 Morelli Gusztáv 397, 399.
 Morhofius, De imitatione et lectione
 Ciceroniana 258.
 Mosony vm. 206. —i tört. és rég. egy-
 let 402.
 Mouilleron 76.
 Munkács 125.
 »Munkások Ujsága« 108.
 Muskatirovits János 18, 27.
 Muskát Miksa 105.
 Musnai György 279.
 Múzeum M. Nemz. — igazgatósága 65,
 101, 157, 215, 217, 221, 224, 227,
 231—233, 287, 319, 322—325, 333,
 334, 338, 356, 357, 366, 372, 384,
 391, 406, 412. — jubileuma 66, 97—
 99, 110, 421. — képtára 201, 203. —
 ktára 1—36, 65—69, 81, 91, 93, 96—
 158, 166, 174—178, 191—233, 244—
 246, 258, 279, 281, 282, 287—292,
 304, 316, 317, 319—391, 405, 409,
 412—416, 421, 422, 439.; czimeres
 leveleinek katalogusa 110.; katalo-
 gusai 4, 8, 21—26, 28, 30, 119,
 130, 137, 144, 146—148, 215, 219, ;
 220, 231, 232, 322, 325—332, 364.
 tisztviselőinek tudományos utazása 98,
 317. »— múltja és jelene« cz. jubiláris
 díszmunka 97. — régiségtára 197,
 203, 204, 225, 321, 324, 326, 336,
 337, 356, 366, 374, 384—386. — ter-

- mészetráji tára 197, 203, 204, 219, 224, 228, 324, 325, 328, 334, 337, 356, 366, 371, 374, 385.
- Múzeumok és ktárak orsz. szövetsége 69—71, 435, 436. — tanácsa 69—71, 101, 435.
- Mühlbacher Engelbert 436.
- München 65, 159, 317. —i udv. ktár 65, 101, 256.
- »Münchener Allgemeine Zeitung« 441.
- Mylius, Joannes Christophorus, Bibliotheca anonymorum et pseudonymorum detectorum (Hamburg, 1740.) 81.
- Nagybányai múzeum-egylet** 412. — vár. múzeum 402, 404, 409.
- Nagy-Enyed 95, 412. —i Bethlen-főiskola 402.
- Nagy Ferencz 18, 27, 101. — Gábor 393. — Géza 251. — György 168. — Ignác 242. — István 242.
- Nagy-Szeben 83, 96, 402. —i gör. kel. egyházmegye knyomdaja 105.
- Nagy-Szombat 27, 66, 77, 83, 96, 103, 288, 388, 413. —i egyetem 318.
- Nagy-Várad 2, 3, 5, 174, 227, 230, 232, 402. —i jogakadémia ktára 230, 245, 402, 403, 406. —i káptalan 334.
- Napoleon (I.) 125.
- Nádasdy Ferencz gr. országbíró 240.
- Nádori levéltár 215.
- Nákó Kálmán gr. 393.
- Nánásy István 105.
- Nedeczky Imre 393.
- Nehéz András czle (1650.) 68, 109.
- Nemzeti Kaszinó 108.
- »Nemzeti Könyvtár« 282.
- Neubarth, Új és Ó kalendárium (Lőcse, 1683.) 288.
- Neumann József 105.
- Neustadt 91.
- New-York 174.
- Német testőrség 126.
- Némethfalusy (Szily) György czle (1649.) 290.
- Némethy Lajos 400.
- Nép- és vándorkönyvtárak 435.
- »Népiskola« 108.
- Niczky István gr. 323, 333. — Kristóf gr. 242, 244, 246.
- Nitray Mátyás 27.
- Nitsch Dániel 27.
- Nizza 413.
- Noséda Gyula 189.
- Novák Lajos 101. — László 79.
- Nógrád vm. 206.
- Nők ktári szolgálatban 441.
- Numismatikai társaság, Magyar — 65, 101, 418.
- Nürnberg 317. —i vár. ktár 256.
- Nyáry Rudolf gr. 393.
- Nyiregyháza 402, 403.
- Nyitra vm. 206. —i múzeum 402, 403, 405, 406, 409.
- Nyitra (város) 96, 402, 409. —i püsp. ktár 245, 393.
- Nyomdák, Hazai — változásai 192, 442.
- Nyomatványi osztály a M. Nemz. Múzeum ktárában 65, 66, 100—106, 174, 175, 287, 288, 412, 413.
- Oberschall Pál** 435.
- »Oesterr. Merkur« 108.
- Okolicsányi Imre 242.
- Oláh Miklós esztergomi kanonok 9, 249, 250.
- »Olcso Könyvtár« 281.
- Olsavszky Mihály Emmanuel 242.
- Olschi L. S. 288.
- Olvasóterem a M. Nemz. Múzeum ktárában 99, 103, 108, 155.
- Oppeln 91.
- Orczy Béla br. 288.
- Ordódy Gábor 242. — Tivadar 393.
- Orlov herczeg 164.
- Ornithologiai központ, Magyar — 101.
- Országgyűlési Tudósítások 289.
- Országos Képtár 304. — Levéltár 7, 14, 31, 33, 34, 108, 119, 123, 125, 126, 133, 135, 139, 140, 145, 151, 154,

- 155, 205, 207—209, 212—214, 221—225, 227—231, 233, 287, 291, 316, 317, 321, 323—325, 334—337, 355, 356, 360, 366, 370, 372, 381, 390, 391.
- Ortelius Viedemann 329.
- »Osztrák-magyar monarchia írásban és képen« 406.
- Ott br. 207.
- Ottinger Kálmán 105.
- Ovidius Metamorphosisai 102.
- Ó-Gyalla 287.
- Ödönffy László 65, 101.
- Ottinger 372.
- Pacuvius** 439.
- Palkovics György 242, 393.
- Pallas kny. 79, 181.
- Palmart Lamberto 80.
- Palsovits Antal 27.
- Pancera István 174.
- Pannonhalma 79, 92, 93. —i apátság 174; ktára 92, 93.
- Pannonia kny. 105.
- Papnevelő intézet, Központi — 13, 32, 33, 35, 131, 136, 138, 139, 227. — ktára 133.
- Paral Bertalan 418.
- Passano 81.
- Patsay Péter 142.
- Pauer János 393. — József 394.
- Pauler Gyula 316, 317. — Tivadar 14.
- Paulik János 344.
- Paulinus nolai pk. 440.
- Pavonich Jakab 8, 129, 130, 221, 232, 233.
- Páldi Isván 95, 96.
- Pálffy Gyula 65, 101. — Károly gr. 393.
- Pálfi Márton 101.
- Pannonhalmi főapátság 101.
- Pályi Elek 175.
- Pánczél Pál 372.
- Pápa 167. —i ev. ref. főiskola ktára 166 —173.; nyomdája 166.
- Pápai József 417.
- Páris 65, 84, 101, 284, 287, 288. —i Bibliothèque Nationale 256, 257, 304. —i Institut de France 374. —i nemzetközi kiállítás (1900.) magyar tört. csoportjának törzskönyve 67. —i Soci-été d'Histoire Diplomatique 190.
- Páriz Pápai Ferencz 9.
- Pázmány Péter 9, 156.
- Pecsét-gyűjtemény a M. Nemz. Múzeum ktarában 68, 110, 291.
- Peiser Bona 441.
- Perczel Mór 107.
- Perényi Imre esztergomi kanonok 242, 246. — Károly br. esztergomi kano-nok 242, 246.
- Perlaky Kálmán 109.
- Peschko Mihály 242, 245.
- Pest m. 206, 216.
- Pest (város) 1, 4—8, 16—20, 34—77, 118, 120, 126—128, 132, 133, 135, 143, 144, 146, 149, 153, 157, 189, 197, 206, 207, 209, 210, 223, 226—230, 232, 279, 281, 321, 326, 322, 362, 389. —i pálos kolostor 1, 7, 9, 10, 13—15, 32, 118, 131, 133, 134, 136, 140, 151, 154, 242, 244. —i piaristák 242, 244. —i szervita-kolostor 358—360. —i zsidó hitközség 333.
- »Pesther Handelszeitung« 414.
- Pesthyenei Gergely l. Sáfár Tamás.
- »Pesti Hírlap« 93.
- Pestujvár 191.
- Petérd 229.
- Petőfi Sándor 288, 417.
- Petrarca 307.
- Petrassevics András 18.
- Petravich Ignác 5—7, 118—121.
- Petrik Géza 82, 83, 175, 318.
- Petrovay György 67, 106, 109.
- Petrucchi Ottavio 80.
- Pettenkofen 76.
- Pettersen 81.
- Pettkó Béla 101.
- Pécs 65, 223, 402. —i egyházmegyei ktár 244. —i székes káptalan 242, 244. —i vár. múzeum 402, 406.

- Pénzügyi tisztségviselők orsz. egyesülete 394.
 »Pénzügyi Hírlap« szerk. 101, 175.
 Pénzügyminisztérium, M. kir. — 406, 412.
 Piasek János 394.
 Piccolomini Jakab, Epistolae (Milano, 1506.) 288.
 Pietro il Perugino 179.
 Pintor F., La libreria Cosimo dé, Medic nel 1418 (Firenze, 1902.) 307.
 Piringer 362.
 Pitra bibornok 315.
 Pius (VI.) pápa 163. — (IX.) pápa 315.
 Plachy András 27, 142.
 Placidus Andreas pannonthalmi főpát 92.
 Placius Vincentius, Theatrum anonymorum et pseudonymorum (Hamburg, 1708.) 81.
 Plautus 92.
 Plinius Secundus 85.
 Plósz Gyula 105.
 Podhraczký János 242.
 Podmaniczky Géza br. 394.
 Pollacsek Sándor 105.
 Pollák B. 101.
 Pongrácz Gáspár 242.
 Poór Lilli 394.
 Poprád 402.
 Porzsolt Kálmán 435.
 Posevitz Mária 394.
 Possay es. 176.
 Pottornyay András 394.
 Pottornyay Jenő 101.
 Pozsony vm. 206.
 Pozsony (város) 4, 25, 65, 77, 125, 129, 175, 210, 217, 241, 245, 290, 318, 355, 384, 387, 390. —i jezsuiták 242, 244. —i kath. irodalmi és ny. r. t. 105. —i káptalan 290. —i kir. főgymnasium 318, 417. —i kir. fő-ügyészség 410. —i orvos- és term. társulat 288, 318, 402. —i vár. köztár 318, 402—406, 409, 410. ; múzeum 402.
 Pozsonyi András l. Nehéz András. — Sándor-féle gyűjtemény 316.
 Pósta Béla 109.
 Pragmatica sanctio 158.
 Pray György 9.
 Pray kodex 79.
 Prága 98, 177, 190, 288, 412. —i egyetemi ktár 256. —i premontrei kolostor 93.
 Pretiosa occupatio sodalis Mariani (Nagy-szombat, 1696.).
 Preysz Kornél 405.
 Prikkel János esztergomi kanonok 246, 394. — Marián 79.
 Procopp szobrász 12.
 Proricz Bazil 18.
 Protestáns orsz. árva-egylet 288.
 Prónai László 19. — Sándor br. 394.
 Pruis János váradi pk. 239.
 Pruzsinszky András 209, 218.
 Ptolemaeus 190.
 Puky József 394.
 Pulszky Ferencz 289, 405, 406.
 Pusztai Ferencz, Nyomdászati encyclopaedia (Bpest) 79—81.
 Püspöky Graczián 68, 101, 109.
 Pyrker László egri érsek 289.
Q
 Querard 81.
 Quintilianus 439.
R
 Radic Ferencz 39, 49, 61.
 »Rad« 48, 49, 58, 61, 63.
 Radisich Jenő 400.
 Radványi András 142, 334.
 Rafael 179.
 Raffay Ferencz 101. 288.
 Raffet 76.
 Ragusa 58.
 Raich János 9.
 Raimondi 75.
 Rajner főherczeg 228.
 Ranin-féle lectionarium 41—47, 61.
 Ransanus 219.
 Rauscher Illés, A keresztyéni tudomány-

- nac főágairól való könyvetske 103.
 — Miklós esztergomi kanonok 246, 394.
 Rácz Béla 288.
 Rákóczy Ferencz (II.) 77, 156, 320.;
 hadi regulamentuma (Kolozsvár, 1707.) 288. — György (I.) erdélyi fejedelem 27, 240.
 Ráth György 72, 73. — Mór 94, 95. —
 — Pál 11, 18, 142.
 Ráthonyi Ákos 394.
 Regensburg 290.
 Reich Jakab 105.
 Reinhard József 414.
 Reinitz Adolf 394.
 Reiszig Ede 191.
 Reizner János 417.
 Rembrandt 75.
 Rešetar Milan 36, 39, 41, 47—49, 58, 61—63.
 Reusens 304.
 Reviczky Károly 9.
 »Revue des Bibliothèques« 88, 186, 310, 431.
 Rexa Dezső 407, 412—414.
 Récsey Viktor 92, 290, 435.
 Régi Magyar Könyvtár l. Szabó Károly.
 Réthy László 250, 288.
 Révai Miklós János 16, 18, 27, 120, 279.
 Révay Antal gr. 242. — László br. 142.
 — Pál br. 242. — Péter 9.
 Rhédey gr. cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 416.
 Rhédey Lajos 197, 207, 216, 218, 223, 227. — Zsuzsanna 209.
 Riegler-czég 399.
 Rindauer Valéria 412.
 Ring Adorján 254.
 Rippel-Rónai József 175.
 Ritschl Friedrich 91.
 Rituale Agriense (1666.) 66, 103.
 Ritvay Jenő 288.
 Ritzinger György esztergomi kanonok 242, 246.
 Rivetti Péter 9, 10.
 »Rivista Dalmatica« szerk. 101.
 »Rivista delle Biblioteche e degli Archivi« 186, 311.
 Roger, Mannual of Bibliography 83.
 Rook Noel 426.
 Rosenbaum Miksa 105.
 Rosenberg Ernesztin Leopoldina grnő 158.
 Rosenthal Márk 106.
 Rosetti Dante Gabriel 80.
 Rosner Adolf 106.
 Rostocki egyetemi ktár 256.
 Rosty-család ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 177.
 Rosty Flórisné 176. — János czle (1632.) 177.
 Rouveyre 84.
 Rcvás és rovásírás 98, 247—280.
 Róbert veszprémi pk. 68.
 Róma 174, 179, 317, 412. —i vatikáni ktár 93, 179, 315, 316, 436—438, 440. — ltár 315, 316, 437. — nyomda 179.
 Róna Sámuel 413.
 Róth János boroszlói pk. 440.
 Rubens 75.
 Rubinnai Alfonzo 175.
 Rubinyi Péter 27.
 Rudnay Sándor 246, 394.
 Rudolf m. kir. 109, 177, 190.
 Rummy Károly 362, 439.
 Ruskin John 80.
Salbeck Károly 165.
 Salgó Sándor 106.
 Salzburg 317.
 Salzmann, Johannes; Orationes variae 258.
 Sambucus János 9.
 »Sammlung bibliothekswissenschaftlicher Arbeiten« 92.
 Sábel István 394.
 Sáfár Tamás és Pesthyenei Gergely czle (1520.) 177.
 Sággy Ferencz 242.

- Sándor István 242, 244, 438. — József 435.
- Sárospataki ev. ref. kollégium 27, 438.
- Sárvár 83.
- Schaffrath Lipót lovag 18.
- Schedel Ferencz l. Toldy Ferencz.
- Schedel Világkrónikája 75.
- Schedius Lajos 10, 120, 130, 142, 219 372.
- Schickmayer kamarai ágens 130, 216.
- Schlachta Ferencz 27.
- Schlichtegroll 82.
- Schlüsselburg Konrád 167.
- Schmall Lajos 101.
- Schmelczér tábornok 381.
- Schmidt György 27.
- Scholtz Róbert 394.
- Schönbauer 194.
- Schönberger 153.
- Schönborn Anselm Ferencz gr. 242, 244.
- Schönbrunn 125.
- Schönerer Aladárné 68, 109.
- Schönherr Gyula 97, 98, 101, 112, 288, 291, 317, 401, 421.
- Schönwiesner István 149, 194, 210, 224, 225.
- Schröder 82.
- Schulek Vilmos 288.
- Schultz 82.
- Schuster János 27.
- Schwandtner János 175.
- Schwartner Márton 3, 120, 130, 149, 194.
- Schwartz Godofréd 254, 256—258, 268, 271, 272.
- Schwartz János Lajos br. 242.
- Schwarzenberg József hg. esztergomi kanonok 242, 246.
- Schweng József 101, 413.
- Schwenke tanár 441.
- Scitovszky János esztergomi érsek 394.
- Sebastianovich Imre 27, 142.
- Sebestyén Gyula 98, 113, 247, 441.
- Segesvári István 394, 396.
- Segrais 282, 284.
- Seiler 397.
- Selav Péter nyomtató 258.
- Selmeczbányai vár. múzeum és ktár 402, 404, 406, 410.
- Seneca, De quatuor virtutibus liber (Brassó, 1539.) 66, 103. — *Insignes ac elegantissimae sententiae* (Brassó, 1555.) 288.
- Senefelder 76.
- Sennovitz Mátyás 18, 27.
- Sententiae ex libris pandectarum iuris civilis decerptae (Brassó, 1539.) 66, 103.
- Sennyey L., *Aborigines sapientiae* (Nagy-Szombat, 1671.) 413.
- Sepsi-Szent-György 175, 222, 402.
- Setéth Endre 68, 109.
- Sethi János 18, 242.
- Severini János 9.
- Shakspere 94.
- Shiratori K. 101.
- Sichel Tivadar 436.
- Siegen 75.
- Siemann Hermann 422.
- Sima Dávid 106.
- Simeon (Szent) 38. — ezüst koporsója 38, 63.
- Simon budai prépost 191.
- Simon Mátyás 18.
- Simonchich Ince 3, 17, 279.
- Simonyi Iván 106.
- Siskovics ktár 417.
- Sixtus (V.) pápa 438.
- Skolka András 18, 27, 142.
- Scheiermacher-féle rendszer 304.
- Smetius M. 255.
- Soarli, Cyp., *De arte rhetorica* (Nagy-Szombat.) 413.
- Solis Virgil 399.
- Solymossy Sándor 394.
- Somogy vm. 28, 206, 321, 333.
- Somogyi János 4. — Károly 419.
- Somogyi ktár Szegeden 402, 404, 406, 410, 417—420.
- Sopron vm. 206, 415. —i múzeum 402, 403.
- Sopron (város) 143, 144, 146, 328, 402, 403.

- Sopronyi Ferencz 290.
 Southampton 412.
 Speidl Zoltán 394.
 Spillenbergt József 142.
 Spitzenmusterbuch (Frankfurt, 1609.) 102.
 Spitzer Jakab 106.
 Splényi Ferencz br. 242.
 Sprung Antal 142.
 Statisztikai hivatal, M. kir. központi —
 65, 101, 174, 412, 418.
 Stegmann János 106.
 Steier Izidor 106.
 Stein-féle rendszer 304.
 Stephanaeum r. t. 78.
 Steribig győri könyvnyomtató 353.
 Stipcics Ferencz esztergomi kanonok
 246, 388, 394.
 Stock Simon Ambrus 243.
 Stockholm 258. —i akadémia 190.
 Stolbergius, Epitome collegii critici de
 interpretatione Scripturae Sacrae
 (1679.) 258.
 Stornajuolo Cosimo 179.
 Strahovi kolostor ktára 190.
 Straub Ödön 106.
 Strázsay József 154, 196, 223—225, 228,
 323, 324, 330, 359.
 Strieder 82.
 Stulli szótára 43. 45.
 Stuttgart 317. —i kir. orsz. ktár 256.
 Subarich 240.
 Sütő Áron 290.
 Sylvester János Új Testamentuma 77.
 Szabadka 206, 218. —i közktár és mú-
 zeum-egyesület 402, 404, 410.
 Szabadságharczra von. gyűjtemény a M.
 Nemz. Múzeum ktarában 67, 107—
 111, 176, 177, 290, 414, 415.
 Szabolcs vm. 206. —i múzeum 402, 403.
 —i törvényhatósági közktár 402, 403,
 406, 409.
 Szabó András kassai pk. 210, 243. —
 Dávid, Baróti 18. — Ervin 288, 413.
 — Károly 248, 253, 255; Régi Ma-
 gyar Könyvtára 102, 168, 175, 296,
 297, 438.
- Szalatnay József Gusztáv 394.
 Szalay Imre 101, 175, 288, 401. — József
 243, 246. — Károly 101. — László
 249. — Péter 27.
 Szamosi István 249.
 Szana Tamás 394.
 Szanchy László 259, 268, 271—273.
 Szapáry Péter gr. 231, 394.
 Szarvasi gazdasági iskola 21.
 Szatmár vm. 206.
 Szatmár (város) 402.
 Számvevőszék, M. kir. állami — 65.
 Szász Gyula 420. — Károly 381.
 »Századok« 86, 309, 428.
 Szeged 83, 94, 218, 402. —i kir. fő-
 ügyészség 410, 418, 419. —i vár.
 tanács 418.
 Szegedy Róza 413.
 Szegzárd 402.
 Szeleczky 243.
 Szelepchény György esztergomi érsek 240.
 Szemenich Ferencz 243.
 Szemere Miklós 101, 394.
 Szemerédy András 334, 346, 357, 362,
 365.
 Szenté Imréné 413.
 Szentegát 287.
 Szentes 174, 402.
 Szentgalleni bibliografiai kongresszus
 (1898.) 437.
 Szentgyörgyi György 142.
 Szent-Imrey Kálmán 66, 101.
 Szent István-rend alapítása 161.
 Szent-István társulat 101, 418.
 Szent-Ivány cs. ltára a M. N. Múzeum
 ktarában 68, 111, 178, 292, 416.
 Szent-Ivány Gyula 109. — Rafael 243.
 Szentkirályi László 334.
 Szent-Pétervár 177. —i akadémia 25.
 Szepes vm. 206.
 Szepessy Ferencz 142.
 Szerdahelyi (Ágcsermői) cs. ltára a M.
 Nemz. Múzeum ktarában 68, 109,
 110, 292, 416.
 Szerdahelyi György Alajos 12, 16, 18,
 27, 146, 147. — István 68, 110.

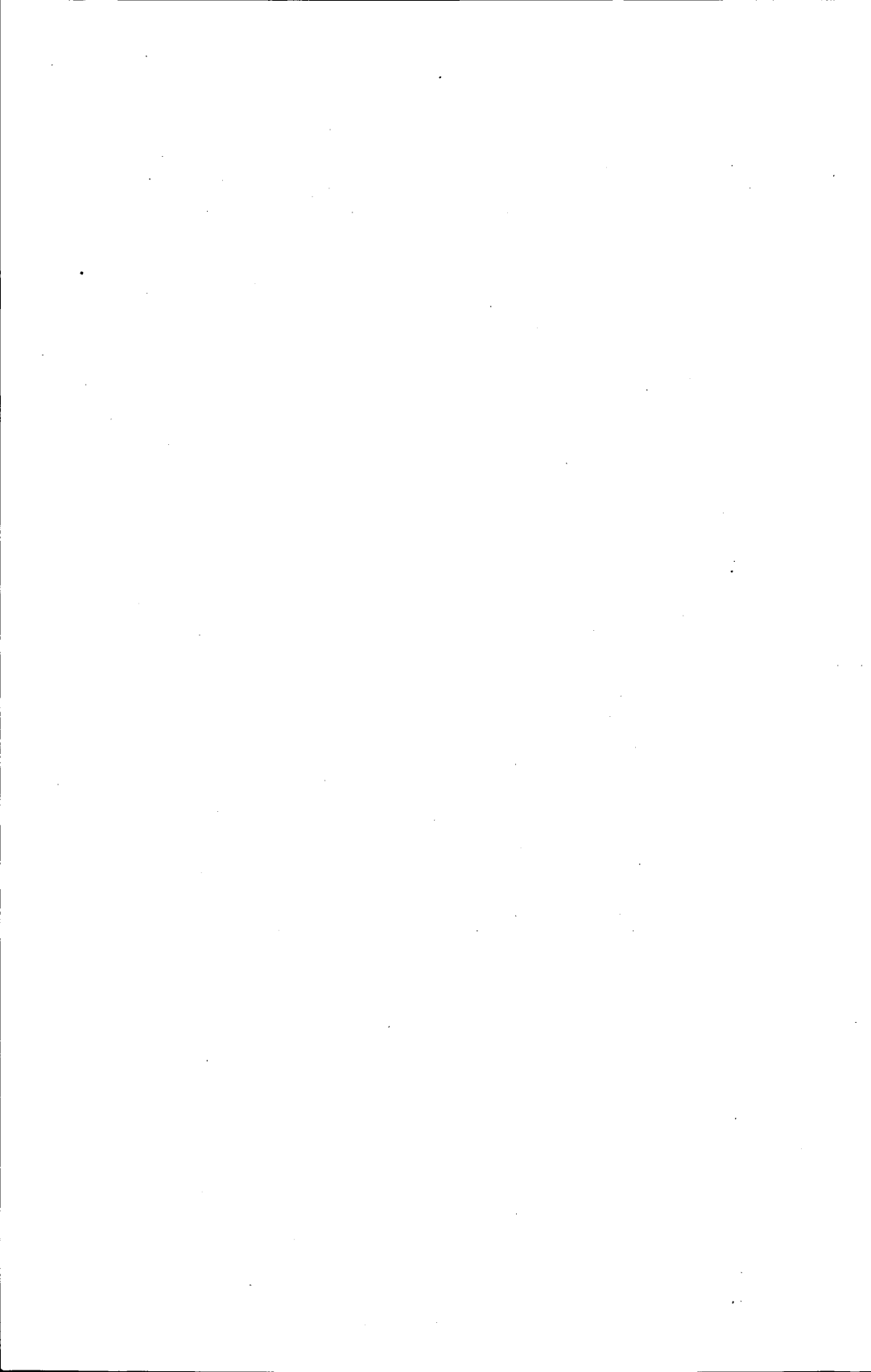
- Szerep 288.
 Széchen Antal gr. 394.
 Széchényi gr. cs. leltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 3, 5—7, 26, 30, 35, 110, 118, 119, 127, 128, 131, 135, 149, 153, 154, 177, 194, 210, 211, 219, 233, 291, 321, 326, 331, 333, 363, 368.
 Széchényi orsz. ktár l. M. Nemz. Múzeum ktára.
 Széchényi Aladár gr. 110. — Béla gr. 110, 406. — Ferencz gr. 1—35, 66, 97, 118—157, 193, 194, 197, 204, 206—220, 226, 227, 230—233, 243—245, 321, 322, 325—327, 331, 333, 335, 360—368, 387, 421, 422. — Ferenczné 122. — György gr. esztergomi érsek 29, 156, 219. — Imre 176, 177. — István 176, 381, 415, 421, 422. — Karolina grnő 243, 244. — Pál gr. kalocsai érsek 29, 156; Ferencz fia 5; földmivelésügyi miniszter 110.
 Székely Dávid 413; A magyar tankönyvirodalom ált. jegyzéke (Bpest, 1903.) 427. — István, Benczédi 248. — László gr. 243. — Sámuel, Dobai 243, 245, 246. — Simon 106.
 Székely irás l. Rovásírás.
 Székely Nemzeti Múzeum 101, 175, 402, 404, 410.
 Székes-Fehérvár 218. —i vár. iskolaszék 413.
 Széll Farkas 418.
 Széphalom 281.
 Szigethi Vilmos 418.
 Szigligeti társaság Nagyváradon 101.
 Szilassy József 142, 384. — Zoltán 66, 102.
 Szilágy vm. alispáni hivatala 102, 413.
 Szily György l. Némethfalusy György 290.
 Szinyei Ferencz 439. — József id. 82, 102, 111, 317.; »Magyar Írók« cz. munkája 2. — József, ifj. 102.
 Szirmay cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ltárában 107, 110.
 Szirmay Antal 335. — Balamér 288.
 Szivós Béla 175.
 Szokolay Dániel 18.
 Szolnok-Doboka vmegyei ir. tört. és ethnografiai társulat 401, 404.
 Szolnok 404, 411. —i nyilv. ktár 402—404, 411.
 Szombathely 402.
 Szombathy János 438.
 Szögyényi Lőrincz 243. — Zsigmond 334.
 Szögyény-Marich cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 415.
 Szögyény-Marich László 68, 415.
 Sztankovits Miklós 394.
 Sztójkovic Athanáz 18.
 Szüts Mihály 418.
 Takács Ambrus 219. — Judit, Dukai 413.
 Talabér Boldizsár esztergomi kanonok 246, 394.
 Tamás, Aquinói Szt. — 315. — templomos perjel 191.
 Tamposch Ferencz czle (1756.) 109.
 Tardoussi-Zade 413.
 Tarkó Béla esztergomi kanonok 246, 394.
 Tarzy L. 168.
 Tasner Géza 68, 110.
 Tata 279.
 Tattay István, Baktai 414.
 Tehel Lajos 325, 328, 331, 388.
 Teinlkes János 240.
 Telegdi János Rudimentája 247—280. — János pécsi pk. 255.
 Teleki gr. cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 416.
 Teleki ktár Marosvásárhelyt 21, 251, 253, 259, 273.
 Teleki László gr. id. 32, 372. — Sámuel gr. 123, 243, 244, 254. — Sándor gr. 435.
 Teleszky Stefánia 394.
 Temes vm. 206.
 Temesvár 126—128, 131, 194, 226, 227,

- 287, 319, 363, 402, 435. —i kir. fő-
ügyészség 411. —i polgármesteri hiv.
102. —i vár. ktár 319, 403, 406, 411.
- Terentius 92, 102.
- Természettudományi társulat, M. kir. —
418.
- Tertina Mihály 3, 230, 231, 243.
- Teszlik József 106.
- Téglás Gábor 66, 102, 175.
- Térey Gábor 394.
- Thallóczy Lajos 102, 110.
- Thaly Kálmán 435.
- Theiner Ágoston 315.
- Theophrastus 239.
- Thessedik Sámuel 18.
- Thessényi György czle (1608.) 109.
- Thirring Gusztáv 102.
- Tholdy Ádám és Zsigmond grófi diplo-
mája (1755.) 177.
- Thoma 76.
- Thordai János Epictetus fordítása 289.
- Thököly Imre fejedelmi kiáltványa 103.
- Thurzó Elek országbíró 440. — Ferencz
109. — György 156. — János boroszlói
pk. 440. — Szaniszló olmützi pk.
430. — Zsigmond nyitrai pk. 440.
- Tibolth cs. exlibrise 394.
- Tibolth Mihály 1, 8, 21, 143, 144, 146,
149, 367.
- »Times« 438.
- Tisza-szabályozás 415.
- Tisza-Füred 403. —i múzeum és ktár-
egylet 403.
- Titus római császár 438.
- Tokody György 230.
- Toldy Ferencz 94, 254, 263, 394, 413,
— László 394.
- Tolna vm. 206. —i múzeum 402, 404
410.
- Tomka Móricz 394.
- Tompa Mihály 94.
- Torkos Menyhért 169.
- Torma József 107. — Károly 107.;
irodalmi hagyatéka 107, 108.
- Torna vm. 68, 109.
- Torontál vm. 206.
- Tory Geoffroy 80.
- Tóth de Csáford 394. — Ferencz 167.
168. — József, Pápai 169. — Kálmán
94. — Mike 418.
- Tököly Sabbas 18.
- Török és Kremszner soproni kny. czég
106.
- Török János 394. — Kornél 394. —
Mihály 102.
- »Történelmi Tár, Magyar« 191.
- Történelmi társulat, Magyar— 418.
- Története, A pannonhalmi Szent Bene-
dek-rend — (Bpest, 1902.) 78, 79.
- Történeti Életrajzok, Magyar — 421,
422.
- Trattner Mátyás 142, 146, 157, 210, 281,
326—329.
- Trento, Jacoma da — Notationes 67,
107.
- Trentsenszky József 77.
- Trencsén vm. 206.
- Trebitsch Ignác 290.
- Trebonei polgármesteri hivatal 102.
- »Tribuna« szerk. 102.
- Trondhjeni tudományos társ. 65, 102.
- »Tudományos Gyűjtemény« 2.
- Tudós Társaság, Magyar — 359, 369,
372—381, 386.
- Turányi Márton 243.
- Turóczy Krónikája 102, 247, 248, 250,
279, 280.
- Turócz-Szent-Márton 403, 406. —i kny.
r.-t. 106. —i múzeumi tót társaság
403.
- Tüköry-Falkenberg Paula 394.
- Tycho de Brahe 190, 191.
- »Typographia« 189.
- U**dvary Palika 394.
- Uffenbach 257, 259, 268, 271, 272.
- Ujfalú 229, 230.
- Ujfalvi 394.
- Ujvári 243.
- Ujvidék 101, 287.
- Ulászló (II.) m. kir. 68, 109.

- Ulmi egyetem 272. — vár. ktár 256.
 Ulrich 182.
 Ung vm. 206.
 Ungvár 281.
 Upsalai kir. egyetemi ktár 65, 102, 174,
 288, 412.
 Uraniaburg 190.
 Uranius presbyter 440.
 Utrecht 256. —i egyetemi ktár 256.
 Űrményi József országbíró 227, 228. —
 Péter esztergomi kanonok 246, 394.
- V**ajay László br. 243, 244.
 Vajda Bálintné 106.
 Valentini János 207.
 Valero Tamás 334, 346, 357, 362, 365.
 Valkovics Antal 394.
 Vallás- és közoktatásügyi minisztérium,
 Magyar 66, 69—71, 91, 98, 102, 109,
 295—298, 307, 317, 318, 413, 418,
 420.
 Vargas-Macchiucca Tamás herczeg 395.
 Varjú Elemér 37, 91, 98, 99, 115, 234,
 317, 392.
 Varsó 159.
 Vas vm. 206, 290, 415. —i kultur-egye-
 sületi múzeum és ktár 402, 404, 406,
 411.
 Vasvári Izsó 394.
 Vattasso Márk 440.
 Vay László 18, 243, 244.
 Vác 403. —i múzeum-egyesület 403. —
 —i siketnéma intézet 21.
 Vágó Gyula 106. — János 106.
 Városey Gyula 413.
 Velence 20, 39, 288.
 Venetianer Lajos 102.
 Verancsics Antal esztergomi érsek 156,
 249, 250.
 Verein für siebenbürgische Landeskunde
 102.
 »Vereinigte Ofner und Pester Zeitung«
 130.
 Veres Ferencz 182.
 Veress Endre 318.
- Verhovác Miksa zágrábi pk. 220.
 Vernet Horace 76.
 Verseczi vár. múzeum 403.
 Veszelin Pál, Kismarjai 279.
 Veszprém vm. 206, 290.
 Veszprém (város) 287, 411, 412. —i mú-
 zeum 411.
 Véber József 394.
 Vég hely-féle gyűjtemény a M. Nemz.
 Múzeum ktárában 415.
 Vértesy Arnold 102. — Jenő 91, 116,
 317.
 Viaticus Constantini cum glossa Gerhardi,
 XIV. sz.-i kézirat 67, 107.
 »Vide Charecteres Sibericos similes in
 Siberia repertos« 273.
 Vidos (Koltai) cs. ltára a M. Nemz.
 Múzeum ktárában 110.
 Vietoris László 243.
 Vig Simon 106.
 Világos 94.
 Vilt József 243.
 Vinga 223.
 Virág Benedek 18, 27.
 Viszoczan, Sinopsis vitae (Nagy-Szombat,
 1671.) 413.
 Vitéz János (ifj.) pontificaléja a vatikáni
 ktárban 179, 180. Zadányi — 246.
 Vívókönyvek, XVI—XVIII. sz.-i — 102.
 Vogel Albert 182.
 Vörös Antal-féle gyűjtemény a M. Nemz.
 Múzeum ktárában 111. — Ferencz
 243. — János 66, 102.
 Vörösmarty Mihály 94, 107, 288.
 Vrana István esztergomi kanonok 243,
 246.
 Wrzesniewski József 177.
 Wrum József 394.
- W**achs Pál 106.
 Wagner Bálint »Imagines mortis« cz.
 nyomtatványa 77.
 Wajdits József 106.
 Wall Paper News 181.
 Walóch Máttyás 239.

- Walter Gyula 66, 102.
 Waltherr László 394.
 Wandenburg 190.
 Washingtoni Department of agriculture
 102. — Smithsonian Institution 101,
 175.
 Weber pozsonyi könyvnyomtató 353.
 Weimar 426.
 Weisz és Sziklai lugosi kvny. czég 106.
 Weisz Imre 394. — Pista 394.
 Weller Emil, Die falschen und fingir-
 ten Druckorte (1864—68.) 81, 82.
 Wendt és fia bpesti kny. czég 106.
 Wenzel Gusztáv 191.
 Werbóczy István 9.
 Wesselényi Ferencz br. 95, 96.
 Weszely Antal 106.
 Weszprémi István 9.
 Wettel és Veroni verseci kny. czég 106.
 Wilhelm Miksa 106.
 Will 82.
 Wimpffen gr.-féle gyűjtemény 289, 290.
 Winer 82.
 Wlassics Gyula 435.
 Wolf András 142. — Ádám 159, 162,
 165.
 Wolfenbütteli hercegi ktár 256.
 Wolfstieg tanár 441.
 Woynovith János l. Horváth János.
 Wrba gr. főudvarmester 154.
 Wunder Károly 106. — Rudolf 106.
 Wurzbach Biographisches Lexikona 2,
 82, 159.
- X**ántos Ignác 361.
 Xántus János 175.
- Z**ahradik Izidor 93.
 Zala vm. 206.
 Zarándy A. Gáspár 175, 288.
 Zágráb 34.
 Zára 38, 39, 63, 101. —i lectionarium
 36, 39, 41—64.
 Závodszy József 243.
 Zbiskó János Károly 243.
 Zebegény 96.
 Zedler 82.
 Zeissberg 436.
 »Zeitschrift für Bücherfreunde« 89, 186,
 311, 431.
 »Zeitschrift für öster. Gymnasien« 427.
 »Zeitschrift von und für Ungern« 19, 27.
 Zeller Sámuel 245.
 Zenger Ágost 245.
 Zerdahelyi Gábor 243, 245.
 Zerkovitz Béla 394.
 Zichy Ferencz gr. 394. — Károly gr. 29.
 — Mihály 94, 107.
 Zilahi Dezső 394.
 Zimány Lajos 18.
 Zirczi apátság 243, 244.
 Zlivarych Gáspár 239.
 Zoltvány Irén 92.
 Zombor 287, 403.
 Zoványi Jenő 438.
 Zólyom vm. 206, 264, 275.
 Zólyombrezói m. kir. vasgyár 109.
 Zrinyi Miklós (a költő) 241, 439.
 Zürichi vár. ktár 256.
 Zsigmond m. kir. 177.
 Zsolna 103.
 Zsolnay Ferencz veszprémi nagyprépost
 27.

A HAZAI NYOMDÁK 1902-BEN.

- Abauj-Szántó :**
Baksy Barna.
Spán Ignác.
- Abony :**
Szerdahelyi János.
- Abrudbánya :**
Róth Ferencz.
- Ada (Bács-Bodrogh m.) :**
Berger L.
- Alsó-Kubin :**
Trnkóczy József.
- Alsó-Lendva :**
Balkányi Ernő.
- Apatin :**
Gasz Mátyás.
Szavadill József.
- Arad :**
Aradi nyomda r. társaság.
Bloch Henrikné.
*Első aradi amerikai gyorsajtó ny.
(Tul. Keppich Zsigmond.)
Gör. kel. román egyházm. kny.
Gyulai István nyomdatársaság mint
szövetkezet (vezető: Kalmár).
Löbl Dávid.
Muskát Miksa.
Réthy Lipót és fia.
*Tribuna Poporului r. t. nyomdája.
Weisz Félix.
- Aranyos-Maróth :**
»Dóczi« könyvnyomda. (Tul. Némedi
László.)
- Aszód :**
Magyar kir. javítóintézet nyomdája.
- Baán (Trencsén m.) :**
Fuchs Vilmos.
- Bács-Almás :**
Vogel M.
- Bács-Szent-Tamás :**
Gavanszky Szima.
- Bács-Topolya (Bács-Bodrogh m.) :**
Wilheim Miksa.
- Baja :**
Kazal József.
Kollár Antal.
Nánay Lajos.
Rajkovics Károly.
- Balassa-Gyarmat :**
Balassa-gyarmati könyvny. r. társ.
*Darvai Armin.
Halyák István.
Pozsonyi Gábor.
*Wertheimer Zsigmond.
- Balázsfalva :**
Gör. kath. papnövelde ny.
- Bánffy-Hunyad :**
Ábrahám Mór.
- Barcs (Baranya m.) :**
Skribanek Géza.
- Bártfa :**
Blayer M.
- Battonya :**
* Ruber István.
- Békés :**
Br. Drechsel Géza.
- Békés-Csaba :**
»Corvina« nyomda. (Tul. Szihelszky
József.)
Lepage Lajos.
Povázsay testvérek.
- Belényes :**
Süssmann Lázár.

A csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve.

Beregszász :

Engel Jenő.
Haladás-könyvnyomda. (Tul. Juhász
Piroska.)

Besztercze :

*Baciu Anasztázia.
Botschar Tivadar.
Csallner Károly.

Besztercebánya :

Hungária kny. (Tul. Sonnenfeld Mór.)
Machold Fülöp.

Bicske :

*Lederer Hermann.

Bihar-Ujfalu :

Adler Béla.

Bonyhád :

Raubitschek Izor.

Boros-Jenő :

Ungár J.

Brassó :

Brassói Lapok nyomdája. (Tul.
Trattner H. és tsai.)
Ciurcu és társa.
Gött János fia.
*Grünfeld Vilmos.
*Gust A.
Herz és tsa.
Lehmann Gottlieb.
Dr. Muresianu Aurél.

Breznóbánya :

Kreisler József.

Bruck-Ujfalu :

Brandweiner Vilmos.

Budafok :

*Leopold és Klein.

Budapest :

*Ádám és Hermann
VII., Dohány-u. 1.

Államnyomda. (Magy. kir.)
I., Nándor-tér 1.

* Államvasutak menetjegy-ny. (M. k.)
VI., Csengery-u. 33.

* Anglo-nyomda. (Tul. Alpár József.)
VIII., Baross-u. 47.

*Árpád kny. (Tul. Klein és Kronstein.)
VII., Valero-u. 9.

Budapest (folytatás):

Athenaeum irod. és ny. vállalat r. t.
VII., Kerepesi-ut 54.

Babits Sándor József.

VIII., Reviczky-tér 1.

Bagó Márton és fia.

II., Ponty-u. 4.

* Barcza József.

IV., Váci-u. 66.

Bárd Jakab.

VII., Miksa-u. 17.

*Baross-nyomda.

VI., Uj-u. 6.

Bartalits Imre.

III., Remetehegy.

Bauer Ignác.

VII., Csányi-u. 13.

Beer E. és társa (ezelőtt Kosmos).

VI., Aradi-u. 8.

Bendiner A.

V., Arany János-u. 18.

Berkovits János.

VI., Teréz-körút 40-42.

Bichler Ignác.

III., Kiskorona-u. 15.

Biró Albert.

VII., Klauzál-u. 35.

Blau Albert.

VI., Szerécsen-u. 23.

Böhm Lajos.

IV., Királyi Pál-u. 6.

Brózsza Ottó.

VI., Váci-körút 17.

Bruckner Gyula.

VI., Király-u. 10.

* Budapesti helyi érdekű vasut
nyomdája.

V., Lipót-körút 22.

Budapesti Hirlap ny.

VIII., Rökk Szilárd-u. 4.

Buschmann F.

IV., Koronahereczeg-u. 8.

Corvin-nyomda. (Tul. Fischer József.)

VIII., Baross-u. 4.

Czettel és Deutsch.

V., Bálvány-u. 12.

Budapest (folytatás):

- Deutsch József.
VII., Károly-körút 7.
- Deutsch M.
VII., Dob-u. 3.
- *Eberle József és társa.
VI., Podmaniczky-u. 43.
- Eckstein Bernát és fia utóda: Elek Lipót.
VII., Kertész-u. 20.
- Egyetemi nyomda. (M. kir. tud.)
I., Iskola-tér 3.
- Ehrenstein Mór.
VI., Laudon-u. 4.
- Eichenbaum Mór.
VII., Dohány-u. 29.
- Első kőbányai kny. (Tul. Goldschmied Alfréd.)
X., Belső Jászberényi-út 1.
- *Engel S. Zsigmond.
VI., Vörösmarty-u. 56.
- Engel Simon.
VI., Szondy-u. 23.
- Engelmann Mór.
IX., Vámház-körút 35.
- Erbeck György.
V., Sölyom-u. 16.
- *Erzsébetvárosi kny.
VII., Dohány-u. 29.
- »Európa« nyomda r. t.
VI., Ó-u. 12.
- Farkas Lajos és Jakab.
V., Nádor-u. 19.
- Fortuna ny. (Tul. Pollák M. Miksa és Tsa.)
V., Bálvány-u. 21.
- Fővárosi nyomda r. t.
VI., Podmaniczky-u. 39.
- Franklin-társulat.
IV., Egyetem-u. 4.
- Fried és Krakauer.
VI., Dalszínház-u. 10.
- *Özv. Fried Ignáczné.
VIII., József-u. 14.
- Fried S.
VIII., József-u. 17.
- Friedmann Áron.
VI., Gyár-u. 54.

Budapest (folytatás):

- Fritz Ármin.
VIII., József-körút 9.
- Fuchs Ármin.
VI., Szabolcs-u. 4.
- Fuchs Samu és társa.
VI., Podmaniczky-u. 27.
- *Függellen Magyarország ny.
IV., Váci-u. 81.
- Galitzenstein Ármin.
VII., Dohány-u. 68.
- Garai Mór.
VII., Károly-körút 3.
- Gelléri és Székely.
VII., Kerepesi-út 34.
- *Gergely Miksa.
VI., Váci-körút 19.
- Glücklich Miksa.
VI., Hunyadi-tér 7.
- Goldberger Ignácz.
II., Fő-u. 23.
- *Goldschmied Lipót.
VI., Révay-u. 6.
- Gonda és tsa (Gonda János és Goldschmied Arthur).
VII., Akácza-u. 50.
- *Goszler Gyula.
IV., Aranykéz-u. 1.
- Gross Jakab és Grünhut Mór.
VI., Gyár-u. 32.
- Grosz Izrael.
VII., Kertész-u. 34.
- Grund V. utódai.
IV., Zöldfa-u. 23.
- Grünvald Ödön.
VII., Wesseléni-u. 4.
- Özv. Gyórfy Józsefné.
V., Nádor-u. 82.
- Hamburger és Birkholz.
V., Csáky-u. 13.
- Harsány Emil.
IX., Lónyay-u. 17.
- Hedvig Sándor.
VII., Dohány-u. 12.
- Hegedűs Márton.
VI., Dessewffy-u. 18.
- Heisler Jaroslav.
II., Várkert-rakpart 1.

Budapest (folytatás:)

- Helios ny. (Tul. Hönig Lajos.)
VI., Gyár-u. 62.
- Hell J. Ede.
VIII., Luther-u. 4.
- Hercz Ármin.
VII., Izabella-tér 5.
- * Hermes knyomdai r. társ.
V., Báro Atzél-u. 2.
- * Herrmann Ignác.
VI., Szereesen-u. 20.
- Horn Emil.
V., Bálvány-u. 8.
- Hornyánszky Viktor.
VI., Aradi-u. 16.
- * Hungaria könyvnyomda.
V., Váci-körút 34.
- Hunnia ny. (Tul. Sebők Lipót és Münz Mórné.)
VI., Teréz-körút 3.
- Hunyadi Mátyás irod. és könyvnyomdai intézet.
IV., Zöldfa-u. 43.
- Hluszky József.
II., Bomba-tér 4.
- Jancsó Dezső.
VIII., Mária-u. 7.
- Jermányi Samu.
VI., Dessewffy-u. 47.
- Juhász Zsigmond és Haas Mórné.
V., Tükör-u. 5.
- Kalmár Mór.
VI., Hajó-u. 10.
- * Kálmán M. és társa.
V., Vadász-u. 32.
- Kápolnai Adolf.
VI., Teréz-körút 5.
- * Kanitz C. és fiai.
V., Vadász-u. 26.
- Károlyi György.
V., Kálmán-u. 5.
- * Kassino Jakab.
VI., Király-u. 26.
- Kaufmann József és Voititz Bernát.
VI., Vörösmarty-u. 52.
- * Keil József.
VIII., József-körút 17.

Budapest (folytatás):

- Keller Dániel.
I., Attila-u. 63.
- Ifj. Kellner Ernő.
VI., Csáky-u. 9.
- Kellner Gerzson.
VI., Csányi-u. 13.
- Kertész József.
V., Mária Valéria-u. 11.
- * Klauber Ignác.
VI., Uj-u. 6.
- Klein Ignác.
VI., Lovag-u. 13.
- Klein Samu.
VII., Akácza-u. 64.
- * Klein Vilmos.
VIII., Kerepest-ut 73.
- Kogutovics Manó.
V., Rudolf-rakpart 8.
- Kohn Simon kézi sajtója.
VIII., József-körút 5.
- Kollmann Fülöp.
V., Arany János-u. 34.
- * Korvin Testv.
VI., Révay-u. 14.
- Kossuth Lajos ny. (Tul. Laufer Jakab és Holländer József.)
VIII., Ujvásár-tér 5.
- Kövér János.
VI., Révay-u. 8.
- Közművelődési nyomda.
VI., Izabella-u. 70.
- Krammer Lipót és Ehrhardt József.
VII., Csömöri-út 28.
- Krausz Lajos.
V., Váci-körút 20.
- Krausz S. és T.
V., Zoltán-u. 11.
- Kunoss Vilmos és fia.
VI., Teréz-körút 33.
- Kunstädter Vilmos.
VII., Csömöri-út 91.
- * Langer Ede és fia.
IV., Zsibáros-u. 1.
- Légrády testvérek.
V., Váci-körút 78.
- Leitersdorfer József.
VII., Rombach-u. 4.

Budapest (folytatás):

- Lengyel Lipót.
V., Vadász-u. 35/a.
- Leopold Mihály.
VI., Ó. u. 8.
- * Löbl Dávid és Fia.
VI., Andrásy-u. 19. és Nagymező-u. 26.
- Löbl Mór.
VII., Király-u. 27.
- Löblovitz Zsigmond.
VII., Csömöri-ut 38.
- Lőrincz Károly.
X., Gyűjtőfogház.
- * Löw Ede.
V., Váci-körút 80.
- Luszt Sándor.
IV., Váci-u. 44.
- *Magyar Hírlap nyomdája.
V., Honvéd-u. 10.
- *Magyar reklám-nyomda.
VI., Nagymező-u. 66.
- Maksyskó József.
VI., Dessewffy-u. 36.
- Marián György.
VII., Rottenbiller-u. 56.
- Markovits és Garai.
VI., Lázár-u. 18.
- Márkus Sámuel.
V., Báthory-u. 20.
- Merkur kny. (Tul. Berger Géza.)
IV., Királyi Pál-u. 9.
- Merendiák Károly.
X., Ligettér 4.
- Merényi József.
VII., Károly-körút 19.
- Minerva kny. (Tul. Gansl Zs.)
VI., Szerecsen-u. 7-9.
- Muresián Domitian.
V., Báthory-u. 15.
- Muskát Béla és Friedmann Samu.
VI., Szondy-u. 4.
- Müller K.
II., Albrecht-u. 3-5.
- Műszaki irod. és nyomdai r. társ.
(Feldmann Mór.)
IX., Soroksári-u. 5.
- Nágel István és Szidónia,
VII., Vörösmarty-u. 17.

Budapest (folytatás):

- Nagy Mór.
VIII., Rökk Szilárd-u. 28.
- Nagy Sándor.
IV., Papnövelde-u. 8.
- Nádas Ignáczné.
VI., Dessewffy-u. 45.
- Neumayer Ede.
VI., Próféta-u. 7.
- Neuwald Illés.
VII., Dohány-u. 44.
- Orsz. községi központi nyomda r.-t.
VI., Váci-körút 61.
- * Otthon-nyomda.
VIII., Mária-u. 42.
- * Pallas irod. és könyvny. r. társ.
V., Kálmán-u. 2.
- Pannonia nyomda.
VII., Rombach-u. 8.
- Pátria irod. és nyomd. r. t.
IX., Üllői-út 25.
- Pázmáneum-kny. (Tul. Buday Aladár).
VIII., Mária-u. 11.
- Pesti könyvnyomda r. t.
V., Hold-u. 7.
- Pesti Lloyd-t. ny.
V., Dorottya-u. 14.
- id. Poldini Ede és Társa.
IV., Irányi-u. 1.
- * Pollacsek Mór.
VI., Dávid-u. 5.
- * Pollák Elkán.
V., Nagykorona-u. 21.
- Pollák Jakab.
VI., Aradi u. 15.
- * Pollák M. Miksa és tsa.
V., Akadémia-u. 15.
- Poporul Roman nyomda. (Tul. Biraucz Demeter.)
VI., Vörösmarty-u. 60/a.
- Posner K. Lajos és fia.
VI., Csengery-u. 31.
- * Posta- és távirtd. igazg. kny. (M. k.)
IV., Főposta épület.
- * Postatakarékpéntár kny. (M. kir.)
V., Széchenyi-u. 2.

Budapest (folytatás):

Preszburg Frigyes utóda Schwarz
Lajos.

V., Arany János-u. 14.

Propper Leó.

VII., Erzsébet-körút 35.

Quittner József.

IV., Károly-körút, Közp. városház.

Radó Izor.

VI., Szerecsen-u. 13.

Radó Jenő.

V., Szemere-u. 19.

Reich Ármin.

VII., Dohány-u. 84.

Révai és Salamon.

IX., Üllői-út 18.

Rigler József Ede.

VI., Rózsá-u. 55.

* Róth és Krausz.

VII., Kertész-u. 23.

* Róth József.

IV., Ujvilág-u. 6.

Rózsá Izidor.

VI., Ó-u. 2.

Rózsá Kálmán és neje.

VIII., Szentkirályi-u. 30.

Rubin Izidor.

VII., Király-u. 13.

Schlesinger és Kállai.

V., Bálvány-u. 18.

Schmelz és Schillinger.

VI., Csengery-u. 51.

* Schmidl Sándor.

VI., Szerecsen-u. 6.

Schultz Ábrahám.

VIII., Baross-u. 81.

Singer Lipót.

IV., Károly-körút 24.

Skopper József.

VII., Kertész-u. 34.

Sós Izidor és Klein Herman.

VIII., Csepregy-u. 2.

Spatz Henrik.

VII., Dob-u. 55.

Spinner Adolf.

VI., Dessewffy-u. 43.

* Spitzer Márk.

VII., Klauzál-u. 31.

Budapest (folytatás):

Stephaneum.

VIII., Szentkirályi-u. 28/a.

Stern Adolf.

VII., Munkás-u. 14.

Stern Péter.

VII., Kazinczy-u. 35.

Stohauzi Ede József.

VI., Lehel-u. 5.

Sűsz Dávid.

IV., Fővám-tér 5.

Szántó József.

VI., Uj-u. 21.

Székely Viktor.

VII., Dávid-u. 4.

* Székesfővárosi házi nyomda.

IV., Központi városház.

Sz. Anna ny. (Tul. Csapó Kálmánné.)

VIII., Baross-u. 66–68.

Szent László ny.

VIII., Rökk Szilárd-u. 28.

Szrpszke Novoszty kny. (tul. Krnyác
János.)

IX., Lónyai-u. 12.

Téri Áron.

VII., Valeró-u. 9.

Thália-nyomda. (Tul. Faludi Gábor.)

V., Csáky-u. 2/b.

* Ullmann József.

IV., Régi posta-u. 4.

Ungár Selig.

V., Nádor-u. 58.

Unio-kny. (tul. Bachrach Ludmilla
és Vig Emil).

VI., Uj-u. 7.

Varga Endre.

V., Váci-körút 78.

Várnay Fülöp.

IV., Régi posta-u. 3.

* Vas Tivadar.

V., Honvéd-u. 12.

* Vasvári és társa.

VII., Csömör-út 13.

* Victoria-nyomda.

IV., Váci-u. 37.

Vigyázó Tivadar.

VI., Váci-körút 39.

Budapest (folytatás):

*Vincze és Bartók.
V., Báltvány-u. 15.

Wagner Ferencz.
VIII., Futó-u. 44.

Weissenberg Ármín.
VIII., József-körút 16.

Weisz Lipót.
VI., Ó-u. 39.

* Ifj. Weisz Manó és Tsa.
VII., Csányi-u. 13.

Wellesz és Krammer.
VI., Uj-u. 37.

*Wendt és fia kny.
VII., Károly-körút 19.

Wesselényi Géza.
II., Zsigmond-u. 11.

Wiesenger József.
VII., Wesselényi-u. 30.

Winkler Ármín és Bromberger Jakab.
VII., Dob-u. 69.

Wimmer Márton.
III., Serfözö-u. 10.

Wodianer F. és fiai.
IV., Sarkantyús-u. 3.

Wotitz Vilmos.
IV., Kossuth Lajos-u. 1.

Yost írógép r. t. ny. (Üzletvezető:
Káldor Marczell.)
VII., Erzsébet-körút 9—11.

*Zawadil E.-féle menetjegy ny. (Tul.
Christoph Paula és Jirschik
András.)

V., Zoltán-u. 13.

Zeisler M.
VII., István-tér 17.

Buziás :

Ullmann Ferencz.

Csacza :

Braun Rezső.

Csákova :

*Chudy testvérek utóda Grádl Péter.

Csáktornya :

Fischel Fülöp (Strausz Sándor).

Cservenka :

Heincz Lajos.
Welker Ádám.

Csikszereda :

Györgyjakab Márton utóda (Diesz-
nandt Viktor).
Szvoboda József.

Csongrád :

Tiszavidék nyomdája. (Tul. Silber
János).
Weisz Márk.

Csorna :

Kokas István és Neumann Samu.

Csurgó :

Vágó Gyula.

Czegléd :

* Nagy Elek
Sebők Béla.

Dárda :

*Frank Béla.

Debreczen :

*Adler József.
Csokonai nyomda. (Tul. Lengyel
Imre és társa.)

Debreczen sz. kir. város kny.

*Drobschart és Popovits.
Hoffmann és Kronovitz.

*Horovitz Zsigmond.

Hungaria-nyomda.
*Komáromi József.

Kutasi Imre.

*László Albert.

*Pongrácz Géza.

Deés :

Bernát Nándor.
Demeter és Kiss.
Goldstein Jakab.

Detta :

*Heldenwanger és Ulmann.

Déva :

Hirsch Adolf.
Kroll Gyula.

Devecser :

Rosenberg Zsigmond.
Vörösmarty-könyvnyomda (tul. Huss
Gyuláné).

Dicső-Szent-Márton :

Hirsch Mór.

Ditró :

Ditró és Szárhegy közs. nyomdája.

Dombóvár (Tolna m.):

Dombóvári kny. (Tul. Bruck Sándor.)

Duna-Földvár :

Somló Manó.

Dunaszerdahely : Adler N. Lipót.
Goldstein Józsuá.**Eger :**Baross-nyomda. (Tul. Paunz Sándor.)
Egri nyomda részv. társaság.
Egri érseki lyceum ny.
* Löw Sámuel.
Schwartz Ilka.**Enying :**

Politzer Jenő.

Eperjes :Kósch Árpád.
Pannonia nyomda. (Tul. Kahn Mór.)**Ér-Mihályfalva :**

Beck Adolf.

Érsekújvár : Kohn Samu.
*Pálinkás J. Géza.
Winter Zsigmond.**Erzsébetfalva :**

* Matkovich A.

Esztergom : Buzárovits Gusztáv.
»Hunnia« nyomda. (Tul. Gerenday József.)
Laiszky János.**Fehérgyarmat (Szatmár m.):**

Klein József.

Fehértemplom : Kuhn Péter.
Wunder Gusztáv.
Wunder Gyula.**Félegyháza :**Feuer Illés.
Vesszősi József.**Felső-Eőr (Vas m.):**

Schodisch Lajos.

Felső-Vissó (Máramaros m.):

Schiffmann Chána Taube.

Fiume : Battara Pietro.
Chiuzzelin A. et Comp.
Hönig E.
Jerouscheg Luigi.
Mohovich Emidio.**Fiume (folytatás):**Ruddoff Giovanni.
Unio nyomda. (Tul. Hegyi Jenő.)**Fogarás :**

Thierfeld Lipót.

Füzes-Gyarmat :

Kossuth nyomda (tul. Mátyás Adolf.)

Galántha :

Első galánthai kny. (Tul. Neufeld Samu.)

Galgócz : Szold Jakab.
Sternner Adolf.**Gyergyó-Sz.-Miklós :**

Sándory Mihály.

Gyoma :

Kner Izidor.

Gyöngyös : Herzog Ernő Ármin.
* Hevesmegy. Lapok ny.
Sima Dávid.**Gyönk (Tolna m.):**

Engel József.

Győr : Dobos Ignác.
Gróf Gyula és tsa.
Győr-egyházmegyei nyomda.
Heckenast György.
Mercur-kny. (tul. Láng Jakab Jenő.)
Nitsmann József.
»Pannonia« könyvny. (Tul. Szávay Gyula és Raáb Béla.)**Győrsziget :**

Gross testvérek.

Gyula :»Corvina« nyomda. (Tul. Weinstein Arnold.)
Dobay János.**Gyulafehérvár :**Püspöki lyceumi nyomda. (Bérlő:
Papp György.)
*Schäser Ferencz.
Volez Báltint.**Hajdú-Böszörmény :**

Szabó Ferenczné.

Hajdú-Dorog :

Grünfeld Mózes.

Hajdú-Nánás :

Bartha Imre.

Hajdú-Szoboszló :

Plón Gyula.

Halas :

Práger Ferencz.

Halmi.

Friedmann Henrik.

Hátszeg :

Ideál-kny.

Hatvan :

Hoffmann M. L.

*Schulz I.

Heves :

Adler József.

Hódmezővásárhely : Hmvásárhelyi nyomda részv.-társ.
(Üzletvezető: Róth Antal.)

Lévay Fülöp.

»Vásárhely és Vidéke« nyomdája.

(Tul. Endrey Gyula.)

Vásárhelyi Híradó nyomdája. (Tul.

Tabacsák Győző és Kasztriener
Ármin.)

Wesselényi Géza.

Hódságh :

Píszter József.

Raab János.

Holics :

Malovani József.

Homonna :

Kohn Jenő.

Waller S.

Huszt :

*Grünwald Jakab.

Mermelstein Fülöp.

Igló :

Schmidt József.

Tátra-nyomda. (Tul. Stein Ignác.)

Ipolyság :

Neumann Jakab.

*Pollák Ignác.

Jászberény :

Brünauer Adolf.

Hay Géza és Grün Herman.

Kalocsa és Kubicza.

Kalocsa :

Juresó Antal.

Werner Ferencz.

Kaposvár :

Gerő Zsigmond.

Hagelmann Károly.

Özv. Jancsovics Gyuláné.

*Kéthelyi L. és tsa.

Singer Lipótné.

Kapuvár :

Buxbaum József.

Karánsebes :

Fleissig Lipót.

Gör. kel. román egyházmegye kny.

Karczag :

Szódi S.

Kassa :

*Breitner Mór.

*Gutenberg ny. (tul. Lukács G.)

Koczányi Béla.

László Béla.

Schwarz Alfréd.

Vitéz A.

Vulkán Ábrahám.

Werfer Károly.

Kecskemét : Első kecskeméti hirlapkiadó és
nyomda r.-t.

Pestmegyei Hirlap ny.

Steiner Mihály.

Szappanos István.

Sziládi László.

Tóth László-féle ny. (Tul. Fekete
Mihály.)**Késmárk :**

Altmann Dávid.

Szauter Pál.

Keszthely :

Farkas János.

Nádai Ignác.

Sujánszky József.

Kézdi-Vásárhely :

Ifj. Jancsó Mózes.

Királyhelmez :

Klein Gyula.

Kisbér :

Haftl Kálmán.

Kis-Czell :

*Menyhárt Julia és fia: Letenyei

Sándor.

Kis-Jenő :

Gallovics és Liebermann. (Tul.

Gallovics Dezső.)

Kiskőrös :

Kalisch Ignáczné.

Kismarton :

Dick Ede.

Gabriel Jakab.

Kispest :

Első kispesti könyvnyomda. (Tul. Fischhof Henrik.)

Kisújszállás :

Szekeres József.

Kis-Várda :

Berger Ignácz.

Ifj. Klein Gyula.

Kolozsvár :

»Ellenzék« nyomdája. (Tul. Magyar Mihály.)

Fenyvesi Viktor.

Gámán János örököse.

Lepage Lajos.

Liceum-nyomda. (Tul. Gombos Ferencz.)

Magyar Polgár nyomdája. (Tul. Ajtai K. Albert.)

Polcz Albert.

Schaberl József.

* Stief Jenő és tsa.

Weinstein Béni.

Komárom :

Hacker Richárd.

Hungária kny. (Tul. Freisinger Mór.)

Schönwald Tivadar.

Spitzer Sándor.

Szénássy János.

Korpona :

* Joerges A. özv. és fia.

Körmend :

Körmendi könyvnyomda részvénytársaság.

Körmöczbánya :

Paxner J. és Biron H.

Kőszeg :

Feigl Frigyes.

Feigl Gyula.

Kúla :

Berkovits Márk.

Kún-Szt-Márton :

Csanádi József.

Kún-Szent-Miklós :

* Schwartz Lipót.

Lajta-Sz.-Miklós :

Prager Gusztáv.

Lakompak (Sopron m.):

Krausz Henrik.

Léva :

Dukesz Lipót.

Nyitrai és társa.

*Schultz Ignácz.

Lippa :

Zách Teréz.

*Zeitler Lajos.

Liptó-Szent-Miklós :

*Lőw Dezső.

Steier Izidor.

Salva Károly.

Losoncz :

Kármán Zsigmond.

Losonczy Sándor.

Roth Simon.

Lőcse :

Reiss Tivadar József.

Lugos :

Szidon József

Tipografia Heres (tul. Belle szül. Bersan Julia).

Traunfellner Károly.

Virányi János.

Weisz és Sziklai.

Magyar-Óvár :

Czéh Sándor-féle könyvnyomda. (Tul. Czéh Lajos.)

Magyar-Pécska :

Ruber István.

Majsa.

Sziller János.

Makó :

Kovács Antal.

»Makói Hírlap« ny. (Tul. Neumann József).

»Maros« nyomda. (Tul. Gaál László.)

Malaczka :

Wicsner Alfréd.

Mármaros-Sziget :

Blumenfeld és Dávid.

Mármarosi könyvny. és kiadó r. t.

Mayer és Berger.

Wider Mendel fia.

Marczali :

* Mízsúr Ádám.

Margitta :

*Hungária kny. (tul. Pollák Lajos.)

Maros-Ludas :

Glück József.

Marosvásárhely :

Adi Árpád.

Év. ref. kollegium-nyomda. (Bérlő

Benkő László.)

Grün Vilmos.

Mátészalka :

Weisz Antal.

Weisz Zsigmond.

Medgyes :

Reissenberger G. A.

Mező-Kövesd :

Balázs Ferencz.

Mezőtúr :

* Braun Juda.

Gyikó Károly.

Miava :

Haas Mór.

Mindszent :

Weisz Ignác.

Miskolcz :

Boros Benő.

* Forster, Klein és Ludvig.

* Minerva ny. (tul. Hirschbein Adolf.)

Stamberger Bernát.

Stamberger Lajos.

Sugár Bertalan és neje.

Szelényi és Társa.

Misztótfalu :

Simon Aurél és társa.

Modor :

* Rohacsék Simon.

Módos :

Hoffmann Béla.

* Lustein Márkus.

Mohács :

Blandl János.

Rosenthal Márk és fia.

Monor :

Monorkerületi ny. (Tul. Molnár Sándor.)

Moór :

Reszler Jakabné.

Moson :

Grünfeld Ignác.

Munkács :

*Grósz testvérek.

Grünstein Mór.

*Kalm és Fried.

Kohn és Klein.

Kroó Hugó.

Muraszombat :

Ujházi Miksa

Nagy-Atád :

Günsberger Antal.

Nagybánya :

Molnár Mihály.

Nánásy István.

Nagy-Becskerek :

Jokly Lipót.

Pleitz Fer. Pál utóda. (Dr. Brajjer

L. és Mayer R.)

Seprős Valter.

Nagy-Bittse (Trencsén m.):

Spiegel Samu.

Nagy-Enyed :

Nagyenyedi kny. és papíráru gyár r. t.

Nagy-Kálló :

Sarkady József.

Nagy-Kanizsa :

Farkas és Kraus.

Fischel Fülöp.

Ifj. Wajdits József.

Weiss L. és F.

Nagy-Károly :

Róth Károly.

Sarkadi Nagy Zsigmond.

Nagy-Káta :

*Nagykátai és monori kny. (Tul.

Molnár S.)

Perényi Elek.

Nagykikinda :

Gain Vásza.

»Kiadói nyomda«. (Tul. Eremit Pál.)

Pannonia-ny. (Tul. Balázs Jenő.)

Radák János.

Nagy-Kőrös :

Bazsó Lajos.

Ottinger Kálmán.

Nagymarton :

Gellis Henrik.

Kohn József H.

Schön Samu.

Nagy-Mihály :

Landesman B.

Nagy-Rócze :

* Büchler Béla.

Nagyszalonta :* Liebermann Mór.
Reich Jakab.**Nagyszeben :**Drotleff József.
Görög keleti főegyházmegyei ny.
Gütler János.
Krafft Vilmos.
Steinhausen T. utóda (Reissenberger
Adolf).
Tipografia részvénytárs.**Nagy-Szent-Miklós :**

Wiener Náthán.

Nagyszombat : Fiebig József.
Goldmann Miksa özvegye.
Horovitz Adolf.
Reisz Sarolta.
Winter Zsigmond özvegye.**Nagy-Szöllős :*** Ugocsa közp. könyvny.
Zala Mór.**Nagy-Tapolcsány :**

Platzko Gyula.

Nagyvárad : Ifj. Berger Sámuel.
Déry és Boros.
Freund Lajos és tsa.
Helyfi László.
Hönig Józsefné.
Láng József.
Laszky Armin.
Neumann Vilmos.
Pauker Dániel.
Rákos Vilmos utóda (Adler Béla).
Sonnenfeld Adolf.
Szabadság ny. (Tul. Rákos Hermina.)
Sz.-László ny. (Bérlő Csávássy Gyula.)**Námesztó :**

* Schein M.

Német-Bogsnán :

Rosner Adolf.

Német-Palánka :

Kristofek József.

Nezsider :

Horváth Julia.

Nyirbátor :

Friedmann Lipót.

Nyiregyháza :* Bessenyei-nyomda.
Jóba Elek.
Nagy Mórné.
Piringer János. (Tul. özv. Piringer
Jánosné.)**Nyitra :**Huszár István.
Iritzer Zsigmond.
* Kapsz és Kramár.
* Löwy Antal.
Neugebauer Nándor.
Reicheles Lipót.**Ó-Becse :**

Lévai Lajos.

Ó-Kanizsa : Bruck P. Pál.
* Schwartz A.**Oravicza :**Kehrer L.
Wunder Károly.**Orosháza :**Pless N.
Veres Lajos.**Orsova :*** Handl József.
* Orsovai kny. részv.-társ.**Ó-Széplak :**

Nyitravölgyi gazd. egyt. nyomdája.

Ó-Szivacz :

Özv. Löwy Miksáné.

Paks :

Rosenbaum Miksa.

Pancsova : Jovanovics testvérek.
* Kohn Samu.
Koszánics Miklós.
Vig Simon.
Wittigschlager Károly.**Pankota :**

Bod József.

Pápa :

Ev. ref. főiskolai nyomda. (Bérlő
Kis Tivadar.)
Goldberger Gyula.
Nobel Ármin.
*Stern Rezső.

Pécs :

Hochrein J.
Pécsi irod. és könyvnyomdai r. t.
Püspöki lyceum kny. (Bérlő
Madarász Béla.)
Taizs József.
Wessely és Horváth.

Perjámos :

*Gatter és Frischmann.
* Hungaria kny.
Pirkmayer Alajos.

Petrozsény :

Figuli Antal.

Pozsony :

Alkalay Adolf.
Angermayer Károly.
Blau Vilmos.
Eder István.
Exner Sándor.
Freistadt Mór.
Grünfeld Lipót.
Katholikus irodalmi részv.-társaság.
Lichtenfeld Salamon.
Natali Magdolna.
Preisak Győző.
Richter Károly.
Schönberger Bernát.
>Westungarischer Grenzbote«
nyomdája. (Tul. Simonyi Iván.)
Wigand F. K. (Stromszky Emil.)

Pöstyén :

* Gipsz H.

Predmér :

* Links M. utóda: Rosenzweig H.

Puchó :

Reismann Mór J.

Putnok :

Gärtner Ignác.

Püspök-Ladány :

* Deutsch Izrael.

Ráczeke :

Csery István.
* Róde Mihály.

Rákos-Palota :

*Csongrádi Simonovics Kornél.
* Fischer és Deutsch.

Resicza :

Eisler József.
* Hungaria kny.
Weisz Adolf.

Rimaszombat :

Lévay Izsó.
Náray János Albert.
Rábely Miklós.

Rózsahegy :

Kohn Adolf.
Salva Károly.

Rozsnyó :

Kovács Mihály.
Sajóvidék nyomdája. (Tul. Hermann
Istvánné.)

Sajó-Solymos.

Bács Jánosné.

Salgó-Tarján :

Friedler Ármin.
Polacsek Sándor.

Sárbogárd :

Spitzer Jakab.

Sárospatak :

Ev. ref. főiskola ny. (Tul. Steinfeld
Jenő.)

Sárvár :

Jakoby B. utóda Stranz János.

S.-A.-Ujhely :

Hegyalja ny. (Tul. Alexander V.)
Landesmann Miksa és tsa.
Lóvi Adolf.
Pannonia ny. (Tul. Ócskay László.)
Zemplén-nyomda. (Tul. Ehlert Gy.)

Segesvár :

Horeth Frigyes.
Jördens testv.
*Mihailovics József.

Selmeczbánya :

Bleyer Adolf.
Joerges Ágost özv. és fia.

Sepsi-Szt.-György :

Jókai nyomda részv. társ.
* Móríciz István és Vajna Lajos.

Siklós:

Harangozó József.
 *Minerva ny. (tul. Klein F.)
 Wessely és Horváth.

Sopron:

Binder Pál, ezelőtt Reininger Ármin.
 Breiner E. fia.
 Gellis Mór.
 Petőfi-nyomda. (Tul. Zsombor Géza.)
 Romwalter Alfréd.
 Röttig Gusztáv.
 Török Kálmán és Kremszner Károly.
 Zollner és Ungár.

Stájerlak:

Hollschütz Frigyes.

Sümeg:

Horvát Gábor.

Szabadka:

Bittermann József.
 Braun Adolf
 Hirth Lipót és tsa.
 Krausz és Fischer.
 Szabados Sándor.
 Székely Simon.

Szakolcza:

Teszlik és Neumann.

Szamosujvár:

Aurora-nyomda (tul. Todorán Endre.)
 Gör. kath. egyházmegyei kny.

Szarvas:

Danszky Sándor.
 Sámuel Adolf.

Szász-Régen:

Burghardt Dezső.
 Schebesch Vilma.

Szászsebes:

Stegmann János.
 Winkler Gusztáv.

Szászváros:

Minerva-nyomda r. t.
 Schäser Anna.
 *Szászvárosi kny. r. t.

Szatmárnémeti:

Morvai János.
 Nagy Lajosné.
 Pázmány-sajtó.
 »Szabadsajtó« ny. (Tul. Litteczky
 Endre.)
 Weinberger testvérek.

Szécsény:

Glatstein Adolf.

Szeged:

Endrényi Imre.
 Endrényi Lajos.
 Engel Lajos.
 Gönczi J. József.
 Schulhof Lajos.
 Traub B. és társa.
 Várnai Lipót.

Szeghalom:

Kovács Antal.

Szegzárd:

* Árva J.
 özv. Báter Jánosné.
 Lengyel Pál.
 Ujfalussy Lajos utóda Molnár Mór.

Székelyhid:

Kohn Sámuel.

Székely-Keresztur:

Szabó testv.

Székely-Udvarhely:

Becsek D. fia.
 Betegh Pál.

Székesfehérvár:

Csitári K. és tsa.
 Debreczeni Gyula.
 * Eisler Adolf.
 Singer Ede.
 Számmer Imre (tul. Heckenast
 Kálmán).
 Számmer Kálmán.

Szempez:

Fischer Náthán.

Szenicz:

Bezsó János és tsa.
 Löffler József.

Szent-Endre:

Szent-Endre és vidéke ny. (Tul.
 Schwarcz J.)

Szentes:

Farkas Eugénia.
 Hollósy és Vajda.
 »Szentes és Vidéke« I. könyv-
 nyomda r. t.

Szent-Gotthárd:

Ifj. Wellisch Béla.

Szepes-Váralja :

Buzás Dénes.

Szepsi :

Tóth István.

Szered :*Schreiber Mór.
Sternér Dávid.**Szerencs :**

Simon József.

Szigetvár : Corvina ny. (Tul. Fried Dávid.)
Kozáry Ede.**Szikszó :**

Blank Simon.

Szilágy-Cseh :

Berkovits Sándorné.

Szilágy-Somlyó :Böloni Sándor.
Heimlich Weisz Katalin.**Szill-Hadad :**

*Fein Sámuel.

Szinyér-Váralja :

Vider Jakab.

Szolnok : Bakos István.
Fuchs Lipót és fia.
*Hay és Grün (Várm. ny.).
Jász-Nagykún-Szolnokmegyei Lapok
nyomdája. (Tul. Vezéry Ödön.)
Wachs Pál.**Szombathely :**Bertalanffy József.
Egyházmegyei könyvnyomda.
Gábrriel Ágoston.
Seiler Henrik utódai: Szele és Breifeld.**Tab :**

Pfeifer Ignác.

Tapolca :

Lóvy B.

Tasnád :

Lövinger Lipót.

Tata : Engländer József és társa.
Nobel Adolf.**Temesvár :**Beyer Róbert.
Csanád egyházmegyei könyvny.
Csendes Jakab.
Délmagyarorsz. könyvnyomda.
Freund Gyula.
Guttenberg-ny. (Tul. Wettel Ferencz.)
Mangold Sándor.
Messinger Sándor.
Moravetz Gyula.
Pátria ny. (Tul. Csátary Rezső és
ifj. Ádám Ferencz.)
Roschek József és Eichler József.
Steger Ernő utóda.
Trautmann György.
Uhrmann Henrik.
Unio-könyvnyomda. (Tul. ifj. Steiner
Károly.)
Veres Sámuel utóda.**Tenke :**

*Maár L. Vilmos.

Tisza-Füred : Goldstein L.
Kemény Arnold.
Weizsmann Samu.**Titel :**

Czája Alajos.

Tokaj :

*Gestetner Adolf.

Tolna :

Weltmann Ignác.

Tolna-Tamási :

Jeruzsálem Ede.

Torda :

*Füßy és Sztupjár (ezelőtt Harmath J.)

Torna :

*Rosenblüth Simon.

Tornallya :

*Künstler J.

Török-Becse :

Radák Jánosné.

Török-Kanizsa :*Bruck P. Pál.
Szegyakov Sándor.**Török-Szent-Miklós :**

Rubinstein Sándor.

Trencsén :

Gansel Lipót.
Skarnitzl X. Ferencz.
Szold Henrik.

Trencsén-Baán :

Back Ármin.

Turkeve :

Özv. Fölföldy Györgyné.

Turócz-Szt. Márton :

Gasparik József.
Magyar nyomda. (Tul. Moskóczy
Ferenczné.)
Turócz-szt.-mártoni könyvny. r. t.

Uj-Arad :

Mayr Lajos.

Ujpest :

* Fuchs Antal és József.
Salgó testvérek.

Ujverbász :

Kovács János.

Ujvidék :

Fuchs Emil és társa.
Hirschenhauser Benő.
Hungária-ny. (Tulajdonos Fried-
mann Sándor.)
Ivkovics György.
Miletics Szvetozár.
Popovics testvérek.

Ungvár :

Gellis Miksa.
Jäger Bertalan.
Lévai Mór.
Székely és Illés.
Unio-kny. r. t. (Igazg. Kaminczky
Géza.)

Vác :

* Kir. orsz. fegyintézeti nyomda.
Kohn Mór.
Mayer Sándor.

Vágújhely :

Brück Soma.
Horovitz Adolf.
*Löwysohn Manó.
Steinmann Jakab.

Verebély :

Hungaria kny. (tul. Neufeld Samu.)

Versecz :

Kehrer Lajos.
özv. Kirchner J. E.
Petko-Pavlovits Milán.
*Steiger és Glaser.
Wettel és Veronits.

Veszprém :

Dunántuli kny. (Tul. Köves Béla és
K. Paur Ödön.)
Egyházmegyei könyvnyomda.
Krausz Ármin fia.
Népakarat nyomdája. (Tul. Takács
Szilveszter.)
* Pósa Endre.

Zala-Egerszeg :

Breisach Sámuel.
Tahy Rozália és tsa.
Unger Antal.
* Vágó János.

Zala-Szent-Grót :

Nagy Sándor.

Zenta :

Barna János.
Beretka Imre.
Fekete Sándor.
Kabos Ármin.
Straub Ödön.

Zilah :

Nadler Béni.
Seres Samu.

Zólyom :

Nádasy Ferencz.
Schlesinger Ignác.

Zombor :

Bittermann Nándor és fia.
Kollár József.
Oblát Károly.

Zsámbokréth :

*Nyitravölgyi gazd. egyesület kny.

Zsibó :

Grünhut Ignác.

Zsolna :

Bjel József és Jellinek József.
Horner Ferencz.

Zsombolya :

Perlstein Fanny.
Wunder Rezső.

A HAZAI HIRLAPIRODALOM

1902-BEN.

I.

A magyar hirlapirodalom.

ID. SZINNYEI JÓZSEFTŐL.

I. POLITIKAI NAPILAPOK.*

BUDAPESTEN.

Alkotmány. Szerk. Bonitz Ferencz; kiadó-tulajd. Molnár János. Nyomt. a »Stephaneum.« VII. évf. Ára 28 kor.

Budapest. Szerk. Gracza György; kiadó-tulajdonos Wodianer F. és fiai. XXVI. évf. Ára helyben 20 kor; vidékre 24 kor.

Budapesti Friss Ujság. Szerk. Ilosvai Hugó. III. évf. Nyomt. Pollacsek Mór. Egyes számnak ára 2 fillér.

Budapesti Hirlap. Főszerk. Rákosi Jenő; felelős szerk. Csajthay Ferencz; kiadó és laptulajdonos a Budapesti Hirlap ujságvállalata. XXIII. évf. Ára 28 kor.

Budapesti Közlöny. Hivatalos lap. Ideiglenes fel. szerkesztő dr. Ladik Gusztáv. XXXVI. évf. Kiadja az Athenaeum. Ára »a Hivatalos Értesítő«-vel együtt 40 kor.

Budapesti Napló. Főszerk. Vészi József; fel. szerk. Braun Sándor; kiadja a szerkesztőség. VII. évf. Nyomt. »Patria.« Ára 28 kor.

Egyetértés. Szerk. Fenyő Sándor; tulajd. és kiadó a »Magyar ujság-kiadó r. társ.« XXXVI. évf. Nyomt. Nagy Sándor. Ára 40 kor.

Esti Ujság. Szerk. Barna Izidor; kiadó-tulajd. Rákosi Jenő Budapesti Hirlap ujságvállalata (Zilahy Simon). VII. évf. Ára helyben 9 kor. 60 fill.; vidéken 13 kor. 20 fill.; számonként 2 fill.

Friss Ujság. Szerk. Habár Mihály; kiadó-tulajd. a »Magyar Hirlap-kiadó-társaság.« VII. évf. Ára egy óra 1 kor. 20 fill.; egyes szám 2 fill.

Független Magyarország. Szerk. Dienes Márton. I. évf. Nyomt. a F. M. hirlapkiadó r. társ. kny. Ára 28 kor.

Hazánk. Szerk. Buday Barna; kiadó-tulajd. Korbuly József. Nyomt. Stephaneum IX. évf. Ára 28 kor.

Kis Ujság. Szerk. dr. Kovács Dénes; kiadó-tulajdonosok Wodianer F. és fiai nyomd. XVI. évf. Ára helyben 14 kor. 40 fill.; vidékre 18 kor.

Magyar Állam. (Idők Tanuja.) Főszerk. dr. Hortoványi József; felelős szerk. Szemecz Emil; laptulajdonosok: Lonkai Antalné örökösei. XLIII. évf. Ára 40 kor.

Magyar Esti Lap. Szerk. Timár Szaniszló; kiadók dr. Szalay Mihály és Székely József; tulajdonos a MEL. hirlapkiadó részvény-társaság. Nyomt. Európa. IX. évf. Ára 9 kor. 30 fill.

Magyar Hirlap. Főszerk. dr. Hertzka Tivadar, fel. szerk. Márkus Miksa; kiadó-tulajdonos Magyar Hirlap kiadó részvény-társaság. XIII. évf. Ára 28 kor.

Magyar Nemzet. Főszerk. dr. Jókai Mór és Beksics Gusztáv; fel. szerk. Adorján Sándor; kiadó-tulajd. az Athenaeum irod. és ny. r. társ. IV. évf. Ára 24 kor.

Magyarország. Főszerk. Holló Lajos; tulajdonos a »Magyarország« hirlapkiadó részv.-társaság. Nyomt. a »Kosmos.« IX. évf. Ára 28 kor.

Magyarság. Szerk. és laptulajdonos Korbuly József, III. évf. Nyomt. Werbőczy ny. Ára 12 kor.

Magyar Szó. Szerk. dr. Pályi Elek. III. évf. Nyomt. Kosmos. Ára 28 korona.

Magyar Világ. Szerk. Benedek Elek. I. évf. Nyomt. Európa. Ára 16 kor.

Nemzeti Ujság. Szerk. dr. Csillag

* Azon hirlapok vétettek fel, melyet mint közeles példányok érkeztek be a M. Nenz. Műzeumba. — Ez összeállítás, mely 1894-ig a Vasárnapi Ujságban jelent meg, az 1895. évtől kezdve a Magyar Könyvszemle rendes mellékletét képezi.

Máté; lapvezér dr. Lipcsey Ádám. IV. évf. Nyomt. Európa. Egyes szám ára 2 fill.

Pesti Hírlap. Szerk. dr. Légrády Imre; kiadják és nyomt. a Légrády-testvérek. XXIII. évf. Ára 28 kor.

Pesti Napló. Főszerk. ifj. Ábrányi Kornél; felelős szerk. Szerdahelyi Sándor; kiadó-tulajd. a Pesti Napló részvénytársaság. LIII. évf. Ára 28 kor.

Pesti Ujság. Szerk. Forrai-Frankl Oszkár; nyomt. »Európa.« III. évf. Ára ?

Uj Lap. Szerk. Gyürky Ödön. kiadó-tulajd. a kath. egyesületek országos szövetkezete. I. évf. Nyomt. a »Stephaneum«. Egyes szám ára 2 fill.

VIDÉKEN.

Arad és Vidéke. (Arad.) Szerk. Tiszti Lajos és Benedek Árpád; kiadó-tulajdonos Gyulai István nyomdász. XXII. évf. Ára helyben 24 kor. postán küldve 28 kor.

Aradi Estilap. (Arad.) Szerk. Hunyár Algernon. I. évf. Nyomt. Aradi ny. r. t. (Megszűnt.)

Aradi Friss Ujság. (Arad.) Szerk. Radó Károly; kiadó-tulajd. Steinfeld Lajos. IV. évf. Nyomt. aradi ny. r. t. Egyes szám ára 2 fillér.

Aradi Közlöny. (Arad.) Szerk. Stauber József; kiadja az »Aradi nyomdátársaság«, XVII. évf. Ára 24 kor.

Aradi Napló. (Arad.) Szerk. Hunyár Algernon. I. évf. Nyomt. Aradi ny. r. t. (Megszűnt.)

Aradi Reggeli Lap. (Arad.) Szerk. Hunyár Algernon. I. évf. Nyomt. Aradi ny. r. t. (Megszűnt.)

Aradi Ujság. (Arad.) Szerk.-tulajd. Székely Miklós I. évf. Nyomt. Aradi ny. r. t. (Megszűnt.)

Bajai Friss Ujság. (Baja.) Szerk. Fodor Károly; kiadó: Rothschild Zsigmond. II. évf. Nyomt. a bajai Friss Ujság szerződéses ny.

Brassói Lapok. (Brassó.) Szerk. dr. Vajna Gábor. VIII. évf. Nyomt. a tulajd. Trattner H. Ára 20 kor.

Debreczen. (Debreczen.) Szerk. Bartha Mór; kiadók Hoffmann és Kronovitz nyomdászok. XXXIV. évf. Hetenként ötször. Ára 20 kor.

Debreczeni Hírlap. (Debreczen.) Szerk. és kiadó-tulajd. Kutasi Imre nyomdász. XII. évf. Ára 20 kor.

Debreczeni Napló. (Debreczen.) Szerk. Szathmáry Zoltán. I. évf. Nyomt. Székely Viktor. Ára 14 kor. 40 fill.

Debreczeni Ujság. (Debreczen.) Szerk. és laptulajd. Than Gyula. Nyomt. a városi könyvny. VI. évf. Ára 12 kor.

Délmagyarországi Közlöny. (Temesvár.) Szerk. és laptulajd. Lendvai Miklós. Nyomt. Csendes Jakab. XXIII. évf. Ára 28 kor.

Ellenzék. (Kolozsvár.) Főszerk. Bartha Miklós; szerk. és kiadó-tulajd. Magyar Mihály nyomdász. XXIII. évf. Ára 32 kor.

Felsőmagyarország. (Kassa.) Szerk. ifj. Madarász János. XVIII. évf. Nyomt. Vitéz A. Ára 20 kor.

Friss Székely Lapok. (Marosvásárhely). I. évf. Nyomt. Benkő László. (Később »Székely Lapok« cz.) Ára 6 kor.

Függetlenség. (Arad.) Főszerk. Müller Károly. fel. szerk. Benedek Árpád; kiadó-tulajd. Zlinszky István és társa. I. évf. Nyomt. a »Függetlenség« gyorsajtója. Ára 20 kor. vidékre 24 kor.

Gyöngyösi Friss Ujság. (Gyöngyös.) Szerk. Vadász Lajos. I. évf. Nyomt. Székely Viktor. (Megszűnt.)

Győri Hírlap. (Győri Közlöny, Győr.) Szerk. és kiadó-tulajd. Szávay Gyula; XLVI. évf. Nyomt. Pannonia. Ára 24 kor.

Győri Friss Ujság. (Győr.) Szerk. Zoltán Vilmos. I. évf. Nyomt. Székely Viktor Bpsten. Ára 1 óra 1 kor 60. fill.

Kassai Friss Ujság. (Kassa.) Szerk. Murányi József; kiadó Rózsa Viktor nyomdász. II. évf. Ára 14 kor. 40 fill.

Kecskeméti Friss Ujság. (Kecskemét.) Napilap. Szerk. dr. Nagy Mihály. Kiadó-tulajd. az Első kecskeméti nyomdai r. t. III. évf. Ára 8 kor. (Később Kecskemét és Vidéke.)

Kis-Pest-Szent-Lőrinczi Friss Ujság. (Kis-Pest.) Szerk. Hegedüs András. II. évf. Nyomt. Székely Viktor.

Kolozsvári (Erdélyi) Friss Ujság. (Kolozsvár.) I. évf. Nyomt. Gámán János örökösök.

Komáromi Friss Ujság. (Komárom.) Szerk. Kürthy Nándor. I. évf. Ára 6 kor. 40 fill.

Közvélemény. (Szeged.) Szerk. Rostkowitz Artur; laptulajd. kiadó Gönczi József nyomdász. V. évf. Ára ?

Magyar Polgár. (Kolozsvár.) Szerk. Ajtai K. Albert nyomdász. XXV. évf. Ára 28 kor.

Magyar Tengerpart. (Fiume.) Szerk. és kiadó-tulajd. Hegyi Jenő. Nyomt. az Unió ny. X. évf. Ára 24 kor.

Makói Friss Ujság. (Makó.)

Szerk. Espersit János; kiadja dr. Kenéz Sándor. I. évf. Nyomt. »Vásárhelyi Híradó« ny.

Miskolczi Friss Ujság. (Miskolcz.) Szerk. Darvas Dezső. IV. évf. Nyomt. a M. Friss Ujság szerződéses ny. Egyes szám ára 2 fillér.

Miskolczi Napló. (Miskolcz.) Szerk. dr. Kovács József és Hubert János. Nyomt. Szelényi és társa. II. évf. Ára helyben 12 kor., vidékre 16 kor.

Nagybeckerekeli Hírlap. (Nagybeckerek.) Főszerk. dr. Várady Imre, fel. szerk. Miklós Gyula. II. évf. Nyomt. Seprős Valter, Ára 20 kor.

Nagykanizsai Friss Ujság. (Nagykanizsa.) Szerk. Kramer Lajos; kiadó-tulajd. Krausz és Parkas. Nyomt. a Nagykanizsai Friss Ujság szerződéses ny. II. évf. Ára 14 kor. 40 fill.

Nagyvárad. (Nagy-Várad.) Kiadó-tulajd. a nagyváradai hírlapkiadó r. t. fel. szerk. Sas Ede. Nyomt. Lang József. XXXIII. évf. Ára helyben 24 kor., postán küldve 28 kor.

Nagyvárad Friss Ujság. (Nagyvárad.) Szerk. Halász Lajos; III. évf. Nyomt. Boros Jenő.

Nagyvárad Napló. (Nagyvárad.) fel. szerk. dr. Dési Géza, szerk. Fehér Dezső és Ady Endre; Nyomt. Boros Jenő V. évf. Ára helyben 24 kor., vidékre 28 kor.

Nyitramegyei Ellenőr. (Nyitra.) Szerk. és kiadó-tulajd. Ballier Sándor. I. évf. Nyomt. Iritzer Zsigmond.

Nyugatmagyarországi Híradó. (Pozsony.) Szerk. és laptulajd. dr. Vutkovich Sándor. XV. évf. Nyomt. Wigand F. K. Ára 24 kor.

Pécsi Figyelő. (Pécs.) Szerk. Pleininger Ferencz; laptulajd. Szauter Gusztáv; kiadó Taizs József nyomdász. XXX. évf. Ára 20 kor.

Pécsi Napló. (Pécs.) Főszerk. Lenkei Lajos; kiadó-tulajd. a pécsi irod. és könyvny. részvény-társaság. XXI. évf. Ára 24 kor.

Sopron. (Sopron.) szerk. Zombory József; kiadó-tulajd. Romwalter Alfréd nyomdász. XXXII. évf. Ára 16 kor.

Szabadkai Friss Ujság. (Szabadka.) Szerk. Katona Imre. Nyomt. a szerződéses nyomda. II. évf. Egyes szám ára 4 fill.

Szabadság. (Nagyvárad.) Szerk. Hegyesi Márton, kiadó-tulajd. Laszky

Árnin nyomdász. XIX. évf. Ára helyben 24 kor., vidéken 28 kor.

Szabadság. (Debreczen.) Szerk. Szundy Károly I. évf. Nyomt. Dobschorb és Popovits. Ára 20 kor.

Szatmári Friss Ujság. (Szatmár.) Szerk. Májdik Árpád. I. évf. Nyomt. Morvay János. Ára 7 kor. 20 fill.

Szatmári Hírlap. (Szatmár.) Szerk. Harsányi Sándor. I. évf. Nyomt. »Szabadsajtó«.

Szeged és Vidéke. (Szeged.) Szerk. dr. Huszár János. I. év. Nyomt. Gönczi József. Ára. 24 kor.

Szegedi Friss Ujság. (Szeged.) Szerk. Ujlaki Antal; kiadó-tulajd. Endrényi Lajos nyomdász. III. évf. Ára 14 kor.

Szegedi Híradó. (Szeged.) Szerk. Palócz László; kiadó-tulajd. Endrényi Imre nyomdász. XLIV. évf. Ára 28 kor.

Szegedi Napló. (Szeged.) Főszerk. Kulinyi Zsigmond; fel. szerk. Békefi Antal; kiadó Engel Lajos. XXV. évf. Ára 28 kor.

Székelység. (Marosvásárhely.) Szerk. Sz. Szakács Péter. V. évf. Nyomt. Adi Árpád. Ára 14 kor. (Előbb SzékelyEllenzék.)

Székesfehérvári Friss Ujság. (Székesfehérvár.) Szerk. Ilosvay Hugó és Branizsa Károly. Nyomt. a szerződéses nyomda Budapest. II. évf. Ára helyben 7 kor. vidéken 14 kor.

Székesfehérvári Hírlap. (Székesfehérvár.) Szerk. és tulajd. Tóth Arthur. Nyomt. Számmer Kálmán. VII. évf. Het. 3-szor. Ára 16 kor.

Szentesi Friss Ujság. (Szentes.) Főszerk. Stark Nándor; fel. szerk. Ilosvay Hugó. Nyomt. a szerződéses ny. Budapest. II. évf. Egyes sz. ára 2 fill.

Szentesi Ujság. (Szentes.) Szerk. Espersit János és Bolgár Lajos, kiadó-tulajd. dr. Kenéz Sándor. I. évf. Nyomt. »Vásárhelyi Híradó« nyomt. Hódmezővásárhelyen. Ára 8 kor.

Szombathelyi Friss Ujság. (Szombathely.) Szerk. Füreidi Béla kiadó-tulajd. és Breitfeld Dezső. II. évf. Nyomt. Seiler Henrik utódainál. Egyes szám 4 fill.

Temesvári Ujság. (Temesvár.) Szerk. Ilosvay Hugó. Nyomt. Hírlapterjesztő vállalat. II. évf. Egyes szám ára 2 fill.

Tiszántúl. (Nagyvárad.) Szerk. fel. Vucskies Gyula; laptulajd. »Szent-László-Nyomda« r.-társaság. VIII. évf. Ára 16 kor.

Torontál. (Nagy-Becskek.) Szerk. dr. Brájer Lajos; kiadja Pleitz Ferencz Pál nyomdász. XXIX. évfolyam. Ára 24 korona.

Uj Debreczeni Friss Ujság. (Debreczen.) Főszerk. Sas Ede; szerk. fel. Harsányi Sándor; kiadó-tulajd. a hirlap társasága. III. évf. Nyomt. Csokonai ny. Ára 6 kor., vidékre 12 kor. (Megszűnt)

Uj Kecskeméti Friss Ujság. (Kecskemét.) Szerk. és tulajd. Sz. Kovács Pál. I. évf. Nyomt. Székely Viktor. Ára 14 kor. (Megszűnt).

Ujság. (Kolozsvar.) Szerk. dr. Papp József; laptulajd. Gombos Ferencz nyomdász. V. évf. Ára 24 kor.

Vácsi Friss Ujság. (Vác.) Szerk. Bauer Mihály. I. évf. Nyomt. Székely Viktor Budapestén.

Vásárhelyi Friss Ujság. (Hód-Mező-Vásárhely.) Szerk. Fejervári József; kiadó: »Vásárhelyi Híradó« ny. II. évf. Egyes szám 2 fill.

Összesen 90.

II. POLITIKAI HETILAPOK.

BUDAPESTEN.

Budapesti Hétfői Hirlap. Szerk. Szomaházy István. I. évf. Nyomt. a belvárosi kny. Ára 5 kor.

Ebredés. Szerk. Gara József, laptulajd. Misoga Sándor társszerk. Nyomt. Wodianer F. és fiai. II. évf. Ára 8 kor.

Független Ujság. A magyar gazdaszövetség közlönye. Szerk. Szilassy Zoltán; kiadó-tulajd. Zsitvay Sándor. VIII. évf. Nyomt. »Pátria.« Ára 5 kor. 20 fill.

Igazmondó. Szerk. és tulajd. Budai János. Nyomt. Hornyánszky Viktor. II. évf. Ára 9 kor. 60 fill.

Képes Néplap és Politikai Híradó. Szerk. Nagy Miklós; kiadja a Franklin-Társulat. XXX. évf. Ára 4 kor. 80 fill., a »Világkróniká«-val együtt 8 korona.

Magyar Közélet. Szerk. dr. Halmai Elemér és Zigány Árpád. I. évf. Hav. 2-er. Nyomt. Országos közp. közs. ny. Ára 24 korona.

Magyar Néplap. Szerk. és kiadja Buday Aladár. Nyomt. »Stephaneum« XI. évf. Ára 3 kor. 60 fill.

48-as Ujság. Szerk. és kiadó-tulajd. Varságh Zoltán. Nyomt. »Stephaneum« II. évf. Ára 6 kor.

Nemzeti Hirlap. Szerk. Kósa Rezső; laptulajdonos Rózsa Kálmán és neje nyomd. XVIII. évf. Hetenként kétszer. Ára 12 kor.

Néppárt. Szerk. Rakovszky István és Izsóf Alajos; kiadó-tulajd. Molnár János. IV. évf. Ára 3 kor.

A Nép Zászlója. Szerk. és kiadó-tulajdonos Lukáts Gyula. Nyomt. »Pallas« XVII. évf. Ára 8 kor.

Politikai Hetiszemle. Szerk. és laptulajdonos Székely Sámuel. IX. évf. Nyomt. Neumayer Ede. Ára 20 kor.

Politikai Ujdonságok. Szerk. Nagy Miklós; kiadó-tulajdonos a Franklin-Társulat magyar irodalmi intézet és könyvnyomda. XLVIII. évf. Ára 10 kor.; a »Vasárnapi Ujság«-gal együtt 24 kor.

Radikális. Szerk. és kiadó-tulajd. Kasics Péter. III. évf. Nyomt. »Petőfi« ny. Ára 5 kor.

Uj Század. Főszerk. dr. Vázsonyi Vilmos. III. évf. Nyomt. Országos közp. közs. kny. r. t. Ára 10 kor.

VIDÉKEN.

Abauj-Kassai Közlöny. (Kassa.) Szerk. dr. Pényes Samu; kiadja a szerkesztőség. Nyomt. Vitéz A. XXXI. évf. Het. 2-szer. Ára 12 korona.

Alföldi Ellenzék. (Szentés.) A Szentesi Lapok folytatása Szerk. Pintér Gyula és Pandovics Döme. Nyomt. Silber János Csongrádon. II. évf. Hetenként 2-szer. Ára 10 kor. (Megszűnt.)

Bácska. (Zombor.) Szerk. dr. Balogh Ernő; laptul. és kiadó Bittermann Nándor nyomdász. XXV. évf. Hetenként kétszer. Ára 12 kor.

Bácskai Ellenőr. (Baja.) Szerk. Stoczek Károly. Nyomt. Szabados Sándor. XXIII. évf. Hetenként 4-szer. Ára 12 kor.

Bácskai Hirlap. (Szabadka.) Szerk. dr. Csillag Károly; kiadó: Krausz és Fischer nyomd. VI. évf. Ára 12 kor.

Bajai Független Ujság. (Baja.) Főszerk. dr. Reich Aladár. Szerk. dr. Szirmai Vidor. Nyomt. Nánay Lajos. II. évf. Ára 6 kor.

Békésvármegye. (Gyula.) Szerk. dr. Bodoky Zoltán és Frankó László. Nyomt. Dobay János II. évf. Ára 12 kor.

Békésmegyei Közlöny. (Békés-Csaba.) Szerk. Maros György; laptulajd. Szihelszky József; kiadja a »Corvina«

könyvnyomda. XXIX. évf. Hetenként kétszer. Ára 12 kor.

Besztercze. (Besztercze.) Szerk. és kiadó-tulajdonos. Balázs József. Nyomt. Botschár Tivadar. XIX. évf. Ára 8 kor.

Borsodmegyei Lapok. (Miskolcz.) Szerk. és kiadó Forster Rezső; laptulajd. Buthy Lajos és Forster Rezső. Nyomt. Forster. Wesselényi és társai. XXII. évf. Hetenként kétszer. Ára 12 kor.

Csiki Lapok. (Csik-Szereda.) Szerk. dr. Fejér Antal; kiadó és tulajd. Györgyjakab Márton utóda (Szvoboda testvérek) nyomdász. XIV. évf. Ára 8 kor.

Dunántúli Hirlap. (Győr.) Szerk. Giesswein Sándor és Bihar Jenő; kiadó a Győregyh.-megye könyvnyomda. IX. évf. Hetenként 2-szer. Ára 12 kor.

Egri Híradó. (Eger.) Szerk. dr. Csutorás László; kiadó-tulajd. az érseki lyceumi nyomda. X. évf. Hetenként 2-szer. Ára 10 kor.

Egri Ujság. (Eger.) Szerk. dr. Schvare (Setét) Sándor; kiadja Löw B. nyomdász. IX. évf. Ára 12 kor.

Ellenzék. (Miskolcz.) Szerk. és tulajd. Ruttkay Menyhért. I. évf. Hetenként 2-szer. Nyomt. Forster, Klein és Ludvig. Ára 10 kor. (Megszűnt).

Ellenzéki Ujság. (Ujpest.) Szerk. dr. Fehér Mór; tulajd. dr. Aradi Béla. I. évf. Nyomt. Fuchs Samu és társa Budapesten. Ára ?

Esztergom. (Esztergom.) Főszerk. dr. Csajka Ernő; szerk. Dvihalj Géza; kiadó-tulajd. dr. Prohászka Ottokár. Nyomt. Buzárovits Gusztáv. VII. évf. Ára 10 kor.

1848. (Veszprém.) Szerk. Serény Aladár. Nyomt. Dunántúli kny. II. évf. Ára 12 kor.

Fejérmegyei Napló. (Székesfejérvár.) Szerk. Bilkey Ferencz; IX. évf. Nyomt. Szammer Kálmán. Hetenként 3-szor. Ára 12 kor.

Felsőmagyarországi Hirlap (Sátoralja-Ujhely.) Szerk. Buza Barna és Rosner Imre. Nyomt. Landesmann Miksa és társa kiadó. V. évf. Hetenként 2-szer. Ára 10 kor.

Felső-Torontál. Előbb Nagy-Szent-Miklós. (Nagy-Szent-Miklós.) Szerk. és laptulajd. dr. Jeszenszky Géza; Nyomt. Pirk-mayer Alajos Perjámoson. XI. évf. Hetenként 2-szer. Ára 10 kor.

Független Hajduság. (Hajdu-Szoboszló.) Szerk. és kiadó Bor János; fő-

szerk. Kovács Gyula; laptulajd. Ádám János. I. évf. Nyomt. Plón Gy.

Függetlenség. (Pestmegyei Hirlap. Kecskemét.) Főszerk. Szappanos István; fel. szerk. dr. Mészáros Ferencz. XV. évf. Nyomt. Szappanos István. Ára 10 kor.

Gyulafehérvári Hirlap. (Gyula-Fehérvár.) Szerkesztő és laptulajd. Issékucz János; kiadó Papp György nyomdász. XVI. évf. Ára 8 kor.

Határőr. (Pancsova.) Szerk. Wittig-schlager Lajos; kiadó-tulajd. Wittig-schlager Károly nyomdász. XI. évf. Ára 10 kor.; vidékre 11 kor.

Heti Szemle. (Szatmár.) Szerkesztő Báthory Endre; kiadó a »Pázmánysajtó.« XI. évf. Ára 6 kor.

Hevesvármegyei Hirlap. (Eger.) Főszerk. Babocsay Sándor; fel. szerk. dr. Pásztor Bertalan; kiadó-tulajd. az egri nyomda részvény-társaság. X. évf. Hetenként 3-szor. Ára 12 kor.

Igaz Szó. (Szabadka.) Szerk.-tulajd. Ruttkay Máté. Nyomt. Hirth Lipót és társa. II. évf. Ára 12 kor. (Megszűnt.)

Jászberény és Vidéke. (Jászberény.) Szerk. Grün Hermann; tulajd. Török Aladár; nyomt. Brünauer Adolf. XXXIV. évf. Ára 8 kor.

Jászberényi Híradó. (Jászberény.) Szerk. Blenk Lajos; kiadó-tulajd. Kubicza János nyomdász. II. évf. Ára 8 kor.

Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok. (Szolnok.) Szerk. és kiadó Vezéry Ödön nyomdász. XIII. évf. Hetenként kétszer. Ára 12 kor.

Kalocsai Néplap. (Kalocsa.) Szerk. Mócsy Antal; hely. szerk. Virág István, lapkiadó Jurcsó Antal ny. XXV. évf. Ára 4 kor.

Kecskemét. (Kecskemét.) Főszerk. dr. Horváth Ádám; fel. szerk. Sz. Kovács Pál; kiadó-tulajd. Sziládi László nyomdász. XXX. évf. Ára 10 korona.

Kecskeméti Ellenőr. (Kecskemét.) Szerk. Somogyi János; kiadó-tulajd. Fekete Mihály nyomdász. I. évf. Ára 8 kor.

Kecskeméti Lapok. (Kecskemét.) Szerk. dr. Nagy Mihály; kiadja az első kecskeméti hirlapkiadó és kny. r. t. XXXV. évf. Ára 10 kor.

Kismarton és Vidéke. (Kismarton.) Szerk. Metzinger Lajos. Nyomt. Török és Kremszner. II. évf. Ára 10 kor.

Közérdek. (Nagy-Enyed.) Szerk. dr. Magyar Károly és Török Bertalan; kiadja a nagyenyedi könyvny. és papírgyár

r. t. XXI. évf. Hetenként 2-szer. Ára 12 kor.

Makó és Vidéke. (Makó.) Szerk. dr. Orosz Ede I. évf. Nyomt. Kovács Antal. Hetenként 3-szor. Ára 12 kor.

Makói Hirlap. (Makó.) Szerk. Nagy Károly és Purjesz Mór; kiadó-tulajdonos Neumann József nyomdász. XVI. évf. Hetenként kétszer. Ára 8 kor.

Máramarosi Híradó. (M.-Sziget.) Szerk. Rományi István és dr. Pap József; kiadó-tulajd. Berger Miksa nyomd. VII. évf. Ára 8 kor.

Maros. (Makó.) Szerk. Barna Sándor és Tarnai Ivor; kiadó-tulajdonos Gaál László nyomdász. XXXIII. évf. Hetenként kétszer. Ára 8 korona.

Maros-Torda. (Marosvásárhely.) Szk. Orbán Balázs. Nyomt. Adi Árpád. III. évf. Ára 12 kor.

Mohács és Vidéke. (Mohács.) Szerk. Margitai Péter; kiadó Blandi János nyomdász. XXI. évf. Ára 8 kor.

Nógrádi Lapok és Honti Híradó. (B.-Gyarmat.) Szerk. Horváth Danó; kiadó-tulajdonos a balassa-gyarmati könyvnyomda r. társaság. XXX. évf. Ára 10 kor.

Nyitrai Közlöny. (Nyitra.) Szerkesztő és kiadó-tulajd. dr. Bangha Sándor. Nyomt. Neugebauer Nándor. XXII. évf. Ára 12 kor.

Nyitrai Szemle. (Nyitra.) Szerk. és laptulajd. dr. Tóth János; társzerk. Franciscy Lajos. Nyomt. Huszár István. X. évf. Ára 10 kor.

Nyitrai Völgyi Lap. (Nagytapolcsán.) Szerk. Szalay Pál; kiadó-tulajd. Platzkó Gyula nyomdász. III. évf. Ára 8 kor.

Pécsi Közlöny. (Pécs.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Hanny Ferenc. X. évf. Hetenként 2-szer. Nyomt. liceumi ny. Ára 12 ft.

Pusztaszer. (Szeged.) Szerk. és kiadó: Rostkovitz Artur. I. évf. Nyomt. Várnai L. Ára 2 kor.

Somogy. (Kaposvár.) Szerk. és tulajd. Roboz István; lapkiadó Hagelman Károly. nyomdász XXXVIII. évf. Ára 10 kor.

Soproni Napló. (Sopron.) Szerk. és kiadó-tulajd. Rábel László. Nyomt. Röttig Gusztáv. Hetenként 2-er. V. évf. Ára 16 kor.

Szabadka és Vidéke. (Szabadka.) Szerk. Czeisz Máté; laptulajdonosok az alapítók. X. évf. Nyomt. Bittermann József. Ára 6 kor.

Szabadság. (Miskolc.) Szerk. és

kiadó Ruttkay Menyhért; helyettes szerk. Buday József. Nyomt. Szelenyi és társa. XI. évf. Hetenként kétszer. Ára 10 kor.

Szászváros. (Szászváros.) Szerk. és laptulajd. Simon Ferenc; kiadó Schäser A. nyomdász. VIII. évf. Ára 8 kor.

Szeben és Fogaras Vármegye. (Szeben) Szerk.-tulajd. Czobor Hugó. II. évf. Nyomt. Görtler János. Ára 10 kor.

Székelyföld. (Kézdi-Vásárhely.) Szerk. Dobay János; kiadó-tul. ifj. Jancsó Mózes nyomdász. XXI. évf. Hetenként kétszer. Ára 10 kor.

Székely Lapok. (Marosvásárhely.) Szerk. a kiadó-tulajd. dr. Szász Károly; Ny. Benkő László. XXXII. évf. Hetenként 4-er. Ára 16 kor.

Székely Nemzet. (Sepsi-Szent-György.) Szerk. Málk Loránd; laptulajd. és kiadó a »Jókai-nyomda-részv. társulat.« XX. évf. Hetenként négyszer. Ára 20 kor.

Székesfehérvár és Vidéke. (Székesfehérvár.) Szerk. dr. Luria Aladár, kiadó-tulajd. »A székesfehérvári politikai hírlapkiadó-társaság.« Nyomt. Számmer Imre. XXX. évf. Hetenként 3-szor. Ára 16 kor.

Székesfehérvári Hirlap. (Székesfehérvár.) Szerk.-tulajd. Tóth Arthur. VII. évf. Hetenként 3-szor. Nyomt. Számmer Kálmán. Ára 16 kor.

Szombathelyi Ujság. (Szombathely.) Szerk. Császár József; laptulajd. az egyházmegyei könyvny. VIII. évf. Ára 10 kor.

Tata-Tóvárosi Híradó. (Tata-Tóváros.) Szerk. Szomoró S. Ferenc; kiadó-tulajdonos Engländer és társa nyomd. XXIII. évf. Hetenként 2-er. Ára 8 kor.

Tolnavármegye. (Szegezárd.) Szerk. tulajd. dr. Leopold Kornél; segédszerk. Székely Ferenc. Nyomt. Ujfaluzy Lajos. XII. évf. Ára 12 kor.

Torontáli Közlöny. (Nagy-Kikinda.) Szerk. és tulajd. dr. Kiss Károly; kiadó Szegyakov M. nyomdász. XXI. évf. Hetenként 2-szer. Ára 14 kor.

Ujvidék. (Ujvidék.) Szerk. Zanbauer Ágoston. Nyomt. Fuchs Emil és társa. XXVII. évf. Ára 12 kor.

Ujvidéki Ujság. (Ujvidék.) Szerk. Balla Aladár. II. évf. Nyomt. Hirschenhauser Benő. Het. 2-szer. Ára 16 kor.

Váczi Közlöny. (Vác.) Főszerk. és laptulajd. Kádár Szilveszter; szerk. Wirnhardt Ágoston. Nyomt. Mayer Sándor. XXIV. évf. Ára 12 kor.

Vásárhely és Vidéke. (Hódmező-

Vásárhely.) Főszerk. dr. Endrey Gyula; fel. szerk. Bibó Lajos. Nyomt. a Vásárhely és Vidéke ny. kiadó. XX. évf. Hetenként kétszer. Ára 8 kor.

Vásárhelyi Híradó. (Hód-Mező-Vásárhely.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Kenéz Sándor. III. évf. Nyomt. Lévai F. Ára 8 kor.

Vasvármegye. (Szombathely.) Szerk. Kővári Kaffehr Béla; kiadó-tulajd. Bertalanffy József nyomdász. XXXV. évf. Hetenként 2-szer. Ára 16 kor.

Végvidék. (Pancsova.) Szerk. Feymann Gyula; kiadó-tulajd. dr. Hódy Antal. Nyomt. Wittigschlager C. V. évf. Ára 12 kor.

Veszprémi Hírlap. (Veszprém.) Szerk. Szánthó László; kiadó-tulajd. az egyházmegyei könyvny. X. évf. Ára 12 kor.

Veszprémvármegye. (Veszprém.) Szerk. Kápolnai Paur Ödön. Nyomt. Krausz Ármin fia. V. évf. Ára 12 kor.

Zala. (Nagy-Kanizsa.) Szerk. Szalay Sándor és Révész Lajos kiadó-tulajd. Fischel Fülöp nyomdász. Hetenként kétszer. XXIX. évf. Ára 12 kor.

Zemplén. (Sátoralja-Ujhely.) Főszerk. ifj. Meczner Gyula; fel. szerk. dr. Szirmai István. XXXIII. évf. Nyomt. »Zemplén« ny.

Zempléni Ujság. (Sátoralja-Ujhely.) Főszerk. ifj. Meczner Gyula; fel. szerk. Biró Pál. Nyomt. Zempléni ny. II. évf. Hetenként 2-szer. Ára 12 kor. (Meggzúnt.)

Zombor és Vidéke. (Zombor.) Szerk. dr. Donoszlovits Vilmos; kiadó-tulajd. Oblát Károly nyomdász. Hetenként 2-szer. XXI. évf. Ára 12 kor.

Összesen 92.

III. VEGYES TARTALMU KÉPES HETILAPOK.

BUDAPESTEN.

A Hét. Szerk. és kiadó-tulajd. Kiss József. Nyomt. az Athenaeum. XIII. évf. Ára 20 kor.

Képes Családi Lapok. Főszerk. Tolnai Lajos (meghalt márcz.); fel. szerk. Csillag Máté. Nyomt. »Európa«. XXIV. évf. Ára 12 kor.

Képes Folyóirat. »A Vasárnapi Ujság« füzetekben. Szerk. Nagy Miklós. XVI. évf. Kiadja a Franklin-Társulat. Havonként 2-szer. Ára 14 kor. 40 fill.

Képes Heti Krónika. Szerk. Michai-

lovics István; kiadja Gallai Miklós. I. évf. Nyomt. Faludi Gábor. Ára 6 kor.

Magyar Figyelő. Szerk. Lipsitz Sándor. Nyomt. Neumayer Ede. II. évf. Ára 16 kor.

Magyar Génius. Szerk. Basch Árpád. Nyomt. a »Stephaneum«. XI. évf. Ára 18 korona.

Magyar Képes Világ. Szerk. N. Szabó Ödön; tulajd. Rasovszky Dezső I. évf. Ára 10 kor. 80 fill.

Ország-Világ. Szerk. dr. Várady Antal; kiadja az Országos Irodalmi részvény-társaság. Nyomt. a pesti könyvny. részv. társ. XXIII. évf. Ára 16 kor.

Salon Ujság. Szerk. Holló Tivadar. Nyomt. »Stephaneum«. VII. évf. Ára 40 kor.

Uj Idők. Szerk. Herczeg Ferencz; kiadja Singer és Wolfner. Nyomt. a Budapesti Hírlap ny. VIII. évf. Ára 16 kor.

Vasárnapi Ujság. Szerk. Nagy Miklós; kiadó-tulajdonos a Franklin-társulat magyar irodalmi intézet és könyvnyomda. XLVIII. évf. »Regénytár« heti melléklettel. Ára 16 kor.; a »Politikai Ujdonságok«-kal együtt 24 kor.

VIDÉKEN.

Alföld. (Arad.) Szerk. Németh Péter. Nyomt. Aradi ny. r.-t. II. évf. Hav. 2-szer. Ára 10 kor.

Vasárnap. (Kolozsvar.) Szerk. Nagy Károly és Vajda Ferencz. II. évf. Nyomt. Gámán János örököse. Ára 4 kor.

Képes Világ. (Marosvásárhely.) Szerk. és laptulajd. Király Pál. I. évf. Nyomt. Adi Árpád.

Összesen 14.

IV. EGYHÁZI ÉS ISKOLAI LAPOK.

BUDAPESTEN.

Békehírnök. Szerk. Udvarnoki András és Csupják Attila. Nyomt. Fritsz Ármin. VIII. évf. Havonként 2-cr. Ára 3 kor. 60 fill.

Diákok Lapja. Szerk. Miróczy Árpád; tulajd. Miróczy János. Nyomt. Spitzer Márk. laptulajd. II. évf. Ára 8 kor.

Egyenlőség. Zsidófelekezeti és társadalmi hetilap. Szerk. Szabolcsi Miksa. Nyomt. Brózsza Otto. XXI. évf. Ára 16 korona.

Egyetemi Lapok. Szerk. Hencz Károly és Nagy József; kiadó-tulajdo-

nos az egyetemi kör. Nyomt. Stephaneum. XV. évf. Havonként kétszer. Ára 10 kor.

Egyházi Közlöny. Szerk. Gerely József. Nyomt. Stephaneum XIV. évf. Ára 10 kor.

Az En Ujságom. Szerk. Pósa Lajos; XIII. évf. Nyomt. »Hungaria«. Ára 8 kor.

Erő. Főszerk. Wlassics Tibor; szerk. Szekula Jenő és Pallos Árpád. I. évf. Nyomt. »Athenaeum«. Ára 12 kor.

Evangélikus Családilap. Szerkesztő Böngérfi János. Nyomt. Hornyánszky Viktor. VII. évf. Havonként kétszer. Ára 2 korona.

Hasznos Mulattató. Szerk. és kiadja Dolinay Gyula. Nyomt. a Belvárosi ny. XXX. évf. Hav. 2-szer. Ára 8 kor.

Igazmondó. Szerk. és tulajd. Budai János II. évf. Nyomt. Hornyánszky Viktor. Ára 3 kor. 40 fill.

A Kereszt Jelében. Szerk. Németh Mária. Kiadó-tulajd. bernicei Kmoskó Mihály és Németh Frigyes. I. évf. Nyomt. »Kosmos.« Ára 12 kor.

Kisdednevelés. Szerk. Peres Sándor; kiadja a »Kisdednevelők orsz. egyesülete«. Nyomt. Rózsa K. XXXI. évf. Havonként 2-szer. Ára 6 kor.

Kis Lap. Szerk. Forgó bácsi (dr. Ágai Adolf); kiadó-tulajd. az Athenaeum. XXXI. évf. Ára 8 kor.

Lányok Lapja. Szerk. és kiadó-tulajd. Dolinay Gyula. Nyomt. a Werbőczy nyomda. XXVIII. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 kor.

Magyar Lányok. Szerk. Tutsek Anna; kiadja Singer és Wolfner. Nyomt. a Hungaria. IX. évf. Ára 12 kor.

Magyar Pestalozzi. Szerk. és kiadó-tulajd. Dániel Jenőné; kiadó: a »belvárosi könyvnyomda.« V. évf. Nagy szünidő kivételével hetenként. Ára 8 kor.

Nemzeti Iskola. Szerk. és tulajd. Benedek Elek, helyettes szerk. Földes Géza. Nyomt. Markovits és Garai. IX. évf. Ára 8 kor.

Népnevelő. Kath. nevelés-oktatásügyi közlöny; szerk. Ember Károly, kiadja a Szent-István társ. Nyomt. »Stephaneum.« XIV. (Uj F. VI.) évf. Ára 6 kor.

Népnevelők Lapja. Szerk. Ember János; kiadó »Hunnia« nyomda; laptulajd. a »Népnevelők budapesti egyesülete.« XXXVII. évf. Ára 8 kor.

Néptanítók Lapja. Kiadja a vallás-és közoktatásügyi m. kir. miniszterium. Szerk. Ujvári Béla és dr. Gööz József.

Nyomt. az egyetem ny. XXXV. évf. Ára 10 kor.

Országos Középkolai Tanár-egyesületi Közlöny. Szerk. Balogh Péter. Nyomt. »Athenaeum.« XXXVI. évf. 1902/3. A tagok tagsági díj (8 kor.) fejében kapják.

Páduai Szent Antal Lapja. Szerk. és kiadják Mészáros Kálmán és Buday Aladár. IV. évf. Nyomt. Stephaneum. Havonként kétszer. Ára 3 kor 20 fill.

Protestáns Egyházi és Iskolai Lap. Szerk. és laptulajd. Szóts Farkas; kiadja Hornyánszky Viktor nyomdász. XLV. évf. Ára 9 kor.

Religio. Vallás. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Breznay Béla. Nyomt. Nagy Sándor. LXI. évf. Hetenként kétszer. Ára 10 kor.

Szabad Sajtó. Főszerk. Fabritzky István; fel. sz. Hlavacek Ottó; laptulajd. Sass Béla. VII. évf. Nyomt. Kálmán Miksa; Pollacsek; Muskát Béla; Vigyázó Tivadar. Ára 8 kor.

Tanulók Lapja. Szerk. Gaál Mózes; kiadja a Franklin-társulat nyomd. IX. évf. Ára 9 kor. 60 fill.

Téli Ujság. Vallásos irányú olvasmányok a magyar nép számára. Szerk. Budai János; kiadja a vallásos iratokat terjesztő egyesület. Nyomt. Hornyánszky Viktor. XXIV. évf. Decz., jan. és febr. hónapokban minden szerdán. Egyes szám ára 4 fillér.

Zsidó Híradó. Orthodox zsidó felekezeti és társadalmi hetilap. Laptul. és szerk. Viador. (Weisz Dániel.) Nyomt. Markovits és Garai VIII. évf. Ára 12 kor.

VIDÉKEN.

Család és Iskola. (Kolozsvár.) Szerk. Fazakas József; kiadja a kolozs megyei tanítótestület. XXVIII. évf. Jul. és aug. hónapokat kivéve, havonként kétszer. Nyomt. Gombos Ferencz. Ára 6 kor.

Debreczeni Főiskolai Lapok. (Debreczen.) Szerk. Szarka Lajos; kiadja: A magyar irodalmi önképző társulat. XLV. évf. 1902/3. Havonként 2-szer. Nyomt. a város könyvny. Ára 6 kor.

Debreczeni Protestáns Lap. (Debreczen.) Szerk. Eröss Lajos. Nyomt. Hoffmann és Kronovitz. XXII. évf. Ára 12 kor.

Délvidéki Tanügy. (Temesvár.) Szerk. Reitter Ferencz; kiadja a »Dél-magyarországi tanító-egylet.« Nyomt. az

»Unió« ny. VII. évf. Havonként 2-er (jul. és aug. kivételével). Ára 8 kor.

Dunántúli Protestáns Lap. (Pápa.) Szerk. és tulajd. Kis József. XIII. évf. Nyomt. a ref. főtanoda ny. Ára 8 kor.

Egri Egyházmegyei Közlöny. (Eger.) Szerk. dr. Böhm János. Nyomt. az érseki lyceum ny. XXXIV. évf. Minden hó 1-én és 16-án. Ára 4 kor.

Egyetemi Lapok. (Kolozsvár.) Szerk. Révész László; kiadja: az egyetemi kör. Nyomt. Gombos Ferencz. VI. évf. 1902/3. Havonként 3 szám. Ára 3 kor.

Erdélyi Protestáns Lap. (Kolozsvár.) Szerk. Molnár Albert; laptulajd. az erd. ev. ref. egyházkerület. Nyomt. Gombos F. V. évf. Ára 12 kor.

Görög Katholikus Szemle. (Ungvár.) Szerk. Kaminszky Géza; kiadja a Sz. Bazil-társulat ny. III. évf. Ára 8 kor.

Győregyházmegyei Katholikus Tanügy. (Győr.) Szerk. és kiadó Öveges Kálmán. I. évf. Hav. 2-szer. Nyomt. Győregyházm. kny. Ára 6 kor.

Keresztyén Evangelista. (Gyula.) Szerk. és kiadó Kecskeméti Ferencz és Szalay József. XI. évf. Nyomt. Corvina. Havont. 2-szer. Ára 2 kor.

Kis Tükör. (Kolozsvár.) Képes családi hetilap. Szerk. és kiadó-tulajd. Kecskeméthy István. Nyomt. Gombos Ferencz. X. évf. Ára 4 kor.

Közlöny. (Debreczen.) A magyarországi ev. ref. theolog. ifjúság hivatalos lapja. Szerk. Nánássy Lajos. Nyomt. a városi ny. XXXII. évf. Hav. 2-szer. Ára 6 kor.

Közművelődés. (Gyula-Fehérvár.) Szerk. Zlamál Ágost; kiadja az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat. Nyomt. Papp György. XXV. évf. Ára 8 kor.

Nagy-Kőrösi Diáklap. (Nagy-Kőrös.) Szerk. Tonelli Sándor III. évf. Nyomt. Ottinger Kálmán. Ára 4 kor.

Népiskolai Tanügy. (Eger.) Szerk. és kiadó: Breznay Imre. Nyomt. az érseki lyceumi ny. XXIX. évf. Ára 8 kor.

Népnevelési Közlöny. (Nagyvárad.) Szerk. Gábel Jakab; kiadja a biharm. népnevelési egyesület. Nyomt. Laszki Ármín. XVIII. évf. Havonként 2-er. Ára 4 kor.

Néptanoda. (Pécs.) Szerk. és kiadó-tulajd. Schneider István. XXXV. évf., jul. és aug. hónapokban szünetel. Nyomt. Taizs József. Ára 8 kor.

Paedagogiai Lapok. (Csik-Szereda.)

Szerk. Augusztn Imre. I. évf. Hav. 2-szer. Nyomt. a laptulajd. Szvoboda József. Ára 6 kor.

Pályázat. (Székesfehérvár.) Szerk. Péterfi J.; kiadó-tulajd. Singer Ede nyomdász. XI. évf. Ára 8 korona. (Magyar és német.)

Protestáns Néplap. (Székesfehérvár.) Szerk. H. Gózon Gyula. I. évf. Nyomt. Kaufmann F. Ára 2 kor. 40 fill.

Sárospataki Lapok. (Sárospatak.) A sárospataki irodalmi kör közlönye. Szerk. dr. Tüdös István. Nyomt. Steinfeld Jenő. XXI. évf. Ára 10 kor.

Sopronmegyei Tanügy. (Sopron.) Szerk. Biró Samu és Geleji Frigyes. I. évf. Hav. 2-szer. Nyomt. Török és Kremzner.

Székelly Tanügy. (Marosvásárhely.) Szerk. Máthé József. III. évf. Hav. 2-szer. Nyomt. Adi Árpád. Ára 4 kor.

Összesen 52.

V. SZÉPIRODALMI ÉS VEGYES TARTALMU LAPOK.*

BUDAPESTEN.

Buda és Vidéke. Szerk. és kiadó-tulajd. mindszenti Erdélyi Gyula; szerk. Jurisztovszky Ödön. Havonk. 3-szor. XI. évf. Nyomt. Krammer Lipót. Ára 12 kor.

Budai Hírlap. Szerk. a kiadó Frider Vilmos I. évf. Nyomt. Löbl Dávid és fia Ára 16 kor.

Budapesti Lapok. Szerk. J. Virág Béla. I. évf. Nyom. »Patria«. Ára 20 kor.

Divat-Salon. Szerk. Szabóné Nogál Janka; kiadó-tulajd. Mezei Antal. Nyomt. Werbőczy ny. XV. évf. Havonként 2-szer. Ára 12 kor.

Fiatall Irók Gárdája. Szerk. Válfy Géza. és Gedő Artur. I. évf. Nyomt. Neuwald Illés. Hav. 2-szer. Ára 7 kor.

Fővárosi Lapok. Szerk. Martos Ferencz, később Rexa Dezső, kiadó-tulajd. a Főv. Lapok kiadó-vállalata nyomd. XXXIX. évf. Ára 16 kor.

Franzia Divatlap. Szerk. S. Hentaller Elma és ifj. Lónyai Sándorné. Nyomt. »Athenaeum«. V. évf. Havonként 2-er. Ára 7 kor. 20 f.

Magyar Bazár. mint a nők munkaköre. Szerkeszti S. Hentaller Elma és ifj.

* Hetenként egy-egy szám, ha nincs másképp jelezve.

Lónyay Sándorné; kiadja az Athenaeum. XXXVII. évf. Havi 2 szám. Ára 16 kor.

Magyar Székesfőváros. Szerk. és tulajd. dr. Bartha Sándor. Nyom. belvárosi ny. V. évf. Ára 12 kor.

Magyar Szemle. Főszerk. és kiadó-tulajd. Kaczvinszky Lajos; szerk. Kaposi József. Nyomt. »Hunyadi Mátyás« ny. XV. évf. Hetilap. Ára 12 kor.

Mesemondó. Szerk. Goda Géza és Gara Ákos. I. évf. Nyomt. Kosmos. Hetenk. 2-szer. Ára 4 kor. (Megszünt.)

Muzsa. Szerk. Letényi Aladár I. évf. Havonként 2-szer. Nyomt. Vigyázó Tivadar. Ára 7 kor. 20 fill.

Pestvármegye. Szerk. dr. Rónay Károly laptulajd., helyettes szerk. Balla Jenő. III. évf. Nyomt. Országos központi ny. r. t. Ára 12 kor.

Styx. Szerk. Orpheus. Kiadó-tulajd. Singer A. C. özvegye. III. évf. Nyom. Gross és Grünhut. Hav. 3-szor. Ára 16 kor.

Tolnai Világlapja. Szerk. tul. Tolnai Simon. Ny. Beer E. és Tsa (előbb »Kosmos«). II. évf. Ára 3 melléklettel 8kor.

Uj Világ. (Előbb: Előkelő Világ.) Szerk. és kiadja Lengyel Gizella. Nyomt. Károlyi György. V. évf. Ára 16 kor.

VIDÉKEN.

Magyar Lant. (Győr.) Szerk. dr. Angyal Armand és dr. Vajda Emil. Nyomt. »Pannonia«, zenei mellékletét pedig (Budapestben) Kunosy Vilmos és Fia. II. évf. Hav. 2-szer. Ára 4 kor.

Szegedi Krónika. (Szeged.) Szerk. Molnár Jenő. I. évf. Nyomt. Várnai L. Ára 12 kor.

Uj Élet. (Arad.) Szerk. Farkas Ferencz. I. évf. Nyomt. Gyulai István. Ára 10 kor.

KÜLFÖLDÖN.

Bécsi Közlöny. (Bécs.) Főszerk. Hirschfeld Lajos, szerk. Farkas Emil. XVIII. évf. Havonként kétszer. Nyomt. Röttig Gusztáv Sopronban. Ára 20 kor.

Bukaresti Magyar Ujság. (Bukarest.) Szerk. és kiadó-tulajd. Bálinth János. I. évf. Nyomt. a »Bukarester Tagblatt« kny. Ára 8 frank.

Magyarok Vasárnapja. (Cleveland.) a görög kath. szövetség hivatalos Lapja. II. évf.

Szabadság. (Cleveland.) Szerkesztő és kiadó Kohányi Tihamér. XII. évf. Ára 12 kor.

Összesen 23.

VI. HUMORISZTIKUS LAPOK.*

BUDAPESTEN.

Babszem Jankó. Szerk. Reim Lajos; kiadó-tulajd. Kálmán és társa nyomdája. IV. évf. Ára 3 kor.

Bolond Istók. Szerk. és tulajd. Baróti Lajos. Nyomt. Franklin-társ. XXV. évf. Ára 16 kor.

Borsszem Jankó. Szerk. Csicseri Bors (dr. Ágai Adolf); kiadó-tulajd. az »Athenaeum.« XXXV. évf. Ára 16 kor.

Egykrajzáros tréfás képes Herkó Páter Szerk. Markos Gyula. Hetenként 2-szer. VI. évf. Nyomt. »Stephaneum.« Ára 2 kor. 40 fill.

Kakas Márton. Szerk. Sipulusz (Rákosi Viktor) és Faragó József; kiadó-tulajdonos Rákosi Jenő Budapesti Hírlap ujságvállalata. IX. évf. Ára 8 kor.

Kis Éleclap. Tulajd. Biró Miksa; kiadó és fel. szerk. B. Virágh Géza. I. évf. Nyomt. Pátria. Ára 8 kor.

Kulaacs. Szerk. Kulaacs. Nyomt. »Pátria.« III. évf. Havonként 2-szer. Ára 2 kor. 40 fillér.

Magyar Bors. Szerk. Sólyom. Nyomt. Franklin-társulat. II. évf. Egyes sz. 4 fill.

Magyar Figaro. Szerk. »Figaró« (Márkus Miksa); kiadó-tulajd. Kunosy Vilmos és fia nyomd. XX. évf. Ára 16 kor.

Magyar Herkó Páter. Szerk. és tulajdonos Markos Gyula. Nyomt. Stephaneum. X. évf. Ára 12 kor.

Mátyás Diák. Szerk. Murai Károly; kiadják Wodianer F. és fiai nyomd. XV. évf. Ára 12 kor.

Nyomdászok Éleclapja. Főszerk. »Tenákulum«; Szerk. »Darázs.« I. évf. Nyomt. Krammer Lipót. Hav. 2-szer. Ára 2 kor. 40 fill.

Urambátyám. Szerk. és laptulajd. Baróti Lajos. Nyomt. a Franklin-társ. XVII. évf. Ára 16 kor.

Üstökös. Szerk. Szabó Endre. Nyomt. a Pallas. XLV. évf. Ára 16 kor.

Villám. Szerk. Lukács Gyula. Nyomt. Franklin-társ. II. évf. Egyes szám 4 fill.

VIDÉKEN.

Bolond Miska. (Nyitra.) Szerk. Lengyel Béla. I. évf. Nyomt. Kapsz Géza és Kramár Vilmos. Ára 8 kor.

Buzogány. (Miskolcz.) Szerk. Botond

* Hetenként egy-egy szám, ha nincs másképp jelezve.

és társai. I. évf. Nyomt. Szelényi és társa. Egy szám 4 fill.

Csipi Csóka. (Nagyvárad.) Szerk. tulajd. Silberstein Dezső. I. évf. Megjelen hetenként 3-szor. Nyomt. Neuman Vilmos. Egy szám 2 fill.

Dongó. (Debreczen.) Szerk. »Diri Dongó«; kiadó és laptulajd. Székely Imre. Nyomt. Hoffmann és Kronovitz. III. évf. Ára 8 kor.

Füles Bagoly (Arad.) Szerk. »Füles Bagoly.« Nyomt. Aradi ny. r. t. XIII. évf. Ára 2 kor. 80 f., egyes szám 10 f.

Hany Istók. (Győr.) Szerk. Gelsei Bíró Zoltán. I. évf. Nyomt. egyházm. alap. ny. Ára 8 kor.

Karika. (Debreczen.) Kiadó-tulajd. ifj. Scheppel Gyula. I. évf. Nyomt. Városi ny. Ára 5 kor.

Ördög Pirula. (Székesfehérvár.) Szerk. »Longó.« Nyomt. Kaufmann F. II. évf. Egyes szám 2 fill.

Összesen 23.

VII. SZAKLAPOK.*

BUDAPESTEN.

Adóügyi Szakap. Szerk. Hoffmann Mihály Miksa; kiadó-tulajd. dr. Hoffmann A. Nyomt. Márkus Samu. XII. évf. Ára 12 kor.

Allami Tisztviselők Lapja. Szerk. és kiadótulajdonos Csikvári Jákó. XXIII. évf. Havonként háromszor. Nyomt. Franklin-társulat. Ára 10 kor.

Allategészségügyi Értesítő. Kiadja a kereskedelmi m. kir. miniszterium. Nyomt. Légrády testvérek. IX. évf. Hivatalból küldetik. Hetenként több szám.

Állattenyésztési és Tejgazdasági Lapok. Szerk. Jeszenszky Pál. Nyomt. Stephaneum. II. évf. Ára 10 kor.

Általános Pénzügyi Merkur. Szerk. Weisz Márk. V. évf. Havonként 2-szer. Nyomt. Quittner József. Ára 4 korona.

Általános Szeszipari Közlöny. Szerk. és kiadó: Goldfinger Gábor. V. évf. Havonként 2-er. Nyomt. Pátria. Ára 14 kor.

Artista Világ. Szerk. Székely Armand és Székely Dávid. II. évf. Hav. 3-szor. Nyomt. Krausz S. és Társa.

* Hetenként egy-egy szám, ha nincs más-kép jelezve.

Bádogos Szaklap. Szerk. Sztipán István. Nyomt. Műszaki irod. és ny. r. t. III. évf. Hav. 2-szer. Ára 12 kor.

Bélgügyi Közlöny. Szerk. dr. Némethy Károly; kiadja a m. kir. bélgügyi-ministerium. Nyomt. a Légrády-testvérek. VI. évf. Havonként 2 er. Ára 6 kor.

Biztosítási és Közgazdasági Lapok. Szerk. Török Jenő (Endre. Nyomt. Fuchs Samu és társa. VIII. évf. Havonként 2-er. Ára 20 kor.

Biztosítási Jog. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Roth Pál. I. évf. Megjelenik hetenként (jul. és aug. kivételével). Nyomt. Kaufmann és Weitz. Ára 24 kor.

Biztosítási Szemle. Szerk. Vajda Sándor. Nyomt. Muskát Béla. III. évf. Hav. 2-szer. Ára 16 kor. (Megszűnt.)

Borászati Lapok. Szerk. kiadó Baross Károly, szerk. dr. Drucker Jenő. Nyomt. a »Pátria« XXXIV. évf. Ára 10 kor.

Bőripar. Szerk. és kiadó Meller Jerome. Nyom. »Europa.« IX. évf. Havonként 3-szor. Ára 12 kor. (Magyar és német szöveggel.)

A Budapesti Árú- és Értéktőzsde Hivatalos Árjegyző Lapja. Kiadja a miniszteri tőzsdebiztos; szerk. Hirsch Antal. XXXIX. évf. Minden tőzsde-napon. Nyomt. a Pesti Lloyd-társulat. Ára 24 kor.; postán 28 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Budapesti Építészeti Szemle. Szerk. Bobula János. XI. évf. Havonként 2-szer. Nyomt. Gelléri és Székely. Ára 16 kor.

Budapesti Hetivásári Jelentés. Kiadja Braun József és fia. XXIII. évf. Nyomt. Berger Géza.

Budapesti Lakáshirdető. Szerk. és laptulajd. Weisz Mór. XVI. évf. Havonként háromszor magyar és német nyelven. Ára 7 kor. 50 fill. Nyomt. Pallas.

Budapesti Vásárcsarnoki Ujság. Szerk. Geley József. I. évf. Nyomt. Károlyi György. Ára 4 kor.

Büntető Jog Tára. Szerk. Németh Péter és dr. Glücklich Emil. XXIII. évf. Nyomt. a Pesti Lloyd társulat. Ára 16 kor.

Corvina. A magyar könyvkereskedők egyletének közlönye. Szerk. Petrik Géza. Tulajd. a magyar könyvkereskedők egylete. XXV. évf. Minden hó 10., 20. és 30-án. Ára 16 kor. Nyomt. »Pallas.« Az egylet tagjai ingyen kapják.

Cs. kir. szab. Déli vaspálya-társaság Körözüvénye. Kiadja az üzlet-

gazgatóság. Nyomt. Pesti kny. r.-társ. II. évf.

A Czipész. Fel. szerk. Czikora János; kiadó-tulajd. a »Czipész« alapítói. XII. évf. Havonként kétszer. Nyomt. Neuwald Illés. Ára 2 kor. 80 fill.

Czipész Szaklap. Szerk. Bodh József. Nyomt. Müller Károly. IV. évf. Havonként 2-er. Ára 8 kor.

Divat-Ujság. Szerk. Csepreghy Ferenczné; kiadó-tulajd. Rákosi Jenő. nyomd. IX. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 kor. 80 fill.

Dohányárusok Közlönye. Szerk. és kiadó-tulajd. Hatsek Adolf. Nyomt. Elek Lipót. X. évf. Havonként 2-szer. Ára 10 kor.

Égi Világosság. Védnök báró Vay Ödön; szerk. dr. Grünbut Adolf. Nyomt. Spitzer Márk. V. évf. Havonként 2-er. Ára 8 kor.

Élet és Vagyon. Szerk. és kiadó-tulajd. Köhler István. Nyomt. ifj. Kellner Ernő. II. évf. Havonként 2-szer. Ára 6 kor.

Ellenőr. Szerk. Greiner Jenő. I. évf. Nyomt. Wodianer F. és fiai. Ára 24 kor.

Építő Ipar. Szerk. Ney Béla; kiadó-tulajdonosok képviselője Pártos Gyula. Nyomt. Pesti Lloyd ny. XXVI. évfolyam. Ára 16 kor.

Építőipari Lapok. Szerk. Jablonszky Ferencz. I. évf. Nyomt. Műszaki irod. és ny. r. társ. Ára 16 kor.

Értékpapir Szemle. Szerk. Kormos Gyula. Nyomt. Hunnia. XII. évf. Havonként 2-er. Ára 2 kor.

Értesítés a budapesti hitelezői véd-egylet tagjaihoz. Nyomt. Kálmán és társa. XX. évf. Havonként kétszer. Az egylet tagjainak ingyen küldetik.

Express. Szerk.-kiadó Osinger János. VI. évf. Ny. »Szt Gellért« ny. ára 600 kor.

Famunkások Szaklapja. Szerk. Pelczéder Agoston. II. évf. Nyomt. Fried és Krakauer. Havonként 2-szer. Ára 2 kor. 40 fill.

Fodrász Ujság. Szerk. Paulik József. Nyomt. és kiadja Nagel István. X. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 kor.

Fő- és Székvárosi Hirlap. Szerk. és kiadó-tulajd. Békei Soma. X. évf. Nyomt. Schlesinger és Kleinberger. Hav. 3-szor. Ára 24 kor.

Földmivelési Értesítő. Kiadja a m. kir. földmivelésügyi ministerium. XIII. évf. Nyomt. a Franklin t. Ára 4 kor.

Fővárosi Közlöny. Budapest főváros hivatalos lapja. Szerk. Hajnal István; kiadja Budapest főváros közönsége. XII. évf. Hetenként kétszer. Nyomt. a székes fővárosi házi nyomda. Ára 12 kor.

Fűszerkereskedők Lapja. Főszerk. Hoffmann Mihály; szerk. Öcsenyi Zoltán; kiadja a »Fűszerkereskedők egylete.« Nyomt. Márkus Samu. VI. évf. Havonként 2-er. Ára 8 kor.

Gazdasági Közvetítő. (Arad.) Főszerk. és kiad.-tulajd. Jühl Miksa; fel. szerk. Klein József. I. évf. Ára 12 kor. (Megszűnt.)

Gazdasági Lapok. Fel. szerk. Ordódy Vilmos és Nagy Dezső; szerk.-tulajdonos Ordódy Lajos. LIV. évf. Nyomt. a belvárosi ny. Ára 16 kor.

Gazdasági Mérnök. Szerk. Gondos Viktor. Nyomt. Feldmann Mór. XXVI. évf. Ára 24 kor. (Ezelőtt: Műszaki Hetilap cz.).

Gépkezelők Lapja. Szerk. Vecsei Ede. Nyomt. Friedmann Mór. III. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 kor.

Gyógyászat. Szerk. és kiadó dr. Schächter Miksa tr., XLII. évf. Nyomt. a Franklin-t. Ára 20 kor.

Gyógyszerész. (Előbb: Uj Aurora.) Szerk. és tulajd. Grósz Samu; fel. szerk. Faragó Andor. Nyomt. Neuwald Illés. II. évf. Hav. 3-szor. Ára ?

Gyógyszereszi Értesítő. Szerk. és tulajd. Lukács István; kiadja: a Központi gyógyszerészeti iroda. X. évf. Nyomt. a belvárosi ny. Ára 20 kor.

Gyógyszereszi Hetilap. Főszerk. és kiadó id. Schédy Sándor; fel. szerk. dr. Varságh Zoltán. Nyomt. »Stephaneum«. XLI. évf. Ára 20 kor.

Gyógyszereszi Közlöny. Szerk. és kiadja K. Karlovsky Géza; segédszerk. Breit János. XVIII. évf. Nyomt. Pallas. Ára 12 kor.

Gyümölcskertész. Szerk. Molnár István; kiadja a földmivelésügyi magyar kir. ministerium. XII. évf. Nyomt. az Athenaeum. Havonként kétszer. Ára 2 kor.

Halászat. Szerk. Landgraf János; kiadja az országos halászati egyesület. III. évf. Havonként 2-szer. Nyomt. a Pátria. Ára 6 kor.

Házfelügyelő. Szerk. Barna T.; kiadók: Barna T. és Radenkovits János. Nyomt. Neuwald Illés. II. évf. Hav. 2-szer. Ára 12 kor.

Háztartás. Szerk. Kürthy Emilné; ki-

adó-tulajd. az »Athenaeum«. VIII. évf. Havonként 3-szor. Ára 12 kor.

Háztulajdonos. A »Székes fővárosi háztulajdonosok testületé«-nek közlönye. Szerk. Poliány Zoltán. I. évf. Nyomt. Wodianer F. és fiai. Ára 8 kor.

Háztulajdonosok Lapja. Szerk. Boleman Aladár; VI. évf. Nyomt. a belvárosi ny. Havonként 3-szor. Ára 16 korona.

Herkules. Testgyakorlási közlöny. Szerk. Porzolt Jenő és Porzolt Kálmán. XIX. évf. Megjelen havonként kétszer. Nyomt. Nagy Sándor. Ára 8 kor.

A Hitel. Szerk. és kiadó Kálnoki Henrik. IV. évf. Nyomt. Pallas. Ára 12 kor.

Hiteles Merkur. Szerk. Hecht S.; kiadó és tulajd. Hecht-bankház. IX. évf. Havonként 2-szer. Nyomt. Spitzer Márk. Ára 2 kor.

Hivatalos Értesítő. Kiadja a cs. kir. szab. Kassa-oderbergi vasut. V. évf. Nyomt. a Pesti könyvny. r. t.

Hivatalos Közlöny. Kiadja a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium. X. évf. Havonként 2-szer. Ára 5 kor.

Hivatalos Vásárcsarnok Értesítő. Szerk. Szabó Ferencz; kiadja: Budapest székes főváros közönsége. V. évf. Hetenként 2-szer. Nyomt. a székvárosi házi ny. Ára 8 kor.

Idegenforgalmi Értesítő Szerk. Székely Zsigmond. I. évf. Nyomt. Gelléri és Székely. Ingven (Megszűnt).

Jó Egészség. Szerk. dr. Nagy Albert. I. évf. Havonként 2-szer. Nyomt. Révai és Salamon. Ára 2 kor.

A Jog. Szerk. és kiadják dr. Révai Lajos és dr. Stiller Mór. Nyomt. a Pallas. XXI. évf. Ára 12 kor.

Jogtudományi Közlöny. Főszerk. dr. Dárday Sándor, fel. szerk. dr. Fayer László, kiadó-tulajd. a Franklin-Társulat XXXVII. évf. »Curiai Határozatok« mellék-lappal. Ára 12 kor.

Jövők. A budapesti pinczerek . . . egyesületének közlönye. Szerk. Olmosi József. Nyomt. Neuwald Illés. III. évf. Hav. 2-szer. Ára 10 kor. (Megszűnt.)

Jövő Társadalom. Szerk. Rózsa Leo. I. évf. Nyomt. Neumayer Ede.

Kazán- és Gépujság. Szerk. Pfeifer Ignác. I. évf. Nyomt. Fővárosi ny. Hav. 2-szer. Ára 4. kor.

Kereskedelmi Alkalmazott. Szerk. Zerkovitz Emil. Nyomt. Márkus Samu. I. évf. Havi 2 szám. Ára 4 kor.

Kereskedelmi Múzeum. (Konzuli Közlemények.) Tulajd.-kiadó a m. kir. kereskedelmi muzeum. Nyomt. »Athenaeum«. XIV. évf. Hetenként 3-szor.

A Kert. Szerk. és tulajd. Mauthner Ödön. Nyomt. »Kosmos«. VIII. évf. Havonként kétszer. Ára 6 kor.

Kisiparosok Lapja Szerk. Gerő Endre. III. évf. Nyomt. »Árpád« ny. Havi 2 szám. Ára 8 kor.

Kis Vendéglős. (Előbb: Szállodai . . . Szemle.) Szerk. és kiadó-tulajd. Nikházy Géza. III. évf. Nyomt. Krammer és Erhardt. Ára 12 kor.

Kitartás. Vasutasok stb. hetilapja. Szerk. Temesváry Alajos. IV. évf. Nyomt. Buschmann F. Ára 24 kor.

Könyvkötők Lapja. Szerk. és kiadó: Schneller Ödön. Nyomt. Országos közp. községi ny. Hav. 2-szer. III. évf. Ára 5 kor. 20 fill.

Könyvtári Szemle. Szerk. Sebestyén Ede; kiadó-tulajd. Dobrowsky Ágost. I. évf. Nyomt. Neuwald Illés. Hav. 2-szer. Ára 4-kor.

Körözvénytár. Kiadja a déli vas-pálya-társaság, szerk. Salgó Henrik. IV. évf. Nyomt. Pesti könyvny. r. t.

Közegészségügyi Kalauz. Szerk. dr. Jutassy József, tulajd. dr. Lőrinczy Ferencz özv. Havonként 3-or. Nyomt. Pátria. XXIV. évf. Ára 12 kor.

Közélelmezés. Mészárosok és hentesek közlönye. Szerk. Geley József. Nyomt. Europa. IV. évf.

Közgazdaság. Szerk. és kiadják dr. Galánthai Nagy Sándor és Gáspár I. Imre; társszerk. Éber Antal. Nyomt. Franklin-társulat. III. évf. Ára 20 kor.

Közgazdasági Híradó. Szerk. Márai Lajos; kiadó-tulajd. Károlyi György nyom-dász. IV. évf. Ára 12 kor.

Közgazdasági Közlemények. Szk. Turchányi Elemér. Nyomt. Kaufmann József. II. évf. Hav. 2-szer. Ára 5 kor.

Központi Értesítő. Kiadja a kereskedelmi m. k. ministerium; szerk. Lakatos Aladár. Nyomt. a Pesti kny. r. t. XXVII. évf. Hetenként kétszer, évenként mintegy 250 iv. Ára helyben 16 kor.; vidéken 20 kor.

Községi Közlöny. Szerk. és kiadó dr. Lipcsey Ádám. Nyomt. az Országos központi községi ny. r. t. XXIV. évf. Ára 12 kor.

Köztelek. Főszerk. és a kiadásért felelős Forster Géza; szerk. Szilassy Zol-

tán. Az orsz. magyar gazdasági egyesület tulajdona. Nyomt. a Pátria. XII. évf. Hetenként kétszer. Ára 20 kor.

Közlekedés. Szerk. Krehnyay Béla; kiadó-tulajd. Jékei Károly. I. évf. Nyomt. Kertész József. Ára 12 kor.

Lakatosok Lapja. Szerk. és lap-tulajd. Pap Tamás. Nyomt. Belvárosi ny. VI. évf. Havonként 2-er. Ára 10 kor.

Magánjogi Kodifikációink. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Barna Ignác. I. évf. Nyomt. Márkus Samu. Ára 12 kor.

Magántisztviselők Lapja. Szerk. F. Halas Árpád. Nyomt. Gelléri és Székely. VIII. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 kor.

Magyar Biztosítási Hírlap. Szerk. Apor Sándor. Nyomt. Belvárosi ny. VII. évf. Havonként 2-szer. Ára 10 korona.

Magyar Borkereskedelem. Szerk. és kiadja Molnár Lipót. Nyomt. Schlesinger és Kleinberger. II. évf. Ára 12 kor.

Magyar Bőripar. Főszerk. és kiadó-tulajd. Leitersdorfer Lipót; szerk. Wiesel Károly. IX. évf. Havonként 3-szor. Nyomt. Gelléri és Székely. Ára 12 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Magyar Czipész-Ujság. Szerk. Szenes Izidor és Uri Imre. Nyomt. Fritz Ármin. XI. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 korona.

Magyar Czukoripar. Szerk. és kiadó dr. Telbisz János. Nyomt. Buschmann F. XI. évf. Havonként 3-szor. Ára 12 kor. (Magyar s német szöveggel.)

Magyar Dohány-Ujság. Szerk. és kiadó-tulajd. Daróczi Vilmos. Nyomt. Márkus Samu. XIX. évf. Megjelenik minden hó 1-én és 16-án. Ára 12 kor.

Magyar Evezős Sport. Szerk. Árvay Zoltán és dr. Záborszky István. Nyomt. Hunyadi Mátyás ny. II. évf. Havonként 2-szer. Ára 10 kor.

Magyar Fakereskedő. Szerk. és kiadó tulajd. Székely Ignác. IX. évf. Havonk. 2-szer. Nyomt. Révai és Salamon. Ára 14 kor.

Magyar Fém- és Gépipar. Szerk. és lap-tulajd. Fekete Adolf. Nyomt. Wellesz és Krammer. XIII. évf. Havonként kétszer. Ára 12 kor.

Magyar Gazdák Lapja. Főszerk. és lap-tulajd. Merza Márton; fel. szerk. Szabó Ferencz; lap-tulajd. dr. Ecséry Lajos. IX. évf. Nyomt. Hornyánszky Viktor. Ára 16 kor.

Magyar Hajózás. Szerk. Rácskay Gyula; kiadja Gonda Béla. Nyomt. Mű-

szaki irod. ny. V. évf. Havonként 2-er. Ára 12 kor.

Magyar Hitel. Szerk. Auer József. II. évf. Nyomt. Faludi Gábor. Ára 16 kor.

Magyar Ipar. »Iparügyek« Szerk. Gelléri Mór; Nyomt. Neumayer Ede. XVI. évf. Ára 12 kor.

Magyar Iparoktatás. Az Országos iparoktatási tanács hivatalos közlönye. Szerk. Sztérényi Sándor. Nyomt. Korvin testvérek. VI. évf. Havonként 2-er. (jul. és aug. kivételével.) Ára 10 kor.

Magyar Kereskedők Lapja. Szerk. Kormos Alfréd. Nyomt. a fővárosi ny. XXII. évf. Ára 8 kor.

Magyar Királyi Államvasutak Hivatalos Lapja. Kiadja a magyar kir. államvasutak igazgatósága. Nyomt. Hornyánszky Viktor. XVI. évf. Havonként 4-5 szám. Hivatalból küldetik.

M. K. Országos Meteorologiai és Földmágnességi Intézet Térképes Időjárási Sürgönyjelentései. XV. évf. (Könyomat.)

A Magyar Királyi Posta és Távirtda-Rendeletek Tára. Kiadja a kereskedelemügyi minisztérium. Nyomt. Hornyánszky Viktor. XXXVI. évf. A postai és távirtdai hivataloknak ingyen küldetik.

Magyar Közgazdaság. Szerk. dr. Éber Antal. Nyomt. Pesti kny. r.-t. II. évf. Ára 20 kor.

Magyar Közigazgatás. Szerkesztő és kiadó-tulajd. Boncza Miklós. Nyomt. a Pallas. XX. évf. Ára 16 kor.

Magyar Közlekedés. Szerk. Hunyady Ferencz és Rendes Zsigmond; kiadja a lap kiadó-vállalata. Nyomt. Schmelcz és Schillinger. IX. évf. Havonként 3-szor. Ára 10 kor.

Magyar Közlöny. Szerk. Virág Gyula. Nyomt. Schlesinger és Kleinberger. X. évf. Havonként 3-or. Ára 20 kor.

Magyar Malom- és Gazdasági Értesítő. Szerk. Gondos Jenő; tulajd. és kiadó Weiss Lajos. X. évf. Hav. 2-szer. Ára 6 kor.

Magyar Malom Közlöny. Szerk. és kiadó Markstein Ignác. Nyomt. Fried és Krakauer. IV. évf. Hav. 2-szer. Ára 6 kor.

A M. Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője. Szerk. Mihályfi József; kiadja a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet. XXI. évf. Az egyesület tagjainak minden utánfizetés nélkül küldetik. Nyomt. a »Patria.«

Magyar Mezőgazdák Szövetkezetek Üzleti Értesítője. Szerk. fekv. Vidats Elemér. Nyomt. Hornyánszky Viktor. IX. évf. Havonként 2-er. A tagok ingyen kapják.

Magyar Nemzetgazda. Szerkesztő és kiadó-tulajdonos Mende Bódog. Nyomt. a Franklin-társulat. XIX. évf. Ára 20 korona.

Magyar Órárok Szaklapja. Szerk. Révész Béla; kiadja a Magyarországi órásszerek szakegylete. IV. évf. Nyomt. a »belvárosi kny.« Havonként 2-szer. Ára nem tagoknak 8 kor.

Magyar Orvosi Revue. Szerk. dr. Mahler Gyula és Bodon Károly. Nyomt. Posner Károly Lajos és fia; kiadja Franke Pál. VI. évf. Havonként 2-er. Ára 8 kor.

Magyar Orvosok Lapja. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Hönig Izsó. Nyomt. Pallas. II. évf. Ára 10 kor.

Magyar Pénzügy. Szerk. Kormos Alfréd. Nyomt. a fővárosi ny. XXII. évf. Ára a »M. Kereskedelmi Múzeum« és »Hiteles Sorsolási Értesítő«-vel 20 kor.

Magyar Pénzügyőr. Szerk. Iklódy Győző. Nyomt. »Stephaneum« ny. XIII. évf. Ára 12 kor.

Magyar Posta- és Távirtda Szaklap. Főszerk. dr. Koroda Pál. fel. szerk. és kiadó-tulajd. Szentessy Gyula. Nyomt. »Patria«. II. évf. Hav. 3-szor. Ára 20 kor.

Magyar Sakk-Szemle. Főszerk. Maróczy Géza; fel. szerk. Szemere Imre. I. évf. Nyomt. Beer E. és társa.

Magyar Szesztermelő. Kiadásért és szerkesztésért felelős Rubinek Gyula; Nyomt. a »Patria.« Havonként 2-er. V. évf. Ára 10 kor.

Magyar Turf. Lóversenyújság. Szerk. Őszi Kornél. Minden lóverseny előtt való napon. III. évf. Nyomt. Pallas. Ára 12 korona.

Magyar Tüzelő-szesz Értékesítő Központ. (Németül is.) Szerk. Jeremiás Arnold. Nyomt. Löblovitz Zsigmond. I. évf. Havi 2 szám. Ára 12 kor.

Magyar Unio. Szerk. és tulajd. Balla Jenő. Nyomt. Bárd. J. I. évf. Ára 16 kor.

Magyar Utazó Kereskedő. Szerk. Kabos Ede; kiadja a magyarországi utazók egyesülete. Nyomt. a pesti Lloyd-társulat ny. XII. évf. Havonként kétszer. Ára 8 kor.

Magyar Üveg- és Agyagipar. Szerk. ij. Garai Károly és Zsolnay Miklós. III. évf. Nyomt. az Athenaeum. Hav.

2-szer. Ára 16 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Magyar Vas- és Gépujság. Szerk. és tulajd. Nagel J. Nyomt. a pesti könyvnyomda r. t. XX. évf. Havonként 3-szor. Ára 16 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Magyar Vaskereskedő. Szerk. Biró Ármin; főszerk. és laptulajd. Krausz Zsigmond. III. évf. Nyomt. az Országos központi községi ny. r. t. Ára 16 kor.

Magyar Vendéglős- és Kávésipar. Főszerk. dr. Solti Ödön, Barta Béla, F. Kiss Lajos, fel. szerk. F. Kiss Lajos. IV. évf. Nyomt. Patria. Ára 12 kor.

Magyar Zenészek Lapja. Szerk. Miskolczy Henrik és Márkus Elemér. Nyomt. Rózsa Kálmán. III. évf. Havonként 3-szor. Ára 12 kor. (Megtűnt.)

Mauthner Utmutatója. Szerk. és kiadó Mauthner Ödön magkereskedő. III. évf. Nyomt. az Athenaeum.

Mercur. Hiteles sorsolási tudósító. Szerk. Berger Mór. Nyomt. a Hungaria társaság. XXVII. évf. Minden húzás után magyar és német szöveggel. Ára 4 kor. *Lenyomatái*, más cím alatt:

Magyar Mercur.

Budapesti Mercur.

Fővárosi Mercur.

Magyar Fővárosi Mercur.

Sorsolási Mercur.

Tőzsdei Mercur.

Új Mercur.

Pénzügyi Mercur.

Pesti Mercur.

Mészárosok és Hentesek Lapja. Lapvezető: Komáromi Sándor; szerk. Sas (Schatz) Ármin. X. évf. Nyomt. Elek Lipót. Ára 12 kor.

Molnárok Lapja. Az »Országos Molnár-Egyesület Hivatalos Közlönye.« Szerk. és laptulajd. Jutassy Ödön. Nyomt. a »Patria.« IX. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 kor.

Művészvilág. Szerkesztő Heimann Jenő. IV. évf. Ára 16 kor. (Megtűnt.)

Művezetők Lapja. Szerk. Wopaletzky Károly, kiadó-tulajdonos a szövetség. Nyomt. »Stephaneum.« V. évf. Hav. 2-szer. Ára 8 kor.

Nemesség. Szerk. és kiadó-tulajd. Tichtl Károly; szerk. Róssa Zoltán. Havi 2 szám. Nyomt. Fritz Ármin. I. évf. (Megtűnt.)

Nemzetgazdaság. Szerk. Apor Sándor. Nyomt. Nágel István. II. évf. Havi 2 szám. Ára 20 kor. (!)

Nemzetgazdasági Szemle. Szerk. Katona Béla. Nyomt. az Athenaeum ny. IV. évf. Hav. 3-szor. Ára 20 kor.

Nemzeti Merkur. Kiadja Redlich Dávid váltótüzlete. XIII. évf. Nyomt. Kaufmann József. Minden huzás után. Ára 2 kor.

Nemzeti Szemle. A Nemzeti Szövet-ség értesítője. Szerk. Déri Gyula; kiadó-tulajd. Leidenfrost J. Nyomt. Markovits és Gaiai. V. évf. Havonként 2-er. Ára 16 kor.

Nemzetközi Képes Levelezőlap Gyűjtők. Szerk. Idrányi Andor. I. évf. Havonként 2-szer. Nyomt. Zeisler M. Ára 3 kor.

Nemzetközi Vasuti és Hajó-zási Utmutató. Szerk. és tulajd. Ekker Lipót. Nyomt. Muskát Béla. VI. évf. Hav. 2-szer. Ára 10 kor.

Néplap. Gazdasági heti közlöny. Szerk. István gazda. (Rombay Dezső.) IX. évf. Nyomt. Franklin-társulat. Ára 3 kor.

Népszava. A magyarországi általános munkáspárt központi közlönye. Szerk. Kardos J., kiadó-tulajd. Faragó K. Nyomt. Neumayer Ede. XXVI. évf. Hetenk. 3-szor. Ára 8 kor. 80 fillér.

Országos Kereskedelem, Ipar és Pénzügy. Szerk. Pallay Mihály. Nyomt. »Szent László« ny. V. évf. Havi 2 szám. Ára 16 kor.

Országos Közérdek. Szerk. Szalkay Márton. Nyomt. Neuwald Illés. I. évf. Hav. 2-szer. Ára 16 kor.

Országos Közigazgatási Hetilap. Szerk. és kiadó: Chorus Károly. Nyomt. »Stephaneum.« II. évf. Havi 2 szám. Ára 12 kor.

Országos Központi Hitelszövet-kezeti Értesítő. Szerk. dr. Baross Lajos. III. évf. Nyomt. az »Athenaeum.« Hav. 2-szer. Ingeny.

Országos Pályázati Közlöny. Szerk. Radó Sándor. Nyomt. Végvázy Tivadar. I. évf. Ára 4 kor.

Orvosi Hetilap. Szerk. és kiadó-tulajd. Hőgyes Endre és Székely Ágoston. XLVI. évf. Pesti Lloyd-társulat nyomd. Ára 20 kor.

Orvosi Heti-Szemle. Szerk. és kiadó tulajd. dr. Flesch Nándor. XXX. évf. Nyomt. a »Pallas.« Ára 16 kor.

Orvosok Lapja. Szerk. dr. Hönig Izsó; lap-tulajd. dr. Márk Dezső. Nyomt. Pallas. XIII. évf. Ára 10 kor. (Ezelőtt Gyakorló Orvos cz.)

Pannonia. A fővárosi váltótüzlet-társaság sorsolási tudósítója. Szerk. Adler Gyula. Nyomt. Korvin testv. XVIII. évf. Havonként 2—3-szor. Ára 2 kor.

Papír. Szerk. és kiadják Landau József és Barta Lajos. IV. évf. Nyomt. »Pátria.« Hav. 2-szer. Ára 4 kor.

Pénzüntézeti Közlöny. Szerk. Grósz Nándor; kiadó-tulajd. Fehér Brunó. Nyomt. Gelléri és Székely. II. évf. Hav. 2-szer. Ára 12 kor.

Pénzügyigazgatás. Szerk. dr. Exner Kornél. Nyomt. Márkus Samu. XII. évf. Hav. 2-szer. Ára 8 kor.

Pénzügyi Hírlap. Szerk. és kiadja Lendvay Sándor. VIII. évf. Nyomt. Pátria. Havonként kétszer. Ára 3 kor.

Pénzügyi Közlöny. Kiadja a m. kir. pénzügyminiszterium. XXIX. évf. Havonként többször. Ára 4 kor. Nyomt. a m. kir. államnyomda.

Polytechnikai Szemle. Szerk. Wolf Sándor és társai; kiadó Szterényi Bertalan. Nyomt. Fővárosi nyomda. VII. évf. Havonként 3-szor. Ára 16 kor.

Posta-Közlöny. Szerk. Jancsó Dezső; kiadó-tulajd. Böszörményi Ilona. Nyomt. Buschmann F. XXXVI. évf. Havonként háromszor. Ára 10 kor.

Rendeleti Közlöny. A magyar kirá-lyi honvédség számára. *Két kiadás:* Személyi Ügyek; és: Szabályrendeletek. Nyomt. »Pallas.« XXVIII. évf. Megjelen havonként 2—3 szám.

Rendőri Lapok. Kiadó-tulajd. Mezei Sándor; szerk. Guthi Imre. IX. évf. Nyomt. Légrády testv. Ára 14 kor.

Sorsolási Ellenőr. Szerk. Kaufmann. Richard. IV. évf. Nyomt. Schlesinger és Kleinberger. Hav. 2-szer. Ára 3 kor.

Sorsolási Közlöny. Kiadó-tulajdonos Beimel Lajos. Nyomt. Kaufmann és Wotitz. XVI. évfolyam. Minden huzás után. Ára 2 kor.

Sorsolási Tudósító. Szerk. és kiadja Aradi Rezső. Nyomt. »Hunnia.« XXXII. évf. Minden huzás után magyar és német szöveggel. Havonként 2-szer. Ára 3 kor.

Lenyomatai, más cím alatt:

Fortuna.

Kis Mercur.

Hiteles Sorsolási Értesítő.

Nemzeti Merkur.

Sorsolási Hungaria.

Hermes.

Nyeremény.

Phönix.

Sorsolási Tudósító.**Uj Magyar Mercur.**

Sport-Élet. Szerk. Ószi Kornél. Nyomt. a Kosmos. VII. évf. Ára 16 kor.

Sport-Világ. Szerk. és kiadja a »Sport-Világ társaság«; képviseli Iszer Károly. Nyomt. a pesti Lloyd-társaság. IX. évf. Ára 8 kor.

Statistikai Heti Kimutatás.

Szerk. Körösi József; kiadja a fővárosi stat. hivatal. Nyomt. a pesti könyvny. r. t. XXX. évf. Ára 6 kor.

Sütők Szaklapja. Szerk. Tatár Dénes, kiadó-tulajd. az alapítók. II. évf. Nyomt. Krammer Lipót. Hav. 2-szer. Ára 4 kor.

Szabadalmi Közlöny. Szerk. Freckay János. Nyomt. a »Pallas«. VII. évf. Ára 20 kor.

Szabadság. Szerk. Szikora Zoltán. VII. évf. Nyomt. »Patria«. Hav. 2-szer. Ára 8 kor.

Szabad Szervezkedés; utóbb: **Szabad Typographia.** Szerk. és kiadó Stalla Márton. I. évf. Nyomt. Krammer Lipót. Egy szám 10 fill.

Szabó-Ipar. Szerk. Fülöp Sándor. Nyomt. Stephaneum. II. évf. Hav. 2-szer. Ára 8 kor.

Szállodai, Vendéglői és Kávéházi Szemle. Szerk. Farkas János; kiadó Niházy Géza. III. évf. Nyomt. Neuwald Illés. Ára 12 kor. (*Megszűnt*; folytatása: *Kisvendéglős.*)

Szárnyasaink. Szerk. Parthay Géza. Az országos baromfitenyésztési központ hivatalos közlönye. Nyomt. a Fővárosi ny. XVII. évf. Havonként kétszer. Ára 8 kor.

Szikkvizgyárosok Lapja. Szerk. és kiadó-tulajd. Rosenthal Adolf. Nyomt. Schmelcz Izidor. II. évf. Hav. 2-szer. Ára 12 kor.

Színészek Lapja. Szerk. Mészáros Kálmán; kiadja a magyar színész-egyesület központi igazgató tanácsa. Nyomt. Löblövitcz Zsigmond. XX. évf. Minden 10 napban. Ára 8 kor.

Színészeti Közlöny. Szerk. és kiadó-tulajd. Réthy L. Pál, hely. szerk. Radó Pál. Nyomt. Müller Károly. XV. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 kor.

Színházi Hirlap. Szerk. Ilosvay Hugó I. évf. Nyomt. Belvárosi ny. Ára 24 kor.

Szöveges és Képes Színházi Lapok. Szerk. Forrai Soma. Nyomt. Fritz Armin. VI. évf. Napilap. Ára 36 kor.

Szövetkezeti Szemle. Szerk. és

laptulajd. Wechsler Gyula. VI. évf. Havonként kétszer. Nyomt. Márkus Samu. Ára 16 kor. — *Lenyomata* :

Takarékpénztári Közlöny. Szerk. tulajd. Wechsler Gyula. IV. évf. Nyomt. Márkus Samu. Hav. 2-szer. Ára 16 kor.

Társulati Értesítő. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Gyürky Ödön. Nyomt. Buschmann F. XI. évf. Havonként 2-szer. Ára 4 korona.

Technologiai Lapok. Szerk. Sziklay János. Kiadja és nyomt. Kertész József. XIV. évf. Havonként kétszer. Ára 16 kor.

A Természet, állattani és vadászati folyóirat. Szerk. dr. Lendl Adolf. VI. évf. Havonként 2-er. Nyomt. Wesselényi Géza. Ára 6 kor.

Thalia. Szerk. Gerő Izsó. I. évf. Nyomt. Spitzer Márk.

Törvénytörvényészeki és Rendőri Ujság. Szerk. és kiadó dr. Horváth Gyula és Vig Viktor. IV. évf. Nyomt. »Patria.« Ára 16 kor.

Tüzelés és Világítás. Szerk. Jeremiás Andor és Rezső. I. évf. Nyomt. Löblövitcz Zsigmond. Hav. 2-szer. Ára 12 korona.

Tüzrendészeti Felügyelő. Szerk. Lukáts Gyula. IV. évf. Hav. 2-szer. Nyomt. Nagel István. Ára 4 kor.

Typographia. Szerk. Peidl Gyula; kiadó-tulajd. Siegfried József. Nyomt. Krausz S. és T. XXXIV. évf. Egyes szám 30 fillér. (»Gutenberg« német melléklettel.) Nyomt. Krausz S. és t.

Unio. A sütők, czukrászok és mézeskalácsosok ipartestülete hivatalos szakközlönye. Szerk. Prindl Ede. Nyomt. »Hunyadi« ny. VI. évf. Havonként 2-er. Ára 8 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Az Ügynök. Szerk. és kiadó Dobó S. Sándor. I. évf. Nyomt. Thalia. Ára 8 kor.

Ügyvédek Lapja. Szerk. dr. Wolf Vilmos és dr. Löwy Gábor. Nyomt. Márkus Samu. XIX. évf. Ára 12 kor.

Vadászat és Állatvilág. Főszerk. Fónagy József; szerk. Parthay Géza. Nyomt. Hornyánszky Viktor. II. évf. Hav. 2-szer. Ára 8 kor.

Vadász- és Verseny-Lap. Főszerk. és kiadó-tulajd. Sárkány János Ferencz; fel. szerk. Ferdinandy Béla. Nyomt. »Pallas.« XLVI. évf. Ára 24 kor.

Vadász-Lap. Szerk. Egerváry Gyula; kiadó-tulajd. Sárkány János Ferencz és

Egerváry Gyula. Nyomt. »Pallas.« Minden hó 5, 15 és 25-én. XXIII. évf. Ára 12 korona.

Vállalkozók Lapja. Főszerk. és kiadó-tulajd. Lakatos Lajos; társ-szerk. Sós (Salzer) Izor. Nyomt. a Belvárosi ny. XXIII. évf. Ára 12 kor.

Vas-és Fém munkások Szaklapja. Szerk. és laptulajd. Teszársz Károly. Nyomt. Neumayer Ede. X. évf. Havonként kétszer. Ára 2 kor. 40 fill.

Vasut. Főszerk. és laptulajd. Keleti (Österreicher) Lajos. Nyomt. Elek Lipót. V. évf. Ára 16 kor.

Vasuti és Hajózási Hetilap. Szerk. dr. Szabolcsy Antal. IV. évf. Nyomt. Hornyánszky Viktor. Ára 16 kor.

Vasuti és Hajózási Híradó. Fel. szerk. Németh Frigyes; szerk. és kiadó Wesselényi Géza nyomdász. I. évf. Hav. 2-szer. Ára 20 kor.

Vasuti és Közlekedési Közlöny. Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Heltai Ferencz. Nyomt. a Pesti kny. r. t. XXXIII. évf. Hetenként 3-szor. Ára 24 kor.

Vasuti Lapok. Szerk. Biró Lajos. V. évf. Nyomt. Árpád ny. Hav. 3-szor. Ára 10 kor.

Vegyí Ipar. Szerk. Lázár Albert. I. évf. Nyomt. Neuwald, Illés. Hav. 2-szer. Ára 10 kor.

Veterinarius. Szerk. dr. Hutyra Ferencz és dr. Rátz István. Nyomt. a Pátria. XXV. évf. Havonként 2-er. Társ. tagok kapják.

Vizügyi és Hajózási Közlöny. Szerk. és kiadó-tulajd. »Nautilus«. Nyomt. az »Athenaeum«. XII. évf. Ára 16 korona.

Zeneközlöny. Szerk. Kemény Dezső, Hoppe Rezső, Vavrinecz Mór. I. évf. Nyomt. Pesti kny. r. t. Hav. 2-szer. Ára 10 kor.

Zenelap. Szerk. és kiadó-tulajd. Ságh József; Nyomt. Szent Gellért ny. XVI. évf. Havonként 3-or (jul. és aug. kivételével). Német melléklettel Ára 8 kor.

Zenélő Magyarországnak. Szerk. és kiadó Klökner Ede. Nyomt. Kunosy Vilmos és fia. IX. évf. Havonként 2-er. Ára 8 kor.

Zenivilág. Szerk. Hackl N. Lajos. Időnként német mellékklappal. Nyomt. Pesti könyvny. r. t. IV. évf. Hetilap. Ára 16 kor.

Zoológiai Lapok. Szerk. Parthay Géza. IV. évf. Nyomt. Hornyánszky Viktor. Havonk. 2-szer. Ára 8 kor.

VIDÉKEN.

Aradvidéki Iparegyesület. Heti Értesítője. (Arad.) Szerk. Edvi-Illes László; kiadja az aradi ipar-egyesület. II. évf. Nyomt. az aradi ny. r. t. Ára 2 kor.

Balaton-Füred. (Balaton-Füred.) Idénylap. Szerk. és kiadó dr. Halász A. Andor. I. évf. Hetenk. 2-szer. Nyomt. Krausz. A. fiai Veszprémben. Ára 2 kor.

Bányászati és Kohászati Lapok. (Selmecz.) A m. kir. bányászati akadémia közlönye. Szerk. Litschauer Lajos. Nyomt. Joerges Ágost özv. és fia. XXXV. évf. Minden hónap 1. és 15-én. Ára 16 kor.

Bártfa fürdő. (Bártfa.) Idénylap. Szerk. Szabó József. I. évf. Hetenként. Nyomt. Blayer M. Ára 2 kor.

Betegsegélyző. (Győr.) Szerk. és kiadja Vízkeleti Sándor. Nyomt. Győregyházmegyei kny. II. évf. Ára 10 kor.

Borsodi Gazda. (Miskolcz.) Szerk. és kiadják: Vértesy Tivadar és Sugár Ignác. Nyomt. Klein és Ludvig. III. évf. Ára 4 kor. (Megszűnt.)

Debreczeni Gazdasági Lapok. (Debreczen.) Fel. szerk. ifj. Sporzon Pál; szerk. Rác Lajos. IV. évf. Havonként 2-szer. Nyomt. a városi ny. Ára 4 kor.

Délkeleti Fürdőlapok. (Oravicza.) Szerk.-tulajd. Frank Gusztáv. Nyomt. Wunder Károly. Megjelenik jun.—szept. III. évf. Ára 2 kor. 40 fill.

Délvidéki Sport. (Temesvár.) Szerk. Neuhausz Ernő és Osztie Andor. Nyomt. Csendes Jakab. V. évf. Havonként 2-er. Ára 8 kor.

Délvidéki Ügyvédek Lapja. (Temesvár.) Szerk. Korniss Géza; tulajd.-kiadó a kamara. Nyomt. Csendes Jakab. III. évf. Ára 10 kor.

Dunántúli Képesített Iparosok Lapja. (Sopron.) Szerk. és tulajd. Ungár József. I. évf. Nyomt. Zollner és Ungár. Ára 6 kor.

Erdélyi Gazda. (Kolozsvár.) Szerk. és kiadó Tokaji László; társ-szerk. Jakab László; segédszerk.: Eber Ernő; kiadja az Erdélyi gazdasági egylet. XXXIV. évf. Nyomt. Gámán János. Ára 12 kor.

Erdélyrészi Jogász-Lapok. (Kolozsvár.) Szerk. és kiadja Koller H. Károly. I. évf. Nyomt. Gombos Ferencz. Ára 16 korona.

Felvidéki Sajtóiroda (Nyitra.) Szerk. Clair Vilmos; tulajd. a »Felvidéki sajtóiroda« I. évf. Nyomt. Huszár István. Ingyen küldetik.

Fodrászok Lapja. (Marosvásárhely.) Szerk.-kiadó König Károly. I. évf. Nyomt. ev. ref. vall. ny. Hav. 2-szer. Ára 4 korona.

Fortuna. (Győr.) Szerk. Kölcei Adolf. Nyomt. Hunnia Budapest. IX. évf. Hav. 2-szer. Ára 4 kor.

Földmivelő. (Hódmezővásárhely.) Szerk. Szathmári Péter, kiadja: Mucsi Lajos. III. évf. Nyomt. Engel Lajos. Ára 4 kor. 40 fill.

Gyakorlati Mezőgazda. (Kassa.) Főszerk. és tulajd. Kovácsy Béla; fel. szerk.-kiadó Gerlóczy Géza. XXVII. évf. Nyomt. Vitéz A. Hav. 2-szer. Ára 8 kor.

Győri Munkások Lapja. (Győr.) Szerk. Barsi József. I. évf. Nyomt. Nitschmann József. Ára 5 kor.

Hazai Ipar. (Debreczen.) Szerk. Szentmiklósi József. I. évf. Nyomt. Csokonai ny. Ára 12 kor.

Időjárás Naptár. Magyarország számára. (Ó-Széplak.) Kiadja a nyitravölgyi gazdasági egyeslet agrármeteorológiai observatoriuma. Nyomt. a Kohn-féle ny. Rózsahegyen. XIX. évf. Ára 8 kor.

Jogélet. (Szabadka.) Szerk. dr. Pilller Artur, dr. Révész Ernő és Szilasi Fülöp; kiadó Braun Adolf nyomdász. I. évf. Ára 6 kor.

Kecskeméti Színház. (Kecskemét.) Szerk. Kecskeméti Vilmos. Nyomt. Fekete Mihály. I. évf. 1901/2. Napilap. (Megszűnt.)

Kecskeméti Színházi Ujság. (Kecskemét.) Szerk. Kecskeméti Vilmos; kiadó Komor Gyula. Nyomt. Kecskeméti hírlapkiadó ny. r.-t. II. évf. Naponként. Ára 5 óra 7 kor.

Kereskedelmi Szemle. (Kolozsvár.) Szerk. Csokonai Vitéz Mihály. I. évf. Nyomt. »Gutenbergs« ny. (= Schaberi József.) Ára 8 kor.

Kis Tükör. (Kolozsvár.) Képes családi hetilap. Szerk. és kiadó-tulajd. Kecskeméthy István. Nyomt. Gombos Ferencz. X. évf. Ára 4 kor.

Közérdek. (Debreczen.) Pinczerek lapja. Szerk. és tulajd. Loránt (Lőw) József. Nyomt. Hoffmann és Kronovitz. I. évf. Ára 10 kor.

Közgazdasági Közlemények. (Besztercebánya.) Szerk. dr. Holesch István; kiadja a besztercebányai kereskedelmi és iparkamara. Nyomt. Hungaria. VI. évf. Havonként 3-or. Ára ?

Magyar Erdész. (Ungvár.) Szerk. Imecsfalvi Imecs Géza. Nyomt. Székely

Illés, kiadó-tulajd. II. évf. Hav. 2-szer. Ára 10 kor.

Magyar Földmivelő. (Szatmár.) Szerk. és kiadó-tulajd. Bodnár Gáspár. Nyomt. Morvai János. V. évf. Ára 4 kor.

Magyar Műkertészek és Kertészgazdák Országos Szakközlöny. (Szeged.) Szerk. Mayer Miklós; laptulajdonosok a magyar műkertészek. Nyomt. Schulhof Károly. XI. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 kor.

Magyar Művészet. (Temesvár.) Szerk. Neuhausz Ernő. Nyomt. Délmagyarországi ny. IV. évf. Naponként. Ára 6 kor.

A Mi Lapunk. (Szeged.) Szerk. Babos Elek, Lábdy Antal és König S. I. évf. Nyomt. Traub B. és t. Ára 4 kor.

Mindenkinek Hasznos Tudósító. (Nagyvárad.) Szerk. Bruckner Géza; kiadó-tulajd. ifj. Sonnenfeld József. I. évf. Nyomt. Engel Lajos Szegeden.

Munkásvezér. (Arad.) Szerk. Szappanos Lajos. I. évf. Nyomt. Aradi ny. r. t. (Megszűnt.)

Nagyvárad Szinpad. (Nagyvárad.) Szerk. Pásztor Bertalan; kiadó-tulajd. Sebő Imre. I. évf. Nyomt. Neumann Vilmos. Naponként.

Népakarat. (Veszprém.) Szerk. Takács Szilveszter. Nyomt. a Vörösmarty ny. V. évf. Ára 8 kor.

A Nyitravölgyi Gazdasági Egyeslet Közölye. (Nyitra.) Szerk. báró Friesenhof Gergely. Nyomt. az egyesület. XXVII. évf. Havonként kétszer. Ára 6 kor.

Pozsonyi Gazda. (Pozsony.) Szerk. és kiadók Horváth Jenő és Engyeli Jenő. I. évf. Nyomt. Alkalay Adolf és fia. Naponként. Ingyen. (Megszűnt.)

Szegedi Jogász-Lapok. (Szeged.) Szerk. Reiniger Jakab. Nyomt. Endrényi Lajos. XI. évf. Ára 12 kor.

Színházi Napló. (Szabadka.) Szerk. Pusztai Béla. Nyomt. Szabados Sándor. II. évf.

Színházi Ujság. (Nagyvárad.) Szerk. Biró János. III. évf. Nyomt. Neumann Vilmos kiadó-tulajd. Naponként.

Színházi Ujság. (Pécs.) Szerk. és kiadó-tulajd. Honthy István. Nyomt. Pécsi püspöki ny. II. évf. Naponként. Egész idényre 7 kor.

Színházi Ujság. (Miskolc.) Szerk. Czövek Károly és Hetényi Elemér. Nyomt. Forster, Klein és Ludwig. II. évf. Naponként. Ára 8 kor.

Színházi Ujság. (Nyitra.) Szerk. Nozdroviczky Jenő. I. évf. Nyomt. kath. irod. r. t. Egyes szám ára 10 fill.

Szólószeti és Borászati Lap. (Kecskemét.) Szerk. és kiadó-tul. Maurer János. Nyomt. Forster, Wesselényi és társai Miskolczon. XXIII. évf. Ára 8 kor.

Szöveges és Képes Színházi Ujság. (Szeged.) Szerk. tulajd. Liptai Imre. I. évf. Nyomt. Endrényi Imre.

Temesvári Szinpad. (Temesvár.) Szerk. és tulajd. Krémer Jenő. Nyomt. Csanád egyházm. ny. II. évf. Naponként. Ára 16 kor.

Történelmi Lapok. (Kolozsvár.) Szerk. Kuskó István. Nyomt. »Ellenzék« nyomt. VIII. évf. Hav. 2-szer. Ára 4 korona.

Törvényhatósági Tisztviselők. Lapja. (Zalaegerszeg.) Szerk. és kiadó Záborszky József. Nyomt. Vágó János. II. évf. Hav. 2-szer. Ára 4 kor.

Ujvidéki Színházi Ujság. (Ujvidék.) Szerk. Majer József. II. évf. Nyomt. Hirschenhauser Benő.

Vasuti Folyóirat. (Miskolcz.) Szerk. és kiadó: Gedeon András. Nyomt. Forster, Klein és Ludwig. V. évf. Havonként 3-szor. Ára 14 kor.

Összesen 286.

VIII. VIDÉKI LAPOK *

(nem politikai tartalommal).

Abauj-Szántó és Vidéke. (Abauj-Szántó.) Szerk. és nyomt. Baksy Barna. VI. évf. Ára 8 kor.

Abony. (Abony.) Szerk. Temesközy Gerzson, kiadó-tulajdonos Szerdahelyi János nyomdász. V. évf. Ára 8 kor.

Adai Ujság. (Ada.), a lap kiadó-tulajd. a szerkesztő-bizottság. Nyomt. Berger L. I. évf. Ára 8 kor.

Ada-Moholi Közlöny. (Ada.) Szerk. fel. és laptulajd. Berger Adolf. XII. évf. Nyomt. Berger L. Ára helyben 8 kor., vidékre 10 kor.

Alsó-Lendvai Híradó. (Alsó-Lendva.) Szerk.-tulajd. és kiadó Balkányi Ernő. VII. évf. Nyomt. Balkányi Ernő. Ára 8 kor.

Aradi Híradó. (Arad.) Szerk. és laptulajd. Cs. Endes Dániel. IX. évfolyam. Nyomt. Gyulai István. Ára 8 kor.

* Hetenként egy-egy szám, ha nincs másként jelezve.

Aradmegyei Hirlap. (Borosjenő.) Szerk. Schwiegl Gyula. Nyomt. Ungar J. III. évf. Ára 8 kor.

Aranyos-Vidék. (Torda.) Szerk. Lovassy Andor; kiadó-tulajd. Nagy Olivér és társai XII. évf. Nyomt. Füssy és Sztupjár. Ára 8 kor.

Árvamegyei Hirlap. (Alsó-Kubin.) Szerk. és kiadó Trnkócy József nyomdász. XV. évf. Ára 8 kor. (Havilappá változott.)

Aszód és Vidéke. (Aszód.) Szerk. Nyiry Lajos. Nyomt. Schulz J. III. évf. Ára 12 kor.

Bácskai Ujság. (Apatin.) Szerk. és kiadó-nyomdász Szavadill József. VII. évf. (Magyar és német). Ára 6 kor.

Bács-Kulai Hirlap. (Kula.) Szerk. és kiadó-tulajd. Berkovits Márk nyomdász. VI. évf. Ára 8 kor.

Bács-Topolyai Hirlap. (B.-Topolya.) Szerk. dr. Fárnek Dezső; kiadó-tulajd. Wilhelm Miksa nyomdász. VII. évf. Ára 8 kor.

Bajai Hirlap. (Baja.) Szerk. és laptulajd. dr. Lemberger Ármin; Kiadja Kazal József nyomdász. V. évf. Ára 10 korona.

Bajai Közlöny. (Baja.) Szerk. és tulajd. Erdélyi Gyula; kiadó Rajkovits Károly nyomdász. XXV. évf. Ára 10 kor.

Balatonvidék. (Keszthely.) Szerk. Bontz József VI. évf. Nyomt. a kiadó Sujánszky József. Ára 10 kor.

Barcs és Vidéke. (Barcs.) Szerk. és kiadó Skribanek Géza nyomdász. VII. évf. Ára 8 kor.

Bars. (Léva.) Szerk. Holló Sándor. Nyomt. Nyitrai és társa. XXIII. évf. Ára 10 kor.

Barsi Ellenőr. (Aranyos-Marót.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Bottka Győző. Nyomt. »Dóczy« ny. XXI. évf. Ára 8 kor.

Bátaszék és Sárköz. (Bátaszék.) Szerk. Joó Károly; kiadó Szélig Gáspár. I. évf. Nyomt. Báter János Szegszárdon. Ára 8 kor.

Battonya és Környéke. (Battonya.) Szerk.-tulajd. Szabó Lajos. I. évf. Nyomt. Ruber I. Ára 8 kor.

Battonyai Lapok. (Battonya.) Szerk. Bittera Béla; kiadó-tulajd. a szerkesztőség. I. évf. Nyomt. Kovács Antal Makón. Ára 8 kor.

Battonya és Vidéke. (Battonya.) Szerk. ifj. Bittera Béla. Nyomt. Ruber István. II. évf. Ára 8 kor. (Meggzűnt.)

Békés. (Gyula) Szerk. Kohn Dávid;

kiadó-tulajd. Dobay János nyomdász. XXXIV. évf. Ára 10 kor.

Békési Lapok. (Békés.) Szerk. Klein Albert; kiadó-tulajd. b. Drechsel Géza nyomdász. II. évf. Ára 8 kor.

Bereg. (Beregszász.) Szerk. Janka Sándor és Kosári István; kiadó-tulajd. a »Haladás« könyvnyomdája. XXIX. évf. Ára 8 kor.

Besztercebánya és Vidéke. (Besztercebánya.) Szerk. Klima Lajos, tulajd. Sonnenfeld Mór. Nyomt. a Hungaria. XIII. évf. Ára 8 korona.

Borsod. (Miskolcz.) Szerk. Forster Rezső; kiadó-tulajd. Forster, Klein és Ludvig. XXXVI. évf. Ára 8 kor.

Borsod-Miskolczi Hirlap. (Miskolcz.) Szerk. és tulajd. dr. Serédi Jenő; Nyomt. Forster, Klein és Ludvig. III. évf. Ára 6 kor.

Brassói Szemle. (Brassó.) Szerk. Halász Gyula. Nyomt. Herz. II. évf. Ára 6 kor.

Budafok és Vidéke. (Budafok)... Nyomt. Leopold és Klein. IV. évf. Ára ?

Buziási Közlöny. (Buziás.) Szerk. és kiadó-tulajd. Dimitrovics Milos. Nyomt. Ullmann F. II. évf. Ára 10 kor.

Ceglédi Ujság. (Cegléd.) Szerk. dr. Molnár Albert; kiadó-tulajd. a szerkesztőbizottság. Nyomt. Nagy Elek. XII. évf. Ára 6 kor.

Csallóközi Lapok. (Duna-Szerdahely.) Szerk. dr. Csáder Ernő. Nyomt. Goldstein Jozsua. II. évf. Ára 8 kor.

Csikmegyei Híradó. (Csik-Szereda.) Szerk. és kiadó-tulajd. Szvoboda József nyomd. IV. évf. Ára 6 kor.

Csongrádi Lap. (Csongrád.) Szerk. Éder János és Holló Adolf; kiadó-tulajd. Weisz Márk nyomdász. XII. évf. Ára 8 korona.

Csongrádmegyei Hirlap. (Szentest.) Szerk. Tasnady Antal. Nyomt. Vajda Bálint. IV. évf. Hetenk. 2-szer. Ára 10 korona.

Csurgó és Vidéke. (Csurgó.) Szerk. dr. Nagy Sándor és Matter János; kiadó-tulajd. Vágó Gyula nyomdász. X. évf. Ára 8 kor.

Czegléd. (Czegléd.) Szerk. dr. F. Halász László; kiadó-tulajd. Sebők Béla nyomdász. XX. évf. Ára 6 kor.

Dárda és Vidéke. (Dárda.) Szerk. dr. Berger Lajos. Nyomt. Frank Béla. II. évf. Ára 8 kor.

Debreczen-Nagyváradai Értesítő.

(Debreczen.) Szerk. Nyiri Géza. LX. évf. Nyomt. a város könyvny. Ára 4 kor.

Délmagyarország. (Vajszka.) Szerk. és kiadó Tumbász István. I. évf. nyomt. Bittermann József Szabadkán. Ára 6 kor. (Magyar és szerb nyelven.)

Délmagyarországi Néplap. (Zenta.) Szerk. Matkovich Lajos I. évf. Nyomt. Kabos Ármin. Ára 8 kor.

Délsomogy. (Szigetvár.) Szerk. Bárvarth Gyula. Nyomt. a kiadó Kozáry Ede. III. évf. Ára 8 kor.

Déva és Vidéke. (Déva.) Szerk. Szentirmay Alajos; kiadó-tulajd. Kroll Gyula nyomdász. XI. évf. Ára 8 kor.

Dunaföldvár. (Dunaföldvár.) Szerk. Lantos Simon. I. évf. Nyomt. a kiadó Somló Manó. Ára 8 kor.

Ébrestő. (Körös-Ladány.) Szerk. és kiadó-tulajd. Tóth József. IV. évf. Nyomt. Riegel Zoltán Szeghalom. Ára ?

Előre. (Nagyvárad.) Szerk. és tulajd. Haraszti Lajos. I. évf. Nyomt. Neumann. Ára 8 kor. (Meggzűnt.)

Eperjesi Lapok. (Eperjes.) Szerk. dr. Mikler Károly. XXVII. évf. Nyomt. Kósch Árpád. Ára 10 kor.

Érsekujvár és Vidéke. (Érsekujvár.) Szerk. Vörös Ferencz. XVIII. évf. Nyomt. Winter Zsigmond. Ára 10 kor.

Erzsébetfalva. (Erzsébetfalva.) Szerk. dr. Balázs Adolf; kiadó-tulajd. Vincze Mihály. I. évf. Nyomt. Neumayer Ede. Budapest. Ára 8 kor.

Erzsébetfalvai Közlöny. (Erzsébetfalva.) Szerk. és kiadó-tulajd. Erdélyi Mihály; fel. szerk. Radó Károly. VI. évf. Nyomt. Matkovich A. Ára 8 kor.

Esztergom és Vidéke. (Esztergom.) Szerk. dr. Pokorny Gyula; kiadó-tulajd. dr. Pokorny Gyula és dr. Brenner Ferencz. XXIV. évf. Nyomt. Hunnia. Hetenként kétszer. Ára 12 kor.

Esztergomi Közlöny. (Esztergom.) Szerk. és kiadó-tulajd. Haan Rezső. Nyomt. Laiszky János. XXIV. évf. Ára 8 korona.

Esztergomi Lapok. (Esztergom.) Szerk. Karossa Ödön. Nyomt. a »Hunnia« nyomd. XI. évf. Hetenként kétszer. Ára 12 kor.

Facseti Ujság. (Facset.) Szerk. tulajd. Rónai József. I. évf. Nyomt. az aradi ny. r. társ. Ára 6 kor.

Félegyházi Híradó. (Félegyháza.) Szerk. fel. a kiadó-tul. Vesszősi József nyomdász VIII. évf. Ára 8 korona.

Félegyházi Hirlap. (Félegyháza.) Szerk. Dobák Ferencz; kiadja Vesszősi József nyomdász. Hetenként 2-er. XX. évf. Ára 8 kor.

Félegyházi Közlöny. (Félegyháza.) Szerk. dr. Szabó Kárpád; tulajd. Politzer Vilmos nyomdász I. évf. Ára 6 kor.

Felsőbányai Hirlap. (Nagybánya.) Szerk. Imre Károly; kiadó Nánásv István nyomdász. VII. évf. Hav. 2-szer. Ára 4 kor.

Felső-Sárosi Hirlap. (Bártfa.) Szerk. és laptulajd. Uhlig Leo. Nyomt. Blayer M. III. évf. Ára 8 kor.

Felső-Zemplén. (Nagy-Mihály.) Szerk. dr. Kállay József. VII. évf. Nyomt. Landesmann B. Ára ?

Felvidék. (Besztercebánya.) Szerk. Ferenczy Ödön; kiadó-tulajd. Machold E. nyomdász. VIII. évf. Ára 8 kor.

Felvidéki Híradó. (Turócz-Szent-Márton.) Szerk. Berecz Gyula; kiadó a Magyar nyomda. XXI. évf. Ára 8 kor.

Felvidéki Hirlap. (Nyitra.) Főszerk. Seress Imre; fel. szerk. Lengyel Béla I. évf. Nyomt. Kapsz Géza és Kramár Vilmos. Ára 12 kor.

Felvidéki Ujság. (Zsolna.) Főszerk. Ferényi Antal; szerk. és kiadó-tulajdonos Garai Lajos. Nyomt. Gansel Lipót Trencsénben. IX. évf. Ára 8 kor.

Független Közvélemény. (Szeged.) Szerk. tulajd. Rostkowitz Artur. I. évf. Nyomt. Várnai L. Ára 6 kor.

Galántha és Vidéke. (Galántha.) Szerk. Vöröss Ferencz; kiadó-tulajd. Neufeld Samu nyomdász. VII. évf. Ára 8 korona.

Galgóc és Vidéke. (Galgóc.) Szerk. Amon Vilmos és Pázmány Sándor; kiadó-tulajd. Török Gyula. I. évf. Nyomt. Szold Jakab. Ára 10 kor. (Német és tót melléklettel.)

Garamvidéke. (Brezsnóbánya.) Szerk. Zsemley Oszkár. Tulajd. és kiadó Kreiser József nyomdász. III. évf. Ára 8 kor.

Gödöllő és Vidéke. (Gödöllő.) Szerk. Nyiry Lajos. Nyomt. az aszódi m. kir. javítóintézet ny. IV. évf. Ára 12 korona.

Gödöllői Közlöny. (Gödöllő) Szerk. Szabó B. Géza; I. évf. Nyomt. Schulcz J. Ára 6 kor.

Gömöri Hirlap. (Rimaszombat.) Szerk. a kiadó-tulajd. Nárai J. A. nyomdász. XIV. évf. Ára 8 kor.

Gyergyó. (Gyergyó - Szent - Miklós.)

Szerk. Kálmán István. Nyomt. Sándor Mihály, és társa II. évf. Ára 8 kor.

Győri Vasárnapi Ujság. (Győr.) Szerk. és laptulajd. Malcsiner Sándor. Nyomt. Heckenast György. III. évf. Ára 8 korona.

Haladás. (Miskolcz.) Szerk. és tulajd. Banovits László, ifj. Görgey László és Zsivkovics Antal. I. évf. Nyomt. Szelényi és társa. Ára 8 kor.

Háromszéki Híradó. (Septiszent-György.) Szerk. Vitályos Béla; kiadó-tulajd. Mörizt István és Vajna Lajos nyomd. I. évf. Ára 6 kor.

Hatvan és Vidéke. (Hatvan.) Szerk. Nyiry Lajos. Nyomt. az aszódi m. kir. javítóintézet nyomd. III. évf. Ára 12 kor.

Hétfői Ujság. (Nagyvárad.) Szerk. és kiadó-tulajd. Christoné Dus Ilona. I. évf. Nyomt. Neumann Vilmos.

Heves és Vidéke. (Heves.) Szerk. Maczky Emil és Tomcsányi Ferencz. Nyomt. Adler József. II. évf. Ára 8 kor.

Hód-Mező-Vasárhely. (Hód-Mező-Vasárhely.) Szerk. és kiadó ifj. Szilágyi Gyula; társszerk. Szundy Károly; nyomt. a hódmező-vasárhelyi nyomda- és kiadó-részvénytársaság. XXXII. évf. Hetenként 2-szer. Ára 8 kor.

Homonna és Vidéke. (Homonna.) Szerk. Réz László; kiadó-tulajd. Walter H. és társa. II. évf. Ára 8 kor.

Honti Lapok. (Ipolyság.) Szerk. Halász Ferencz. VIII. évf. Nyomt. Neumann Jakab. Ára 9 kor.

Hontvármegye. (Ipolyság.) Szerk. . . II. évf. Nyomt. Neumann Jakab Ára 12 korona.

Jász-Apáti és Vidéke. (Jász-Apáti.) Szerk. László Andor; fel. szerk. és kiadó-tulajd. Galamb Zoltán. nyomdász. I. évf. Ára 6 kor.

Kaposvár. (Kaposvár.) Szerk. és laptulajdonos Csondor János. XVII. évf. Nyomt. Gerő Zsigmond. Hetenként 2-szer. Ára 12 kor.

Karánsebes és Vidéke. (Karánsebes.) Szerk. Szörényi Benő és Nemes Sándor. IV. évf. Nyomt. Lipót. Fleissig Ára 8 korona.

Kárpáti Lapok. (Ungvár.) Szerk. Prodan János; kiadó-tulajd. Jäger Bertalan nyomdász. VIII. évf. Ára 8 kor.

Kassai Hirlap. (Kassa.) Szerk. Hajnóczy József és Ludomérszky Gyula. I. évf. Nyomt. László Béla. Ára 8 kor.

Kecskemét és Vidéke. (Kecské-

mét.) Szerk. Kecskeméti Vilmos; kiadó-tulajd. Székely Viktor. Nyomt. Tóth László. IV. évf. Hav. 3-szor. Ára 3 kor. 20 fill.

Keszthelyi Hirlap. (Keszthely.) Szerk. dr. Lovassy Sándor; kiadó-tulajd. Mérei Ignác. Nyomt. Farkas János. XXV. évf. Ára 10 kor.

Kézdi-Vásárhely és Vidéke. (Kézdi-Vásárhely.) Szerk. és tulajd. köpenci Bócz József. I. évf. Nyomt. Löbl Dávid és fia Budapesten. Hav. 2-szer. Ára 5 kor.

Kisbér és Vidéke. (Kisbér.) Szerk. és kiadó-tulajd. Hafll Kálmán nyomdász. XI. évf. Ára 8 kor.

Kis-Czell és Vidéke. (Kis-Czell.) Szerk. Huss Gyula. Kiadja a »Vörösmarty« ny. IV. évf. Ára 8 kor.

Kisjenő-Erdőhegy és Vidéke. (Kisjenő-Erdőhegy.) Szerk. és kiadó-tulajd. Gallovich Dezső. IV. évf. Nyomt. a Kisjenő-Erdőhegy és Vidéke könyvny. Ára 8 kor.

Kiskun-Halás Helyi Értesítője. (Kis-Kun-Halás.) Szerk. és kiadó Práger Ferenc nyomdász. II. évf. Ára 2 kor. 80 fill.

Kis-Küküllő. (Dicső-Szent-Márton.) Szerk. Boér Elek és Kedves József; kiadó-tulajd. Hirsch Mór nyomdász. XII. évf. Ára 8 kor.

Kis Magyar-Alföld. (Érsekujvár.) Szerk. Haverla József és Dubrovay János. I. évf. Nyomt. Pálincás. I. Géza Ára 8 korona.

Kisujszállás és Vidéke. (Kisujszállás.) Szerk. dr. Pallagi Gyula; kiadó-tulajd. Szekeres József nyomdász. X. évf. Ára 8 kor.

Kisvárdai Lapok. (Kisvárdá.) Szerk. és laptulajdonos dr. Vadász Lipót. Nyomt. Berger Ignác. XV. évf. Ára 8 kor.

Komáromi Hirlap. (Komárom.) Főszerk.-tulajd. Dr. Kolbe Dezső; szerk. Berinkey Bálint. Nyomt. Hungaria. VI. évf. Ára 10 kor.

Komáromi Lapok. (Komárommegyei Közlöny.) (Komárom.) Főszerk. Tuba János; fel. szerk. dr. Kiss Gyula. Nyomt. Spitzer Sándor. XXIII. évf. Ára 10 kor.

Komáromi Ujság. (Komárom.) Szerk. Alapi Gyula. Nyomt. Schönwald Tivadar. II. évf. Ára 10 kor.

Komárommegyei Értesítő. (Komárom.) Szerk. és kiadó-tulajd. Jankovich Lajos; társszerk. Miklósi Pál. XII. évf. Nyomt. Hacker Richard. Ára 10 kor.

Korpona és Vidéke. (Korpona.) Szerk.-tulajd. Jeszenszky Gusztáv, társszerk. Matunák Mihály. V. évf. Nyomt. Joerges Ágost. Ára 9 kor.

Kőbányai Ujság. (Kőbánya.) Szerk. ifj. Szederkényi Nándor; kiadó-tulajd. »Árpád« ujságkiadó-vállalat I. évf. Nyomt. Stefanovits István. Budapesten. (Megszűnt.)

Körmend és Vidéke. (Körmend.) Szerk. Fülöp József; laptulajd.-kiadó. Bertalanffy József nyomdász Szombathelyen. I. évf. Ára 8 kor.

Kőszeg és Vidéke. (Kőszeg.) Szerk. Wittinger Ernő; kiadó-tulajd. Feigl Gyula nyomdász. XXII. évf. Ára 8 kor.

Közérdek. (Nagy-Kikinda.) Szerk. és laptulajd. Jeszenszky Ignác. Kiadó Szegyakov Milán nyomdász. V. évf. Ára 8 kor.

Közérdek. (Szabadka.) Szerk. Lévay Zoltán I. évf. Nyomt. Kladek István és társa. Ára 8 kor.

Közérdek. (Ujpest.) Szerk. Brankovics György. Nyomt. Fuchs Antal kiadó-tulajd. VII. évf. Ára 8 kor.

Közérdek. (Tiszafüred.) Szerk. és kiadó-tulajd. Timon Tihámér György. Nyomt. Goldstein L. II. évf. Havonként 2-szer. Ára 6 kor. (Megszűnt.)

Közérdek. (Kun-Szent-Márton.) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Bozóky Árpád, szerk. Sas István. I. évf. Nyomt. Vajda B. utóda. Szentesen. Ára 4 kor.

Közvélemény. (Vág-Szered.) Szerk. Salgó Károly. I. évf. Nyomt. Löwy Antal Nyitrán. Mra 8 kor.

Krassó-Szörényi Lapok. (Lugos.) Szerk. fel. és kiadó-tulajd. Virányi János nyomdász. XXIV. évf. Ára 12 kor.

Kun-Halás. (Halás.) Szerk. és kiadó-tulajd. Dr. Hermán Ferenc. Nyomt. Nagy Elek Czegléden VI. évf. Ára 10 kor.

Kun-Majsa. (Kun-Majsa.) Szerk. és kiadó-tulajd. Sasvári Sándor. Nyomt. Wirth Lipót és társa. V. évf. Ára 6 kor.

Kun-Szent-Márton és Vidéke. (Kun-Szentmárton.) Szerk. Csanády József; kiadó-tulajd. özv. Csanády Józsefné nyomdász. VI. évf. Ára 8 kor.

Liptó. (Liptó-Szent-Miklós.) Szerk. gróf Matuska László dr. X. évf. Nyomt. Steier Izidor. Ára . . .

Losoncz és Vidéke. (Losoncz.) Ideigl. fel. szerk. Jeszenszky Ráfael; lap-tul. képviselője Kovács Ferenc. XXIII. évf. Nyomt. Losonczy Sándor. Ára 10 kor.

Magyar Paizs. (Zalaegerszeg.) Szerk.

dr. Kele Antal; kiadja Borbély György. Nyomt. Breisach Sámuel. III. évf. Ára 4 kor.

Máramarosi Uság. (M.-Sziget.) Szerk. Schreiner József; lapkiadó Katz Izsó. I. évf. Nyomt. Vider és Rosenthal. Ára 8 kor.

Margitta és Vidéke. (Margitta.) Szerk. és kiadó-tulajd. Pollák Lajos nyomd. I. évf. Ára 8 kor.

Marosvölgy. (Marosvásárhely.) Szerk. tulajd. Svéd Öszkár János. I. évf. Nyomt. Adi Arpád. Ára 8 kor.

Mezőtur és Vidéke. (Mezőtur.) Szerk. és kiadó-tulajd. Fadgyas Károly. Nyomt. Gyikó K. XVIII. évf. Ára 8 kor.

Mezőtúri Hírlap. (Mezőtúr.) Szerk. dr. Nyiry Kálmán; laptulajd. Fülöp Ferencz. IV. évf. Nyomt. Dolesch és Braun. Ára 8 kor.

Mindszenti Lap. (Mindszent.) Szerk. és kiadó-tulajd. Weisz Ignác nyomdász. IV. évf. Ára 4 kor.

Mohács. (Mohács.) Szerk. és kiadó-tulajd. Rosenthal Márk és fia nyomd. II. évf. Ára 8 kor.

Monor és Vidéke. (Monor.) Szerk. Mikola László. I. évf. Nyomt. Nagy Elek Czegléden Ára . . .

Monorkerületi Lapok. (Monor.) Szerk. Mikola László; kiadó-tulajd. Molnár Sándor. Nyomt. Monorkerületi kny. II. évf. Ára 12 kor.

Moór és Vidéke. (Moór.) Szerk. Reszler Jakab nyomdász. XIV. évf. Ára 10 kor.

Mosonvármegye. (Magyar-Óvár.) Szerk. Ralbovszky Géza; laptulajdonos Holczter József. IV. évf. Nyomt. Sagl J. özv. Ára 12 kor.

Munkács. (Munkács.) Szerk. Szántó Soma és Szalay István; lapkiadó-tulajd. Kroó Hugó nyomdász. XIX. évf. Ára 8 kor.

Muraköz. (Csáktornya.) Szerk. Margitai József; kiadó Fischel Fülöp nyomdász. XIX. évf. Ára 8 kor. (Magyar és horvát szöveggel.)

Muraszombat és Vidéke. (Muraszombat.) Szerk. Sinkovics Elek; kiadó a vendvidéki magyar közművelődési egyesület. Nyomt. Hirschl N. XVIII. évf. Ára 6 kor.

Nagybánya és Vidéke. (Nagybánya.) Szerk. Révész Imre; kiadó-tulajd. Molnár Mihály nyomdász. XXVIII. évf. Ára 8 kor.

Nagy-Károly és Vidéke. (Nagy-Károly.) Szerk. Papp Béla; kiadó-tulajd.

Sarkadi Nagy Zsigmond nyomdász. XIX. évf. Ára 8 kor.

Nagykátai Hírlap. (Nagy-Káta.) Szerk. dr. Bánus Vilmos és ifj. Chikán Pál. IV. évf. Ára 8 kor.

Nagy-Kőrösi Hírlapok. (Nagy-Kőrös.) Főszerk. Tóth József; szerk. Takács Béla; társszerk. Plager Gyula és dr. Joó Imre; laptulajd. Plager és társa. Nyomt. Ottinger Kálmán. XXV. évf. Ára 10 kor.

Nagy-Kőrösi Ujság. (Nagy-Kőrös.) Szerk. Benkő Imre; kiadó-tulajd. Bazsó Lajos nyomdász. III. évfolyam. Ára 6 kor.

Nagy-Kunság. (Karczag.) Szerkesztő Szódi Miksa. XXVII. évf. Nyomt. Szódi S. Ára 8 kor.

Nagy-Küküllő. (Segesvár.) Szerk. Dancs Bertalan; kiadó-tulajd. Betegh Pál nyomdász Székelyudvarhelyt. IV. évf. Ára 8 kor.

Nagyszentmiklós. (Nagyszentmiklós.) Szerk. Pólya Endre. Nyomt. Wiener Náthán. XI. évf. Ára 8 kor. (Megszűnt.)

Nagyszombati Hetilap. (Nagyszombat.) Szerk. és tulajd. Thinágl János Henrik. Nyomt. Winter Zsigmond. XXXIV. évf. Ára 4 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Népszava. (Szabadka.) Szerk. és tulajd. Terbe Vincze. Nyomt. Hirth Lipót és társa. X. évf. Ára 12 kor.

Népszövetség. (Hódmező-Vásárhely.) Szerk. dr. Hollosy István; laptulajd. Wesselényi Géza nyomd. Bpsten. I. évf. Ára 8 kor.

Nyirvidék. (Nyiregyháza.) Szerk. Inczedy Lajos; kiadó-tulajd. Jóba Elek nyomdász. XXIII. évf. Ára 8 kor.

Nyitrai Lapok. (Nyitra.) Szerk. és tulajd. Weiss József. XXXIII. évf. Nyomt. Iritzer Zsigmond. Ára 10 kor. 40 f. (Magyar és német szöveggel.)

Ó-Becse és Vidéke. (Ó-Becse.) Szerk. dr. Grünbaum Pál; kiadó-tulajd. Löwy Lajos nyomdász. XV. évf. Ára 8 kor.

Ó-Becsei Hirmondó. (Ó-Becse.) Szerk.-tulajd. Kovács Ferencz. I. évf. Nyomt. Lévai Lajos. Ára 2 kor.

Oroszházi Közlöny. (Oroszháza.) Főszerk. Pless Ignác; fel. szerk. Kis Mór. kiadó-tulajd. Pless N. XXIV. évf. Ára 8 kor.

Orsova és Vidéke. (Orsova.) Főszerk. Ghyczy László, fel. szerk. Gáspárdy Alajos. Nyomt. Tillmann R. XVIII. évf. Ára 8 kor.

Összetartás. (Zenta.) Szerk. dr. Ellinger Jenő. Nyomt. Beretka Imre. II. évf. Het. 3-szor. Ára 4 kor 80 fill.

Pankota, Világos és Vidéke.

(Pankorat) Szerk. és kiadó-tulajd. Bod József nyomdász. I. évf. Ára 12 kor. (Meggzúnt.)

Pápai Közlöny. (Pápa.) Szerk. és kiadó-tul. Pollatssek Frigyes. Nyomt. Nobel Ármín. XII. évf. Ára 12 kor.

Pápai Lapok. (Pápa.) Szerk. dr. Kőrös Endre; laptulajd. dr. Fenyvessy Ferencz; XXIX. évf. Nyomt. a főisk. ny. Ára 12 korona.

Pásztó és Vidéke. (Pásztó.) Főszerk. dr. Plattyh Adorján. Szerk. Kemény Dezső. I. évf. Nyomt. Schlesinger Mihály.

Pécska és Vidéke. (Pécska.) Szerk. tulajd. Sándor I.; I. évf. Nyomt. Ruber. I. (Meggzúnt.)

Pécskai Ujság. (Pécska.) Szerk. Cs. Endes Dániel I. évf. Nyomt. Ruber I. Ára 8 kor.

Petosény és Vidéke. (Petosény.) Szerk. Nagy Miklós; laptulajd. Figuli Antal nyomdász. VI. évf. Ára 8 kor.

Pozsonyi Hírlap. (Pozsony.) Szerk. Hamvas József. Nyomt. Freistadt Mór II. évf. Ára 12 kor.

Rábaközi Közlöny. (Csorna.) Szerk. László Samu Kapuvárott és Kokas István Csornán. V. évf. Nyomt. »Csokonai« ny. Ára 8 kor.

Rábavidék. (Körmend.) Szerk. Fülöp József. I. évf. Nyomt. a Körmendi ny. Ára 8 kor.

Ráczekevei Hírlap. (Ráczeke.) Szerk. és laptulajd. Guóth Kálmán. IV. évf. Nyomt. Róde Mihály kiadó. Ára 8 kor.

Radna-Lippa. (Lippa.) Szerk. és tulajd. Zeitler Lajos nyomdász, szerkesztőtárs Rafila Demeter. III. évf. Ára 8 kor.

Rákospalotai Közlöny. (Rákospalota.) Szerk. és tulajd. Kohn Jakab. Nyomt. Fischer és Deutsch kiadók. II. évf. Ára 6 kor.

Rákos Vidéke. (Rákos-Szt.-Mihály.) Szerk. Pártényi József; kiadó-tulajd. dr. Bartha Sándor. Nyomt. »Stephaneum« Budapest. II. évf. Ára 8 kor.

Resicai Lapok. (Resicabánya.) Szerk. Deák Gyula; kiadó-tulajd. Weisz Adolf nyomdász. III. évf. Ára 9 kor. 60 f.

Rozsnyói Híradó. (Rozsnyó.) Szerk. Réz László; kiadja Kovács Mihály nyomdász. XXV. évf. Ára 8 kor.

Sajó-Vidék. (Rozsnyó.) Szerk. Komoróczy Miklós; tulajd. Herman Istvánné. Nyomt. a Sajóvidék ny. V. évf. Ára 8 kor.

Salgótarjáni Lapok. (Salgó-Tarján.)

Főszerk. dr. Jungmann Rezső; fel. szerk. Dömötöri Németh Péter; kiadó-tulajd. Friedler Ármín. I. évf. Ára 10 kor.

Sárospatak. (Sárospatak.) Szerk. és lapkiadó-tulajd. Molnár János. III. évf. Nyomt. Steinfeld Jenő. Ára 8 kor.

Sárrét. (Berettyó-Ujfalu.) Szerk. Nagy Zoltán; kiadó-tulajd. Adler Béla nyomdász. II. évf. Ára 8 kor.

Sárvári Hírlap. (Sárvár.) Szerk. Cséplő Ernő; kiadó-szerk. Husz Gyula. I. évf. Nyomt. Vörösmarty ny. Ára 8 kor.

Selmeczbányai Híradó. (Selmeczbánya.) Szerk. és kiadó Kuti István; Joerges Ágost özv. és fia nyomd. XIII. évf. Ára 8 kor.

Somlyóvidéki Hírlap. (Devecser.) Szerk. Huss Gyula; kiadja a »Vörösmarty« nyomda. VII. évf. Ára 8 kor.

Somogyi Ujság. (Kaposvár.) Szerk. és kiadó: Poór Sándor. Nyomt. Hagelmann Károly. IX. évf. Ára 8 kor.

Sümeg és Vidéke. (Sümeg.) Szerk. Éles Károly. Nyomt. Horváth Gábor. X. évf. Ára 8 kor.

Szabadkai Közlöny. (Szabadka.) Szerk. és kiadó-tulajdonos Szabados Sándor nyomdász. XXVII. évf. Ára 4 kor.

Szabadság. (Esztergom.) Szerk.-tulajd. Bárfay Géza. VII. évf. Nyomt. Tábor Adolf. Hetenként 2-szer. Ára 12 kor.

Szabad Sajtó. (Zenta.) Szerk. Bíró János nyomdász. I. évf. Hetenk. 3-szor.

Szabad Szó. (Szentes.) Szerk. Arvai Bálint. IV. évf. Nyomt. Stefanovics István Budapest. Ára 4 kor.

Szabolcs. (Nyíregyháza.) Szerk. Pröhle Vilmos; kiadó-tulajd. Schlichter Gyula. I. évf. Nyomt. Piringer János Ára 8 kor.

Szalontai Lapok. (Nagy-Szalonta.) Szerk. Nagy Márton, Kornstein Herman és Pódrhadeky Rezső; lapkiadó-tulajdonos Reich Jakab nyomdász. XIV. évf. Ára 8 korona.

Szamos. (Szatmár.) Szerk. dr. Hantz Jenő; kiadó-tulajd. Litteczky Endre a Szabadsajtó ny. XXXIII. évf. Hetenként kétszer. Ára 8 kor.

Szarvas és Vidéke. (Szarvas.) Szerk. Benczúr Sándor; kiadó-tulajd. Sámuel Adolf. Nyomt. a Szarvas és Vidéke ny. XIII. évf. Ára 8 kor.

Szarvasi Hírlap. (Szarvas.) Szerk.-tulajd. Benczúr János; Szerk. Salacz Elemér. I. évf. Nyomt. Dolesch József. Ára 8 kor.

Szarvasi Lapok. (Szarvas.) Szerk.

Szikes Antal; Nyomt. Dantzyk Sándor. XIX. évf. Ára 10 kor.

Szatmár. (Szatmár.) Szerk. dr. Hadady Lajos; kiadó-tulajd. Kalik és Szerémy nyomdászok. XXVII. évf. Ára 5 kor. 60 f.

Szatmár és Vidéke. (Szatmár.) Szerk. dr. Fejes István; kiadó-tulajd. Morvai János nyomdász. XIX. évf. Ára 6 kor.

Szatmármegyei Közlöny. (Nagy-Károly.) Szerk. Baudisz Jenő; tulajdonos Roth Károly nyomdász. XXVII. évf. Ára 8 kor.

Szatmár-Németi. (Szatmár.) Szerk. Mátray Lajos; kiadó-tulajd. Weinberger testvérek. VI. évf. Ára 4 kor.

Szeghalomvidéki Hírlap. (Szeghalom.) Szerk. dr. Csák István. III. évf. Nyomt. Riegel Zoltán. Ára 8 kor. (Megg-szünt.)

Székely-Udvarhely. (Sz.-Udvarhely.) Szerk. és kiadó-tul. Betegh Pál nyomdász. VIII. évf. Ára 8 kor.

Szentes és Vidéke. (Szentes) Szerk. és kiadó-tulajd. dr. Mátéffy Ferencz, társ-szerk. Bánfalvi Lajos; Nyomt. a Szentes és Vidéke ny. XXIII. évf. Hetenként 2-szer. Ára 10 kor.

Szent-Gotthárd. (Szent-Gotthárd.) Szerk. és kiadó-tul. Wellisch Béla nyomdász. VII. évf. Ára 8 kor.

Szepesi Hírnök. (Lőcse.) Szerk. Hensch Aladár; kiadó-tulajd. Nagy Árpád. Nyomt. Reiss Jos. Th. XL. évf. Ára 8 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Szepesi Lapok. (Igló.) Szerk. Nikházi Frigyes; kiadó-tulajd. Csetényi Emil. Nyomt. a »Fátira« ny. XVIII. évf. Ára 8 kor.

Szilágy. (Zilah.) Fel. szerk. dr. Kincs Gyula; szerk. ifj. Kapus Sámuel, kiadó Seres Samu nyomdász. XX. évf. Ára 8 kor.

Szilágy-Somlyó. (Szilágy-Somlyó.) Szerk. és kiadó-tulajd. Bölöni Sándor nyomdász. XX. évf. Ára 8 kor.

Szoboszló és Vidéke. (Hajdu-Szoboszló.) Szerk. és kiadó-tulajd. Fehér Gábor. Nyomt. Plón Gy. XII. évf. Ára 8 kor.

Szolnok-Doboka. (Deés.) Szerk. és kiadó Veress Dezső. Nyomt. Demeter és Kiss XXVII. évf. Ára 12 kor.

Szolnoki Lapok. (Szolnok.) Szerk. Hay Géza I. évf. Nyomt. kiadó-tulajd. Hay és Grün. Ára 8 kor.

Tapolca és Vidéke. (Tapolca.) Szerk. és kiadó-tulajd. Feleki Alajos. Nyomt. Löwy B. XII. évf. Ára 10 kor.

Társadalmi Lapok. (Ujpest.) Szerk. és kiadó-tulajd. Sugár Bódog. Nyomt. Korvin test. VI. évf. Ára 8 kor.

Tata és Tóváros. (Tata.) Szerk. Fogassy Kázmér; lapulajd. Nobel Adolf nyomdász. VI. évf. Ára 8 kor.

Tenke és Vidéke. (Tenke.) Szerk. Jellinek József. I. évf. Nyomt. a kiadó Maár L. Vilmos. Ára 8 kor.

Tiszavidék. (Szolnok.) Szerk. Merényi György. IV. évf. Nyomt. a kiadó-tulajd. Wachs Pál.

Tokaj-Hegyalja. (Szerencs.) Szerk. és kiadó-tulajd. Simon József nyomdász. X. évf. Ára 8 kor.

Tokaji Ujság. (Tokaj.) Szerk. dr. Engl Jakab és Mikola Árpád. I. évf. Nyomt. Gestetner Adolf. Ára 8 kor. (Megg-szünt.)

Tolnamegyei Közlöny. (Szegeárd.) Szerk. és kiadó-tulajdonos Boda Vilmos. Nyomt. Molnár Mór. XXX. évf. Ára 12 kor.

Túrkeve. (Túrkeve.) Szerk. és lapul. Bentsik Emma. Nyomt. Földrövid Gyöngyén. XII. évf. Ára 8 kor.

Udvarhelyi Híradó. (Székely-Udvarhely.) Szerk. és kiadó-tulajd. Becsek Aladár; nyomt. Becsek D. fia. V. évf. Ára 8 kor.

Ugocsa. (Nagy-Szőllős.) Szerk. id. Králik József; lapkiadó-tulajdonos Doktor István nyomdász. XVIII. évf. Ára 8 kor.

Uj Pécsi Ujság. (Pécs.) Szerk. Méré Béla; kiadók Wessely és Horváth. I. évf. Nyomt. Székely Viktor Budapesten. Ára 19 kor. 20 fil.

Ujpesti Közlöny. (Ujpest.) Szerk. és kiadó-tulajd. Mártonffy Imre. Nyomt. Ifj. Kellner Ernő. X. évf. Ára 8 kor.

Ung. (Ungvár.) Szerk. Bánóczy Béla; kiadó-tulajd. Székely és Illés nyomdászok. XL. évf. Ára 8 kor.

Ungvári Közlöny. (Ungvár.) Szerk. Schürger Ferencz; kiadó-tulajd. Lévai Mór nyomdász. XXIV. évf. Ára 8 kor.

Váci Hírlap. Szerk. Kulesár Ernő; kiadja Kovách Ernő. Nyomt. Mayer Sándor. XVI. évf. Ára 12 kor.

Vágvölgyi Lap. (Trencsén.) Szerk.-kiadó Skarnitzl X. Fer. nyomdász. XXIX. évf. Ára 8 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Veszprémi Ellenőr. (Veszprém.) Szerk. Várkonyi Dezső. V. évf. Nyomt. Pósa Endre. Ára 12 kor.

Veszprémi Ujság. (Veszprém.) Szerk. Balassa Sándor. I. évf. Nyomt. Székely Viktor Budapesten.

Visó és Vidéke. (Felső-Visó.) Szerk. Cseh Nándor; kiadó-tulajd. Ocskay H. Nyomt. Schiffmann H. VII. évf. Havonként 2-szer. Ára 8 kor.

Visói Hírlap. (Felső-Visó.) Szerk. és kiadó-tulajd. Aczél Ödön. Nyomt. Schiffmann H. Máramaros-Szigeten. III. évf. Ára 8 kor.

Zalai Közlöny. (Nagy-Kanizsa.) Szerk. dr. Villányi Henrik; kiadó ifj. Wajdits József nyomdász. XLI. évfolyam. Ára 10 korona.

Zalamegye. (Zala-Egerszeg.) Szerk. dr. Csák Károly; szerk. és kiadó-tulajd. Udvardy Ignác. Nyomt. Unger Antal. XXI. évf. Ára 8 kor.

Zaránd. (Brád.) Szerk. Brády Albert. I. évf. Nyomt. Róth Ferencz.

Zempléni Hírlap. (Sátoralja-Ujhely.) Szerk. Pataky Miklós. Nyomt. a Pannonia. X. évf. Ára 10 korona.

Zentai Híradó. (Zenta.) Szerk. és kiadó-tulajd. Kabos Ármin nyomdász. VII. évf. Ára 10 kor.

Zentai Közlöny. (Zenta.) Szerk. és kiadó-tulajd. Fekete Sándor nyomdász. XIV. évf. Ára helyben 6 kor., vid. 8 korona.

Zólyom és Vidéke. (Zólyom.) Szerk. és tulajd. Friedmann Mór. Nyomt. Zólyom és Vidéke könyvny. V. évf. Ára 8 korona.

Zólyomvármegyei Hírlap. (Zólyom.) Szerk. és kiadó-tulajdonos Nádasy Gyula nyomdász. XVI. évf. Ára 8 kor.

Zsombolya. (Zsombolya.) Szerk. és kiadó Porse Vilmos. Nyomt. Wunder Rezső kiadó. II. évf. Ára 6 kor.

Összesen 233.

IX. HIRDETÉSI LAPOK.

BUDAPESTEN.

Kis Hirdető. Szerk. Balla Zoltán. kiadó-tulajd. Greif Zoltán. I. évf. Nyomt. Corvina.

Országos Hirdetési Közlöny. Szerk. és tulajd. Gerő József. VIII. évf. Nyomt. Európa. Hav. 2-szer. Ára 10 kor.

VIDÉKEN.

Abauj-Tornavármegyei Hivatalos Lapja. (Kassa.) Szerk. Abauj-Tornavármegye alispáni hivatala. II. évf. Ára 6 kor.

Baranya Vármegye hivatalos lapja.

(Pécs.) Szerk. és kiadja Várady Ferencz. Nyomt. Taizs József. V. évf.

Brassói Értesítő. (Brassó.) Szerk. Hargitai Béla, kiadó Ince és Szóts. Nyomt. Gabony Vilmos. II. évf. Naponként. Ára 4 kor. (Magyar és német szöveggel.)

Csikvármegyei Értesítő. (Csikszere-da.) Szerk. és kiadja az alispáni hivatal. I. évf. Megjelen havonként kétszer.

Gömör-Kishont t. e. Vármegye Hivatalos Értesítője. (Rimaszombat.) Szerk. és kiadja a vármegyei alispáni hivatal. Szerk. dr. Dienes Gyula. Nyomt. Rábely Miklós. XIII. évf. Hivatalos hetilap. Ára 8 kor.

Győr szab. kir. város hivatalos Értesítője. (Győr.) XII. évf.

Győrvármegye Hivatalos Értesítője. (Győr.) Nyomt. Gross testvérek. III. évf. Havonként 2-szer.

Háromszékmegye Hivatalos Lapja. (Kézdi-Vásárhely.) Szerk. és kiadja Háromszékvármegye alispáni hivatala. XIX. évf. Nyomt. ifj. Jancsó Mózes. Havonként 2-szer. Ára 8 kor.

Hivatalos Értesítő. (Segesvár.) Szerk. dr. Seiwert Vilmos; kiadja Nagy-Küküllő vármegye. XI. évfolyam. Nyomt. Horeth Fr. J.

Hivatalos Közlemények. (Gyula.) Békésvármegye hivatalos lapja. Kiadja a vármegye alispánja. V. évf. Nyomt. Dobay János.

Hivatalos Közlönye Torda-Aranyos vármegye törvényhatóságának. (Torda.) Nyomt. Füssy és Sztupjár. III. évf.

Hivatalos Lap. (Sátoralja-Ujhely.) kiadja Zemplén Vármegye. I. évf. Nyomt. a »Zemplén« ny. Ára 8 kor.

Hontvármegye Hivatalos Közlönye. (Ipolság.) Szerk. a vármegye jegyzői kara. X. évf. Havonként 3-or. Nyomt. Neumann Jakab. Ára 6 kor.

Kolozsvármegye Hivatalos Közlönye. (Kolozsvár.) Szerk. Hory Béla, dr. Lásposi Hegedűs Árpád és dr. Pavlik Sándor. Nyomt. Gámán János örököse. XXV. évf. Ára 8 kor.

Körösvények. (Nagyvárad.) Biharvármegye alispánjától. Nyomt. Laszky Ármin. IV. évf.

Nógrádvármegyei Hivatalos Értesítő. (B.-Gyarmat.) Kiadja a vármegyei jegyzői hivatal. Nyomt. a balassagyarmati könyvnyomda r. t. LIX. évf. Hetenként. Ára 8 kor.

Pozsony Vármegye Hivatalos

Közlönye. (Pozsony.) Szerkeszti és kiadja Klempa Bertalan alispán. Nyomt. Wigand. F. K. XI. évf. Havonként 2—3-szor. Ára 4 kor.

Rendeleti Közlöny. (Nagy-Szalonta.) Szerk. Nagy Márton; kiadja Reich Jakab nyomdász. XIII. évf.

Sárosvármegye Hivatalos Lapja. (Eperjes.) Szerk. és kiadja Sár svármegye alispáni hivatala. Nyomt. Kósch Árpád. VII. évf. Hetenként. Ára 4 kor.

Somogyvármegye Hivatalos Lapja. (Kaposvár.) Szerk. és laptulajd. Roboz István. XXI. évf. Kiadó Hegelmann Károly nyomdász.

Sopronvármegye Hivatalos Közlönye. (Sopron.) Szerk. Zalka Pál; kiadja Sopronvármegye törvényhatósága. Nyomt. Röttig Gusztáv. II. évf. Ára 2 kor.

Törvényhatósági Tisztviselők Lapja. (Komárom.) Szerk.-tulajd. Berinkey Bálint. II. évf. Nyomt. Freisinger Mór. Hav. 2-szer. Ára 8 kor.

Trencsén Vármegye Hivatalos Közlönye. (Trencsén.) Szerk. Baross Jusztin alispán; kiadja Skarnitzl X. Ferencz nyomdász. Hav. 2-szer. XII. évf. Ára 4 kor.

Veszprémvármegye Hivatalos Értesítője. (Veszprém.) Szerk. dr. Horváth Lajos. IV. évf. Nyomt. Dunántuli kny.

Zólyomvármegye Hivatalos Lapja. (Besztercebánya.) Szerk. és kiadja Zólyomvármegye alispáni hivatala. III. évf. Nyom. Machold F. Ára 4 kor.

Összesen 27.

X. VEGYES MELLÉKLAPOK.

BUDAPESTEN.

A Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítője. XXX. évf. Hetenként hat-szor.

A »Budapest« Regénycsarnoka. Heti melléklap. XX. évf.

Curiai Határozatok. A »Jogtudományi Közlöny« melléklapja.

Darázs. Melléklet a »Kis-Pest-Szent-Lőrinczi Lapok«-hoz. Nyomt. a Belvárosi ny. II. évf.

Elnök Utmutató. A »Társulati Értesítő« melléklapja. III. évf.

Gázdasági Ismétlő Iskola. A »Néptanítók Lapja« melléklapja.

Honvédorvos. A »Gyógyászat« havi melléklapja.

Jogesetek. XVIII. évf. Melléklet a »Jog«-hoz és az »Ügyvédek Lapja«-hoz.

Katholikus Tanúgy. A »Magyar Állam« melléklapja. Szerk. dr. Zelliger Vilmos. VIII. évf. Ára 4 kor.

Képes Olvasótár. »Tolnai Világlap«-ja melléklapja. I. évf. Nyomt. »Európa«.

Közegészségügy és Törvényszéki Orvostan. Szerk. Fodor József, tanár. Az »Orvosi Hetilap« melléklapja.

Közgazdasági Napló. A »L'Argus« magyar melléklapja. I. évf.

Lakáshirdető Ujság. A »Háztulajdonosok lapja« félhavi melléklapja.

Luther-társaság Egyházirodalmi Értesítője. Az »Evangelikus Családi Lap« havi melléklapja. II. évf.

Magyar Gazda. A »Politikai Ujdonságok« havi melléklapja.

Magyar Könyvészet. A »Corvin« havi melléklapja. Szerk. Rényi Károly.

Magyar Lloyd. A »Magyar Kereskedők Lapja« heti melléklapja. XXII. évf.

Magyar Sörfőzők Lapja. Az »Adóügyi Szaklap« két heti melléklapja.

Nyilvántartás. A »Rendőri Lapok« melléklapja. VII. évf. (Magyar és német szöveggel.)

A »Pénzügyi Közlöny« melléklapja. Pénzügyi Utmutató. A »Pénzügyi Hirlap« melléklapja. XV. évf.

Polgári Törvénykezés. A »Büntető Jog Tára« melléklapja. XIX. évf.

Posta- és Távirdai Közlemények. Melléklet a M. kir. Posta- és Távirdai Rendeletek Tárához.

Regénytár. A »Vasárnap Ujság« heti melléklapja. VIII. évf.

Rendőri Közlöny. A »Belügyi Közlöny« melléklapja. XXXI. évf.

Sorsolási Tudósító. A »Pénzügyi Ujság« melléklapja. VII. évf.

Szemészet. Az »Orvosi Hetilap« mellett. Szerk. Schulek Vilmos tanár iskolája. Évi 4 szám.

Szépirodalmi Kert. Szerk. Cziklay Lajos. Heti melléklet a »Magyar Állam«-hoz. XVI. évf.

Szövetkezés. A »Hazánk« félhavi melléklapja. XIII. évf.

Uj Budapest. A »Budapest« képes heti melléklapja (Éleczlap.) XXIV. évf. Ára a fölül nélkül 6 kor.

Vasárnap. A »Hazánk« heti melléklapja.

Világkrónika. A »Vasárnapi Ujság« s »Politikai Ujdonságok« s a »Képes Néplap« melléklapja. XXVI. évf.

Villám. Tolnai Világ-Lapjának melléklapja Szerk. Lukács Gyula. II. évf.

VIDÉKEN.

Alberti-Irsa. (Monor.) A »Monor-kerületi Lapok« heti melléklete. I. évf.

Borsodvármegye Hivatalos Értesítője. (Miskolcz.) A »Borsod« melléklete.

Hivatalos Közlöny. (Veszprém.) A »Veszprém-vármegye« melléklapja. IV. évf.

Hivatalos Melléklet a »Torontál«-hoz. (Nagy-Becskerek.) XVII. évf.

Hübele Balázs. (Arad.) Az »Aradi Híradó« élcslap melléklete.

Hüvelyk Matyi. (Szeged.) A »Szegedi Napló« melléklete IX. évf.

Sopronvármegye Hivatalos Közvetételei. (Sopron.) A »Soproni Hírlap« melléklete. Szerk. Zalka Pál. Ára 2 kor.

Temesvármegye Hivatalos Lapja. (Temesvár.) »Délmagyarországi Közlöny« melléklete. Hetenként 2-szer. XII. évf.

Új Lap. (Székesfejérvár.) Kiadja Kirsits Bódog. I. évf. . .

Új Lap. (Kolozsvár.) Szerk. Benkő Sándor. I. Nyomt. Gámán János örökösei. Kolozsvári. . . melléklete.

Összesen 43.

ÖSSZEGEZÉS.

Hírlapirodal munk *számarányát* 1901. és 1902. évben a következő kimutatásban tüntethetjük föl:

	1902.	1901.	Lettr:
I. Politikai napilapok	90	70	+ 20
II. Politikai hetilapok	92	93	— 1
III. Vegyes tartalmú képes lapok	14	12	+ 2
IV. Egyházi és iskolai lapok	52	52	+ 1
V. Szépirodalmi és vegyes tart. lapok	23	22	+ 1
VI. Humorisztikus lapok	23	18	+ 5
VII. Szaklapok	286	278	+ 8
VIII. Vidéki lapok nem politikai tartalommal	233	218	+ 15
IX. Hirdetési lapok . . .	27	24	+ 3
X. Vegyes melléklapok	43	33	+ 10
Összesen:	883	820	+ 66

II.

A hazai nem-magyar nyelvű hirlapirodalom.

KERESZTY ISTVÁNTÓL.

I. TÖBBNYELVŰ LAPOK.*

Szaklapok és vegyes tartalmúak.

BUDAPESTEN.

Általános Műszaki Értesítő. Allgemeiner Technischer Anzeiger für Ungarn. [Magyar és német.] VI. évf.

Általános Szeszipari Közlöny. [M. és német.] V. évf.

Bőripar. Ungarische Gerber-Zeitung. [M. és német.] IX. évf.

Budai Hirlap. Ofner Journal. [M. és n.] I. évf.

A Budapesti Áru- és Értéktőzsde Hivatalos Árjegyző Lapja. Antliches Coursblatt der Budapester Waaren- und Effecten-Börse. [M. és n.] XXXIX. évf.

Budapesti Lakáshirdető. Budapesti Wohnungsanzeiger. [M. és n.] XV. évf.

Commercielle Rundschau. Kereskedelmi Szemle. [Német főlap, magyar mellékklappal.] VI. évf.

Dohányárusok Közlönye. Organ der Tabak-Gross- und Kleinverschleisser Ungarns. [M. és n.] X. évf.

Építőmunkás. Der Bauarbeiter. [M. és n.] VIII. évf.

Értesítő. A. m. kir. tengerészeti hatóság hiv. lapja. — Avvisatore. (Fiume.) (A »La Bilancia« melléklapja.) [M. és olasz.] ? évf.

Glücksbote. Szerencse-Hiradó. (Sorsolási tudósító.) [M. és német.] ? évf.

Italmérők és Italarusok Közlönye. Schanklizenz-Zeitung. [M. és német.] V. évf.

Könyvkötők Lapja. [M. és n.] IV. évf.

Magyar Borkereskedelem. Ungarischer Weinhandel. [M. és n.] II. évf.

Magyar Bőripar. — Ungarische Lederindustrie [M. és n.] IX. évf.

Magyar Cukoripar. Die Ungarische Zuckerindustrie, *és melleklete:* A Czukorrépa-Termelő. — Der Zuckerrüben-Producent. [M. és n.] XI. évf.

Magyar Fém- és Gépipar. Ungarische Metall- und Maschinen-Industrie. [M. és n.] XII. évf.

M. Kir. Postai és Távirda-Rendeletek Tára. Sbornik kr. ug. Postanskih; *és:* Brzovajnih Naredabah. [M. és horvát.] Kiadja a m. kir. kereskedelemügyi miniszter. XVII. évf.

Magyar Malom-Közlöny. Ungarische Mühlen-Nachrichten. [M. és német.] IV. évf.

Magyar Sörfőzők és Komlótermelők Lapja. Ungarische Brauer- und Hopfen-Zeitung. [M. és n.] I. évf.

Magyar Tüzelőszesz-Értékesítő Központ. Ungarische Centrale für Brennspritus-Verwertung. [M. és n.] I. évf.

Magyar Üveg- és Agyagipar. Ungarische Glasindustrie und Keramik. [M. és n.] II. évf.

Magyar Vas- és Gépujság. Ungarischer Metallarbeiter. [M. és n.] XX. évf.

Mercur, hiteles sorsolási tudósító. Authent. Verlosungs-Anzeiger. [M. és n.] XXXII. évf.

Művezetők Lapja. Werkmeister-Zeitung. [M. és n.] V. évf.

Nemzetközi Nyilvántartás. La

* A magyar (illetőleg német) nyelvűek közé is fel vannak véve, az összes létszámot tehát ez a rovat nem gyarapítja.

Süreté Internationale. Internationale Evidenz. [M., német és francia.] A Rendőri Lapok melléklapja. VII. évf.

Népszava. Volksstimme (és a német rész lenyomata; Westungarische Volksstimme. I. évf.) [M. és német.] XXX. évf.

Rendeleti Közlöny (a m. kir. honvédség számára). Szabályrendeletek. — Viestnik Naredabah. Za kr. ug. domobranstvo. Normativne naredbe. [M. és horvát.] XXVIII. évfolyam.

Rendeleti Közlöny (a m. kir. honvédség számára). Személyes ügyek. — Viestnik Naredabah. Za kr. ug. domobranstvo. Osobni poslovi. [M. és horvát.] XXVIII. évf.

Rendőri Lapok (Magyar Csendőr). [M. és n.] X. évf.

Sorsolási Közlöny. (M. és n.) XVI. évf.

Tojás és Vaj. Eier und Butter. [M. és n.] I. évf.

Typographia. Gutenberg. [M. és n.] XXXIV. évfolyam.

Ungarische Wochenschrift. Független Magyar Hetilap. (M. és n.) VIII. évf.

Unio. A Bpest-Székesfőv. Sütők... Ipartestülete hivatalos szakközlönye. [M. és n.] VII. évf.

Vas- és Fémmunkások Szaklapja. Fachblatt der Eisen- und Metallarbeiter. [M. és n.] VI. évf.

Zenelap. [Német melléklettel.] XVI. évf.

Zenevilág. [Időnként német melléklettel.] II. és III. évf.

Zenélő Magyarország. La Hongrie Musicale. (Zeneművek, részben francia és német feliratokkal.) IX. évf.

Összesen 39.

VIDÉKEN.

Bácskai Ujság. Bácskaer Zeitung. (Apatin.) [Magyar és német.] VII. évf.

Brassói Ertesítő. Kronstädter Anzeiger. (M. és n.) II. évf.

Buziásér Anzeiger. Buziási Híradó. [M. és n.] III. évf.

Délmagyarország. Južna Ugarska. (Vaiszka-Szabadka.) [M. és szerb.] I. évf.

Mosonvármegye. (M.-Óvár.) [M. és német.] IV. évf.

Muraköz. Medjimurje. [M. és horvát.] XIX. évf.

Nagyszombati Hetilap. Tyrnauer Wochenblatt. [M. és n.] XXXIV. évf.

Nyitrai Lapok. Neutra-Trenchiner Zeitung. (Nyitra.) [M. és n.] XXXIII. évf.

Szent-Gotthárd. St.-Gotthárd. [M. és n.] VII. évf.

Szepesi Hírnök. Zipser Bote. (Lőcse.) [M. és n.] XL. évf.

Telecska. (Kula.) [M. és n.] XX. évf.

Ujvidéki Ujság. Neusatzter Journal. (M. és n. kiadások.) II. évf.

Vágvölgyi Lap. (Trencsén). [M. és n.] XXIX. évf.

Összesen 13.

II. NÉMET LAPOK.

a) Politikai tartalmúak.

BUDAPESTEN.

Allgemeine Jüdische Zeitung. (Héber betűkkel.) Szerk. tul. Grossberg Lipót. Ny. Fried és Krakauer. XV. évf. Heti 5 szám. Ára 20 kor.

Budapester Tagblatt. Fel. szerk. Bolgár Ferencz; kiadja »Európa« r. t. Ny. »Európa.« XIX. évf. Napilap. Ára 28 kor.

Extrablatt. A Neues Budapester Abendblatt lenyomata. IV. évf.

Montagblatt. Fel. szerk. tul. Viola Miksa. Ny. Schlesinger és Kleinberger. XIV. évf. Hetilap. Ára 12 kor.

Neues Budapester Abendblatt. Szerk. Singer Arthur, kiadó ő és Barna Tódor. Ny. »Kosmos« IV. évf. Napilap. Száma 2 fillér.

Neues Kleines Journal. Szerk. Vida Bódog, tul. »Európa« r. t. Ny. »Európa.« VI. évf. Ára naponta 2 fill.

Neues Pester Journal. Fel. szerk. Bródy Lajos; kiadó-tul. Bródy Zsigmond. Ny. »Hungaria« ny. XXXI. évf. Napilap. Ára 28 kor.

Neues Politisches Volksblatt. Fel. szerk. dr. Fleischmann Sándor; kiadó tul. Mérey Miksa. Ny. »Kosmos.« XXVI. évf. Napilap. Ára 20 kor., a »Witzrakete« mellékklappal együtt 22 kor 40 fill.

Pester Lloyd. Fel. szerk. Falk Miksa; kiadó, ny. a »Pesti Lloyd-Társulat« XLVIII. évf. Napilap, estilappal. Ára 44 korona.

Politisches Volksblatt. Fel. szerk. Sipos J.; kiadó tul. a »Hungaria« vállalat. Ny. »Hungaria« XXVIII. évf. Napilap. Ára 20 kor.

Összesen 10.

VIDÉKEN.

Bács-Bodrogher Presse. (Ujvidék.) Fel. szerk. és kiadó Fuchs Emil. Ny. Fuchs Emil és Társa. XLVII. évf. Hetilap. Ára 10 kor.

Deutsches Tagblatt für Ungarn. (Temesvár.) Főszerk. Orendi-Hommenau Viktor; fel. sz. Feisthannel Kálmán. Kiadó: »Gutenberg«-társ. Jokl Jakab és Társa. Ny. »Gutenberg« ny. III. évf. Napilap. Ára 18 kor.

Donau-Temes-Bote vorm. Banater Post. (Pancsova.) Szerk. tul., ny. Wittigschlager K. XXXIII. évf. Hetenként két szám. Ára 16 kor.

Der Freimütige. »Südungarisches Volksblatt.« (Temesvár.) Fel. szerk. és tul. Blaskovics Ferencz. Ny. »Délmagyarország ny.« XVII. évf. Hetilap. Ára 9 kor.

Fünfkirchner Zeitung. (Pécs.) Főszerk. Lenkei Lajos, fel. sz. Verbói Ármin, tul. Guttmann J. özv. Ny. »Pécsi irodalmi és kny. r. t.« XXXIII. évf. Hetenként 2 szám. Ára 16 kor.

Gleichheit. (Bécsujhely.) Szerk. Ausobsky Alajos. Kiadótul. az alsó-ausztriai IX. választókerület szociáldemokracziája. Ny. [Lajta-Szt-Miklós] Stiborsky Fülöp. VIII. évf. Hetilap. Száma 10 fill.

Hermannstädter Zeitung vereinigt mit dem Siebenbürger Boten. (Nagy-Szeben.) Fel. szerk. Roth Frigyes; kiadó ny. Reissenberger Adolf. CXVIII. évf. Napilap. Ára 20 kor.

Kronstädter Zeitung. (Brassó.) Fel. szerk. Wächter Guidó; kiadótul. Gött János fia. Ny. Gött J. fia. LXVI. évf. Napilap. Ára 19 kor. 20 fill.

Der Landbote. (Temesvár.) Szerk. tul. Kraushaar Károly; tul. Kraushaar és Emmer. Ny. Csanádegyházmegyei ny. XXXI. évf. Hetilap. Ára 4 kor.

Neue Temesvárer Zeitung. (Temesvár.) Fel. szerk. Dévay Ferencz; tul. kiadó Steger E. utódai. XXXV. évf. Napi lap. Ára 32 kor.

Neue Zeitung. (Sopron.) Szerk. dr. Arnhold Károly és Breyer Mór. Ny. Röttig Gusztáv. V. évf. Ára 14 kor.

Oedenburger Zeitung. (Sopron.) Fel. szerk. Marbach Ernő; kiadó ny. Romwalter Alfréd. XXXV. évf. Napilap. Ára 20 kor.

Pressburger Presse. (Pozsony.) Szerk. tul. Engyeli Jenő. Ny. Alkalay Adolf és fia. V. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Pressburger Tagblatt. (Pozsony.) Szerk. Pichler Hermann Alajos; kiadó ny. Kath. irodalmi r. t. VI. évf. Napi lap. Ára 16 kor.

Pressburger Zeitung. (Pozsony.) Fel. szerk. Lövvö Rudolf; kiadó tul. ny. Angermayer Károly. CXXXIX. évf. Napi lap. esti lappal. Ára 24 kor.

Radikal (előbb: Oedenburger Rundschau.) (Sopron.) Szerk. tul. Zsombor Geza. VIII. évf. Heti 2 szám. Ára 12 kor.

Reform (előbb: Westungarische Volkszeitung.) (Pozsony.) Szerk. kiadó Zalkai L. Alajos. Ny. Kath. Irod. Részv.-Társ. VII. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt. (Nagy-Szeben.) Lapvezér Häner Henrik; főszerk. dr. Schuller Rudolf, fel. szerk. Teutsch Gyula; kiadó ny. Drotleff József. XXIX. évf. Napilap. Ára 24 kor.

Südungarischer Bote. (Lugos.) Szerk. tul. Reimer Adolf; ny. Weiss és Sziklai. IV. évf. Heti 3 szám. Ára 16 kor.

Südungarische Bürger-Zeitung. (Perjámos.) Szerk. tul. ny. Pirkmayer Alajos. VI. évf. Heti lap. Ára 3 kor.

Südungarische Reform. (Temesvár.) Szerk. tul. ifj. Steiner Károly. Ny. »Unio« XIV. évf. Napilap. Ára 28 kor.

Südungarn. (Lugos.) Szerk. Teichner Emil. Ny. Szidon József. X. évf. Heti 2 szám. Ára 16 kor.

Temesvárer Zeitung. (Temesvár.) Fel. szerk. Barát Ármin; kiadó-tul. Heim Antal. Ny. Délmagyarországi kny. LI. évf. Napilap. Ára 32 kor.

Der Volksfreund. (Szombathely.) Fel. szerk. és kiadó ny. Gabriel A. XX. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Westungarische Volksstimme. (*A Népszava, Volksstimme német részének lenyomata.*) I. évf.

Westungarisches Volksblatt. (Sopron.) Szerk. Beitl Károly; tul. az alapítók. Ny. Török és Kremszner. IX. évf. Heti 3 szám, és külön egyheti népkiadás; ára 12 kor., a népkiadás 5 kor. 20 fillér.

Westungarischer Grenzbote. (Pozsony.) Fel. szerk. Mauthner Gusztáv; kiadó tul. Simonyi Iván. Ny. Zindl József. XXXIII. évf. Napilap. Ára 28 kor. 80 fill.

Westungarische Volkszeitung. (Pozsony.) Szerk. kiadó Zalkai Lajos L. Ny. Kath. irod. r. t. VI. évf. Hetilap. Ára 12 kor. Uj czíme: **Reform.**

Wiener-Neustädter Tagblatt. (Bécsujhely.) Szerk. Bonte Hugó; tul. ny. Prager Guszláv és Stiborsky Fülöp (Lajta-Szt-Miklós). I. évf. Hetilap. Ára 24 korona.

Összesen 28.

b) Szaklapok és vegyestartalmúak.

BUDAPESTEN.

Allgemeiner Technischer Anzeiger für Ungarn. Szerk. tul. Singer Gyula. Ny. Föv. kny., vonalzó és könyvkötő intézet. VI. évf. Havonta 2 szám. Ára 12 kor.

Ämtliche Nachrichten. Kiadó Cs. kir. szab. Kassa-Oderbergi vasut. Ny. »Pesti kny. r. t.« . . . évf.

Auslegungen des k. ung. Patentamtes. Szerk. Révi Gyula. Kiadja a fölesküdt szabadalmi ügyvivők egyesülete. Ny. Neuwald Illés II. évf. Hetilap. Ingyen.

Bank- und Handels-Zeitung. Szerk. Basch Lajos. Ny. Révai és Salamon. III. évf. Havi 2 szám. Ára 3 kor.

Der Bau-Unternehmer und Lieferant. (A »Vállalkozók Lapja« német kiadása.) Fel. szerk. Sós Salzer Izor; kiadó-tul. Salzer I., Lakatos L. és Bendik G. Ny. »Belvárosi kny.« (Varga Endre és Grósz Bertalan.) XXI. évf. Havi 3 szám. Ára 16 kor.

Budapester (Osterr.-Ung.) Ankündigungsblatt. Szerk. tul. Sikray S. Ny. Brózsá Ottó. XX. évf. Havi 2 szám. Ára 12 kor.

Budapester Feuilleton-Correspondenz. Szerk. kiadja Blumgrund E. Ny. Muskát Béla. I. évf. Havi 2 szám. Ára megegyezés szerinti.

Budapester Montagszeitung. Szerk. tul. Büchler Baján Vilmos. Ny. ifj. Kellner Ernő. VI. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Caprice. Szerk. tul. Fekete A. Ny. Pesti kny. r.-t. I. évf. Hetilap. Ára 16 kor.

Christliches Volksblatt. Szerk. Auer István; tul. Molnár János. Ny. »Stephanaeum« ny. VII. évf. Heti lap. Ára 4 kor.

Commercieller Anzeiger. Fel. szerk. tul. Stein Mór és Zwillingner Emanuel »Assistenz« irodája. Ny. Gross és Grünhut. XXXII. évf. Heti lap. Ára 24 kor.

Commercieller Beobachter. Szerk. tulajd. Zwillingner Lipót. Ny. Weissen-

berg Armin. XI. (»XXXII.«) évf. Heti lap. Ára 24 kor.

Commercielle Rundschau. Kereskedelmi Szemle. Szerk. kiadó Vécsei Leo. Ny. Gross és Grünhut. VI. évf. Havi 3 szám. Ára 12 kor.

Cyankali. Szerk. Fischer Vilmos. Ny. Löbl Dávid. XXII. évf. Havi 2 szám. Ára 20 kor.!

Eisenbahn-Tarif- und Verkehrs-Anzeiger. Szerk. kiadó Weiszmayr Brúnó. Ny. Gelléri és Székely. VI. évf. Havi 2 szám. Ára 20 kor.

Finanzielle Blätter. Fel. szerk. Pick Ignác. Ny. Zeisler. *Megjelenik bizonytalan időközökben, ismétlődő tartalommal.* Ára 20 kor. (!)

Finanz- und Handels-Revue. Szerk. Schwarz L. Ny. »Hermes«. II. évf. Hetilap. Ára 24 kor. (!)

General-Anzeiger. Szerk. Krausz A. Ny. Löblovitz Zsigmond. »XVI.« évf. *Megjelen bizonytalan időközökben.* Ára 16 kor. (!) **Azonos az Ung. Handels-Museum-mal,** I. ezt.

Glücksbote. Szerencse-Híradó. Szerk. Aradi Rezső. Ny. Neuwald Illés. ? évf. Havi 2 szám. Ára 3 kor.

Handels- und Gewerbeblatt. Szerk. »Paul Gábor«. (A **Finanzielle Blätter**-rel **azonos.**)

Hans-Jörgel. Szerk.-kiadó Czukelter Ferencz. Ny. Neuwald Illés. XXV. évf. Kétheti lap. Ára 16 kor., nyilvános helyiségeknek 12 kor.

Heitere Blätter. Fel. szerk. Hátek Adolf; társszerk. Schönmann Vilmos. Ny. »Európa« ny. IX. évf. Hetilap. Ára 8 korona.

Internationale Artisten-Revue. Fel. szerk. és kiadó-tul. Kiss Dávid. Ny. Markovits és Garai. XII. évf. Havi 3 szám. Ára 12 kor.

Internationale Kapitalisten-Zeitung. Szerk. tul. Singer Sándor. Ny. Czettel és Deutsch. »XII.« évf. Havi 2 szám. Ára 2 kor.

Kleines Journal. Fel. szerk. Fischer Mór. Ny. Vigyázó Tivadar. VI. évf. Havi 2 szám. Ára 16 kor.

Local-Zeitung. A **Finanzielle Blätter**-rel **azonos.**

Mauthner's Führer durch Feld und Garten. Szerk. kiadó Mauthner Ödön magkereskedése. Ny. »Athenaeum.« IV. évf. Heti 2 szám, ingyen.

Montagblatt. Szerk. tul. Viola Miksa.

Ny. Schlesinger és Kleinberger. XIV. évf. Hetilap. Ára 12 kor.

Möbelwagen-Evidenz-Blatt. Az »Eisenbahn-Tarif... Anzeiger« kiadása, havi 2 szám. VI. évf. Ingyen.

Nationalökonomische Blätter. Szerk. tul. Friedmann L. Ny. Gross és Grünhut. XXVIII. évf. Heti lap. Ára 16 korona.

Neue Zeit. Szerk. »Morgenstern T.« a **Finanzielle Blätter-rel** azonos.

Oest-Ung. Journal. A **Finanzielle Blätter-rel** azonos.

Pester Medizinisch-Chirurgische Presse. Fel. szerk. dr. Török Lajos; segédszerk. dr. Pikler Gyula, dr. Sarbó Arthur, dr. Schein Mór; kiadó tul. Mezei Antal. Ny. Központi községi kny. XXXVIII. évf. Hetilap. Ára 12 kor.

Saphir's Styx. Szerk. Rózsafy Manó. Ny. Neuwald Illés. XXXIV. évf. Félhavi lap. Ára 10 kor.

Ungarische Allgemeine Verkehrs-Zeitung. Szerk. tul. Schreiber Adolf örököse Andics Jusztina. Ny. Műszaki Irod. és Nyomdai Vállalat (Feldmann Mór. XXIV. évf. Havi 2 szám. Ára 12 kor.

Ungarische Bauzeitung. Szerk. tul. Sommer József. (Ujpest.) Ny. »Franklin« társulat. VII. évf. Havi 3 szám. Ára 20 kor.

Ungarisches Handelsblatt. Szerk. tul. »Kelemen B.« A **Fortschritts-Presse-vel** azonos, csakhogy ára 24 korona. (!)

Ungarisches Handels-Museum. Szerk. Braun (Bokor) A. Ny. Löblovitz Zsigmond. XVI. évf. *Megjelenik bizonytalan időközökben.* Ára 16 kor. (!) **Azonos a General-Anzeiger-rel, l. ezt.**

Ungarischer Holzhändler. (A »Magyar Fakereskedő« német fordítása.) Szerk. és tul. Székely Ignác. Ny. »Fővárosi ny. és vonalozó r.-t.«, utóbb Révai és Salamon. IX. évf. Havonta kétszer. Ára 4 kor., a magy. kiadással együtt 10 kor.

Der Ungarische Israelit. Fel. szerk. dr. Bak Illés; tul. Bak Ignác özv. Ny. Márkus Samu. XXIX. évf. Ára 12 kor.

Ungarische Medizinische Presse. Szerk. és kiadó dr. Tuzskai Ödön. Ny. Gelléri és Székely. VII. évf. Heti lap. Ára 10 kor

Ungarische Montan-Industrie-

und Handelszeitung. Szerk. és kiadó Silberstein Arnold. Ny. Márkus Samu. VIII. évf. Félhavi lap. Ára 20 kor.

Ungarischer Weinbau. Szerk. Baross Károly és dr. Drucker Jenő; tul. Baross K. Ny. »Patria« ny. r. t. VI. évf. Heti lap. Ára 12 kor.

Ungarische Wochenschrift. Szerk. Gábel Gyula. Ny. Gross és Grünhut. VIII. évf. Hetilap. Ára 12 kor.

Volksblatt. Fel. szerk. »István gazda.« Ny. »Franklin« társulat. IX. évf. Hetilap. Ára 3 kor.

Volkswirthschaftliche Sonntags-Revue. Fel. szerk. és tul. Reinitz Tódor. Ny. Neuwald Illés. XXV. évf. Hetilap. Ára 24 kor.

Die Witzrakete. (Melléklet a Neues Polit. Volksblatthoz.) Szerk. Fleischmann Sándor; kiadó a N. P. Vbl. társaság. VIII. évf. Ára: a főlap előfizetőinek 2 kor. 40 fill., különben 9 kor. 60 fill.

Összesen 46.

VIDÉKEN.

Allgemeiner Anzeiger. (Sopron.) Kiadó: Kuppis Uzor. Ny. Röttig Gusztáv. I. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Allgemeine Ungarische Weinzeitung. (Sopron.) Szerk. Rosenstingl Berthold. Ny. Röttig Gusztáv. III. évf. Havi 2 szám. Ára 7 kor. 20 fill.

Bácskaer Volksblatt. (Zombor.) Fel. szerk. és tul. ny. Oblat Károly. XIV. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Die Berzava. (Resiczabánya.) Szerk. kiadó, ny. Popovics Miklós. XXVII. évf. Hetilap. Ára 9 kor. 60 fill.

Bistritzer Wochenschrift. (Besztercze.) Szerk. kiadó Schell Károly. Ny. Botschar Tódor. XXXI. évf. Hetilap. Ára 8 kor. 80 fill.

Bistritzer Zeitung. (Besztercze.) Szerk. kiadó Hann János. Ny. Botschar Tódor. XII. évf. Ára 8 kor.

Bogsáner Zeitung. (Krassó-Szörényer Post.) (Német-Bogsán.) Szerk., tul. ny. Rosner Adolf. XI. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Buziásér Anzeiger. (Buziási Híradó.) (Buziás.) Szerk. tul. ny. Ullman Ferenc. III. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Centralzeitung für Eisen- und Metallwaaren. (Pozsony.) Szerk. Posch József; kiadó König I. Ny. Alkalay Adolf és fia. III. évf. Havi 2 szám. Ára 4 kor.

Csákovaer Zeitung. (Csákova.) Fel. szerk. Gradl Péter; tul. ny. Chudy testvérek. XXI. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Dettaer Zeitung. (Detta.) Fel. szerk. Drechsler Bernát; kiadótul., ny. Heldenwanger J. XXII. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Eisenstädter Zeitung. (Kismarton.) Lásd *Kismartoner Ztg.*

Der Friedensbote. Szerk. Schmidt C. E. (Pozsony); kiadó Scholtz Ödön (Ágfalva). Ny. Wigand F. K. (Pozsony). 1902/1903. VI. évf. Kétheti lap. Ára 2 kor.

Gross-Becskekerer Wochenblatt. Fel. szerk. Mayer Rudolf; kiadó ny. Pleitz Ferencz Pál. LIII. évf. Hetilap. Ára 10 kor.

Gross-Kikindaer Zeitung. (N.-Kikinda.) Szerk. tul. Korn Arthur; fel. sz. id. Hesz J. Ny. Gajin (előbb Milenkovits) ny. XXVIII. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Gross-Kokler Bote. (Segesvár.) Szerk. tul. ny. Horeth J. Frigyes. XXIV. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Günser Anzeiger. (Kőszeg.) Fel. kiadó Feigl G. Adolf. Ny. Feigl Frigyes. XXIX. évf. Hetilap. Ára 7 kor. 60 fill.

Günser Zeitung. (Kőszeg.) Felelős kiadó. ny. Feigl Gyula. XXI. évf. Hetilap. Ára 5 kor 30 fill.

Handels-Anzeiger. (Bécs.) Szerk. kiadó Landesberg S. Ny. (Sopron) Röttig Gusztáv. XI. évf. Havi 2 szám. Ára 12 kor.

Haus und Hof. (Pozsony.) Szerk., tul. Prus-Kobierski Rudolf lovag. Ny. Alkalay Adolf és fia. VIII. évf. Havi 2 szám. Ára 3 kor.

Hermannstädter Vergnügungs-Anzeiger (a Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt melléklete.) (N.-Szeben.)

Illustrierte Feuerwehr-Zeitung. (Pozsony.) Szerk. Groidl Gyula. Tul. ny. Csallner Károly (Beszterce). XVIII. évf. Havi 2 szám. Ára 6 kor.

Internationale Mineralquellen Zeitung. (Bécs.) Fel. szerk. Deutsch Gusztáv. Kiadótul. Hirschfeld Lajos. Ny. (Sopron) Röttig Gusztáv. III. évf. Havi 2 szám. Ára 12 kor.

Karansebeser Wochenblatt. (Karansebes.) Szerk. tul. Jacobovits József. Ny. az egyházmegyei ny. XV. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Karansebeser Zeitung. (Karansebes.) Szerk. tul. ny. Fleissig Lipót. VI. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Károlyfalvaer Wochenblatt. [Le-

nyomat a Neue Werschetzer Zeitungból.] (Károlyfalva.) Szerk. Kovács Hugó; kiadó ny. Wettel és Veronits (Versecz). VI. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Karpathen-Post. (Késmárk.) Szerk. tul. ny. Sauter Pál. XXII. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Kaschauer Zeitung. Kassa-Eperjesi Értesítő. (Kassa.) Fel. szerk. Rorwell S.; kiadó ny. Werfer Károly. LXIV. évfolyam. Heti 3 szám. Ára 10 kor.

Kirchliche Blätter. (N.-Szeben.) Szerk. tul. Wagner János. Ny. Krafft V. 1902/1903. VII. évf. Heti lap. Ára 6 kor.

Kismartoner Zeitung, vormals **Eisenstädter Zeitung.** (Kismarton.) Szerk. tul. Breier Samu; ny. Dick Ede. XVI. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Kronstädter Wochenblatt. (Brassó.) Szerk. Gabony Vilmos. Ny. Gust A. Hetilap. II. évf. Ára 4 kor.

Landwirtschaftliche Blätter. (N.-Szeben.) Szerk. Gottschling Adolf, és Wittstock Oszkár; kiadó az erdélyi szász gazd. egyesület felügyelőbizottsága. Ny. Drotleff József. XXX. évf. Havonta 2 szám. Ára egyl. tagoknak 1 kor. 20 fill., nem tagoknak 3 kor. 20 fill.

Mediascher Wochenblatt. (Medgyes.) Szerk. Hietsch Károly; tul. ny. Reissenberger G. A. X. évf. Heti lap. Ára 6 korona.

Nagy-Kikinda. (U. o.) Szerk.-tul. dr. Hochstrasser János. Tul. Ny. »Pannonia«. VIII. évf. Heti lap. Ára 4 kor.

Die Nera. (Üng. Weisskirchner Zeitung.) (Fehértemplom.) Szerk. Gradl Péter. Kiadó ny. Wunder Gyula XXXVI. évf. Hetilap. Ára 9 kor. 20 fillér.

Neue Bahnen. (Bécs.) Szerk. Klob M. Károly; kiadó Stauf von der March Ottokár. Ny. Röttig Gusztáv (Sopron). II. évf. Havi 2 szám. Ára 12 kor.

Neue Werschetzer Zeitung. Fel. szerk. Veronits József; kiadó-tul. ny. Wettel és Veronits czég. XXI. évf. Hetenként 2 szám. Ára 10 kor.

Neutraer Zeitung. Nyitrai Hirlap. (Nyitra.) Szerk. tul. Grünfeld Nánán. Ny. Iritzer Zsigmond. XIII. évf. Heti lap. Ára 12 kor.

Nimrod (előbbi czíme: Magyar Vadász). (Pozsony.) Szerk. Heytmánek Ferencz. R. Tulajd. Mitschke Károly Ny. Preisak Győző. II. évf. Havi 2 szám. Ára 12 kor.

Oberwarther Sonntags-Zeitung.

(Felső-Ór.) Kiadó-tul. ny. Schodisch Lajos. XXIII. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Oraviczaer Wochenblatt. (U. ott.) Fel. szerk. és tul. Ny. Wunder Károly. XXXI. évf. Hetilap. Ára 9 kor. 20 fill.

Oraviczaer Zeitung. (Oravicza.) Fel. szerk. Kehrer Viktor; tul. Kehrer L. Ny. Kehrer C. XVII. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Orsovaer Wochenblatt. (Orsova.) Szerk. Hutterer Géza; tul. ny. Handl József. XXX. évf. Hetilap. Ára 9 kor. 60 fill.

Perjamos und Umgebung. (Perjamos.) Szerk. Gatter Aurél. Ny. »Hungaria.« VI. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Die Posaune. (Temesvár.) Tul. ny. Lechenmayer J. C. XXVII. évf. Heti lap. Ára 12 kor 80 fill.

Pressburger Salonblatt. (Pozsony.) Szerk.-tul. Dobay István. Ny. Alkalay Adolf és fia. XXIV. évf. Havi 2 szám. Ára 2

Resiczaer Zeitung. (Resicza.) Szerk. és kiadó-tul. ny. Weisz Adolf. XVI. évf. Hetilap. Ára 9 kor. 60 fill.

Schässburger Zeitung. (Segesvár.) Kiadó, ny. Jördens testvérek. XXX. évf. Hetilap. Ára 5 kor.

Schul- und Kirchenbote. (Brassó.) Szerk. dr. Morres Ede. Kiadja Zeidner H. Ny. Gött J. fia. XXXVII. évf. Havi 2 szám. Ára 5 kor.

Südungarische Gewerbe-Bundeszeitung. (Temesvár.) Szerk. ifj. Steiner Károly; tul. Délmagy. Iparszövetkezet. Ny. »Unio«. IV. évf. Havi 2 szám. Ára 2 kor.

Telecska. (Bács-Kula.) Szerk. ny. Berkovits Márk. XX. évf. Hetilap. Ára 6 kor.

Temes-Kubiner Wochenblatt. (T.-Kubin.) [Lenyomat a **Neue Wertschetter Zeitung**ból.] Szerk. Oberläuter Róbert. Ny. Wettel és Veronits. (Versec.) IV. évf. Heti lap. Ára 10 kor.

Temes-Rékaser Zeitung. (Rékas.) Szerk. Mayr Ágost. Ny. Mayr A. János. I. évf. Hetilap. Ára 4 kor.

Temesvárer Ankündigungsblatt. (Temesvár.) Szerk. tul. Grosz J. Ny. Moravetz Gyula. II. évf. Havi 2 szám. Ára 12 kor.

Temesvárer Volksblatt. (Temesvár.) Szerk. Kastriener Samu. Tul. egy konzorcium. I. évf. Napilap. Ára 8 kor. 40 fill.

Torontaler Presse (előbb Süd-

ungarischer Grenzbote) (N.-Beckerek.) Szerk. tul. Jokly Lipót. Ny. Jokly I. V.=XVIII. évf. Heti lap. Ára 12 kor.

Torontaler Zeitung. (Perjamos.) Fel. szerk. tul. ny. Pirkmayer Alajos. XX. évf. Hetenként 2 szám. Ára 10 kor.

A Súdung. Bürger-Zeitung-ba olvadt.

Der Ungarische Landwirth. (Der Volksfreund.) (Temesvár.) Szerk. Kraushaar Károly. Ny. csanád-egyházmegei ny. XIV. évf. Hetilap. Ára 4 korona.

Ung.-Weisskirchner Volksblatt. (Fehértemplom.) Szerk. Schümichen Jakab; tul. ny. Kuln Péter VII. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

Das Variété. (Sopron.) Fel. szerk. Röttig József. Kiadó (Bécs) Hirschfeld Lajos. Ny. Röttig Gusztáv. I. évf. Hetilap. Ára 20 kor.

Volkswille. (Temesvár.) Szerk. Schwarz József; kiadó külön lapbizottság. Ny. Délmagyarországi kny. VIII. évf. Hetilap. Ára 4 kor. 80 fill.

Westungarischer Weinbergsbote. (Pozsony.) Szerk. tul. Vetter Pál K. Ny. Alkalay Adolf. VI. évf. Havi 2 szám. Ára 8 kor.

Wetterkalender für Ungarn. (Ó-Széplak.) Kiadó ny. a Nyittravölgyi gazdasági egyesület. Ny. (Rózsahegy) Kohn. XX. évf. Heti lap. Tagilletmény.

Wieselburger Zeitung. (Mosony.) Szerk. tul. Manninger József. Ny. Nitsmann József (Győr). II. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Zeitung für Land- und Forstwirtschaft. (Bécs.) Szerk. kiadó Koffron J. Ny. (Pozsonyban.) Wigand F. K. III. évf. Havi 2 szám. Ára 10 kor.

Zsombolyaer Zeitung. (Hatzfelder Zeitung.) (Zsombolya.) Szerk.-tul. ny. Wunder Rudolf. XV. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

Összesen 53.

III. HORVÁT LAPOK.

a) *Politikai lap.*

VIDÉKEN.

Novi List. (Fiume.) Szerk. kiadó Supilo Ferencz. Ny. »Fiumei részv. ny.« V. évf. Napilap. Ára 20 kor.

Összesen 1.

b) Szaklapok.

BUDAPESTEN.

Financijalni Glasnik. Szerk. Strazimir Milán. Ny. »Stephanaeum.« III. évf. Havi 2 szám. Ára 9 kor. 20 fill.

Povlastični Vijesnik Szerk. Frecskay János. Ny. »Pallas.« VII. évf. Heti lap. Ára 20 korona.

Összesen 2.

IV. SZERB LAPOK.

a) Politikai tartalmúak.

BUDAPESTEN.

СРПСКЕ НОВОСТИ. A szerk. bizottságban felelős: Petrovits Milán. Kiadja egy társaság. A nyomtatásért felelős: Krnvić Jován, I. évf. Napilap. Ára 14 kor. 40 fill. Összesen 1.

VIDÉKEN.

БРАНИК (Ujvidék.) Fel. szerk. Perits Janko; kiadó a »Druzsina Branika.« Ny. Popovits M. testv. XVIII. évf. Heti 3 szám. Ára 24 kor.

ЗАСТАВА. (Ujvidék.) Főszerk. Tomits Jása; fel. sz. Bradvarovits Konstantin. Ny. Miletits Szvetozár. XXXVI. évf. Napilap. Ára 28 kor.

НАШЕ ДОБА. (Ujvidék.) Fel. szerk. Pavlovits István. Ny. Hirschenhauser Benő. XVIII. évf. Heti 2 szám. Ára 20 kor. Összesen 3.

b) Szaklapok és vegyestar'almúak.

BUDAPESTEN.

БИБА. Szerk. »István gazda« (= Rombay Dezső). Ny. »Franklin« társulat V. évf. Heti lap. Ára 3 kor.

Összesen 1.

VIDÉKEN.

ГОЛИБ. (Zombor.) Szerk. Blagojevits Jován; kiadó Karakasevits Milivoj könyvkereskedése. Ny. Bittermann Nándor. XXIV. évf. Félhavi ifjúsági lap. Ára 2¹/₂ dinár.

НАРОДНИГЛАСНИК. (Nagy-Kikinda.) Fel. szerk. Sztankov Nika. Kiadja egy társaság. Ny. Radák Jován, I. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

НЕБЕН. (Ujvidék.) Tul. szerk. dr. Jovánovits-Zmáj Jován; fel. sz. Mihajlovits Tyoka. Kiadja »Rad« r.-társaság (Ruma.)

Ny. Miletits Szvetozár. II. évf. 1902/1903. Kétheti gyermeklap. Ára 6 kor.

НОБОРИШТЕ. (Ujvidék.) Szerk. Haecsis Antal. Kiadja a Szerb Nemzeti Színház Társaság vezetősége Ny. Popovits M. testv. XXVII. évf. Havonta 80 fill.

ПОДОБЬЕ (Versecz.) Szerk. tul. ny. Pavlovits P. Milán. III. évf. Hetilap. Ára 6 kor.

САДАНОВОСТ. (N.-Kikinda.) Fel. szerk. Veszelinovits Iván. Ny. Szegyakov Milán, utóbb a kiadói ny. XIX. évf. Heti lap. Ára 8 kor.

СРБАДИЈА. (Nagy-Kikinda.) Szerk. Szimits Zsivó; kiadja egy társaság. Ny. kiadói ny. V. évf. Heti 2 szám. Ára 12 kor.

СРПСКА ДОМАЈА. (Ujvidék.) Szerk. dr. Miletits Szpavko és dr. Iljits Branko. Kiadja egy társaság. Ny. Miletits Szvetozár. I. évf. Hetilap. Ára ?

СРПСКА СМОТРА. (Zombor.) Szerk. kiadó ny. Bajits P. Vladimir. I. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

ИРОЈСКИ ОДЈЕР. (Ujvidék.) Szerk. Milovanovits Kuzman. Ny. Miletits Szvetozár. VI. évf. Havi 3 szám. Ára 8 kor.

ПРОБАЧЕ НОВИНЕ. (Ujvidék.) Szerk. Popovits Milán. Kiadja egy kereskedő társaság. Ny. Ivkovits György. I. évf. Hetilap. Ára 8 kor.

БРАЧ. (Ujvidék.) Fel. szerk. Teodorovits Szvetozár. Kiadó Lázits Szima Lukin. Ny. Miletits Szvetozár. VII. évf. Havi 2 szám. Ára 8 kor.

Összesen 12.

V. ROMÁN LAPOK.

a) Politikai tartalmúak.

VIDÉKEN.

Activitatea. (Szászváros.) Fel. szerk. Bercian Laurián; főszerk. tul. dr. Muntean Aurél. Ny. »Minerva«. II. évf. Hetilap. Ára 6 kor.

Controla. (Temesvár.) Fel. szerk. és kiadó Barcianu V. Jónás. Ny. Délmagyarorsz. kny. Ciroviei D. Tamás. VIII. évf. Ára 16 kor.

Drapelul. (Lugos.) Fel. szerk. dr. Jurca Kornél; tul. dr. Branice Valér. Ny. Traunfellner Károly. II. évf. Heti 2 szám. Ára 12 kor.

Foaia Poporului. (Nagy-Szeben.) Fel. szerk. Lazar Viktor; tul. »Tipografia« r. t. X. évf. Hetilap. Ára 6 kor.

Gazeta Transilvaniei. (Brassó.) Fel. szerk. Pop Traján; tul. ny. Muresianu Aurél. LX. évf. Ára [a napilapé] 24. kor, illetőleg [a vasárnapi kiadásoké] 4 kor.

Libertatea. (Szászváros.) Szerk. kiadó Moța Joan. Ny. »Minerva.« I. évf. Hetilap. Ára 6 kor.

Telegraful Roman. (N.-Szeben.) Szerk. Pacațian V. Tódor. Ny. gör. kel. főegyházmegyei ny. L. évf. Heti 3 szám. Ára 14 kor.

Tribuna. (Nagy-Szeben.) Fel. szerk. Prodan János; tul. »Tipografia« r. t. XIX. évf. Napilap. Ára 20 kor.

Tribuna Poporului. (Arad.) Szerk. világosi Russu János; kiadó ny. Popovici-Barcianu Aurél. VI. évf. Napi lap. Ára 20 kor.

Unirea. (Balázsfalva.) Fel. szerk. és kiadó Domșa Aurél C. Ny. Gör. kel. főegyházmegyei szemináriumi ny. XII. évf. Heti lap. Ára 12 kor.

Összesen 10.

b) *Szaklapok és vegyes tartalmúak.*

BUDAPESTEN.

Foia Ilustrata Romana. Kiadja Sandbrand D. Ny. Krammer Lipót. I. és II. évf. Hetilap, száma 20 fill.

Luceaferul. A szerk. biz. feje Ciura Alexandru; fel. és kiadó: Banuțiu Aurel Paul. I. évf. Havi 2 sz. Ára 10 kor.

Poporul. Fel. szerk. »Coresi, pópa«. Ny. »Franklin« társ. IX. évf. Heti lap. Ára 3 kor.

Poporul Roman. Szerk. kiadó Birauțiu Demeter. Ny. a lap ny. II. évf. Heti 2 szám. Ára 4 kor.

Vointa Poporului. Főszerk. Salușinsky J. Fel. sz. és kiadó Branduş Mihály. Ny. Nagel István. I. évf. Havi 2 szám. Ára 2 kor.

Összesen 5.

VIDÉKEN.

Biserica și Scoala. (Arad.) Fel. szerk. Ciogogariu R. Román. Kiadó ny. g. kel. egyházmegyei ny. XXVI. évf. Heti lap. Ára 10 kor.

Bunul Econom. (Szászváros.) Tul. Barcianu P. Aurél. Ny. »Minerva« ny. III. évf. Hetilap. Ára 4 kor.

Familia. (Nagyvárad.) Fel. szerk. és

kiadó Vulcanu József. Ny. Láng József. XXXVIII. évfolyam. Hetilap. Ára 16 kor.

Foia Diecesana. (Karánsebes.) Szerk. Barbu Péter. Ny. kiadó Gör. kel. egyházmegyei ny. XVI. évf. Hetilap. Ára 10 kor.

Foia Scolastica. (Balázsfalva.) Szerk. »Negrutiu« (Fekete) János. Kiadja tanítóegyesület. Ny. gör. kel. főegyházmegye. IV. évf. Havi 2 szám. Ára 6 kor.

Gura Satului. (Arad.) Fel. szerk. Urzica Stan; tul. dr. Suciú János. Ny. Réthy Lipót és fia. Uj folyam XXII. évf. = III. évf. Félhavi lap. Ára 6 kor.

Revista Economica. (N.-Szeben.) Szerk. dr. Diaconovich Kornél. Ny. gör. kel. egyházmegyei kny. IV. évf. Hetilap. Ára 16 kor.

Revista ilustrata. (Sajó-Solymos.) Szerk. dr. Onișor Viktor; kiadó tul. Ungureanu G. M. Ny. Bács Jánosné. V. évf. Havi 2 szám. Ára 12 korona.

Összesen 8.

VI. TÖT LAPOK.

a) *Politikai tartalmúak.*

BUDAPESTEN.

Hlas Ludu. Szerk. . . ny. Müller Károly. J. évf.

Krestan. Fel. szerk. Sándorfi Ede, kiadó-tul. ő és Németh Gellért. Ny. »Stephanaeum« ny. IX. évf. Hetilap. Ára 4 korona.

Slovenské Noviny. Fel. szerk. és kiadó ny. Hornyánszky Viktor. XVII. évf. Heti 3 szám. Ára 12 kor. (Melléklapja: Opravdový Krestán.)

Összesen 3.

VIDÉKEN.

Národnie Noviny. (Turóc-Szent-Márton.) Fel. szerk. Pietor Ambrus; kiadó Mudron Pál és társai. Ny. részv. társ. XXXIII. évf. Napilap. Ára 24 kor.

Összesen 7.

b) *Szaklapok és vegyes tartalmúak.*

BUDAPESTEN.

Vlast a' Svet. Fel. szerk. »Štefan« gazda. Ny. »Franklin« társ. XVII. évf. Hetilap. Ára 3 kor.

Összesen 1.

VIDÉKEN.

Katolicke Noviny. (Nagy-Szombat.) Fel. szerk. és kiadó Kollár Márton. (Nádas.) Ny. Horovitz Adolf. LIII. évf. Félhavi lap. Ára 4 kor.

Ludové Noviny. (Túróc-Sz-Márton.) Szerk. kiadó Bielek Antal. Ny. részvény-társ. VI. évf. Heti lap. Ára 4 kor.

Národni Hlasnik. (Túróc-Sz-Márton) Szerk. kiadó Pietor Ambrus. Ny. r. t. XXXV. évf. Havi 2 szám. Ára 2 kor.

Slovenské Listy. (Liptó-Rózsahegy.) Szerk. tul. ny. Salvas Károly. Új folyam. IV. évf. Hetilap. Ára 2 kor. 8 fil.

Zprávy Hospodárskeho Spolku Údolia Nitry. Szerk. b. Friesenhof Gergely; kiadja a Nyitravölgyi Gazdasági Egyesület, sajtát ny. X. évf. Havi 2 szám, tagilletmény.

Összesen 5.

VII. CSEH LAP.

BUDAPESTEN.

Szaklap.

Mauthneruv Pruvodoc Polem a Zahradou. Szerk. tul. Mauthner Ödön. Ny. »Athenaeum« II. évf. (Ingyen.)

Összesen 1.

VIII. OROSZ LAPOK.

Szaklapok.

BUDAPESTEN.

HEADЪАЯ. Szerk. »Iván gazda.« (=Vrabely Mihály.) Ny. Franklin társulat. V. évf. Heti lap. Ára 4 kor.

Összesen 1.

VIDÉKEN.

ЛИТОКЪ. (Ungvár.) Szerk. Fenczik Jenő. Ny. Jäger Bertalan. XVIII. évf. Félhavi lap. Ára 8 kor., a ДОДАТКОМЪ mellékkel együtt 10 kor.

Összesen 1.

IX. LENGYEL LAP.

BUDAPESTEN.

Szaklap.

Przewodnik Mauthnera W Polu W Ogrodzie. Szerk. tul. Mauthner Ödön. Ny. »Athenaeum«. III. évf. Heti 2 szám, ingyen.

Összesen 1.

X. FRANCZIA LAPOK.

BUDAPESTEN.

Politikai tartalmúak.

Revue d'Orient et de Hongrie. Szerk. Leval András; tul. Gunszt Miklós és Barta Manó. Ny. Wesselényi Géza. XVII. évf. Hetilap. Ára 12 kor.

Összesen 1.

Nem politikaiak.

L'Echo du Danube. Főszerk. tul. Dagron Fernand; fel. sz. Hirschecker Jules. Ny. ifj. Kellner Ernő. I. évf. Heti 2 szám. Ára 20 kor.

Journal de Budapest. Szerk. Salamon Ödön. Tul. Scialom J. József. Ny. Révai és Salamon. II. évf. Hetilap. Ára 10 kor.

Összesen 2.

XI. OLASZ LAPOK.

VIDÉKEN.

Politikai tartalmúak.

La Bilancia. (Fiume.) Szerk. Mohovich Vítusz. Ny. Mohovich Emőd. XXXVI. évf. Napilap estilappal. (Heti melléklete: **Értesítő**, **Avvisatore**.) Ára 24 kor.

Il Popolo. (Fiume.) Szerk. Corradini Umberto; tul. ny. Mohovich Emidio. I. évf. Napilap. Ára 7 kor 20 fill.

La Voce del Popolo. (Fiume.) Szerk. kiadó Chiuzzelin A. Ny. Chiuzzelin és Társa. XIV. évf. Napi lap; Ára 12 kor.

Összesen 3.

Nem politikai.

Avvisatore Ufficiale del Municipio di Fiume. Szerk. Brelich Ernő. Ny. Mohovich Emidio. III. évf. Heti 2 szám. Ára ?

Összesen 1.

XII. HÉBER LAP.

Szaklap.

VIDÉKEN.

תל תלפיות (Tél Tálpiosz.) (Vác.) Szerk. tul. Katzburg D. Ny. ? Havi 2 szám. ? évf. Ára 8 kor.

Összesen 1.

ÖSSZEGEZÉS.¹⁾

		Budapesten	Vidéken	Összesen
Német:	politikai	10 (13)	28 (24)	38 (37)
	szak- és vegyestartalmú lap ...	46 (53)	53 (71)	99 (124)
Horvát:	politikai	— (—)	1 (1)	1 (1)
	szaklap	2 (3)	— (—)	2 (3)
Szerb:	politikai	1 (1)	3 (4)	4 (5)
	szak- és vegyestartalmú lap ...	1 (2)	12 (10)	13 (12)
Román:	politikai	— (—)	10 (10)	10 (10)
	szak- és vegyestartalmú lap ...	5 (2)	8 (10)	13 (12)
Tót:	politikai	2 (3)	1 (1)	3 (4)
	szak- és vegyestartalmú lap ...	1 (2)	5 (4)	6 (6)
Orosz:	szaklap	1 (1)	1 (2)	2 (3)
Cseh:	szaklap	1 (1)	— (—)	1 (1)
Lengyel:	vegyestartalmú	1 (1)	— (—)	1 (1)
Francia:	politikai	1 (2)	— (—)	1 (2)
	nem politikai	2 (2)	— (—)	2 (2)
Olasz:	politikai	— (—)	3 (2)	3 (2)
	nem politikai	— (—)	1 (1)	1 (1)
Héber:	szak- és vegyestartalmú	— (—)	1 (1)	1 (1)
Összesen:		74 (86)	127 (141)	201 (227)

¹ A zárójelben az 1901. évi létszám van, összehasonlítás végett, idézve.

III.

Folyóiratok.

HORVÁTH IGNÁCZTÓL.

I. MAGYAR NYELVŰ FOLYÓIRATOK.

a) BUDAPESTEN.

Az Aëronauta. Léghajózási szaklap. A magyar aëro-club hivatalos közlönye. Szerk. Szántó J. Péter. Nyom. a Pesti kny. I. évf. Megj. havonta. Ára 6 kor.

Akadémiai Értesítő. A m. tud. Akadémia megbízásából szerk. Szily Kálmán főtitkár. Nyom. Hornyánszky Viktor. XIII. kötet. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Allamgazdasági Szemle. Szerk. és kiadják Zachár Gyula és Olgay Kálmán. Nyom. a »Patria« nyomda. V. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 20 kor.

Állategészség. Folyóirat az állat-egészségügyi ismeretek terjesztésére. Szerk. Rátz István. Kiadja és nyomatja a Szent-László nyomda. VI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 6 korona.

Állatorvosi Főiskolai Lapok. Szerk. Vámos Jenő. Nyom. Neuwald Illés. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Állattani közlemények. Szerk. Méhely Lajos. Nyom. Wesselényi Géza. I. évf. Kéthavonként. Ára 5 kor.

Általános pénzügyi Mercur. Hitelügyi szaklap. Szerk. Weisz Márk. Nyom. Quittner József. V. évf. (Előbb a hírlapok között.)

Általános pénzügyi Szemle. Szerk. Bán Zsigmond. Kiadja Pátkai Dániel. Nyom. »Thalia« kny. IV. évf. Megjelenik havonként. Ára 12 korona.

Apolló. Szerk. Goll János. Kiadja az »Országos magyar daléregyesület.« Nyom. a Pesti nyomda. XVI. évfolyam. Megjelenik évenként négyszer. Ára 5 korona.

Arany-és Ezüstműves-ipar. Szerk. Pilişy István. Nyomt. Buschmann F. II.

évf. Megjelenik havonként. Ára tagok részére 5 kor. Mások részére 6 kor.

Archeologiai Értesítő. Szerk. Hampel József. Kiadja a m. tud. Akadémia. Nyom. a Franklin társulat. Új folyam XXII. köt. Évenként 5 füzet. Ára 12 kor. A társulat tagjai tagdíj (10 kor.) fejében kapják.

Athenaeum. Szerk. Pauer Imre. Kiadja a m. tud. Akadémia. Nyomatja Hornyánszky Viktor. XI. évfolyam. Megjelenik évnegyedenként. Ára 10 kor.

Aurora. Irodalmi, művészeti és társadalmi közlöny. Szerk. Beksics Gusztáv. Nyom. Thalia kny. V. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 korona.

Bába-Kalauz. Szerk. Hoffmann Péter. Kiadja Dirner Gusztáv. Nyom. Buschmann F. IX. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Balneologiai Értesítő. A magyar szent korona országai balneologiai egyesületének hivatalos közlönye. Szerk. és kiadja Preysz Kornél. Nyom. a Pesti kny. IX. évf. Évenként 8 szám. Ára 5 korona.

Bölcseleti Folyóirat. Szerk. és kiadja Kiss János. Nyom. az Athenaeum r. társaság. XVII. évfolyam. Megjelenik évnegyedenként. Ára 10 kor.

A Budai Könyvtár Közlönye. Szerk. Jurányi Győző. Kiadja a budai könyvtáregyesület. Nyom. Bagó Márton és fia. V. évfolyam. Meg nem határozott időközökben jelenik meg. Az egyesület tagjai ingyen kapják.

Budapesti Gyorsíró. Szerk. Bódogh János. Kiadja az Orsz. magyar gyorsíróegyesület. Nyom. a Pesti nyomda. XIV. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 4 kor.

A budapesti kefekötőmesterek és segédek Szaklapja. Szerk. Szám István. Nyom. Engel J. Zsigmond. I. évf. Havonként. Ára 2 kor. 40 fill.

A Budapesti Polgári Lövészegyesület hivatalos Értesítője. Szerk. Duma György. Nyom. Hornyánszky Viktor. IX. évfolyam. Megjelenik időszakonként. Az egyesület tagjai ingyen kapják.

A Budapesti szállodások, vendéglősök és korcsmárosok ipartársulatának Értesítője: A választmány megbízásából szerkeszti a titkár. Kiadja az ipartársulat. Nyom. Feldmann Mór. XII. évfolyam. Megjelenik havonként. A tagok ingyen kapják.

Budapesti Szemle. Szerk. Gyulai Pál. Kiadja a m. t. Akadémia. Nyom. a Franklin-társulat. CIX—CXII. kötet. Megjelenik havonként. Ára 2 $\frac{1}{2}$ kor.

Budapesti Tattersall Értesítője. Szerk. Gál Kropf Béla. Kiadja a Lótenyésztés emelésére alakult részvénytársaság. Nyom. a »Pátria« nyomda. VII. évfolyam. Megjelenik havonként.

A Cimbalom családi körben. Szerk. Allaga Géza. Kiadja Schunda V. József. Nyom. Eberle és Tsa. XII. évfolyam. Megjelenik évnegyedenként. Ára 4 kor.

Cimbalom Szalon. Szerk. Erdélyi Dezső. Kiadja Nádor Kálmán. Nyom. a Pesti nyomda. IV. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 12 korona.

Csak szorosán. Magyarországi könyvkereskedő-segédek egyesületének közlönye. Szerk. Schäffer János. Nyom. Rózsa Kálmán és neje. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. Tagok ingyen kapják.

Díjnokok Közlönye. Az országos díjnokegylet és nyugdíjintézet hivatalos lapja. Szerk. Paczona Antal. Nyom. Löbl Dávid. VIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 3 kor. 20 fill.

Ebredünk. A magyar kispapok lapja. Szerk. Puri Iván. Nyom. a Stephaneum. I. évf. Évenként 10-szer. Ára 3 kor.

Ébresztő. A magyar evangéliumi ifjúság lapja. Kiadja a budapesti ref. ifj. egyület. Szerk. Csűrös István. Nyom. Nagy Sándor. III. évf. Megjelenik évenként 10 szám. Ára 2 korona.

Egészség. Szerk. Gerlóczy Zsigmond. Kiadja az orsz. közegészségi egyesület. Nyom. a Franklin társulat. XVI. évf. Kéthavonként jelenik meg. Ára 6 korona.

Az egyesület tagjai tagdíj (6 korona) fejében kapják.

Egészségügyi Lapok. Szerk. és kiadja Purjesz Ignác. Nyom. Neuwald Illés. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Egyetemes Philologiai Közöny. Heinrich Gusztáv és P. Thewrewk Emil közreműködésével szerk. Katona Lajos. Nyom. Franklin társulat. XXVI. évf. Évenként 10 füzet. Ára 12 kor.

Egyházi Műipar. Szerk. Cziklay Lajos. Nyom. a Hunyadi Mátyás kny. III. évf. Megjelenik havonként. Ára ?

Élet és Vagyon. Szerk. és kiadja Köhler István. Nyom. Kellner és Mohrlüder. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Az Élet Könyve. Negyedéves folyóirat. Szerk. Aczél Lajos. Nyom. Hungaria kny. I. évf. Ára 1 korona füzetenként.

Első magyar Kalapos Ujság. (Lásd Magyar Kalapos Ujság.)

Emberszeretet. A »Baró Hirsch Mór« jótékonsági és önszegélyző egyesület hivatalos lapja. Szerk. Ötvös Vilmos. Nyom. a Thalia kny. VII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor. Az egyesület tagjainak 60 fillér.

Építési és műszaki közöny. Az építési és műszaki rajzolóok orsz. egyesületének hivatalos lapja. Szerk. Horváth Antal. Nyom. a műszaki ny. r. t. I. évf. Havonként. Ára 6 kor.

Erdészeti Lapok. Az Országos Erdészeti Egyesület közlönye. Szerk. Bedő Albert. Nyom. a »Pátria« irod. vállalat. XLI. évfolyam. Havonként jelenik meg. Ára 16 kor. A tagoknak tagdíj (16 kor.) fejében küldetik.

Az Eszme. Szerk. és kiad. Bodnár Zsigmond. Nyom. Pátria r. t. I. évf. Havonként jelenik meg. Ára 6 kor.

Ethnographia. A magyar néprajzi társaság értesítője. Szerk. Munkácsi Bernát és Sebestyén Gyula. Nyom. Hornyánszky Viktor. XIII. évfolyam. Évenként 10 füzet. Ára 6 kor. A tagoknak tagdíj fejében jár.

Faipari és fakereskedelmi Értesítő. A magyar faipar, fakereskedelem és erdőhasználat érdekeit szolgáló szaklap. Szerk. Sessler Zsigmond. Nyom. Révai és Salamon. VI. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 korona.

Férfi Divat. Szerk. Mangold Béla. Nyom. a Kolos. Kiadja Várady Béla. Nyom. a

Budapesti Hirlap kny. IV. évf. Negyed-
évenként. Ára 2 korona.

Földrajzi Közlemények. Kiadja a magyar földrajzi társaság. Szerk. Berecz Antal, Nyom. Fritz Ármin. XXX. kötet. Évenként 10 füzet. Ára 10 kor. Tagoknak tagdíj fejében küldetik.

Földtani Közlöny. Kiadja a magyar-honi földtani társulat. Szerk. Pálffy Mór. Nyom. a Franklin társulat. XXXII. kötet. Havi folyóirat. Ára 10 kor. A társulati tagok tagdíj (10 kor.) fejében kapják.

Gazdasági Titkár. Mezőgazdasági, hazai ipari és kereskedelmi folyóirat. Szerk. Zórád Árpád. Nyom. Pátria kny. I. évf. Havonként. Ára 10 kor.

Gépűjság. Szerk. és kiadja Beck Károly és Gergely Károly. Nyom. Gelléri és Székely. 1901—1902. évf. Havonként. Ingyen.

Grafikai Szemle. Szerk. Tanay József. Kiadja a »Könyvnyomdászok Szakköre«. Nyom. a Pesti nyomda. XII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 korona.

Graphica. Szerk. Szöllősy Mihály. A budapesti könyv- és könyvnyomdások egyesületének hivatalos lapja. Nyom. Hornyánszky Viktor. XIV. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Gyermekdivat. Szerk. Csepreghy Ferenczné. Kiadja és nyom. Rákosi Jenő Budapesti Hirlap vállalata. IX. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. Vidékre 4 kor. 40 fill.

Gyógypaedagogiai Szemle. Siketnémák, vakok, hüllyék, gyengeelméjűek, dadogók és hebegők oktatásával foglalkozók szakközlönye. Szerk. és kiadják Németh László és Váradi Zsigmond. Nyom. Fritz Ármin. IV. évf. Havonként jelenik meg. Ára 8 korona.

Gyógyszerész. Szerk. Grósz Samu. Ny. Neuwald Illés. IV. évf. Havonként. Ingyen.

Gyorsírási Lapok. Szerk. Fabró Henrik és Bódogh János. Kiadja az »Országos magyar gyorsíró-egyesület«. Nyom. a Pesti kny. XL. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 4 kor. Az egyesületi tagoknak ingyen.

Haladás. A budapesti szobafestők, czímfestők, mázólok, aranyozók és fényező ipartestületének hivatalos szakközlönye. Szerk. Zimmermann Bernát. Nyom. Elek Lipót. IV. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Hasznos Tanácsadó. Képes családi lap. Szerk. Gerő Attila. Nyom. az Athenaeum r. t. IV. évf. Havonként. Ára 4 kor.

Házi kincstár. »Tolnai Világlapjának melléklete. Ny. Athenaeum r. t. I. évf. Havonta. Ára a főlappal 8 kor.

Hittudományi Folyóirat. Szerk. és kiadja Kiss János. Nyom. az Athenaeum r. társ. XIII. évfolyam. Megjelenik évnegyedenként. Ára 10 kor.

Hivatalos Értesítő. A »Magyarországi tanítók országos bizottságának« közlönye. Szerk. Hajós Mihály. Nyom. Heisler J. Évnegyedenként jelenik. Ára 2 kor.

Huszedik Század. Társadalomtudományi havi szemle. Szerk. Gratz Gusztáv. Nyom. Patria kny. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 16 korona.

Az Időjárás. Meteorologiai havifolyóirat. Szerk. és kiadja Héjas Endre és Raum Oszkár. Nyom. a Pesti kny. VI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Ifjúsági Könyvtárjegyzék. Szerk. és kiadja Szemák István. Nyom. Neuwald Illés. 1902. évfolyam. Megjelenik évenként kétszer. Egyes szám ára 30 fill.

Az Igazság Tanuja. A magyar baptisták közlönye. Szerk. és kiadja Meyer H. Nyom. Rózsa Kálmán és neje. VIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 1 kor. 80 fill.

Igazságügyi Közlöny. Kiadja a magy. kir. igazságügyministerium. Nyom. a Pesti nyomda. XI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Ipáregészségügy. Szerk. Dr. Nagy Béla. Nyom. Gelléri és Székely. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 10 korona.

Iparosok Olvasótára. Szerk. Mártonfy Márton. Kiadja Lampel Róbert. Nyom. Wodianer F. és fiai. VIII. évfolyam. Megjelenik évenként 10 füzet. Ára 6 kor.

Irodalmi Tájékoztató. Szerk. és kiadja Róna Béla. Nyom. Révai és Salamón (V.) Új folyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Irodalomtörténeti Közlemények. Szerk. Szilády Áron. Kiadja a m. tud. Akadémia. Nyom. az Athenaeum r. társ. XII. évfolyam. Megjelenik évnegyedenként. Ára 10 kor.

Izr. tanügyi Értesítő. Szerk. Barna Jónás. Kiadja az »Orsz. izr. tanítóegyesület«. Nyom. Neuwald Illés. XXVII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. Az egyesületi tagok tagdíj fejében kapják.

Jogállam. Jog- és államtudományi szemle. Szerk. Illés Károly. Nyom. Franklin-társ. II. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 16 kor.

Jogi és közigazgatási Utmutató (Előbb Jogi Tanácsadó). Szerk. és kiadja Istóczy Győző. Nyom. Buschmann F. IX. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 3 korona.

Jó Pásztor. Egyházsónoklati folyóirat. Szerk. és kiadja Pelikán Krizsó. Nyom. a Stephaneum kny. XX. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 korona.

Kataszteri Közlöny. Szerk. és kiadja Dobrovics Viktor. Nyom. Neumayer Ede. XI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Katholikus egyházi Zeneközlöny. Az orsz. magy. Czeczilia egyesület hivatalos közlönye. Szerk. Bundala János. Nyom. a Stephaneum kny. IX. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 3 kor. 20 fill.

Katholikus hitvédelmi Folyóirat. Szerk. T. Pelikán Krizsó és Keményfy K. Dániel. Nyom. a Stephaneum kny. XIV. évfolyam. Havonként jelenik meg. Ára 8 kor.

Katholikus Paedagogia. Szerk. és kiadja Gyürky Odön. Nyom. Buschmann F. VI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Katholikus Szemle. Szerk. Mihályfi Ákos. Kiadja a Szent-István-társulat. Nyom. a Stephaneum kny. XVI. kötet. Évenként 5 füzet. Ára 10 kor. Tagoknak a tagdíj fejében jár.

Kegyelet. Központi szaktudósító. Temetkezési intézetek stb. szaklapja. Szerk. Hohenberg Ferenc. Kiadja D. A. Nyom. Beer E. és Tsa. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Kelet. A magyarországi sýmbolikus nagypáholy hivatalos közlönye. Szerk. Gelléri Mór. Nyom. Márkus Samu. XIV. (1902.) évfolyam. Havonként. Tagoknak ingyen küldetik.

Keleti Szemle. Közlemények az uralattaji nép- és nyelvtudomány köréből. Szerk. Kúnos Ignác és Munkácsi Berrát. Nyom. Franklin társ. III. évf. Megjelenik évnegyedenként. Ára 8 korona.

Képes Néplap. Szerk. Sandbrand D. Nyom. Krammer Lipót. I. évf. Megjelenik havonként. Egyes szám ára 20 fillér.

Kereskedelmi Szakoktatás. A keresk. szakisk. tanárok orsz. egyesületének

közlönye. Szerk. Koltay Virgil. Nyom. Márkus Samu. X. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 8 kor. Tagoknak tagdíj fejében jár.

Kertészeti Lapok. Az országos magyar kertészeti egyesület hivatalos közlönye. Szerk. Ilseman Keresztély és Kardos Árpád. Nyom. az Athenaeum r. társ. XVII. évfolyam. Megjelenik havonként. Egyes szám ára 1 kor. Az egyesületi tagok tagdíj fejében kapják.

Kísérletügyi Közlemények. Közrebocsátja a földmívelésügyi m. kir. ministerium mezőgazdasági kísérletügyi központi bizottsága. Nyom. a Pallas r. t. V. kötet. Évenként 6 füzet.

Kiviteli Szemle. Szerk. és kiadja Zerkovitz Emil. Nyom. Krausz S. és T. 1902. évf. Megjelenik havonként. Ára 10 korona.

Klinikai Füzetek. Előadások a gyakorlati orvostan összes ágaiból. Szerk. Donáth Gyula. Nyom. Bróza Ottó. XII. évfolyam. Évenként 12 füzet. Ára 8 kor.

Kneipp-Ujság. Az »Országos magyar Kneipp-egyesület« hivatalos lapja. Szerk. Petrovics László. Nyom. Neumayer Ede. IV. évf. Havonként jelenik meg. Ára 8 kor.

Kolping. A magyarországi kath. legényegyesületek orsz. szövetségének hivatalos közlönye. Nyom. a Stephaneum kny. V. sorozat. 1901—1902. évfolyam. Időközönként jelenik meg.

Kőfaragó. Magyarországi kőfaragók érdekeit képviselő közlöny. Szerk. Groszmann Hugó. Nyom. Fried és Krakauer. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 1 kor. 20 fill.

Kőműves. Kőművesek, mennyezet-, vakoló- és fehérmunkások szak-, társadalmi és hivatalos közlönye. Szerk. Söröli József. Nyom. Fried és Krakauer. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 1 kor.

A Könyv. Irodalmi tájékoztató a magyar könyvpiacról. Nyom. Franklin-társ. 1901—1902. évf. Havonként. Kiváncra ingyen küldetik.

Könyvtárusok Tanácsadója. Szaklap a magyar könyvtárusok részére. Szerk. Sallai (Spitzer Viktor). Nyom. Márkus Samu. 1902. évf. Megjelenik havonként. Ára ?

Körlevél. A budapesti kereskedő-ifjak társulatának és a szegedi rokonegyesületnek hivatalos közlönye. Szerk. Plöckl Antal. Nyom. Barcza József. XXII. évf.

Megjelenik havonként. Ára 2 kor. A társulati tagok tagdíj fejében kapják.

Közegészségügyi Tudósító. A Gyógyszerész Hetilap társlapja. Szerk. Varságh Zoltán és Roszberger F. Ny. Garai Mór. IV. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Középiskolai Matematikai Lapok. Szerkeszti és kiadja Rátz László. Nyom. a Franklin társulat. IX. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 4 korona.

Közgazdasági Szemle. A Magyar közgazdasági társaság hivatalos közlönye. Szerk. Hegedüs Lóránt és Mandelló Gyula. Nyom. a Pesti nyomda. XXVI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 16 kor. A társaság tagjai a tagdíj fejében kapják.

Közlemények a keskenyvágánu Vasutak teréről. Szerk. Nágel Zsigmond. Nyom. Hornyánszky Viktor. III. évf. Megjelenik havonként. Ingyen küldetik.

Közlemények az összehasonlító Élet- és Körtan köréből. Szerk. Hutyra Ferencz, Rátz István és Tangl Ferencz. Kiadja a Magyar országos állatorvos-egyesület. Nyom. a »Patria« nyomda. V. kötet. Időhöz nem kötve jelenik meg. Ára 8 korona. Az egyesület tagjai tagdíj fejében kapják.

Közlemények egyházi ruhákról és szerekéről. Szerk. Kronberg József. Nyom. Stephaneum kny. II. évf. Megjelenik negyedévenként. Ingyen küldetik.

Központi Védjegy-Értesítő. Kiadja a kereskedelemügyi m. kir. miniszterium, Nyom. Pallas nyomda. 1902. Havonként jelenik meg.

Lampel Róbert (Wodiáner F. és fiai) irodalmi Értesítője. Melléklet a »Hivatalos Közlöny«-ből. Nyom. Wodiáner F. és fiai. I. évf. Megjelenik havonként. Ingyen küldetik.

A Ludovika Akadémia Közlönye. Szerk. és kiadja a m. kir. honvédségi Ludovika akadémia tanári kara. Nyom. a Pesti nyomda. XXIX. évfolyam. Havi folyóirat. Ára 8 kor.

A Magántisztviselők Országos Nyugdíjgyesületének Értesítője. Nyom. Wellesz és Krammer. VIII. évfolyam. Az egyesületi tagok díjtalanul kapják.

A Magyar állami alkalmazottak Egyesülete Értesítője. Szerk. Szilágyi József. Kiadja az egyesület. Nyom. a Pesti nyomda. IV. évfolyam. Ára 80 fillér.

Magyar Asztalosok Lapja. Szerk. és kiadja Ligeti Imre. Nyom. Weissenberg Ármin. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Magyar Botanikai Lapok. (Ungarische botanische Blätter.) Szerk. Alföldi Flatt Károly. Nyom. Müller Károly. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 10 kor.

Magyar chemiai Folyóirat. Szerk. Ilosvay Lajos és Molnár Nándor. Kiadja a kir. m. Természettud. Társulat chemia-ásványtani szakosztálya. Nyom. a Pesti Lloyd-társulat nyomdája. VIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 10 kor. Tagoknak 6 kor.

Magyar Dal- és Zeneközlöny. Szerk. Falk Zsigmond. Kiadja az országos magyar daléregyesület. Nyom. a Pesti nyomda. VIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. Tagoknak 2 kor. 40 fill.

Magyar Evezős Sport. Szerk. Ábray Zoltán és Záborszky István. Nyom. Hunyadi Mátyás int. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 5 kor. Tagoknak 3 kor.

Magyar Fényképészek Lapja. A »Fényképészek köre« hivatalos közlönye. Szerk. Szántó I. Béla. Nyom. a Pesti kny. V. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Magyar Fogászati Szemle. A »Stomatologusok országos egyesületének« hivatalos közlönye. Szerk. és kiadja Bauer Samu. Nyom. Pesti Lloyd kny. VI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 6 kor. Tagoknak ingyen.

Magyar Gazdák Szemléje. A magyar gazdaszövetség folyóirata. Szerk. Bernát István. Nyom. a Budapesti Hirlap nyomdája. VII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 12 kor.

Magyar gazdaságtörténelmi Szemle. Szerk. Dr. Kovács Ferencz. Kiadja az Országos magyar gazdasági egyesület. Nyom. a »Patria« nyomda. IX. évfolyam. Évenként 10 füzet. Ára 4 kor.

Magyar Gépipar. Az országos gépészegyesület és gépészek lapja. Szerk. Kandó Gyula. Nyom. Buschmann F. XI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 kor. Az egyesületi tagok díjtalanul kapják.

Magyar Gyorsírási Újság. Vegyes tartalmu gyorsírási folyóirat a Gabelsberger-Markovics rendszer szerint. Szerk. Forrai Soma. Nyom. Faludi Gábor. I. évf. Megjelenik évenként 10 szám. Ára 4 korona.

Magyar Iparművészet. Az orsz. m. iparművészeti társulat közlönye. Szerk. Fittler Kamill. Nyom. az Athenaeum r. társ. V. évfolyam. Megjelenik kéthavonként. Ára 10 kor.

Magyar Iparosok Lapja. Szerk. és kiadja Ligeti Imre. Nyom. Fritz Ármin. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Magyar Iskolászer-Muzeum. Szerk. és kiadja Lendl Adolf. Nyom. Wesselényi Géza. II. évf. Évenként 10 szám. Ára 5 kor.

Magyar Kalapos Ujság. A Magyar férfikalap divat-egylet hivatalos közlönye. Szerk. Kiss Zsigmond. Nyom. Gelléri és Székely. VII. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Magyar Képes Levelező-lap. Szerk. ifj. Horváth Géza. Nyom. Barcza József. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 1 kor.

A Magyar Kerékpáros-Szövetség Értesítője. Szerk. a szövetség titkára. Nyom. a Pesti Lloyd-társ. nyomdája. 1902. évfolyam. Megjelenik havonként. A szövetség tagjai díjtalanul kapják.

A m. kir. közigazgatási bíróság általános közigazgatási osztályának döntvényei és elvi jelentőségű határozatai. Szerk. Farkas Zoltán. Nyom. Heisler J. VI. évfolyam. Évenként 4 szám. Ára 2 kor.

A m. kir. közigazgatási bíróság pénzügyi osztályának döntvényei és elvi jelentőségű határozatai. Szerk. Vályi László. Nyom. Heisler J. VI. évfolyam. Évenként 4 szám. Ára 2 kor.

Magyar királyi postatakarék-pénztári Közlöny. Kiadja a m. kir. postatakarék-pénztár. Nyom. a Pallas kny. XVII. évfolyam. Megjelenik havonként.

A magyar korona országai külkereskedelmi forgalmának havi Eredményei. Szerk. és kiadja: a kir. közp. statiszt. hivatal. Nyom. Athenaeum kny. r.-t. 1902. Megjelenik havonként. Ára 12 kor.

Magyar Könyvszemle. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának közlönye. Szerk. Kollányi Ferencz. Nyom. az Athenaeum r. társ. Új folyam. X. kötet. Megjelenik évnegyedenként. Ára 6 kor.

Magyar Köztisztviselő. A magyar állami tisztviselők orsz. szövetségének közlönye. Szerk. Detre László. Nyom. Wesselényi Géza. III. évf. Évenként 10 szám. Ára 8 kor.

Magyar Méh. A Magyar országos

méhészeti egyesület közlönye. Szerk. Binder Iván. Nyom. Brózsza Ottó. XXIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 6 kor. Az egyesületi tagok tagdíj (4 kor.) fejében kapják.

A Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönye. Szerk. Edvi Illés Aladár. Nyom. »Patria« nyomda. XXXVI. kötet. Megjelenik havonként. Ára 20 kor.

Magyar Nemesfém-ipar. A magyar arany- és ezüstművesek, ékszerészek, aranyverők, órásook, óratokkészítők és kereskedők orsz. szövetségének hivatalos közlönye. Szerk. Révész Károly. Nyom. Beer és Tsa. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi osztályának Értesítője. Az Ethnographia melléklete. Szerk. Jankó János és Semayer V. Nyom. Hornyánszky Viktor. III. évf. Megjelenik havonként.

Magyar Nyelvőr. Szerk. Simonyi Zsigmond. Kiadja a m. tud. Akadémia. Nyom. az Athenaeum r. t. XXXI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 10 korona.

Magyar Nyomdászat. Szerk. és kiadja Pusztai Ferencz. Nyom. a Pallas nyomda. XV. kötet. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Magyar Orvosi Archivum. Szerk. és kiadják Bókai Árpád, Pertik Ottó és Lenhossék Mihály. Nyom. a Pallas nyomda. Új folyam. III. köt. Évenként 6 füzet. Ára 20 kor.

Magyarországi munkások rok-kant- és nyugdíj-egyletének hivatalos Közlönye. Társadalmi havilap. Nyom. a Pallas r. t. I. évf. Ára 1 kor. 20 fill.

Magyarországi vas és fémmunkások. A magyarországi vas és fémmunkásszövetség hivatalos közlönye. Nyom. Weissenberg Ármin. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Magyar Paedagogia. A »Magyar paedagogiai társaság« folyóirata. Szerk. Kovács János. Nyom. a Franklin társulat. XI. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 10 kor. A társaság tagjai tagdíj fejében kapják.

A Magyar Rajztanárok országos egyesületének Értesítője. Szerk. Boros Rudolf. Nyom. Károlyi György. V. évfolyam. Megjelenik évnegyedenként. Ára 4 kor. Tagoknak tagdíj fejében jár.

Magyar Szalon (Otthon). Szerk. és

kiadja Hevesi József. Nyom. a Stephaneum nyomda. XIX. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 20 kor.

A magyar szent korona országai Békeegyesületének Értesítője. Szerk. az egyesületi titkár. Nyom. Muskát Béla. 1902. évf. Ára ?

Magyar Tanítóképző. A tanítóképzőintézeti tanárok országos egyesületének közlönye. Szerk. Nagy László. Nyom. a Hungaria nyomda. XVII. évfolyam. Évenként 10 füzet. Ára 8 kor. Egyesületi tagok tagdíj (8 kor.) fejében kapják.

Magyar Tanonczipfúság. Szépirodalmi és vegyestartalmu lap. Szerk. Emberger János. Nyom. a Stephaneum. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 1 kor. 20 fillér.

Magyar Tisztviselők Országos Egyesületének Értesítője. Szerk. Tóttósy István. Nyom. a Pesti Lloyd társ. nyomdája. XIV. évfolyam. Megjelenik évnegyedenként. Az egyesület tagjai díjtalanul kapják.

A Magyar Turista-Egyesület budapesti osztályának Értesítője. Nyom. Pesti Lloyd kny. 1902. évf. Időközönként.

Magyar Vörös-Kereszt. Szerk. Argay János. Nyom. a Pesti Lloyd kny. II. évf. Megjelenik időközönként.

Magyar-Zsidó Szemle. Szerk. Blau Lajos. Nyom. az Athenaeum r. társ. XIX. évfolyam. Évnegyedenként. Ára 12 kor.

Mathematikai és Fizikai Lapok. Szerk. Kövesligethy Radó és Rados Gusztáv. Kiadja a Math. és fizikai társulat. Nyom. a Franklin társulat. XI. évfolyam. Évenként 8 füzet. Ára 10 kor. Az egyesületi tagok tagdíj (Budapesten 10, vidéken 6 kor.) fejében kapják.

Mathematikai és természettudományi Értesítő. Szerk. König Gyula. Kiadja a magyar tud. Akadémia. Nyom. a Franklin társulat. XX. kötet. Évenként 5 füzet. Ára ?

Modern Műhely. Szerk. Krausz Gyula. Nyom. Fuchs Samu és tsa. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 1 kor. 20 fill.

Műcsarnok. Az országos magyar képzőművészeti társulat hivatalos értesítője. Szerk. Ambrozovics Dezső. Nyom. a Budapesti Hírlap kny. V. évf. Megjelenik két-havonként mint a Művészet melléklete. (Előbb a hírlapok között.)

Művészet. Magyar művészeti folyóirat. Szerk. Lyka Károly. Nyom. Hor-

nyánszky Viktor. I. évf. Megjelenik két-havonként. Ára 18 kor.

Nemzeti Nőnevelés. Szerk. Sebestyenné Stetina Ilona; kiadja a VI. kerületi állami tanítónőképző intézet tanári testülete. Nyom. a Franklin társulat. XXIII. évfolyam. Évenként 10 füzet. Ára 4 kor.

Nemzeti Szövetség. Szerk. Balázs Árpád. Nyom. Athenaeum kny. r.-t. 1902. évf. Megjelenik évnegyedenként. Tagilletmény (4 kor.)

Népolvasótár. A magyarországi újjászervezett szociáldemokrata párt országos havilapja. Szerk. Csanádi Dénes. Nyom. az Árpád kny. IV. évf. Ára 1 kor.

Népszerű Gyorsíró. Szerk. és kiadja Nagy Sándor. Nyom. Grund V. utóda. XIII. évf. Évi 10 szám. Ára 4 kor.

Növénytanai Közlemények. A kir. magyar természettudományi társulat folyóirata. Szerk. Schilberszky Károly. Nyom. a Pesti Lloyd-társ. I. évf. Megjelenik időközönként. Ára ?

Numizmatikai Közöny. Szerk. Gohl Ödön. Nyom. Hornyánszky Viktor. I. évf. Megjelenik negyedévenként. Ára ?

Nyelvtudományi Közlemények. Szerk. Szinyeyi József. Kiadja a m. tud. Akadémia. Nyom. a Franklin társulat. XXXII. kötet. Megjelenik negyedévenként. Ára 6 kor.

Olajág. A magyar ev. ker. nők lapja. Szerk. Vargha Gyuláné. Nyom. Hornyánszky Viktor. II. évf. évi 10 szám. Ára 2 kor.

Az Országos Műszaki Egyesület Értesítője. Szerk. Halmy Béla. Nyom. Fővárosi nyomda. II. évf. Megjelenik havonta egyszer, esetleg kétszer. A tagoknak ingyen.

Országos Orvos-Szövetség. Az Országos orvos-szövetség hivatalos lapja. Szerk. Flesch Nándor. Nyom. a Pesti Lloyd társulat nyomdája. V. évfolyam. Megjelenik havonként. A szövetség tagjai ingyen kapják.

Országos Pázmány-Egyesület. A kath. írók és hírlapírók o. P. egyesületének hivatalos közlönye. Szerk. Margalits Ede. Nyom. a Stephaneum kny. II. évf. Megjelenik havonként. Tagoknak ingyen jár.

Országos Pénzügyi Ujság. Szerk. Gerő Lajos. Kiadja Ligeti Lajos. Nyom. Budapesti Hírlap kny. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Orvosi Közöny. Szerk. és kiadja

László Frigyes. Nyom. Légrády testv. kny. II. évf. Megjelenik havonként. Ingyen küldetik.

Az »Osztályorszájték«. Szerk. Singer Artur. Nyom. a Hungaria knyomda. VII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 10 kor.

Otthon. Képes havi folyóirat. Szerk. Hevesi József. Nyom. Stephaneum kny. 1902. évf. Ára 7 kor. 20 fill.

Otthonunk. Az »Otthon« írók és hírlapírók köre hivatalos értesítője. Szerk. Sajó Aladár. Nyom. a Budapesti Hírlap knyomdája. VI. évfolyam. Megjelenik havonként. A kör tagjai ingyen kapják.

Örökimádás. A Központi oltár-egyesület hivatalos közlönye. Szerk. Glattfelder Gyula. Nyom. a Stephaneum. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 3 kor.

Paedagogiumi Lapok. A polgáris k. tanárjelöltek körének lapja. Szerk. Müller Oszkár. Nyom. Müller Károly. II. évf. Megjelenik havonként. Ára köri tagoknak 1 kor. Nem tagoknak 2 kor.

Patyolat. Szerk. Csepreghy Ferenczné. Kiadja és nyom. Rákosi Jenő Budapesti Hírlap újságvállalata. IX. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. Vidékre 4 kor. 40 fill.

Pénz és Föld. Szaklap Magyarország jelzálog és földbirtok-forgalmának okszerű előmozdítására. Szerk. Hilbert Antal. Nyom. Orsz. közp. községi knyomda. IX. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 12 kor.

Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún vármegye gazdasági egyesülete Értesítője. Szerk. Serfőző Géza. Nyom. Rózsa K. és neje. II. évf. Megjelenik havonként.

Photo-technika. A budapesti photo-club hivatalos közlönye. Szerk. Szántó J. Béla. Nyom. a Pesti kny. Megjelenik havonként. Ára 3 kor.

Polgári Iskolai Közöly. Az Orsz. polgári iskolai egyesület folyóirata. Szerk. Volenszky Gyula. Nyom. Hornyánszky Viktor. VII. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 8 kor. Az egyesület tagjai tagdíj fejében kapják.

Postai Tarifák. Szerk. és kiadja Klebersberg Géza. Nyom. Neumayer Ede. VII. évfolyam. Évenként 4-szer. Ára 2 kor.

Pötfüzetek a Természettudományi Közölyhöz. Szerk. Csöpey László és Paszlavszky József. Kiadja a k. m. Természettudományi Társulat. Nyom. a Pesti Lloyd társaság knyomdája. XV. év-

folyam. Megjelenik 4—6 füzetben. Ára a Természettudományi Közölynyel 12 kor. A társulat tagjai 2 kor. ráfizetéssel kapják.

Protosztáns Szemle. Szerk. Szóts Farkas. Kiadja a magyar protosztáns irodalmi társaság. Nyom. Hornyánszky Viktor. XIV. évfolyam. Évenként 10 füzet. Ára 8 kor. Az egyesület tagjai a tagdíj (12 kor.) fejében kapják.

Rebus. Magyar fejtörő. Szerk. Szilágyi József. Nyom. Neumayer Ede. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Remény. Szerk. Halász Gyula. Kiadja a Hecht bankház. Nyom. az Európa kny. IV. évf. Havonként jelenik meg. Ára 2 kor.

Statisztikai havi Közlemények. Szerk. és kiadja a m. kir. központi statisztikai hivatal. Nyom. az Athenaeum r. társ. VI. évfolyam. Ára 24 kor.

Stomatologiai Közöly. A stomatologusok (fogorvosok) orsz. egyesületének hivatalos közölye. Szerk. Madzsar József és Salamon Henrik. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Szabó iparosok Közölye. A szabóiparosok társadalmi és anyagi érdekeit képviselő havi szaklap. Szerk. és kiadja Csontos Imre. Nyom. Révai és Salamon. XVI. évfolyam. Ára 14 kor.

Szabók Szaklapja. A szabó munkások, munkásnők és kisiparosok érdekeit képviselő közöly. Szerk. Honthi Géza. Nyom. Fried és Krakauer. X. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor. 40 fillér.

Századok. A magyar történelmi társulat közölye. Szerk. Nagy Gyula. Nyom. az Athenaeum r. társ. XXXVI. évfolyam. Megjelenik évenként 10 füzetben. Ára 12 kor. Tagok a tagdíj (10 kor.) fejében kapják.

Sztenográfia. Gyorsírónok lapja. Szerk. Kaiser Gizella. Kiadja a »Stolze-Fenyvessy« orsz. női gyorsíró-egyesület. Nyom. a Pesti knyomda. X. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 3 korona.

Szünóra. Szerk. Endrődi Béla. Nyom. Barcza József. VI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor. 40 fill.

Táncztanítók Lapja. Szerk. Róka Pál. Kiadja a Magy. táncztanítók egyesülete. Nyom. Bichler I. IX. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 korona.

Tarka élet. Szépirodalmi folyóirat. Szerk. Kuncz Gusztáv. Nyom. Buschmann F. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Telekkönyvi Szaklap. Szerk. Réh József. Kiadja a Telekkönyvvezetők orsz. egyesülete. Nyom. a Pallas kny. XXII. évf. Havonként jelenik meg. Ára 4 korona.

Természetrizai Füzetek. Szerk. Mocsáry Sándor. Kiadja a M. N. Múzeum és m. tud. Akadémia. Nyom. a Franklin társulat. XXV. kötet. Évenként 4 füzet. Ára 10 kor.

Természettudományi Közlöny. Szerk. Csöpey László és Paszlavszky József. Kiadja a kir. magy. Természettudományi Társulat. Nyom. a Pesti Lloyd társ. nyomdájá. XXXIV. kötet. Megjelenik havonként. Ára 12 kor. Tagoknak tagdíj fejében jár.

Tornaügy. Szerk. Kovács Rezső. Kiadja a Magyarországi tanítók egylete a Nemzeti tornaegylet hozzájárulásával. Nyom. Rózsa Kálmán és neje. XIX. évfolyam. Megjelenik évenként 10-szer. Ára 6 kor.

Történelmi Tár. Kiadja a Magyar történelmi társulat közvetítése mellett a m. tud. Akadémia történelmi bizottsága. Szerk. Komáromy András. Nyom. az Athenaeum r. társ. 1902. évfolyam. Új folyam. III. Megjelenik évnegyedenként. Ára 10 kor. 40 fill. A történelmi társulat tagjainak 5 kor. 60 fill.

Tózsdei Értesítő. Szerk. Félegyházy Ágost. Kiadja a budapesti árú és érték-tőzsde tanácsa. Nyom. a Pesti Lloyd társ. nyomdájá. XI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Turista Közlöny. Szerk. Moussong Géza. Kiadja a Magyar tanítók turista egyesülete. Nyom. Elek Lipót. IX. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 6 kor. A tagok tagdíj fejében kapják.

Turisták Lapja. Szerk. Téry Ödön és Petrik Lajos. Kiadja a Magyar turista-egyesület. Nyom. a Pesti Lloyd társ. nyomdájá. XIV. évfolyam. Megjelenik kéthavonként. Ára 10 kor. A tagok tagdíj fejében kapják.

Turul. A magyar heraldikai és genealogiai társaság közlönye. Szerk. Schönherr Gyula és Varju Elemér. Nyom. a Franklin társulat. XX. kötet. Évnegyedenként jelenik meg. A társaság tagjai tagdíj (10 kor.) fejében kapják.

Tűzoltó Közlöny. A magyar tűzoltók szaklapja. A Magyar országos tűzoltószövetség hivatalos értesítője. Szerk. Szily József. Nyom. Rózsa Kálmán és neje.

XXIV. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. 80 fill. A szövetség tagjainak 2 kor. 40 fill.

Ujságkiadók Lapja. Szerk. Rábel László. Kiadja az Ujságkiadók orsz. szövetsége. Nyom. a Budapesti Hirlap kny. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 12 kor. Tagoknak ingyen.

Uránia. Népszerű tudományos folyóirat. Szerk. Klupathy Jenő és legifj. Szász Károly. Nyom. Hornyánszky Viktor. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor. Tagoknak ingyen.

Utmutató. A magyar és közös közlekedési vállalatok hivatalos menetrend-könyve. Kiadja a »Vasuti és közlekedési közlöny.« Nyom. a Pesti kny. XXI. évf. Évenként 12 füzet. Ára 10 kor.

Vizgyógyintézeti Közlemények. Szerk. Pajor Sándor. Nyom. Minerva kny. II. évf. Megjelenik negyedévenként. Ingyen küldetik.

Vizvezeték, csatornázás, fűtés, világítás. Szerk. Hubert Vilmos. Nyom. a Hermes r. t. Megjelenik havonként. Ára ?

Zászlónk. Ifjúsági lap. Szerk. és kiadja a budapesti Mária-congregatio. Nyom. a Stephaneum. I. évf. Megjelenik évenként 10-szer. Ára 2 kor.

Összesen 203.

b) VIDÉKEN.

Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. (Sátoralja-Ujhely.) Szerk. Dongó Gyárfás Géza. Nyom. a »Zemplén és vidéke« nyomdájá. VIII. évf. Havi folyóirat. Ára 4 kor. 80 fill.

Állatok Védelme. (Kolozsvár.) A kolozsvári állatvédő-egyesület havi közlönye. Szerk. Eber Ernő. Nyom. Ajtai K. Albert. VII. évfolyam. Ára 2 kor. Tagoknak a tagdíj fejében jár.

Alsófehérmegyei tanügy. (Gyulafehérvár) Paedagogiai és szépirodalmi havi folyóirat. Szerk. Balla István. Nyom. Papp György. I. évf. Havonként Ára 6 korona.

Aradi Gazda. (Arad.) Az Aradi gazdasági egyesület hivatalos értesítője. Szerk. Laehne Hugó. Nyom. Gyulai István. IV. évf. Havonként jelenik meg. Tagoknak ingyen.

Aradvármegyei gazdasági egyesület fogyasztási és értékesítő szövetkezete üzleti Értesítője.

(Arad.) Megjelenik az »Aradi Gazda«-val egytt. Ny. Gyulai István.

Armenia. (Szamosújvár.) Szerk. és kiadja Szongott Kristóf. Nyom. Todorán Endre »Auróra« nyomdája. XVI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

A Béka. (Pécs.) Szerk. és kiadja Goldberger József. Nyom. a lyceumi nyomda. VI. évfolyam. Megjelenik időszakonként. Ingyen küldetik.

Beregmezei Tanügy. (Bereg-szász.) A beregvármegyei kir. tanfelügyelőség és az általános tanító egyesület hivatalos közlönye. Szerk. Rhédei János. Nyom. Haladás ny. XVIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Biharmegyei gazdasági egyesület hivatalos közlönye. (Nagyvárad.) Szerk. Weingärtner Andor. Nyom. Laszky Ármin. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. Tagoknak ingyen.

Bírószági Végrehajtók Közlönye. (Nagyszőlős.) Szerk. Somlyói N. Ignác. Nyom. Pannonia-kny. Győr. XIII. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Borromaeus. (Ó-Szóny.) Kath. hit-szónoklati havi folyóirat. Szerk. és kiadja Nagy Antal. Nyom. a győregyházmezei nyomda Győrött. XVI. évfolyam. Ára 8 kor.

Csiki Gazda (azelőtt Gazdasági Értesítő). (Csik-Szereda.) A Csikmezei gazd. egyesület közlönye. Szerk. F. Nagy Imre. Nyom. Szvoboda József. XVI. évf. Megjelenik havonként. Ára 6 kor. Tagoknak ingyen.

Debreczeni Gyorsíró. (Debreczen.) Szerk. Madai Pál. Kiadja a debreczeni főiskolai gyorsíró-egylet. Nyom. Romwalter A. Sopron. X. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 2 korona.

Eger. Az egri önkéntes tüzoltó- és mentő egyesület és az 1902-ik évi egri borkiállítás hivatalos közlönye. Szerk. Horváth Béla. Nyom. az egri ny. r. t. I. évf. Havonként. Ára számonként 20 fillér.

Egyesületi Értesítő. (Békes-Csaba.) A Békésmegyei gazdasági egyesület hivatalos közlönye. Szerk. Pfeifer István. Nyom. a Corvina kny. XLIII. évf. Havonként jelenik meg. (Előbb évkönyv alakban.)

Egyesületi Értesítő. (Szombathely.) A Vasmezei gazdasági egyesület megbízásából szerkeszti Rösztler Károly. Nyom. Seiler Henrik utódai. XXIII. évfolyam. Időszakonként jelenik meg. Ára 2 kor.

Egyetemi gyorsíró. (Kolozsvár) Gabelsberger-Markovics rendszerű folyóirat. Szerk. Téglás G. és Sz. Gál J. Nyom. Silay L. I. évf. Évenként 10 szám. Ára 2 kor.

Egyleti Értesítő. (Deés.) A Szolnok-dobokavármegyei gazdasági egylet hivatalos közlönye. Szerk. Szemmáry József. Nyom. Demeter és Kiss. XV. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 kor. Az egylet tagjai ingyen kapják.

E. M. K. E. (Kolozsvár.) Az egyesület hivatalos értesítője. Szerk. Sándor József. Nyom. Gombos Ferencz. IX. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Emléklapok. A pápai állami tanítóképzőintézeti I. és II. éves önképzőkörének értesítője. Főszerk. Ambrosits Gyula. Nyom. Főiskolai nyomda. 1901. 2. Meg nem határozott időközökben jelenik meg. Egyes sz. ára 16 fill.

Erdély. (Kolozsvár.) Honismertető lap. Szerk. Radnóti Rezső. Kiadja az Erdélyi Kárpát-Egyesület. Nyom. Gombos Ferencz. XI. évfolyam. Évenként 12 szám. Ára 10 kor. Tagok ingyen kapják.

Erdélyi Múzeum. (Kolozsvár.) Az Erdélyi múzeum-egylet kiadványa. Szerk. Szádeczky Lajos. Nyom. Ajtai K. Albert. XIX. kötet. Évenként 10 füzet. Ára 6 kor. Az egyleti tagok tagdíj (6 kor.) fejében kapják.

Erdély Népei. (Kolozsvár.) Az »Erdély« néprajzi mellékete. Az E. K. E. néprajzi osztályának értesítője. Szerk. Herrmann Antal. Nyom. Gombos Ferencz. V. évf. Időszakonként jelenik meg.

Erdészeti Kísérletek. (Selmeczbánya.) A M. kir. központi erdészeti kísérleti állomás folyóirata. Szerk. Vadas Jenő. Nyom. Joerges Á. özv. és fia. IV. évf. Időszakonként.

Az érsekújvári r. kath. népnevelők egyesületének időszakos Értesítője. Kiadja az egyesület központi bizottsága. Nyom. Neufeld Samu. I. évf. Evenként kétszer. Ára 1 kor.

Értesítő az állami tanítók orsz. egyesületének működéséről. (Debreczen) Szerk. Kozma László. Nyom. a Csokonay kny. V. évf. Évenként 4-szer.

Értesítő az Erdélyi Múzeum-egylet orvos-természettudományi szakosztályából. (Kolozsvár.) Szerk. Szabó Dénes és Apáthy István. Nyom. Ajtai K. Albert. XXVII. évfolyam. Időköz nem kötve jelenik meg. Ára 6 kor.

Értesítő Magyarország kath. Papsága részére. (Pozsony.) Szerk. és kiadja Heindl János. Nyom. Kath. irod. r.-t. II. évf. Havonként jelenik meg. Ingyen küldetik.

Evangélikus egyházi Szemle. (Békés-Csaba.) Szerk. és kiadja Hurtay György. Nyom. a Corvina könyvmda. VIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Evangélikus Népiskola. (Sopron.) Szerk. és kiadja Papp József. Nyom. Röttig Gusztáv. XIV. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 6 korona.

Fejérmegyei gazd. Egyesület Értesítője. (Sz.-Fejérvár.) Szerk. Schier Lajos. Nyom. Csitári K. és tsa. 1902. évf. Havonként jelenik meg. Tagoknak ingyen küldetik.

Filharmonia. Közlöny a zeneművészet összes ágai köréből. (Győr.) Szerk. Fránck Gábor. Nyom. Pannonia kny. II. évf. Megjelenik havonként Ára 6 kor.

Fiumé. (Fiume) Kereskedelmi, tenge-részeti, közgazdasági és külügyi érdekű folyóirat. Szerk. Kompolthy Tivadar. Nyom. Pesti könyvmda Budapest. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 12 kor.

Gazdasági Értesítő. (Eperjes.) A »Sárosvármegyei gazdasági egyesület« hivatalos közlönye. Szerk. Lukovits Aladár. Nyom. Kósch Árpád. VII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 6 kor. Tagoknak ingyen küldetik.

Gazdasági Értesítő. (S.-A.-Újhely.) A Zemplénnvármegyei gazdasági egyesület megbízásából szerk. Kún Frigyes és ifj. Fedák István. Nyom. a »Zemplén« könyvnyomda. XI. évfolyam. Megjelenik havonként.

Gazdasági Értesítő. (Szolnok.) A Jász-Nagykún-Szolnok vármegyei gazdasági egyesület hivatalos közlönye. Szerk. Kovács Albert. Nyom. Bakos István. XVIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 6 kor. A tagoknak ingyen küldetik.

Gazdasági Közlöny. (Komárom.) A Komáromvármegyei gazdasági egyesület havi értesítője. Szerk. Sarlay Károly. Nyom. Győregyházmegyei kny. Győr. XX. évfolyam. Ára 2 kor. A tagoknak ingyen küldetik.

Gazdasági Közlöny. (Makó.) A Csanád-vármegyei gazdasági egyesület értesítője. Szerk. Tókey Jenő. Nyom. Kovács Antal. VII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 3 kor.

Gazdasági Néplap. (Pécs.) Népszerűen oktató szaklap a földműves kisgazdák részére. Szerk. Förster Jenő. Nyom. Taizs József. XXVIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor. Tagoknak ingyen jár.

Gyakorló iskola. (Csikszereda) A Paedagogiai lapok ingyenes melléklete. Szerk. Augusztin Imre. Ny. Szvoboda József. I. évf. Havonként. Ingyen.

Gyámintézet. (Lovászpataka.) Szerk. Bognár Endre. Kiadja a magyarhoni egyet. ev. egyh. gyámintézet. Nyom. a főiskolai nyomda Pápán. XIX. évfolyam. Megjelenik évenként háromszor. Ingyen küldetik.

A Győri Pinczér-egylet Havi Értesítője. (Győr.) Szerk. Bauer Mihály. Kiadja a »Győri pinczér-egylet.« Nyom. Surányi János utóda. XIV. évfolyam. Megjelenik havonként. A tagok díjmentesen kapják.

Győr szab. kir. város Hivatalos Értesítője. (Győr.) Nyom. a Pannonia kny. XII. évf. Időközönként jelenik meg.

Hajnal Csillag. (H.-Böszörmény.) Szerk. Balogh Lajos és Orosz J. Kiadja a h.-böszörményi baptista hitközség. Nyom. Hoffmann és Kronovitz Debreczenben. IV. évf. Megjelenik havonként. Ára 48 fill.

Havi Közlöny az elméleti és gyakorlati Lelkipásztorság köréből. (Temesvár.) Szerk. Patzner István. Kiadja Tokody Ödön. Nyom. a csanád-egyházmegyei könyvmda. XXV. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 10 kor.

A Hazában és Távolban Szétekintő Méhész. (Sajtény, Csanád m.) Szerk. és kiadja Gallovich István. Nyom. Engel Lajos Szegeden. VII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Házi Barát. (Sümege.) Szerk. és kiadja Darnay Kálmán. Nyom. Horváth Gábor. IV. évf. Megjelenik havonként. Ingyen küldetik.

Hevesmegyei Tanügy. (Eger.) Szerk. Kolacskovszky János. Kiadja a hevesmegyei általános tanító-egyesület. Nyom. az »Egri nyomda részv. társ.« VII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. Az egyesületi tagok tagdíj fejében kapják.

Hitszónoklati Folyóirat. (Pilis-Marót.) Szerk. és kiadja Karkecz Alajos. Nyom. Endrinyi Lajos Szegeden. XIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 korona.

Homok. (Kecskemét.) Szakfolyóirat szőlősgazdák számára. Szerk. Mayerfi Zoltán. Nyom. az első kecskeméti hírlapkiadó r.-t. III. évf. Megjelenik negyedévenként. Ára 1 kor.

Időszaki folyóirat. (Csikszereida.) A paedagogiai lapok ingyenes melléklete. Szerk. Augusztin Imre. Ny. Szvoboda József. I. évf. Időszakonként. Ingeny.

Ifjúsági irodalom. (Szeged.) Kritikai folyóirat. Szerk. Perjéssy László és Kárpáti Károly. Ny. Endrényi Imre. I. évf. Évenként 10 szám. Ára 4 kor.

Iskoláink. (Rimaszombat.) (A Gömör-Kishont vármegyei általános tanítóegyesület hivatalos értesítője. Szerk. Járossy Endre. Nyom. Kovács Mihály. V. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 korona. Tagok ingyen kapják.

Isten Igéje Szentbeszédekben. (Esztergom.) Szerk. Babura László. Kiadja és nyom. Buzárovits Gusztáv. XXVII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára pótfüzettel 5 kor. 20 fill.

Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyei gazdasági egyesület fogyasztási és értékesítő Szövetkezetének üzleti Értesítője. (A Gazdasági Értesítő (Szolnok) melléklapja.)

Jézus szentséges Szívének Hírnöke. (Kalocsa.) Szerk. Tóth Mike. Nyom. a Franklin társulat Budapesten. XXXVI. évfolyam. Havi folyóirat. Ára 3 kor.

Jó Pásztor. (Pozsony.) Keresztény családi lap. Szerk. Kovács Sándor. Nyom. a balassa-gyarmati kny. r. t. IV. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 korona.

Kalazantinum. (Kolozsvár.) Szerk. Vajnóczy István. Kiadja a »Kalazantinum« hittudományi és tanárképző intézet. Nyom. Gombos Ferencz. VII. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára ?

Kerékpáros Turista. (Kolozsvár.) Az »Erdély« kerékpáros melléklete. Az E. K. E. kerékpáros osztályának hivatalos értesítője. Szerk. Balogh Benedek. Nyom. Gombos Ferencz. V. évf. Megjelenik időszakonként.

Kereskedelem és Ipar. (Csongrád.) Szerk. Fekete Lajos. Nyom. és kiadja Weisz Márk. II. évf. Havonként jelenik meg. Ára 2 kor.

Keresztény Magvető. (Kolozsvár.) Szerk. és kiadják Péterfi Dénes és Kovács János. Nyom. Ajtai K. Albert. XXXVII. évfolyam. Megjelenik kéthónaponként. Ára 4 kor.

Kertészeti Közlöny (Sepsiszentgyörgy.) Szerk. Papp Samu. Ny. Mórítz István és Vajna Lajos. I. évf. Megjelenik havonta. Ára 6 kor.

Kiskereskedők lapja. (Nagyvárad.) Szerk. Stern Soma. Nyom. Neumann Vilmos. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 1 kor. 20 fill.

Körlevél. A gráci magyar egyesület ingyenes hivatalos értesítője. Nyom. Wellisch Béla Szentgothárd. Időközönként jelenik meg.

Községi Közigazgatás. (Eperjes.) A Sáros vármegyei községi és körjegyzők egyletének hivatalos közlönye. Szerk. Csekanyák Béla. Kiadja és nyom. Kósch Árpád. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 5 korona.

Külmisszió. (Ágfalva.) Szerk. és kiadja Scholtz Ödön. Nyom. Török Kálmán és Kremszer J. Sopronban. VII. évfolyam. Megjelenik negyedévenként. Ára 1 korona.

Alegszentebb Rózsafüzér Királynéja. (Szombathely.) Szerk. Kindler Imre. Kiadja a sz. Domokosrend szombathelyi zárdája. Nyom. az egyházmegyei nyomda. XVIII. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 korona.

Loretto. (Duna-Szerdahely.) Szerk. és kiadja Deák Antal. Nyom. Buschmann F. Budapesten. IV. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Magyar Földbirtokos. (Sopron.) (Ungarischer Grundbesitzer) Szerk. Breuer Lajos. Nyom. Török és Kremszner. II. évf. Megjelenik havonként. Ingeny.

A Magyar Földműves. (Gyúró.) Szerk. és kiadja Vasadi Balogh Lajos. Nyom. Szammer Imre Székesfejérvár. XX. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Magyar Kisdnednevelés és Népoktatás. (Eperjes.) A sárosvármegyei kir. tanfelügyelőség és az eperjesi Széchenyikör népnevelési szakválasztmányának hivatalos közlönye. Szerk. Beér Ferencz. Nyom. Kósch Árpád. VIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Magyar Lant. (Győr.) Zeneműfolyóirat. Szerk. Angyal Ármánd és Vajda Emil. Nyom. Pannonia kny. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Magyar népnevelés. (Kecskemét.) E folyóirat egyuttal a tanfelügyelőségi kirendeltség hivatalos közlönye. Szerk. Kerekes József, Tormásky Sándor, Hor-

váth Adám, H. Sztankay Lajos. Nyom. Szappanos István. I. évf. Évenként 10 szám. Ára 5 kor.

A magyarországi Papi Imaegyesület és Eucharistia-társulat Értesítője. (Győr.) Szerk. Molnár Ignác. Nyom. a győregyházmegyei nyomda. XVI. évfolyam. Megjelenik évenként 8 szám. Ára 1 kor. 20 fill. A társulat tagjainak tagdíj (2 kor.) fejében jár.

Magyar Sion. (Esztergom.) Szerk. Kereszty Viktor és Prohászka Ottokár. Nyom. Buzárovits Gusztáv. Új folyam. XVI. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 12 kor.

Mária Kert. (Szűz Mária virágos kertje.) (Kalocsa.) Szerk. Tóth Mike. Nyom. a Franklin társulat. XVIII. évfolyam. Havi folyóirat. Ára 2 kor.

Méhészeti Közlöny. (Kolozsvár.) Az erdélyrészi méhész-egylet szakközlönye. Szerk. Bálint Sándor. Nyom. Gámán János örökösei. XVII. évfolyam. Megjelenik havonként. Tagoknak ingyen küldetik.

Mezőgazdasági Szemle. (Magyar-Óvár.) Szerk. és kiadják Cserhádi Sándor és Kosutány Tamás. Nyom. Czéh Sándor-féle nyomda. XX. évfolyam. Havi folyóirat. Ára 10 kor.

A mi Fürdőink. (Kolozsvár.) Az »Erdély« melléklete. Az E. K. E. balneológiai szakosztályának értesítője. Szerk. Hankó Vilmos. Nyom. Gombos Ferencz. V. évf. Megjelenik időszakonként.

Munka. (Ózd.) Magyar bányá- és kohómunkások társadalmi lapja. Szerk. Csepela L. és Kablay J. Nyom. Forster, Klein és Ludvig Miskolcson. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 1 kor. és 20 fill.

Munkáslap. (Szombathely.) A dunántúli szociáldemokrata ipari és földművelő munkások politikai közlönye. Szerk. Varga Gyula. Nyom. Gábrriel Á. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 1 kor. 20 fill.

Népoktatás. (Lugos.) Krassó-Szörény vármegyei tanító-egyesület hivatalos közlönye. Szerk. Mihalik Sándor. Nyom. Weisz és Sziklai. VII. évfolyam. Évenként. 10 szám. Ára 8 kor.

Nevelés. (Máramarossziget.) Szerk. Bökényi Dániel. Kiadja a »Máramarosi általános tanító-egyesület.« Nyom. Sichermann Mór. XIX. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 5 kor.

Nevelő Oktatás. (Pozsony.) Kath. tanügyi folyóirat. Szerk. Schultz Imre.

Nyom. Eder István III. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Nógrádmegyei Tanügy. (Balassagyarmat.) A nógrádmegyei kir. tanfelügyelőség hivatalos közlönye. Szerk. Magyar Béla. III. évf. Nyom. a részvénytöm. Havonként. Ára 2 kor.

Nyomdaipar Magyarországon. (Szekezsárd.) A vidéki nyomdászat és rokon szakmák érdekeit felölélő havi folyóirat. Szerk. és nyom. Molnár Mór. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Pozsonyi Gazda. (Pozsony.) A »Pozsony vármegyei gazdasági egyesület« értesítője. Szerk. Horváth Jenő. Nyom. Eder István. IV. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor. Tagoknak ingyen jár.

Pozsonyvármegyei tűzrendészeti Értesítője. (Pozsony.) Szerk. Ecker Sándor. Nyom. Wigand F. K. I. évf. Megjelenik ? Ára 4 kor.

Protestáns Pap. (Kölesd.) Szerk. és kiadják Lágler Sándor és Kálmán Dezső. Nyom. Tóth László Kecskeméten. XXIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 korona.

Reménységünk. (Csongrád-Csány.) Az oltáriszentség-imádás és Mária-tisztelet folyóirata. Szerkeszti és kiadja Varga Mihály. Nyom. Stephaneum kny. Budapest. VII. évfolyam. Havi folyóirat. Ára 2 kor. 30 fill.

Sárospataki Ifjúsági Közlöny. (Sárospatak.) Kiadja a »Magyar irodalmi önképző-társulat.« Szerk. Farkas István. Steinfeld Jenő nyomdájá. XVIII. évfolyam. Havonként jelenik meg. Ára 4 kor.

Sárosvármegyei gazdák fogyasztási és értékesítési szövetkezetének üzleti Értesítője. (Eperjes.) A »Gazdasági Értesítő« melléklete. Nyom. Kósch Árpád. 1902. évf. Havonként jelenik meg. Tagoknak ingyen.

Siketnélmák Közlönye. (Vác.) Szerk. Borbély Sándor. Nyom. Mayer Sándor. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor.

Soproni Gyorsiró. (Sopron.) Szerk. Tihanyi László. Kiadja az ev. főgymnasiumi gyorsiró-kör. Nyom. Romwalter Alfréd. XXVIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 korona.

Sopronmegei gazdasági egyesület Értesítője. (Sopron.) Nyom. Romwalter Alfréd. 1902. évf. Évi 3 füzet.

Szabad Egyház. (Szapárfalva.) Független magyar református lap. Szerk.

Rác Károly. Nyom. Virányi János. Lugos. XIX. évf. Megjelenik havonként. Ára 5 kor.

Szegedi Krónika. (Szeged.) Szépirodalmi, művészeti és társadalmi folyóirat. Szerk. Gallovsits Jenő és Szakács Andor. Nyom. Várnay L. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

A Szent Család kis Követe. (Pécs.) A názáreti szent család és a Szent-József társulatának közlönye. Szerk. Virág Ferencz. Nyom. Püsp. lyc. kny. XIII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 1 kor. 44 fillér.

Szent Gellért. Hűség hírszónoklatti folyóirat. (Pannonhalma.) Szerk. és kiadják Schermann Egyed és Szinek Izidor. Nyom. az egyházmegyei nyomda Győrött. IV. évfolyam. Megjelenik évenként 10-szer. Ára 8 kor.

Szilágy vármegyei Tanügy. (Kraszna.) Szerk. Zoványi Lajos. Kiadja a szilágyvármegyei általános tanítótestület. Nyom. Seres Samu. V. évfolyam. Megjelenik évenként 10-szer. Ára 2 kor.

Tanítótestületi Értesítő. (Torda.) A Torda-Aranyos vármegyei ált. tan. testületnek havonként megjelenő hivatalos közlönye. Szerk. Borbély József. Nyom. Harmath J. IV. évfolyam. Ára 2 korona. Tagoknak 1 korona.

Tanügyi Értesítő. (Besztercze.) A »Besztercze-Naszód vármegyei ált. tanító-egyesület« hivatalos közlönye. Szerk. Mihály Gábor. Nyom. Botschár Tivadar. VII. évfolyam. Évenként 10 szám. Ára 4 korona.

Tanügyi Értesítő. (Győr.) A győri vidéki tanító-egyesület hivatalos lapja. Szerk. Ujlaki Géza. Nyom. a Pannonia kny. XXV. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 4 korona.

Tanügyi Értesítő. (Komárom.) A komárommegyei tanító-testület közlönye. Szerk. Tárnok Gyula. Nyom. Schönwald Tivadar. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Tanügyi Értesítő. (Veszprém.) A veszprém-egyházmegyei r. kath. tanító-egyesület hivatalos lapja. Szerk. Gubicza Lajos. Nyom. az egyházmegyei ny. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Tanügyi Tanácskozó. (Deés.) A szolnok-dobokamegyei tanító-testület hivatalos közlönye. Szerk. Vajda György. Nyom. Demeter és Kiss. IX. évfolyam. Megjelenik évenként 10-szer. Ára 2 kor. 40 fill. Tagoknak 2 kor.

Telekkönyv. (Szeged.) Szerk. Káplány Géza. Nyom. Engel Lajos. VII. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 8 korona.

Természettudományi Füzetek. (Temesvár.) A Délmagyarországi természettudományi társulat közlönye. Szerk. Ries Ferencz. Nyom. Uhrmann Henrik. XXVI. évfolyam. A társulat tagjai tagdíj fejében kapják.

Theologiai szaklap. (Pozsony.) Szerk. Raffai S., Hornyánszky A., Pokoly József, Tüdös István. Nyom. Wigand F. K. I. évf. Megjelenik negyedévenként. Ára 6 kor.

A Torontálmegyei gazdasági egyesület Értesítője. (Nagybecskerek.) Szerk. Marton Andor. Nyom. Pleitz Fer. Pál. XVII. évfolyam. Megjelenik 6 füzetben. Ára 2 kor. A tagok díjtalanul kapják.

Történelmi és régészeti Értesítő. (Temesvár.) A Délmagyarországi történelmi és régészeti múzeumi társulat közlönye. Szerk. Berkeszi István. Nyom. a csanád-egyházmegyei nyomda. XVIII. (Új) évfolyam. Megjelenik évnegyedévenként. Ára 8 kor. A társulati tagoknak ingyen jár.

Ujvidéki Sport. (Ujvidék.) Kerékpáros újság. Szerk. Mayer József. Nyom. Hirschenhauser Benő. III. évf. Megjelenik időszakonként. Egyes sz. ára 20 fill.

Unitárius Közlöny. (Kolozsvar.) Szerk. Boros György. Kiadja a Dávid Ferencz egylet. Nyom. Gámán János örök. XV. kötet. Megjelenik havonként. Ára 2 korona 40 fillér. Egyleti tagoknak 2 korona.

Városi Közlöny. (Temesvár.) Hivatalos folyóirat. Kiadja a városi tanács. Nyom. Csendes Jakab. V. évfolyam. Megjelenik havonként.

Vasárnapi Tanító. (Hajdú-Böszörmény.) Szerk. Balogh Lajos. Nyom. Hoffmann és Kronowitz Debreczen. VI. évf. Megjelenik havonként. Ára 3 kor. 60 fill.

Vasvármegyei tűzrendészeti Közlöny. (Szombathely.) A vasvármegyei önk. tűzoltó egyetek szövetségének hivatalos közlönye. Szerk. Barabás István. Nyom. Bertalanffy József. IX. évfolyam. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

V. H. O. Sz. (Szeged.) A vidéki hírlapírók országos szövetségének hivatalos értesítője. Nyom. Endrényi Imre. V. évfolyam. Meg nem határozott időben jelenik meg. A szövetség tagjainak ingyen jár.

A Zala megyei gazdasági Egyesület Értesítője. (Zala-Egerszeg.) Szerk. Orosz Pál. Nyom. Unger Antal. 1902. évfolyam.

Zentai gyorsíró. Szerk. Fülöp Adorján. Nyom. Traub B. és trsa. Szeged. Megjelenik évenként 10 szám. Ára 2 korona. III. évf.

Összesen: 119.

II. TÖBBNYELVÜ FOLYÓIRATOK.

a) BUDAPESTEN.

Allgemeine Rundschau. (Német-magyar.) Nyom. Wendt és fia. 1902. évf. Időhöz nem kötve jelenik meg. Ára 24 kor.

Aquila. [M. és német.] Szerk. Herman Ottó. Kiadja a Magyar Ornithologiai Központ. Nyom. a Franklin társ. IX. évf. Évenként 4 füzet. Ára 10 korona.

Budapest Főváros Statisztikai Havifüzetei. Monatshefte des Budapest Communal-Statistischen Bureau. (M. és német.) Szerk. Kőrösy József. XXX. évf. Nyom. a Pesti kny. Ára 8 kor.

Egészségőr. (M. és német.) A »Zion« jótékonyági egyesület népszerű közlönye. Nyom. Berkovits János. VII. évf. Megjelenik havonként. Tagoknak ingyen jár.

Férfi Szabó. Szerk. Stikarovszky Norbert. Nyom. Fried és Krakauer. III. évf. Havonként. Ingyen küldetik.

Földrajzi Közlemények. Bulletin de la Société Hongroise de Géographie. (M. francia kivonattal.) Szerk. Berecz Antal. Nyom. Fritz Ármin. XXX. kötet. Évenként 10 füzet. Ára 10 kor. Tagoknak ingyen.

Földtani Közlöny. Geologische Mittheilungen. (M. és német.) Szerk. Dr. Pálffy Mór. Nyom. a Franklin társ. XXXII kötet. Megjelenik havonként. Ára 10 kor. Tagoknak ingyen.

Keleti Szemle (Revue Orientale.) (Magyar, német, angol, francia.) Szerk. Kúnos Ignác és Munkácsi Bernát. Nyom. a Franklin társ. III. évf. Évnyegyedenként. Ára 8 kor.

Kőfaragó. (Magyar és német.) Szerk. Groszmann Hugó. Nyom. Fried és Krakauer. III. évf. Havonként. Ára 1 kor. 20 fillér.

Magyar Botanikai Lapok. — Ungarische botanische Blätter. Szerk. Alföldi Flatt Károly. I. évf. Ára 10 kor.

Magyar Fogászati Szemle. Ungarische Zahnärztliche Revue. (M. és német.) Szerk. és kiadja Bauer Samu. Nyom. Pesti Lloyd ny. VI. évf. Évenként 12 szám. Ára 6 kor.

Magyar kir. Postatakarékpénztári Közlöny. (Magy. és horvát.) Nyom. az Athenaeum r. t. XVII. évf. Megjelenik havonként.

Kőműves. (Maurer.) Szerk. Söröli József. Nyom. Fried és Krakauer. III. évf. Havonként. Ára 1 kor.

Magyar Nemes-Fémipar. (Ungarische Edelmetall-Industrie.) Szerk. Révész Károly. Nyom. Beer és trsa. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Művezetők Lapja. (Werkmeister Zeitung.) (Áttétetett a hirlaptárba.)

Az »Osztályosorsjáték.« (Magy. és német.) Klassen-Lotterie. Szerk. Singer Artur. Nyom. a Hungaria kny. VI. évf. Megjelenik havonként. Ára 10 kor.

Rovartani Lapok. (Német kivonattal.) Szerk. Abafi Aigner Lajos, Jablonski József és Csiki Ernő. Nyom. Schmidl H. IX. kötet. Évenként 10 szám. Ára 8 kor.

Szabók szaklapja. (Magy. és német.) Schneider Fachblatt. Szerk. Honti Géza. Nyom. Fried és Krakauer. X. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor. 40 fill.

Szt-Lukács-fürdő. (Melléklete román ny.) Szerk. Bosányi Béla. Nyom. Pallas kny. XV. évf. Megjelenik havonként.

Természettudományi Füzetek. Zeitschrift für Zoologie, Botanik, Mineralogie und Geologie nebst einer Revue für das Ausland. — Journal pour la zoologie, botanique, minéralogie et géologie avec une revue pour l'étranger. — Periodical of zoology, botany, mineralogy and geology besides a review for abroad. (M., latin és német.) Szerk. Moccsáry Sándor. Nyom. a Franklin társ. XXV. kötet. Évenként 4 füzet. Ára 10 kor.

La Toilette. (Magy. és német.) Szerk. Krausz Adolf. Nyom. Buschmann F. XXI. évf. Megjelenik havonként. Ingyen küldetik.

Összesen 20.

b) VIDÉKEN.

Concordia. (Pozsony.) A pozsonyi »Concordia« Gabelsberger-gyorsíró-egyesület közlönye. (Magy. és német.) Szerk. Theiss. Nyom. Freistadt Mór. XVII. évf. Évenként 6 szám. Ára 2 kor. 40 fill.

Értesítő az Erdélyi Múzeum-Egylet Orvos - Természet - Tud. Szakosztályából. — Sitzungsberichte der Medicinisch-Naturwissensch. Section des Siebenbürgischen Museumvereins. (M. és német.) Szerk. Szabó Dénes és Apáthy István. Nyom. Ajtai K. Albert. XXVII. évf. Megjelenik időközönként. Ára 6 kor.

Magyar Földbirtokos. — Ungarischer Grundbesitzer. (Sopron.) Szerk. Breuer Lajos. Nyom. Török és Kremszner. II. évf. Megjelenik havonként. Ingyen.

Vasvármegyei Tűzrendészeti Közlöny. (Szombathely.) (Melléklete német.) Szerk. Barabás István. Nyom. Bertalanffy József. IX. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Összesen 4.

III. NEM-MAGYAR NYELVŰ FOLYÓIRATOK.

I. Németek.

a) BUDAPESTEN.

Allgemeine: Mühlen-Markt. Fach-Offertenblatt der gesammten Mühlenbranche. Szerk. Poech József. Nyom. Alkalay Adolf Pozsony. III. évf. Ára 1 korona.

Der Ansichtskartensammler. Szerk. Fried A. Nyom. Európa kny. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 k. 40 fill.

Antonius-Blätter. Szerk. Buday Alfréd. Nyom. a Stephaneum kny. III. évf. Évenként 12 füzet. Ára 2 korona.

Internationaler Courier. Szerk. és kiadja Mayer Ottó. Nyom. Wendt és fia. 1902. évfolyam. Időszakonként. Ára 20 korona.

Mitteilungen aus der Schmalspurbranche. Szerk. Nágel Zsigmond. Nyom. Hornyánszky V. III. évf. Megjelenik havonként.

Orient. Organ der symb. Grossloge von Ungarn. Szerk. Payr Ede. Ny. Márkus Samu. XIV. (= 27.) évfolyam. Havonként jelenik meg. Tagoknak ingyen.

Rathgeber. Szerk. és kiadja Roeder Róbert. Nyom. az Európa kny. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor. 40 fill.

Der Tourist. Szerk. Markovits J. Nyom. Beer E. és tsa. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor. 40 fill.

Ungarische Biene. Szerk. Binder Iván. Kiadja a Magyar Méhészek Egyesülete. Ny. Brózsza Ottó. XXX. évf. Havi folyóirat. Ára 6 kor., az egyesület tagjai 4 kor. tagdíj fejében kapják.

Ungarische medicinische Revue. Szerk. és kiadja Fried S. Nyom. Krausz S. és T. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Ungarische pädagogische Revue. Szerk. Szöllösi Jenő. Nyom. Muskát Béla. 1902.3; megjelenik két havonként. Ára 6 kor.

Zeitschrift für Ungarisches Öffentliches und Privatrecht. Szerk. Sgalitzer Gyula. Nyom. Légrády testv. VIII. évf. Meg nem határozott időben jelenik meg. Ára 14 korona.

Összesen: 12.

b) VIDÉKEN.

Akademische Blätter. (N.-Szeben.) Organ d. siebenbürgisch-sächsischen Hochschüler. Szerk. Georg Bartmes. Ny. Krafft Vilmos. VI. évf. Évi 10 szám. Ára 3 korona.

Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde. (N.-Szeben.) Uj folyam. Ny. Krafft Vilmos. XXXI. köt. Időhöz nincs kötve. Kötete 4 kor. 20 fill.

Der Autor. (Bécs) Zeitschrift für Literatur und Kunst. Szerk. Voigt Viktor. Kiadja Wyrthlik József. Nyom. Alkalay A. és fia. Pozsony. I. évf. Havonként. Ára 8 kor.

Berith am. (Lipcese.) Ein Monatsblatt zur Belehrung u. Unterhaltung. Szerk. Dalman Gusztáv. Nyom. Márkus Samu. Budapest. X. évf. Megjelenik havonként. Ára ?

Der Frosch. (Pécs.) Szerk. és kiadja Goldberger József. Nyom. Püsp. lyc. kny. VII. évf. Időszakonként jelenik meg. Ingyen.

Gut Licht! (Bécs.) Zeitschrift für Amateur-Photographie. Szerk. Sartorius Hugó. Nyom. Röttig Gusztáv. Sopron. I. évf. Havonként. Ára 5 kor.

Honig- und Wasch-Industrie. (Bécsújhely.) Szerk. Ludikowszky Károly. Ny. Prager és Stiborszki Lajta-Szt. Miklós. IV. évf. Ára ?

Jahrbuch für die Vertretung und Verwaltung der evangelischen Landeskirche A. C. in den siebenbürgischen Landesteilen Ungarns. (Nagy-Szeben.) Kiadja a tartományi consistorium. Ny. Drotleff József. X. kötet. Időhöz nincs kötve. Ára 2 kor. 40 fill.

Korrespondenzblatt des Vereins

für siebenbürgische Landeskunde. (N.-Szeben.) Szerk. dr. Schuller A. Ny. Krafft Vilmos. XXV. évf. Havonként jelenik meg. Ára 2 kor.

Der Laubfrosch. (Ó-Széplak.) Szerk. báró Friesenhol Gergely; kiadja a Nyit-ravölgyi Gazdasági Egyesület meteorologiai intézete. Ny. az egyesületi sajtó. XIX. évf. Havilap.

Das literarische Deusch-Oesterreich. (Bécsujhely.) Szerk. Bonte. Hugo Nyom. Práger és Stiborszky Lajtaszentmiklós. III. évf. Megjelenik havonként. Ára 7 kor. 20 fill.

Mehr Licht. (Pozsony.) Szerk. Valaki. Nyom. Freistadt M. 1901/2. Megjelenik időközönként. Egyes sz. ára 40 fill.

Monatlicher Anzeiger des Christlichen Vereins Junger Männer. (Bécs.) Ny. Hornyánszky Viktor Budapest. VI. évf. Havi lap. Ára 60 fillér.

Monatsschrift für die Geschichte u. Wissenschaft des Judentums. (Bécs.) Szerk. és kiadja Braun M. Nyom. Alkalay Adolf és fia. Pozsony. XLVI. évf. Megjelenik havonként. Ára 9 kor.

Nachrichten des Oedenburger Comitats-Agricultur-Vereins. (Sopron.) Nyom. Romwalter Alfréd. III. évf. Megjelenik időközönként.

Schul- u. Kirchenbote. (Brassó.) (Lásd az ujságok között.)

Der Vereinsbote. (Rába-Füzes.) Szerk. Ruisz Rudolf. Ny. Wellisch Adalbert Szent-Gothárdon. XIV. évf. Havilap. A szentgotthárdi gazdasági egyesület tagjainak díjtalanul jár; különben 2 kor.

Volksgesundtheit. (Medgyes.) Szerk. Siegmund Henrik. Nyom. Reissenberger G. A. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 4 kor. 80 fill.

Összesen: 17.

II. Olasz.

VIDÉKEN.

Il sacro cuore di Gesù e la Gioventù abbandonata. (Fiume.) Kiadja az Istituto di s. cuore di Gesù. Nyom. Mohovich E. II. évf. Megjelenik havonként. Ingyen küldik.

Liburnia. (Fiume.) Rivista bimestrale. del «Club Alpino Fiumano». Nyom. Mohovich E. I. évf. Kéthavonként. Ára 2 korona.

Összesen 2.

III. Szerbek.

VIDÉKEN.

ЖЕХСКИ СБЕТ. (Ujvidék.) A szerb jótékony-egylet lapja. Szerk. Varagyanin Arkád. Ny. Ivkovits György. XVII. évf. Havi lap. Ára 2 korona.

ЛЕТОПИС МАТИЦЕ ЦРКВЕ. (Ujvidék.) Szávits Milán. Ny. Popovits testv. 1902. évf. Negyedévenként egy füzet. Ára 1 kor. 40 fill.

ЦРОАЦКИ ЛИСТ. (Zombor.) Szerk. kiadó Vukicsevics Miklós. Ny. Bittermann Nándor és fia. XXXIV. évf. Havonként jelenik meg. Ára 3 korona.

СЛОМЕНАК. (Pancsova.) Szerk. és kiadja Martinovits Iván. Ny. Jovanovits testv. X. évf. Havi lap. Ára 2 frt.

Összesen: 4.

IV. Tótok.

a) BUDAPESTEN.

Hlas 'ludu. Politický a spoločenský mesačník. Szerk. Sigmund L. Nyom. Müller Károly. I. évf. Havonként. Ára 1 korona.

Listy Svätého Antona. Szerk. Sándorfi Ödön és Buday Alfréd. Nyom. Stephaneumkny. II. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Összesen 2.

b) VIDÉKEN.

Časopis Museálnej Slovenskej Spoločnosti. (Turócz-Sz.-Márton.) Szerk. Sokolik A. Kiadja a tót nemzeti múzeum. Ny. részv.-társ. (Társlapja: Sbornik . . .) V. évf. Evenként 6 szám. Ára 2 kor.

Černokňazník. (Turócz-Sz.-Márton.) Szerk. Čajda György. Ny. részv. társ. XXVII. évf. Havilap. Ára 4 kor.

Cirkevné Listy. (Liptó-Szent-Miklós.) Fel. szerk. Janoška György. Ny. Salva és Herle. XVI. évf. Havilap. Ára 6 korona.

Dennica. (Rózsahegy.) Ženský list pre poučenie a zábavu. Szerk. Vansová Teréz. Ny. Salva és Herle. V. évf. Havonként. Ára 2 korona.

Hlas. (Szokolca.) Mesačník pre literaturu, politiku a otázku sociálnu. Szerk. Blahó Pál. Nyom. Teszlik J. V. évf. Megjelenik havonként. Ára 6 kor.

Kazateľna. (Lenge.) Szerk. Oswald Fer. Rikhard. Nyom. Salva Károly Liptó-Rózsahegy. XXII. évf. Megjelenik havonként. Ára 8 kor.

Král'ovna Sv. Ruženca. (Trsztena.) Szerk. tul. Pironcsák István. Nyom. Trnkóczy József Alsókubinban. XIV. évf. Havi lap. Ára 1 kor. 60 fill.

Liptovsko-Oravske Noviny. (Liptórózsahegy.) Szerk. Styk Aurél. Nyom. Salva és Herle. I. évf. Megj. havonként. Ára 1 kor. 50 fill.

Noviny malých s mnohými obrázkami. (Szenicze.) Szerk., kiadja és nyom. Bezsó János. IV. évf. Evenként 8—10 szám. Egyes szám ára 4 fill.

Obzor. (Liptó-Szielnicz.) Čaropis pre-kospodárstvo, remco lo adomáci živos. Szerk. Babka György. Nyom. Salva és Herle Rózsahegy. XIV. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Posol b. Srdca Ježišového. (Nagyszombat.) Szerk. Kubina A. Ny. Winter Zsigmond. VI. évf. Havi folyóirat. Ára 1 korona.

Považské Noviny. (Vágújhely.) Politicku-spoločensky mesačnik. Szerk. Hrušovszky Igor. Nyom. Rohacsek Simon Modorban. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 1 kor. 50 fill.

Rodina a škola. (Turócz-Szent-Márton.) Folyóirat szülők és tanítók számára. Szerk. Vajansky Szvetozár Hurban. Nyom. a turócz-szent-mártoni részv. nyomda. III. évf. Megjelenik havonként. Ára ?

Sbornik museálnej slovenskej spoločnosti. (T.-Sz.-Márton.) Melléklet a Časopis Mus. slov. spoločnostihoz. Nyom. a turócz-szt.-mártoni kny. r.-t. VII. évf. Megjelenik évenként kétszer.

Slovenské Pohl'ady. (Turócz-Szent-Márton.) Szerk. és kiadó Škultéty József. Ny. részv.-társ. XXII. évf. Havi folyóirat. Ára 10 kor.

Stráž Na Sione. (Rózsahegy.) Szerk.

kiadó Zoch Pál. Ny. Salva és Herle Liptó-Szt.-Miklóson. IX. évf. Havi folyóirat. Ára 2 kor.

Svetlo. (Vágújhely.) List spolkov modrého krizá. Szerk. Horvát János. Ny. Salva és Herle II. évf. Havonként. Ára 1 korona.

Verajna Mienka. (Vágszered.) Spoločenské vzdelávajúce hidove novinky. Szerk. Loveczky Ernő. Nyom. Winter Zsigmond Nagyszombat. I. évf. Megjelenik havonként. Ára 2 kor.

Zprávy hospodárskeho spolku údolia Nitry. (O-Széplak.) Szerk. Friesenhof Gergely. Nyom. a nyitravölgyi gazd. egy. sajtója. XI. évf. Havonként. Összesen: 19.

V. Románok.

VIDÉKEN.

Transilvania. (Nagy-Szeben.) Szerk. Diaconovich Kornél. Ny. Főegyházmegyei ny. XXXIII. évf. Évenként 10 szám. Ára 6 korona.

Összesen: 1.

VI. Bunyevác.

VIDÉKEN.

Neven. (Szabadka.) Szerk. Matković N.; kiadó ny. Kladek és társa. XIX. évf. Havilap. Ára 2 kor.

Összesen 1.

VII. Esperanto nyelven.

VIDÉKEN.

Lingvo internacia. (Szegszárd.) Monata gazeto por la lingvo esperanto. Szerk. Frinctier Pál. Upsalában. Nyom. Lengyel Pál. VII. évf. Megjelenik havonként. Ára 5 kor. 50 fillér.

Összesen: 1.

ÖSSZEJEZÉS.

	Budapestn	vidéken	összesen
Magyar nyelvű folyóirat (ebből többnyelvű Budapestn 23, vidéken 4.)	210	123	333
Német nyelvű folyóirat	12	17	29
Olasz »	—	2	2
Szerb »	—	4	4
Tót »	2	19	21
Román »	—	1	1
Bunyevác »	—	1	1
Esperanto »	—	1	1
Összesen	224	169	392

FÜGGELÉK.

A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája
1780-tól 1902-ig.

SZINNYEI JÓZSEFTÓL.

Az első magyar hírlap 1780. jan. 1-én jelent meg Pozsonyban (Rát Mátyás <i>Magyar Hirmondó</i> -ja). Budapesten 1788. okt. 8-án szerdán indult meg az első magyar rendes hírlap <i>Magyar Mercurius</i> címmel, hetenként kétszer járt, és Paczkó Ferencz betűivel nyomtatott Pesten. A második lap Pesten az 1806. jul. 2-án keletkezett <i>Hazai Tudósítások</i> : szerk. Kulcsár István. Ez volt az első magyar hírlap, mely 4-rét alakban jelent meg és hosszabb életű volt.	közölte, 52 volt a magyar hírlapok és folyóiratok száma.		
1830-ban 10 magyar hírlap és folyóirat jelent meg.	1862. elején 65	1883. elején 427	
1840. elején 26 magyar lap volt hazánkban.	1863. » 80	1884. » 482	
1847-ben 33.	1834. « 70	1885. » 494	
1848—49-ben 86 magyar hírlap jelent meg.	1865. » 75	1886. » 516	
1850. elején 9 lap adatott ki magyar nyelven.	1866. » 81	1887. » 539	
1854. márcz. 5-én, mikor a <i>Vasárnapi Ujság</i> megindult, ezzel együtt 20 magyar hírlap és folyóirat jelent meg.	1867. » 80	1888. » 561	
1861. elején, midőn az első évi rendes hírlapkimutatást a <i>Vasárnapi Ujság</i>	1868. » 140	1889. » 600	
hírlap és folyóirat jelent meg magyar nyelven.	1869. » 163	1890. » 636	
	1870. » 146	1891. » 645	
	1871. » 164	1892. » 676	
	1872. » 198	1893. » 699	
	1873. » 201	1894. » 735	
	1874. » 208	1895. » 806	
	1875. » 246	1896. » 801	
	1876. » 240	1897. » 937	
	1877. » 268	1898. » 1107	
	1878. » 281	1899. » 1074	
	1879. » 321	1900. » 1102	
	1880. » 368	1901. » 1130	
	1881. » 356	1902. » 1205	
	1882. » 412		

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque du Musée National Hongrois
sous la rédaction de M. François Kollányi.

Quatre livraisons par an; prix du volume | Nouvelle série. XI. volume. 4. liv-
6 couronnes = 6 francs = 5 marcs. | raison. Octobre—Décembre 1903.

Sommaire.

François Kollányi. Propositions et plans concernant l'organisation du Musée Nat. Hongrois (Avec une table et facsimilés dans le texte.)	322
Elemér Varjú. L'exposition d'Ex-libris au Musée des arts décoratifs à Budapest. (II. Article.)	392
Les bibliothèques de province en Hongrie en 1902	401
Indicateur officiel. Rapport sur l'état de la bibliothèque du Musée Nat. Hongrois dans le III. trimestre de 1903	412
La bibliothèque de l'Académie hongroise des sciences en 1902	416
La bibliothèque Somogyi à Szeged en 1901—1902	417
Littérature. Guillaume Fraknoi, Le comte François Széchényi. Par —t. — Cockerell Douglas, Der Bucheinband und die Pflege des Buches. Par le dr. Paul Gulyás. — M. Holzmann und H. Bohatta, Deutsches Anonymen Lexicon. Par St. — David Székely, Régistre des livres classiques hongrois. Par —g. — Revue des revues bibliographiques.	
I. Revues hongroises. II. Revues étrangères	421
La littérature bibliographique dans le III. trimestre de 1903 par le dr. Paul Gulyás	431
Notices. L'union des musées et des bibliothèques hongrois. Engelbert Mülbacher (+) (A. A.) L'incendie dans la bibliothèque du Vatican (A. G.) Un imprimé hongrois de l'époque de Léopold I. (A. G.) Les remarques de Batsányi sur l'épopée de Zrinyi (<i>Ladislas Esztegár</i>). Un manuscrit de l'évêque Thurzó dans la bibliothèque du Vatican (A. G.) L'avenir du contenu des bibliothèques et des archives (+), Conférences publiques dans le Musée Nat. Hongr.	
Les femmes dans le service des bibliothèques (+)	435
Changements dans l'état des imprimeries hongroises du 1-er Septembre au 30 Novembre 1903	442
Index des noms et des dates	—

Adresse de la rédaction et de l'administration; *Magyar Könyvszemle*
Budapest, Musée National Hongrois.

A Magyar Könyvszemle új folyama.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlönye, 1876 óta áll a haza tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az év gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvtárusi forgalomban 8 kor.; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czimére a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, *IV. Ferencziek-tere 2.* A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—10. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a *Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához* küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1902-ben. I. A magyar hírlapirodalom, id. Szinnyei Józseftől. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok. Kováts Lászlótól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája, id. Szinnyei Józseftől. Ára 1 kor. 10 fillér.*